SBORNÍK
ARCHIVU BEZPEČNOSTNÍCH SLOŽEK

16/2018

archiv
bezpečnostních
složek

Redakční rada

Předseda redakční rady: PhDr. Miroslav Urbánek

Místopředseda redakční rady: PhDr. Jiří Mikulka

Členové redakční rady:
PhDr. Zdeňka Kokošková, PhDr. Daniel Doležal, Ph.D., PhDr. Jan Kalous, Ph.D.,
doc. PhDr. Jaroslav Pažout, Ph.D., doc. Mgr. Jaroslav Šebek, Ph.D.,
Mgr. Ing. Pavel Vaněk, Ph.D.

Tajemník redakční rady: Mgr. Daniel Běloušek

Příspěvky publikované ve Sborníku Archivu bezpečnostních složek v sekcích Studie a Materiály procházejí odborným recenzním řízením. Více informací o zasílání příspěvků a průběhu recenzního řízení naleznete na www.abscr.cz/cs/sbornik-abs.

Sborník Archivu bezpečnostních složek je od listopadu 2014 zařazen do Seznamu recenzovaných neimpaktovaných časopisů (periodik) vydávaných v České republice.

Sborník vydává Archiv bezpečnostních složek.

© Archiv bezpečnostních složek
ISSN 2336-1387

www.abscr.cz

Obsah

Světlana Ptáčníková
Úvodní slovo ředitelky Archivu bezpečnostních složek 7

STUDIE

Radek Slabotínský
Internační tábor ve Svatobořicích u Kyjova v letech 1945–1949 13

Jiří Vyměta lík
Dálková silnice Plzeň – Moravská Ostrava se zvláštním přihlédnutím k úseku Nové Město na Moravě – Prostějov 39

Markéta Bártová
ZMETEK ve službách komunistického bezpečnostního aparátu. Příběh agenta Oldřicha Miholy a jeho obětí 105

Martin Pulec
Svobodník Pohraniční stráže Milan Schwarz – příběh dvou útěků a jednoho návratu 173

Marek Suk
„Určité utajování bylo nutné." Studie k disidentským konspiračním strategiím 209

Jiří Petráš
Východní Čechy se zaměřením na Pardubicko v první polovině roku 1989 – komparace se situací v jižních Čechách 231

MATERIÁLY

Pavel Žáček
„Teroru se nepodvolíme." Únor 1948 ve fondech Archivu bezpečnostních složek 267

Jiří Mikulka
Případ (nejen) osmi. K perzekuci příslušníků Místního velitelství SNB v Praze v roce 1948 319

Pavel Žáček
Studijní ústav ministerstva vnitra proti okupaci I. Srpen 1968 ve fondech Archivu bezpečnostních složek 355

ZPRÁVY

Tomáš Slavík
Konference Ochrana státní hranice a rok 1968. Bezpečnostní poměry na hranici v druhé polovině šedesátých let (Brno 14.–15. listopadu 2017) 407

Miroslav Lacko
Mezinárodní vědecká konference 100 let od vzniku ČSR (Banská Bystrica 22.–23. března 2018) 411

Pavel Vaněk
Výstava Sto let bezpečnostních sborů aneb Od četnictva k policii (Praha 17. dubna – 21. prosince 2018) 415

Jitka Bílková, Jan Geier, Iva Kvapilová
Mezinárodní den archivů v Archivu bezpečnostních složek (Praha-Braník a Kanice 7. června 2018; Praha, Na Struze 14. června 2018) 419

Petr Kaňák
Zpráva z odborného semináře Delimitace svazkové agendy komunistické rozvědky po deseti letech (Praha 19. června 2018) 429

Pavel Vaněk
Slovenské vazby Archivu bezpečnostních složek: Vojenský archív – centrálna registratúra Ministerstva obrany Slovenskej republiky Trnava 433

RECENZE A ANOTACE

MAUTNER-BRIXI, Josef. *Útěk z koncentračního tábora Natzweiler* 443

NEČAS, Jaroslav. *Adolf Kolínský. Český dozorce ve službách gestapa* 445

FRIEDL, Jiří; JEDLIČKOVÁ, Blanka; ŠKERLOVÁ, Jana et al. *Parlamentní volby 1946 a Československo. Souvislosti, prognózy, fakta, následky* 448

PADEVĚT, Jiří. *Odbojová skupina bratří Mašínů* 451

HROMÁDKO, Otakar. ***Jak se kalila voda. Výbor z kriminálních příběhů a úvah*** **456**

PINEROVÁ, Klára. ***Do konce života. Političtí vězni padesátých let – trauma, adaptace, identita*** **460**

POVOLNÝ, Daniel. ***Operace Dunaj: Krvavá odpověď Varšavské smlouvy na pražské jaro 1968*** **464**

LINKOVÁ, Marcela; STRAKOVÁ, Naďa (eds.). ***Bytová revolta: Jak ženy dělaly disent*** **468**

ARCHIVNÍ A-Ž **473**

Jmenný rejstřík **488**

Seznam zkratek **501**

Summaries **507**

Resümee **516**

Autoři **526**

Úvodní slovo ředitelky Archivu bezpečnostních složek

Vážení čtenáři,

tato úvodní slova píšu v době, kdy je za okny převážně šedivo a nevlídno, tma padá velmi brzy. To je ideální příležitost uvařit si čaj (nebo něco lepšího) a zalézt do postele s dobrou knihou. Věřím, že takovou knihou pro vás může být i Sborník Archivu bezpečnostních složek. K tomuto přesvědčení mám několik důvodů: Sborník si jako recenzované periodikum drží stabilní úroveň. Autoři, jejichž články publikujeme, nejsou už obvykle žádní začátečníci (i když ani těm se nebráníme) a svým tématům se věnují dlouhodobě. Zároveň dokážou své články napsat čtivé a srozumitelné i pro ty, kteří historii a příbuzné obory nevystudovali a jsou pouze amatérskými zájemci. Platí to pro studie, edice materiálů i archivní A–Ž. Odborníci pak ocení i informace o konferencích (kterých se každoročně koná velké množství a není v silách jednotlivce navštívit všechny) a recenze specializovaných publikací.

Svatobořice jsou obecně známy jako slovácká vinařská obec, zároveň je však jejich historie spjata s existencí internačního tábora, jehož počátky sahají až do doby první světové války. Radek Slabotínský z Technického muzea v Brně se zabývá obdobím, kdy tábor po skončení druhé světové války sloužil jako zajišťovací, internační a posléze nemocniční středisko pro Němce. Po seznámení s poválečnou situací (zejména ve vztahu k německé otázce), s typy táborů a historií místa před rokem 1945 podává plastický obraz poměrů v táboře, přičemž vychází zejména z archiválií uložených v Moravském zemském archivu v Brně, Státním okresním archivu Hodonín, Archivu města Brna a Archivu bezpečnostních složek.

Jiří Vymětalík není sice vystudovaný historik, ale problematice dálnic zasvětil už řadu let, přičemž kromě studia pramenů tvoří významný zdroj jeho poznatků terénní výzkum. Tentokrát představuje dálkovou silnici Plzeň – Moravská Ostrava, budovanou ve třicátých a čtyřicátých letech dvacátého století. Popisuje její historii, technické parametry, všímá si zainteresovaných firem a pracovních sil včetně těch, které pocházely z táborů v Letech u Písku a Hodoníně u Kunštátu. Podrobněji si všímá také pracovního útvaru v Bystřici nad Pernštejnem.

Markéta Bártová z Ministerstva obrany přispívá do Sborníku pravidelně. Často zpracovává příběhy spojené s armádou a je tomu tak i nyní, kdy seznamuje čtenáře s Oldřichem Miholou, spolupracovníkem čs. vojenské rozvědky, vyslaným

do americké okupační zóny v Německu. Tento schopný agent s krycím jménem ZMETEK pronikl do zpravodajské skupiny Fr. Bogataje. Kvůli informacím, které vojenské rozvědce předal, bylo zatčeno několik zkušených kurýrů i jejich podporovatelů na čs. území. Studie podrobně mapuje Miholův život i spolupráci s čs. bezpečnostními složkami. Lidí, kterým Mihola zničil život, byly desítky. Bártová nám v několika medailoncích přibližuje osudy alespoň některých z nich.

Svému tradičnímu tématu, Pohraniční stráži, zůstává věrný i Martin Pulec z Úřadu dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu. Tentokrát si vybral případ psovoda Milana Schwarze, který z dosti kuriózní příčiny a poněkud neplánovaně zběhl do Německa, kde začal spolupracovat s americkou zpravodajskou službou. Úkol, který od svého řídícího důstojníka dostal, však nesplnil a po zjištění, že život v Německu není podle jeho představ, nabídl spolupráci čs. zpravodajské službě s tím, že jí bude za úplatu dodávat zprávy z Německa. Po příchodu na naše území byl zatčen a odsouzen na devatenáct let. Odseděl si však jen část trestu. V roce 1968 opět emigroval. Ovšem autor naznačuje ještě jednu možnost: Schwarzův návrat mohl být zpravodajskou hrou Američanů. Základním pramenem pro studii byl vyšetřovací spis uložený v Archivu bezpečnostních složek.

Do jiné doby a prostředí nás zavádí Marek Suk (ABS). Ve své studii se zaměřuje na rozmanité strategie utajování používané členy Charty 77 a jiných nezávislých společenství. StB si opatřovala informace o opozičních aktivitách i soukromí jejich aktérů pestrou škálou prostředků a zahájila také celostátní akce, jejichž cílem byl zánik hnutí na obranu lidských a občanských práv. Prostředky disidentů, jak tomuto tlaku odolat a nadále pracovat proti režimu, byly omezené. Za těchto okolností byla konspirační praxe nutná. Suk ji ukazuje na příkladu Otty Bednářové, Petra Uhla a Anny Šabatové. Dozvídáme se tak o přepisování protirežimních textů v rukavicích (kvůli otiskům), jejich ukrývání v autě (kvůli domovním prohlídkám), skrývání ve vypůjčeném bytě, vedení rozhovorů v koupelně a za zvuku tekoucí vody, výměně informací písemně a používání konspiračního jazyka při telefonování...

Předmětem studií vedoucího Oddělení společenských věd Jihočeského muzea v Českých Budějovicích Jiřího Petráše bývá historie tohoto regionu. Tentokrát ve své studii srovnává situaci v první polovině roku 1989 v jižních a ve východních Čechách (zvláště na Pardubicku). Ukazuje situaci ve světle situačních zpráv zasílaných Ministerstvu vnitra, pramenů krajských a okresních výborů KSČ, kronik a celostátního i místního tisku. Díky nim si můžeme učinit představu o každodenních starostech komunistických špiček i řadových obyvatel obou krajů. Pokud jde o občanskou aktivitu, vyšly ze „souboje" vítězně východní Čechy, což bylo dáno společnou hranicí s Polskem (tedy státem se silnou opozicí) i přítomností Václava Havla, jehož chalupa „na Hrádečku" byla centrem protirežimních aktivit.

V letošním roce jsme si připomínali „osudové osmičky" našich dějin. Nemohou pochopitelně chybět ani v našem Sborníku, konkrétně v části Materiály. K únoru 1948 se vrací poslanec Parlamentu ČR Pavel Žáček edicí sedmi dokumentů (situač-

ních zpráv, zpráv o činnosti a přehledu o zatýkání osob útvary StB) z fondů Archivu bezpečnostních složek.

Na tuto edici tematicky navazuje materiálová studie Jiřího Mikulky (ABS) věnovaná nekomunistickým důstojníkům SNB, jejichž odvolání a přeřazení na méně významné posty se v únoru 1948 stalo bezprostřední příčinou vládní krize. Autor nejprve shrnuje, jak se o této události zmiňuje literatura, ale i přímí účastníci, načež nechává promluvit prameny: část denního rozkazu obsahující změny v zařazení příslušníků a rezoluci vzešlou z I. krajské konference organizace členů SNB, příslušníků čs. strany národně socialistické, protestující proti přeložení a odvolání důstojníků. Nový režim se s účastníky konference nemilosrdně vypořádal, o čemž svědčí publikované úryvky z trestního oznámení, žaloby a rozsudku. Na základě osobních evidenčních karet a personálních spisů Mikulka zpracoval medailonky sedmnácti v rozkaze zmiňovaných odvolaných nebo přeložených osob.

Důležitou „osmičkou" byl i rok 1968. Edici zpráv Studijního ústavu Ministerstva vnitra (připravujícího podklady a stanoviska pro ministra a zpracovávajícího dlouhodobé koncepce činnosti MV) z přelomu srpna a září 1968 z fondů ABS přináší Pavel Žáček. Po popisu vzniku ústavu, jeho úkolů a personálního obsazení předkládá zprávu o situaci na MV ČSSR a v jeho bezpečnostních složkách z 26. srpna 1968, informaci pro ministra vnitra o bezpečnostní situaci v ČSSR, souhrnnou zpráva o činnosti MV a podklady pro jednání vedení MV s prezidentem. Činnost pracovníků Studijního ústavu, resp. jejich postoj k okupantům a snaha o suverenitu, byla „po zásluze potrestána": bylo s nimi zahájeno stranické řízení a časem byli z ministerstva propuštěni.

K „osmičkám" se vztahovala i řada konferencí, o nichž jejich účastníci na stránkách Sborníku rovněž referují, ať už to byla tradiční konference o ochraně státní hranice, pořádaná Technickým muzeem v Brně a zaměřená tentokrát na rok 1968, nebo mezinárodní vědecká konference „100 let od vzniku ČSR" v Banské Bystrici či výstava „Sto let československých a českých policejních složek" v Muzeu Policie ČR. Zájemcům o problematiku rozvědky udělá radost zpráva z odborného semináře „Delimitace svazkové agendy komunistické rozvědky po deseti letech" a těm, kteří využívají personální spisy vojáků základní služby, zase rozhovor o Vojenskom archíve – centrálnej registratúre Ministerstva obrany Slovenskej republiky v Trnave.

Do širšího povědomí se už (i díky každoročnímu mediálnímu zájmu) dostal také Den otevřených dveří pořádaný naším archivem v červnu u příležitosti Mezinárodního dne archivů. O tom, jaký byl letos, se v oddíle „Zprávy" rovněž dočtete. Prozradím pouze to, že v budově Na Struze, kde byl motivem akce „Příběh jednoho domu", měli návštěvníci unikátní možnost setkat se se slavnou operní pěvkyní Soňou Červenou a režisérkou Olgou Sommerovou.

Ani v letošním čísle nechybí oddíl „Recenze a anotace" a po něm už přichází oblíbené „Archivní A–Ž". Některé příspěvky se podrobněji vracejí k materiálům prezentovaným v rubrice „Archiválie měsíce" na našich webových stránkách. Dozvíte

se o vyšetřování zaměstnanců Státního úřadu pro věci církevní pověřených vyklízením klášterů po jejich násilném uzavření v dubnu 1950, při němž docházelo nejen k nevratnému ničení klášterního majetku, ale i k rozsáhlým krádežím. Jak celé vyšetřování skončilo, si asi dovedete domyslet. O tom, že v londýnském Hyde Parku může mluvit opravdu kdokoliv a k jakémukoliv tématu, svědčí demonstrace, která se zde konala u příležitosti jedenáctého výročí invaze vojsk Varšavské smlouvy do Československa (a de facto na její podporu). V roli hlavního řečníka vystoupil pravnuk Karla Marxe, levicově orientovaný novinář a právník Jean Robert Longuet. Internační tábory pro Němce zřízené po válce na našem území byly často místem, kde se odehrávala nejrůznější zvěrstva, jejichž pachatelé nezřídka zůstávali nepotrestáni. Výjimkou nebyl ani tábor v Kolíně. Koho zajímají kriminální případy, může si přečíst o vraždě v Kavečanech na podzim r. 1945 – jméno vraha nám však kvůli zpackanému vyšetřování zůstane utajeno. Ani příslušníkům represivního aparátu nebyl cizí humor a sebeironie. Dokazuje to dokumentace sportovních utkání a oslav pořádaných příslušníky Okresní správy SNB Gottwaldov z let 1967–1968. Ze zcela jiného úhlu pohledu nám příslušníky VB a StB ukazuje příběh chlapce Vítka, jehož rodině se stal téměř osudným nález staré pistole. V době vrcholících politických procesů poznali na vlastní kůži nechvalně proslulé praktiky Bezpečnosti spočívající ve fyzickém i psychickém násilí. Ironií je, že pachatelé byli sice za své činy potrestáni, ale tyto tresty byly velmi symbolické a důvodem potrestání nebylo ani tak utrpení rodiny, jako možný vliv na image SNB v očích veřejnosti. Tečkou za „A–Ž" je příběh Jana Jedličky, který uprchl z Československa do Berlína a působil jako kurýr CIC. Stejně jako řada jiných kurýrů byl zatčen, ale nikoliv zlomen – i ve výkonu trestu v jáchymovském táboře se zapojil do vzpoury.

Žádná ze studií a edic publikovaných ve Sborníku by nevznikla (nebo by byla ochuzena), pokud by její autoři neměli k dispozici archiválie bezpečnostních složek. Třebaže se snažíme činnost Archivu maximálně popularizovat (k čemuž máme čas od času příležitost i při různých novinářských kauzách, které s našimi materiály souvisí) a ačkoliv u nás vítáme okolo deseti exkurzí měsíčně, najdou se lidé, kteří se diví, že jsme „normální" archiv, který je otevřen badatelům. Až příliš často se zvláště v internetových diskusích objevují věty „Všechno je tajné" nebo „Všechno bylo zničeno". Dovolte mi, abych i prostřednictvím tohoto úvodního slova pozvala všechny zájemce, aby se k nám přišli podívat – nejdříve třeba na Den otevřených dveří a posléze jako badatelé. Máte unikátní možnost si vše prostudovat na vlastní oči a udělat si vlastní názor, a nebýt tak odkázáni na různé samozvané „vykladače pravdy". Různých „fake news" a dezinformací i z oblasti bezpečnostních složek bývalého režimu je ve veřejném prostoru víc než dost, tak proč se jednou nespolehnout na svůj rozum.

Světlana Ptáčníková

STUDIE

Internační tábor ve Svatobořicích u Kyjova v letech 1945–1949

Radek Slabotínský

Nacistická diktatura a doba okupace svou brutalitou zanechaly v českém národě hluboké a nezacelené jizvy, které po skončení druhé světové války jen zvyšovaly odpor ke všemu německému. Podle tehdejšího převládajícího mínění nebylo další soužití Čechů a Němců v jednom společném státě nadále možné. Nelze mít pochyby o tom, že potřeba vyrovnat se s nacistickými zločinci a jejich domácími pomocníky byla u československých občavnů přirozená a historicky i mravně opodstatněná. Východiska, metody a důsledky výkonu spravedlnosti však výrazně ovlivňovaly podmínky a přístupy, jež bezprostředně souvisely s válečným rozvratem a devastací hodnot včetně poklesu ceny lidského života. Vyhrocený nacionalismus a otevřená rasistická politika nacistického okupačního režimu proto zcela logicky vyvolávaly u velké většiny bývalých porobených národů nacionalistické tendence a radikální nálady, kdy se odpovědnost za zločiny jednotlivců přenášela na všechny Němce, kteří byli označeni za státně nespolehlivé. Tento převažující názor o kolektivní vině německého národa byl ještě umocněn snahou vedoucích představitelů tehdejší domácí politické scény koncipovat Československo jako národní stát dvou národů – Čechů a Slováků. Z toho důvodu byla otázka německé menšiny a její vyřešení vysoce aktuální. Přestože se počítalo s navrácením občanství těm německým občanům, kteří aktivně bojovali proti nacismu, stát nepočítal s takovým rozsahem ochrany menšin, jaký byl přítomen v období trvání Československa v letech 1918–1938. Sami Němci se po porážce nacismu dívali do své budoucnosti s velkými obavami, které se měly v brzké době naplnit.

Urychlené vyřešení německé otázky s sebou přinášela často radikální řešení, kdy se uskutečňovala tzv. revoluční spravedlnost. Mezi akty radikalismu patřily, zvláště v prvních měsících po skončení války, tzv. divoké odsuny s mnoha excesy ze strany různých bojových a revolučních uskupení, bývalých partyzánů, ale i pravidelné armády či nově se formujícího Sboru národní bezpečnosti. Německé obyvatelstvo bylo v každodenním životě navíc vystaveno různým restrikcím a šikaně ze strany správních a bezpečnostních orgánů, ke kterým lze zařadit například

konfiskace veškerého movitého a nemovitého majetku, zbavení československého státního občanství, zavedení pracovní povinnosti, zbavení aktivního i pasivního volebního práva, zrušení německých škol, snížení přídělů potravin, zabavování rozhlasových přijímačů, propouštění ze zaměstnání, nošení viditelného označení na oděvu, zákaz jízdy veřejnými dopravními prostředky, zákaz užívání veřejných prostranství, zákaz shromažďování, zákaz vycházení po stanovené době aj. Zatímco některá z těchto opatření měla celostátní působnost, jiná byla v platnosti jen pro konkrétní místo či region. Přestupky proti těmto nařízením a zákazům byla trestána pokutami, internací, vykázáním z místa bydliště, zvlášť tvrdé sankce hrozily za poskytnutí pomoci hledaným osobám či neoznámení místa úkrytu těchto osob, za zatajování cenností, držení fotografických přístrojů, dalekohledů a uniforem a za ničení majetku s úmyslem poškodit československý stát. Nejvážnějším přečinem pak bylo nedovolené ozbrojování. Vyjmuty z těchto nařízení mohly být za určitých okolností jen osoby, které se snažily získat status antifašisty, byly – podle československých úřadů – občany Rakouska, pocházely z národnostně smíšených manželství nebo byly jako tzv. specialisté nepostradatelné v některých oborech československého průmyslu.

Trestněprávní rovina však měla i svou druhou tvář. V atmosféře vyhrocené protiněmecké averze a volání po nekompromisním potrestání nacistů a jejich domácích přisluhovačů začalo rozsáhlé zatýkání a zajišťování podezřelých osob, a to jak ve vnitrozemí, tak při postupném obsazování pohraničí. Mimo Němců bylo tímto počínáním postiženo i nemálo Čechů a příslušníků jiných národností, kteří byli právem, často však také bezdůvodně, obviněni ze zločinů proti republice a ze spolupráce s okupačními orgány. Zatýkané a zajišťované osoby byly koncentrovány do věznic a táborů, které živelně a z popudu národních výborů (správních komisí) a bezpečnostních úřadů vznikaly téměř v každém větším městě, kde čekaly na svůj další osud v podobě souzení za skutečné či domnělé trestné činy nebo na odsun do některého z okupačních pásem Německa. Tato počáteční živelnost se projevila, mimo jiné, i v nejednotných názvech těchto táborů, které se různily podle převažujícího poslání: existovaly tábory zajišťovací, koncentrační, shromažďovací, ubytovací, sběrné, záchytné, internační, kárné, trestné, pracovní, zajatecké ad. Teprve směrnice Ministerstva vnitra z 29. října 1945 jednoznačně rozdělila tábory na tři základní typy:

a) internační – byly určeny k soustředění zajištěných osob, které čekaly na vyšetřování pro trestné činy podle dekretu prezidenta republiky č. 16/1945 Sb., o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech (tzv. velký retribuční dekret);
b) sběrné – sloužily ke koncentraci Němců před jejich odsunem a také k přechodnému ubytování lidí, již byli nuceni opustit své domovy;
c) pracovní – zde pobývaly osoby, které podléhaly pracovní povinnosti mimo své dosavadní bydliště.

Mimo tyto tábory existovala ještě specializovaná zařízení táborového typu (nemocniční a dětská střediska).[1]

Mezi uvedená zařízení patřil rovněž Internační tábor ve Svatobořicích u Kyjova, který stojí v centru pozornosti následující studie, která si neklade za cíl být vyčerpávajícím vyprávěním o dějinách střediska, ale spíše si všímá nejdůležitějších mezníků a událostí v jeho vývoji.

Historie místa před květnem 1945

V oblasti moravského Slovácka asi 4 km jihozápadně od města Kyjova leží malebná vinohradnická vesnice Svatobořice, kde se na podzim roku 1914 rozhodla rakouská vojenská správa postavit baráky zpočátku pro haličské uprchlíky. Původně pro tento účel vybrala nedaleký Kyjov, který tak chtěla ztrestat za jeho nepřátelský poměr k habsburské monarchii, za jeho dřívější příklon k srbskému národu a obecně za sympatie jeho obyvatel k všeslovanské myšlence. Přestože vedení města tomuto kroku zabránilo, vojenské úřady se myšlenky zřídit zde uprchlický tábor nevzdaly. Místo nakonec našly jen o kousek dál, na pomezí katastrů Kyjova a tehdy samostatných Svatobořic, na pozemcích milotického velkostatku hraběte Karla Františka Seilerna, kde postavily pět zděných a patnáct většinou dřevěných budov, ve kterých našlo v průběhu války útočiště více než 7 000 uprchlíků, většinou Židů z oblasti Haliče a Bukoviny, z nichž někteří zde našli i nový domov.[2] Dočasně ubytováni byli později v táboře i Ukrajinci a ukrajinští Rusíni, s nimiž odjel poslední transport do jejich vlasti v listopadu 1920.[3]

1 K uvedené problematice dnes existuje bohatá literatura a odborné články. Za všechny lze uvést např. STANĚK, Tomáš. *Odsun Němců z Československa 1945–1947*. Praha: Academia – Naše vojsko, 1991; MOJŽIŠOVÁ, Veronika. *Vývoj nucené práce na území České republiky ve 20. století*. Brno: KEY Publishing, 2014, s. 56–72; ŘEHÁČEK, Karel. *Němci na Karlovarsku v letech 1945–1948*. Plzeň: Karel Řeháček, 2011, s. 16–25; STANĚK, Tomáš. *Perzekuce 1945. Perzekuce tzv. státně nespolehlivého obyvatelstva v českých zemích (mimo tábory a věznice) v květnu–srpnu 1945*. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1996; MAJEWSKI, Piotr M. *Sudetští Němci 1848–1948*. Brno: Conditio humana, 2014, s. 402–430. BRÜGEL, Johann Wolfgang. *Češi a Němci 1939–1946*. Praha: Academia, 2008; BENEŠ, Zdeněk (ed.). *Rozumět dějinám. Vývoj česko-německých vztahů na našem území v letech 1848–1948*. Praha: Gallery, 2002, s. 196–266; ARBURG, Adrian; DVOŘÁK, Tomáš; KOVAŘÍK, David. *Německy mluvící obyvatelstvo v Československu po roce 1945*. Země a kultura ve střední Evropě, svazek 15. Brno: Matice moravská pro Výzkumné středisko pro dějiny střední Evropy, 2010 ad.

2 Nepříliš lichotivou charakteristiku těchto osob zanechal v Pamětní knize obce Svatobořic tehdejší obecní kronikář: *Tito pajzatí a špinaví židé se rozlézali po okolí a učili lidi čachrovat a zároveň roznášeli svoje vši, jimiž byli zamořeni. Byli postrachem celému okolí.* Citace převzata z: SOkA Hodonín, f. Archiv obce Svatobořice, inv. č. 89, Obecní kronika 1920–1964, s. 236.

3 Nejpodrobněji k historii tábora v letech 1914–1945 viz KUX, Jan. *Internační tábor Svatobořice*. Svatobořice-Mistřín: Obecní úřad Svatobořice-Mistřín, 2017. Z této práce jsou čerpány i další informace.

Se vznikem samostatného Československa se zdálo, že svatobořický tábor je minulostí, ale již v dubnu 1920 Ministerstvo vnitra rozhodlo o jeho využití pro internaci „nepřátelských živlů" ze Slovenska.[4] Svatobořický tábor však nakonec pro internaci nepřátelských osob nesloužil, získal daleko humánnější charakter, když se správcem tábora od ledna 1921 stalo Ministerstvo školství a národní osvěty. Sloužil brněnské městské radě, která měla ve větší části tábora zřídit městský starobinec a chudobinec.[5] Budovy 1, 2, 4, 5, 6, 8, 9 a 10 pak Ministerstvo vnitra propůjčilo Ministerstvu zdravotnictví a tělesné výchovy, jež zde umístilo karanténní stanici pro vystěhovalce ze Slovenska a Podkarpatské Rusi. Denně přes ni odjíždělo 100 osob za svým vysněným cílem, tedy do Jižní a Severní Ameriky a do Austrálie.[6] Za celou dobu existence stanice až do konce roku 1933, kdy byla k poslednímu prosincovému dni zrušena, prošlo tímto zařízením kolem 100 000 osob.[7] S koncem karanténní stanice se pomalu naplňuje i osud městského starobince a chorobince, kde bylo v průměru umístěno až 600 chovanců. Jeho přemísťování do brněnských Bohunic nastalo v roce 1934, s jeho vystěhováním se skončilo v listopadu následujícího roku.

Na otázku, co udělat s prázdnými a opuštěnými budovami, našla státní správa rychlou odpověď. Prázdné baráky totiž skýtaly možnost výhodného rozprodeje místním občanům, kteří v několikadenní dražbě ze zanechaného vnitřního inventáře koupili především židle, postele, stoly, lavice, slamníky a dřevěné části budov.[8] V krátkém časovém rozpětí bylo rozprodáno i několik budov. Od února 1936 se do baráku č. 1 nastěhovala místní četnická stanice, která si zde také zřídila služební byty. Další objekty zůstaly prázdné a nevyužité.[9]

Nová kapitola v dějinách svatobořického tábora se otevřela po přijetí mnichovské dohody dne 29. září 1938. Již od jarních měsíců téhož roku však začala část baráků po své rychlé adaptaci nově sloužit jako uprchlické středisko pro německé sociální demokraty. Dne 28. září se část tábora, úředně označeného Uprchlický tábor ve Svatobořicích, stala nedobrovolným místem internace pro zadržené členy německých ilegálních polovojenských jednotek Sudetoněmeckého Freikorpsu a příslušníky Sudetoněmecké strany, tedy osob politicky nespolehlivých.[10] Pro toto složité období

4 Mělo jít o osoby, které byly nepřátelské myšlence společné Československé republice. Internace měla být v jejich případě preventivním prostředkem. Tamtéž, s. 13.

5 V rámci starobince a chorobince bylo zřízeno celkem patnáct speciálních oddělení, kam byli umísťováni pacienti podle svého momentálního zdravotního stavu. Tamtéž, s. 21.

6 Tamtéž, s. 14.

7 Tamtéž. V karanténní stanici pracovalo v průměru dvacet zdravotníků. Kux v této souvislosti píše o jejich náročné, ale zároveň důležité práci, kterou pro vystěhovalce dělali. Svou činnost zaznamenávali v pravidelných měsíčních zprávách, jež zasílal hlavní lékař stanice Ministerstvu veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy.

8 Tamtéž, s. 20–21.

9 Tamtéž, s. 22–23.

10 Podle obecního kronikáře se sudetští Němci *chovali velmi drze, ne jako internovaní, nýbrž jako páni.* Citace převzata z: SOkA Hodonín, f. Archiv obce Svatobořice, inv. č. 89, Obecní kroni-

novodobých českých dějin je přitom signifikantní, že zde internovaní zůstali jen několik dní,[11] zatímco pro české uprchlíky z Těšínska, Moravské Ostravy a později ze Slovenska se tábor stal nevítaným domovem na další dlouhé měsíce.[12]

Nejsmutnější období v dějinách tábora však nastává až po atentátu na zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha. V té době sloužila jedna z pěti zděných budov v horní části areálu jako ubytovna německé pořádkové policie (Schutzpolizei), další dvě budovy byly prázdné a ve zbývajících sídlila místní četnická stanice a bydleli zde úředníci a gážisté. V dolní části tábora pak byli ubytováni uprchlíci, další budovy zely prázdnotou.[13] *V roce 1942 bylo všechno z baráků vystěhováno na rozkaz, baráky* [byly] *upraveny, opevněny a obehnány novým plotem s ostnatým drátem, dokola osvětleny elektrickým osvětlením, v každém rohu* [byly] *postaveny kulometné a pozorovací věže, celkem* [se] *4 strážními budkami, a přes silnici byl postaven krytý přechod z vrchních baráků do spodních. Pak se sem nastěhovalo asi 70 četníků s velitelstvím a několik mužů německé vojenské policie. Pak se na bráně od Kyjova objevil tento velký nápis: Internationslager in Swatoborschitz. Oberkommando des nichtsuniformierten Polizei des Protektorat Böhmen und Mähren.*[14] Nezbytné a podle všeho důkladné opravy a úpravy tábora, byť prováděné ve značné časové tísni, nevěstily nic dobrého, protože již večer 17. září 1942 „přivítal" právě zřízený internační tábor své první nové obyvatele, tj. dospělé[15] příbuzné těch osob české národnosti, které v průběhu světového konfliktu uprchly do zahraničí.

Hromadné zatýkání bylo součástí akce „E" (Aktion Emigranten) a probíhalo souběžně v Čechách i na Moravě. V této souvislosti je potřeba zdůraznit, že internační tábor sloužil, zvláště pro židovské vězně, jen jako přestupní stanice při cestě do některého z koncentračních táborů.[16] Velitelem tábora byl od počátku nadporučík německého četnictva Franz Kaiser, který se jako rodilý Čech přidal k Němcům. Pro své kruté metody zacházení zvláště s židovskými vězni ho nadřízení v listopadu 1943 nahradili poručíkem Johannem Schusterem, který se prý k vězňům choval alespoň trochu lépe. Později se situace opět zhoršila. Byl zakázán veškerý styk civilistů s internovanými. Strážní službu vykonávali v táboře protektorátní četníci, a to

ka 1920–1964, s. 236. K tomu též: SOkA Hodonín, f. ONV Kyjov 1945–1960, kart. 821, inv. č. 1698, Uprchlický tábor – Internační tábor Svatobořice 1938–1943, dopis okresnímu hejtmanovi v Kyjově z 27. 9. 1938, čj. 33.236/pres. Strážní a bezpečnostní službu měl vykonávat jeden četnický důstojník jako velitel a dvacet četnických gážistů.

11 Tamtéž, hlášení velitele tábora prezídiu Zemského úřadu v Brně z 6. 10. 1938. Podle této informace byl poslední internovaný propuštěn 6. 10. 1938.

12 Tamtéž, s. 27–28. Koncem prosince 1938 bylo v táboře ubytováno již 561 osob. Pro regulaci jejich života vydalo vedení tábora tzv. domácí řád, který v jedenácti bodech obsahoval základní povinnosti uprchlíků, za jejichž porušení následoval trest.

13 KUX, Jan, ref. 3, s. 29–30.

14 SOkA Hodonín, f. Archiv obce Svatobořice, inv. č. 89, Obecní kronika 1920–1964, s. 236–237.

15 V prvním transportu do Svatobořic se jednalo výhradně o ženy.

16 KUX, Jan, ref. 3, s. 34–37.

v počtu 100 mužů. Ani ti však neměli lehkou službu, hodně jich bylo během jejich působení v táboře vystřídáno, někteří to zaplatili i životem.

Zatímco internovaní muži od počátku stavěli nové táborové baráky, ženy se pohybovaly v místní kuchyni, a to jako pomocnice či kuchařky. Později jezdili všichni za prací i mimo tábor. Táborový život obnášel mnohá omezení a zákazy, jejichž porušení znamenalo přísné tresty. Skupiny internovaných se poměrně často střídaly, asi nejsmutnějším příkladem nacistické zvůle byl transport téměř 50 dětí, které přišly do Svatobořic z pražské Jenerálky. Jednalo se o děti ve věku 2–16 let, které ztratily své rodiče v koncentračním táboře v Mauthausenu, kde byli popraveni za svůj podíl na atentátu na Heydricha.[17]

Konec války měl vliv i na dění v samotném táboře. Nejen že byly vybudovány čtyři únikové východy pro vězně, aby se mohli zachránit útěkem při případném napadení tábora, ale zmizela i tabule s německým názvem tábora nad vstupem. Dne 12. dubna 1945 přijelo do tábora naposledy gestapo, aby provedlo evidenci, po které byla většina internovaných propuštěna. Přesto část internovaných v počtu 120 osob a děti z kyjovské školy byly jako rukojmí odvezeny v několika transportech do pracovního tábora v Plané nad Lužnicí, kde se dočkali osvobození. O posledních a do jisté míry značně dramatických chvílích internačního tábora hovoří zpráva z 8. června 1945:

Dne 16. dubna 1945 rozpustil velitel bývalého internačního tábora ve Svatobořicích tento tábor a někteří internovaní byli odvezeni do Plané, někteří byli propuštěni a konečně část jich uprchla. Dne 18. dubna 1945 opustil tábor i veškeren správní personál a tábor byl obsazen německými frontovými jednotkami, které – jak bylo zjištěno – odnášely z ubikací a skladišť různé věci jako deky, různé náčiní atd. a po posunutí fronty zapálily správní budovy. Dne 19. dubna 1945 byla Rudou armádou utvořena těsně za táborem zákopová linie, která byla Němci po 9 dnů ostřelována. V této době jednotky Rudé armády byly vystřídány rumunským vojskem, které rovněž mnoho věcí z tábora zavleklo [sic]. *Teprve 2. května 1945 byl umožněn přístup do tábora a MNV ve Svatobořicích postavil tam civilní hlídku, která pak byla vystřídána orgány četnické stanice ve Svatobořicích. Dne 5. května pověřil Okresní národní výbor v Kyjově stavební správu, Ing. Medunu, vrch. techn. komisaře od Zemského národního výboru, zjištěním možností ubytování a provedením úprav pro ubytování.*[18]

17 SOkA Hodonín, f. Archiv obce Svatobořice, inv. č. 89, Obecní kronika 1920–1964, s. 236–237. Údaje o počtech vězněných se značně rozcházejí. Podle některých zdrojů prošlo táborem téměř 2 700 osob, jiní autoři uvádějí číslo 3 500.

18 SOkA Hodonín, f. ONV Kyjov 1945–1960, kart. 821, inv. č. 1699, zajištění a likvidace internačního tábora Svatobořice, 1945, zpráva velitelství Zajišťovacího tábora Svatobořice o stavu tábora z 8. 6. 1945, čj. 7/1945. Pro dokreslení chaotické situace, která na konci války v táboře panovala, lze dodat, že jeho likvidaci nestačilo z důvodu časové tísně protektorátní Ministerstvo vnitra, které tábor oficiálně spravovalo, provést. *Následkem toho kromě části správního personálu a strážního oddílu zůstaly v táboře veškeren movitý inventář, zásoby oděvů a lůžkovin,*

V historii tábora ve Svatobořicích začala nová kapitola.

Internační tábor ve Svatobořicích v letech 1945–1946

Dobu po osvobození, které ukončilo předchozí léta útlaku a národního ponížení, válečných hrůz a teroru, poznamenávaly mnohdy negativní, protiněmecky laděné emoce většiny české společnosti. Výbuch „lidového hněvu" se stal neodmyslitelnou součástí poválečného postupu vůči Němcům a jejich českým pomahačům. Kromě národních výborů se razantních kroků chopily různé „revoluční" dobrovolnické formace, polovojenské jednotky a také části pravidelné armády. Rozsáhlé zatýkání a zajišťování Němců a kolaborantů, stejně jako dočasné soustředění početných skupin uprchlíků, přechodné zadržení německých obyvatel před jejich nuceným vysídlením a zabezpečení pobytu a pracovního nasazení válečných zajatců si vyžádaly vznik táborových zařízení, která vznikala živelně po celém Československu. Tábory zřizovaly národní výbory, zpočátku i různé „revoluční" jednotky, bezpečnostní orgány a armáda. Kromě věznic a trestních ústavů byly pro tyto účely využity různé prostory. V první řadě k nim patřily objekty, které sloužily již během okupace. Šlo o především o pobočky koncentračních a zajateckých táborů, objekty používané armádou, různé pracovní a internační tábory a zařízení sloužící k soustředění Židů a Cikánů. Objekty bývalého internačního tábora byly využity ve Svatobořicích i po osvobození, kdy se staly součástí Tábora Svatobořice (od 25. května 1945 nesl tábor úřední název Zajišťovací tábor ve Svatobořicích[19]), který po zajištění ze strany Místního národního výboru ve Svatobořicích převzal 3. května do své správy Okresní národní výbor v Kyjově.

Chod tábora hned zpočátku narušilo zabrání jeho spodní části Rudou armádou, a to pro účely zajateckého tábora. Atmosféru, která panovala při předání, kdy Sověti jednali z pozice síly, a rozhořčení nad tímto postupem na straně vedení tábora, dobře zachycuje úřední záznam, který podepsali velitel tábora Svobodník a správce Vrbík:

Dne 11. 6. 1945 dostavili se zástupcové sovětské armády do kanceláře zajišťovacího tábora ve Svatobořicích, kde po prohlídce zajistili si uvolnění dolní části tábora pro raněné německé zajatce. Podle nařízení zástupce pplk. rudé armády měla se dolní část během jednoho dne vykliditi až na kuchyni, kterou dal zajišťovacímu táboru k disposici (budovu č. 17). Dne 12. 6. 1945 došli ubytovatelé, kterým bylo nutno dáti

jakož i veškerý písemný materiál, zejména účetní knihy a záznamy i depositní knihy o majetku bývalých internovaných osob. Ministerstvo vnitra proto ONV v Kyjově požádalo, aby neprodleně učinil veškerá opatření k zajištění *tohoto značného státního majetku*. Tamtéž, dopis Ministerstva vnitra ONV v Kyjově z 28. 5. 1945.

19 O změně úředního názvu rozhodli členové rady ONV Kyjov na svém zasedání 25. 5. 1945. Viz tamtéž, inv. č. 9, Předsednictvo a rada 1945–1946, zápis ze schůze rady ONV v Kyjově z 25. 5. 1945, s. 47.

k disposici potřebné dělnictvo a řemeslníky k úpravě ubikací, jejich potřeb a příslušným materiálem a event. zařízením [sic]. *Vzdor úmluvě, že veškeré zařízení dodají si sami, musí jim zdejší tábor potřebné věci, pokud byly zde uchovány, vydati. Kuchyně (budova č. 17) byla zabrána pro účely vojenských zajatců a kuchyně tábora byla vykázána do vyhořelé kuchyně č. 13, která byla do dnešního dne nouzově upravena. Dolní část tábora byla odevzdána v plném pořádku kromě vytlučeného zasklení s ubikacemi v budovách č. 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, dále kuchyně č. 17, nová prádelna č. 37, koupelny a kotelna, vše se zařízením bezzávadného provozu, a 2 čerpací studny na pitnou vodu a 1 čerpací pumpa pro užitkovou vodu s všemi skladišti a kolnami. Toto bylo odevzdáno zatím bez úředního písemného předávání, což bude provedeno v mezích možností dodatečně.*

Toto bezskrupulózní jednání sovětských představitelů mělo odezvu na Ministerstvu obrany, které mělo zakročit u příslušného velitelství Rudé armády a žádat o uvolnění zabraných částí tábora.[20] Bohužel z dochovaných archivních materiálů nelze zjistit, kdy se tak stalo.

Majitelem svatobořického tábora byl československý stát, který ho spravoval prostřednictvím Ministerstva vnitra. Dne 13. července 1945 zaslalo Ministerstvo vnitra ONV v Kyjově sdělení, že *se rozhodlo objekty uvedeného tábora odevzdati do vlastní správy Zemského národního výboru v Brně*. Zároveň požádalo ONV v Kyjově, aby bez zbytečných odkladů provedl celkovou inventarizaci všech objektů a zařízení, aby mohlo být předání tábora Zemskému národnímu výboru v Brně uskutečněno bez velkých průtahů a překážek. Od 1. srpna 1945 se tak svatobořický tábor ocitl ve správě ZNV v Brně, o čemž po prohlídce tábora provedli zástupci všech zainteresovaných stran podrobný zápis. Na místě zjistili celkově neutěšený stav celého areálu, kdy některé budovy byly ve zcela dezolátním stavu, jiné byly poškozeny částečně, dalším chybělo vnitřní zařízení, většina místností byla napadena hmyzem a hrozícímu vypuknutí tyfové epidemie se mělo zabránit jejich důkladnou dezinfekcí a vyčištěním. Podle zápisu se měl ZNV v Brně s použitím finančních úvěrů postarat o vybavení tábora po technické, personální a hospodářské stránce a ONV v Kyjově měl vykonávat bezprostřední správu tábora a současně provádět pracovní nasazení internovaných. Velitelství tábora mělo každý měsíc posílat ZNV v Brně seznam o počtu a pohybu internovaných, seznam inventárních předmětů, které si tábor opatřil, a výkaz zakoupeného spotřebního materiálu. S vedením účetnictví a s celkovým fungováním tábora byli přitom zástupci jednotlivých stran vcelku spokojeni.[21] Názor na vedení střediska se však změnil po vykonané revizi v lednu roku 1946 ze strany ZNV v Brně, kdy se ve zprávě o této revizi objevila slova o neodborně vedeném účetnictví a hospodářství, o neexistenci řádné evidence stravního hospodářství, o nehospodárném nakládání se svěřeným majetkem a o nepořádcích v účetnictví. Kritika revizora

20 Tamtéž, f. ONV Kyjov, kart. 821, inv. č. 1699, Zajištění a likvidace internačního tábora Svatobořice 1945, úřední záznam z 13. 6. 1945, sdělení Ministerstva vnitra ONV v Kyjově z 11. 7. 1945.

21 Tamtéž, zápis o odevzdání zajišťovacího tábora ve Svatobořicích sepsaný 31. 7. a 1. 8. 1945.

Karla Pohloudka byla alespoň trochu zmírněna poznatkem o aktivním hospodaření střediska. Revize tedy ukázala velké mezery v mnoha oblastech vedení střediska, na což reagovala rada ZNV v Brně usnesením, ve kterém žádala rychlou a účinnou nápravu, a to i prostřednictvím patřičných oddělení ZNV v Brně.[22]

Velitelem tábora se hned začátkem května 1945 stal vrchní strážmistr Jakub Svobodník, který zůstal v této funkci až do likvidace střediska v říjnu 1946. Důležitým mužem byl rovněž správce tábora (hospodář), kterým se stal Oldřich Vrbík, jenž byl charakterizován jako svědomitý a houževnatý pracovník, zásobovač František Kyněra, *svědomitý, svých povinností dbalý*, správce budov Bartoloměj Svoboda a účetní a pokladník Stanislav Tureček, který se snažil, *aby se v tomto oboru uplatnil*.[23] Všichni sem byli přiděleni ONV v Kyjově, který měl na starosti veškerý chod tábora po hospodářské i administrativní stránce včetně výplat civilních zaměstnanců.[24] Závislost tábora na ONV v Kyjově byla vyjádřena také nejvíce používaným úředním razítkem s nápisem „Okresní národní výbor Kyjov – Internační středisko Svatobořice".

Dozor nad chodem jednotlivých částí táborového provozu byl mezi velitele a hospodáře rozdělen následovně: do pravomoci velitele spadaly záležitosti řízení, pokladna, služební kniha, podací protokol, evidenční kniha a kartotéka, zdravotní služba, příděl pracovních sil, mzdy a využití pracovních sil, záznam o odebraných věcech a objednávky. Do pravomoci hospodáře spadala správa budov, polní a zahradní hospodářství, oděvy, výstroj a lůžkoviny, motorová a jiná vozidla, vnitřní zařízení, nářadí a ostatní materiál, spotřební materiál a dílny, otop a osvětlení, stravování, nákup provozních potřeb a stavební záležitosti. Veliteli tábora přitom podléhal velitel strážního oddílu (vrchní dozorce), hospodář a lékař střediska a další správní zaměstnanci (pokladník, správce materiálu, skladník, proviantní, účetní, správce budov). Velitel kromě výše uvedených věcí rovněž zodpovídal za přesné a včasné plnění příkazů nadřízených orgánů, za organizaci, řádný chod služby, bezpečnost, kázeň a pořádek v táboře (středisku) a za zdravotní stav jeho příslušníků

22 AMB, f. B 1/42 Národní výbor města Brna – Ústředí pracovních středisek 1945–1952, kart. 15, inv. č. 121, Svatobořice – nemocniční středisko, zpráva o provedené revizi z 4. 3. 1946, návrh usnesení rady ZNV v Brně (nedat.).

23 Mezi další zaměstnance patřil strojník a topič Antonín Selucký, který se při výkonu funkce *uplatnil velmi dobře*, skladník František Kostiha, *snaživý, svědomitý, svých povinností dbalý*, řidič Oldřich Svozil, *je velmi svědomitý, plně vyhovuje podmínkám na šoféra kladeným*, a výpomocná kancelářská síla Jarmila Janoušková. Seznam správních zaměstnanců a jejich charakteristiku vypracoval velitel tábora Svobodník pro nadřízené orgány. Tamtéž, kart. 363, inv. č. 504, „Internační středisko" později „starobinec pro Němce" ve Svatobořicích, dopis velitele Internačního střediska ve Svatobořicích Jakuba Svobodníka ZNV v Brně z 5. 6. 1946.

24 Jelikož se však v hospodaření táborů objevovaly od počátku nesrovnalosti, které v mnoha případech hraničily přímo s trestnými činy, vydalo Ministerstvo vnitra obecné zásady vedení středisek, které byly shrnuty ve „směrnicích pro správu a hospodaření v internačních, pracovních a sběrných střediscích", vydaných Ministerstvem vnitra dne 6. 5. 1946 pod č. 1620-1/3-46-73-Vb/3.

(spolu s lékařem). Zdravotní službu ve Svatobořicích zajišťovali v pozdější době internovaní lékaři (vrchním dozorem byl pověřen okresní lékař MUDr. Jan Jurenka), důvěryhodné osoby z řad internovaných pověřil velitel Svobodník výkonem nižších administrativních funkcí nebo vedením řemeslných prací v táborových dílnách. Ostrahu tábora prováděli nejdříve partyzáni, posléze je vystřídali členové tzv. revolučních gard, krátce zde sloužili vojáci československé armády v počtu 80 mužů a teprve od srpna 1945 začali internované střežit příslušníci SNB, kteří byli do tábora do tábora přikázáni Zemským velitelstvím SNB, a to v počtu 50 mužů, kteří podléhali vlastním služebním předpisům.[25] Strážní si vedli tzv. strážní knihu, do které zapisovali jména službu konajících strážných, dobu své služby a počet hodin, které strávili ve službě.[26] Později vedl hospodářský správce budov Vrbík tzv. knihu hlášení, do níž se zapisoval počet právě přítomných internovaných, stav strážních orgánů SNB, dozorčích orgánů, správních zaměstnanců a pomocných sil. Zápisy obsahovaly rovněž údaje o počtu nemocných, počtu internovaných, kteří vykonávali práci mimo středisko, jména internovaných, kterým byl udělen trest[27], jména nově příchozích do střediska, jména osob, které ze střediska odešly (a z jakého důvodu), a další údaje (např. stížnosti, prosby, zvláštní události ad.).[28]

Strážní oddíl SNB byl ve středisku přítomen do 21. října 1946, kdy odešli všichni jeho příslušníci ke svým kmenovým útvarům. Den předtím v poledne převzala střežení tábora civilní stráž.[29] Tato změna souvisela s likvidací internačního střediska a jeho přeměnou na nemocniční středisko.

Ve svatobořickém táboře byli soustředěni zatčení Němci a osoby české a jiné národnosti obviněné a vyšetřované z trestných činů podle tzv. velkého retribučního

25 Výkon strážní služby si upravovaly samostatně jednotlivé tábory. Obecné směrnice pro výkon strážní služby, povinnosti a práva dozorců pak obsahoval služební řád pro dozorce (dozorkyně) internačních, pracovních a sběrných středisek, který vydalo Ministerstvo vnitra 30. 4. 1946 pod č. 1627-16/4-46-12-Vb/3. K tomu též SOkA Hodonín, f. ONV Kyjov, kart. 821, inv. č. 1699, Zajištění a likvidace internačního tábora Svatobořice, 1945, zpráva ONV v Kyjově Ministerstvu vnitra z 2. 8. 1945.

26 MZAB, f. B 293 Nemocniční středisko Svatobořice 1945–1950, kart. 2, inv. č. 13, záznamy vrátných. První zápis pochází z 17. 5 a poslední z 17. 6. 1945. Z knihy se tak dozvídáme jména gardistů z prvního období po vzniku tábora. Velitelem byl Antonín Staněk, závodčím Pavel Jelínek a členy strážní služby tvořili František Salčák, Václav Vach, Josef Juriga, Miroslav Finfera, Jan Ryšavý, František Benedík, František Gazda, Jaroslav Stehlík a Rudolf Mikulka.

27 Tamtéž, kart. 1, inv. č. 9, kniha hlášení. Např. u dne 20. 9. 1946 zápis uvádí, že byl potrestán internovaný František Ševců tvrdým ložem na jednu noc a odepřením večeře, a to pro neslušné chování při práci mimo středisko.

28 Tamtéž.

29 Tamtéž, zápis z 20. a 21. 10. 1946, bod č. 12. Zvláštní události. K tomu též AMB, f. B 1/42 Národní výbor města Brna – Ústředí pracovních středisek 1945–1952, kart. 15, inv. č. 121, Svatobořice – nemocniční středisko, hlášení velitele tábora vrch. strm. Jakuba Svobodníka z 22. 10. 1946.

dekretu č. 16/1945 Sb., vydaného v červnu roku 1945. Nacházeli se zde ovšem také „asociálové" a Němci určení k odsunu.

Pro účely internace těchto osob započal ONV v Kyjově ihned s obnovou na konci války značně poničeného tábora, jak uvádí dochované hlášení popisující jeho neutěšený stav. Zatímco v jeho horní části (objekty č. 1–5) byly poškozeny zejména střechy objektů, v dolní části (objekty č. 6–34) do základů vyhořela správní budova a ohněm byla poškozena i kuchyně v další budově a nově postavená ubikace z heraklitu. Navíc došlo k rozbití více než poloviny oken, zničení slabo- i silnoproudého zařízení a k přerušení zásobování vodou. Taktéž oplocení tábora, zvláště v jeho spodní části, bylo značně poškozeno.

Opravy v prvních dnech prováděly svépomocí nebo se k nim používaly internované osoby. Později se na různé stavební práce využívaly stavební firmy a řemeslníci.[30] Chybějící kuchyňské nádobí a příbory opatřila správa tábora od obyvatel Kyjova, a to buď darem, nebo za úplatu. Vybavení tábora se nedostávalo i ve smyslu potřebného nářadí (zejména dílenského typu), které zapůjčilo několik místních soukromých řemeslníků, např. zámečník Selucký ze Svatobořic nebo stolař František Němčanský z Mistřína.[31]

Je až s podivem, jak nezbytné opravy postupovaly rychle, protože již na počátku června 1945 hlásila administrativní správa tábora Ministerstvu vnitra, že tábor je najednou schopen pojmout až 1 500 osob.[32] Prvních 68 internovaných se dostalo do tábora již 15. května[33] a tento počet se rychle zvětšoval. Již 7. června to bylo 262 mužů a 40 žen. Mnozí z nich byli členy kolaborantských a fašistických skupin (Vlajka, Národní obec fašistická, Český svaz pro spolupráci s Němci ad.), velká většina jich byla potrestána pokutou či krátkodobým vězením na základě příslušných

30 V roce 1946 stály opravy a úpravy areálu bezmála 600 000 Kčs. Viz SOkA Hodonín, f. ONV Kyjov 1945–1960, kart. 363, inv. č. 504, „Internační středisko", později „starobinec pro Němce" ve Svatobořicích, zpráva ZNV v Brně z 30. 7. 1946.

31 AMB, f. B 1/42 Národní výbor města Brna – Ústředí pracovních středisek 1945–1952, kart. 15, inv. č. 121, Svatobořice – nemocniční středisko, seznam vypůjčeného inventáře z 31. 8. 1945.

32 Tamtéž, f. ONV Kyjov 1945–1960, kart. 821, inv. č. 1699, Zajištění a likvidace internačního tábora Svatobořice, 1945, zpráva velitelství Zajišťovacího tábora Svatobořice o stavu tábora z 8. 6. 1945, čj. 7/1945.

33 Tamtéž, f. Internační středisko Svatobořice 1945–1946, kart. 1, inv. č. 4, zápis v knize internovaných z 15. 5. 1945. Do této knihy se zapisovali jednotliví internovaní, tj. jejich jméno, datum a místo narození, důvod internace, datum internování, datum přemístění, odsunu či propuštění internovaného, důvod tohoto kroku. Celkem se dochovaly dvě knihy internovaných. Poslední zápis má číslo 3320 z 19. 7. 1946. Dne 15. 5. 1945 byl do tábora eskortován i Čech Josef Bednařík z Kyjova, který byl povoláním strojník, ženatý. V táboře (středisku) byl internován až do 15. 10. 1946, kdy byl eskortován do věznice Krajského soudu v Uherském Hradišti. Patřil tak mezi skupinu nejdéle internovaných osob. Srov. MZAB, f. B 293 Nemocniční středisko Svatobořice 1945–1950, kart. 2, inv. č. 15, Kartotéka chovanců A–J, kartotéční list Bednařík Josef.

ustanovení dekretu prezidenta republiky č. 138/1945 Sb.[34] K 31. červenci 1945 evidovala vyšetřovací komise ONV v Kyjově 89 internovaných Němců a 130 internovaných Čechů a Slováků. Tento počet se neustále zvyšoval, svého vrcholu dosáhl na konci června 1946, kdy počet internovaných dosáhl čísla 2 169 (z toho 2 142 Němců a 27 Čechů).[35] Poté již jejich počet rapidně klesal, a to v souvislosti se dvěma provedenými odsuny do okupačních zón v Německu,[36] převedením části internovaných do vazeb Krajského soudu v Uherském Hradišti nebo Okresního soudu v Kyjově nebo jejich propuštěním na svobodu. Zatímco ještě v hlášení z 30. září 1945 stálo, že v krajském internačním středisku Svatobořice se nachází celkem 69 osob (24 Čechů, 45 Němců), v hlášení z poloviny října již vyšetřovací komise ONV v Kyjově hlásila, že v internačním středisku se nenachází ani jedna osoba.[37] Internační tábor (středisko) přitom jako jedno z největších středisek na Moravě sloužilo k internování osob z mnoha částí Moravy, nebylo výjimkou, že sem byly sváženy osoby i z jiných internačních středisek (např. z Brna-Malé Klajdovky) a ze sběrných středisek (např. z Aše a z Chebu), nebo se stal nechtěným „domovem" Němců z Jugoslávie.[38]

Po příchodu byly internované osoby podrobeny osobní kontrole a kontrole totožnosti, později rovněž vstupní zdravotní prohlídce, a byly přikázány do konkrétní ubikace. Rovněž jim bylo sděleno místo zaměstnání. O jednotlivých internovaných se vedla velmi přesná evidence, hned po příchodu byl na každého internovaného zaveden kartotéční list s osobními údaji,[39] internovaní byli rovněž zapisováni do

34 Jednalo se o dekret presidenta republiky o trestání některých provinění proti národní cti, tzv. malý retribuční dekret. KUX, Jan: Internační tábor Svatobořice a jeho poválečná historie. In: *Vlastivědný věstník moravský* č. 2/LXX, 2018, s. 141.

35 Uvedené počty značně kolísaly, např. podle hlášení ONV v Kyjově z 15. 2. 1946 tvořilo osazenstvo tábora 607 internovaných osob. Viz SOkA Hodonín, f. ONV Kyjov 1945–1960, kart. 821, inv. č. 1701, hlášení o počtu internovaných osob 1945–1947, hlášení z 31. 7. 1945, 15. 2. 1946 a 1. 7. 1946. Hlášení šla úřední cestou po linii velitelství tábora (střediska) – ONV v Kyjově – Ministerstvo vnitra.

36 První transport proběhl 15. 6. 1946. Tamtéž, f. Internační středisko Svatobořice 1945–1946, kart. 3, inv. č. 27, Odsun Němců, transport I, seznam.

37 Tamtéž, f. ONV Kyjov 1945–1960, kart. 821, inv. č. 1701, hlášení z 30. 9. a 16. 10. 1946.

38 Tamtéž, f. Internační středisko Svatobořice 1945–1946, kart. 2, inv. č. 15, seznam rakouských státních příslušníků zajištěných v internačním středisku; kart. 2, inv. č. 16, seznam jihoslovanských Němců přijatých do internačního střediska Svatobořice; kart. 2, inv. č. 18, seznamy pruských a hornoslezských Němců převzatých ze sběrných středisek v Aši a Chebu 18. a 25. 2. 1946.

39 MZAB, f. B 293 Nemocniční středisko Svatobořice 1945–1950, kart. 2, inv. č. 15, Kartotéka chovanců A–J, a kart. 3, inv. č. 15, Kartotéka chovanců K–T. Kartotéční listy obsahovaly kromě jména, data a místa narození také adresu bydliště, rodinný stav, povolání, údaj o státním občanství a národnosti, zapsán byl rovněž den, kdy se internovaný do tábora (střediska) dostal a kdy byl propuštěn (přemístěn) a z jakého důvodu se tak stalo. Tento údaj u mnoha chovanců obsahoval zápis o datu úmrtí a příčině smrti.

evidenční knihy[40] a osobní a další důležité údaje obsahovaly i policejní přihlášky.[41] Kromě toho si správa tábora vedla zvláštní seznamy mladistvých a zvlášť seznamy mužů a žen nad 50 let.[42] Internovaní museli po příchodu odevzdat osobní a další doklady (např. vkladní knížky, cenné papíry), veškerou hotovost a také cennosti. Především hotovost, vkladní knížky a cenné papíry byly poté deponovány ve Spořitelně města Kyjova.[43] Seznam odebraných věcí pak byl spolu se jménem jejich majitele a datem předání do úschovy zapsán do tzv. depositního deníku, který obsahoval rovněž údaj, kdy byly věci jeho majiteli vráceny zpět, což se stalo až na konci jeho „pobytu" v táboře (středisku).[44] Horší to bylo v případě zatajených peněz nebo cenností, které byly internovaným zabaveny při odsunu do Německa. O těchto předmětech byly pořízeny seznamy a byly dány do úschovy Spořitelně města Kyjově.[45]

Základní normou pro provoz tábora se stal „domácí řád pro internační tábory" vydaný oběžníkem MV ze 17. září 1945, č. 1620-3/9-45-1-V/4, který jasně a srozumitelně stanovoval práva a povinnosti všech jeho příslušníků včetně dozorčích orgánů. Sepsán byl v českém jazyce, důležité pasáže byly rovněž přeloženy do němčiny.[46] Chod tábora dále upravovaly různé další směrnice a nařízení, které vydávala jednotlivá ministerstva. Za porušení jakéhokoliv nařízení následovaly tresty, např. samovazba, odnětí jídla, tvrdá postel, zákaz odesílání a přijímaní korespondence ad.

Život v táboře, který se od konce září 1945 nazýval Internační tábor ve Svatobořicích[47], od ledna pak Internační středisko Svatobořice a před svou likvidací Krajské internační středisko Svatobořice, nebyl zdaleka jednoduchý. Zvláště v prvním období

40 Tamtéž, kart. 2, inv. č. 14, evidenční kniha chovanců. První zápis se vztahuje k datu 15. 5. 1945.

41 Tamtéž, kart. 5, inv. č. 33, policejní přihlášky A–P.

42 SOkA Hodonín, f. Internační středisko Svatobořice 1945–1946, kart. 2, inv. č. 8, seznam mladistvých; kart. 2, inv. č. 9, seznam mužů nad 50 let; kart. 2, inv. č. 10, seznam žen nad 50 let.

43 Tamtéž, f. ONV Kyjov 1945–1960, kart. 324, inv. č. 430, Vklady a cennosti internovaných osob v táboře Svatobořice uložené ve spořitelně v Kyjově, zpráva velitelství Internačního tábora ve Svatobořicích ONV v Kyjově z 3. 11. 1945.

44 MZAB, f. B 293 Nemocniční středisko Svatobořice 1945–1950, kart. 6, inv. č. 34, depositní deník. Zápisy byly v deníku řazeny abecedně podle začátečního písmena příjmení internovaných osob.

45 Viz např. seznam zabavených cenností odsunutých Němců z 15. 7. 1946, čj. 907/N. S. SOkA Hodonín, f. ONV Kyjov 1945–1960, kart. 324, inv. č. 430, vklady a cennosti internovaných osob v táboře Svatobořice uložené ve spořitelně v Kyjově. O této záležitosti byl rovněž vyrozuměn Fond národní obnovy v Praze.

46 Již před vydáním tohoto vzorového předpisu si jednotlivá táborová zařízení vytvářela vlastní domácí řády. Viz např. domácí řád pro sběrný tábor policejního ředitelství v Plzni na Karlově z 23. 5. 1945. ABS, f. E-6 Ministerstvo vnitra – Správa internačních, sběrných a pracovních středisek Praha 1945–1949, inv. č. 1.

47 Stalo se tak na základě průvodní zprávy k Ministerstvem vnitra vydanému vzorovému domácího řádu, kde byla jako argument uvedena nutnost upravit celý chod služby v táborech jednotnými směrnicemi, a tudíž i jednotnými názvy táborů. Tamtéž, průvodní dopis k domácímu řádu pro internační tábory z 17. 9. 1945.

v jeho historii lze hovořit o amorálním a z hlediska trestního práva zločinném chování gardistů v táboře. Bití a týrání internovaných zde bylo téměř na denním pořádku, nepřekvapí tedy, že stížnosti obyvatel Kyjova o chování některých osob se dostaly až na kompetentní místa do Prahy.[48] Poměry v internačním táboře se alespoň částečně uklidnily (tedy přestalo fyzické týrání) s příchodem strážního oddílu SNB, přesto byl život internovaných i poté značně problematický, na mnohé doléhala kromě fyzické i psychická zátěž. Nepřekvapí tedy, že u několika mrtvých lze v kolonce příčina úmrtí nalézt „sebevražda". S tímto stavem však příliš nekoresponduje zajímavé svědectví předsedy ONV v Kyjově Františka Dobiáše a vrchního komisaře politické správy u ONV v Kyjově Jaromíra Kopeckého z ledna 1946, kteří v rámci návštěvy ZNV v Brně nechali zapsat své poznatky ze situace ve svatobořickém internačním středisku:

Strážní službu ve Svatobořicích zastávají mladí policejní strážníci (čekatelé), kteří si nejsou ještě plně vědomi odpovědnosti své služby. Následkem toho je, že mezi zadrženými osobami je uvolněná disciplína, nýbrž i ve strážním oddílu. Zadržení volně se pohybují po městě, jsou časté případy útěků. Proto jest tedy nutně zapotřebí, aby veškerá bezpečnostní služba v táboře byla přezkoušena, aby popřípadě nespolehliví členové byli nahrazeni osobami schopnými a spolehlivými ze Sboru národní bezpečnosti. V tom směru žádáme, aby bylo zakročeno u zemského velitelství Sboru národní bezpečnosti.

Reakce Zemského velitelství SNB v Brně na sebe nenechala dlouho čekat. Již začátkem února sdělil zástupce zemského velitele škpt. Srostlík, že všechny čekatele SNB, kteří byli přiděleni ke strážnímu oddílu ve Svatobořicích, odešle zemské velitelství do školy pro odborný výcvik příslušníků SNB v Bruntálu a na jejich místo povolá čekatele po výcviku.[49]

Přestože od počátku vzniku tábora kladl ONV v Kyjově důraz na zajištění přiměřeného ubytování, hygieny, zdravotní péče a stravování, do normální situace měl tábor daleko. Internovaní se rovněž v táboře (středisku) stravovali, jejich jídlo se skládalo ze snídaně, oběda a večeře. Vzhledem k všeobecnému poválečnému nedostatku potravin se však nelze domnívat, že šlo o normální jídla se vším všudy. I v případě

48 K tomu ABS, f. A 2/1 Sekretariát ministra vnitra, I. díl, kart. 57, inv. č. 1765, Události v porevoluční době, záznam Ministerstva vnitra v táboře ve Svatobořicích (nedat.).

49 AMB, f. B 1/42 Národní výbor města Brna – Ústředí pracovních středisek 1945–1952, kart. 15, inv. č. 121, Svatobořice – nemocniční středisko, výpověď předsedy ONV v Kyjově Františka Dobiáše a vrchního komisaře politické správy u ONV v Kyjově Jaromíra Kopeckého z 16. 1. 1946; sdělení Zemského velitelství SNB v Brně z 2. 2. 1946. Podle vyjádření ZNV v Brně měly být strážnými v táborech *ustanovovány osoby naprosto spolehlivé, které jsou si plně vědomy vážnosti a odpovědnosti své služby.* Toto vyjádření přišlo ve chvíli, kdy se z jednoho internačního střediska podařilo uprchnout několika těžkým zločincům. Za tím účelem byly všechny podřízené orgány vyzvány, aby neprodleně přezkoušely spolehlivost a morální a odbornou způsobilost všech členů strážního oddílu v dosahu jejich působnosti. ABS, f. E-6 Ministerstvo vnitra – Správa internačních, sběrných a pracovních středisek Praha 1945–1949, inv. č. 1, pokyn ZNV v Brně z 26. 3. 1946.

Svatobořic se jednalo o stále stejný typ potravy, která byla ochuzena o maso a masné výrobky. Ve Svatobořicích sice existovala kuchyně, ta však produkovala ke snídani většinou chleba a černou kávu (meltu), k obědu vodovou polévku a brambory, někdy i omáčku, večeře pak sestávala opět z brambor a černé kávy.[50] Tento nedostatečný přísun potravy s podprůměrnými kalorickými hodnotami měl za následek, že internovaní často trpěli hladem. Jiná situace byla ohledně jídla u strážního oddílu a správních zaměstnanců, kteří měli samozřejmě nárok na stravu s dostatkem kalorií. Nedostatek potravy se samozřejmě odrazil na zdravotním stavu příslušníků tábora (střediska), kdy se projevovaly příznaky podvýživy či choroby zažívacího nebo trávicího ústrojí. Dostupnost lékařské pomoci však byla v táboře velmi omezená. Mezi internovanými byli samozřejmě i lékaři a mohli léčit také členové pomocného personálu, ti však při nedostatku vhodných léků a zdravotnického materiálu mnohdy nemohli nemocným pomoci, byť se o to sebevíc snažili. Oslabený organismus nedokázal bojovat s nakažlivými nemocemi, což mělo za následek smrt internovaných, což se v první řadě týkalo přestárlých a nemocných osob. Podle tzv. knize zemřelých, kterou zavedla táborová správa, zemřelo v období mezi 3. zářím 1945 a 25. červencem 1946 celkem 87 osob. Jako příčina úmrtí se nejvíce uváděla „srdeční slabost". Mrtví byli pohřbíváni na táborovém hřbitově zřízeném pro tento účel, kde byly jejich ostatky ukládány do jednotlivých hrobů označených římskými a arabskými číslicemi.[51]

Internované měli možnost navštívit příbuzní, byť na krátkou dobu, což v případě svatobořického internačního tábora za celou dobu jeho existence využilo 58 osob. Povolení k návštěvě uděloval zpravidla velitel tábora Svobodník nebo některý z jeho podřízených, členů strážní služby. Návštěva se odehrávala v prostorách budovy velitelství a vždy za přítomnosti příslušníka strážní služby. Všechny návštěvy se zapisovaly do tzv. návštěvní knihy.[52]

Jedním z významných úkolů středisek bylo zajistit maximální pracovní nasazení internovaných. Tento úkol podrobně rozpracovávaly zásady stanovené dekretem č. 71/1945 Sb.[53] a k němu vydané prováděcí směrnice Ministerstva vnitra z 2. listopadu 1945. Internované osoby ve Svatobořicích pracovaly pod dohledem členů strážní služby na odstraňování válečných škod, na čištění ulic a veřejných budov

50 AMB, f. B 1/42 Národní výbor města Brna – Ústředí pracovních středisek 1945–1952, kart. 15, inv. č. 121, Svatobořice – nemocniční středisko, zpráva o provedené revizi z 4. 3. 1946.

51 První zaznamenanou mrtvou byla Žofie Spatzová, která zemřela 3. 9. 1945 v 7.15 hod. ve věku 73 let. Jako příčina úmrtí byla uvedena sešlost stářím. Pochována byla 6. 9. 1945 na táborovém hřbitově. MZAB, f. B 293 Nemocniční středisko Svatobořice 1945–1950, kart. 6, inv. č. 36, kniha zemřelých (1–395).

52 MZAB, f. B 293 Nemocniční středisko Svatobořice 1945–1950, kart. 10, inv. č. 52, záznam o návštěvách.

53 Jednalo se o dekret prezidenta republiky o pracovní povinnosti osob, které pozbyly československého státního občanství.

v Kyjově, na okolních velkostatcích, v táborovém polním hospodářství, při údržbě tábora a jeho zařízení a při různých pomocných pracích. Mnozí z nich pomáhali rovněž místním zemědělcům při sklizni.[54] Této pracovní povinnosti byly zproštěny jen nemocné, přestárlé a práce neschopné osoby. Zaměstnavatel byl povinen vyplácet za odpracované hodiny internovaných mzdu správě tábora,[55] z této mzdy *u nich zaměstnaných Němců odváděti 20 % do státní pokladny* a rovněž hradit úrazové pojištění za tyto „zaměstnance".[56] Pro tábor byl tento výdělek vítaným zdrojem příjmů, přičemž poskytování alespoň minimálního mzdového podílu samotným pracujícím osobám, tj. jakéhosi kapesného, se v táboře prosadilo až později. Tak např. v hlášení velitelství internačního tábora ZNV v Brně o zaměstnání internovaných za měsíc listopad 1945 vykazoval celkový příjem z této pracovní činnosti v dolech a v zemědělství 473 500 Kčs, což jistě nebyla zanedbatelná částka. *Tyto částky budou zaplaceny zaměstnavateli přímo účtárně ONV v Kyjově na základě vyhotovených a doručených platebních příkazů*, dodával na závěr hlášení velitel tábora vrch. strm. Jakub Svobodník.[57]

S postupujícím vyřizováním retribučních případů mimořádnými lidovými soudy, odsunem německého obyvatelstva a zmírněním prostorové krize vězeňských zařízení určených k výkonu soudní vazby se od léta 1946 internační střediska vyprazdňovala a docházelo k jejich likvidaci. Postupná likvidace internačních středisek byla přitom nařízena výnosem Ministerstva vnitra z 9. července 1946. Obecně se prováděním likvidací středisek podrobně zabývala směrnice pro provádění likvidace

54 SOkA Hodonín, f. Archiv obce Svatobořice, inv. č. 89, Obecní kronika 1920–1964, s. 238. Obecní kronikář ve svých zápiscích uvedl, že internovaní pracovali rovněž v nedalekých lignitových dolech, v kyjovské sklárně a v kyjovských mlýnech.

55 Mzdové částky byly zapisovány v pravidelných týdenních intervalech do tzv. výdělkových listů, které se zaváděly pro každého pracujícího (tedy internovaného i civilního zaměstnance) zvlášť. K jednotlivým mzdovým obdobím se zapisovaly částky hrubého výdělku a srážky z této částky určené na sociální a zdravotní pojištění. Výdělkové listy vedla správa internačního tábora. Viz MZAB, f. B 293 Nemocniční středisko Svatobořice 1945–1950, kart. 11, inv. č. 63, výdělkové listy pracovníků střediska.

56 Zvláště správné proplácení mezd a jejich výše ze strany zaměstnavatelů, stejně jako povinnost odvádět dávku 20 % ze mzdy do státní pokladny, se stávaly častým zdrojem kritiky nadřízených orgánů, které z těchto „prohřešků" vůči státu vinily především orgány na okresní úrovni a velitelství jednotlivých táborů (středisek). Podle názorů těchto orgánů to byla především tato úřední místa, která měla dbát na dodržování těchto povinností. Viz tamtéž, f. ONV Kyjov 1945–1960, kart. 363, inv. č. 504, „Internační středisko", později „starobinec pro Němce", ve Svatobořicích, přípis ZNV v Brně ONV v Kyjově z 26. 4. 1946; informace ZNV v Brně ONV v Kyjově z 15. 6. 1946. Také neplacení úrazového pojištění vyvolávalo ostrou kritiku. *Jelikož toto ustanovení není dodržováno, žádá min. vnitra, aby velitelé středisek byli na ně důrazně upozorněni.* Tamtéž, přípis ONV v Kyjově velitelství Internačního střediska ve Svatobořicích z 25. 10. 1946.

57 AMB, f. B 1/42 Národní výbor města Brna – Ústředí pracovních středisek 1945–1952, kart. 15, inv. č. 121, Svatobořice – nemocniční středisko, hlášení velitelství tábora z 17. 12. 1945.

internačních, pracovních a sběrných středisek (směrnice MV čj. 1620-18/7-46-3-Vb/3). Podle ní se o řádnou a urychlenou likvidaci střediska měl postarat příslušný zemský národní výbor, který však mohl tuto pravomoc přenést na okresní národní výbor. Za správné uzavření všech záznamů ručil v tomto případě velitel střediska a všichni správní zaměstnanci. Likvidace se měla týkat především personálu střediska, tj. jak strážního oddílu, tak správních zaměstnanců, veškerého materiálu a vnitřního vybavení střediska, stravního hospodářství, pokladny, účetnictví, správy budov a obhospodařování pozemků. O likvidaci střediska měl pověřený zástupce zemského národního výboru sepsat stručný a výstižný protokol, který měli podepsat i velitel likvidovaného střediska a hospodářský správce budov. O výsledku likvidace pak měl zemský národní výbor podat podrobnou zprávu Ministerstvu vnitra.[58] V případě Krajského internačního tábora pro Němce ve Svatobořicích se k jeho likvidaci přistoupilo v průběhu října 1946, a to na základě rozhodnutí ZNV v Brně.[59] Dne 1. listopadu 1946 začala nová kapitola v jeho dějinách.

Závěr

V textu jsme se zabývali vývojem a historií Internačního tábora (střediska) pro Němce ve Svatobořicích, který vznikl na půdorysu bývalého Internačního tábora Svatobořice z doby okupace. Plastický obraz střediska se podařilo podat především za pomoci poměrně velkého množství dochovaných archivních materiálů z provenience Moravského zemského archivu v Brně, Státního okresního archivu Hodonín, Archivu města Brna a Archivu bezpečnostních složek, kde se nachází důležité informace k vývoji a každodennímu chodu střediska.

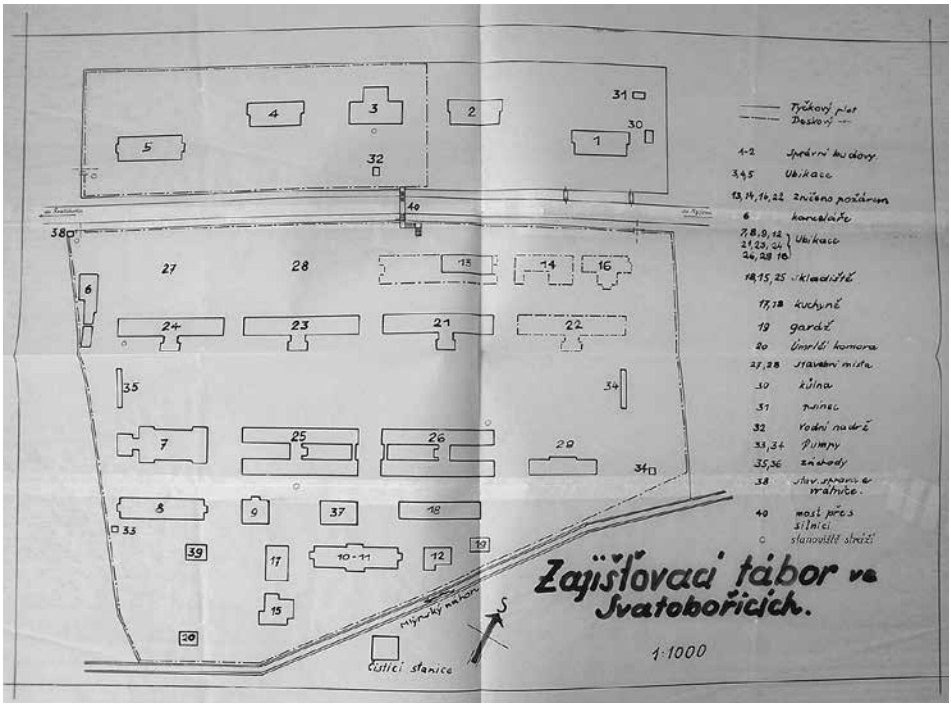
Internační středisko bylo zvláštním produktem (zařízením mimosoudního postihu osob podezřelých ze zločinů spáchaných v době okupace) své doby. Bylo plné zášti vůči všemu německému a volalo po radikálních řešeních ve vztahu k Němcům, bylo důsledkem právě skončené války a jedním ze způsobů, jak v Československu uskutečnit záměr obnovit republiku jako národní stát, zejména pokud šlo o vysídlení většiny německého obyvatelstva. Právě internační, pracovní, sběrná a nemocniční střediska se jevila jako vhodná přechodná místa, kam by bylo možné umístit velkou většinu německého obyvatelstva před konečným rozhodnutím o jeho dalším osudu. Svým vnitřním „ustrojením" se nikterak neodlišovalo od středisek stejného nebo podobného typu, snad jen s tím rozdílem, že rozlohou a kapacitou představovalo jedno z největších internačních středisek v moravském prostředí, kam byli umisťovány nejen osoby podezřelé ze zločinů uvedených v tzv. malém a velkém retribučním

58 Tamtéž, „Internační středisko" později „starobinec pro Němce" ve Svatobořicích, kart. 363, inv. č. 504, Směrnice pro provádění likvidace internačních, pracovních a sběrných středisek, čj. 1620-18/7-46-3-Vb/3.

59 AMB, f. B 1/42 Národní výbor města Brna – Ústředí pracovních středisek 1945–1952, kart. 15, inv. č. 121, Svatobořice – nemocniční středisko, Hlášení velitelství tábora z 18. 6. 1946.

dekretu, ale i lidé „práce se štítící", politicky nespolehliví a Němci čekající na svůj odsun. Jedno však měli všichni společné. Jako osoby bez státního občanství, a tudíž státně nespolehlivé byly do střediska dopraveny za účelem potrestání, odsunu do některé z okupačních zón Německa, případně propuštění na svobodu, převozu do jiného střediska nebo přesídlení do vnitrozemí. Pro některé z nich to bylo poslední místo, kam se dostali: Svatobořice se staly místem jejich posledního odpočinku. Většina z nich byla po smrti pochována na dnes již dávno neexistujícím hřbitově, který sloužil právě jen pro potřeby internačního střediska. Nelze se divit, že smrt zde byla téměř „každodenním hostem", vedle stáří a nemocí zemřelých měly na poměrně vysoké počty vliv také prožité psychické a fyzické útrapy, vytržení z dosavadního prostředí (domova), nedostatečná lékařská péče, nedobré hygienické podmínky, váznoucí zásobování potravinami, léky, oděvy, obuví a ložním prádlem, stejně jako nedostatečné vnitřní vybavení tábora. V této souvislosti je jistě na místě konstatování, že jednoduché také jistě nebylo soužití internovaných Němců a Čechů, kteří masu těchto lidí řídili a byli s nimi v každodenním styku. Toto soužití se dělo především po úřední linii, přátelení se s Němci bylo pro české zaměstnance střediska přísně zakázáno. Příliš tedy nepřekvapí, že na české straně převládala nenávist, odpor, zášť a lhostejnost, na straně německé pak rovněž nenávist, apatie a strach z věcí příštích. Zvláště v prvních měsících po osvobození se tento nahromaděný hněv obrátil proti internovaným a ve svatobořickém táboře se vyskytly případy hrubého násilí.

PŘÍLOHY

Obr. 1: Plán Internačního tábora ve Svatobořicích v měřítku 1 : 1000, srpen 1945 (ABS, f. A 15 Zemské velitelství SNB Brno, inv. č. 27, kart. 8)

Okresní Národní výbor v Kyjově.

Číslo:576/pres V Kyjově dne 8.června 1945.

Ministerstvo vnitra

P r a h a .

Věc: Bývalý internační tábor ve Svatobořicích - zajištění.
K č.j.: II 1622-26/5-45-9 ze dne 28.5.1945.

Podávám následující zprávu:

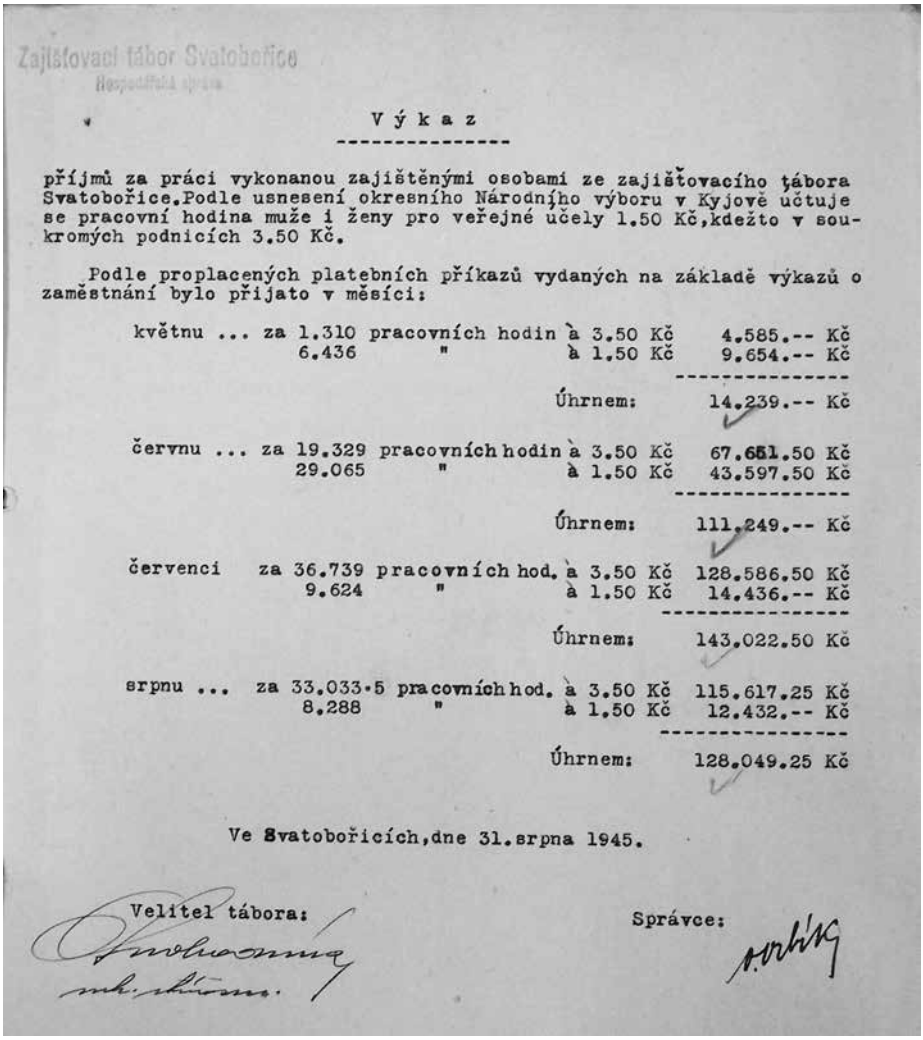
Dne 16.dubna 1945 rozpustil velotel bývalého internančního tábora ve Svatobořicích tento tábor a někteří internovaní byli odvezeni do Plané, někteří byli propuštěni a konečně část jich uprchla. Dne 18.dubna 1945 opustil tábor i veškeren správní personál a tábor byl obsazen německými frontovními jednotkami, které, jak bylo zjištěno, odnášely z ubikací a skladišť různé věci, jako deky, různé nádiní atd. a po posunutí fronty zapálily správní budovy. Dne 19.dubna 1945 byla Rudou armádou utvořena těsně za táborem zákopová linie, která byla Němci po 9 dnů ostřelována. V této době jednotky Rudé armády byly vystřídány rumunským vojskem, které rovněž mnoho věcí z tábora zavleklo. Teprve 2.května 1945 byl umožněn přístup do tábora a MNV ve Svatobořicích postavil tam civilní hlídku, která pak byla vystřídána orgány četnické stanice ve Svatobořicích. Dne 5.května 1945 pověřil okresní Národní výbor v Kyjově stavební správu, Ing.Medunu, vrch.techn. komisaře od zemského Národního výboru, zjištěním možnosti ubytování a provedením úprav pro ubytování. Též bylo ihned započato s prováděním restauračních prací. ONV ustanovil dne 13.května 1945 vojenského velitele tábora /vrch. strážm. Svobodník/, dále prozatímní správní personál laický a dne 15.května 1945 byli v táboře ubytováni první zajištění v počtu 68 osob. Ke dni 7.června 1945 jest v táboře zajištěno 262 mužů a 40 žen a to nejen z pol. okresu kyjovského, ale i okresů okolních.

Stav tábora po stránce technické:

Horní část tábora /budovy čís. 1-5/ byly poškozeny hlavně demolováním krytiny, krovu a vazeb, největší destrukce vykazuje budova čís. 1. Spojovací můstek mezi dolní částí a horní částí jest celkem neporušen až na vstupní schody, které byly pumou roztříštěny.

Spodní část tábora /budovy čís. 6-34/: Do základů vyhořely správní budova č.16, skladiště č.14 a 22, kuchyň č.13 a nově vybudovaná heraklytová ubikace č.21. V těchto budovách byly uskladněny psací stroje, šicí stroje, řemeslnické nádiní pro provoz tábora a jiné zařizovací předměty, vyšetřovací spisy internovaných osob, inventární záznamy a účetní doklady. Zachráněné písemnosti jsou zajištěny a prozatím pro nedostatek personálu nemohou býti prozkoumány. Ostatní budovy vykazují jen menší destrukce od střepin granátu.

Obr. 2: Zpráva o zajištění Internačního tábora ve Svatobořicích z 8. června 1945 (SOkA Hodonín, f. ONV Kyjov 1945–1960, inv. č. 1699, kart. 821)

Zajišťovací tábor Svatobořice
Hospodářská správa

Výkaz

příjmů za práci vykonanou zajištěnými osobami ze zajišťovacího tábora Svatobořice. Podle usnesení okresního Národního výboru v Kyjově účtuje se pracovní hodina muže i ženy pro veřejné účely 1.50 Kč, kdežto v soukromých podnicích 3.50 Kč.

Podle proplacených platebních příkazů vydaných na základě výkazů o zaměstnání bylo přijato v měsíci:

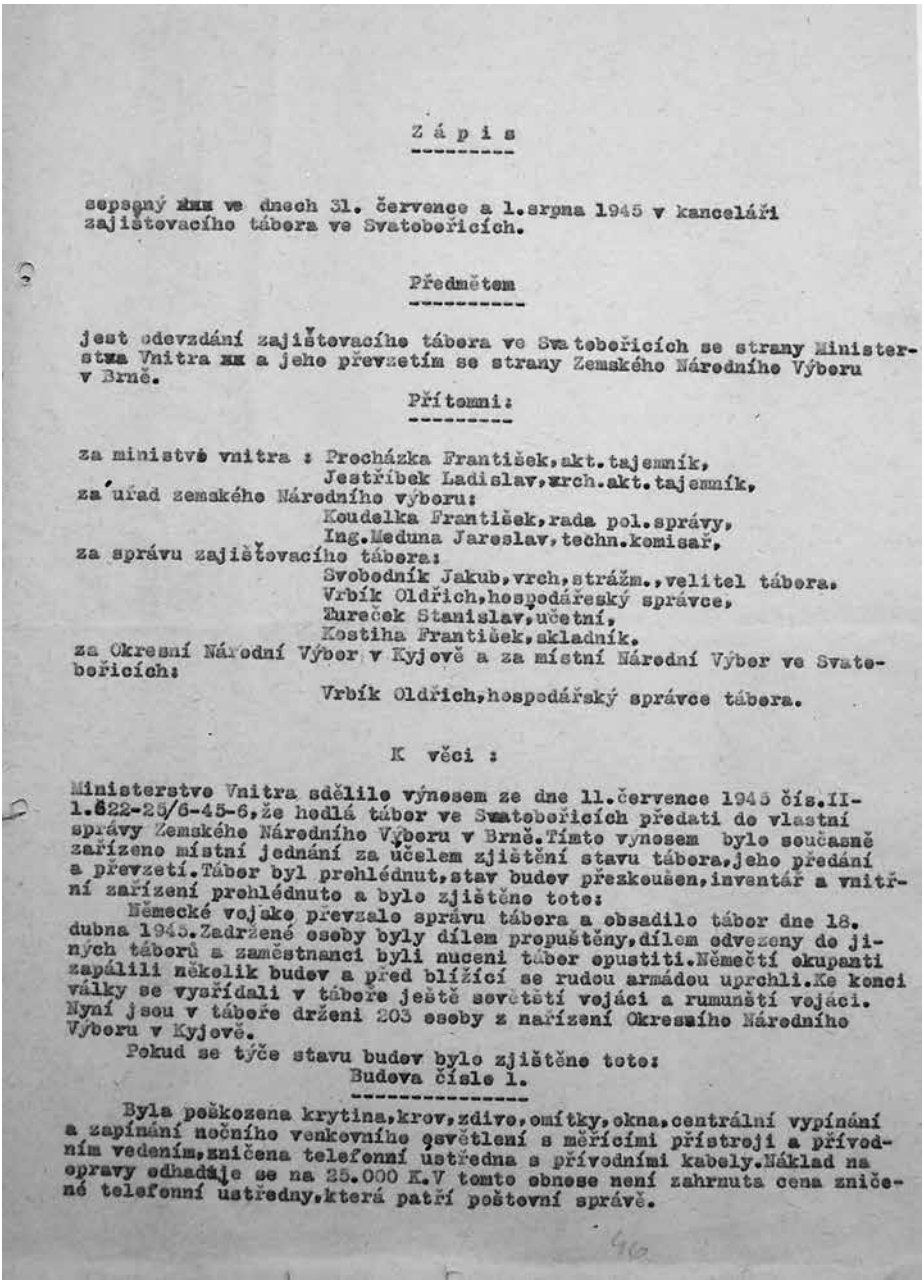
květnu ...	za 1.310 pracovních hodin	à 3.50 Kč	4.585.-- Kč
	6.436 "	à 1.50 Kč	9.654.-- Kč
		Úhrnem:	14.239.-- Kč
červnu ...	za 19.329 pracovních hodin	à 3.50 Kč	67.651.50 Kč
	29.065 "	à 1.50 Kč	43.597.50 Kč
		Úhrnem:	111.249.-- Kč
červenci	za 36.739 pracovních hod.	à 3.50 Kč	128.586.50 Kč
	9.624 "	à 1.50 Kč	14.436.-- Kč
		Úhrnem:	143.022.50 Kč
srpnu ...	za 33.033·5 pracovních hod.	à 3.50 Kč	115.617.25 Kč
	8.288 "	à 1.50 Kč	12.432.-- Kč
		Úhrnem:	128.049.25 Kč

Ve Svatobořicích, dne 31. srpna 1945.

Velitel tábora: mk. [illegible]

Správce:

Obr. 3: Výkaz příjmů za práci vykonanou internovanými osobami z 31. 8. 1945. (AMB, f. B 1/42 Ústředí pracovních středisek 1945–1952, i. č. 121, kart. 15)

Z á p i s

sepsaný ~~xxx~~ ve dnech 31. července a 1.srpna 1945 v kanceláři zajišťovacího tábora ve Svatobořicích.

Předmětem

jest odevzdání zajišťovacího tábora ve Svatobořicích se strany Ministerstva Vnitra ~~xx~~ a jeho převzetím se strany Zemského Národního Výboru v Brně.

Přítomni:

za ministvě vnitra : Procházka František,akt.tajemník,
Jestřibek Ladislav,vrch.akt.tajemník,
za úřad zemského Národního výboru:
Koudelka František,rada pol.správy,
Ing.Meduna Jaroslav,techn.komisař,
za správu zajišťovacího tábora:
Svobodník Jakub,vrch,strážm.,velitel tábora,
Vrbík Oldřich,hospodářeský správce,
Zureček Stanislav,účetní,
Kostiha František,skladník.
za Okresní Národní Výbor v Kyjově a za místní Národní Výbor ve Svatobořicích:
Vrbík Oldřich,hospodářský správce tábora.

K věci :

Ministerstvo Vnitra sdělilo výnosem ze dne 11.července 1945 čís.II-1.622-25/6-45-6,že hodlá tábor ve Svatobořicích předati do vlastní správy Zemského Národního Výboru v Brně.Tímto výnosem bylo současně zařízeno místní jednání za účelem zjištění stavu tábora,jeho předání a převzetí.Tábor byl prohlédnut,stav budov přezkoušen,inventář a vnitřní zařízení prohlédnuto a bylo zjištěno toto:

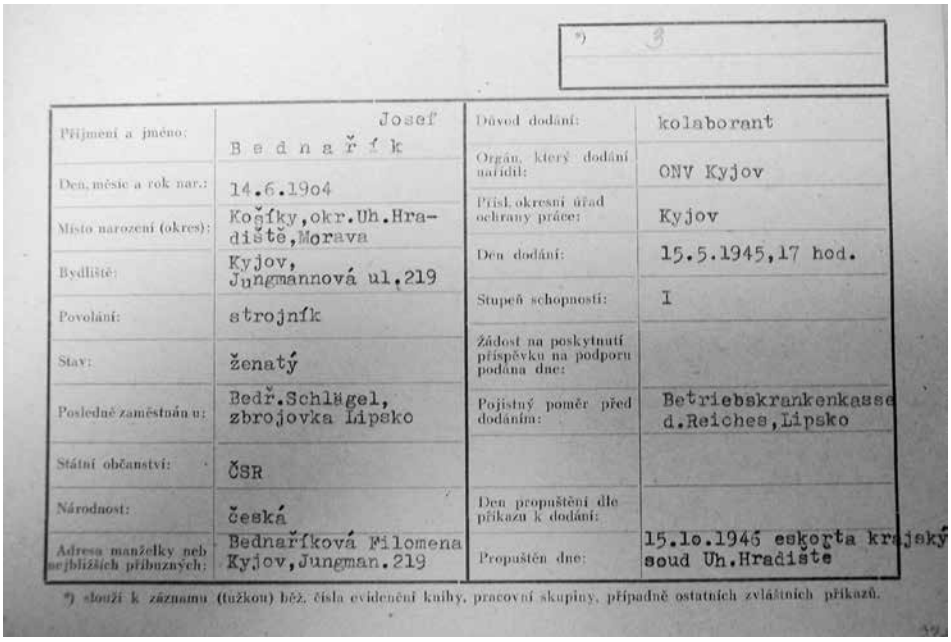
Německé vojsko převzalo správu tábora a obsadilo tábor dne 18. dubna 1945.Zadržené osoby byly dílem propuštěny,dílem odvezeny do jiných táborů a zaměstnanci byli nuceni tábor opustiti.Němečtí okupanti zapálili několik budov a před blížící se rudou armádou uprchli.Ke konci války se vystřídali v táboře ještě sovětští vojáci a rumunští vojáci. Nyní jsou v táboře drženi 203 osoby z nařízení Okresního Národního Výboru v Kyjově.

Pokud se týče stavu budov bylo zjištěno toto:

Budova čísle 1.

Byla poškozena krytina,krov,zdivo,omítky,okna,centrální vypínání a zapínání nočního venkovního osvětlení s měřicími přístroji a přívodním vedením,zničena telefonní ústředna s přívodními kabely.Náklad na opravy odhaduje se na 25.000 K.V tomto obnose není zahrnuta cena zničené telefonní ústředny,která patří poštovní správě.

Obr. 4: První strana zápisu o předání Zajišťovacího tábora ve Svatobořicích do správy ZNV v Brně z 31. července a 1. srpna 1945 (SOkA Hodonín, f. ONV Kyjov 1945–1960, inv. č. 1699, kart. 821)

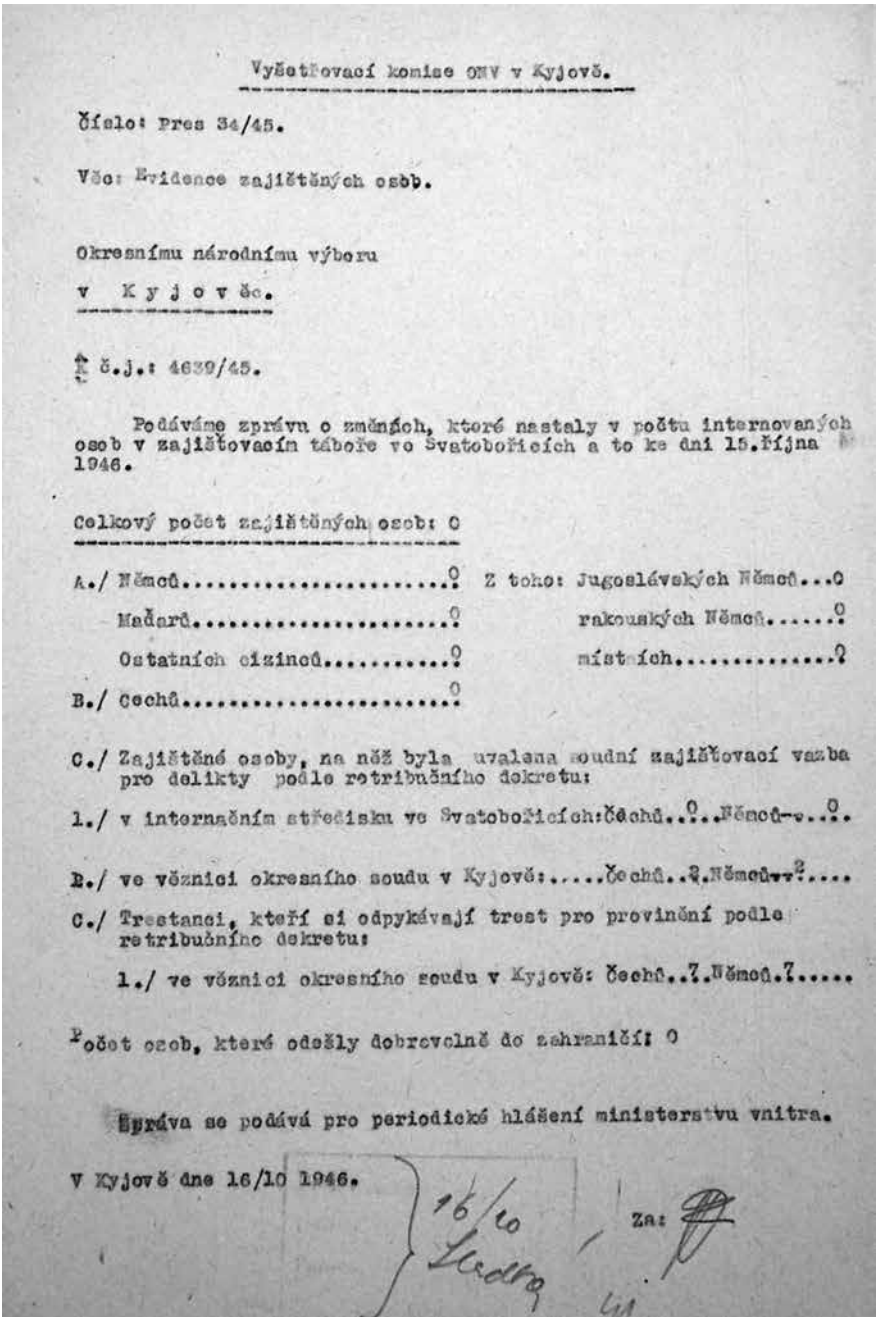

*) 3

Příjmení a jméno:	Josef Bednařík	Důvod dodání:	kolaborant
Den, měsíc a rok nar.:	14.6.1904	Orgán, který dodání nařídil:	ONV Kyjov
Místo narození (okres):	Kojíky, okr. Uh. Hradiště, Morava	Přísl. okresní úřad ochrany práce:	Kyjov
Bydliště:	Kyjov, Jungmannová ul. 219	Den dodání:	15.5.1945, 17 hod.
Povolání:	strojník	Stupeň schopnosti:	I
Stav:	ženatý	Žádost na poskytnutí příspěvku na podporu podána dne:	
Posledně zaměstnán u:	Bedř. Schlägel, zbrojovka Lipsko	Pojistný poměr před dodáním:	Betriebskrankenkasse d. Reiches, Lipsko
Státní občanství:	ČSR		
Národnost:	česká	Den propuštění dle příkazu k dodání:	
Adresa manželky neb nejbližších příbuzných:	Bednaříková Filomena Kyjov, Jungman. 219	Propuštěn dne:	15.10.1945 eskorta krajský soud Uh. Hradiště

*) slouží k záznamu (tužkou) běž. čísla evidenční knihy, pracovní skupiny, případně ostatních zvláštních příkazů.

Obr. 5: Kartotéční lístek českého příslušníka střediska Josefa Bednaříka, květen 1945 (MZAB, f. B 293 Nemocniční středisko Svatobořice 1945–1950, inv. č. 15, kart. 2)

Vyšetřovací komise ONV v Kyjově.

Číslo: Pres 34/45.

Věc: Evidence zajištěných osob.

Okresnímu národnímu výboru

v K y j o v ě.

Č.j.: 4639/45.

Podáváme zprávu o změnách, které nastaly v počtu internovaných osob v zajišťovacím táboře ve Svatobořicích a to ke dni 15.října 1946.

Celkový počet zajištěných osob: 0

A./ Němců.....0 Z toho: Jugoslávských Němců...0
Maďarů.....0 rakouských Němců.....0
Ostatních cizinců.....0 místních.....0
B./ Čechů.....0

C./ Zajištěné osoby, na něž byla uvalena soudní zajišťovací vazba pro delikty podle retribučního dekretu:

1./ v internačním středisku ve Svatobořicích: Čechů..0..Němců..0..

B./ ve věznici okresního soudu v Kyjově:.....Čechů..2.Němců..2....

C./ Trestanci, kteří si odpykávají trest pro provinění podle retribučního dekretu:

1./ ve věznici okresního soudu v Kyjově: Čechů..7.Němců.7.....

Počet osob, které odešly dobrovolně do zahraničí: 0

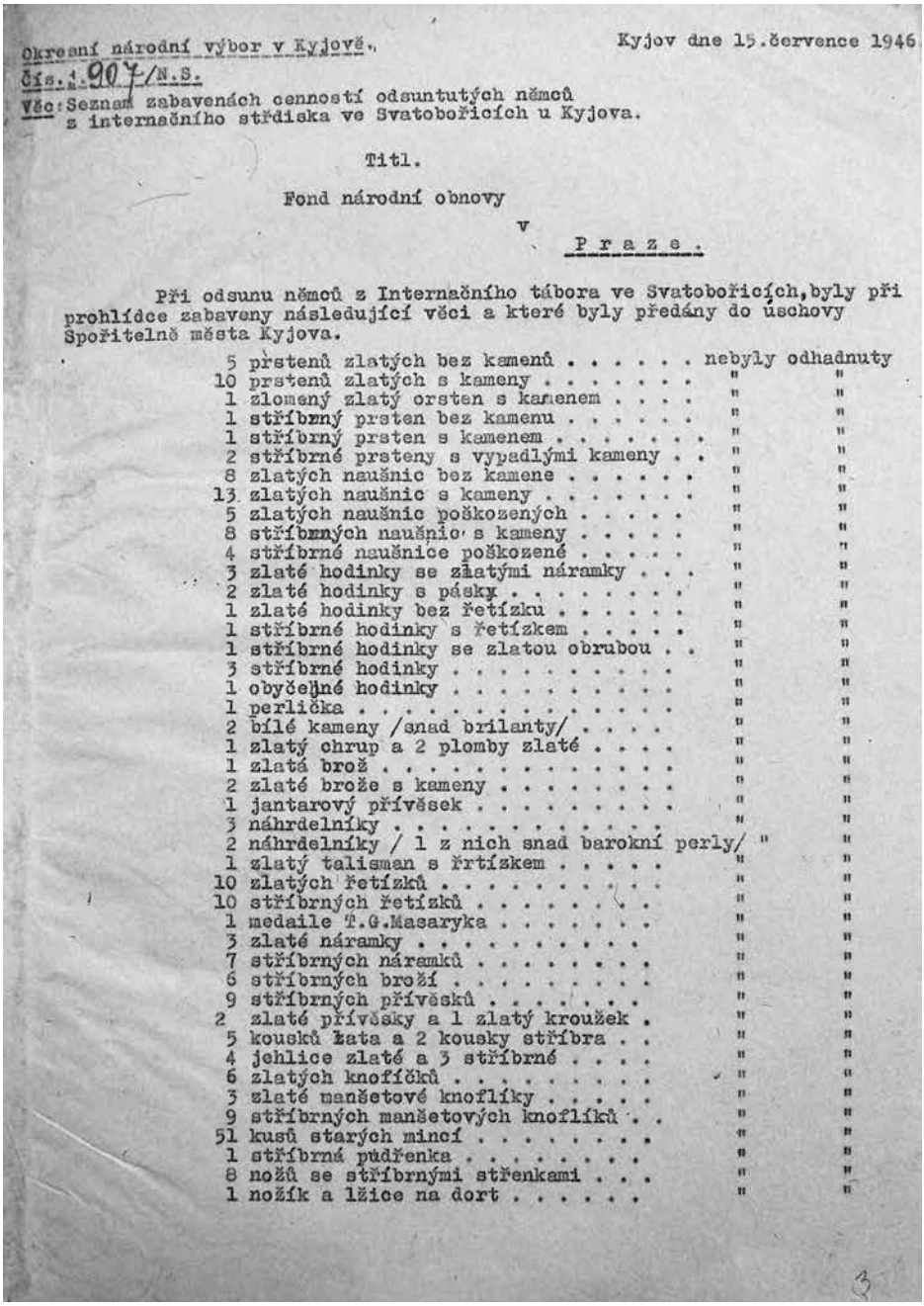
Zpráva se podává pro periodické hlášení ministerstvu vnitra.

V Kyjově dne 16/10 1946.

16/10 Zedra

Za:

Obr. 6: Zpráva vyšetřovací komise ONV v Kyjově o počtu internovaných v Krajském internačním středisku ve Svatobořicích z 16. 10. 1946 (MZAB, f. ONV Kyjov 1945–1960, inv. č. 1701, kart. 821)

Okresní národní výbor v Kyjově. Kyjov dne 15.července 1946

Čís.j. 907/N.S.

Věc: Seznam zabavených cenností odsuntutých němců z internačního střediska ve Svatobořicích u Kyjova.

Titl.

Fond národní obnovy

v

Praze.

Při odsunu němců z Internačního tábora ve Svatobořicích, byly při prohlídce zabaveny následující věci a které byly předány do úschovy Spořitelně města Kyjova.

5	prstenů zlatých bez kamenů	nebyly odhadnuty
10	prstenů zlatých s kameny	" "
1	zlomený zlatý orsten s kamenem	" "
1	stříbrný prsten bez kamenu	" "
1	stříbrný prsten s kamenem	" "
2	stříbrné prsteny s vypadlými kameny . .	" "
8	zlatých naušnic bez kamene	" "
13	zlatých naušnic s kameny	" "
5	zlatých naušnic poškozených	" "
8	stříbrných naušnic s kameny	" "
4	stříbrné naušnice poškozené	" "
3	zlaté hodinky se zlatými náramky . . .	" "
2	zlaté hodinky s pásky	" "
1	zlaté hodinky bez řetízku	" "
1	stříbrné hodinky s řetízkem	" "
1	stříbrné hodinky se zlatou obrubou . .	" "
3	stříbrné hodinky	" "
1	obyčejné hodinky	" "
1	perlička	" "
2	bílé kameny /snad brilanty/	" "
1	zlatý chrup a 2 plomby zlaté	" "
1	zlatá brož	" "
2	zlaté brože s kameny	" "
1	jantarový přívěsek	" "
3	náhrdelníky	" "
2	náhrdelníky / 1 z nich snad barokní perly/	" "
1	zlatý talisman s řrtízkem	" "
10	zlatých řetízků	" "
10	stříbrných řetízků	" "
1	medaile T.G.Masaryka	" "
3	zlaté náramky	" "
7	stříbrných náramků	" "
6	stříbrných brožích	" "
9	stříbrných přívěsků	" "
2	zlaté přívěsky a 1 zlatý kroužek .	" "
5	kousků žata a 2 kousky stříbra . .	" "
4	jehlice zlaté a 3 stříbrné	" "
6	zlatých knoflíčků	" "
3	zlaté manšetové knoflíky	" "
9	stříbrných manšetových knoflíků . .	" "
51	kusů starých mincí	" "
1	stříbrná půdřenka	" "
8	nožů se stříbrnými střenkami . . .	" "
1	nožík a lžice na dort	" "

Obr. 7: První strana seznamu zabavených cenností odsunutých Němců z 15. 7. 1946 (SOkA Hodonín, f. ONV Kyjov 1945–1960, inv. č. 430, kart. 324)

Dálková silnice Plzeň – Moravská Ostrava se zvláštním přihlédnutím k úseku Nové Město na Moravě – Prostějov

Jiří Vymětalík

Úvodem

Dálková silnice Plzeň – Moravská Ostrava není natolik frekventovaným tématem, aby se její příběh objevoval na stránkách literatury tak zhusta jako její slavnějších soukmenovkyň v hodnosti autostrád jako národní dálnice Praha – Brno – Zlín – Slovensko či německá průběžná dálnice Vratislav – Vídeň anebo pracovní tábory přičleněné k výstavbám silnic. Ucelená kniha, která by se věnovala výhradně dálkové silnici Plzeň – Moravská Ostrava, dosud nevznikla a v další literatuře o ní nalézáme jen dílčí zmínky v textech věnovaných příbuzným tématům nebo existují články popisující pouze některé úseky silnice ve specializovaných periodikách. V elektronickém prostoru je situace ještě tristnější, snad s výjimkou jednoho celistvějšího příspěvku na pokračování.[1] Proto by tento článek, začínající se odvíjet na stránkách letošního Sborníku ABS, neměl být jen jakousi náplastí na onu mezeru, naopak by bylo lépe, kdyby se stal popudem k úplnějšímu zpracování námětu. Literatura k tomuto tématu v podstatě neexistuje, objevují se pouze kusé informace v dílech věnovaných spřízněným námětům, která jsou uvedena v poznámkovém aparátu.

Cílem tohoto příspěvku je představení projektu dálkové silnice Plzeň – Moravská Ostrava a nástupnických silnic této komunikace včetně popisu trasy a stavebního zázemí ve sledované části od Nového Města na Moravě do Prostějova, k čemuž připočítáme zjištěné stavebníky v následujícím průběhu moravskou krajinou. Materiál je postaven především na citacích důvěryhodných zdrojů a výsledcích bádání přímo v terénu.

1 KPP Betonáři. Dálková silnice Plzeň – Moravská Ostrava (úvod). In: *Byli jsme a budem* [online]. Dostupné z: http://opevneni.blogspot.com/2012/02/dalkova-silnice-plzen-moravska-ostrava_7376.html [cit. 2018-02-31].

Přípravné práce a trasování

Tato dálková magistrála se připravovala a začala stavět ve stejné době jako první dálnice na našem území, tedy v období protektorátu Čechy a Morava. Jeden z prvních návrhů na zbudování československé dálnice, v dobové terminologii „národní cesty", byl plánován již v roce 1935 v ose Plzeň – Příbram – Humpolec – Jihlava – Kroměříž – Banská Bystrica – Košice. Národní dálnice se nakonec stavěla v linii Praha – Trhový Štěpánov – Jihlava – Brno – Zlín – hranice Slovenska.[2] Z toho vyplynula potřeba doplnit dálniční tahy o páteřní silniční magistrály nižších tříd. Jedna z nich měla propojit západ republiky se severovýchodem v trase Plzeň – Votice – Loket – Tábor – Havlíčkův Brod – Žďár nad Sázavou – Kunštát – Boskovice – Prostějov – Velký Újezd – Potštát – Odry – Moravská Ostrava. Některé úseky dálkové silnice Plzeň – Moravská Ostrava se začaly budovat již v roce 1936.[3] Její význam byl nejen dopravní, ale také strategický. Měla spojit střediska průmyslu na západě a severovýchodě republiky. Dálková silnice byla vyprojektována tak, aby menší sídla míjela a okresními městy procházela a tím poskytla lepší propojenost těchto center.

Výraz „dálnice" je vlastně zkratkovým slovem vzniklým ze spojení „dálková silnice", avšak označení „dálková silnice" znamená v chápání tehdejších úřadů dopravní tepnu nižší třídy. K pojmu dálková silnice budeme tedy používat synonymum magistrála.

Trasa dálkové magistrály začíná v Plzni, ze západočeské metropole směřuje na východ, prochází pohořím Brdy a Benešovskou pahorkatinou a u Lokte prochází místy, kde je v sedmdesátých letech dvacátého století napuštěna vodní nádrž Švihov, známá spíše pod jménem Želivka, a tam měla křížit národní dálnici Praha – Brno. Potom stoupá do kopců Českomoravské vysočiny, kde prochází Žďárem nad Sázavou a poté Svrateckou hornatinou. V Boskovické brázdě nedaleko Skalice nad Svitavou křižuje těleso nedokončené dálnice Vratislav – Vídeň a přes Drahanskou vysočinu klesá do úrodných rovin Hané, protahuje Prostějovem a v Přerově překonává řeku Moravu, aby úpatím Oderských vrchů dospěla do města oceli Ostravy.

Historie dopravního díla

Dálková silnice Plzeň – Moravská Ostrava byla projektována již před druhou světovou válkou jako spojnice ze západu na východ strategických průmyslových center Plzně a Ostravy. Její parametry bychom mohli přirovnat k dnešním silnicím pro motorová vozidla s obchvaty obcí a dlouhými estakádami přes údolí. Trasa dvouproudové silnice měla dle varianty A vést v ose Plzeň – Příbram – Votice – Loket – Havlíčkův Brod – Žďár nad Sázavou – Kunštát – Boskovice – Prostějov – Velký

2 KOL. *Silnice a dálnice v České republice*. Praha: ŘSD, 2009, s. 55.

3 Tamtéž.

Obr. 1: Parabolický propustek u Malého Hradiska (foto Luděk Frgál, 2012)

Újezd – Potštát – Odry – Moravská Ostrava. Některé úseky byly rozestavěny, jenže dějinné události dostavbě nepřály. Mnichovská konference roku 1938 utrhla velký kus území Republiky československé a uvrhla vývoj v českých zemích o desetiletí zpět a naše národy do další doby temna. Některé rozestavěné části v úseku Velký Újezd – Potštát – Odry se ocitly na území německé říše a okleštěná Česko-Slovenská republika[4] hledala jinou trasu. Byla navržena varianta B, probíhající pohořím Beskydy v trase Prostějov – Přerov – Valašské Meziříčí – Frenštát pod Radhoštěm – Moravská Ostrava. Jako celek silnice nikdy dostavěna nebyla, avšak dílčí úseky jsou využity i dnes. Fakticky můžeme tvrdit, že z Votic po Valašské Meziříčí dnes probíhá trasou dálkové silnice pozemní komunikace první třídy I/19 a druhé třídy II/150, dříve označovaná jako silnice I/18. Ale vraťme se do historie.

Již od počátku třicátých let dvacátého století se uvažovalo o stavbě dálkové silnice první třídy, která měla zlepšit dopravní dostupnost a průjezdnost sídel na trase

4 V okleštěné pomnichovské Československé republice, tzv. druhé republice, se po vyhlášení autonomie Slovenska 6. 10. 1939 začal používat název Česko-Slovensko. Tento stát zanikl po událostech 14., 15. a 16. 3. 1939 (vyhlášení samostatnosti Slovenska, okupace české části republiky německým vojskem a zřízení protektorátu Čechy a Morava).

Obr. 2: Stavba dálkové okresní silnice Žďár – Boskovice – Prostějov v obci Sychotín u Kunštátu roku 1939 (osobní archiv Jiřiny Švancarové)

a propojit napříč Čechy, Moravu a Slovensko. Některé části byly zhotoveny, ale objem motorizované dopravy narůstal a koncem třicátých let byla zpracovávána dokumentace zlepšení a rekonstrukcí okresních silnic první třídy mezi sídly okresů, později sjednocená a začleněná do projektu dálkové silnice Plzeň – Moravská Ostrava. Stavělo se za druhé republiky a v době protektorátu v letech 1939–1943. Magistrála se německy nazývala *Protektoratsstrasse II. klasse Pilsen – Mährisch Ostrau*. Ve stejné době jsou také budovány první dálnice. Národní dálnice Praha – Jihlava – Brno – Zlín – Slovensko, dnešní D1, a nedokončená německá průběžná dálnice Breslau (Vratislav, Wrocław) – Brünn (Brno) – Wien (Vídeň). Obě zmíněné dálnice se s dálkovou silnicí Plzeň – Moravská Ostrava kříží. Stavbu postihl stejný osud a pro nedostatek materiálu, zejména cementu, musela být přerušena. Po válce se plánovala dostavba, jenže stát měl jiné priority a silniční tah nahradila až v sedmdesátých letech dvacátého století vybudovaná silnice č. 18, protínající celé území Československa v trase Plzeň – Havlíčkův Brod – Přerov – Žilina – Michalovce.

Technické parametry

Zlepšovaná okresní silnice Prostějov – Boskovice – Žďár se stavěla na šířku 8 m, kdežto dálková silnice Plzeň – Moravská Ostrava na šířku 10 m. Šířka vozovky byla 7 m, minimální poloměr směrových oblouků 300 m, maximální niveleta 6 %.

Používaly se vozovky dlážděné a betonové. Vozovky v místech nenáročného vedení silnice, zpravidla na rovinách s vyšší intenzitou dopravy, bývaly betonové. Silnice v náročnějším terénu, zejména v podhorských oblastech, se zhotovovaly dlážděné. Profil silnice s betonovou vozovkou se skládal z 15 cm štětového kamene, 15–20 cm silné vrstvy oblázků, 15 cm odpadového lomového kamene, 5 cm štěrku, 3 cm písku, 18 cm silné spodní vrstvy betonové vozovky a 5 cm obrusné vrstvy betonové vozovky.[5] Dlážděné silnice měly tento profil: 25 cm štětu, 10 cm štěrku, 5 cm pískové vrstvy a 10–12 cm drobné dlažby.[6]

Vymezení sledovaného území

Přednostně se budeme věnovat dálkové silnici Plzeň – Moravská Ostrava na území vymezeném městy Nové Město na Moravě a Prostějov. Cesta několikrát přebudovávaná a dostavovaná skýtá dost podnětů pro badatele[7] a nacházíme její stopy jak z třicátých, tak z čtyřicátých let dvacátého století i pozdějších dostaveb. Trasa prochází v ose Nové Město na Moravě – Bystřice nad Pernštejnem – Štěpánov nad Svratkou – Kunštát na Moravě – Boskovice – Prostějov. Studie představuje trasu popisované pozemní komunikace jako celek se zvláštním přihlédnutím k úseku Nové Město na Moravě – Prostějov včetně stavebně-technického zázemí, materiálních základen a v neposlední řadě ubytovacích kapacit dělnictva. Na stavbě dálkové silnice Plzeň – Moravská Ostrava se podílelo ohromné množství osob. Mnohé lidské pracovní zdroje vykonávaly tuto činnost nedobrovolně, v rámci trestu. Byly to režimu nepohodlné osoby uvržené do pracovních táborů a použité na této stavbě jako levná pracovní síla. Stovky pracovních sil dodávaly pracovní tábory. Největší podíl na stavbě jako celku však měli placení zaměstnanci stavebních firem.

Do tohoto textu jsou včleněny informace o táborech v Letech u Písku a Hodoníně u Kunštátu, ať to byly postupně kárné pracovní tábory, sběrné tábory, nebo nakonec cikánské tábory. Uveden je také pracovní útvar v Bystřici nad Pernštejnem a v neposlední řadě tábor nucených prací v Hodoníně u Kunštátu, který navazoval na předchozí kárná a internační zařízení na tomto místě. Nakonec se text věnuje dostavbě předmětné komunikace v poválečných letech. Průběh stavby je popisován nikoliv chronologicky, ale směrově v orientaci ze západu na východ.

5 MZAB, f. B 40 III, kart. 2398, inv. č. 1058.

6 MZAB, f. B 40 III, kart. 9002, inv. č. 1471, fol. 14.

7 Archivní prameny k dálkové silnici Plzeň – Moravská Ostrava se v SOkA Žďár nad Sázavou nepodařilo dohledat. Sdělení Mgr. Vít Křesadlo, e-mail z 12. 3. 2016.

Popis trasy dálkové silnice Plzeň – Moravská Ostrava ve vymezeném území

Nevýrazné nedokončené těleso dálkové silnice přichází ze západu od Žďáru nad Sázavou k Novému Městu na Moravě a intravilánu města se mělo vyhnout jižním obchvatem. Úsek Nové Město – Olešná na Moravě nebyl rozestavěn a první viditelné pozůstatky můžeme sledovat severně obce Olešná, kde se v délce přibližně 1,5 km nachází zachované přímé zemní těleso rozestavěné silnice, můžeme tu nalézt drobné betonové stavby i několik vytyčovacích kamenů trasy.[8] Severně od obce Rovné se nedaleko železniční zastávky nachází klenbový propustek, částečně zachovalé těleso a další drobné silniční stavby a poté se dálková komunikace stáčí na jihovýchod a kříží železniční trať Brno – Tišnov – Bystřice nad Pernštejnem – Žďár nad Sázavou. Severně od Kundratic je v lesním porostu od křižovatky s okresní silnicí Rozsochy – Lhota – Jimramov až po Domanínek zřetelné téměř přímé využívané silniční těleso v délce 3 km. Můžeme zde najít malé silniční stavby jako propustky a několik mostků. Místní tratí U luk pokračuje k obci Domanínek v tělese dálkové magistrály dnešní silnice č. 19 a severně míjí zástavbu města Bystřice nad Pernštejnem. Po mostě překonává řeku Bystřici a pokračuje po ulici Rácová až po křižovatku Vírské ulice. Silnice pokračuje ulicí K Valše a 80 m od zmíněné křižovatky se nachází druhý deskový most přes řeku Bystřici, vybudovaný v době stavby dálkové silnice.[9] Od Bystřice nad Pernštejnem se silnice dvěma protisměrnými oblouky obrací na jihovýchod k obci Lesoňovice. V tomto úseku můžeme najít dva dokončené propustky. Cesta se dále kroutí údolím Lesoňovického potoka mezi vrchy Jahodná a Kozlovská horka a Štěpánov nad Svratkou je ve své západní, jihozápadní a jižní části obkroužen obchvatem dálkové silnice až po údolí řeky Svratky, kde byl plánován most na pilířích. Oblouk se stáčí na východ a prochází mezi Štěpánovem a obcí Olešnička.

Odtud silnice probíhá údolím Hodůnky. Koryto této říčky bylo v rámci stavby několikrát přeloženo a tok byl regulován, aby se snížily náklady na zbudování mostů.[10] V tomto úseku byly roku 1942 postaveny základy jednoho mostu přes říčku Hodůnku a tudy silnice vstupuje z okresu Nové Město do okresu Boskovice,[11] míjejíc se vícekrát s tokem Hodůnky a několikrát obrušujíc skalní masív. Na stykové

8 Historická fotomapa 1953. In: *Kontaminovaná místa* [online]. Dostupné z: https://kontaminace.cenia.cz [cit. 2015-05-22]. Osobní zjišťovací průzkum terénu provedený 2. 10. 2013.

9 Několik metrů od tohoto mostu proti proudu Bystřice stojí kamenný most s dvěma oblouky, po němž vedla stará okresní silnice. Nedaleko je bývalý lom U jatek. Osobní zjišťovací průzkum terénu provedený 6. 11. 2011 a 3. 10. 2013.

10 MZAB, f. B 40 III Zemský úřad (ZÚ) Brno, inv. č. 1471 Dálková silnice Plzeň – Moravská Ostrava, kart. 8985–9011.

11 Osobní zjišťovací průzkum terénu provedli Luděk Frgál, Mgr. David Varner a Jiří Vymětalík 25. 2. 2012.

Obr. 3: Silnice č. 18 od křižovatky Rozsochy – Jimramov v klesání do Bystřice nad Pernštejnem (foto Václav Lídl, 1987)

čáře katastrů stával u silnice památný hraniční kámen zmíněných bývalých okresů.[12] V tomto lesnatém úseku nacházíme několik betonových silničních staveb. Dálková silnice jižně obchází horu Páleniny, vícekrát protíná hranici přírodní památky Čepičkův vrch a v obtížném terénu několikrát zatáčí. Probíhá kolem bývalé pily na Berance a následně prochází obcí Hodonín u Kunštátu. Zde měla být dálková magistrála realizována v průtahu obcí, protože úzké údolí neumožňovalo Hodonín obejít. Trasa zatáčí na severozápad a pokračuje téměř rovným lesním průsekem ke křižovatce na Tasovice a zasahuje do bývalé hájovny Vohárka, která zčásti musela silnici ustoupit. V této části běží severovýchodně, nalézáme tu propustky přes Rozsečský potok a silnice se několikrát kříží se starou cestou Hodonín – Rozseč. U této okresky jižně od dálkové silnice stojí areál bývalého rekreačního střediska Žalov. V době protektorátu Čechy a Morava stával na tom místě tzv. cikánský tábor Hodonín u Kunštátu, který dodával vězně na stavbu dálkové silnice.

12 Vedle dnes již ztraceného hraničního kamene okresů stojí v km 3,0 staré silnice hraniční mezník pernštejnského a kunštátského panství. Tento mezník posloužil jako pevný bod vyměřování trasy dálkové silnice. MZAB, f. B 40 III, inv. č. 1471, kart. 9002, generelní (sic) projekt zlepšení dálkové okresní silnice Plzeň – Mor. Ostrava, okres Boskovice.

Od sjezdu na Tasovice nedaleko bývalého lomu jde silnice I/19 po staré okresní cestě k Rozseči, ale těleso dálkové silnice prochází rovně 1,5 km dlouhým lesním průsekem k rybníku Cukl.[13] Následně měla silnice severním obchvatem svírat obec Rozseč nad Kunštátem a otáčí se na jihovýchod k vesnici Sychotín. Zde dráha klesá lesem a jsou tu na Sychotínském potoce zbudovány tři deskové propustky. Magistrála prochází vesnicí Sychotín a pod kunštátským zámkem stoupá do města Kunštát. Aby silnice mohla držet rovný směr, byla tady odstraněna část zámecké panské obory v Jíví[14] a několik domků.[15] U silnice na západním okraji Kunštátu stojí několik vyměřovacích kamenů trasy. Silnice stoupá do Kunštátu a město měla protahovat ulicí Fr. Halase k náměstí Jiřího z Poděbrad, kde jde kolem Panského domu (bývalé Reifeisenky), u kostela se ostře lomí a kolem měšťanské školy po Brněnské ulici vychází ven z města. S předstihem byly zbudovány křižovatky na Rudku (křížení nynějších nám. Krále Jiřího, nám. ČSČK a ulice Brněnská u kostela sv. Stanislava) a Zbraslavec (křižovatka ulice Brněnská a Palackého u ZŠ Kunštát). Aby se dálková silnice vyhnula náměstí v Kunštátě, byl projekt posléze upraven tím způsobem, aby dálková silnice odbíhala z ulice Fr. Halase na počátku stoupání u dnešní restaurace U zámku, procházela za zahradami přímo k měšťanské, dnes základní, škole a zde by se napojovala do Palackého ulice do směru Sebranice.[16] Tato úprava však nestačila být zrealizována. V rámci stavby dálkové silnice byla v roce 1939 zbudována nová dlažba od křižovatky u měšťanské školy v délce 500 m směrem na Zbraslavec v dnešní Brněnské ulici.[17]

Další úsek Kunštát – Boskovice upravován nebyl a dnešní komunikace I/19 vede po Sebranice v linii starých okresních cest až ke křížení se státní silnicí I/43 Brno – Svitavy u Vaculky. V souvislosti s významnější německou dálnicí Vratislav – Vídeň byla naplánována mimoúrovňová čtyřlístková křižovatka u Sebranic. Dálková magistrála Plzeň – Moravská Ostrava měla německou dálnici nadjíždět po deskovém mostě v km 476 této dálnice. Měla být zbudována všechna čtyři ramena čtyřlístku i obě západní větve křižovatky ve směru od Sebranic, avšak východní sjezdy na Boskovice

13 Zde se v údolí pramenné části Rozsečského potoka v k. ú. Louka a Rozseč nad Kunštátem na ploše 17,53 ha vytvořila přírodní památka Cukl a Rozsečské rašeliniště, vyhlášená r. 1986. Ve slatinných mokřadech a lukách se zarůstajícími rybníky Cukl a Bábina žije množství zvláště chráněných druhů obojživelníků, zejména ropuchy obecné. Těleso dálkové silnice prochází přímo touto přírodní památkou.

14 V lese Jíví u Kunštátu bylo vybudováno několik klenutých propustků.

15 Pamětní kniha obce Sychotín z roku 1939. Sdělení Jiřiny Švancarové z 2. 10. 2010.

16 KPP Betonáři. Dálková silnice Plzeň – Moravská Ostrava, část 12. In: *Byli jsme a budem* [online]. Dostupné z: http://opevneni.blogspot.cz/search/label/D%C3%A1lkov%C3%A1%20silnice%20Plze%C5%88-Moravsk%C3%A1%20Ostrava?updated-max=2012-10-27T23:30:00%2B02:00&max-results=20&start=3&by-date=false [cit. 2014-05-17].

17 MZAB, f. B 280 – ZNV Brno, kart. 3505, fol. 14.

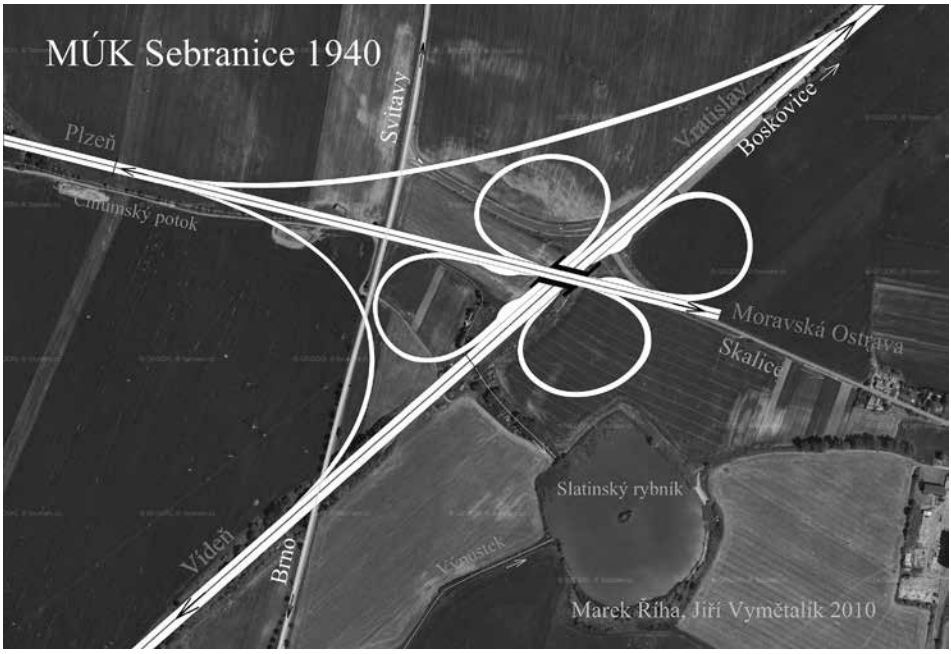

Obr. 4: Dělníci firmy Stavitel B. Šmíd Polička pracují na průtahu Kunštátem v roce 1939 (osobní archiv Ivana Šmída)

měly být dobudovány později. Roku 1940 započaly zemní práce, ale nikterak významně nepokročily.[18]

Zlepšení a rekonstrukce průtahu Boskovicemi zůstalo pouze ve výkresech, ačkoliv práce byly zahájeny. Stará okresní silnice Žďár n/S – Boskovice – Prostějov vedla Boskovicemi ulicemi Otakara Kubína, Komenského, Kpt. Jaroše, Sušilova, Dukelská a směr Protivanov. Ve stejné linii vede dnešní silnice II/150 (bývalá silnice č. 18). V časech středověku se projíždělo přes náměstí kolem kostela sv. Jakuba většího a radnice.

18 MZAB, f. B 40 III, inv. č. 1467, kart. 8848, Lageplan Km 475–478 Breslau – Wien Durchgangsstrecke.

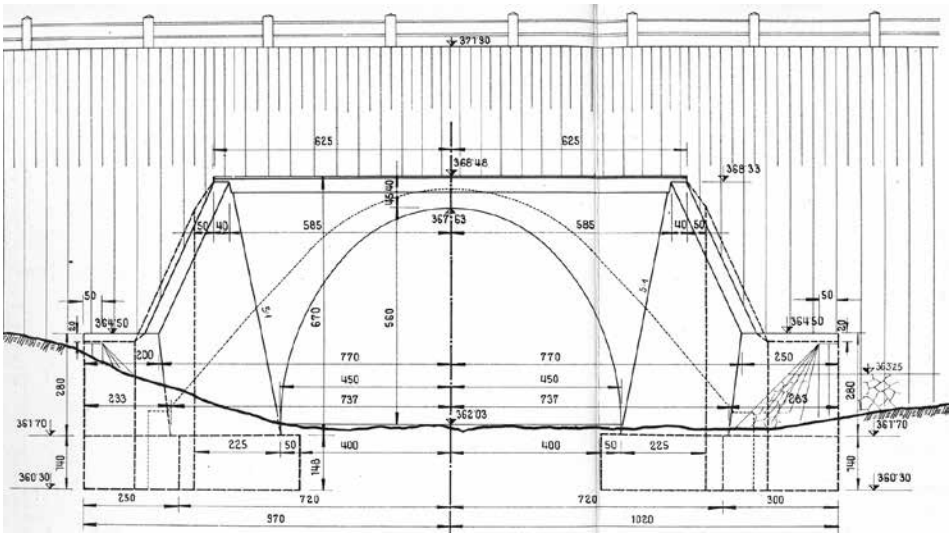

Obr. 5: Mimoúrovňové křížení dálkové silnice Plzeň – Moravská Ostrava s německou dálnicí Vratislav – Vídeň u Sebranic. Průmět plánu 1940 (MZA v Brně) do fotomapy (autoři: Marek Říha, Jiří Vymětalík, 2010)

Stará okresní silnice vcházela do Boskovic u hotelu Slavia naproti cihelně (dnes supermarket Lidl). Po překročení kolejí místní dráhy Skalice – Velké Opatovice procházela městem dvěma větvemi. Jedna šla rovně Komenského ulicí a kolem náměstí Palackého ulicí (dnešní název Kpt. Jaroše) k zámecké rezidenci, dnes Muzeu Boskovicka, kdežto druhá zatáčela kolem nádraží na Sokolskou ulici a kolem sokolovny rovně a poté zahnula na Kirchmanovu ulici (Lidickou). V centru Boskovic se do okresní silnice napojovaly cesty od Blanska a Doubravice a ze severu od Šebetova a Jevíčka. V Sušilově ulici se obě větve setkaly a od bývalého pivovaru jely opět společně kolem sportovního areálu Červená zahrada a klesaly dolů po Bělské ulici (Na Bělou, dnes Dukelská) okolo Lasákova mlýna k říčce Bělé. Po jejím přemostění silnice přes Boří přímo vystoupala po staré valchovské cestě do Valchova. Dnes ve stopě staré okresní silnice vede červená turistická značka.

Průtah dálkové silnice Boskovicemi byl realizován v prostoru od místní dráhy Skalice nad Svitavou – Velké Opatovice po most přes říčku Bělou. Městem měl procházet ulicí Otakara Kubína kolem tehdy plánované nemocnice, postavené roku 1958,[19] a nedaleko bývalé cihelny mostem nadjíždět místní dráhu severně od

19 ŠMERDA, Zdeněk; POKOJOVÁ, Radka; ČERNÝ, Jaroslav. *50 let nemocnice v Boskovicích*. Boskovice: Město Boskovice, 2008, s. 6.

Obr. 6: Nárys nerealizovaného mostu přes říčku Bělou u Boskovic, pohled od jihu (Národní archiv, Praha)

vlakového nádraží.[20] Pokračuje rovně kolem textilní strojírny Minerva[21] a dále Sokolskou ulicí okolo sokolovny až ke křižovatce s Havlíčkovou ulicí. Stavba si vynutila také zbourání farské stodoly. Kolem hřbitova vede stále rovně na východ po Prostějovské třídě, dnešní ulice Hybešova a Ludvíka Vojtěcha. Na Prostějovské ulici byla snesena část domu č. 1 a přemístěna trafika.[22] Silnice míří kolem evangelického kostela, postaveného roku 1941, stále rovně a klesá k údolí říčky Bělé, kde se nacházely základy dvou mostů přes polní cestu a zmíněnou vodoteč.[23]

Od křižovatky silnic Boskovice – Valchov – Hrádkov vidíme proti sobě dlouhý rovný průsek lesa s účelovou cestou. To je stará silnice Boskovice – Valchov. Zbytky dálkové silnice můžeme sledovat jižněji těsně u dnešní silnice II/150. V lese nedaleko staré odvodňovací štoly ledkové hutě u bývalé hájovny V hutích se nachází dva stavebně dokončené propustky. Jeden o průměru roury 100 cm, druhý 80 cm, dlouhé 22 m. Magistrála pokračuje přímým směrem na jihovýchod k Valchovu. Obec těsně míjí a pokračuje směrem k Ludíkovu, kde můžeme také spatřit menší silniční stavby,

20 MZAB, f. B 40 III, inv. č. 1471, kart. 8985–9011. SOkA Blansko, f. OkÚ Boskovice, inv. č. 723, kart. 804.

21 Továrna na textilní stroje Minerva byla roku 1938 přestěhována z Německem zabrané Opavy do Boskovic.

22 Na místě domu v Prostějovské ulici č. 1 dnes stojí budova České pošty [Hybešova 1].

23 Historická fotomapa 1953. In: *Kontaminovaná místa* [online]. Dostupné z: https://kontaminace.cenia.cz/ [cit. 2015-05-22]. Osobní zjišťovací průzkum terénu provedli Luděk Frgál, Mgr. David Varner, Jiří Vymětalík 22. 2. 2010. Národní archiv Praha, f. Úřad říšského protektora, VII. technická skupina, kart. 163.

Obr. 7: Rozestavěný most dálkové silnice Plzeň – Moravská Ostrava u Žďárné (foto Jiří Vymětalík, 2010)

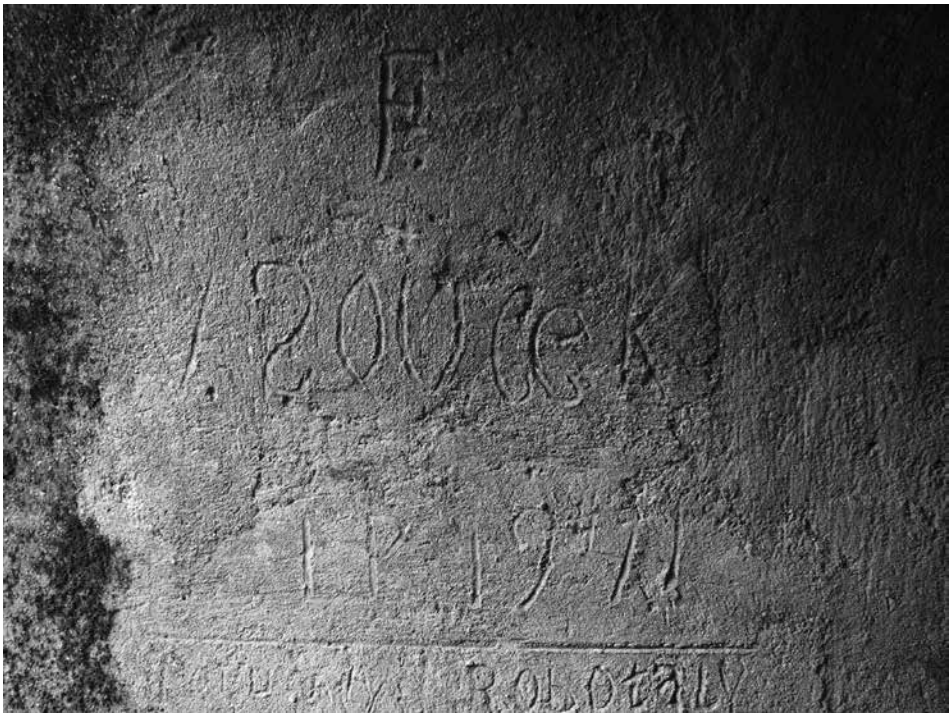
a volným obloukem o velkém poloměru se otáčí na severovýchod a ubíhá k obci Žďárná. Jižně od Žďárné se nacházejí rozestavěné základy silničního mostu přes stejnojmenný potok a polní cestu.[24] Šíře betonového koryta regulovaného potoka je 2 m, šířka cesty 3,5 m. Západní opěra je dlouhá 18 m, východní 24 m. Výška základů je až 2,2 m, šířka zdi u paty je 1,7 m. Východní základ opěry je zalomený o délce 5 m. Koryto Žďárné je na tomto místě regulováno a vydlážděno kameny až do délky 5 m od mostu na každou stranu.[25]

Trasa probíhá stejným směrem asi 4 km dlouhým rovným úsekem a další pozůstatky nalézáme severně od osady Skelná Huť, kde se měl nacházet most přes horní tok říčky Punkvy. Těleso pokračuje východně k Protivanovu a také zde objevujeme nedobudované výkopy a násypy s odvodněním a propustky přes místní vodoteče.[26] Ani úsek Boskovice – Protivanov nebyl ve třicátých letech upravován a dnešní

24 SOkA Blansko, fond OkÚ Boskovice, inv. č. 732, kart. 834, fol. 30–32; inv. č. 731, kart. 833, fol. 10–12,16. MZAB, f. B 280 – ZNV Brno, kart. 3505, fol. 1–5.

25 Osobní zjišťovací průzkum terénu provedl Jiří Vymětalík 29. 4. 2010, 1. 4. 2012.

26 Osobní zjišťovací průzkum terénu provedli Luděk Frgál a Jiří Vymětalík 12. 2. 2010 a 29. 4. 2010.

Obr. 8: Nápis vyrytý do betonu ve výtokové části parabolického propustku u Malého Hradiska v km 32,83 (foto Jiří Vymětalík, 2010). Text obsahuje pravopisné chyby, některá písmena jsou zrcadlově obrácená. V nezavadlém betonu autentický vzkaz příštím generacím. Jeho smysl si dovoluji vyložit takto: *Úsek Stínava – Protivanov stavěla roku 1940–1941 firma Ing. Vladimír Souček z Prostějova.* Na výplatní listině firmy se uvádějí některá jména zvěčnělá v nápisu.
Transkripce textu:

F.
V. SOUČEK
L. P. 1941
_____
POTUČALY ROBOTALY
KREJČÍ MALTÁŘ
VINCEK ZLÁMAL
OŠLEJŠEK
Z VANEREK

komunikace II/150 kopíruje starou spojnici okresních měst. Zde nacházíme terénní úpravy v lese a polích, kilometrovníky a klenuté propustky.[27] Na jednom u Malého Hradiska v km 32,83 je vyryt nápis, jehož přepis přinášíme u obr. 8.

Poté co dálková silnice z jihu obtáčí městys Protivanov, prochází lesy pod Starým Hradiskem, opouští Drahanskou vrchovinu a vstupuje do úrodných rovin Hané, stáčí se na Stínavu a přes Ohrozim přichází do Prostějova. U Ohrozimi byla v rámci

27 Osobní zjišťovací průzkum terénu provedli Luděk Frgál a Jiří Vymětalík 29. 4. 2010.

stavby roku 1941 vybudována přípojka k letišti Stichovice.[28] V roce 1940 Okresní úřad v Prostějově zhotovil rekonstrukci a dlažbu dálkové silnice v průjezdu ulicí Liechtensteinskou (dnes Jihoslovanská), Trávnickou a Beethovenovou (Sokolská).[29] Z toho se dá průtah Prostějovem vydedukovat touto linií: Plumlovská, Vápenice, Svatoplukova, Jihoslovanská, Trávnická, Sokolská, kde měl stát most přes železnici Olomouc – Vyškov – Brno, a ulicí Kralická dál na východ.[30]

Stavební a technické zázemí

Již před druhou světovou válkou se uvažovalo o zlepšení okresní silnice Žďár – Boskovice – Prostějov i o vylepšení průtahů obcí, kde byla stará cesta nevyhovující, ale nadějným se stal až projekt dálkové okresní silnice první třídy, později zahrnutý do plánů dálkové silnice Plzeň – Moravská Ostrava.[31] Práce na stavbě dálkové magistrály řídilo Ministerstvo veřejných prací v Praze prostřednictvím příslušných okresních úřadů. Zde to byly okresní úřady v Novém Městě na Moravě, Boskovicích a Prostějově.

Velkolepý projekt začal dostávat trhliny již počátkem války, kdy platil lístkový systém na různé zboží, přeprava materiálu byla omezována zabavováním vozidel pro hospodářské použití, pracovníci byli převáděni na práce „pro vítězství Říše" a suroviny spotřebovávalo týlové pracovní zázemí Velkoněmecké říše v protektorátu. Od roku 1941 se zpřísněným řízeným hospodářstvím ekonomické omezení na stavbách ještě zvýraznilo a ve čtvrtek 30. dubna 1942 byl na nátlak okupačních úřadů vydán výnos č. 4/65-III/6-1942, zakazující od 1. května 1942 používání cementu na všech civilních stavbách.[32] To je faktický konec výstavby všech dálnic na územích okupovaných Německem. Veškerý cement a také stavební železo spotřebovávalo válečné úsilí německé říše na frontách světových bojišť.

Stavba dálkové magistrály Plzeň – Moravská Ostrava pokračuje ještě do konce roku, v roce 1943 se již nemohou budovat betonové objekty a pracuje se jen na zemních a udržovacích pracích a postupném odvážení inventáře ze stavby k jinému, druhotnému využití.

Stavební firmy a pracovní základny

Roku 1935 byl zhotoven projekt okresní silnice první třídy Velké Meziříčí – Křižanov. Generelní (sic) projekt zlepšení dálkové okresní silnice Boskovi-

28 MZAB, f. B 40 III, inv. č. 1471, kart. 9004, fol. 2.

29 MZK, f. Noviny a časopisy, Komunikační stavby a úpravy. In: *Hlasy z Hané*, s. 2, Prostějov 4. 1. 1941.

30 Osobní zjišťovací průzkum terénu provedl Jiří Vymětalík 25. 5. 2015. Historická mapa 1953. In: *Kontaminovaná místa* [online]. Dostupné z: https://kontaminace.cenia.cz [cit. 2015-05-22].

31 MZAB, f. B 40 III – ZÚ Brno, inv. č. 1471, kart. 9002, generelní (sic) projekt.

32 LÍDL, Václav; JANDA, Tomáš. *Stavby, kterým doba nepřála*. Praha: ŘSD, 2006, s. 43.

ce – Kunštát – Bystřice nad Pernštejnem – Město Žďár vypracovala r. 1938 firma Ing. A. Lejsek & J. Soušek Olomouc. Roku 1939 byl stavební správou projekt podle plánů téže firmy přepracován pro parametry dálkové silnice s rozšířením na světlou šířku mezi odrazníky 10 m. Přepracovaný projekt určil šířku silnice v koruně 10 m, přičemž šířka vozovky byla 7 m. Minimální poloměr směrových oblouků měl hodnotu 300 m a výškový profil mohl dosahovat největší nivelety 6 %.[33] Stavební firmy byly vybrány na základě veřejné soutěže, při výběrovém řízení nebylo u této veřejné zakázky shledáno korupční jednání.[34]

Úsek Nové Město – Rovné, díl Olešná – Rovné se začal stavět na jaře 1941 a stavbu prováděla firma Ing. V. Černý a Ing. Fr. Černý Brno. Stavební dílny a kancelář byly umístěny u Divišova nedaleko trati. Firma zde disponovala tímto inventářem: úzkorozchodnou stavební drážkou se stovkou výklopných vozíků, svážnicí, kompresorem, traktorem, dvěma naftovými lokomotivami a dvojspřežným povozem. V části trasy byly provedeny zemní práce a byly postaveny drobné betonové objekty.

Obr. 9: Klenutý propustek dálkové magistrály Plzeň – Moravská Ostrava u Rovného, postavený roku 1942 (foto Václav Lídl, 1987)

33 MZAB, f. B 40 III – ZÚ Brno, inv. č. 1471, kart. 9002, generelní (sic) projekt.

34 Úřední list Republiky československé ze dne 26. 6. 1938, čís. 148.

Projekt nerealizovaného železobetonového nadjezdu přes dráhu Brno – Německý Brod v km 56 844,90 na dálkové silnici Plzeň – Mor. Ostrava v km 24 259,50 u Rovného vypracoval roku 1939 Ing. Vladimír Hiršberg Brno.[35]

Díl Rovné – Domanínek se stavěl v režii a neúčastnila se žádná stavební firma. Práce byly řízeny okresním výborem Nové Město na Moravě, jenž najímal pracovní sílu. Začátek prací byl dne 28. listopadu 1938 a dokončení v listopadu 1940.[36] V roce 1939 se demobilizovaná československá armáda podílela na stavbě středočeské transverzály Plzeň – Moravská Ostrava. V úseku Rovné – Domanínek působila na stavbě 1. pracovní rota 302. pracovního praporu v Třebíči.[37] Vojsko bylo ubytováno v kasárnách v Bystřici. Velitelem 302. roty v Bystřici nad Pernštejnem byl škpt. Karel Kotek. Posádkové velitelství bylo na bystřickém náměstí. Dne 1. února 1939 nastoupil jako zástupce velitele roty a velitel 1. čety k 302. pracovnímu praporu v Třebíči, 1/302 pracovní rotě v Bystřici nad Pernštejnem por. Václav Kasl.[38] Kasla v září 1939 vystřídal velitel škpt. Špaček. Svěřená jednotka zde stavěla dálkovou silnici. Jako stavbyvedoucí tohoto úseku pracoval Ing. Přemysl Pokora. Byla zde umístěna stavební kancelář a dílny, kámen těžili vojáci v nedalekém kamenolomu u Domanínku.[39]

Pracovní útvar v Bystřici nad Pernštejnem

Každý stavební úsek byl zadán firmě, která vzešla z výběrového řízení. Výjimkou byl úsek Bystřice n/P (Domanínek) – Rovné. V období let 1938–1939 jej budovalo československé vojsko. Československá armáda sem nastoupila po demobilizaci vyplývající z mnichovských událostí roku 1938. Vojákům vyměnili zbraně za nářadí – lopaty, krumpáče, kladiva – a tak to zůstalo až do rozpuštění armády a vzniku protektorátu po německé okupaci 15. března 1939. Zmíněný úsek budovala pracovní rota 1/302, jejímž velitelem byl por. Ing. Václav Kasl. Na svoje nasazení vzpomíná takto: *Zima v roce 1939 byla mírná. Proto stavba silnice pokračovala bez přerušení. Když jsem poprvé přišel na stavbu, byly práce na vlastním silničním tělese v plném proudu. Bylo jasné, že úsek, který se staví, začíná od dosavadní silnice do BYNAPE*[40] *od*

35 MZAB, f. B 40 III, inv. č. 1471, kart. 9060, fol. 23.

36 MZAB, f. B 280 – ZNV Brno, kart. 3506, fol. 13.

37 1. pracovní rota v Bystřici nad Pernštejnem byla součástí 302. pracovního praporu v Třebíči, stručněji rota 1/302.

38 Ing. por. Václav Kasl byl v rámci likvidace armády převeden jakožto státní zaměstnanec do oboru Ministerstva školství a národní osvěty. Byl jmenován učitelem živnostenských a pokračovacích škol a ustanoven na pokračovací školu v Poličce. Aktivně se účastnil odbojové činnosti. Zdroje: Městské muzeum Bystřice nad Pernštejnem, Kronika por. Ing. Kasla. ABS, SÚ MV, f. 141, sign. 141-388-11 až 141-388-15, lustrační spisy, Kasl Václav-Wenzel.

39 Městské muzeum Bystřice nad Pernštejnem, Kronika por. Ing. Kasla, s. 35. SOkA Blansko, f. OkÚ Boskovice, kart. 737 – Pracovní útvary 1939, fol. 716.

40 BYNAPE – Bystřice nad Pernštejnem. Por. Václav Kasl si takto zkracoval název města. Srov. Městské muzeum Bystřice nad Pernštejnem, Kronika por. Ing. Kasla – BYNAPE.

severu, zkracuje její velký oblouk mírnějším a menším obloukem, vyhýbá se tak městu a směřuje k východu. Na něj později naváže další úsek. Inženýr Pokora mi řekl, že to je část hlavního tahu Plzeň – Ostrava, tzv. středočeské transversály. Stavba v době ohrožení státu byla přerušena. Nyní zas ožila.

Ing. Pokora byl jediný a hlavní odpovědný vedoucí stavby. Za celou dobu mého pobytu se na stavbě nikdo jiný neukázal. Byla to jeho první stavba. Prováděl ji velmi svědomitě a odpovědně. Postup prací byl přesně takový, jak nás učil profesor Jirsák na průmyslovce v Plzni. Proto mi práce nepřipadaly nikterak cizí a neznámé. Naopak, hned jsem byl v kurze děla (sic). […] *V blátě gumové holínky s manžetou. Těch gumáků jsme všichni užili nejvíc. Jarní počasí bylo deštivé, na cestách i na stavbě plno bláta… Všichni kromě inženýra a těch dvou polírů jsme nosili vojenské stejnokroje s označením. Já vlastní, ostatní erární. Velitelé družstev měli na límci bílé pásky. Jiné označení nebylo třeba, neboť na stavbě pracoval každý podle odbornosti a inženýrova zařazení… Na stavbě užili chlapi dost zimy, neboť část trasy vedla na severovýchodních svazích kopce a v lese, a byla tedy dlouhou dobu ve stínu. V létě ten chládek býval příjemný, v zimě nepříjemný…*

Ing. Pokora pracoval na daném úseku od počátku. Sám ji s dvěma pomocníky v terénu vytýčil podle plánu. Nechal kácet les oboustranně od osy. Vytyčil regulaci potoka. Zřídil lom štětového kamene přesně u stavby. Uprostřed trasy nechal vystavět barák – kancelář s příručním skladem [zděná budova dodnes stojí vpravo od silnice I/19, slouží jako rekreační chata]. *Odtud práci suverénně řídil přesně podle harmonogramu, který měl denně před sebou. Všechny práce mu šly plynule od ruky. Zásobování materiálem, nářadím, řezivem, opravy, trhaviny, cement pro mosty, roury a skruže pro propustě, železo, drát, vše přicházelo na stavbu plynule a s předstihem, že nenastalo nikdy ani minutové zdržení. Jemu už od začátku, mně také brzy, bylo jasno, jak v konečné podobě silnice bude vypadat. Bude pěkná, už se těšíme na první projížďku. V BYNAPE bydlel na náměstí v rodině u Valachů.*[41]

A pokračuje: *Do práce na stavbu jsme chodili 3 km pěšky. Někdy spolu. Většinou každý sám podle toho, jak jsem se věnoval problémům roty. Na oběd jsme chodili spolu do hostince v Domanínku. Ten ležel asi ve druhé třetině cesty na stavbu.* […] *Stavba sama byla zajímavá. Provádělo se několik úkonů na různých místech, ale vždy na sebe postupně a logicky navazujících. Celé těleso bylo vyprofilováno. Prováděl se výkop a odkop stráně. Vykopaná zem se odvážela na úzkokolejce na místo, kde bylo plánované těleso v násypu nad úrovní terénu. Tam zeminu pracovníci vyrovnali do vodorovné vrstvy v rámci profilu tělesa a ručně ji dusali. Tak těleso bylo pevné a velice únosné. Na dalším pracovišti několik pracovníků kácelo stromy do dostatečné šířky. Pokácené a odvětvené kmeny se odvážely na pilu. Z pily se přivážely hranoly a prkna na bednění železobetonových propustí. Skládaly a připravovaly se na místě, kde v létě mají být zabudovány. Jiná skupina dobývala pařezy a čistila podklad*

41 Městské muzeum Bystřice nad Pernštejnem, Kronika por. Ing. Kasla, s. 35.

v patě tělesa. Za ní hned parta pracovníků dokončovala vyprofilování. I lajkovi [sic] *bylo hned jasno, jak silnice bude široká v patě terénu, jak široká v koruně, až se těleso nasype nebo vykope, jak bude vysoká. Lomu vládl střelmistr, zodpovídal nejen za odstřel skal, ale i za bezpečnost lidí.* […] *Lidé pracovali ve dvou patrech.* […] *Chlapi rozbíjeli velké balvany. Nosili připravený štět do figur. Ten lom byl asi v první třetině stavby, vlevo od tělesa stavby. Jednou by na tom place mohla být hezká odpočívárna.*[42] *Kámen se tu těžil pěkný, nezvětralý, nosný. Dal se hezky štěpit a rozbíjet na balvany na štět do velikosti 30 cm výšky, 15, 20 cm šířky. Rozbité balvany se skládaly do metrových figur u tělesa silnice. Hrubý i jemnější štěrk do zvláštních figur vedle.* […] *Ale pracovalo se velmi primitivně. Balvany hned po odstřelu se rozbíjely jen pomocí železa, palice, svalů.*

Poručík Kasl zaznamenal práce na stavbě také v den okupace ČSR 15. března 1939: *Pracovali jsme u rozcestí silnice z Rozsoch do Jimramova. Od rána byla zima. Foukal nárazový vítr. Časem hustě sněžilo. Sníh a vítr řezal do tváří. Pěchování šlo těžko, zem byla zmrzlá, nešla rozbít a udusat. Chlapi byli brzy unaveni a otráveni. Stát však nemohli, aby nezmrzli. Němečtí vojáci projeli Bystřicí nad Pernštejnem v poledních hodinách. Měli jen krátkou přestávku. Zorientovali se, nakoupili, pohrozili a pokračovali k jihu. Nikdo se tomuto vojsku nepostavil na odpor. Vojsko projelo městy a českými vesnicemi jako po másle.* […] *My příslušníci 1/302 pracovní roty jsme pracovali normálně na stavbě silnice.* […] *Šli jsme nahoru k odbočce silnice vedoucí od Skalského dvora k zastávce Rozsochy. Viděli jsme přeraženou závoru na naší stavbě, sněhem zalepené a nečitelné dopravní značky a nápis „VJEZD ZAKÁZÁN" a „NA SILNICI SE PRACUJE". Z hloubky kolony předjelo hranaté ošklivé bojové vozidlo, namířilo na nás kulomet, vystoupil major v hrnci na hlavě a lámanou češtinou se ptal, proč je nechceme pustit. Mimoděk jsem řekl „Hier ist Bau, ist Fahren" – „Tady je stavba, jeďte tudy". Spletli si silnici, jedou z Jimramova do Bystřice, na Tišnov a Brno. Viděl jsem mapu, kterou měl německý velitel pluku při obsazování našeho pohraničí. Byly v ní natištěny všechny pevnůstky celého systému lehkého opevnění v daném úseku, se systémy a směry paleb, se sklady munice, s palposty děl a baterií a jinými detaily. My neměli nic* […].

Čs. armáda byla rozpuštěna a poručík Kasl dodává*: Jedině naše 1/302 pracovní rota v Bystřici nad Pernštejnem, stálo v rozkaze, dovede stavbu stanovenou plánem až do konce.* […] *Ale i naše rota bude rozpuštěna. Pracovníky převezme civilní silniční správa okresu* […]. *1. září 1939 začala válka. Rota v ten den pracovala normálně na silnici. Ráno jsme šli do práce jako každý den. Bylo hezky, klidno. Naposledy jsem zavelel: „Pracovní roto, pozor! Pracovní roto, Nazdar!" Pracovníci odpověděli: „Zdar!"* […] *7. září 1939 jsem odjel z Bystřice nad Pernštejnem do Poličky.*[43]

42 Dnes je na tomto místě odstavná plocha.

43 Městské muzeum Bystřice nad Pernštejnem, Kronika por. Ing. Kasla, s. 51. Rovněž Pamětní kniha obce Domanínka, rok 1939, s. 292.

Ubytování a zaopatření pracovního útvaru v Bystřici nad Pernštejnem

Stavbu úseku Rovné – Bystřice převzal okresní výbor Nové Město a povolaní pracovníci se vrátili domů. Dělníci byli ubytováni ve staré škole, která stávala nedaleko bystřického náměstí. Nebyl to klasický barákový tábor sestavený z několika ubikací a hospodářské budovy. Všechno táborové zázemí bylo v jedné budově a vypadalo to tam asi jako v kasárnách. Tábor ve staré škole byl určen pro 150 mužů. Po rozpuštění armády převzal režii stavby okresní výbor Nové Město na Moravě, který přímo najímal dělníky. Aby se v nastalé bídě snížila nezaměstnanost, byli i na stavby státních silnic povoláváni nezaměstnaní dělníci. Jedním ze způsobů, jak této nezaměstnanosti čelit, bylo zřizování pracovních útvarů. Jejich účelem bylo dočasné hospodářské zajištění nezaměstnaných osob (především demobilizovaných) a využití jejich pracovních schopností pro všeobecně prospěšné úkony. Pracovní útvary vykonávaly obecně prospěšné práce, zejména pak ty, které by se jinak neprováděly. Tyto útvary např. vyráběly hračky pro děti uprchlíků, šily slamníky do provizorních ubytoven, prováděly úklid veřejných prostor, vypomáhaly v zemědělství a také pracovaly na stavbách silnic. Osoby zařazené do pracovních útvarů vybraly okresní úřady na základě evidence nezaměstnaných.[44]

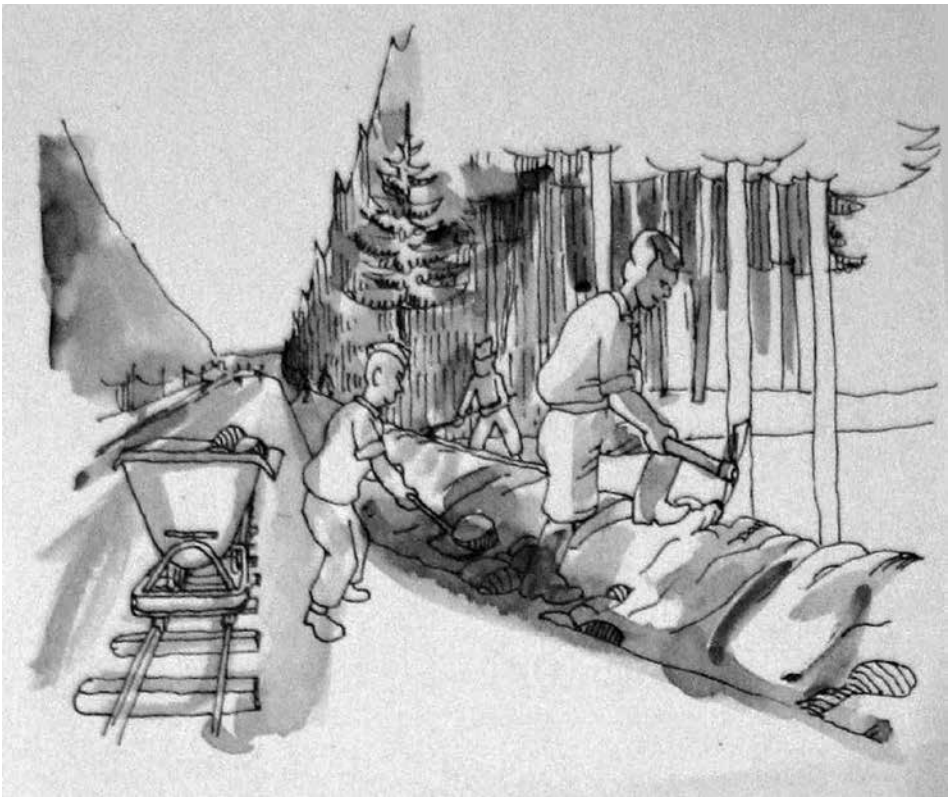
Do Bystřice nad Pernštejnem bylo v květnu roku 1939 povoláno 150 nezaměstnaných mužů z okresu Boskovice pro pracovní útvar 1/302. Každému z nich náležel o toto zaopatření: strava, ubytování a pracovní příplatky. Denní příděl potravin na jednoho muže byl 200 gramů syrového masa a 700 g chleba. Drobný proviant (mouka, sádlo, tvrdý příkrm atd.) se nakupoval u místních obchodníků volným nákupem za předem sjednané ceny.

K přípravě stravy bylo garantováno k obědu na jednoho muže: denně 200 g syrového hovězího masa, dvakrát týdně 200 g mouky na vaření nebo do těstovin, dvakrát týdně 150 g luštěnin, jednou týdně 150 g krup, krupice nebo rýže, dvakrát týdně 500 g brambor a 200 g kyselého zelí. K snídani: denně 1 kávová konzerva à 40 g; k večeři: dvakrát týdně po 100 g hovězího syrového masa, dvakrát týdně 200 g brambor, třikrát týdně 100 g luštěnin. Jednou týdně po 1 g čaje a 25 g cukru. Mimo to k přípravě stravy náleželo: dvakrát týdně po 2 cl octa, dvakrát týdně po 1 g papriky nebo pepře, čtyřikrát týdně po 25 g mouky na zápražku. Nadto ještě denně: 10 g cibule nebo jiné zeleniny, 10 g cukru, 15 g soli a 20 g tuku.

Velitel praporu s hospodářem se museli starat, aby strava byla vydatná, dobře připravená a střídavá. Bylo jim doporučeno používat především ten proviant, který lze v místě levně opatřit a který je u pracovníků v oblibě, aniž by byla opomíjena jeho výživnost. Přesto je jasné, že z takových přídělů asi nikdo neztloustl.[45]

44 SOkA Blansko, f. OkÚ Boskovice, kart. 737, fol. 1036.

45 Tamtéž, fol. 1060.

Obr. 10: Stavba úseku Rovné – Domanínek 1939 (Městské muzeum Bystřice nad Pernštejnem, kronika por. Ing. Kasla – BYNAPE)

Pracovní náležitosti povolaných nezaměstnaných dělníků měl na starosti velitel útvaru. Tím byl od 1. února 1939 do 7. září 1939 poručík Ing. Václav Kasl.[46] Podle vládního nařízení ze dne 11. října 1938 čís. 223 Sbírky zákonů a nařízení bylo Ministerstvo národní obrany po dohodě s ostatními zúčastněnými ministerstvy pověřeno zřizováním pracovních útvarů. Náležitosti příslušníků pracovních útvarů byly opatřeny takto:

a) strava a ubytování,
b) denní přídavek pro velitele pracovních čet Kč 2,50, pro velitele družstva Kč 2,00, pro ostatní pracovníky Kč 1,50,
c) pracovní přídavek za odpracovanou hodinu Kč 0,40.

Pracovní doba činila zpravidla 48 hodin týdně. Přiměřená doba se vedle toho věnovala občanské a branné výchově. K řízení a správě těchto útvarů se používali řídící a správní orgánové (sic) z řad vojenských osob.

46 Městské muzeum Bystřice nad Pernštejnem, Kronika por. Ing. Kasla, s. 26.

Pracovní útvary se zřizovaly k hospodářskému zajištění nezaměstnaných a k provádění všeobecně prospěšných prací, popřípadě i k pracím soukromým, jejichž včasné dokončení bylo z hospodářského hlediska zvláště nutné. Byly podřízeny velitelství sboru, v jehož oblasti byly umístěny. V oblastních věcech (cvičiště, věci posádkové apod.) podléhaly nejbližšímu posádkovému velitelství. Nejvyšší jednotkou pracovních útvarů byl pracovní prapor, složený z několika pracovních rot. Ty se dělily na pracovní čety a družstva.

Každý z povolaných pracovníků dostal povolávací list tohoto znění:

Podle vládního nařízení č. 223/38 Sb. z[ákonů] *a n*[ařízení] *ze dne 11. 10. 1938 jste povolán jako civilní pracovník pro pracovní útvar* […] *v pracovním oděvu podle roční doby a vezměte s sebou: 1 soupravu prádla, přikrývku, jídelní nádobí, příbor a potřebné propriety, stravu na dva dny a dle možností i toto nářadí: lopatu a krumpáč. Neuposlechnutí této výzvy je trestné podle výše uvedeného vládního nařízení.*

Vyhnout se takovému zařazení mohli jenom občané, kteří prokázali, že jsou řádně zaměstnáni.[47] Jsou zaznamenány i případy, kdy se povolaní pracovníci nechali zaměstnat jako obecní pracovníci na veřejně prospěšné práce v místě svého bydliště, sezónní zemědělské práce, případně na strategických stavbách dálnic, aby se zařazení do pracovního útvaru vyhnuli.

Stavební podnikatelé ve východní části novoměstského okresu

Most přes říčku Bystřičku[48] v Domanínku v km 19,580 postavila v letech 1939–1941 firma Ing. František Švancara Brno. Jako stavbyvedoucí zde působil Eduard Bříza, polírem byl Julius Dvořáček. V pozici státního stavebního dozoru pracoval Ing. Přemysl Pokora.

Štětový, lomový a jiný kámen a hrubý štěrk ručně tlučený se dovážel z lomů Domanínek a Staveniště. Lomový kámen se těžil také v kamenolomu Pila. Strojně drcený štěrk pocházel z lomů Domanínek a Mirošov. V těchto dvou lomech fungovaly drtiče kamene. Voda se čerpala strojně hned u mostu z Bystřičky. Písek z řeky Svratky se těžil u obce Švařec, štěrk z bystřického potoka (Bystřičky) u Domanínku a kamenolomu Štěpánov. Písek a drť z lomu Mirošov dováželo nákladní auto okresu tovární značky Škoda 606/D o nosnosti 6 tun státní poznávací značky PB-40.701. Válcovací souprava (parní silniční válec) 10/11,3 tuny za 1 pracovní den zde v období 17. května až 13. června 1940, 15. listopadu až 6. prosince 1940 a 11. srpna

47 SOkA Blansko, f. OkÚ Boskovice, kart. 737 – Pracovní útvary 1939.

48 Vodní tok Bystřička (Bystřice) pramení u Koníkova ve východní části CHKO Žďárské vrchy, protéká Bystřicí nad Pernštejnem a na km 26,2 toku se vlévá do Svratky v obci Vír u vodního díla Vír. Srov. Bystřice (přítok Svratky). In: *Wikipedie* [online]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Bystřice_(přítok_Svratky); dále in: Mapy.cz [online]. Dostupné z: https://mapy.cz/turisticka?x=16.3186917&y=49.5588433&z=13&source=muni&id=5506 [cit. 2018-08-23].

až 30. října 1941 odpracovala celkem 655 pracovních hodin a spotřebovala 154 q ostravsko-karvinského uhlí. Náklady představoval také strojník, topič, oleje a mazadla, dále otop, dovoz vody a dělnické mzdy à 200 K. Naftový silniční válec tady při práci v době od 16. září do 30. září 1940 spálil 164 kg nafty. Tyto stroje i lidská pracovní síla pracovaly i v sousedním stavebním úseku z Domanínku k Rovnému v km 18,820–23,542. Materiál jako štěrk, písek, šotolina, dlažební kostky a maloměřický portlandský cement byl uložen na staveništi v deponii v km 19,580 (u mostu přes Bystřičku v Domanínku).[49]

V úterý 20. srpna 1940 zapsal do stavebního deníku stavební dozor Ing. Přemysl Pokora tento zápis: *Nosnou konstrukci mostu tvoří železobetonová deska o šikmé světlosti 8,50 m o konstrukční výšce 85 cm. Armatura je položena podle plánu* […], *tj. řazená armatura 17, ø 20 mm, při krajích 20 ø 20 mm* [sic] *na 1 m². Rozdělovací armatura ø 17 na 1 m². Beton nosné konstrukce je beton* Be_2 […]. *Betonování bude strojní. Použije se přirozené směsi písku a štěrku a drti v poměru 4 : 1. Směs bude mísena v poměru 300 kg cementu na 12 m² směsi písku a štěrku. Dle tohoto poměru se stanoví odměrka pro cement. Při betonování se zhotoví kontrolní kostky.*[50]

Podle vyhlášky Ministerstva sociální a zdravotní správy z 21. března 1940 byly od 30. března 1940 zvýšeny mzdy takto: pomocný dělník: 3,60 K/hod., lamači kamene: 4,10 K/hod., zedníci, tesaři, izolatéři, kováři: 5 K/hod., příplatek za práce ve vodě: 0,50 K/hod., za poskytnutí nepromokavých bot příplatek odpadá.[51]

Projekt úseku Bystřice nad Pernštejnem – hranice okresu Boskovice díl I a II provedl Ing. V. Havlík a spol. podnikatelství silničních staveb Praha.[52] Díl v obchvatu Bystřice nad Pernštejnem, tedy úsek od Domanínku po Lesoňovice, budovala společnost Dr. K. Skorkovský & co. Brno. Zahájení prací proběhlo dne 17. června 1940, dokončení bylo plánováno k 30. listopadu 1941. Kamennou drť a písek vozili z lomu Mirošov, písek odebírali z pískoviště u řeky Svratky v obci Švařec, lomový kámen z kamenolomu ve Štěpánově. Na stavbě mostu přes potok Bystřičku v Bystřici nad Pernštejnem kooperovala fa Ing. František Švancara Brno. Úsek Bystřice nad Pernštejnem – hranice okresu Boskovice (Lesoňovice – Štěpánov nad Svratkou) byl rozdělen na dvě stavební části. I. díl byl svěřen firmě Ing. A. Schwarz Nové Město.

Viditelnější práce však probíhaly na II. dílu v části od Lesoňovic po Štěpánov nad Svratkou, kterou stavěla firma Václav Peřina Brno. Počátek byl dne 26. června 1940, dokončení plánováno k 30. listopadu 1941. Stavební kancelář byla umístěna v panském domě ve Štěpánově č. p. 12, jako stavební dozor byl určen Ing. Alfred Schwarz z Brna. Fronta odsávala velké množství pracovních sil, které říši chyběly ve zbrojním

49 MZAB, f. B 40 III, inv. č. 1471, kart. 9060, fol. 66 – Stavba železobet. mostu přes Bystřičku u Domanínku v km 19,580.

50 Tamtéž, fol. 37, stavební deník, s. 33.

51 Tamtéž, fol. 80, stavební deník, s. 9.

52 Přestavba silnice Plzeň – Mor. Ostrava, hranice okresu boskovického – Bystřice nad Pernštejnem, osobní archiv Jiřího Vymětalíka.

Obr. 11: Betonování mostovky mostu přes říčku Bystřičku v Domanínku v km 19,580 v srpnu 1940 (MZA v Brně)

průmyslu. Pracovníci byli nahrazováni z rezervních zdrojů, také dělníky ze stavby silnice. V červnu 1941 přidělil Úřad práce v Novém Městě na Moravě 100 dělníků z textilky ve Víru, ale stavebníkovi ani zadavateli stavby zisk nenarostl, neboť textiláci – zvyklí na lehkou práci v továrně – podávali nižší výkony a nemohli nahradit znalé a ostřílené stavební dělníky.[53]

Stavební zázemí v západní části okresu Boskovice

Na boskovickém okrese úsek Hodonín u Kunštátu – Rozseč nad Kunštátem projektovala fa Ing. Viktor Šamánek a spol. Brno, stavbu zajišťoval kárný pracovní tábor v Hodoníně pod technickým vedením fy Stavitel B. Šmíd Polička. Začátek byl 1. října 1941 a dokončení bylo plánováno na 31. prosince 1943. Úsek Štěpánov – Hodonín – Rozseč dostal v rámci projektu dálkové silnice Plzeň – Moravská Ostrava označení stavba č. 930.[54] V praxi kooperace probíhala tím způsobem, že firma Šmíd dodala

53 MZAB, f. B 40 III, inv. č. 1471, kart. 8996, stížnost fy. Peřina Brno na nižší výkony nasazených textilních dělníků.

54 Tamtéž, kart. 9010, fol. 10, 878, dálková silnice Plzeň – Mor. Ostrava, úsek Štěpánov – Rozseč, stavba č. 930, Protektoratsstrasse II. klasse „Pilsen – Mähr. Ostrau", Baulos „Stiepanau – Rosetsch". Bau No. 930.

odborné dělníky, kteří měli k dispozici kárance pracovního tábora. Při plném stavu odborných pracovníků byla na stavbě tato řemesla: kovář, střelmistr, tesař, dva až tři lamači kamene a dva dělníci, v pokročilejší fázi stavby přibyl ještě zedník. Odborných dělníků se na stavbě tohoto úseku pohybovalo čtyři až osm a ti měli „k ruce" několik desítek až stovek nasazených vězňů. Dozor nad nimi byl zajištěn jen několika četníky.[55]

Okresní úřad Boskovice dne 30. srpna 1940 nařídil, že zlepšovací úpravy řečené silnice v úseku Štěpánov – Rozseč budou prováděny kárným pracovním útvarem.[56] Výnosem Zemského úřadu v Brně ze dne 25. září 1940 čj. 33.618/IX-26 bylo zadáno firmě B. Šmíd, stavitel v Poličce, ústředna v Brně, technické vedení na zlepšovacích pracích na dálkové silnici Plzeň – Moravská Ostrava v úseku Štěpánov – Rozseč km 0.000 – 9,210 za použití dělnických sil z kárného pracovního tábora podle podmínek v tomto výnose uvedených.[57] Bylo to naprosto logické rozhodnutí, neboť firma B. Šmíd Polička od r. 1937 pracovala na realizaci projektu zlepšení a rekonstrukce dálkové okresní silnice Prostějov – Boskovice – Kunštát – Olešnice – Bystřice n/P – Nové Město – Město Žďár v úseku Štěpánov nad Svratkou – Rozseč nad Kunštátem a na navazujících úsecích Rozseč – Kunštát a v průtahu Kunštátem.[58] Firma zhotovila také průtah Olešnicí.

Vedení dálkové silnice Plzeň – Moravská Ostrava přes Olešnici bylo zamítnuto a bylo rozhodnuto pro variantu přes Rozseč, Hodonín a Štěpánov nad Svratkou.[59] K tomu se vztahuje i zápis z pamětní knihy obce Rozseče nad Kunštátem z roku 1938: *Od 15. listopadu začal se stavět již dříve projektovaný úsek silnice Sychotín* [místní část Kunštátu]*, přes oboru „Hýví" k Rozseči. Rozpočet na ni byl 2 mil. 700 tisíc Kč. V nabídkovém řízení stavbu převzala fa Šmíd Polička za 1 mil. 900 tisíc Kč. Z obce na ní pracuje průměrně 35 dělníků. Vyplácí se 40 hod. týdně, což znamená při mzdě 2,30 až 2,50 na hodinu až 3 000 Kč týdenní příjem do obce. Stavbou silnice se likvidují spory obce Rozseče s Olešnicí, při nichž naše stanovisko zvítězilo.*[60] Stavba

55 Tamtéž, kart. 9008, 9010, fol. 1085.

56 SOkA Blansko, f. OkÚ Boskovice, inv. č. 731, kart. 833, fol. 406.

57 Ministerstvo vnitra zřídilo výnosem ze dne 10. 8. 1940 č. D-1622/7/8-40-5 podle ustanovení § 1 odstavec 2 vládního nařízení ze dne 2. 3. 1939 č. 72 Sb. ve znění vládního nařízení ze dne 28. 4. 1939 č. 188 Sb. kárný pracovní tábor II. v Hodoníně u Kunštátu pro silniční práce na dálnici Plzeň – Moravská Ostrava. MZAB, f. B 40 III, inv. č. 1058, kart. 2393, fol. 17, rovněž f. B 40 III, inv. č. 1471, kart. 9008.

58 SOkA Blansko, f. OkÚ Boskovice, inv. č. 730, kart. 832, fol. 22, kart. 831, fol. 152.

59 Navazující úsek Štěpánov nad Svratkou – Lesoňovice (hranice okresu Boskovice – Bystřice nad Pernštejnem) stavěla fa. Václav Peřina Brno. MZAB, f. B 124 (KNV v Brně), I–II man., kart. 1040. Projekt pro firmu Václav Peřina, podnikatelství silničních staveb Brno, Veveří 34, provedl Ing. V. Havlík a spol., Praha XII, Korunní tř. 69. MZAB, f. H 920 – Václav Peřina, podnikatelství silničních staveb, Brno 1937–1948, inv. č. 20, kart. 7, přestavba silnice Plzeň – Mor. Ostrava, úsek okr. boskovický – Bystřice n/P, fol. 1.

60 *Pamětní kniha obce Rozseče, rok 1938.* Zapsal kronikář František Vlasák, s. 100–101. Dostupné z: http://www.rozsec.cz/kronika/detail/103 [cit. 2014-07-11].

Obr. 12: Firma Stavitel B. Šmíd Polička buduje okresní silnici Žďár – Boskovice – Prostějov u Rozseče; nedatováno, patrně 1938–1939 (osobní archiv Ivana Šmída)

okresní silnice Prostějov – Boskovice – Kunštát –Bystřice n/P – Nové Město – Město Žďár[61] byla od 1. října 1939 začleněna do projektu dálkové silnice Plzeň – Moravská Ostrava.[62] Na budování dálnice Plzeň – Moravská Ostrava v úseku Lety – Staré Sedlo v km 48,437 – 56,000 byli nasazeni také romští vězňové z kárného pracovního, sběrného a tzv. cikánského tábora v Letech u Písku.[63]

Tábory v Hodoníně u Kunštátu

Pracovní útvary vznikaly na základě vládního nařízení č. 223/1938 Sb. z. a n. ze dne 11. října 1938, o pracovních útvarech. Z těchto útvarů se později zrodily tábory neblaze proslulé jako cikánské: v Čechách to byl tábor v Letech u Písku, označený římskou I, a pro Moravu v Hodoníně u Kunštátu, číslovaný II. Pracovní útvar Hodonín byl určen k pracím na stavbě dálkové silnice Plzeň – Moravská Ostrava v úseku Štěpánov nad Svratkou – Rozseč nad Kunštátem. Zde byl zřízen tzv. domov

61 V té době se používal název Město Žďár, neboť Žďár nad Sázavou je rozdělen na katastrální území Město Žďár a zámek Žďár.

62 MZAB, f. B 40 III, inv. č. 1471, kart. 9008, fol. 13. MZAB, f. B 124 – KNV v Brně, I–II man., kart. 1046.

63 NEČAS, Ctibor. *Andr´oda taboris. Tragédie cikánských táborů v Letech a v Hodoníně*. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 39. MRK, odd. B I/6 historické, fond kopií arch. dokumentů MRK, Tábor Hodonín u Kunštátu, ev. č. 279/1998, pokyny ministra vnitra ke zřízení KPT Lety a Hodonín, originál uložen: Národní archiv Praha, f. PMR, sign. 404/33/1, kart. 2514.

pracovního útvaru pro sto osob ubytovaných v jednom dřevěném baráku.[64] Z původního pracovního útvaru byl 7. srpna 1940 zřízen kárný pracovní tábor pro osoby, které nemohly prokázat legální zdroj obživy, 1. ledna 1942 byl přejmenován na sběrný tábor a 2. srpna 1942 na tzv. cikánský tábor.

Správu a dozor tábora zajišťovalo české protektorátní četnictvo. Táborový personál byl podřízen generálnímu veliteli neuniformované protektorátní policie. Prvním ředitelem tábora byl pověřen vrchní administrativní oficiál Jan Sokl[65]. Počátkem roku 1941 vedení převzal administrativní správce Štefan Blahynka[66]. Funkci vedoucího pracovních skupin vykonával praporčík Josef Víta.

Zpočátku zde byli internováni pouze problematičtí muži: asociálové, osoby nepřizpůsobivé a osoby štítící se práce. Po zřízení cikánského tábora zde byly vězněny již celé rodiny moravských Romů, a to do doby, než byly odvezeny na poslední cestu – do koncentračního tábora Osvětim. Vězni z kárného pracovního tábora museli dělat také na vnějších pracovištích. Jedním z nich byla stavba dálkové silnice z Plzně do Moravské Ostravy. Káranci byli používáni k lamačským, výkopovým a režijním pracím. K těžké práci byli dozorujícím personálem nuceni i staří, ženy, mladiství a děti. Muži zde pracovali v kamenolomu, další muži, ženy, mladiství i děti na stavbě silnice. Ženy a děti roztloukaly kámen na štěrk, vozily vozíky úzkorozchodné stavební drážky s kamenem a vytěženou hlínou a srovnávaly je do figur.

Zde internované osoby postihovaly v důsledku těžké práce, na kterou nebyly zvyklé, nedostatečné výživy (malé příděly potravin, krádeže jídla vězni i dozorci) a katastrofálních hygienických podmínek nakažlivé choroby.[67] Na epidemii břišního tyfu zemřelo 207 osob (pohřbeni jsou na hřbitově v Černovicích a ve společném hrobě nedaleko tábora). Byla vyhlášena karanténa a zpřísněný táborový režim. Po zrušení karantény se znovu rozjely transporty, největší odjel 21. srpna 1943.[68] Posledním transportem Romů do Osvětimi 27. ledna 1944[69] však historie tábora neskončila. Lágr sloužil jako pomocný tábor kárného pracovního tábora v Mladkově, [70] vše pod dohledem dozorců. Řízení a dozor tábora v Hodoníně obstarávalo české protektorátní četnictvo.

64 NEČAS, Ctibor. *Pamětní seznam. II, Hodonín.* Praha: Národní pedagogické muzeum, 2014, s. 8.

65 ABS Kanice, f. E-6, inv. j. 10, kart. 9, osobní spisy zaměstnanců táborů, Sokl Johann.

66 Tamtéž, inv. j. 8; inv. j. 87, kart. č. 102, a inv. j. 10, kart. 6, osobní spisy zaměstnanců táborů, Blahynka Stefan.

67 VYMĚTALÍK, Jiří. Dálková silnice Plzeň – Moravská Ostrava. In: *Bulletin Muzea romské kultury* 19/2010, s. 168.

68 NEČAS, Ctibor, ref. 63, s. 12.

69 Srov. Hodonín u Kunštátu. In: *Muzeum romské kultury* [online]. Dostupné z: https://www.rommuz.cz/pamatniky/hodonin-u-kunstatu [cit. 2014-02-01].

70 V letech 1939–1942 stával na vrchu Skalky u Mladkova Reichsautobahnlager (RABL), ubytovací tábor pro dělníky pracující na stavbě průběžné dálnice Breslau – Brünn – Wien. Po přerušení prací na dálnici se z něj stal pracovní výchovný tábor (AEL) pro mladistvé provinilce uprchlé z totálního nasazení na práci v říši. V roce 1944 se zrušený tábor Hodonín stal pobočkou AEL Mladkov. Od počátku května 1945 zde byly ubytovány německé oddíly, po 8. 5.

Obr. 13: Matky s dětmi na nádvoří Cikánského tábora v Hodoníně roku 1943 (osobní archiv dr. Borise Habance)

Ještě roku 1944 zde byla ustavena ubytovna příslušníků německých ozbrojených sil v počtu asi 600 příslušníků, kteří zde byli cvičeni, vyzbrojováni a pak odtud odesíláni na frontu. Po osvobození v květnu 1945 zde byly zřízeny kasárna Rumunské armády. Následně v létě toho roku zformovala v táboře Rudá armáda lazaret, kde bylo do července 1945 ošetřeno asi 700 vojáků Rudé armády.

pak střídavě různí zajatci a následně jednotky rumunské armády. V srpnu 1945 se z tábora stalo internační středisko pro Němce z okresu Boskovice. Následně se z lágru stalo rekreační středisko. V roce 1950 zde našlo azyl několik set řeckých partyzánů uprchlých z Řecka po prohrané občanské válce. Potom až do roku 1990 tábor vzkvétal a zotavovali se tam odboráři a pionýři. V nových poměrech po listopadu 1989 byl areál rozkrádán, několikrát hořel, chátral a v roce 2002 byl zbořen. Srov: VYMĚTALÍK, J. Průběžná dálnice Vídeň – Vratislav na Boskovicku. In: *Sborník Muzea Blansko* 2012, s. 149.

Od prosince 1945 do října 1946 zde byl internační tábor pro přestárlé Němce neschopné odsunu. Potom tábor převzal Zemský národní výbor Brno. V období let 1947–1948 byl areál využíván jako výcvikové středisko brněnských vojenských vysokoškoláků. O letních prázdninách 1948 posloužil k rekreaci dětí okresní péče o mládež Boskovice. V následujících letech se z místa opět stal tábor utrpení. Tábor nucených prací zde byl umístěn v letech 1949–1951.[71] Poté se v období 1951–1953 z lágru stalo výcvikové středisko dozorkyň Sboru vězeňské stráže (SVS). Tato organizace jej využívala i následující roky 1953–1955 jako rekreační středisko a odpočinkovým místem areál již zůstal. V období let 1955–1958 zde Okresní národní výbor Boskovice provozoval školy v přírodě a dětské rekreace. Roku 1958 tábor získávají odboráři Revolučního odborového hnutí (ROH) – Krajského výboru Svazu zaměstnanců v průmyslu textilním a kožařském v Brně. V šedesátých letech rekreační středisko vlastnil podnik Tylex Letovice a následně do roku 1974 státní statek Židlochovice. V letech 1974–1991 byl v areálu pionýrský tábor ve vlastnictví Cementáren a vápenek Mokrá.

V nových poměrech se areál až do roku 2009 jmenoval Rekreační zařízení Žalov. V roce 2009 byl vykoupen Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy a od roku 2012 se zde buduje Památník romského holocaustu.[72] Od 25. ledna 2018 převzalo správu stavebně dokončeného Památníku romského holocaustu Muzeum romské kultury a snaží se zde instalovat vnitřní expozice.

Tábor v Letech u Písku

Cikánský tábor I v Letech u Písku se vyvíjel obdobně jako cikánský tábor II v Hodoníně. Vznikl v roce 1940 jako kárný pracovní tábor a sem zařazení káranci byli přiděleni na práci firmě Protektorátní stavby silnic na stavbu dálkové silnice Plzeň – Moravská Ostrava v úseku Mirovice – Lety – Staré Sedlo. V roce 1942 se mění na sběrný a později na cikánský tábor I. Vinou táborové správy zde byly podmínky horší než v Hodoníně. Také zde propukl tyfus. V dubnu 1943 se podařilo chorobu zastavit a 7. května 1943 odsud do koncentračního tábora v Osvětimi odjel poslední transport s 240 Romy. Poté byl tábor zlikvidován.

Cikánským táborem I v Letech celkem prošlo 1309 romských vězňů, zemřelo jich zde 326 a ještě 2 dozorci. S velitelem Janovským byl po válce veden soud, ale pro nedostatek důkazů byl osvobozen.[73]

71 V průběhu roku 1951 Ministerstvo vnitra zrušilo většinu táborů nucené práce. Srov. VHA, Vojenské pracovní jednotky I – inventář, s. 12.

72 VYMĚTALÍK, J. V Hodoníně pracovali i nepřátelé režimu. *Blanenský deník (Rovnost)*, 11. 6. 2014. Dále *Zachránili budovu napadenou houbami*. Blanenský deník (Rovnost), 28. 5. 2014.

73 ABS Kanice, f. E-6, inv. j. 10, osobní spisy zaměstnanců táborů. Srov. KP pietní místo Lety – historie. Dostupné z: www.lety-memorial.cz/history_cz.aspx [cit. 2014-12-11].

V místech letského tábora byla v sedmdesátých letech dvacátého století vystavěna velkokapacitní výkrmna vepřů. Později v devadesátých letech byl u vepřína postaven kamenný pomník. Dne 21. srpna 2017 vláda rozhodla o odkupu a zbourání vepřína a o vybudování pietního místa s památníkem.[74]

Působení firmy Šmíd na stavbě Štěpánov – Hodonín – Rozseč

Firma Stavitel B. Šmíd Polička od roku 1937 pracovala na uskutečnění projektu zlepšení a rekonstrukce dálkové okresní silnice Prostějov – Boskovice – Kunštát – Olešnice – Bystřice n/P – Nové Město – Město Žďár (sic) v navazujících úsecích Rozseč – Kunštát a průtah Kunštátem. Firma zhotovila také průtah Olešnicí a pracovala i na sousedním úseku Olešnice – Crhov. Vedení dálkové silnice Plzeň – Moravská Ostrava přes Olešnici bylo zamítnuto a bylo rozhodnuto pro variantu přes Rozseč, Hodonín a Štěpánov nad Svratkou. Stavba okresní silnice Prostějov – Boskovice – Kunštát – Bystřice n/P – Nové Město – Město Žďár byla od 1. října 1939 začleněna do projektu dálkové silnice Plzeň – Moravská Ostrava.[75]

Zaměstnanci stavby kárného pracovního tábora (KPT) byli: Ing. Ladislav Andrysík, místní stavební dozor stavby kárného pracovního tábora, kterého později na pozici místního stavebního dozoru vystřídal Ing. Vladimír Standara a Ing. Jaroslav Leicman, smluvní technický úředník. Stavbyvedoucím firmy Šmíd byl zpočátku J. Schulz, kterého poté nahradil stavbyvedoucí Jan Šmíd, bratr stavitele Bohuslava Šmída, polírem byl pan Kašparec. Za dobu trvání stavby 1940 –1943 zde postupně pracovali tito odborní dělníci: František Valach z Újezda u Kunštátu jako kovář, Jan Jílek z Rovečína (dnes Rovečné, okr. Žďár n/S) – kovář, František Fučík z Rovečína – střelmistr, Josef Škrabal z Tasovic jako tesař, Adolf Karpíšek z Rovečína – lamač; František Pavelka z Rovečína – lamač, Oldřich Mach z Tasovic – lamač, Ludvík Kalda z Tasovic – lamač, Vojtěch Bednář z Kunštátu – lamač, František Hrazdira z Hodonína – dělník, František Dufek z Rozseče – dělník, Alois Šípek jako dělník, František Svoboda z Rozseče – dělník, Metoděj Šafář z Hlubokého (Hluboké u Kunštátu) – dělník, Ludvík Bělehrádek z Rozseče – zedník. Jako figuranti a posléze dělníci zde ještě působili Josef Pučálka z Hodonína a Jan Beneš z Hodonína.[76]

Materiál na stavbu dálkové silnice v úseku Štěpánov – Rozseč i na stavbu kárného pracovního tábora, sběrného tábora a cikánského tábora Hodonín dodávali

74 Usnesení vlády České republiky ze dne 21. 8. 2017 č. 609, o schválení záměru nabytí areálu velkovýkrmny prasat v bezprostřední blízkosti pietního místa v Letech u Písku ve veřejném zájmu státem včetně schválení výše ceny a následných kroků při naložení s tímto majetkem. Dostupné z: https://apps.odok.cz/attachment/-/down/IHOAASPBRFEF [cit. 2018-05-31].

75 SOkA Blansko, fond OkÚ Boskovice, inv. č. 730, kart. 832.

76 MZAB, fond B 40 III, inv. č. 1471, kart. 9008, 9010; SOkA Blansko, fond OkÚ Boskovice, inv. č. 730, kart. 832.

rovněž místní živnostníci. Mezi největší dodavatele patřili: fa Alexa Josef; Dřevoprůmysl Bedřichov; Smíšené zboží F. J. Fiala Olešnice; fa Emil Hřebíček, obchod smíšeným zbožím Bedřichov; Ant. Svoboda Mladkov – kovářské uhlí; fa K. Hanke, Boskovice, železářský velkoobchod – střelivo (dynamon, rozbušky, zápalné šňůry); fa Doležal a Těhník v Prostějově – překlopné vozíky; Železářská obchodní spol. Brno – tyčové železo (Roxor); fa Mareš, elektroinstalace Kunštát – elektrické osvětlení; fa Jan Marek, kovář Hodonín, ostření nářadí; fa Mach Oldřich, Tasovice; Truhlář Štarha Hodonín – dřevo; Antonín Kalda, pila Beranka Hodonín – řezivo; Frant. Minařík Černovice – plechy; Fr. Sedlář Hodonín – kulatina; Al. Jílek, povoznictví Tasovice – rozvoz řeziva; Josef Bubeník, autodoprava Hodonín – dovoz rour a dalšího materiálu; p. Bednář, rolník Hodonín – dovoz materiálu koňským potahem.[77]

Dne 8. listopadu 1940 byla na stavbě kárného pracovního tábora v Hodoníně a na stavbě zlepšení dálkové silnice Plzeň – Moravská Ostrava v úseku Štěpánov – Hodonín – Rozseč, kde pracovali dělníci z kárného pracovního tábora, provedena revize v personálním obsazení: sekční šéf Ministerstva veřejných prací ministerský rada Ing. Weselý a přednosta odd. IX/26 zemského úřadu v Brně Ing. František Coufal za přítomnosti zástupců okresního úřadu v Boskovicích. *Bylo konstatováno, že stavba jednotlivých objektů vyhovuje svému účelu, což potvrdilo i ředitelství tábora.* […] *Na přání ředitelství tábora bylo nařízeno postavit na nádvoří tábora kovárnu a skladiště na nářadí, což se provede na náklad stavby dálkové silnice.* Za KPT se revize zúčastnili Ing. Ladislav Andrysík, místní stavební dozor, a Jan Sokl, ředitel KPT. Dne 16. prosince 1940 musel nový ředitel KPT Blahynka z důvodu silných mrazů z práce na silnici odvolat celou jednu pracovní směnu. Z předchozí směny se totiž vrátilo s omrzlinami na nohou pět pracovníků. Jako náhradní práce bylo určeno odklízení sněhu a řezání dříví. Dne 18. prosince 1940 se dostavil přednosta oddělení IX/26 Zemského úřadu v Brně Ing. František Coufal a nařídil pro silné mrazy omezit zemní práce a nasadit dělníky z KPT k práci ve skále, tj. k odkrývce, k výlomu kamene a tlučení štěrku, a při kácení lesa v trase silnice. Skálou v úseku od Hodonína k Rozseči se rozumí díl od odbočky k táboru ke křižovatce na Tasovice, kde byl v km 6,000 odkryt kamenolom. V těchto místech prochází silnice skalním terénem v lese. Přímo z těchto míst v trase silnice se skalním podložím se získával kámen a štěrk pro podkladovou vrstvu dálkové silnice. Druhý kamenolom byl odkryt v těsném sousedství tábora, ale ten neleží v trase silnice. Dne 30. listopadu 1940 zemský úřad vzhledem ke skončeným přípravným pracím doporučil zvýšit stav příslušníků v táboře na 180–200 osob a dodal: *Při stavbě dálnice a při úpravě tábora bude využito jejich pracovních schopností.*

V únoru 1941 bylo dodáno dalších 30 párů gumových bot. Toto vybavení bylo na rozblácené stavbě opravdu potřeba. Pracovalo se na úpravě silniční pláně a dovážel

77 SOkA Blansko, f. OkÚ Boskovice, inv. č. 730, kart. 832, a MZAB, fond B 40 III, inv. č. 1471, kart. 9008, 9010.

se materiál, také cement, který byl použit při výstavbě mostů. Než byly postaveny betonové mostní objekty, stavěly se v místě křížení silnice s vodotečemi a ostatními dopravními spoji provizorní dřevěné mosty pro přesun dopravy. *Zvedání provizorního dřevěného mostku přes potok v km 4,681* [Rozsečský potok] *byl přítomen pan stavitel Šmíd a pan okresní cestmistr Paar z Kunštátu.* Dále probíhalo prohazování sněhu, dobývání pařezů a stavba polní kovárny. Dne 19. února 1941 bylo schváleno postavení skladiště na nářadí zakoupené pro silnici. Záznam ve stavebním deníku dodává: *Skladiště bude postaveno vedle stávajícího skladiště a polní kovárny u nádraží KPT II a bude použito dvou řemeslníků (tesařů) z civilu.*

Přímo v táboře byla kovárna v objektu č. 7 – hospodářská budova. Zde byla uložena přenosná kovářská výheň, která bývala přemísťována na místo výkonu práce kováře. Polní kovárna se používala přímo na stavbě a s největší pravděpodobností se v té době nacházela na stejném místě jako přístřešek pro dělníky a skladiště v km 5,100, tedy v místě, kde se kříží stará silnice Hodonín – Rozseč s dálkovou silnicí. Dnes je na tomto místě výjezd ze silnice od areálu Žalov na silnici I/19 směrem na Kunštát. V roce 1941 byla dálková silnice ve stavbě, pohybovala se po ní jen úzkorozchodná polní drážka. Doprava probíhala po staré silnici Hodonín – Rozseč a materiál se dovážel nákladními auty a povozy ze železničních stanic Skalice a Polička. Právě v km 5,100 blízko tábora (200 m) bylo ideální místo na přemístění materiálu z nákladního vozu na polní drážku a jeho rozvezení po stavbě. Na základě této dedukce si dovoluji tvrdit, že se na tomto místě nacházelo překladiště, a tedy i menší pomocný stavební dvůr.[78]

Dne 3. března 1941 byla teplota v 8 hod. ráno −12 °C. Od km 4,760 po km 4,880 pracovalo 55 dělníků z KPT na odkopu zeminy v zářezech, která byla navážena úzkorozchodnou polní drážkou do násypových partií. Vozíky polní drážky se tlačily ručně, lokomotiva nebo lokomobila se zde nepoužívala. Dále pracovalo v km 6,000–6,200, tj. u sjezdu na Tasovice, 20 dělníků ve skalnatém zářezu, kde se převážně vyráběl kámen na štět a na štěrk. Dohromady na stavbě pracovalo 75 dělníků a kromě toho 2 dělníci pracovali v kovárně na ošetření a opravě nářadí. To byl kovář a jeho pomocník z řad vězňů. Dále byly za účelem zabezpečení na silnici potřebného štětového kamene a štěrku z vlastních lomů provedeny zkoušky pomocí sond na pozemcích obce Hodonína při pravé straně silnice v km 4,540–4,590 a silniční trati v km 5,600. Firma Fr. J. Fiala Olešnice dodala 28 kg páskového železa 35/15 mm na opravu koleček a 40 ks šroubků do beden na nářadí, což bylo uloženo do skladiště. Dne 20. března stolař pan Marek z Hodonína dodal 50 ks násad krumpáčů, 85 ks lopat, 30 ks palic a 16 sekyr.[79]

78 VYMĚTALÍK, Jiří. Táborový areál v Hodoníně u Kunštátu a jeho souvislost s budováním dálkové silnice Plzeň – Moravská Ostrava. In: *Sborník Archivu bezpečnostních složek* 14/2016. Praha: ABS, 2016, s. 78. Dostupné též z: https://www.abscr.cz/wp-content/uploads/2018/01/sbornik14.pdf [cit. 20185-01-01].

79 MZAB, f. B 40 III, inv. č. 1471, kart. 9008, stavební deník čís. 2.

Protože se vyskytly případy krádeže dřeva a poškozování nářadí, ředitel tábora Blahynka se dopisem z 25. února 1941 ostře ohradil proti obviňování z nepravostí dělníků KPT stavebním dozorem. Dle jeho sdělení ředitelství KPT poučilo vedoucí, aby byly zachovávány živnostenské a bezpečnostní předpisy. Žádal, aby technický dozor stavby denně stanovil přesný postup prací a učinil bezpečnostní opatření, aby bylo zabráněno úrazům a neštěstím. Dále žádal o konkretizování jednotlivých případů zcizování dřeva v lese a úmyslného poškozování nářadí (lámání násad lopat, krumpáčů, hrábí). V případě prokázání takových případů hodlal ředitel KPT vyvodit přísné důsledky. Dle zjištění ředitelství KPT byl materiál na násady nevhodný a snadno se lámal. V posledním bodě ředitel KPT Blahynka žádal, aby stavební dozor nechal odborně prohlédnout násady a zjistil, kde vězí příčina znehodnocování nářadí, a nebyl z toho paušálně obviňován KPT.[80] Zajímavý je též přípis Ministerstva veřejných prací v Praze, které sdělilo, že vzhledem k ustanovení § 3 odst. 2 vládního nařízení ze dne 7. 5. 1941 č. 166 Sb. z. a n. v započatých veřejných stavbách silničních bude možno pokračovat až do 31. 7. 1941.[81] Zde se nejedná o technologickou přestávku, ale o omezení dodávek materiálu, zvláště cementu, na veřejné stavby. Byl vydán zákaz používání cementu z důvodu jeho přednostního využití na strategických a vojenských stavbách. Dálková silnice i ostatní dálnice ovšem dostaly ještě výjimku. Cituji z téhož dokumentu: *Ministerstvo veřejných prací v Praze sdělilo výnosem ze dne 3. 12. 1941 č. III/16-III/1-1941, že ve stavbě dálkové silnice Plzeň – Moravská Ostrava v úseku Štěpánov – Rozseč se bude i nadále pokračovati vzhledem k výjimečnému poslání kárného pracovního tábora, který tuto stavbu provádí.* […] *Zákaz staveb podle vládního nařízení č. 166/1941 se na tuto stavbu vztahovati nebude.*[82]

V kamenolomu se k odstřelu balvanů používala trhavina. Pokud by výbušniny, rozbušky a střelivo byly usnadněny na stavbě, musely by být uloženy ve stabilním a chráněném skladišti trhavin a muselo by být zajištěno hlídání vyškoleným hlídačem. Proto firma Šmíd volila jednodušší a méně nákladný způsob. Střelmistr v případě potřeby, někdy i denně, dojížděl do Boskovic, kde mu židovský obchodník Hanke připravil pyrotechnický materiál k jednodenní spotřebě. Své jistě sehrál i fakt, že na stavbě pracovali vězňové. V tu dobu na stavbě pracovali tito odborní civilní dělníci: František Valach – kovář, František Fučík – střelmistr, Josef Škrabal – tesař, Adolf Karpíšek – dělník. Protože se objevily případy krádeže výbušnin na stavbách, dotazuje se v říjnu 1941 Okresní úřad v Boskovicích, jakým způsobem jsou na stavbě třaskaviny uskladněny. Firma B. Šmíd odpovídá, že nemá na stavbě dálkové silnice úseku Štěpánov – Rozseč uskladněny žádné třaskaviny, jelikož je odebírá

80 Tamtéž, kart. 9010, dopis Ředitelství KPT II Hodonín u Kunštátu číslo 551/1941 stavebnímu dozoru KPT ze dne 25. 2. 1941.

81 MZAB, f. B 40 III, inv. č. 1471, kart. 9010, fol. 36.

82 Tamtéž.

(dynamon a rozbušky) od k tomu oprávněného obchodníka K. Hankeho v Boskovicích vždy na jednodenní spotřebu.[83]

Vězňové na stavbě dálkové silnice

Koncem roku 1941 byla většina káranců z tábora propuštěna, protože KPT II Hodonín změnil účel i název. K 1. lednu 1942 byl přejmenován na sběrný tábor II, kde byly zadržovány osoby mužského pohlaví žijící po cikánském způsobu, asociálové a osoby štítící se práce. Byli zde soustřeďováni problematičtí cikánští muži, kteří byli stejně jako jejich předchůdci vedeni k práci prospěšné pro společnost. Do této sociální skupiny byly zařazeny osoby kočující, osoby bez stálého zaměstnání, tuláci, kočovní řemeslníci, osoby nebezpečné majetku i společnosti a hazardní hráči.

Pracovalo se i na prvního máje. Dne 1. května 1942 na stavbě byli stavbyvedoucí, polír, dozorce, tesař, kovář, dva lamači a 86 dělníků KPT. To bylo způsobeno prostou potřebou výdělku (civilní pracovníci totiž měli nárok na příplatek za práci ve svátek), ale zejména obavou o další osud stavby a tím pádem starostí o živobytí. Na nátlak okupačních úřadů byl ve čtvrtek 30. dubna 1942 vydán výnos č. 4/65-III/6-1942, zakazující používání cementu na všech civilních stavbách.[84] To je faktický konec výstavby všech dálnic na územích okupovaných Německem.

Stavba dálkové magistrály Plzeň – Moravská Ostrava pokračovala ještě do konce roku a v roce 1943; zajisté se již nemohly budovat betonové objekty, pracovalo se jen na zemních a udržovacích pracích a na postupném odvážení inventáře ze stavby. Obyvatelé sběrného tábora však měli štěstí v neštěstí, práce se pro ně našla a nemuseli se, alespoň zatím, přesunovat do daleko horších, likvidačních táborů. Stavba protektorátní silnice II. třídy Plzeň – Moravská Ostrava v úseku Štěpánov – Rozseč byla schválena zástupcem říšského protektora pro řízení stavebního hospodářství na území protektorátu. Vzhledem ke „zvláštnímu poslání" tábora bylo povoleno další pokračování na stavbě přípisem Zemského úřadu v Brně čís. 16057-IX/256 ze dne 7. května 1942.[85] To už se naplno uplatňoval výnos generálního velitele neuniformované protektorátní policie Horsta Böhmeho z 10. července 1942, o potírání cikánského zlořádu, k čemuž byl určen tento tábor a Cikánský tábor I v Letech u Písku.

Od 2. srpna 1942 do 27. ledna 1944 se zařízení v Hodoníně nazývalo cikánský tábor II. V tomto táboře byly izolovány již celé rody moravských Romů.[86] Většina internantů byla zaměstnána na stavbě dálkové silnice. Muži pracovali v kamenolomech, ženy, mladiství a děti roztloukali kámen na štěrk, vozili vozíky úzkorozchodné stavební drážky se stavebním materiálem a urovnávali je do figur. Další štětovali a štěrkovali silnici a kladli drenáže.

83 Tamtéž.

84 LÍDL, Václav; JANDA, Tomáš, ref. 33, s. 43.

85 MZAB, f. B 40 III, inv. č. 1471, kart. 9010, fol. 113.

86 NEČAS, Ctibor, ref. 63, s. 89.

V táboře pracovalo jen málo vězňů: povětšinou v dílnách, v opravně erárních oděvů a obutí, na úklidu, v kuchyni a jako pomocníci odborných dělníků firmy Šmíd na přípravě nářadí a materiálu. Při normálním ubytování v táboře pobývalo 300 osob, při nouzovém 400 osob. Množství dovážených osob se stále zvyšovalo, proto byly v červenci roku 1942 dostavěny další tři ubytovací baráky. Počet větších budov narostl na 15, celkem zde bylo 26 objektů, včetně hygienických, správních a podpůrných budov.[87] Kapacita tábora se zvýšila při normálním ubytování na 800 osob, při nouzovém na 1200 osob. Ani po těchto opatřeních nebyla kapacita dostatečná, proto byli někteří Cikáni v teplejší části roku prozatímně ubytováni v zabavených kočovných vozech, odstavených u plotu areálu a zbavených kol. Stavební firma musela odklidit skladiště v táboře až v druhé půli června 1943, kanceláře ve správní budově tábora se stavebníci museli vzdát již o rok dříve, při zřízení cikánského tábora.[88]

Místní stavební dozor Ing. Vladimír Standara, který v září 1943 vystřídal Ing. Jar. Leicmana, 29. prosince 1943 napsal: *Pro nedostatek času a povozů nebylo možno v tomto roce svésti veškerý inventář ke skladišti a kanceláři 5,100 a tím zabrániti eventuelním* [sic] *krádežím. Proto jest nutno i v příštím roce svésti zbývající inventář ke stavební kanceláři, zde odborně uskladniti, tak aby nevznikla újma jeho jakosti. Jedná se o kolejnice na dřevěných pražcích a stavební boudy nacházející se v km 6,400–7,300.*[89] To je nedokončený úsek silnice v Louckém lese od základny silničářů u odbočky na Tasovice po rybník Cukl na hranici rozsečského katastru.

Pro říjnovou výplatu za 43. týden si přišli už jen tři odborní pracovníci. Byli to Antonín Škrabal, dělník z Tasovic, který měl hodinovou mzdu 4,80 korun, František Svoboda, dělník z Rozseče, za stejnou sumu, a Ludvík Bělehrádek z Rozseče, což byl zedník, za 6,20 korun za hodinu. V září na stavbě pracoval místo zedníka Metoděj Šafář, dělník z Hlubokého.

Stavba dálkové silnice Plzeň – Moravská Ostrava v tomto úseku pokračovala až do konce roku 1943, i když již byla spíše utlumována a zaměřovala se více na režijní práce, revizi vykonané práce a odvážení inventáře.[90] Neskončila ovšem pohnutá historie hodonínského tábora. Jeho další osudy jsou stejně dramaticky napínavé a protichůdné jako stavba dálkové magistrály.

Další organizace umístěné v hodonínském táboře si žily svým vlastním životem. Za připomenutí stojí poslední tragické poslání místa – Tábor nucených prací (TNP). Jeho nedobrovolní obyvatelé byli totiž posledními, kteří se museli manuálně činit na stavbě dálkové silnice. To zde byli internováni živnostníci a nepřátelé lidovědemokratického zřízení z Moravy. Není bez zajímavosti, že tady nedobrovolně strávili

87 NA Praha, f. Úřad říšského protektora, Zigeunerlager Hodonin bei Kunstadt Mähren, Plan, Legende.

88 VYMĚTALÍK, Jiří, ref. 78, s. 85.

89 MZAB, f. B 40 III, inv. č. 1471, kart. 9008, stavební deník č. 3.

90 Tamtéž.

pobyt i podnikatelé, kteří se podíleli na stavbě dálkové magistrály Plzeň – Moravská Ostrava a že v rámci trestu museli pracovat na stavbě silnice pro podnik Československé stavební závody (ČSSZ).[91] Zařazením pracovníků TNP byla pracoviště ČSSZ a různé veřejné práce. V prosinci roku 1950 bylo v Hodoníně zařazeno již 200 osob a tito trestanci odpracovali 41 808 normálních pracovních hodin a 4 012 přesčasových hodin (dále je v pramenech uvedeno 0 hodin brigád na jiných pracovištích a bezplatné práce v táboře – rovněž 0 hodin). Zařazení v pracovních třídách činilo: I. třída – 32 %, II. třída – 62 %, III. třída – 6 %.[92] Toto kvantum je ovšem jen zlomkem práce vykonané káranci hodonínského tábora v době protektorátu. Toto místo prošlo vývojem od táborů utrpení k táborům radosti a nyní až k místu tiché piety.

Stavební zázemí na západě Kunštátska

Také úsek Rozseč nad Kunštátem – Kunštát budoval stavitel B. Šmíd Poličko. Písek a kámen se těžil v lomu Na Mramorce, v lomu velkostatku v Sychotíně a v lomu V trati. Násypový materiál se vozil z Vlčí zmole. Firma Šmíd pracovala již roku 1938 na zlepšení a rekonstrukci okresní silnice Prostějov – Boskovice – Kunštát – Nové Město na Moravě – Město Žďár v úseku Rozseč – Kunštát, od 1. října 1939 začleněné do projektu dálkové silnice Plzeň – Moravská Ostrava. Staviteli vznikly náklady na vícepráce, protože již dokončené stavby musel upravit na parametry dálkové silnice.[93] Podnikatel měl k dispozici nákladní auta o nosnosti 3 t, 5 t a 1 t, povozy se zvířecí tažnou silou, traktor, dieselové osobní auto a zapůjčený parní válec. Podle protokolu ze dne 10. června 1943 bylo na stavbě Hodonín – Rozseč celkem 22 železných vozíků, 499,6 bm kolejí o dvou kolejnicích na železných pražcích, 1 levá výhybka, 10 koleček a 4 trakaře.[94] Stavební kancelář byla v Kunštátě a fungovala tu vývařovna, která připravovala pro dělníky teplou stravu. Stavbyvedoucím byl Jan Šmíd, úředníkem J. Řezník. Materiál pro stavbu byl dovážen nákladními vozy a povozy z nádraží v Poličce a Skalici nad Svitavou. Navazující úsek v průtahu Kunštátu měl na starosti rovněž stavitel Šmíd, ale práce na průtahu nezanechaly žádné výraznější stopy.

V Kunštátě se úprav dočkalo pokračování Brněnské ulice, kde byla roku 1940 položena nová vozovka až na kraj města ve směru na Zbraslavec. Projekt na úpravu průtahu Kunštátem vypracoval místní stavební dozor spolu s firmou B. Šmíd, stavitel v Poličce. Funkci místního stavebního dozoru zastával Jan Šmíd, bratr

91 ABS, f. E-1, inv. j. 17 a 101, kart. 42 a 43, životopisy osob zařazených v jednotlivých TNP, TNP Hodonín u Kunštátu 1950–1951. Přípis ZNV Brno č. 6060/II – 13–48 z 24. 2. 1948 Ministerstvu vnitra v Praze.

92 ABS, f. E-1 (Ministerstvo vnitra – Správa táborů nucených prací, Praha), inv. j. 17, zápisy z kontrol prováděných v jednotlivých TNP 1949–1951.

93 SOkA Blansko, f. OkÚ Boskovice, inv. č. 730, kart. 832.

94 MZAB, f. B 124 – KNV v Brně, inv. č. 1592, kart. 2541, fol. 15, 16.

stavitele Bohuslava Šmída z Poličky. Podle projektu měla být upravena silnice v délce 500 metrů a se zřetelem k tomu, že úsek je v zastavěné části městyse, měla být niveleta pozměněna, jenom pokud se týká poměrů stupů. Dlažební kostky byly přivezeny z lomu Mrákotín u Skutče po železnici do překladiště ve stanici Skalice nad Svitavou a odtud byly koňskými povozy a nákladními vozy dopraveny na stavbu.[95] Podle zápisu ze dne 21. června 1940 byla provedena vozovka v šířce 5 metrů a přídlažby oboustranné jeden metr široké, chodníky po dvou metrech a v místech, kde jsou opěrné zdi, se udělaly užší chodníky. Podobně se provedly úpravy u panského rybníka naproti škole. Aby voda neprosakovala do silničního tělesa, udělala se pod svahem 60 cm hluboko jílovitá řádně dusaná vrstva těsnící v síle 60 cm do výšky 60 cm nad hladinou nejvyššího nadržení vody. Do této výšky se též zpevnil silniční svah dlážděnou 20 cm silnou vrstvou do písku, spárovanou cementovou maltou, s osazením na zděnou patku 50 na 60 cm.[96]

Podnikatelská firma zde zaměstnávala až 15 dělníků a používala stroje jako nákladní vůz Praga SND, traktor Praga AT a stabilní motor Lorenz. Přes léto 1941 se pracovní doba pohybovala v rozmezí 10–11 hodin denně, a podnikatel tady zaměstnával 1 stavbyvedoucího, 1 políra, 2 zedníky, 39 dělníků, k dispozici měl 2 páry koní a 1 silniční vál. Násypový materiál se navážel z materiální jámy v Sychotíně. Dělaly se

Obr. 14: Stavba průtahu Kunštátem v letech 1938–1939. V pozadí pracuje parní válec ČKD (osobní archiv Ivana Šmída)

95 MZAB, f. B 280 – ZNV Brno, kart. 3505, fol. 14.

96 Tamtéž, fol. 18.

drenáže, úpravy banketu a dláždění vozovky.[97] Písek se dovážel (koňským povozem nebo nákladním vozem) z pískovny v Kunštátě. Dláždění chodníků bylo provedeno u kostela a fary v Kunštátě, kde byly dělány také žulové schody z materiálu dodaného firmou Slavíčské žulové lomy okresu Humpoleckého v Humpolci. Dlažební kámen, drobné žulové kostky velikosti 10/12 cm, žulové krajníky vozovkové 18/18/18–26 cm byly dovezeny drahou přes Skalici nad Svitavou z žulových lomů firmy Stavitel B. Šmíd v Mrákotíně.[98]

Stavební základny na Boskovicku

Průtah městem Boskovice uskutečňoval podnik Ing. Jaroslav Šamalík Brno. Zahájení stavby se událo dne 9. září 1940, plánované dokončení bylo stanoveno na 1. prosince 1941, délka budovaného úseku představovala 1,740 km. Jako stavební dozor zde nejprve působil Ing. Josef Valíček, kterého později nahradil Ing. Antonín Kopovský, technický komisař. Skladiště materiálu bylo v Sokolské ulici, štětový kámen byl dovážen z kamenolomu města Boskovic za Šmelcovnou,[99] písek a kámen byl dolován v lomu V doubravách v Melkovském údolí podnikateli Tomášem Hlouškem a Otakarem Procházkou, v lomu byl používán drtič kamene.[100] Stavební kámen a ramůvka se dovážely z městského kamenolomu Hrádkov (býval v údolí dnes zatopeném boskovickou přehradou u Vratíkova). Jako jeden z dopravců kamene byla zjištěna firma Leo Marciniak Boskovice.

Tyto práce spotřebovaly velké množství materiálu. Město Boskovice pronajalo část lesního pozemku Horní Předměstí po pravé straně cesty do Boubrav pro dobývání písku Otakaru Procházkovi. Část pozemků Horní Předměstí a parcelu u Dvou dvorů společníkům Františku Borkovi, Aloisi Chlupovi a Aloisi Šuškovi. Kontrolou nad odvozem písku byl pověřen lesní hlídač Jan Procházka. Dále bylo pronajato Aloisi Chlupovi řečiště potoka Bělé od katastru obce Vratíkova po most přes Bělou v Sušilově třídě (Dukelská) pro výrobu štěrku a písku a Josefu Polákovi řečiště Bělé od uvedeného mostu po katastr obce Lhoty Rapotiny taktéž pro výrobu štěrku a písku. Kontrolou nad odběrem písku z řečiště Bělé a nad odvozem štěrku a štětu z lomů firmy Carl Rose a firmy Tomáš Hloušek byl pověřen pan Fránek. V Prostějovské ulici před domem č. 528 stála nádrž na vodu a firma zde upravovala betonovou stropní desku vodojemu. Na konci této ulice byl přestěhován Bergrův kříž, aby nepřekážel

97 Tamtéž, stavební deník 1940. Ve stavebním deníku 1940 jsou zápisy od 21. 6. 1940 do 26. 8. 1941.

98 MZAB, f. B 280 – ZNV Brno, kart. 3505, stavební deník, s. 40; tamtéž, fol. 35, 39.

99 Město Boskovice zakoupilo drtič kamene od firmy K. & R. Ježek v Blansku, což si spolu s pořízením polní drážky a krytu pro drtič vyžádalo celkový náklad 85 000 K. SOkA Blansko, AM Boskovice, inv. č. 572, kart. 142, fol. 39.

100 Při práci v kamenolomu používal podnikatel Hloušek půjčeného tažného koně, který se zranil, čímž firmě vznikly další výdaje.

silnici.[101] Skladiště stavebního materiálu bylo zřízeno v Sokolské ulici na parcelách pana Konečného a paní B. Francové.

Ze stavebního deníku lze také vyčíst, že v období od března do července roku 1941 se opravovala parní lokomotiva stavební drážky, byla vyklízena farská zahrada a odvážel se materiál k vodojemu města Boskovic. Dále se vyráběla železobetonová deska nad klenbou vodojemu v km 2,494, dovážely se kamenné obrubnice z oblouku u kostela, probíhala oprava dláždění chodníku u sokolovny, vyzdívala se trafika a stavěly se kanálové šachty.[102] Město Boskovice ve stejné době opravovalo vodovodní řad, došlo k havárii vodovodu a podmáčení zhotovené silniční pláně, čímž vznikly městu i firmě náklady navíc.[103] Byla využívána 600 mm úzkorozchodná stavební drážka a parostroj. Pracovali tu dělníci Antonín Pánek, Jar. Kuda, Štefan Fabián, František Král a František Kalous, všichni z Boskovic. Jako hlídači tu byli zaměstnáni František Zlámalík z Brna a Štěpán Procházka z Veselí nad Moravou. U fy Ing. Jaroslav Šamalík v Boskovicích si vydělali i další dělníci a odborní řemeslníci jako předák, strojník, tesař, zedník, betonář, minér, štětař, dlaždič, kovář, kočí a topič (u parního stroje). Jejich jména však archiválie neuvádí, známe pouze jejich hodinovou mzdu.[104] Materiál z nádraží dovážel soukromník Jaroslav Sedlák, Povoznictví Boskovice. Žulové kostky dodala firma Fr. Žemlička, Žulové lomy Prosetín u Skutče, obrubníky Jiří Matala, Žulové lomy a velkozávod kamenický Hlinsko. Materiál dovážela a výkopové práce provozovala také firma Leo Marciniak Boskovice.[105]

Stavební díl Boskovice – Valchov realizovala firma Ing. R. Fritscher Brno s kanceláří v Boskovicích. Úsek není dlouhý a práce zřetelně nepokročily. V lese je vidět přerušované zemní těleso a dva dokončené trubní propustky. Stavební kámen byl lámán v kamenolomu u Hrádkova nedaleko silnice Boskovice – Vratíkov v km 1,4 této silnice na parcele číslo 102[106] pomocí pneumatických kladiv poháněných benzínovým kompresorem.[107] Podle podání z 9. září 1940 hodlala firma vytěžit asi 10 000 kubíků

101 Bergrův kříž z r. 1909 dodnes stojí na konci ulice Hybešova a počátku ulice Ludvíka Vojtěcha, dříve Prostějovské. Osobní zjišťovací průzkum terénu provedl Jiří Vymětalík 15. 11. 2018.

102 MZAB, f. B 40 III, inv. č. 1471, kart. 8995, fol. 103.

103 Zamokření silniční pláně způsobila fa Kunz z Hranic při stavbě nového vodovodu v říjnu 1941. MZAB, f. B 40 III, inv. č. 1471, kart. 8995, stavba dálkové silnice Plzeň – Moravská Ostrava, III. díl, km 1,820–3,560 v průjezdu města Boskovic.

104 MZAB, f. B 40 III, inv. č. 1471, kart. 8995, fol. 125, 17.

105 Firma Leo Marciniak Tief und Betonbau Boskovice se také podílela na stavbě německé průběžné dálnice Vratislav – Brno – Vídeň na Boskovicku.

106 Parcela č. 102 se nacházela na levém břehu potoka Bělá. Byl to rozsáhlý podlouhlý pozemek na opačné straně náhonu Šmelcovny v majetku Dietrichsteinů. Dnes je přečíslován a rozdělen na menší parcely více majitelů. Na jedné z těchto parcel se nachází lom. Zdroj: MZAB, f. D 9, indikační skici, sign. MOR080718710 Hrádkov 1871. Dostupné z: https://www.mza.cz/indikacniskici/#. Srov. též: *Kontaminovaná místa* [online]. Dostupné z: https://kontaminace.cenia.cz/ [cit. 2015-05-22].

107 SOkA Blansko, f. AM Boskovice, inv. č. 572, kart. 142.

Obr. 15: Stavba průtahu Boskovicemi si roku 1940 vynutila ubourání domu v Prostějovské ulici čp. 1, dnes Hybešova 1, sídlo pošty (osobní archiv Jiřího Bušiny)

kamene a štěrku jako podkladového materiálu ke stavbě dálkové silnice Plzeň – Moravská Ostrava v úseku Boskovice – Valchov v km 3,6–6,4. Kámen z tohoto lomu byl dodáván také pro firmu Carl Rose Tief und Betonbau, budující německou průchozí dálnici v sektoru Svitávka – Vanovice.

Firma Ing. R. Fritscher Brno napsala 30. dubna 1941 Městské radě v Boskovicích zvláštní žádost: *Váš pravý břeh potoka a levý náhonu* [na pilu Šmelcovna] *poškozuje se tím, že veliký balvan leží uprostřed dna a sráží vodu k břehu náhonu, čímž je podemílán. Jsme ochotni tento balvan rozstřeliti a z koryta vyvésti kámen dobytý, ovšem s vaším písemným svolením za těchto podmínek zdarma.* Městská rada v Boskovicích 8. května 1941 odpověděla: *Pokud se týče odstranění velkého balvanu v řečišti Bělé, poblíž náhonu na městskou pilu Šmelcovnu, nelze dáti souhlas k jeho odstranění, jelikož tento balvan jest chráněn památkovým úřadem.*[108] Z toho lze vydedukovat následující. Tenkrát památkově chráněný kámen byl umístěn v korytě říčky Bělé nedaleko náhonu na městskou pilu Šmelcovnu vedle staré okresní silnice Boskovice – Vratíkov. Dnes vede silnice od Boskovic ke Šmelcovně a k hrázi vodního díla Boskovice. Podél silnice probíhá potok Bělá, tvořící přirozenou hranici katastru města Boskovice a osady Hrádkova. Avšak údolí Bělé se od těch dob mohutně změnilo nejen těžbou kameniva, ale zejména výstavbou vodního díla Boskovice. V korytě Bělé není patrný žádný mohutný balvan, ale můžeme se domnívat, že se mohlo jednat o technicko-hospodářské zařízení pily Šmelcovna, popřípadě mohl mít spojitost

108 Tamtéž.

se zpracováním rud nebo pravděpodobněji s dřevoplavebním kanálem Suchý – Šmelcovna.[109] Faktem zůstává, že na jaře 1941 tam kámen byl a jeho odstřelení nebylo povoleno.[110] Firma Fritscher měla třenice s městskou radou Boskovice i proto, že vyvážela ramůvku vydobytou v lomu u Vratíkova do koryta říčky Bělé.[111] Stěžovala si také obec Vratíkov, a to na poškození vodního díla, pily a náhonu těžbou v kamenolomu. Firma Fritscher se zavázala, že uhradí škody způsobené provozem kamenolomu.[112] Zda jsou lomy na kámen Vratíkov a Hrádkov totožné, se nepodařilo prokázat, zjištěno je toliko to, že v údolí Bělé ode dna boskovické přehrady k náhonu na Šmelcovnu bývaly v provozu nejméně tři lomy.

V úseku Valchov – Žďárná pracovalo sdružení Ing. K. Fanta a V. Kutnohorský, podnikatelství staveb Brno. Stavba byla zahájena dne 30. září 1940, plánované dokončení bylo k 31. prosinci 1942, délka úseku byla určena na 5,740 km. Jako technicko-hospodářští pracovníci se podepsali Ing. A. Popelák, Ing. Josef Vaněček a Ing. Eduard Janoušek. Úřad práce v Uherském Hradišti na této stavbě zaměstnal nové muže, přičemž jim bylo vypláceno odlučné a jsou u nich uvedeni i jejich rodinní příslušníci. Zapsáni jsou tito lidé: Jozef Gazárek ze Zarazic, František Schmidtner z Kuželova s dětmi Annou a Františkem a Jiří Zálešák z Kuželova s dcerami Emílií a Annou.[113] Pracovali zde rovněž desítky dalších zaměstnanců, jejichž jména a podpisy jsou uvedeny ve výplatních listinách. U Žďárné v trati Strážná stál v km 4,20–4,40 stavební dvůr s pracovním zázemím, drtičem a třídičem kamene. Třídič byl umístěn na betonovém podstavci v dřevěné kůlně se sedlovou střechou. Zastavěná plocha měla půdorys 5,20 × 4,70 m, výška dřevěné části konstrukce byla 3,00 m. Drtič byl kryt konstrukcí 6,30 × 3,00 m vysokou 4,50 m. Dále tu byly garáže pro lokomotivu, traktor, kompresor a kůlny pro koleje, pražce, výhybky, brzdná a kotevní lana, polní kovárna, skladiště, dělnický přístřešek, noclehárna, kuchyň a kancelář.[114] Pracovala zde naftová lokomotiva MD 2 o rozchodu 600 mm. U staveniště mostu přes potok Žďárná v km 4,00 stála kůlna pro míchačku, 4 m šířky, 5 m délky a 2,25 m střední výšky, čerpací pumpy apod. Skutečná hodnota nářadí a strojů zde umístěných činila 750 000 korun.[115]

Kámen byl odebírán z obecního lomu, štěrk se skladoval v deponiích. Zářez silnice ve skále se odstřeloval trhavinou,[116] přičemž je doloženo využití úzkorozchodné

109 Srov. MLATEČEK, František. Dřevoplavební kanál Suchý – Šmelcovna. In: *Vlastivědné listy Boskovicka* 1/2004.

110 Srov. VYMĚTALÍK, Jiří. Kamenní svědkové časů minulých aneb nové nálezy památných kamenů na Blanensku. In: *Sborník Muzea Blansko* 2012, s. 77.

111 SOkA Blansko, AM Boskovice, inv. č. 572, kart. 142.

112 MZAB, f. B 40 III, inv. č. 1471, kart. 8998, fol. 378–380, 384.

113 MZAB, f. B 40 III, inv. č. 1471, kart. 9011, fol. 80.

114 Tamtéž, stavební deník, s. 6.

115 Tamtéž, fol. 11–17.

116 Skála se odstřelovala Dynamonem. Dynamon je již nepoužívaná výbušnina na bázi amonledkových trhavin, která se používala právě k odstřelu kamene.

Obr. 16: Základy drtiče na místě stavebního dvora v lokalitě Strážná nedaleko Žďárné (foto Jiří Vymětalík, 2012)

stavební drážky. Firma na základě nařízení Úřadu práce v Brně musela dne 16. května 1941 předat 80 % dělníků, tj. 88 dělníků a řemeslníků, firmě Ing. J. Schwarz na stavbu železniční dráhy Brno – Německý (Havlíčkův) Brod (tzv. nová Tišnovka – pozn. aut.).[117] Stavitel také musel oddeponovat část stavebního vybavení na velké opevňovací práce na Slovensku.

Stavbu úseku Žďárná – Protivanov provedl podnikatel Emil Král Brno, zahájená byla ke dni 30. září 1940, dokončení bylo naplánováno k 31. prosinci 1942, délka úseku měla být 5,839 km. Projekt úseku Valchov – Protivanov vypracovala firma Ing. Frant. Stratil a Frant. Panáček z Brna. Na pozici vrchního stavebního dozoru zde pracovali Ing. Josef Bábek, Ing. A. Popelák. Jako místní stavební dozor a technicko-hospodářští pracovníci jsou zaznamenáni Ing. Josef Valíček, Ing. Josef Vaněček a Ing. Antonín Kopovský. Stavební zázemí se nacházelo na začátku Protivanova, kde měla stavební dvůr a kancelář firma E. Král Brno. Stavební dvůr a kancelář se nacházely na východním okraji Protivanova v domě č. 249.[118]

117 MZAB, f. B 40 III, inv. č. 1471, kart. 9011, fol. 14.

118 Historická fotomapa 1953. In: *Kontaminovaná místa* [online]. Dostupné z: https://kontaminace.cenia.cz/ [cit. 2015-05-22]. Pracovní knížka Stara Josef, s. 6. Sdělení Jaroslava Vítka, e-mail z 22. 10. 2012. Osobní zjišťovací průzkum terénu provedený 29. 4. 2010.

Zázemí na západě Prostějovska

Projekt v trati od hranice okr. Boskovice po Prostějov zhotovila firma Ing. Brůno Fischer Prostějov, civilní inženýr stavební. Stavbu úseku Protivanov – Malé Hradisko (Stínava) I. díl realizovalo sdružení firem Ing. František Švancara Brno a cons. a Ing. Vladimír Souček Prostějov.[119] Předání staveniště proběhlo dne 22. srpna 1940 a zahájení stavby 10. září 1940 a od toho dne byl veden stavební deník.[120] Dokončení bylo naplánováno na listopad 1941.

Stavební dvůr se skladištěm, přístřeškem pro dělníky, polní kanceláří, kuchyní, polní kovárnou s přenosnou výhní a kovadlinou se nacházel u Malého Hradiska. Nedaleko se nachází datovaný propustek s nápisem. V tomto prostoru se skála v trase odstřelovala trhavinou. Firma používala úzkorozchodnou polní drážku, tři nákladní auta o nosnosti 3 t, traktor a parní nákladní vůz Škoda Sentinel. Násypový materiál byl dovážen z kamenolomu Plumlov.

Státní stavební dozor vykonával Ing. Bronec, doloženi jsou také inženýři Souček a Jandl. Jako zaměstnanci zde pracovali: Ing. Otakar Krejčíř a účetní René Karlíček, dělnickým předákem byl Josef Konečný, Josef Coufal se uvádí jako odborný dělník a výpomocná kancelářská síla. Ještě zde pracovali a na vyměřování úseku se svou činností podíleli Klement Pazderník a Karel Zahradník, doloženi jsou také dva hlídači, jejichž jména neznáme. Materiál na stavbu dodávali Husserle Prostějov – dovoz říčního písku a 10 cm rour třítunovými nákladními vozy, povozník F. Khýr Malé Hradisko, prkna, šalovačky a laťky nařezala Parní pila V. Vychodila Buková. Povozník František Trnečka Protivanov dovážel autobusem menší materiál a nářadí: lepenku, pilku, hřebíky,[121] a nepochybně také dělníky, protože na pracovišti nebyla možnost nocování.

II. díl v úseku Malé Hradisko – Holubice vybudovali Ing. František Hrbata a Alois Smékal, aut. civ. inž., a stavitelé v Prostějově.

Práce byly zahájeny ve středu 28. srpna 1940. Centrální sklad a stavební kancelář byly v Prostějově na adrese Hanačka 2, skladiště ve Stínavě a využívaly se kamenolomy Plumlov a Vícov. Vozíky úzkorozchodné stavební drážky tahal jeden kůň, nikoliv parní stroj, ovšem v provozu byly dvě svážnice, cement byl vožen koňskými povozy a nákladními auty z nádraží v Ptení. U svážnice I fungoval kompresor, elektrická míchačka a elektrické hodiny. Pracoval tu také silniční válec o hmotnosti 9 tun. V rámci stavby bylo vykopáno nové řečiště a byla provedena regulace potoka Okluky. Jestli byl pro ubytování dělníků využíván tábor ve Ptení, nebo táborový areál Okluky, se nepodařilo z důvěryhodného zdroje doložit.

119 Výnos Ministerstva veřejných prací čj. 1387/2-III/3-1940 ze dne 7. 6. 1940.

120 MZAB, f. B 40 III, inv. č. 1471, kart. 8999, deník stavby protektorátní silnice Plzeň – Moravská Ostrava v okrese prostějovském, v úseku Protivanov – Malé Hradisko v km 0,000–4,090.

121 Tamtéž, kart. 8999, stavební deník.

Pozici vedoucího inženýra zastával Ing. Oldřich Starosta, Andělín Vysloužil pracoval jako technický úředník, Jaromír Kýr byl administrativním úředníkem, František Fistr první polír, Karel Morávek druhý polír, jenž později pracoval jako administrativní úředník.[122] Na pozici administrativního úředníka poté Morávka nahradil František Hrbata a posledním úředníkem administrativy byl maturant Mirek Kučera.[123]

Na pozici předáků stáli František Konečný a František Liška. Dělníci František Marek, Břetislav Všetička, Josef Havíř, Antonín Novák, Oldřich Nezval, Jan Začal a Václav Matonoha. Jan Kocourek byl figurantem, Josef Stejskal hlídačem, Antonín Elísek skladníkem. Pracovníkem řízení provozu dopravy byl Ladislav Vémola a z odborných profesí strojní kovář Alois Komárek, tesař František Stejskal a strojník Josef Sekanina. Pro firmu na ústředí také pracovali Ing. Evžen Jandl a Ing. Rad. Procházka jako vedoucí inženýři, B. Škrobal nakupoval hmoty, Ing. František Šandera byl přiděleným asistentem. Jako technický úředník byl zaměstnán A. Berka, H. Fiala byl účetním a O. Janál jeho pomocníkem, výplaty vydávaly pokladní R. Součková a L. Škrobalová, stenografistkou byla M. Hlaviznová. Za firmu se kromě majitelů stavitelů Hrbaty a Smékala podepisovali Ing. Josef Bezdíček, Ing. Arnošt Popelák a Ing. Bronec.[124]

Stavební železo dodávala Feria Moravská Ostrava, externě se tu objevují kovář Buček, stolař Zapletal, obchodník Langer, Ing. Choděra. Pan Vaverka opravoval válec a rozvážel drobné komodity potahem, M. Husserla a syn, mezinárodní doprava, dodávali štěrk do Stínavy. Pilařské výrobky byly nakupovány u firem Jan Götz Prostějov, Plumlovská ul., parní pila, obchod dřívím, strojní obrábění dřeva – hranoly, použití obráběcích strojů; a Jakub Doležel, Ptení, parní pila a obchod dřevem – prkna, fošny. Pískovou lepenku a bubny Bitumenu vyrobil Asfaltodehet Rudolf Kulíšek Prostějov.[125]

Úsek Holubice – Stichovice stavěla firma Ing. Jan Hublík ml. Olomouc, přičemž přípravné práce probíhaly od května roku 1940 a vlastní stavba od 5. září toho roku, plánované dokončení stavby bylo stanoveno na duben 1942. Při pozemních pracích mezi obcemi Mostkovice a Ohrozim byly nalezeny žárové hroby z doby bronzové.[126]

Stavbyvedoucím byl Ing. Karel Malý, funkci prvního mistra vykonával František Kučera a Josef Boxan byl administrativním úředníkem. I. (?) Hublíková je podepsána pod razítkem ING. JAN HUBLÍK ZIVIL-INGENIEUR u. BAUMEISTER

122 Tamtéž, kart. 9007, deník pro stavbu protektorátní silnice Plzeň – Mor. Ostrava v okrese prostějovském II. díl v úseku Malé Hradisko – Holubice v km 4,090–7,822, kart. 8998, výplatní listiny.

123 Tamtéž, kart. 9008, fol. 2–9, 13.

124 Tamtéž, kart. 8999, fol. 131–135.

125 Tamtéž, kart. 9004.

126 MZK, f. Noviny a časopisy, Hlasy z Hané, Prostějov 27. 9. 1941, Komunikační stavby a úpravy, s. 2.

CIVILNÍ INŽENÝR A STAVITEL OLMÜTZ-OLOMOUC vedle razítka zástupce Ing. Josefa Ryšavého, úř. opr. civilního inženýra stavebního v Olomouci, na ostatních dokumentech je signován sám Ing. Jan Hublík ml. V červenci 1942 již byl inventář odvážen ze stavby na nádraží ve Ptení.

Z důvodu regulovaného válečného hospodářství činilo stále větší potíže získávat dostatek pohonných hmot pro stroje. Proto nechal podnikatel Ing. Jan Hublík ml. ve čtvrtém čtvrtletí 1940 předělat dvě čtyřtunové nákladní sklápěčky ČKD SND Praga 4 t na dřevoplyn.[127] Spotřeba železa na tento způsob pohonu byla v hodnotě 13.970 K, vlastní přestavbu vozů ČKD SND Praga 4 t provedla firma R. Synovec za 1.030 K. Dále stavba žádala příděl železa na nákup šesti výhybek a stejného počtu točnic (pro úzkorozchodnou stavební drážku) od fy Ferrovia Roesemann a Kühnemann za 2.000 K. Ještě fa J. Ottahal a syn dodala jeden vagon kolejí za cenu 10.000 K a fa Doležal a Těhlík dovezla deset vozíků polní úzkorozchodky za 3.000 K. To se stalo v prvním čtvrtletí roku 1941.[128] Kámen byl dovážen z kamenolomu podniku Frant. Kartous Stařechovice z Bílovic u Kostelce na Hané. Také tento úsek postihuje zákaz staveb k 30. dubnu 1942, probíhají už jen zemní a režijní práce, takže v červenci 1942 již byl inventář odvážen ze stavby na nádraží ve Ptení.

Detailní projekt následujícího úseku Stichovice – Domamyslice mezi km 6,360 a km 9,318 v délce 2958 m s odbočkou k letišti u Ohrozimi vypracoval a vlastní stavbu provedl Ing. František Hrbata, úř. aut. civ. ing. v Prostějově. Stavba probíhala od 1. dubna 1940 do 12. května 1941. Podle tohoto projektu bylo navrženo vybudování nového silničního tělesa o šířce koruny 10 m a šířce vozovky 7 m, zpevněné drobnou dlažbou Ia třídy na štětovaném a štěrkovaném podkladě. V km 8,610 byl navržen a postaven nový železobetonový deskový most o světlosti 10 m přes říčku Hloučelu u Mostkovic. Srážková voda byla odvedena příkopy do řeky Hloučely. Pro most přes Hloučelu bylo jako výztuže užito železa značky „Roxor“ místo původně uvažované oceli C37. Technická zpráva objasňuje tyto důvody:

Stavební náklad včetně zřízení přípojky k letišti byl původně rozpočten na […] *4,600.000 K.* […] *Podle podmínek povolovacího výnosu býv. Ministerstva veřejných prací z 31. května 1940 čj. 1437/3-III/3-1940 převzal funkci stavebníka po dobu trvání stavby protektorát Čechy a Morava, zastoupený zemským úřadem v Brně, a okres Prostějov byl povinen k částečné úhradě stavebního nákladu úměrně prospěchu, jenž mu zlepšením silnice vznikne, jakož i přiměřený jeho finančním možnostem, nejméně však 10 % skutečného stavebního nákladu.*

Podle těchto podmínek měla býti stavba provedena podle podrobného projektu a rozpočtu, vypracovaného firmou Ing. Fr. Hrbata v Prostějově s tou změnou, že vozovka bude provedena dvouvrstvová o síle 18 + 5 cm = 23 cm, zřízená na zemní plánii [sic] *zpevněné vrstvou říčních oblázků a dále s tou změnou, že v úseku mezi 7,500*

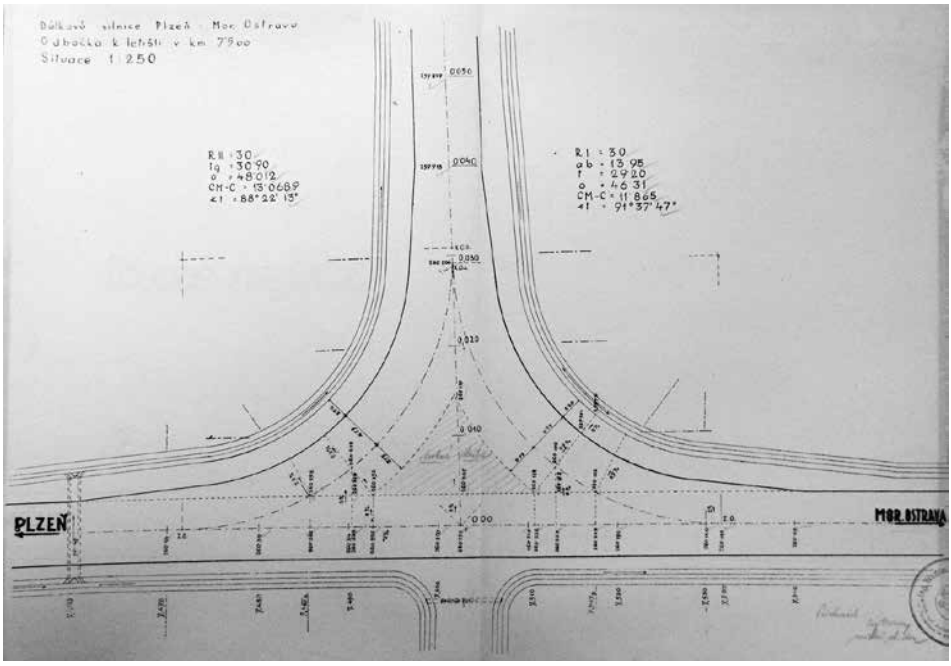
127 MZAB, f. B 40 III, inv. č. 1471, kart. 8996, fol. 22, 27.

128 Tamtéž, žádost o příděl železa a oceli podle výnosu Ministerstva veřejných prací číslo 902-V/6 ai 1940 ze dne 19. 2. 1940.

a 9,318 měla býti po jedné straně vozovky cyklistická dráha o šířce 2,10 m, po druhé straně chodník pro pěší o šířce 1,80 m a po obou stranách ochranné bankety 50 cm široké.

Odbočka k letišti měla býti provedena v tomtéž příčném profilu jako úsek mezi km 7,500 a 9,318 silnice Plzeň – Moravská Ostrava s tím rozdílem, že místo vozovky má býti provedena živičná úprava[,] *avšak v šířce 7,50 m. Podle konečné dohody s říšsko-německou vojenskou správou byl hlavní silniční tah celého úseku ve skutečnosti proveden o šířce silniční vozovky 7,000 m.* […] *Zároveň bylo dohodnuto, aby úprava hlavního silničního tahu byla prodloužena směrem k Ohrozimi o délku 1,040 m, tj. do km 6,360, a to vzhledem k tomu, že v dalším pokračování je nutno již uvažovati s ohledem na sklonové poměry zřízení vozovky dlážděné. Celková částka byla zvýšena o 500.000 K na celkovou částku 5.100.000 K.*[129]

Jako občasný stavební dozor zde působil Ing. Alois Blichler, technický komisař technického oddělení OkÚ v Prostějově. Místní stavební dozor na stavbě vykonával technický úředník zemského úřadu Ing. Vladimír Bronec. Vrchním technickým komisařem ZÚ v Brně byl Ing. Arnošt Popelák. Dodatečný projekt i vlastní dílo na přípojku k letišti v Ohrozimi [Letiště Stichovice] v délce 410 m vyhotovila firma

Obr. 17: Půdorys realizované odbočky z dálkové silnice k letišti Stichovice 1940 (MZA v Brně)

129 MZAB, f. B 40 III, inv. č. 1471, kart. 9004, fol. 2–3, technická zpráva.

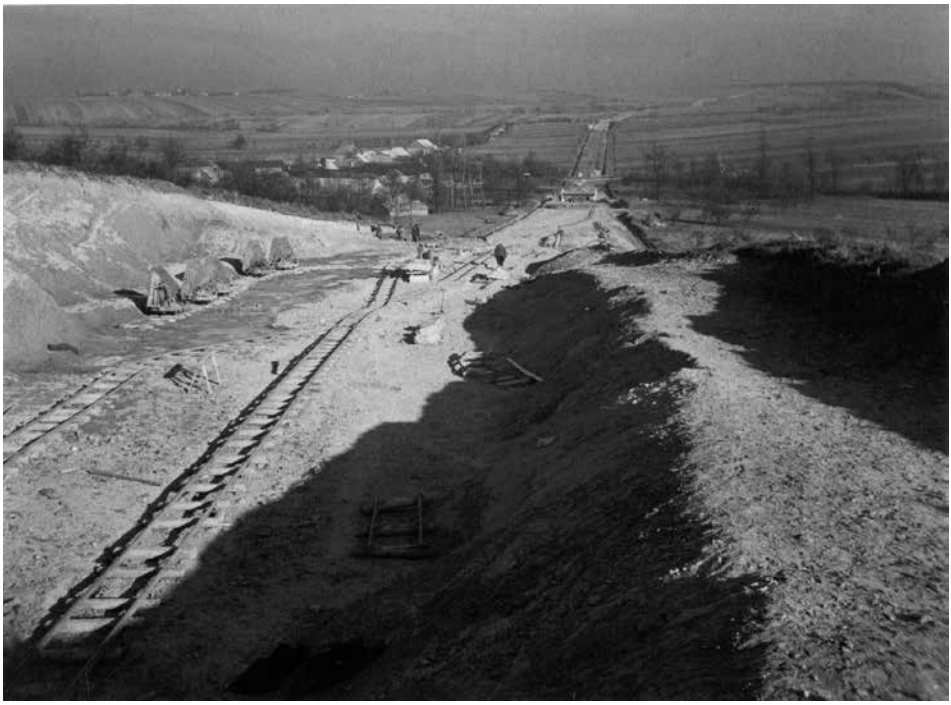

Obr. 18: Ing. Miroslav Hos s manželkou u mostu přes říčku Libosvárku nedaleko Bystřice pod Hostýnem, nedatováno (osobní archiv Tomáše Jandy)

Ing. Vladimír Souček, úř. aut. civ. ing. v Prostějově. Připojení k letišti bylo realizováno na základě žádosti německých úřadů na náklady OkÚ v Prostějově. *Rozjezdný trojúhelník u odbočky k letišti v km 7,503 byl vydlážděn,*[130] *kdežto podle projektu měl býti zatravněn a u odboček okresních silnic byly podle betonové vozovky provedeny ochranné pruhy z drobné dlažby o šířce 1 m. Veškeré původně projektované deskové propustky byly z úsporných důvodů provedeny jako parabolické. Betonová vozovka byla rovněž shledána v dobrém stavu. Způsob jejího provedení, zejména pokud jde o konstruktivní rozměry, byl přezkoušen sondou v km 6,08 vpravo, v níž byla naměřena síla betonové vozovky 23 cm, vrstva podkladních říčních oblázků 15 cm a šířka zpevněného banketu 1 m, a to štětem 15 cm vysokým a zkomprimovanou štěrkovou vrstvou o síle 8 cm.* […] *K hutnění vrstev silnice byl používán silniční válec o hmotnosti 16 t. Celkový stavební náklad byl vyúčtován na částku 6.795.493 K 40 h* [sic]. *Zemní práce zahájeny 1. dubna 1940 a skončeny 25. listopadu 1940. 12. května 1941 upravený silniční úsek převzat do správy a udržování protektorátu.*[131]

130 Původní vydláždění zůstalo na místě dodnes. Osobní zjišťovací průzkum terénu provedli Luděk Frgál, Jiří Vymětalík 29. 4. 2010.

131 MZAB, f. B 40 III, inv. č. 1471, kart. 9004, fol. 2–3, technická zpráva.

Obr. 19: Rozestavěné těleso dálkové silnice Plzeň – Moravská Ostrava v úseku Bystřice pod Hostýnem – Komárno (o. Kroměříž) (osobní archiv Tomáše Jandy)

Stavební firmy na střední a severní Moravě

Podnikatelé a zázemí stavby dálkové silnice Plzeň – Moravská Ostrava v dalším vedení Hornomoravským úvalem a Moravskou bránou nejsou tak detailně zpracovány. Dlužno dodat, že některé části ani nebyly zadány ke stavbě. O zmapování podnikatelů stavby se pokoušel dálniční historik Tomáš Janda a pánové Michal Mach a Petr Chaloupek z klubu KPP Betonáři,[132] nicméně ani autor této studie se touto problematikou podrobně nezabýval. Uvádím tedy alespoň heslovitě dosud zjištěné firmy v dalším pokračování trasy a nechávám prostor pro výzkum dalších dějepisců a badatelů.

Projekt dálkové silnice Přerov – Bystřice pod Hostýnem – hranice okresu Valašské Meziříčí vyhotovila firma Ing. V. Havlík a spol. Praha, za firmu signoval Ing. Lubor Kafka. Sektor Přerov – Bystřice pod Hostýnem – Komárno (okres Kroměříž) byl rozdělen na čtyři stavební díly. Přípravné práce byly postupně zahájeny během

132 KPP Betonáři: Dálková silnice Plzeň – Moravská Ostrava, část 14. In: *Byli jsme a budem* [online]. Dostupné z: http://opevneni.blogspot.com/2013/03/dalkova-silnice-plzen-moravska-ostrava.html [cit. 2018-06-27].

roku 1939, vlastní stavba byla započata 8. června 1940.[133] Místním stavebním dozorem všech čtyř úseků dálkové okr. silnice Plzeň – Moravská Ostrava v okrese holešovském byl Ing. Miroslav Hos, smluvní technický úředník sídlící v Bystřici pod Hostýnem. A právě Ing. Hosovi bylo Ministerstvem veřejných prací prostřednictvím okresního úřadu v Holešově počátkem října 1940 nařízeno zhotovení fotografických snímků staveb a úprav silnic.[134] V pozici vrchního stavebního dozoru všech úseků stál Ing. K. Malý z Moravského zemského úřadu v Brně.

Úsek Přerov – Želatovice budovala firma B. Dlouhý Přerov, práce byly zahájeny počátkem roku 1939.

I. díl Želatovice (Turovice) – Lipová stavěla firma Ing. A. Beneš a spol. Přerov. Stavbyvedoucím cca 3,5 km dlouhého úseku byl Ing. Puchar, sídlo vedení stavby stálo v Dřevohosticích.[135] Kronika obce Dřevohostice uvádí následující údaje.[136] Úsek Turovice – Dřevohostice – Lipová, dlouhý 3534 metrů, zadal okresní výbor v Holešově fě Alois Beneš a spol., podnikatelství staveb v Přerově, za částku 6 milionů korun. Stavebníkem byl Zemský úřad v Brně, stavba byla započala 23. dubna 1940. Pracovali tu jeden inženýr, dva asistenti, čtyři políři a 120 dělníků. Na 2800 metrech kolejnic polní drážky se pohybovala jedna lokomotiva a 50 vozíků. Na silniční pláni jezdily stroje jako dvě nákladní auta, jeden pásový traktor a beton mísila strojní míchačka.

Práce byly ihned započaty, a to jak na zemní pláni, tak na objektech. Největšími stavbami byly most přes Bystřičku[137] v km 2,376 a hospodářský podjezd v km 1,059 a deset malých objektů. Nejnákladnější a nejpracnější úsek silničního tělesa se nalézal v inundačním území říčky Bystřičky a rybníků v km 2,270–2,530. Dále byl zřízen v km 2,328 inundační propustek, pravá pata násypu silničního tělesa byla opatřena kamennou zděnou patkou a tento návodní svah byl zabezpečen dlažbou a drnováním až po korunu silničního tělesa. V roce 1941 zde pracovala stejná technika, ale jen 96 dělníků. Objekty byly postaveny ze 100 %, zemní práce byly dokončeny z 90 %. Dělníci byli verbováni na práci do Říše, takže stavba byla uzavřena 20. října 1941.[138] Na projektu mostu přes Bystřičku se podílel Ing. Jan Bednařík z Valašského Meziříčí.[139]

133 LAPÁČEK, Jiří. Hitlerova dálnice do Přerova. *Přerovský deník* 11. 10. 2013.

134 MZAB, f. B 40 III, inv. č. 1471, kart. 8998, fol. 15–17.

135 Tamtéž, fol. 2–54.

136 LAPÁČEK, Jiří, ref. 133.

137 Vodní tok Bystřička pramení v Hostýnských vrších nedaleko obce Chvalčov, protéká Bystřicí pod Hostýnem a po 17,9 km se u Dřevohostic vlévá do Moštěnky, která u Kroměříže předává své vody Malé Bečvě, a ta vzápětí Moravě. Srov. Hydrologické údaje. In: Dřevohostice – povodňový plán městyse. Dostupné z: https://www.edpp.cz/dre_hydrologicke-udaje/, srov. *Mapy.cz* [online]. Dostupné z: https://mapy.cz/turisticka?x=17.3921388&y=49.3163543&z=13&l=0 [cit. 2018-08-23].

138 SOkA Přerov, f. Archiv městyse Dřevohostice, inv. č. 55. Sdělení PhDr. Jiřího Lapáčka, telefon 28. 6. 2018, e-mail z 29. 6. 2018.

139 MZAB, f. B 40 III, inv. č. 1471, kart. 8985.

II. díl v úseku Lipová – Bystřice pod Hostýnem stavěla firma J. Hons Praha, sídlo měla v Bystřici pod Hostýnem, stavbyvedoucím byl Ing. Mandaus. Pro 4,7 km dlouhý úsek se materiál odebíral z Hostýnského lomu a okresního kamenolomu V Německém, kde stálo skladiště a sklad trhavin, které se zde používaly.[140]

III. díl Bystřice pod Hostýnem – Libosváry byl zadán firmě Ing. Alfred Jurnečka Moravská Ostrava – Mariánské Hory se stavební kanceláří v obci Libosváry. Délka úseku byla cca 5 km. Podnikatel navezl materiál a započal zemní práce k 30. dubnu 1940. Hodinové mzdy pracovníků byly následovné: zedník, tesař, betonář, strojník II. třídy, šofér a vypažovač si vydělali 4,20 K a od 30. března 1940 to bylo 5 K; ohybač, asfaltér a dlaždič dostávali 3,85 a poté 4,60 K; štětaři náleželo 3,45 a po navýšení 4,10 K a pomocný dělník vydělal 3 K a později 3,60 koruny za hodinu.

IV. díl Libosváry – Komárno vybudovala fa Ing. K. Fanta Brno, sídlící ve vesnici Drholec [místní část obce Horní Újezd, okr. Přerov], pošta Všechovice, stavbyvedoucím byl Ing. Kučera. Na asi 4,4 km dlouhém úseku je doložen lom Polomsko.

Zde nechme promluvit samotného dozorujícího inženýra Miroslava Hose, jehož vzpomínky se podařilo shromáždit panu Jandovi. Ve zprávě, kterou Ing. Hos napsal počátkem devadesátých let, sdělil:

Závěrem musím konstatovat, že je obrovskou národohospodářskou škodou, že stavba, která v úseku Přerov – Komárno byla rozestavěna z 60–80 % a která byla v důsledku okupace v roce 1942 zastavena, nebyla po válce dokončena[,] *jak bylo uvažováno v poválečném Plánu obnovy. Poměrně nepatrným nákladem cca 20 mil. Kč mohla tehdy nová trasa vyloučit dopravně závadné průtahy dnešní silnice II/150*[,] *a to u celkem deseti obcí (Želatovice, Čechy, Domaželice, Dřevohostice, Lipová, Křtomily, Bystřice pod Hostýnem, Loukov, Osíčko, Komárno). Pochopitelně dnes – po 51 letech – kdy stavba byla ponechána bez údržby vlivům povětrnosti, případně i mechanickým zásahům*[,] *by bylo nutno prověřit všechny objekty po statické stránce, provést jejich sanaci, obnovit trativody a dokončit zemní práce*[,] *což by znamenalo podstatně vyšší náklady než jen 1 mil. Kč / 1 km, plánované v roce 1946.*[141]

Díl Frenštát pod Radhoštěm – Trojanovická silnice v bývalém okrese Nový Jičín budovalo Podnikatelství staveb Ing. F. Dubina a O. Pazourek Moravská Ostrava. Stavitel architekt Otmar Pazourek měl otevřen úvěr u Občanské záložny ve Vítkovicích.[142] Úsek Rožnov pod Radhoštěm – sedlo Pindula, v km 1,3988–6,2605 v délce 4,8 km vyprojektoval v prosinci 1938 Ing. M. Chrucký, Bratislava. Práce probíhaly od března 1939, též v roce 1940, termín konce prací se nepodařilo zjistit. Stavbyvedoucím byl pan Mikulenko. Pokračování směrem k Frenštátu pod Radhoštěm již nedošlo naplnění. Projekt dílu Frenštát pod Radhoštěm – Kunčice pod Ondřejníkem vyhotovilo Podnikatelství staveb Ing. F. Dubina a O. Pazourek Moravská Ostrava a následně se pustilo do podkladových prací, které započaly 28. října 1940. Podaři-

140 Tamtéž, kart. 8998, fol. 4.

141 Zpráva Ing. Miroslava Hose z počátku devadesátých let (osobní archiv Tomáše Jandy).

142 MZAB, f. B 40 III, inv. č. 1471, kart. 9010, 9011.

Obr. 20: Dostavba silnice č. 18 v sedmdesátých letech, dokončování mostku ve Štěpánově nad Svratkou (osobní archiv Petra Skokana)

lo se dokončit některé mostní objekty, avšak práce byly úředně ukončeny výnosem Ministerstva veřejných prací čís. 256/3-III/3-1941 ke dni 20. srpna 1941.[143] Nemnoho některých lokálních úseků se povedlo zprovoznit ještě roku 1939, nicméně ucelený plán dálkové magistrály nedošel naplnění.[144]

Dostavba po roce 1945

Po válce byla rozestavěna dostavba silniční magistrály Plzeň – Moravská Ostrava, tehdy nazývané státní silnice I. tř. č. 18 Plzeň – Ostrava (sic), a nově státní silnice č. 18 Rokycany – Valašské Meziříčí – Žilina,[145] kterýžto název už je jenom krůček od pozdějšího známějšího označení I/18 Plzeň – Havlíčkův Brod – Přerov – Žilina – Michalovce. Některé dílčí úseky dálkové silnice Plzeň – Moravská Ostrava se podařilo zprovoznit, ale vcelku se ji dobudovat nepovedlo.

Obr. 21: Dokončený úsek silnice č. 18 u Bystřice nad Pernštejnem (foto Václav Lídl, 1987)

143 KPP Betonáři: Dálková silnice Plzeň – Moravská Ostrava, část 13. In: *Byli jsme a budem* [online]. Dostupné z: http://opevneni.blogspot.com/2012/10/dalkova-silnice-plzen-moravska-ostrava_27.html [cit. 2018-06-28].

144 LÍDL, Václav; JANDA, Tomáš, ref. 32, s. 41.

145 SOkA Blansko, f. Okú Boskovice, inv. č. 732, kart. 834.

V našem zájmovém území se ještě ve čtyřicátých letech dostavovaly úseky Rovné – Domanínek (Bystřice nad Pernštejnem), most přes říčku Bystřičku v Bystřici nad Pernštejnem, úseky Lesoňovice – Štěpánov nad Svratkou a Štěpánov nad Svratkou – Rozseč nad Kunštátem. Práce zdaleka nebyly tak objemné jako v letech 1939–1943.

V pasáži věnované dostavbě se budeme věnovat pouze úsekům, ve kterých práce navazují na činnost z doby válečné, či dílům, jež obkreslují původní plány dálkové silnice, ačkoliv některé byly dostavovány ještě později. Některé části silnice, zvláště obchvaty měst a obcí, se dobudovávaly ještě v šesté a sedmé dekádě dvacátého věku. Podnikové archivy závodů, které po únoru 1948 pohltily firmy soukromých stavitelů, jsou buď nezvěstné, nebo nepřístupné. Ani archivní zdroje, které by se k nim mohly vztahovat, nejsou vůbec kompaktní a jsou spíše torzovité.[146]

Dokončování v okrese Nové Město na Moravě

Obchvat Nového Města na Moravě byl dokončen ve shodě s původními plány trasy dálkové silnice Plzeň – Moravská Ostrava patrně v sedmdesátých letech, kdy se přestalo jezdit přes město a začal provoz na nové silnici. Ta se od staré okresní silnice odděluje v k. ú. Radňovice, od křižovatky se Žďárskou ulicí se velkým obloukem otáčí k jihu a po deskovém mostě překonává železniční trať Tišnov – Nové Město na Moravě – Žďár nad Sázavou, klesá do zářezu, obcházejíc čtvrť Betlém, a následně se točí velkým protisměrným levotočivým obloukem, přičemž přechází vodní tok Bobrůvka a polní cestu po deskovém mostě podpíraném dvojicí opěr, přičemž každá je tvořena pěticí pilířů. Poté se úrovňově kříží s ulicemi Nečasovou a Petrovickou, kde je dnes zbudován kruhový objezd. Zatímco dříve se jezdilo po ulici Jánské, nová cesta stoupá Brněnskou ulicí, která silnici vyvádí na východ z města do směru Olešná.[147] V tomto případě se kvůli nepřístupnosti podnikových archivů můžeme opřít jen o dobové mapy a vlastní výzkum přímo v terénu.[148]

Po květnovém převratu roku 1945 byly zahájeny dokončovací práce v úseku Bystřice n/P – Rovné (dříve dálková silnice Plzeň – Moravská Ostrava III. díl) v okrese Nové Město na Moravě v km 18,810–3,542, dokončeny byly v roce 1947. Pracovalo se podle projektu vypracovaného firmou Ing. A. Lejsek a J. Soušek, technická kancelář a podnikatelství staveb v Olomouci. Stavba probíhala v režii Správy státních silnic ONV v Novém Městě na Moravě. Kámen se dovážel z lomu Domanínek, z lomu staveniště, z lomu od Makovského mlýna a z lomu z trasy. Používaly se silniční válce 15/18 tun a 10/12 tun, u drtiče v lomu Domanínek pracovala lokomobila. Dodavateli byli: Slezák Mořic Bystřice, obchod železem – inventář, kovářské uhlí; Špaček Josef Žďánice – dovoz dřeva a materiálu (z nádraží na staveniště do Domanínka);

146 E-mail od Bc. Petra Sychry z 29. 8. 2013. Žádost o vyhledání archiválií MZA z 29. 8. 2013.

147 Srov.: *Kontaminovaná místa* [online]. Dostupné z: https://kontaminace.cenia.cz [cit. 2015-05-22]. *Autoatlas ČSSR*. Praha: Geodetický a kartografický podnik v Praze, 1971, s. 21.

148 Osobní zjišťovací průzkum terénu provedl Jiří Vymětalík 3. 10. 2013.

Dr. Skorkovský – půjčovné; Jaroslav Ťupa, pilařství Domanínek – hranoly a prkna; Nekvasil lékárna – dodal lékárničku; Čumpl Bedřich, železo a sklo Bystřice n. Pernšt. – za inventář; Kamrla Ondřej[149], pokrývačství-asfaltérství Bystřice n. Pernšt. za lepenku a různé; Bernard Žouželka, Brno, Pekařská, doplnil uhlí, železo, stavební materiál a kolejnicové šrouby; Sláma Bystřice – kancelářské potřeby; Smejkal J. – vážení uhlí; Míček J. – oprava čerpadla Raketa; Hinais a spol. Brno – uhlí; Model Bystřice – řezivo, obchodní společnost Praha – uhlí; Musil Bystřice – uhlí, pohonné hmoty. Vodu dováželi Novotný Blažejovice a Křenek Domanínek; Jan Kyncl Věchnov a Kolbábek Věchnov provozovali pro stavbu nákladní autodopravu. Kolbábek Věchnov používal nákladní auto nosnosti 2,5 tuny poznávací značky M-NM-834[150]. Další dodavatelé byli Maděra Domanín – oprava k drtiči; Suchý Bystřice dovezl doutnák, zápalnici a semeno; Ruml Plátenice – zábradelní tyče; Beran Bystřice provedl zasklení; Panáček Kr. Pole zapůjčil projektový kříž; Pečínka Bystřice – dovozy; Kutnohorský Brno – mezníky; Tulis Domanín – nájem z louky; Zítka Bystřice – oprava drtiče; Alois Joukl prodej střeliva Nové Město na Moravě prodával munici k odstřelům kamene; Bohumil Špaček strojní zámečnictví Bystřice – vážení uhlí pro drtič Domanínek; Josef Makovský kovářství v Bystřici; Adolf Maděra kovář a podkovář Domanín opravoval kola k drtičce. Osazeny byly zábradelní tyče systému Ruml. Na stavbě se také podílely Moravská společnost pro obchod s palivem Svoboda a Hospodářské družstvo, zapsané společenstvo s ručením obmezeným (sic) v Bystřici nad Pernštejnem. Filiální skladiště byla umístěna v Rozsochách, Jimramově, Rovečném a Nedvědici.[151]

Na stavbě pracovalo 35 zaměstnanců, přičemž všichni byli pojištěni u Okresní nemocenské pojišťovny v Novém Městě na Moravě. Na pozici stavbyvedoucího pracoval Jaroslav Lorenz z Nového Města na Moravě za hodinovou mzdu 15,50 korun. Stavební dozor byl Alois Humpolík z Meziboří za 7,70 K/h v říjnu 1945 a za 19 K/h v květnu 1946. Dělnická mzda v říjnu 1945 činila zpravidla 5 K/h a v červnu následujícího roku 10,30 K/h. Dělníci pracující u šramovacích (sic) kladiv kompresoru dostávali příplatek 1,50 K/h. Odborní řemeslníci (kovář, tesař, strojník) pracovali za 7,70 K/h v říjnu 1945 a za 11,40 až 12,10 v červnu 1946.[152] V sobotu 26. října 1946 proběhla „národní směna", kdy všichni pracovali bez nároku na mzdu ve prospěch státu.

První záznam ve stavebním deníku pochází z pondělí 9. července 1945:

Dnešního dne započato bylo s dokončovacími pracemi na stavbě dálkové silnice Plzeň – Moravská Ostrava, III. díl, v úseku Bystřice nad Pernštejnem – Rovné, km 18,810–23,542. V pracích pokračováno v režii okresu Nové Město na Mor. Při pochůzce po staveništi zjištěno bylo, že vlivem válečných událostí v květnu 1945 poškozeny byly skladiště materiálu a inventáře a kanceláře, tyto též vyrabovány a inventář zbývající

149 Na jiném místě se uvádí Kamerle, Bystřice n. P. Zdroj: MZAB, f. B 280 II – ZNV Brno, kart. 3507, fol. 12.

150 Kódové označení M–NM na registrační značce vozidla značí: země Morava, okres Nové Město.

151 MZAB, f. B 280 II – ZNV Brno, kart. 3507, fol. 7, 12, 13.

152 Tamtéž, fol. 83, 124, 208.

částečně odcizen. Navržena kontrola zbývajícího inventáře a proti konečné inventuře z roku 1941 (viz zápis ve stav. deníku stavby str. 56/X z 8. 12. 1941) budou stanoveny ztráty.

Jako pracovní úsek stanoven byl km 19,300–19,700, kde jeví se dosud nedostatek násypového materiálu a výkop silničního tělesa nebyl úplně proveden. Bude též nutno provésti úpravu stavební kanceláře a přilehlých skladišť a připraviti koleje polní drážky pro odvoz výkopového materiálu.

V případě[,] *že bude možno získati dostatek dělnictva a pohonných látek pro dovoz štěrku, bylo by možno do zimy převésti silniční dopravu na novou silnici. Stavbyvedoucím určen byl pro dokončující práce p. J. Lorenz z Kadove. Stavební dozor provádí prozatímně Ing. Přemysl Pokora, smluvní technický úředník při ONV v Novém Městě na Moravě.*

1. Zaměstnanost: 1 stavbyvedoucí, 1 kovář, 1 tesař, 1 hlídač, 5 dělníků – celkem 9.

b) povozy: Josef Špaček Žďánice, odvoz inventáře a stavebního materiálu

2. Pracovní doba: 7–12 a 13–18 hod. = 10 hod.[,] *celkem 90 prac. hod.*

3. Počasí: slunečno.

4. Pracuje se: provádí se převážení stavebního materiálu z okr. skladiště v Bystřici nad Pernštejnem (nádraží) do skladiště na stavbě III. dílu. Oprava skladišť, přístřešků a kanceláře. Převážení kolejnic z km 20,888 (ze skladiště) do km 19,450–19,650.

[podpis] *Ing. Pokora*[153]

Výběr z dalších zápisů:

Čtvrtek 11. duben 1946.

Dnešního dne zahájeny byly práce na dokončení stavby Plzeň – Moravská Ostrava III. díl km 1,810–23,542. Práce pozůstávají v dokončení výkopu v km 19,400–19,500, který se naváží do násypu silničního tělesa v km 19,650–19,800.

V km 18,810–19,500 nutno upraviti plán pro položení štětu, který bude navážen z lomu „Domanínek" z figury vyrobené okresem. Odvoz proveden nákladním autem správy st. silnic obvod. Bystřice n/Pern.

[podpis] *Ing. Pokora*

Pondělí 15. dubna 1946

1. Zaměstnanost: 1 dozorce, 5 dělníků, 1 hlídač – celkem 7.

b) povozník 0

2. Počasí: jasno.

3. Pracovní doba: 7–12 a 12:30–17:30 hod. = 10 hod.[,] *úhrnem 70 prac. hodin.*

4. Pracuje se: Oddrnování a úprava levé strany pláně v km 18,200–18,500. Rozřezání hranolů na pražce a připojení kolejnic. Dovoz st. správou silnic auto hranole od p. Vašiny Bystřice.

[podpis] *Humpolík Alois, dozorce*[154]

153 MZAB, f. B 280 – ZNV Brno, kart. 3506, stavební deník XI. R. 1945.

154 Tamtéž, stavební deník XII.

Pro stavbu jezdilo auto Správy státních silnic francouzské značky Berliet. Později se objevovaly také nákladní vozy značek Praga-Diesel, Praga ND, Škoda-Diesel a Renault.[155] Dále ze stavebních deníků vybírám:

Pátek 13. června 1947
1. Zaměstnanost: 1 cest[mistr], *1 kov*[ář], *1 zed*[ník], *1 stroj*[ník], *1 top*[ič], *16 děl*[níků].
Stroje: parní vál 15 t /18–11 h.
Auto: Spr. st. silnic Berliet
7 aut makadamu lom stanoviště
Disl [diesel]. 1 auto štěrku lom Mirošov, dovoz štěrku lom Věchnov.
2. Pracovní doba: 7–12 a 12:30–17:30[,] *celkem 202 hod.*
3. Počasí: slunečno.
4. Pracuje se: rozhazování štěrku v úkolu, válcování štěrku v km 18,810–19,000[,] *nakládání kamene na auto.*
[…]

Středa 25. června 1947
1. Zaměstnanost: 1 cest., 1 kov., 1 zed., 1 stroj., 1 top., 15 děl.
Stroje: parní vál 15 t /18–10 h.
Auta: kropička Praga
Berliet dovoz hlíny 8 aut
[…]

Středa 9. července 1947
1. Zaměstnanost: 1 cest., 1 zed., 1 kov., 1 stroj., 1 top., 15 děl.
Stroje: Parní vál 15 t / 18 t
Auta: kropička Praga
2 auta hlíny na kalení Berliet
1 auto drtě lom Krátka
1 auto drtě lom Mirošov Praga
Kincl Jan lom Věchnov
2. Pracovní doba: 7–12 a 12:30–17:30 celkem 189 hod.
3. Počasí: deštivo.
4. Pracuje se: Kalení vozovky a rozhazování drtě, kovář ostření krompáčů a zedník úprava zábradlí na propustkách.

Podle inventáře stavby bylo ke dni 21. prosince 1946 na stavbě toto vybavení: 7 železných vozů (výklopných vagónů úzkorozchodné stavební drážky), 726 bm ko-

155 Tamtéž.

lejí, z toho 140 v lomu ve Věchnově a 586 na stavbě. 1 kovářská výheň (okresu), 4 výstražná znamení a dále běžné stavební nářadí. K témuž dni setrvávalo v kanceláři na stavbě: 2 postele z prken, 1 rýsovací stůl, 1 plechová kamna, 2 židle, 1 stůl pro hlídače, 1 skříňka pro spisy, 1 petrolejová lampa.

V zimním období od 23. prosince 1946 do 31. ledna 1947 byl odkrýván lom Staveniště v hodinové mzdě. Od 1. února do 28. února 1947 byl lámán kámen v úkolu za cenu 50 Kčs/m^3. Za toto období bylo vyrobeno 298 m^3 štětového kamene a 128 m^3 štěrku při spotřebě střeliva: 98 ks rozbušek, 750 patron dynamonu, 5 kol zápalné šňůry.

Státní silnice byla zkolaudována zástupcem Ministerstva dopravy a techniky vrchním odborným radou Ing. Bedřichem Rozkošným. Poslední zápis provedli vrchní rada Ing. Antonín Pejša, zástupce ZNV v Brně, a Ing. Přemysl Pokora, zástupce ONV Správy státních silnic.[156]

Dostavba mostu přes říčku Bystřičku (most U jatek) u Bystřice nad Pernštejnem v km 16,938 státní silnice I. tř. čís. 18 byla svěřena firmě Ing. K. Fanta a V. Kutnohorský, podnikatelé silničních a vodohospodářských staveb, Brno. Funkci stavbyvedoucího zastával Jan Pavlík z Bystřice nad Pernštejnem. Technická zpráva k tomu říká:

Na počátku války bylo započato se stavbou uvedeného mostu. Postaven byl jen základ na levém břehu a stavba byla zastavena a v tomto stavu zůstalo staveniště až do roku 1948. Původní návrh mostu byl vypracován podle předpisů platných za okupace. Most byl navržen velmi nehospodárně, zejména pokud se týká spodní stavby. Tak byly základy 3,80 m široké a opěry 2,80 m. Nosná konstrukce naproti tomu byla počítána jen na zatížení I. tř. podle ČSN 1230-1937, jednotný mostní řád. Nový návrh dodržuje hlavní prostorové poměry jako světlost mostu a šířku mostu podle původního projektu, opěry a nosná konstrukce jsou však zcela přepracovány a navrženy co nejhospodárněji. Stavba mostu je nutná, aby mohlo být pokračováno ve stavbě silnice.

Nový návrh a jeho odůvodnění. Most je situován ve směrovém oblouku silnice o poloměru 3 599 m [?, nečitelné]. *Tečna k oblouku ve středu mostu (v ose) v km 16,938* [?] *svírá s osou úhel 68°* [?]. *Opěry jsou rovněž rovnoběžné s osou toku. Křídla jsou svahová, přizpůsobená svou šikmostí směru toku.*

Silnice I. tř. čís. 18 (dříve označovaná Plzeň – Mor. Ostrava) je celá navržena o šířce v koruně, resp. mezi ochrannými opatřeními (zábradlí, patníky), 10,00 m. Z toho důvodu je šířka mostu mezi zábradlím navržena 10 m[,] *z čehož na průběžnou vozovku připadá 7,00 m, na nezvýšené krajnice 2× 1,00 m a na zvýšené ochranné pruhy 2× 0,50 m.*

Kolmá světlost mostu je 8,00 m, tedy stejně jako u původního návrhu.[157]

156 MZAB, f. B 280 – ZNV Brno, kart. 3506, Stavební deník XIV.

157 MZAB, f. H 913, Ing. K. Fanta a V. Kutnohorský, podnikatelé silničních a vodohospodářských staveb, Brno 1942–1948 (1949), inv. č. 11, kart. 2, fol. 18.

Stavbu tohoto úseku převzal podnik Československé stavební závody, n. p., závod BN 551,[158] stavební správa 416, stavbyvedoucím zůstal Jan Pavlík.[159] Ve stejném fondu je zapsána i následující informace: *Rozhodnutím zemského národního výboru v Brně č. j. 2654-IVa/29-48 ze dne 25. února 1948 a ustanovení dekretu presidenta republiky č. 5/1945 Sb. zavedena národní správa všech majetkových podstat a práv, filiálek a obchodních podstat firmy: Ing. K. Fanta a V. Kutnohorský, veř. obch. spol., podnikatelství staveb vodohospodářských a silničních, Brno, Hoppova 10, a národním správcem ustanoven: Konstruktiva, národní podnik, Praha II., Spálená 27*. Zmocněnci pro výkon národní správy byli dne 7. května 1948 jmenováni Ing. Karel Šmatlák, Ing. Jan Kouřimský, Oldřich Nimrichter a na prvním místě Ing. Jan Valach do funkce vedoucího. Na razítku je nejmenovitě zvěčněn tento nápis: *ZMOCNĚNEC KONSTRUKTIVY N. P. PRAHA pro výkon národních správ, ve stavebních podnicích v oblasti Brna a jihozápadní Moravy BRNO, HUSOVA 5a*.[160]

Stejně jako za války byl i po válce další díl Lesoňovice – Štěpánov v km 7,787 až 13,200 svěřen firmě V. Peřina Brno. Projekt pro firmu Václav Peřina, podnikatelství silničních staveb, Brno, provedl Ing. V. Havlík a spol. Praha XII.[161] Od roku 1941 měl právo samostatně podepisovat a zastupovat firmu společně s majitelem podniku Václavem Peřinou Ing. Svatopluk Životský, úř. aut. civ. inž. konstruktivní a dopravní z Tišnova. Stavební kancelář a sídlo podniku firma měla ve Štěpánově nad Svratkou, expozituru v Brně.[162] Tehdy působili ve Štěpánově tito zaměstnanci a administrativní síly: podnikatel Václav Peřina, Ing. Svatopluk Životský, bilanční účetní Theodor Musil, technická úřednice Ing. Věra Radimská, administrativní úřednice Eliška Pavlíčková, šofér osobního auta František Drozd a posluhovačka Ludmila Alexová.

Mzdy stavařů se tehdy pohybovaly v těchto relacích: mzda dělnická – 10,80 Kčs/hod. + příplatky (úkolový příplatek, sezonní příplatek, zisk, daň apod.) = celkem 31,10 Kčs; zedník – 11,90 Kčs/hod. + příplatky = celkem 35,50 Kčs.

Na stavbě byly v chodu následující stroje a vybavení: 14 překlápěcích vozíků polní drážky 0,75 m^3 bez brzdy, 2 překlápěcí vozíky polní drážky 0,75 m^3 s brzdou, 2 platonové vozíky polní dráhy s brzdou, 1 točna rozchod 60 cm, míchačka Waverka 250 l na benzínový motor, pojízdný kompresor na vrtání skály na benzínový pohon,

158 Podnik ČSSZ závod BN 551 budoval v letech 1949–1951 lanovou dráhu a překladiště z Bystřice nad Pernštejnem na stavbu vodní nádrže Vír. Nadzemní lanovka vedla od vlakového nádraží v Bystřici kolem lomu U jatek nad dálkovou silnicí směrem na Dvořiště a Vír. Srov. Městské muzeum Bystřice nad Pernštejnem, Kronika města Bystřice nad Pernštýnem (sic) od války světové. 1923–1950, rok 1949, s. 368. Dále srov. Přehrada Vír – Překladiště a lanovka. In: *Vírská přehrada* [online]. Dostupné z: http://www.prehradavir.cz/historie-prekladiste-a-lanovka [cit. 2018-08-25].

159 MZAB, f. H 913, inv. č. 11, kart. 2, fol. 54.

160 MZAB, f. H 913, inv. č. 3, kart. 1, fol. 1–2.

161 MZAB, f. H 920, Václav Peřina, podnikatelství silničních staveb, Brno 1937–1948, inv. č. 20, kart. 7, Přestavba silnice Plzeň – Mor. Ostrava, úsek okr. boskovický – Bystřice n/P.

162 MZAB, f. H 920, úvod.

Obr. 22: Propust a úzkorozchodná drážka na stavbě silnice č. 18 poblíž Štěpánova nad Svratkou, nedatováno (sbírka Karla Skalníka)

elektrický pohon o síle 4–7 HP, vrtací kladivo, rozrušovací kladivo, ruční čerpadlo na vodu Membranka, ruční čerpadlo na vodu Raketa, pila cirkulárka, 2 kovářské polní výhně, 1 polní výheň pro zámečníka, měřicí přístroj Theodolit, sada ocelových forem na zhotovení zkušebních kostek, stříhačka na betonové železo, silná ohýbačka na betonové železo (armatury), firemní tabule o provádění stavby, skladiště a stavební ohrada u stavebního dvora.

Stavba potřebovala také ruční těžbu písku z řeky Svratky u Nedvědic, písek z řeky Moravy z Rohatce, doprava byla provedena drahou Rohatec – Nedvědice a nákladním vozem na staveniště vzdálené 8 km, což zajistili dva nakladači a závozník. Labský písek byl z Pardubic. Z Brna-Slatiny byl propůjčen válec 14–18 tun a drticí souprava s příslušenstvím. Byly postaveny rampy – boudy pro benzínovou lokomobilu a byl uzavřen přístřešek pro drtič (s třídicím bubnem). Stěhování se provedlo dvěma nákladními auty o nosnosti 5 a 3 tun. Deponie štěrku a kamene se nacházela za přeloženým korytem Hodůnky.[163] Také firma Václav Peřina byla znárodněna a začleněna do podniku ČSSZ BN 551 vyhláškou Ministerstva techniky č. 2550 ze dne 25. října 1948.

ČSSZ pokračovaly v pracích za použití tohoto vybavení: v době od 1. června 1950 do 31. července 1950 pojízdný drtič a třídič dovezený z Hodonína a poté odvezený do Rozseče, ve stejné době 1 naftový motor dodaný z Hodonína a odvezený do Rozseče. Dále bylo na staveništi využito toto: od 15. dubna 1950 do 18. srpna 1950 polní drážka o délce 800 bm,[164] 1 lokomotiva polní drážky o hmotnosti 50 q, 16 ks překlápěcích vozíků à 3 q. Od 15. dubna 1950 do 15. října 1950 1 ks ruční čerpadlo à 2 q, stejně jako 1 polní výheň (i s kovářským uhlím) a konečně od 1. srpna 1950 do 31. srpna 1950 1 parní vál s příslušenstvím à 26 t.[165] Tyto stroje byly po skončení činnosti převezeny nákladními auty i drahou do skladiště v Brně.

Dle rozborových listů probíhaly práce následovně:

Diesel lokomotiva 20 HP. Obsluha: strojník […] *10 hod. × 17,85 + 1,50, brzdař* […] *8 hod. × 13,50 Kčs. Odvoz 50,00–85,00 m³ za směnu 8 hod jest vázán na výkon lžícového rypadla.*

Drtič s diesel motorem 15 HP s třídičem (vyrábí za 8 hod. […] *20 m³). Strojník* […] *10 hod. × 17,85 + 1,50.*

Kropicí voznice 1200 l – dělník 8 hod. à […] *13,50, pár koní s vozkou bez povozu 10 hod.* […] *à 40,–.*

Lžícové rypadlo – provoz za 8 hod. obsluha bágru [sic]*: 1 strojník (bágermistr) 10 hod. × 14,85 + 1,50 + 1,50 = 208,50; 1 pomocný strojník 10 hod. × 14,87 + 1,50 + 1,50 = 178,70. Nakládání přepadeného výkopku – dělník 10 hod × 13,50 = 135,00.*[166]

163 MZAB, f. B 124 I–II – KNV v Brně, kart. 1040, stavba státní silnice č. 18 Plzeň – Mor. Ostrava v okr. Bystřice n/P 1947–1950.

164 Koleje polní drážky nebyly nataženy po celém úseku, ale pouze v místě, kde se momentálně pracovalo. Poté byly přesunuty na další místo práce.

165 MZAB, f. B 124 I–II – KNV v Brně, kart. 1040.

166 Tamtéž, rozborové listy.

Dřevo bylo dopraveno z pily ve Veverské Bítýšce. Do cementové malty na omítky se použil písek z Rudky. V kamenolomu třaskala výbušnina Dodarit (množství do 25 kg), rozbušky a zápalnice. Svahy silnice se po dokončení osely travním semenem. Hodinové mzdy byly v této výši: tesař à 16,36; dělník à 13,50; strojník à 17,75; závozník à 8,45; zedník à 14,87 Kčs.[167]

Ještě v šedesátých letech se přes Štěpánov nad Svratkou jezdilo centrem obce kolem kostela sv. Petra a Pavla a po železobetonovém mostě[168] přes řeku Svratku ke čtvrti Balkán. Na konci šestého a začátku sedmého desetiletí byl zbudován obchvat Štěpánova nad Svratkou v linii původních představ dálkové silnice. Nová cesta nemíří ani k místní čtvrti Tahiti, ani do středu obce, leč klesá k jihu ke vsi Olešnička a u hřbitova překračuje mostem silnici II/387 k železárnám a do Olešničky a řeku Svratku v říčním km 103,2. Most byl postaven v mírném oblouku jako deskový železobetonový na dvojici pilířů. V roce 2013 byl tento most rekonstruován firmou Firesta, přičemž byly opraveny pilíře a vyměněny mostní nosníky. Most je dlouhý 79,78 m a široký 12,0 m.[169] Od tohoto mostu silnice I/19 zatáčí levotočivým obloukem velkého poloměru na východ mezi částmi obce Balkán a Močidla na straně štěpánovské a Slovensko a Šumava na straně Olešničky, načež vede údolím Hodůnky úsekem dokončeným již počátkem padesátých let.[170] V době stavby obchvatu Štěpánova na počátku sedmdesátých let stavebníci používali betonárku, která stála na pravém břehu Svratky Za Laudátovými, což je místo sjezdu ze silnice I/19 na silnici Vír – Nedvědice poblíž dnešního dětského hřiště Na kruhu.

Následující sdělení nejsou prokázána a uvádím je jako podnět k dalšímu výzkumu. Používal se tu pojezdový věžový jeřáb, který údajně havaroval vykolejením z pojezdů,[171] dále automobilový jeřáb, pásové rypadlo, silniční válec, buldozer Stalinec S-100, nákladní auta Tatra a Praga i další technika a vybavení.[172] Stavbyvedoucím byl Ing. Petr Horák.[173] I tentokrát můžeme své tvrzení opřít pouze o dobové snímky, historické mapy, bádání v terénu a částečně orální paměť, neboť archivní prameny v této

167 Tamtéž.

168 Původně Svratku ve středu Štěpánova překlenoval dřevěný most nazývaný Černý nebo Horský, který byl zničen roku 1943, stojící na kamenném základě staršího obloukového mostu. Po válce byl postaven železobetonový deskový most na starých fundamentech obloukového kamenného mostu, dodnes patrných.

169 Realizované stavby: I/19 Štěpánov nad Svratkou, most ev. č. 19-085 přes řeku Svratku. In: *Firesta* [online]. Dostupné z: http://www.firesta.cz/article.php?id_article=374 [cit. 2018-08-25].

170 Srov.: *Kontaminovaná místa* [online]. Dostupné z: https://kontaminace.cenia.cz/ [cit. 2015-05-22].

171 Sdělení Petra Skokana, e-mail 9. 2. 2013; sdělení Jaroslava Nedomy a Jaroslava Kameníka, telefon 25. 8. 2018.

172 Osobní zjišťovací průzkum terénu provedl Jiří Vymětalík 4. 2. 2013, 7. 2. 2013 a 14. 3. 2014.

173 Vzpomínky Vlastimila Valacha, telefonický rozhovor 26. 8. 2018. Sdělení Jaroslavy Horákové, telefonický rozhovor 10. 9. 2018.

Obr. 23: Nová silnice č. 18 blízko rekreačního střediska Hodonín u Kunštátu vedle staré silnice Hodonín – Rozseč v šedesátých letech dvacátého století (osobní archiv Jiřího Vymětalíka)

věci nic nepřinášejí.[174] Kronika obce Štěpánov nad Svratkou k tomu dodává jen tolik: *Největší a nejméně citlivý zásah do místní krajiny znamenala stavba silnice I. třídy číslo 18, vedoucí z Bystřice směrem k Hodonínu. Z ní jsou svedeny ve Štěpánově dvě přípojky na silnici II. třídy číslo 387, směřující z Víru do Nedvědice. Silnice č. 18 byla ve Štěpánově dokončena 1970 za 15. mil. Kčs.*[175]

Dostavba v okrese Boskovice

V sousedním úseku Štěpánov – Rozseč firma Stavitel B. Šmíd Polička navázala na svou práci z dob válečných. Ve správě pro ONV Polička se píše: *16. dubna 1945 odevzdáno do úschovy ve skladišti okresní budovy v Kunštátě železo ROXOR. Podle protokolu ze dne 10. 6. 1943 bylo na stavbě Hodonín – Rozseč celkem 22 železných vozíků, 499,6 bm kolejí o dvou kolejnicích na železných pražcích, 1 levá výhybka, 10 koleček, 4 trakaře. Ztráta inventáře v důsledku válečných událostí.* Dne 28. května 1948 ode-

174 Srov. *Štěpánov nad Svratkou ve sbírce Petra Skokana* [online]. Dostupné z: http://stepanov.unas.cz/fotografie.htm [cit. 2018-08-25].

175 Srov. Historie – 20. století. In: *Štěpánov nad Svratkou* [online]. Dostupné z: http://www.stepanovnadsvratkou.cz/mestys/historie/historie-mestyse/20-stoleti/?ftresult=kronika+1970 [cit. 2018-08-25].

vzdalo Technické oddělení ONV Boskovice Správě státních silnic ZNV v Brně zmíněný dochovaný inventář.[176]

Dne 11. března 1948 zavedl ONV v Poličce podle § 3 dekretu čís. 5/45 Sb. a podle § 67 vlád. nař. čís. 8/1928 Sb. do majetku a podniku firmy Bohuslav Šmíd, architekt a stavitel, Polička, národní správu. Národním správcem byl ustanoven technický úředník Václav Kožený. Firma byla včleněna do Československých stavebních závodů.[177]

Stejný archivní pramen přináší také opis korespondence se ZNV v Brně:

22. 6. 1948 Národní správa firmy Stavitel B. Šmíd Polička (V. Kožený) sděluje ZNV v Brně, že nemůže zaměstnat asi 50 nových dělníků na stavbě silnice č. 18, díl Štěpánov – Rozseč, protože pro ně nemá patřičný technický dozor a strojní zařízení – kompresor, lokomotivku. K ubytování a stravování by přicházel v úvahu kárný pracovní tábor.

28. 7. 1948 sděluje V. Kožený za fu ČS. STAVEBNÍ ZÁVODY N. P. STAVITEL B. ŠMÍD – POLIČKA, že objednává 30–50 dělníků a může je ubytovat v bývalém kárném táboře. Stavba je zařazena v 2LP [dvouletém plánu, dvouletce].

26. 8. 1948 Okresní úřad ochrany práce – pobočka v Boskovicích sděluje, že nemůže vyhověti opětovnému požadavku na přidělení dělníků, protože je třeba plně vyčerpat místní zdroje po skončení žňových prací.[178]

Následuje výpis s. 128 a 129 stavebního deníku se záznamem o prohlídce stavby z 22. září 1948.

Středa 22. září 1948

Zaměstnáno: 1 dozor, 2 zedníci, 3 dělníci

Počasí: jasno, 15 °C. Pracovní doba 10 h.

Štětuje se pravá strana vozovky v km 4,660–4,680 a naváží se štětový kámen stále ze skládky v km 6,100. Vozí se traktorem.

Čtvrtek 23. září 1948

Zaměstnáno: 1 dozor, 2 zedníci, 3 dělníci

Počasí: oblačno, 10 °C

Štětuje se pravá strana vozovky v km 4,660–4,680. Naváží se štěrk na podsypovou vrstvu a štětový kámen autem a traktorem.

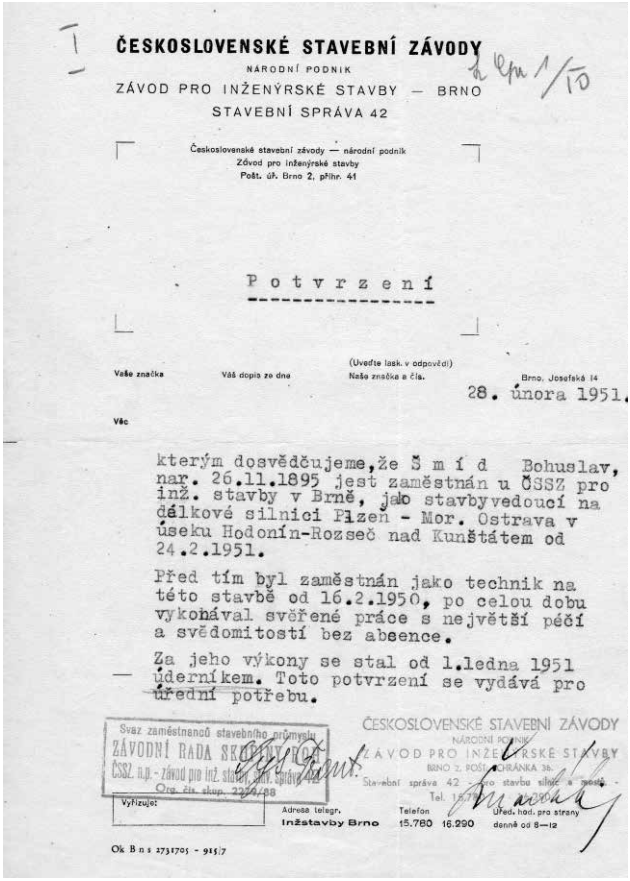
Výpis ze zápisu o prohlídce stavby: *Kvalita práce je dobrá, dřívější nedostatky jsou odstraněny, zejména zednické práce jsou úhledné a čisté.* […] *Objekty jsou celkem dokončeny.*[179]

176 MZAB, f. B 124 I–II – KNV v Brně, inv. č. 1592, kart. 2541, stavba státní silnice č. 18 Rokycany – Valašské Meziříčí – Žilina v úseku Štěpánov – Rozseč, fol. 15–16.

177 Tamtéž, fol. 8–9.

178 Tamtéž, fol. 20–24.

179 MZA v Brně, f. B 124 I–II, inv. č. 1592, kart. 2541, fol. 25–26.

ČESKOSLOVENSKÉ STAVEBNÍ ZÁVODY
NÁRODNÍ PODNIK
ZÁVOD PRO INŽENÝRSKÉ STAVBY — BRNO
STAVEBNÍ SPRÁVA 42

Československé stavební závody — národní podnik
Závod pro inženýrské stavby
Pošt. úř. Brno 2, přihr. 41

Potvrzení

Vaše značka | Váš dopis ze dne | (Uvedte laskavě v odpovědi) Naše značka a čís.

Brno, Josefská 14
28. února 1951.

Věc

kterým dosvědčujeme, že Šmíd Bohuslav, nar. 26.11.1895 jest zaměstnán u ČSSZ pro inž. stavby v Brně, jako stavbyvedoucí na dálkové silnici Plzeň - Mor. Ostrava v úseku Hodonín-Rozseč nad Kunštátem od 24.2.1951.

Před tím byl zaměstnán jako technik na této stavbě od 16.2.1950, po celou dobu vykonával svěřené práce s největší péčí a svědomitostí bez absence.

Za jeho výkony se stal od 1.ledna 1951 úderníkem. Toto potvrzení se vydává pro úřední potřebu.

Svaz zaměstnanců stavebního průmyslu
ZÁVODNÍ RADA SKUPINY ...
ČSSZ, n.p. - závod pro inž. stavby, stav. správa ...
Org. čís. skup. 2254/88

ČESKOSLOVENSKÉ STAVEBNÍ ZÁVODY
NÁRODNÍ PODNIK
ZÁVOD PRO INŽENÝRSKÉ STAVBY
BRNO 2, POŠT. PŘÍHRÁNKA 39
Stavební správa 42 — pro stavbu silnic a mostů —
Tel. 15...

Vyřizuje:

Adresa telegr. Inžstavby Brno | Telefon 15.780 16.290 | Úřed. hod. pro strany denně od 8—12

Ok B n s 2731705 - 9115:7

Obr. 24: Jmenování Bohuslava Šmída stavbyvedoucím dálkové silnice v úseku Štěpánov – Rozseč z 24. února 1951 (osobní archiv Ivana Šmída)

Jak víme z předchozích řádků, pracovní síla pro dostavbu silnice Štěpánov – Rozseč nakonec v bývalém kárném pracovním táboře v Hodoníně ubytována byla – vězňové tábora nucených prací. Práce nenabraly výraznějšího objemu, neboť v táboře byli umístěni povětšinou zařazenci s nižší pracovní schopností.

Podnikatel Bohuslav Šmíd se dostavby silnice nakonec přece jen dočkal, a to jako vězeň režimu v TNP Hodonín.[180] Již 16. února 1950 se tento „buržoazní vykořisťovatel" zapojil do budování svěřeného úseku na stavbě, kde kdysi býval šéfem, a podepsal socialistický závazek na celou dobu pětiletky. Pracoval s největší svědomitostí, péčí a pílí a přesvědčováním ostatních pracujících dosáhl, že všichni zaměstnanci na jeho úseku vyhlásili socialistické závazky. Vlastním příkladem všechny tyto své spolupra-

180 ABS, f. E-1, inv. j. 17, zápisy z kontrol prováděných v jednotlivých TNP 1949–1951.

covníky strhl, že všichni plnili své závazky vynikajícím způsobem.[181] Vězeň Šmíd podal dne 1. prosince 1950 žádost o zkrácení trestu, která byla vyslyšena, a i díky jeho budovatelskému úsilí mu byl trest zkrácen a 21. prosince 1950 byl podmínečně propuštěn z tábora nucených prací. Socialistickou smlouvou se zavázal, že bude do konce pětiletky pracovat u podniku ČSSZ na pracovištích, které mu ČSSZ přikážou. Závodní rada ROH mu vyjádřila poděkování za spolupráci: [Závodní rada ROH] *vděčně uznává Vaši svědomitost a píli*[,] *s jakou jste se zapojil do plnění plánu na uvedené stavbě*. Bývalý trestanec tábora nucených prací v Hodoníně u Kunštátu Bohuslav Šmíd ještě ve výkonu trestu v táboře podepsal socialistický závazek a po propuštění se od 1. ledna 1951 stal úderníkem.[182] Již 23. února 1951, již jako pracovník ČSSZ, n. p. – závodu pro inženýrské stavby, byl jmenován stavbyvedoucím na stavbě silnice Hodonín – Rozseč.[183]

Posledním dílem, které se můžeme pokusit na základě archivních záznamů zrekonstruovat, je křižovatka u Sebranic. Roku 1946 byla plánována dostavba silniční magistrály Plzeň – Moravská Ostrava v úseku Sebranice – Valchov na podkladě projektu Ing. Jaromíra Součka z roku 1940. Trasování silnice bylo vypracováno ve dvou variantách, „červené" a „modré". Úprava v obou případech počíná v místní trati Zadní pole východně od Voděrad, jižně od Sebranic.

„Červená" varianta pokračuje přes pole Nivy rovně na východ, kde nejprve úrovňově kříží státní silnici Brno – Svitavy a jižně od Svitávky podjíždí německou dálnici Vratislav – Vídeň, tehdy nazývanou dálnice sever – jih. Krátce nato nadjíždí železniční trať Brno – Česká Třebová a nepatrným obloukem se ze severu vyhýbá Mladkovu, přičemž přemosťuje dnes již neexistující starou cestu z Mladkova do Svitávky a řeku Svitavu. Hned za mostem měl být sjezd do Mladkova a Chrudichrom. Východně od Mladkova měla křížit starou silnici a pod Vinohrádky se stáčet do Boskovic.

„Modrá" varianta se ze Zadního pole stáčí doprava k jihu blíže ke Skalici nad Svitavou, kříží státní silnici Brno – Svitavy a velikým levotočivým obloukem mění směr, aby přes místní trať V lukách zamířila přímo do Mladkova. To by už měla za sebou dálnici sever – jih, železniční trať i řeku Svitavu, vše po nadjezdech. Mladkov by přetnula mezi pekárnou[184] a částí obce Dědina, přičemž by úrovňově křížila jak cestu do Skalice, tak silnici ze Sebranic do Boskovic, načež by se severně od obce pod kopcem Skalky začlenila do červené varianty a společně by postupovaly na východ do Boskovic.[185]

181 Pracovní posudek z 15. 10. 1951 vyhotovený ČSSZ, závod pro inženýrské stavby, stavba silnice Hodonín, zaslaný Právní poradně krajského sdružení advokátů v Pardubicích, pobočce v Poličce (osobní archiv Ivana Šmída).

182 Potvrzení závodní rady ROH ČSSZ Brno z 28. 2. 1951 (osobní archiv Ivana Šmída).

183 Tamtéž, jmenování Bohuslava Šmída stavbyvedoucím z 23. 2. 1951.

184 Západně od Mladkova se od řeky Svitavy odděluje náhon, na němž stojí objekt bývalého barokního vodního mlýna s pekárnou a malou elektrárnou.

185 SOkA Blansko, f. OkÚ Boskovice, kart. 834, inv. č. 732, kart. 833, inv. č. 731, návrh silniční magistrály Plzeň – Moravská Ostrava v úseku Sebranice – Valchov od Ing. Jaromíra Součka, úř. opr. civ. inž. stav. v Brně.

Obě varianty měly i podvarianty, jenže žádná nedošla naplnění. Jak víme z pasáže Popis trasy, měla být u Sebranic zbudována velká mimoúrovňová křižovatka typu čtyřlístek s nadřazenou dálnicí Vratislav – Vídeň, projekt Ing. Součka tedy neměl příliš nadějí na úspěch. Právě v tomto sektoru došlo ke změně trasování silnice I/18. Mezi tratěmi Zadní pole a Obůrky je T-křižovatka státní silnice I/43 Brno – Svitavy a krajské II/150 (nástupnická komunikace dálkové magistrály Plzeň – Moravská Ostrava i silnice č. 18) a rozjezd do Skalice nad Svitavou. Silnice II/150 pokračuje v polovině profilu tělesa nedobudované dálnice Vratislav – Vídeň ke Svitávce, kde se u nevyužívaného dálničního mostu otáčí vpravo na jihovýchod k Mladkovu a tvoří tak obchvat Skalice a Svitávky.[186] Dříve se ze Sebranic do Boskovic jezdilo přes Mladkov, zatímco dnes je vybudován obchvat vedle kopce Skalka. U Mladkova byl zbudován nový most přes Svitavu a silnice pokračuje rovně nad severní zástavbou vesnice, kolem kopce Skalky mírně levotočivě zatáčí a pokračuje přímým směrem k Nemocnici Boskovice, zatímco dříve se kroutila kolem Vinohrádků, což je dnes místní komunikace vedoucí k zahrádkářské kolonii.[187]

Další změny trasy dálkové magistrály Plzeň – Moravská Ostrava a nástupnické silnice č. 18 nebyly zaznamenány. Komu byla zadána dostavba úseku Valchov – Žďárná, není zřejmé. V době německé okupace realizovalo stavbu sdružení Ing. K. Fanta a V. Kutnohorský, podnikatelství staveb Brno, a po únoru 1948 byl tento podnik převzat závodem Konstruktiva, n. p., Praha, který nad ním vykonával národní správu.[188]

Závěrem

Projekt dálkové silnice byl v roce 1948 znovu úředně přezkoušen Zemským úřadem v Brně. Rekonstrukce byla zařazena do pětiletého plánu první pětiletky.[189] Některé dílčí úseky se podařilo dokončit v padesátých letech, avšak původního významu již tato silnice nedosáhla.[190] Stavba dálkové magistrály Plzeň – Moravská Ostrava se od počátku potýkala s nedostatkem dělníků i mechanizace, přesto se do povědomí obyvatel zapsala jako „dálnice". Až silnice první třídy č. 18 využila velkou část stavby. Nedokončené těleso původní trasy i objekty v různém stupni dohotovení můžeme sledovat po celém popisovaném území. A tak pozůstatky této dálnice druhé třídy milosrdně přikryly prach času a živá zeleň.

186 Srov. VYMĚTALÍK, J. Německá průběžná dálnice Vratislav – Vídeň a její pracovní zázemí. In: *Sborník Archivu bezpečnostních složek 12*. Praha: ABS, 2014, s. 182. Dostupné též z: https://www.abscr.cz/data/pdf/sbornik/sbornik12.pdf [cit. 2018-08-28].

187 Srov.: *Kontaminovaná místa* [online]. Dostupné z: https://kontaminace.cenia.cz/ [cit. 2015-05-22]. Osobní zjišťovací průzkum terénu provedl Jiří Vymětalík 12. 10. 2010, 7. 4. 2011 a 10. 2. 2017.

188 MZAB, f. H 913, inv. č. 3, kart. 1, fol. 1–2.

189 MZAB, f. B 124 I–II, kart. 1046, technická zpráva.

190 LÍDL, Václav; JANDA, Tomáš, ref. 32, s. 41.

ZMETEK ve službách komunistického bezpečnostního aparátu. Příběh agenta Oldřicha Miholy a jeho obětí

Markéta Bártová

S příznačným krycím jménem ZMETEK vyslala československá vojenská rozvědka v listopadu 1948 svého spolupracovníka Oldřicha Miholu do americké okupační zóny v Německu, aby ji pravidelně a obsáhle informoval o životě a aktivitách československých emigrantů, zejména z řad bývalých vojáků. Mihola se přes své mládí projevil jako poměrně schopný muž, neboť se mu již zhruba o rok později podařilo stát se důvěryhodným spolupracovníkem zpravodajské skupiny Františka Bogataje, kde nakonec působil jako jeden z jeho kurýrů. Cenné informace, ke kterým se tak dostal, neváhal předat svému řídícímu příslušníkovi z československé vojenské rozvědky. Tímto způsobem se přímo podílel na zatčení několika zkušených kurýrů, mezi nimi i legendárního Štěpána Gavendy, ale také mnoha jejich, a vlastně i svých loajálních spolupracovníků na území Československé republiky. Miholova zrada stála mimo jiné i na počátku událostí, které vedly k tragické smrti odbojáře Štěpána Hovorky, smrtelně zraněného v přestřelce s příslušníky komunistických bezpečnostních složek. Coby dvojitého agenta jej konečně počátkem roku 1950 v Německu odhalili a pro spáchání zločinu špionáže odsoudili k sedmi letům odnětí svobody. Po odpykání větší části trestu byl propuštěn a v červnu 1955 odsunut zpět do vlasti, kde se o něj jeho bývalý zaměstnavatel za prokázané „služby" velmi dobře postaral.

Přestože Mihola sehrál klíčovou úlohu v mnoha tragických osudech výjimečných osobností našeho třetího odboje, jeho jméno bylo v příslušné literatuře doposud zmiňováno pouze okrajově.[1] Předkládaná studie tedy podrobně mapuje jeho život

1 Srov. PEJČOCH, Ivo; TOMEK, Prokop. *Agenti-chodci na popravišti. Kurýři západních zpravodajských služeb, popravení v letech 1949–1958*. Cheb: Svět křídel, 2010, s. 87, 89–90; ROKOSKÝ, Jaroslav. Bratři František a Josef Bogatajovi. Protikomunistický odboj na jižní Moravě. In: *Securitas Imperii*, roč. 16, č. 1. Praha: ÚSTR, 2010, s. 108; TOMEK, Prokop. *Na frontě studené války. Československo 1948–1956.* Praha: ÚSTR, 2009, s. 57; TOMEK, Prokop. Zpravodajská skupina „Iron" a její infiltrace československými bezpečnostními složkami 1948–1952. In: VEBER, Václav et al. *Třetí odboj. Kapitoly z dějin protikomunistické rezistence v Československu v padesátých letech 20. století.* Praha: ÚSTR, 2010, s. 157, 308, 309.

a spolupráci s komunistickou vojenskou rozvědkou a skrze jím předávané zprávy přibližuje poměry v zahraničních buňkách organizovaného protikomunistického odboje v letech 1948 až 1950, stejně jako aktivity některých z jeho hlavních opor. Závěrem alespoň ve stručných medailonech uvádí informace k několika vybraným odbojářům, jejichž osud Miholova zrada navždy poznamenala.

Dětství a dospívání

Oldřich Mihola se narodil 2. ledna 1928 v obci Čula u Jaroslavic v brněnském okrese. Jeho otec Josef zastával pozici vrchního finančního recipienta, matka Štěpánka, rozená Kopečková, pracovala ve stavebním podniku Konstruktiva a byla aktivní komunistkou.[2] Rodina žila později v Brně, vztah Miholových rodičů však poznamenaly časté sváry a nakonec i nevěra, a tak – přestože se formálně nerozvedli – byla mezi nimi od určité doby trvalá rozluka. Oldřich a jeho mladší bratři Vladimír (1929–?) a Jan (1931–?) tedy vyrůstali jen s matkou. Jan získal výuční list jako radiomechanik a poté nastoupil ke studiu na Střední průmyslové škole v Brně,[3] Vladimír se vyučil stolařem a po odstěhování do Olomouce si doplňoval vzdělání večerním studiem průmyslové školy pro zpracování dřeva.[4]

Oldřich se vyučil strojním zámečníkem. Stejně jako jeho bratři a matka se stal členem Komunistické stany Československa (KSČ), vstoupil do ní čerstvě po svých osmnáctinách k 17. lednu 1946.[5] Ve svém prvním zaměstnání nebyl příliš spokojen a snil o kariéře vojenského pilota. Přihlásil se tedy dobrovolně k odvodu k letcům a dne 1. června 1947 byl přijat do Pilotní letové školy (PLŠ) v Šumperku. V odborných předmětech i letové přípravě prospíval velmi dobře, měl však problémy s kázní, za což byl opakovaně trestán.[6] Nakonec byl zhruba po roce studia za jeden z prohřešků, spočívající v nízkém přeletu nad základnou během tréninkového letu, ze školy vyloučen a v polovině července roku 1948 za trest přidělen ke strážní službě k pomocné letce ve Valašském Meziříčí. Později byl k téže službě převelen do Olomouce a posléze k vojenskému útvaru (VÚ) do rodného Brna (VÚ 8931), kde měl setrvat do konce základní vojenské služby.[7] Ztráta možnosti stát se pilotem z povolání Miholu velmi zasáhla, podle vyjádření jednoho z důstojníků útvaru byl ze vzniklé situace dokonce *tragicky nešťasten*.[8] Pokusil se ještě

2 ABS, f. Zpravodajská správa Generálního štábu Československé lidové armády (ZS/GŠ), arch. č. 6251 ZSGŠ, evidenční formulář, nedat. Tamtéž, zpráva, 8. 10. 1948, s. 3.

3 Tamtéž, Mihola Oldřich, agent CIC – další poznatky – hlášení, 22. 2. 1949.

4 Tamtéž.

5 Tamtéž, Mihola Oldřich – hlášení o zběhnutí, 11. 11. 1948.

6 Tamtéž, zpráva N – poř. č. 32/1948, 3. 6. 1948.

7 Tamtéž, trestní oznámení, 10. 11. 1948; úřední záznam, 22. 7. 1948; zpráva, 8. 10. 1948, s. 1.

8 Tamtéž, zpráva N – poř. č. 32/1948, 3. 6. 1948. Později se nechal slyšet, že se jednalo o častý přestupek a že *má dojem, že doplatil na to, že byl ve svém okolí znám jako komunista, a že nízké*

zvrátit dané rozhodnutí, když podal žádost o prominutí přestupku a zpětné zařazení k pilotnímu výcviku. Na tom, jak bude žádost nakonec posouzena, však už v té době vlastně příliš nezáleželo.

Miholovy další osudy totiž ovlivnily úplně jiné události, které dal svým iniciativním chováním do pohybu on sám. Ještě v leteckém učilišti totiž začal nejpozději od jara 1948 spolupracovat s *DOZ* [důstojník Obranného zpravodajství] *školní základny Opletalem*, když mu zcela dobrovolně ohlásil, že jej ze zahraničí písemně kontaktoval přítel z raného mládí Karel Drahorád[9]. S rodákem z Brna, nyní emigrantem ve Velké Británii, si Mihola začal pod dozorem škpt. Adolfa Opletala dopisovat. Opletal jej od začátku systematicky k obsahu korespondence úkoloval, až mu jednoho dne doporučil Drahorádovi sdělit, že by sám rád emigroval. Z Anglie přišla koncem června 1948 velmi ochotná souhlasná odpověď, dokonce s příslibem zaslání pokynů pro bezpečný přechod státních hranic a kontaktů na spolehlivé lidi, kteří mu útěk pomohou zrealizovat.[10] Tehdy Mihola využil rýsující se příležitosti a svému tehdejšímu řídícímu příslušníkovi nabídl, že *je ochoten utéci a pracovat v zahraničí*.[11] O celé věci tak byl zanedlouho informován Hlavní štáb Ministerstva národní obrany (HŠ MNO) a prakticky ihned se jí začali zabývat příslušníci druhého, tedy rozvědného oddělení.[12]

---

létání bylo u něj vhodnou záminkou velitelům Šnoblovi a Horskému, aby ho vyloučili ze školy, kde komunistů bylo tehdy velmi málo. Že to byli všelijací lidé, dokládal i tím, že Šnobl byl později vyhozen a Horský že je někde v Anglii. Srov. tamtéž, úřední záznam o předběžném výslechu s O. Miholou, 27. 6. 1955, s. 4.

9 Karel Drahorád (1927–?), rodák z Brna, studium tamního gymnázia nedokončil. Hovořil plynně německy a těsně po válce pracoval ve stavební firmě jako kancelářská síla. Podle dochovaných materiálů se krátce před svým útěkem dopustil drobné krádeže a údajně strach z trestu a nemožnost najít dobré zaměstnání se staly hlavní příčinou jeho odchodu do zahraničí. Po přechodném pobytu v Německu se mu podařilo vycestovat do Velké Británie, kde se usadil. Živil se údajně rozvážením potravin a ošacení do uprchlických táborů. V ČSR po něm bylo vyhlášeno pátrání a zavedeno trestní stíhání pro nedovolené opuštění republiky. Tamtéž, zpráva, nedat. [1948]; ABS, f. Sbírka Svazky kontrarozvědného rozpracování (KR), arch. č. KR-19506 BN, trestní oznámení, 24. 5. 1948.

10 Dopis ze dne 29. 6. 1948, kterým Karel Drahorád Oldřicha Miholu podpořil, a dokonce mu přislíbil pomoc v těžkých začátcích v emigraci, se ve svazku, který byl k Miholovi jako spolupracovníku HŠ MNO veden, dochoval, stejně tak i strojopisné opisy jejich vzájemné korespondence z předcházejícího období. Srov. ABS, f. ZS/GŠ, arch. č. 6251 ZSGŠ, korespondence, únor–červen 1948.

11 Tamtéž, úřední záznam, 22. 7. 1948.

12 V některých dosud publikovaných textech je Oldřich Mihola označován za *agenta* Státní bezpečnosti (StB). Označení „II. oddělení HŠ MNO" se v letech 1945 až 1950 užívalo pro vojenskou rozvědku, přičemž strukturou a částečně i personálním obsazením navazovala v počátcích své existence na předválečnou podobu. Prvotní organizační uspořádání bylo stanoveno směrnicí náčelníka HŠ v červnu 1945, přednosta II. oddělení přímo podléhal náčelníkovi HŠ MNO. Oddělení se dělilo do několika skupin, zaměřujících se na určitou oblast daných úkolů

Nastalá situace byla vojenským zpravodajstvím vyhodnocena jako poměrně slibná, a proto jeho vedení nařídilo okamžitě prověřit Miholovo soukromí, jeho vztahy a styky, stejně jako rodinné zázemí. Už v červenci 1948 byl k jeho osobě vypracován jeden z prvních posudků, ve kterém jej hodnotitel (jméno neuvedeno) popsal jako *spolehlivého, neboť: 1) Je starý skalní komunista z doby předválečné.*[13] *2) Jeho matka je organisovaná a činná funkcionářka KSČ a rovněž oba jeho bratři jsou členy KSČ. 3) Ihned jakmile dostal první dopis z Anglie, hlásil tuto skutečnost svému DOZ a dal jej k dispozici. 4) Byl důvěrníkem DOZ a osvědčil se.*[14] V případě, že by další prověrka ukázala Miholův *dobrý ustálený charakter*, doporučil by *jeho nasazení jako agenta.*[15] Jakmile by byl návrh schválen, navrhl by Miholu s odůvodněním, že všichni politicky *nespolehliví letci ze stavu mužstva jsou přemisťováni k pěchotě*, s okamžitou platností převelet a zároveň by přikázal, aby ze spisu k Miholově žádosti o zpětvzetí do pilotní školy zmizel zpravodajský posudek, který pro něj z hlediska „státní spolehlivosti" vyznával zřejmě velmi kladně.[16]

Přeřadit Miholu však bylo vzhledem k jeho vyhození za letovou nekázeň stejně třeba a o to bylo jeho zverbování do služeb komunistické rozvědky jednodušší. Zhruba rok po nástupu k výkonu základní vojenské služby se tak Mihola jako dvacetiletý mladík stal ke dni 6. října 1948 s definitivní platností spolupracovníkem

(od roku 1948 to byly skupiny: A – studijní, B – pátrací, C – zahraniční, D – obranná, E – výcviková, F – pomocná, G – osobní, H – hospodářská). Od dubna 1948 do února 1951 velel II. oddělení plk. gšt. Ludvík Kreisel-Klen (1899–?). Po přejmenování na „Zpravodajské oddělení" se na jaře 1951 definitivně přeměnilo na Zpravodajskou správu Generálního štábu (ZS GŠ). Podrobněji srov. MEDVECKÝ, Matej. Na prahu mieru. 2. oddelenie Hlavného štábu v roku 1945. In: *Vojenská história: Časopis pre vojenskú históriu, múzejníctvo a archívnictvo.* Bratislava: VHÚ – MO SR, roč. 21, č. 1, 2017, s. 61–84. Dostupné z: http://www.vhu.sk/data/att/7939.pdf [cit. 2018-07-01]; ŠTAIGL, Jan. Orgánizácia a hlavné smery činnosti čs. vojenského výzvedného spravodajstva (rozviedky) v rokoch 1945–1967. In: *Historie a vojenství*, 2001, roč. 50, č. 2, s. 410–424; ŽÁČEK, Pavel. Na obě strany. Československé vojenské zpravodajství 50. až 80. let dvacátého století očima „krtka". In: VOJTÁSEK, František; ŽÁČEK, Pavel. *Francouzský krtek. V první linii studené války.* Cheb: Svět křídel, 2003, s. 181–190.

13 Zrovna toto tvrzení je však poněkud nadnesené, Miholovi bylo těsně před válkou pouhých jedenáct let.

14 ABS, f. ZS/GŠ, arch. č. 6251 ZSGŠ, zpráva s posudkem, 21. 7. 1948. K posledně zmíněnému bodu je třeba dodat, že Mihola se měl podle jiného dokumentu pod označením „N" již tehdy podílet na některých „státněbezpečnostních akcích", jejichž výsledkem bylo zatčení a odsouzení vojenských kolegů: *S DOZ LZ-5 spolupracoval úspěšně důvěrník „N" na případu „Stehlík–Černý" (viz* [...] *opis rozhodnutí vrch. voj. prokurátora) = zatčeni.* Bližší informace o zmíněném případu nebyly bohužel zjištěny. Tamtéž, důvěrník DOZ LZ-5, prosba – předložení, 4. 10. 1948.

15 Tamtéž, zpráva s posudkem, 21. 7. 1948.

16 Tamtéž, zpráva s posudkem, 21. 7. 1948. Srov. tamtéž, zpráva, 8. 10. 1948, s. 1–2.

II. oddělení HŠ MNO.[17] Od začátku byl veden pod nepříliš lichotivým, s ohledem na budoucí události však bohužel poměrně výstižným krycím jménem ZMETEK.[18]

Obr. 1: Oldřich Mihola, nedat. [1948] (ABS, f. ZS/GŠ, arch. č. 6251 ZSGŠ)

ZMETEK nastupuje

Jedno z vůbec prvních setkání s novým řídícím příslušníkem, které Mihola jako ZMETEK absolvoval, proběhlo ve dnech 9. a 10. října 1948 v hotelovém pokoji v Holešově. Miholovi se představil jako Rostislav WAISAR[19] a zprávy o jejich schůzkách podepisoval číselnou značkou „0011". Jak se ukázalo později, pod tímto krycím jménem a značkou vystupoval příslušník vojenské rozvědky a pozdější přidělenec ČSR ve švýcarském Bernu Rostislav Balaštík.[20]

Díky jeho podrobně sepsané zprávě si lze o průběhu úvodní schůzky učinit určitou představu: *Vysvětlil jsem mu pojem spojky, schránky. Dal jsem mu šifru a během večera se ji naučil.* […] *Šifry bude důvěrník používat jen vodou + aspirin a bude jí sdělovat údaje o místě pobytu, adresy a jména lidí, s nimiž je ve styku. V případě, že bude pro ZMETKA vybudována schránka, může se*

17 Srov. tamtéž, vyjádření, nedat. [1951].

18 Tamtéž, evidenční list, nedat.

19 Tamtéž, Úřední záznam o předběžném výslechu s O. Miholou, 27. 6. 1955, s. 5.

20 Tamtéž, akce Hlavatý Alois a spol., 22. 4. 1969, s. 2. Mjr. Rostislav Balaštík (1912–?) pocházel z rodiny dělníka, po skončení základní vojenské služby (1936) nastoupil k další službě v armádě, kde zůstal až do jejího rozpuštění v roce 1939. Poté pracoval jako zahradní dělník, v roce 1939 se pokusil přejít ilegálně hranice, byl však zatčen a až do konce války vězněn. V červenci 1945 byl přijat k čs. armádě zpět a přidělen nejprve k 5. a v listopadu téhož roku k II. oddělení HŠ MNO. Počátkem roku 1947 absolvoval zpravodajský kurs *pro pátrače.* Ovládal němčinu a částečně i francouzštinu, byl vyznamenán medailemi „Za službu vlasti" a „Za zásluhy o obranu vlasti", „Československým válečným křížem 1939" a „Československou vojenskou medailí 2. stupně". K 1. 2. 1949 byl ustanoven vojenským a leteckým přidělencem ČSR v Bernu, kde působil následující dva roky, než byl povolán zpět do Prahy. Kromě výše zmíněného vystupoval pod falešným jménem „Rudolf BÁRTA", na které měl vyhotoveny hned dva občanské průkazy, dodnes dochované v jeho osobním spise. Podle jednoho z nich byl povoláním *soukromý úředník*, podle druhého *novinář v redakci SOPV* (Svaz osvobozených politických vězňů). Po návratu do vlasti sloužil až do května 1954 na velitelství 1. vojenského okruhu (VO), poté byl zařazen k Ústřednímu výboru Svazu pro spolupráci s armádou. Koncem listopadu 1956 byl přeřazen na ZS GŠ s určením pro funkci vojenského přidělence nejprve v Jugoslávii, poté v Maďarsku, kam však nakonec nebyl vyslán, a zůstal sloužit u ZS GŠ. ABS, f. ZS/GŠ, arch. č. OS-2012 ZSGŠ, krycí jméno HERB.

šifry použít klidně k sdělení důležitějších věcí. Krycí adresu jsem důvěrníkovi nevydal – zatím jsem nenašel nic vhodného a stejně mu ji řeknu až před odchodem. Dodatečně mu budou sdělena smluvená znamení a heslo spojky, spojení bude vyzkoušeno, hlavně pokud jde o psaní vodou a užití šifry. […] *Poučil jsem důvěrníka o výslechu CIC*[21] *a orgánů v táborech. Upozornil jsem na vážnost této situace, která mu může při nerozvážnosti zlomit vaz, naopak, bude-li klidný a mít všech pět pohromadě, bude to začátek jeho úspěchu. V souvislosti s výslechem jsem poučil důvěrníka o jeho výpovědi o vojenských věcech, kde je vázán vojenským tajemstvím a přísahou. Půjde o zběha – těžko neříci vojenské údaje – vylíčí svůj vojenský život, tak jak se udál. Bude se však snažiti, aby toho řekl co nejméně, bude odpovídati přesně jen na otázky, které mu budou přímo kladeny.* […] *Důvěrník napsal rozhodný dopis na Karla Drahoráda. V případě, že dostane odpověď, hodlám ZMETKA ihned vyhodit za hranice. K tomu jsem nařídil, aby si připravil teplé prádlo, oblek a vůbec připravil se na cestu, kde musí počítat často s velkou zimou. Část věcí si opatří z vojenské výstroje. Problémem zůstává zakoupení nějakého sportovního oděvu a zimníku. Toto hodlám důvěrníkovi dodati.*[22]

Předmětem jejich rozhovoru byl samozřejmě i tehdejší hlavní cíl Miholova vysazení do zahraničí. Po přede všemi předstíraném zběhnutí, které mělo v jeho okolí vyvolat zdání, že se jedná o dezerci kvůli nespokojenosti s vyhazovem z leteckého učiliště, a po úspěšném přechodu do Německa měl odcestovat do Velké Británie. Zde se měl pokusit dostat do britského Královského letectva, Royal Air Force (RAF), absolvovat všechny dosažitelné kurzy a po určité době na pokyn československé rozvědky dezertovat, *nejlépe se strojem.*[23]

Není bez zajímavosti, že během schůzky stihl Mihola předat ještě informace k lidem ze svého okolí, a to i přesto, že po něm zřejmě nebyly vůbec vyžadovány. Mezi jím zmíněnými osobami figurovala i později velmi uznávaná filmová scenáristka a kostýmní výtvarnice Ester Krumbachová[24], o níž jeho řídící příslušník do

21 Counterintelligence Corps (CIC), americká vojenská kontrarozvědka, byla založena během druhé světové války počátkem roku 1942 a primárně byla určena ke zpravodajské ochraně US Army. Její poválečná evropská centrála sídlila ve Frankfurtu nad Mohanem, německá v Mnichově (970th, později 7970th CIC Detachment) a rakouská v Salcburku (430th CIC Detachment). Těmto úřadovnám podléhaly oblastní úřadovny v dalších městech. Srov. SAYER, Ian; BOTTING, Douglas. *America's Secret Army. The untold story of the Counter Intelligence Corps*. New York: Franklin Watts, 1989.

22 ABS, f. ZS/GŠ, arch. č. 6251 ZSGŠ, Zpráva, 11. 10. 1948, s. 3.

23 Tamtéž, zpráva, 11. 10. 1948, s. 2.

24 Ester Krumbachová (1923–1996), rodačka z Brna, kde v roce 1948 ukončila studium Vysoké školy umělecko-průmyslové (VŠUP), obor užitá malba a grafika. V roce 1954 začala pracovat v divadle v Českých Budějovicích, o rok později přešla do Prahy, kde působila jako scénografka a výtvarnice kostýmů v Městských divadlech pražských a v Národním divadle. Od roku 1962 se prosazovala stále častěji u filmu a zásadně ovlivnila podobu československé kinematografie. Počátkem sedmdesátých let významně spolupracovala na několika filmech, později označených za „trezorové", podle některých informací se také nekompromisně stavěla proti okupaci

Obr. 2: Občanský průkaz příslušníka II. oddělení HŠ MNO Rostislava Balaštíka alias BÁRTY, 1947 (ABS, f. ZS/GŠ, arch. č. OS-2012 ZSGŠ)

zprávy poznamenal: *asi 25 let, org. v KSČ, bytem Brno* […]. *Jmenovaná má odejeti* [sic] *v nejbližších dnech do Paříže na studium malířství. Nyní je učitelkou na umělecké průmyslové škole v Brně. Jmenovanou hodlám navštívit při příští schůzce ZMETKA. Učiním pokus o její získání.*[25]

ZMETKŮV vývoj

Přestože původně nepovažoval řídící příslušník určení krycí adresy za potřebné, archivní materiály dokazují, že svůj názor rychle změnil. V případě nutnosti se měl ZMETEK, dlící v té době ještě stále v Brně, písemně obrátit na Evžena Weidlicha[26],

ČSSR vojsky pěti států Varšavské smlouvy. Z těchto důvodů jí byl od roku 1972 udělen zákaz podílet se jakkoliv na filmové i televizní produkci. Dřívějších tvůrčích úspěchů, přes umělecké počiny drobnějšího charakteru v průběhu osmdesátých a devadesátých let, již nikdy nedosáhla. Srov. *Ester Krumbachová* [online]. Dostupné z: https://www.ceskatelevize.cz/lide/ester-krumbachova [cit. 2018-07-20]. KRUMBACHOVÁ, Ester. *První knížka*. Praha: Primus, 1994. Srov. ABS, Sbírka Svazky KR, arch. č. KR-82 ČB, krycí jméno BOHÉMKA.

25 ABS, f. ZS/GŠ, arch. č. 6251 ZSGŠ, zpráva, 11. 10. 1948, s. 3. Podle archivních materiálů byla Ester Krumbachové skutečně spolupráce s bezpečnostními složkami nabízena, ta ji ale odmítla. V dubnu 1955 k ní byl Krajskou správou Ministerstva vnitra (KS MV) v Českých Budějovicích zaevidován svazek s krycím jménem BOHÉMKA, neboť byla podezřelá ze spolupráce s americkou zpravodajskou službou. Podezření se nepotvrdilo a svazek byl uložen do archivu. Srov. ABS, Sbírka Svazky KR, arch. č. KR-82 ČB.

26 S největší pravděpodobností se jednalo o Evžena Weidlicha (1916–1983), grafika, malíře a ilustrátora, nejpozději od roku 1949 pedagoga na pražské Uměleckoprůmyslové škole (UMPRUM). Podle sdělení ABS není uveden v dochovaných evidencích StB ani ve zpracovaných

bytem na pražském Smetanově náměstí č. p. 80. Tam také Miholův první dopis, začínající slovy *Milý Evžene!*, již 23. října 1948 dorazil.[27] Byl psán takovým způsobem, aby jeho obsahu správně porozuměl jen zasvěcenec, což ZMETKŮV řídící příslušník, kterému musel Weidlich dopis odevzdat, kvitoval slovy: *z dopisu vysvítá určitá obratnost důvěrníka a je vidět, že si již školení vzal dobře do hlavy*.[28] Vzhledem k tomu, jak nadějně se Mihola jevil, bylo mu z důvodu dodržení konspirace dočasně přerušeno členství v KSČ.[29]

Za zmínku jistě stojí fakt, že Evžen Weidlich byl podle všeho nejen Miholovou krycí adresou, ale měl také telefonické spojení na Balaštíka, což by mohlo v důsledku značit jeho širší zapojení v operacích československých zpravodajských složek. Telefonický kontakt se zpravodajcem přímo vyplývá ze záznamu o zcela neplánovaném setkání s Miholou, který o své vůli přijel 10. listopadu 1948 do Prahy a vydal se na určenou adresu pro korespondenci. Weidlicha v bydlišti nezastihl, ale zjistil, že působí na UMPRUM, kde jej vyhledal. Ten pak telefonicky zalarmoval Balaštíka, aby za ZMETKEM do grafických ateliérů umělecké školy ihned přijel.[30]

Den, kdy měl být Mihola vysazen za hranice, se rychle blížil. Jeho odchod ale uspíšil fakt, že on sám byl v tomto směru poměrně agilní. Chtěl odejít co nejdříve, a to i za cenu, že by měl odejít *samostatně*, jak oznámil Balaštíkovi na neplánované schůzce v Praze.[31] Balaštík mu tehdy jeho záměr rozmluvil s tím, že se jedná řádově o dny, než bude pomocí zpravodajců bezpečně do zahraničí vyslán.

Během posledních schůzek byl Mihola opětovně upozorňován na možné problematické úseky tzv. screeningu a stále znovu mu byl opakován úkol dostat se do služeb RAF. Těsně před odchodem do zahraničí dostal příkaz, že pokud by se mu *podařilo dostati se do cizí armády jako pilot, bude se snažiti vykonávat službu ke spokojenosti představených. Bude se snažiti dostati se do všech kurzů, bude si všímati své jednotky, jednotek nadřízených a podřízených, důstojníků, poddůstojníků, výstroje, výzbroje, zvláště se bude zajímati o novinky v té které armádě.*[32] Důvěrník se vším souhlasil a na oplátku vznesl dva hlavní požadavky, na jejichž splnění trval. Požadoval zajištění bezpečí a beztrestnosti jeho matce a bratrům, ale i jejich materiální zabezpečení po jeho „zběhnutí". Dostalo se mu ujištění, že po jeho odchodu do zahraničí, o němž měla být rodina i vojenské okolí přesvědčeno, že bylo svévolné, a nikoliv

evidencích k archivním fondům ABS. Jeho jméno je mimo ZMETKOVA svazku spolupracovníka zmíněno i v dalším svazku z fondu ZS GŠ. Srov. ABS, f. ZS/GŠ, arch. č. 6251 ZSGŠ, zpráva, 11. 11. 1948, s. 1, 4; tamtéž, f. ZSGŠ – operativní svazky, arch. č. OS-36205 ZSGŠ, úřední záznam, 24. 6. 1949, s. 1.

27 ABS, f. ZS/GŠ, arch. č. 6251 ZSGŠ, dopis, 22. 10. 1948.

28 Tamtéž, zpráva, 25. 10. 1948, s. 1.

29 Tamtéž, Mihola Oldřich – stranická příslušnost, 24. 10. 1957.

30 Tamtéž, zpráva, 11. 11. 1948, s. 1.

31 Tamtéž, s. 4.

32 Tamtéž, s. 2.

řízené bezpečnostními složkami státu, proběhne jen formální šetření.[33] Balaštík jej navíc ujistil, že *po jeho návratu, který bude jednou ukončením jeho úspěšné práce pro svou vlast, bude mu vyplaceno tolik, aby měl dobré zajištění, bude mu upraven vojenský poměr, a poněvadž je mladý, bude mu zaručen pro budoucno* [sic] *i vstup do VA. Jinak bude honorován za práci zvlášť, podle snažení a kvality.*[34] Podle Balaštíkovy zprávy byl *ZMETEK spokojen,* […] *lahodilo mu, že by mohl býti jednou přijat do VA* [Vojenské akademie] *a stát se důstojníkem. Počítá, že by venku vydržel tak tři nebo čtyři léta.*[35] Mihola ještě požádal, aby z platu, který mu za měsíc náleží, byla nejmladšímu z bratrů vyplácena částka 500 Kčs a zbytek aby mu byl ukládán na bankovní konto. I to mu Balaštík přislíbil a podle všeho byl slib dodržen. Každý měsíc putovala na Miholovu vkladní knížku, vedenou na jméno František Sláma, částka 3 000 Kčs.[36] Před odchodem za hranice také obdržel první finanční odměnu. Jednalo se o 1 000 Kčs, stvrzenku podepsal jménem VANĚK.[37] Vedle toho mu byl dán poukaz na zimník a oblek, který na cestu postrádal. Do jeho odchodu do ciziny zbývaly již jen hodiny, které strávil v Praze. Ke svému vojenskému útvaru se už nevrátil, a pohřešován tak byl od 8. listopadu 1948, kdy odjel do hlavního města.

Jak dokazuje dochovaná zpráva, při poslední schůzce byl Mihola podrobně instruován, jak se má po dosažení hranic zachovat: *Přejde ilegálně za hranice. Po přejití hranic se bude hlásiti u pohraničních německých orgánů, v případě, že bude moci dobře projíti, pojede do Mnichova, kde se přihlásí americkým úřadům. Projde jako každý obyčejný uprchlík všemi strastmi z tohoto titulu plynoucími, aby poznal pokud možno největší počet lidí v emigraci. V táborech si bude všímat vedoucích osobností, jejich styků do jiné ciziny a do ČSR. Bude se zajímat o jejich činnost politickou, bude sledovat emigrantský tisk a letáky, bude se snažiti zjistit vedoucí osoby z uprchlických řad, které jsou pověřeny okupačními úřady dozorem v táborech a zvláště zpravodajskou činností. V této souvislosti se bude snažiti zjistit okruh těchto lidí a jejich cesty do ČSR.*[38] Mimo to měl za úkol se co nejdříve dostat do Frankfurtu nad Mohanem, kde měl zjistit informace o bývalém šéfovi expozitury CIA v Praze Charlesi Katkovi[39]*, jak pomáhá*

33 Tamtéž, zpráva, 31. 1. 1949.

34 Tamtéž, zpráva, 11. 11. 1948, s. 4.

35 Tamtéž.

36 Tamtéž, zpráva – část B, 12. 12. 1920, s. 1.

37 Tamtéž, zpráva, 2. 11. 1948, s. 4. Pod tímto falešným jménem pak Oldřich Mihola vystupoval, když jednal s domácími odbojáři a požadoval po nich zpravodajsky zajímavé informace apod. Srov. ABS, f. Vyšetřovací spisy – Hradec Králové (V-HK), arch. č. V-774 HK, výpověď Milana Kroutila, 7. 9. 1949, s. 37.

38 ABS, f. ZS/GŠ, arch. č. 6251 ZSGŠ, zpráva, 11. 11. 1948, s. 1.

39 Charles Katek (1910–1971), mjr. US Army, absolvent doktorského studia v oboru historie, od srpna 1942 působil u Úřadu strategických služeb (Office of Strategic Services, OSS) v Evropě, kde od prosince 1943 vedl československé oddělení, posléze čs. sekci zpravodajské služby Kontinentální divize OSS / Londýn, přičemž mj. spolupracoval se zpravodajským II. odborem MNO, Ministerstvem vnitra a jinými složkami čs. exilového zřízení. V polovině dubna 1945

emigraci a s kterými emigranty má nejčilejší styky.[40] Krycí adresa zůstala stejná, stejně jako předtím měl psát Evženu Weidlichovi. Dopisy už měl ale šifrovat s pomocí šifrovacího klíče, který mu Balaštík předal.[41] Na cestu byl kromě masa, másla, pečiva a 300 kusů cigaret vybaven i finanční hotovostí ve výši 50 německých marek (DM), 5 amerických dolarů (USD) a 2 500 Kčs a bylo dohodnuto, že dne 12. listopadu 1948 bude odvezen *služebním autem do prostoru Železná Ruda.* […] *Při přechodu mu bude nápomocen 0123*[42]*, který je obeznámen s terénem i SNB pohraničními orgány.*[43] A tak se i stalo.

Venku

Za doprovodu vojenské rozvědky se ZMETEK lehce dostal přes státní hranice a pokračoval do vnitrozemí. Místo do Mnichova si to namířil vlakem do Regensburgu, stanici však přejel a dojel až do Landshutu. Chtěl počkat na spoj jedoucí zpět, mezitím jej však v čekárně oslovila hlídka složená ze dvou amerických a dvou německých vojáků, kteří jej po zjištění, že nemá platné dokumenty, odvezli na vojenskou policejní stanici. Druhý den ráno jej dopravili do místní čtvrti městských vil a dovedli do jednoho ze soukromých bytů, *kde bylo napsáno CIC.*[44] Během následného výslechu zodpověděl otázky týkající se místa narození, bydliště, posledního zaměstnání a samozřejmě také důvodu útěku. Probírána s ním byla i jeho vojenská služba a politická příslušnost. Ještě předtím, než jej odvezli zpět na vojenskou

se stal velitelem zpravodajské skupiny při americké 3. armádě, v prvních dnech května 1945 organizoval zpravodajskou činnost na okupovaném území ČSR. Od konce války působil v čele pobočky OSS v Praze, kryté činností Americké vojenské mise při velvyslanectví USA. Po zřízení Strategic Services Unit (SSU) se v říjnu 1946 stal vojenským přidělencem a konečně po vzniku Ústřední zpravodajské služby (CIA) v září 1947 prvním šéfem expozitury v Praze. Po komunistickém puči byl 18. března 1948 z místa odvolán a z ČSR vyhoštěn, následně se usadil ve Frankfurtu nad Mohanem, kde za spolupráce s představiteli čs. exilu zahájil zpravodajskou činnost proti komunistickému Československu. Úzce spolupracoval s vedoucími osobami skupin československých odbojářů, bývalých vojáků, mezi něž patřil např. Jaroslav Kašpar, Rudolf Drbohlav, František Bogataj a František Moravec. Počátkem šedesátých let minulého století sloužil na expozituře CIA ve Vídni. Srov. WEINER, Tim. *Dějiny CIA. V zajetí vlastních iluzí*. Praha: Argo, 2010, s. 43–44; LUKEŠ, Igor. *Československo nad propastí. Selhání amerických diplomatů a tajných služeb v Praze 1945–1948*. Praha: Prostor, 2014, s. 80–82, 194–195, 198–200, 205–218, 269–270; ŽÁČEK, Pavel. Projekt „Jonquil" a Mělník. Snahy OSS o vytvoření operační základny v protektorátu, 1944. In: *Confluens*, č. 10, 2017, s. 93–96; Medailon Charlese Katka. In: *Slavnostní předání ceny Václava Bendy 2011* [online]. Dostupné z: https://www.ustrcr.cz/o-nas/cena-vaclava-bendy/slavnostni-predani-ceny-vaclava-bendy-2011 [cit. 2018-08-12].

40 ABS, f. ZS/GŠ, arch. č. 6251 ZSGŠ, zpráva, 11. 11. 1948, s. 1.

41 Tamtéž, šifrovací klíč „A-I/II", nedat.

42 Neidentifikovaný příslušník II. oddělení HŠ MNO.

43 ABS, f. ZS/GŠ, arch. č. 6251 ZSGŠ, zpráva, 11. 11. 1948, s. 5.

44 Tamtéž, zpráva, 30. 11. 1948, s. 1.

stanici, byl vyfotografován, ale bylo mu sděleno, *že CIC na něm nemá zájem a po vyřízení nějakých nutných formalit bude propuštěn.*[45]

Třetí den Miholu skutečně pustili. Vydal se na nádraží a odtud vlakem do Regensburgu, kde se šel nahlásit do tamního sběrného tábora. U brány jej zastavili a odvedli k dalšímu *výslechu na CIC. Byl vyslýchán jistým JACKSONEM*[46], *pravděpodobně důstojníkem čs. armády.*[…] *Odtud byl poslán do kanceláře, kde je nápis „Ubytování". Zde byl po obdržení čísla pokoje vyslýchán dále v téže místnosti, kteří* [sic] *se ho dotazovali na poměry v ČSR a zda má snad nějaké doporučující dopisy. Zde mu byla vydána legitimace, jídelní lístek, deka a šálek na jídlo.*[47] Pokoj, v němž byl nakonec umístěn, sdílel s Jaroslavem Šmidrkalem[48], původem z Nového Bydžova, s nímž

45 Tamtéž, s. 2.

46 Jednalo se o kpt. Leopolda Lukašíka (1913–?). V letech 1943 až 1945 byl vězněn ve Freisingu a koncentračním táboře v Buchenwaldu, po válce se stal členem komise pro stíhání válečných zločinců v Dachau a později i šéfem expozitury téže komise v Mnichově. Podle archivních dokumentů ovládal několik světových jazyků. Podle poznatků československé rozvědky měl už v roce 1945 začít spolupracovat se CIC, když byl v Mnichově v kontaktu s tamním velitelem „Mr. Robinsonem". V poválečných letech žil spolu se svou rodinou v Praze. Lukašík se dobře znal i s mjr. Charlesem Katekem, kterého během návštěv Prahy pravidelně navštěvoval. V květnu 1948 hrozilo Lukašíkovi zatčení pro podezření z převádění československých občanů do zahraničí, na čemž se měl podílet ve spojení s protikomunistickou organizací „Přijdeme". To se zřejmě stalo hlavním impulzem pro jeho vlastní odchod za hranice. Nejpozději od poloviny roku 1949 vedl pod jménem JACKSON, VAŘECHA či LOVOVIČKA výslechy československých uprchlíků v regensburském táboře, v tzv. Goetheschule. Dojížděl i do Frankfurtu nad Mohanem, odkud byl podle poznatků československé vojenské kontrarozvědky koncem února 1949 vyslán zpět do ČSR, aby spáchal atentát na Bedřicha Reicina (!). Proč k tomu nakonec nedošlo, archivní materiály neprozrazují. Ještě v lednu 1950 se podílel na školení a vysílání agentů chodců do ČSR. Přestože se měl do bývalé vlasti opakovaně vracet, nebyl nikdy dopaden. Jeho další osudy nejsou známy. Srov. ABS, f. Hlavní správa Vojenské kontrarozvědky (302), reg. č. 302-220-7, záznam, nedat.; tamtéž, sign. 302-199-4, CIC v Německu, poznatky za měsíc duben a květen 1949, 27. 5. 1949, s. 3. Stručná zmínka o něm srov. ROKOSKÝ, Jaroslav. Čtyřiadvacet až do smrti? Příběh odbojové skupiny Josefa Heřmanského. In: *Paměť a dějiny*, roč. 10, č. 1, 2017, s. 106.

47 ABS, f. ZS/GŠ, arch. č. 6251 ZSGŠ, zpráva, 30. 11. 1948, s. 3.

48 Jaroslav Šmidrkal (1923–?), živil se jako slévač kovů, koncem války se jako člen partyzánského oddílu účastnil osvobozování Nového Bydžova, odkud pocházel. Po roce 1945 se usadil ve Varnsdorfu a poté v Praze, podal přihlášku do KSČ, ale počátkem listopadu 1948 uprchl do zahraničí. Přes svého přítele Aloise Hlavatého se stal v Německu spolupracovníkem CIC, podstoupil výcvik v *hotelu Reishof ve Schwabische-Gemeinde* a opakovaně docházel na území ČSR, pod přezdívkou KROKOŠ či MYŠKA zde pomáhal budovat síť odbojových pracovníků, která se označovala Rada čtyř. Po odhalení činnosti skupiny v srpnu 1949 v akci s krycím názvem KŘEMEN ztratila StB jeho stopu, v roce 1952 se po něm ještě pokoušela na Novobydžovsku a v Praze pátrat, ale bezvýsledně. Podle posledních poznatků žil tehdy již v Belgii, bezpečnostními složkami bývalého komunistického ČSR nebyl nikdy zadržen. ABS, Sbírka Svazky KR, arch. č. KR 942964 MV.

se začal ihned přátelit. Nový známý mu záhy představil svého přítele z druhého odboje Aloise Hlavatého, který – ač nepobýval v emigraci dlouho – vedl již v té době v regensburském táboře pobočku Mezinárodní uprchlické organizaci (International Refugee Organization, IRO).[49] Aniž Hlavatého vůbec mohlo napadnout, že neuplyne ani rok a Mihola zapříčiní jeho zatčení, pojal k němu ihned důvěru. Asi po čtrnácti dnech jejich známosti jej vybavil propustkou a penězi a vyslal zpět do ČSR s úkolem předat v Praze určené osobě dopis a obnovit spojení se svými přáteli z odboje.[50] Snad to bylo i pro Miholův zjev, kterého Hlavatý, netuše ani po letech, že se jednalo o nastrčeného spolupracovníka komunistické rozvědky, popsal: *Byl asi 175 cm vysoký, byl nápadně pěkný člověk (měl tvář jako děvče), blond vlasy, oči modré* [...], *byl velmi inteligentní.*[51]

ZMETKŮV nečekaně brzký návrat zpět do vlasti proběhl bez komplikací. Na propustku dojel vlakem do Furth im Wald a odtud pokračoval pěšky zhruba pět kilometrů ke státním hranicím, které překročil, aniž by si ho kdokoliv všiml. Druhý den dorazil do nedaleké obce Kubice v domažlickém okrese, odkud se telefonicky ozval řídícímu příslušníkovi. Po příjezdu do Prahy byl poslán do hotelu Regent, kde se pak konaly téměř všechny schůzky.

Ta první se dne 30. listopadu 1949 konala již za přítomnosti nového řídícího příslušníka, který si Miholu převzal. Jednalo se o mjr. Rudolfa Alexu[52], který informativní zprávy o jejich vzájemných setkáních podepisoval číselnou značkou „0182". Hned v té úvodní popsal dojmy, které z Miholy měl. Jím doposud předané informace hodnotil jako povšechné, dokonce jako zpravodajsky bezcenné, s tím,

49 International Refugee Organization (IRO) byla mezinárodní organizací pro uprchlíky, zřízená Organizací spojených národů (OSN). Fungovala do roku 1952 a pod její správu přešly v roce 1948 veškeré uprchlické tábory na území Německa a Rakouska.

50 ABS, f. ZS/GŠ, arch. č. 6251 ZSGŠ, zpráva, 30. 11. 1948, s. 3.

51 ABS, f. V-HK, arch. č. V-774 HK, výpověď Aloise Hlavatého, 2. 7. 1956, s. 4. Skutečnost o pravém poslání Miholy se dozvěděl pravděpodobně až koncem šedesátých let, kdy se jeho role v celém případu v souvislosti se žádostí o rehabilitaci členů skupiny „Alois Hlavatý a spol." ve smyslu § 15 zákona č. 82/68 Sb., o soudní rehabilitaci, prošetřovala. Srov. ABS, f. ZS/GŠ, arch. č. 6251 ZSGŠ, akce Hlavatý Alois a spol., 22. 4. 1969.

52 Rudolf Alexa (1902–?), pplk., u II. oddělení HŠ MNO sloužil v letech 1934–1938, poté byl přidělen jako zpravodajský důstojník u vojenské posádky v Rumburku a Šluknově. Absolvoval několik zpravodajských kurzů MNO, ovládal němčinu a částečně i francouzštinu. Od května 1948 vystupoval pod falešnými jmény Rostislav ANDRLE či Rostislav ADAMEC, povoláním obchodní zástupce, na které měl vyhotoveny veškeré doklady. Evidován byl pod římským číslem MLII. Oldřicha Miholu řídil až do února 1950, než byl kontakt s ním ztracen. V říjnu 1952 byl *z preventivních důvodů přemístěn* s odůvodněním, že *v době okupace sloužil v tzv. vládním vojsku jako velitel roty a pochází z kulacké rodiny, která je vesměs reakčně založena.* Nedlouho poté odešel do důchodu, v roce 1953 se odstěhoval do obce Hradištko ve středočeském kraji a přivydělával si jako stavební dělník. Tamtéž, zpráva, nedat. [květen 1951]; zpráva, 30. 11. 1948, s. 4; akce Hlavatý Alois a spol., 22. 4. 1969, s. 2; tamtéž, f. ZS/GŠ, arch. č. OS-2003 ZSGŠ.

že se mu sice podařilo proniknout přes Hlavatého k organizaci IRO, ale do dalších uprchlických táborů nezajel a *nevyužil ani možnosti ilegálního odchodu do Francie, kam byl zván zámožným děvčetem, které se do něho zamilovalo.*[53] Přesto na něj mladík zapůsobil, neboť se o něm vyjádřil jako o inteligentním a pohotově myslícím muži, *velmi příjemného zevnějšku, který ihned získává sympatie*, a nadto je *neobyčejně klidný.*[54]

Obr. 3: Služební průkaz příslušníka II. oddělení HŠ MNO Rudolfa Alexy, nedat. [1948] (ABS, f. ZS/GŠ, arch. č. OS-2003 ZSGŠ).

Ve čtvrtek 2. prosince 1948 spolu oba muži poobědvali a během jízdy služebním autem ke státním hranicím Alexa Miholu ještě úkoloval. Vzhledem k tomu, že důvěrník avizoval, že přijetí do RAF se ukázalo jako nereálné, nařídil mu sbírat i nadále informace o emigrantech a *okupačních jednotkách* a *poté na základě doporučení proniknout do Frankfurtu s podobnými úkoly jako v Regensburgu.*[55] V cíli pak řídící příslušník vyhledal velitele stanice Sboru národní bezpečnosti (SNB), jemuž se prokázal služební legitimací, a požádal ho, aby mu nebyly činěny překážky, až bude Miholu převádět přes státní hranici. ZMETEK, vybavený od něho ještě 1 000 kusy cigaret značky Partyzán a Star, které se daly v Německu dobře zpeněžit, 200 Kčs, 40 DM a potravinovými lístky, se pak vydal na cestu.

Netrvalo dlouho a oba se opět setkali. Mihola se 13. prosince 1948 ubytoval v již osvědčeném pražském hotelu Regent a v následujících dnech za ním mjr. Alexa na několikahodinové schůzky docházel. Mihola mu popsal dění po posledním odchodu za hranice, kde byl již *očekáván, poněvadž překročil udělenou dovolenou* a jeho *kamarádi se šli informovat na americkou vojenskou správu, zda nebyl na něho vydán zatykač nebo zda není v ČSR zatčen.*[56] Zpravodajec na základě těchto informací mimo jiné dovozoval, že v táboře nejspíše disponují informacemi o zatýkacích rozkazech vydaných nebo zrušených v Československu, pravděpodobně díky kopiím věstníků kriminální služby, které jim musel někdo zasílat. Mihola dále sdělil, že *těsně před jeho příchodem bylo v táboře zatčeno 10 vyzvědačů pracujících pro ČSR. Zjistil při zjišťování podrobností, že prý došla zpráva z Ministerstva vnitra na CIC v Regensburgu, že z ČSR bylo odesláno 10 osob, jejich popisy a budoucí činnost. Po svém*

53 ABS, f. ZS/GŠ, arch. č. 6251 ZSGŠ, zpráva, 7. 12. 1948, s. 3.

54 Tamtéž.

55 Tamtéž.

56 Tamtéž, zpráva, 20. 12. 1948, s. 1.

příchodu do tábora v Regensburgu byli ihned zatčeni.[57] Tábor měl být dle ZMETKA také brzy zrušen, pročež jej začali jeho obyvatelé ve velkém počtu opouštět.[58] Někteří z nich se rozhodli vydat ještě zpět do vlasti, aby zde získali nějaké finanční prostředky k dalšímu pobytu v zahraničí: *Důvěrník se o těchto cestách do ČSR vyjádřil tak, že utečenci je konají jako rekreaci, poněvadž hranice je nepatrně střežena a přechod je velmi pohodlný.*[59]

ZMETEK pochopitelně neopomněl informovat řídícího příslušníka o dvou mužích, s nimiž se tentokrát do ČSR vracel. Jednalo se o již zmíněného spolubydlícího Jaroslava Šmidrkala a jejich společného známého Miroslava Janečka z Varnsdorfu. Hranice překročili v noci, pěšky dorazili do prostoru v okolí obce Česká Kubice a pokračovali do Domažlic. Ráno odjeli z místního nádraží vlakem do Prahy, kde se rozešli. Mihola kromě jmen obou mužů okamžitě nahlásil i adresáty dopisů, které z Regensburgu nesl, u nichž měl vyzvednout peníze, ze kterých pak měl dostat odměnu. O několik dnů později zinkasoval peníze i od mjr. Alexy, nechal se odvézt služebním autem na hranice a opět pod dohledem tamní SNB přešel „čáru". Pod zprávou, kterou zpravodajec po jeho odchodu sestavil, někdo rukou připsal poznámku: *Je třeba důvěrníka školit a usměrnit na Frankfurt.*[60]

Před vánočními svátky roku 1948 opustil regensburský tábor i Mihola a přemístil se do tábora v Murnau, který se stal napříště jeho základnou. Ještě předtím se ale stihl seznámit s Otto Doboschem, který mu zatím bez bližších podrobností nabídl, aby se stal spolupracovníkem americké kontrarozvědné služby CIC. Mihola projevil o tuto nabídku zájem a na požádání sepsal krátký životopis.[61] Když v polovině ledna 1949 opět pobýval v ČSR a žádal, aby mohl Doboschovu nabídku přijmout, dostal pokyn, snad trochu překvapivě, ji odmítnout. Podle československé rozvědky se měl stále soustředit pouze na poměry v uprchlickém táboře, opatřit pokud možno úplný seznam jeho obyvatel a z nich se zaměřovat na bývalé vojáky. Z toho byl agilní Mihola silně zklamán, nejspíš i proto, že na Doboschovu nabídku okamžitě kývl a své jednání chtěl u Alexy jen zpětně legalizovat. Z velitelství StB v České Lípě totiž přišla zpráva, že na tamní úřadovně byl vyslechnut právě zadržený Jiří Lučík[62], který

57 Tamtéž.

58 Tábor v Regensburgu byl zrušen 13. 12. 1948. Většina z tam ubytovaných odjela do Murnau, část do Ludwigsburgu. Podrobněji srov. ABS, f. V-HK, arch. č. V-774 HK, výpověď Aloise Hlavatého, 29. 7. 1949, s. 5.

59 ABS, f. ZS/GŠ, arch. č. 6251 ZSGŠ, zpráva, 20. 12. 1948, s. 2.

60 Tamtéž, s. 3.

61 ABS, f. ZS/GŠ, arch. č. 6251 ZSGŠ, zpráva, 26. 1. 1949, s. 1.

62 Jiří Lučík (1928–?), vyučen strojním zámečníkem, opakovaně krátkodobě vězněn pro různé krádeže. V září 1948 uprchl do Německa, stal se spolupracovníkem CIC a absolvoval týdenní zpravodajský kurz ve Schwabische-Gemeinde. Počátkem prosince 1948 byl vyslán zpět do ČSR, po zhruba třítýdenním pobytu byl při pokusu přejít zpět do zahraničí zatčen. Po ukončení vyšetřování, kdy podrobně popsal svůj pobyt i osoby, s nimiž se setkal, včetně Oldřicha Miholy, byl rozsudkem Státního soudu dne 6. 4. 1949 odsouzen pro spáchání zločinu velezrady

vypověděl, že v táboře v Řezně-Göetheschulle se seznámil s Oldřichem Miholou, […] *s kterým byl v kursu agentů CIC v hotelu Reishof ve Schwabische-Gemeinde.*[63] Do týdne byla tato skutečnost ověřena.[64]

Dvojitým agentem

Když Mihola o měsíc později dorazil na pravidelné několikadenní setkání se svým řídícím příslušníkem, byl s uvedeným zjištěním konfrontován. Uvedl, že tak učinil pouze za účelem plnění úkolů, které dostal, a upřesnil, že kromě Dobosche jej do služeb americké tajné služby verboval i Miloslav Zlámal[65]. Ten mu jako vstupní úkol, po němž bude *definitivně přijat*, svěřil doručit dopisy na určené adresy v Československu. Tyto Mihola zároveň odevzdal Alexovi k okopírování. Poté je obdržel zpět, aby mohl úkol splnit.[66] Kromě Zlámalových dopisů pro jeho rodinné příslušníky[67] s sebou měl i další, které mu v Německu k doručení předal Jan Breda, podle Miholy velitel uprchlického tábora Murnau, i již zmíněný Alois Hlavatý. Hlavatý Miholu prakticky vysílal za svými přáteli, s nimiž pracoval v odboji za druhé světové války a poté i v protikomunistickém odboji, než musel před hrozícím zatčením z ČSR uprchnout. Jejich počet postupně narůstal,

dle § 1 odst. 1, písm. c) zák. č. 231/48 Sb. a vyzvědačství dle § 5 odst. 1 cit. zák. k trestu odnětí svobody v délce patnácti let a vedlejším trestům. Podrobněji srov. ABS, f. Vyšetřovací spisy – Ústí nad Labem (V-UL), arch. č. V-2296 UL.

63 ABS, f. ZS/GŠ, arch. č. 6251 ZSGŠ, zpráva, 28. 1. 1949; výpis z ASU – archivní svazek 4834, nedat.; výpis z ASU – arch. sv. 5095.

64 Tamtéž, služební lístek, 2. 2. 1949. Později se informace, zda Oldřich Mihola skutečně absolvoval kurz CIC, stala předmětem šetření a dílem i důvodem k nedůvěře vůči němu ze strany československých bezpečnostních složek, neboť to popíral. Srov. tamtéž, II. část výslechu O. Miholy, 29. 7. 1955, s. 5.

65 Miloslav Zlámal (1922–1997), spolupracovník CIC, později emigroval do Kanady, kde žil až do smrti. Publikoval několik básnických sbírek a próz. V roce 1956 jej Oldřich Mihola popsal slovy: *Slovák, byl za války partyzánem a dosáhl hodnosti kapitána.* [...] *Dostal po válce velkostatek u Falknova, kde měl koně Tarzana a prohánět z něj Němce na pracích. Statek předal a utekl – prý z politických důvodů. Zpravodajsky proti ČSR pracoval nejspíše ze ctižádosti, kterou nedovedl ovládnout. Exponoval se za tzv. demokratické Slováky (kteří byli pro ČSR jako celek – naproti tomu ostatní, kteří byli proti republice a chtěli samostatný stát jako za Tisa).* [...] *Žádné velké zprav. zkušenosti neměl – jeho práce spočívala v tom, že prostě posílá jenom na lidi, z nichž většina byli rovněž dřívější známí. Používal jména MILKOV.* Tamtéž, VII. část výslechu O. Miholy, 25. 7. 1955, s. 1–2.

66 Srov. tamtéž, kopie korespondence, nedat.

67 První dvě obálky obsahovaly dopisy pro Zlámalova otce a manželku, které Mihola doručil osobně. Od Zlámala st. pak obdržel synovi určenou částku 12 000 Kčs, z níž mu jako odměna za službu náležela odměna 1 000 Kčs, Zlámalova žena jej pak u sebe jako důvěryhodného člověka nechala přenocovat.

od začátku se však mezi nimi objevoval Hlavatého blízký spolupracovník Milan Kroutil.[68]

O těchto lidech, kteří jej považovali za spojence, nechali ho u sebe s důvěrou přespat a v některých případech jej opakovaně zásobovali penězi i potravinovými lístky, předal ZMETEK rozvědce podrobné a pravdě přesně odpovídající informace. Alexa tak mohl do zprávy poznamenat: *Důvěrník podal tento obraz, jak se mu jeví činnost skupiny. Hlavatý i Kroutil jsou zaměstnanci peněžních ústavů. Mezi peněžními ústavy ve všech okresech byly vytvořeny illegální prvky, které mezi sebou udržovaly spojení. Ústředí bylo v Praze. Kde a kým bylo vedeno, zatím nebylo zjištěno. Podle Kroutila ústředí a některé krajské složky byly po únoru zatčeny. Nyní práce není zatím soustředěna. Na pokyn Hlavatého má se Kroutil pokusit o vytvoření nové sítě. Finanční prostředky byly by dodány ze zahraničí. Hlavatý prý podle výsledků, jaké důvěrník přinese, předá věc na CIC a pak podle dodaných pokynů se vše rozjede.*[69]

Po několika dnech byl odměněn částkami 200 DM a 3 600 Kčs a množstvím potravinových lístků a k dalším úkolům instruován tentokrát velmi konkrétně. Během nastávajícího období měl sledovat činnost Rady svobodného Československa (RSČ)[70] v Murnau a emigrantské skupiny či aktivity přesně jmenovaných osob. Kromě toho měl zjistit přesný popis všech uprchlických táborů v Mnichově, jejich fungování, počty osob zde, jejich národnost atd.[71] Když se pak vezl služebním autem zpět k hranicím, Alexa se znovu vyptával na okolnosti jeho vstupu do služeb CIC. Miholovu motivaci k tomuto kroku nakonec interpretoval do zprávy o jejich setkání takto: *Nabídku pro spolupráci přijal podle mého úsudku hlavně pro svoji osobní bezpečnost. Zatčení je jediná věc, která ho vyvádí z jeho absolutního klidu. Při jízdě na hranice pochvaloval si, jak to bude pohodlné, až na německé straně bude ho doprovázet finančník až na hranici a u nás opět bude převzat a odvezen do vnitrozemí.*[72]

V následujících měsících jara 1949 docházel Mihola do ČSR často a v pravidelných intervalech. Vždy se nahlásil Alexovi, odevzdal dopisy k prohlídce a kopiím a zevrubně jej informoval o událostech a lidech, s nimiž se v uplynulé době setkal.[73]

68 ABS, f. ZS/GŠ, arch. č. 6251 ZSGŠ, zpráva – část B, 12. 3. 1949, s. 3.

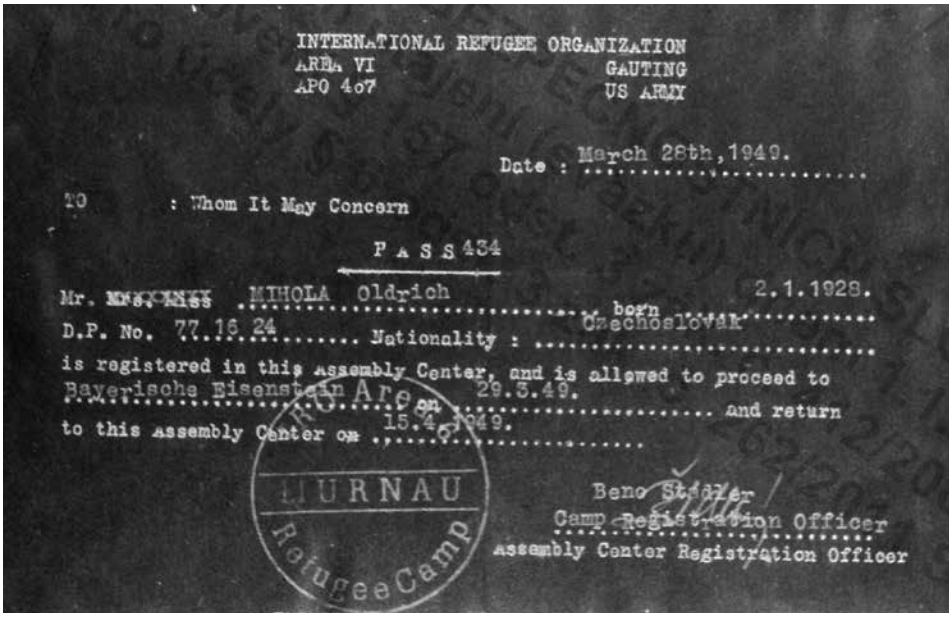
69 Tamtéž, zpráva – část B, 12. 3. 1949, s. 3–4.

70 Rada svobodného Československa (RSČ) byla ustavena jako zastřešující organizace československého exilu po několikaměsíčních jednáních a přípravách ve dnech 19.–25. 2. 1949 v americkém Washingtonu, který se pak stal jejím sídlem. Funkci předsedy rady zastával PhDr. Petr Zenkl, místopředsedy JUDr. Jozef Lettrich. Podrobněji srov. ČELOVSKÝ, Bořivoj. *Politici bez moci. První léta exilové Rady svobodného Československa*. Šenov u Ostravy: Tilia, 2000; RAŠKA, Francis. *Opuštění bojovníci. Historie Rady svobodného Československa 1948–1961*. Praha: Academia, 2009.

71 ABS, f. ZS/GŠ, arch. č. 6251 ZSGŠ, zpráva – část B, 12. 3. 1949, s. 4.

72 Tamtéž.

73 Tamtéž, zpráva – část B, 4. 4. 1949, s. 2.

INTERNATIONAL REFUGEE ORGANIZATION
AREA VI
APO 407
GAUTING
US ARMY

Date : March 28th, 1949.

TO : Whom It May Concern

PASS 434

Mr. ~~Mrs. Miss~~ MIHOLA Oldrich born 2.1.1928.
D.P. No. 77.16.24 Nationality : Czechoslovak
is registered in this Assembly Center, and is allowed to proceed to
Bayerische Eisenstein Ar. on 29.3.49. and return
to this Assembly Center on 15.4.1949.

MURNAU
Refugee Camp

Beno Stázler
Camp Registration Officer
Assembly Center Registration Officer

Obr. 4: Miholova propustka z tábora Murnau, 28. 3. 1949 (ABS, f. ZS/GŠ, arch. č. 6251 ZSGŠ)

Počet jmenovaných osob dosahoval časem několika desítek. Kromě Čechů se mezi nimi objevovali i Slováci jako Štefan Kucharovič[74] z Piešťan či stavitel Josef Frolo[75] z Bratislavy. Korespondence byla stále častěji šifrována či psána metodou tzv. neviditelného inkoustu a snaha pracovníků v laboratořích rozvědky o její vyvolání skončila

74 Štefan Kucharovič (1910–?), účastník druhého odboje, po válce mu byla svěřena správa mlýna v Piešťanech. *Po osvobození se stýkal s pravicovými sociálními demokraty* [...], *jedním z nich byl i Miloš Zlámal, býv. kapitán partyzánské brigády Jegorova, kterému byl za jeho partyzánskou činnost přidělen po válce statek v Chebu.* Po své emigraci Kucharoviče Zlámal kontaktoval dopisem s žádostí a instrukcemi k vybudování sítě spolupracovníků. Kucharovič podle pokynů vybudoval odbojovou skupinu, mezi členy byl i Josef Frolo, a přes spojku zasílal Zlámalovi požadované zprávy týkající se zejména vojenských útvarů či politické situace v piešťanském okrese. Zmíněnou spojkou byl bohužel ZMETEK. Štefan Kucharovič byl zatčen v červnu 1950 a 25. 1. 1951 byl Státním soudem Bratislava odsouzen pro spáchání zločinu vyzvědačství k trestu odnětí svobody na doživotí. ABS, f. V, vyhodnocení tzv. akce 48 (arch. č. V-1017 BA, arch. č. V-160 BA).

75 Josef Frolo, také Frola (1904–?), poválečný člen ČSNS, byl přes svého přítele Štefana Kucharoviče pověřen jejich společným známým Milošem Zlámalem budováním odbojové skupiny a získáváním zpráv špionážního charakteru. I on jednal se ZMETKEM, kterému nabízel finanční podporu, opakovaně jej u sebe ubytoval, budoval tzv. mrtvé schránky. Zatčen byl v červenci 1950 a ve stejném procesu jako Š. Kucharovič byl dne 25. 1. 1951 Státním soudem Bratislava odsouzen pro spáchání zločinu vyzvědačství dle § 5 odst. 1 zák. č. 231/48 Sb. k trestu odnětí svobody na patnáct let. Tamtéž.

ve více případech tristním neúspěchem.[76] Pro nevratné poškození nebylo mnohdy možné dopisy vůbec přečíst, natož doručit, a důvěrník byl v tom případě odeslán ihned zpět do Murnau, kde měl hlásit, že pro přísnou kontrolu a prohlídku během cesty vlakem musel ze strachu z dopadení všechny zásilky zničit.

Když už se některé z klíčových dopisů, obsahujících instrukce k odbojové činnosti, podařilo vyluštit, hodnotil je Miholův řídící příslušník jako natolik *fantastické*, že u něj podněcovaly podezření, že ZMETEK přešel na protivníkovu stranu a dopouští se jakési provokace.[77] Navrhoval dokonce, že jakmile se příště *důvěrník ohlásí – důkladně jej vyslechnout – zařídit nepřetržité sledování – osobní prohlídku – a pak podle celkového výsledku rozhodnout, zda se mu vůbec dovolí, aby se vrátil, případně má-li být zajištěn.*[78] Podle všeho však byl Mihola tehdy i později zcela a jedině loajální komunistickému Československu.

V březnu 1949 čelil i prvnímu podezření ze strany pobočky CIC v Murnau, kam na něj přišla dvě udání kvůli *podezřelému cestování do ČSR*.[79] Jeho nejbližší spolupracovníci se za něj však zaručili a Miholovi se tak podařilo hrozbu odhalení odvrátit. Naopak mu byly ještě obstarány falešné, ale dokonale zpracované československé osobní doklady, včetně občanského průkazu, policejní přihlášky, průkazu pro výdej lístků na potraviny, pracovního průkazu a potvrzení Okresního národního výboru (ONV) Klatovy o povolení do pohraničního celního pásma. Vše na jméno Oldřich MÁCA.[80]

V průběhu dalších výjezdů do ČSR plnil Mihola úkoly různého typu, mezi nimi měl přes jednoho z domácích odbojářů dovézt tiskopisy pracovních průkazů *in bianco* a občanské legitimace či vyzvednout psací stroj s českými typy a přenést jej do Murnau.[81] Pohyboval se jak v Česku, tak na Slovensku, kde podle pokynů Zlámala a Hlavatého osobně navštěvoval jejich a vlastně už i „své" spolupracovníky.

Mezi opravdu aktivní a obětavé patřili například již zmínění Milan Kroutil, Štefan Kucharovič i další lidé, kteří se o něj – kromě podávání zpráv špionážního charakteru – jako o kurýra v domnělém nebezpečí obětavě starali. Kucharovič jej v Piešťanech pohostil a poskytl mu nocleh, navíc mu ještě daroval pistoli s náboji a částku 1 500 Kčs na cestu. Podobně jednal i Kroutil, který mu z vlastních zdrojů předal finanční hotovost ve výši 3 000 Kčs, a poté i Daniel Prchlík[82] z Řevnic

76 ABS, f. ZS/GŠ, arch. č. 6251 ZSGŠ, zpráva ze dne 4. 4. 1949, 9. 4. 1949.

77 Tamtéž, zpráva – část B, 4. 4. 1949, s. 5.

78 Tamtéž, s. 6.

79 Tamtéž, zpráva – část B, 7. 5. 1949, s. 2.

80 Tamtéž.

81 Tamtéž.

82 Daniel Prchlík (1925–?), absolvent reálného gymnázia v Berouně, student medicíny na pražské Karlově univerzitě, od 1947 do února 1948 členem Československé strany národně socialistické (ČSNS). V červenci 1948 pomohl svému příteli Lubomíru Trojanovi přejít státní

u Prahy, od kterého dostal Mihola další střelnou zbraň a náboje. O tu však následně přišel. Navštívil totiž pražský noční bar Nocturno, kde *zůstal do 2 hod. Při odchodu se k němu připojily 3 holky v podnapilém stavu, z nichž jedna zjistila, že* […] *u sebe má pistoli. Upozornila na tuto okolnost nedaleko stojícího strážníka, který* […] *mu odebral osobní doklady (na jméno Máca) s podotknutím, aby si příští den pro ně přišel na strážnici.*[83] Ráno volal Mihola Balaštíkovi s tím, že si tedy jde doklady vyzvednout. Z pozdějšího zpravodajcova popisu vyplývá, jak se celá věc dále vyvíjela: *Nařídil jsem mu, aby na strážnici počkal do mého příchodu. Po svém příchodu jsem zjistil, že důvěrník byl zadržen a předán na StB. Osobním zásahem jsem zařídil, že důvěrník byl ihned propuštěn a doklady mu vráceny. Úřední záznam ani protokol nebyl u StB s důvěrníkem sepisován. Důvěrníkovi jsem nesprávné chování vytknul a odebral jsem mu pistoli i s náboji.*[84]

Mihola jej posléze informoval o proběhlých schůzkách a ke kontrole předal zprávy, které dostal od jmenovaných a které byly určeny do zahraničí. I z nich byly rozvědkou pořizovány kopie a jejich obsah byl mírně pozměněn. Důvodem těchto opatření byla pochopitelně snaha zamezit tomu, aby se do rukou protější strany dostaly pravdivé informace, které by mohl protivník při správné příležitosti vhodně využít. Závěrem pobytu obdržel Mihola i přes výše uvedený incident finanční odměnu ve výši 4 000 Kčs a 100 DM a v následném průběžném posudku ještě pochvalu, když Alexa v podstatě odhadl, že bude ještě „v boji proti nepříteli" komunistickému bezpečnostnímu aparátu velmi platným: *Důvěrník je inteligentní, bystrý, šikovný, ve zpravodajštině má zálibu, je věrný a oddaný lidovědemokratickému*

hranice do Německa, od té doby se různým způsobem podílel na převádění československých občanů do zahraničí, v úschově měl rovněž vysílací stanice. Přes „Oldu" jej v březnu 1949 z Murnau kontaktoval Trojan, varoval jej před možným zatčením a vyzval jej k emigraci. Prchlík si ke dni 17. 8. 1949 naplánoval útěk, ke svojí smůle však vše prozradil Oldřichu Miholovi, se kterým byl těch několik měsíců v pravidelném kontaktu. Zhruba týden před plánovaným útěkem byl pro podezření, že *napomáhal různým osobám k ileg. odchodu za hranice,* [...] *stýkal se s agenty cizí zpravodajské služby, kteří docházeli na území, a* [...] *sám se snažil opustiti ileg. území ČSR*, zatčen. V květnu 1950 byl v procesu „Otto Tulačka a spol." Státním soudem v Praze uznán vinným ze spáchání velezrady dle § 1 odst. 1 písm. c) zák. č. 231/48 Sb. a vyzvědačství dle § 5 odst. 1 cit. zák. a odsouzen k trestu odnětí svobody v délce dvacet let a vedlejším trestům. Ve výkonu trestu v Leopoldově pracoval jako zdravotník, na svobodu byl propuštěn na prezidentskou amnestii v květnu 1960. Srov. ABS, f. Vyšetřovací spisy – Centrála (V-MV), arch. č. V-6424 MV. NA, f. Správa sboru nápravné výchovy (SSNV), osobní vězeňský spis Daniela Prchlíka. Stručná zmínka viz JANDEČKOVÁ, Václava. Ota Tulačka a tajné akce zaměstnanců amerického velvyslanectví v Praze 1948–1949: protikomunistická činnost a souvislosti s akcemi StB „Kámen", „Praha–Žatec" a „Hansa". In: *Securitas Imperii*, roč. 22, č. 1. Praha: ÚSTR, 2013, s. 36–77. Táž: *Kámen. Svědectví hlavního aktéra akce „Falešné hranice" u Všerub na Domažlicku.* Domažlice: Nakl. Českého lesa, 2013, s. 125, 194.

83 ABS, f. ZS/GŠ, arch. č. 6251 ZSGŠ, zpráva – část B, 7. 5. 1949, s. 6.

84 Tamtéž, s. 6–7.

režimu, je odvážný, ale neustáleného charakteru, dobrodružně založený a má sklon k lehkému životu. […] *Mám dojem, podaří-li se mu zapojiti se podle daného mu příkazu na zprav.*[odajské] *ústředí do Ambergu, mohl by pro nás konati velmi cenné služby.*[85]

ROBERT a ROLF

Zhruba v té době se události daly do pohybu. Časová osa sestavená dle informací předaných Miholou československé rozvědce ukazuje, jak ubíhaly dny po 18. květnu 1949, kdy jej Lubomír Trojan[86] informoval, že *půjde z Murnau pryč a že bude zapojen na čs. zprav. síť v Bavorsku.*

Dne 30/5 odvezen […] *do Rottenburgu.* […] *Byl ubytován ve vile u nádraží* […]. *V červnu nebylo nic zvláštního, nudil se ve vile. Z vily se nesměl vzdalovati.* […] *Dne 21/6 přijel do vily ROBERT (podle popisu mjr. Bogataj*[87]*) a řekl mu, že musí míti trpělivost, že jeho (důvěrníka) šéf je v Londýně*[,] *a až přijede, že s ním bude spolupracovati.*

85 Tamtéž, s. 8.

86 Lubomír Trojan (1925–?), absolvent reálného gymnázia v Berouně, do zahraničí uprchl s pomocí svého přítele Daniela Prchlíka v červenci 1948, pobýval v Regensburgu a posléze v Murnau, kde byl zaměstnán u IRO. Jeho další osudy nejsou známy. Stručná zmínka viz JANDEČKOVÁ, Václava. Ota Tulačka a tajné akce zaměstnanců amerického velvyslanectví v Praze 1948–1949: protikomunistická činnost a souvislosti s akcemi StB „Kámen", „Praha-Žatec" a „Hansa". In: *Securitas Imperii*, roč. 22, č. 1. Praha: ÚSTR, 2013, s. 36–77. Táž: *Kámen. Svědectví hlavního aktéra akce „Falešné hranice" u Všerub na Domažlicku.* Domažlice: Nakl. Českého lesa, 2013, s. 128–129.

87 František Bogataj (1913–1999), mjr., absolvent Vojenské akademie (VA) v Hranicích (1936), během okupace ČSR se zapojil do druhého odboje, v roce 1940 uprchl do zahraničí, kde vstoupil do čs. bojových jednotek. Po absolvování výcviku byl v dubnu 1944 vysazen na jižní Moravě jako velitel paraskupiny CARBON. Po skončení války nastoupil na Vysokou školu válečnou, po studiu byl jmenován přednostou II. zpravodajského odboru v Banské Bystrici. Ihned po únorových událostech 1948 byl odeslán na nucenou dovolenou, v říjnu téhož roku se mu s pomocí Štěpána Gavendy (1920–1954) podařilo uprchnout do zahraničí. Nedlouho po svém příchodu do Německa začal spolupracovat s gen. Františkem Moravcem (1895–1966) a stal se velitelem několika zpravodajských skupin, které budovaly protikomunistickou odbojovou síť na jižní Moravě, ve které hrál významnou roli jeho bratr Josef. Ten však byl spolu s dalšími v srpnu 1949 zatčen a o tři roky později odsouzen k doživotnímu trestu odnětí svobody. František Bogataj zůstal v Moravcově skupině až do roku 1954, kdy přesídlil do USA, kde žil až do své smrti. V roce 1992 mu byl udělen Řád M. R. Štefánika III. třídy a byl povýšen do hodnosti generálmajora. Srov. ROKOSKÝ, Jaroslav: Bratři František a Josef Bogatajovi. Protikomunistický odboj na jižní Moravě. In: *Securitas Imperii*, roč. 16, č. 1, Praha 2010, s. 88–135.

Dne 25/6 přijel šéf důvěrníka ROLF, podle popisu je to mjr. Drbohlav[88]*. Důvěrník nezná jeho pravé jméno.*[89] *Robert se ho vyptával, jak se dostal důvěrník poprvé přes hranice, důvody zběhnutí jeho známé, cesty přes hranice. Výslech byl velmi povrchní a byl patrně již dobře informován od Trojana, který vlastně důvěrníka doporučil. Zanechal mu asi 10 DM a nedal mu žádné dispozice, jen aby čekal na další.*

Dne 11/7 Zlámal s ROLFEM se pohádali a důvěrníkovi bylo nařízeno, aby pracoval v budoucnu jen s ROLFEM.

Dne 15/7 přijel ROLF ve společnosti Štěpána Gavendy a Viktora Zemánka, které přivezl z hranic.

Dne 17/7 odejeli Štěpán Gavenda a Zemánek do Regensburgu. […]

Dne 24/7 přijel opět ROLF a přivezl s sebou Gavendu a Zemánka. Byli prý v ČSR jen přes noc. Důvěrníkovi byla ve vile celý čas dlouhá chvíle a nevěděl, čím se má baviti. Proto toho dne prosil šéfa, aby jej už někam poslal.

Dne 26/7 přijel šéf ROLF a dal mu 60 DM a smluvili si schůzku na příští den do Regensburgu, v kavárně Charlott v 16.00 hodin.

Dne 27/7 odjel Gavenda a Zemánek do Landshutu. Důvěrník pak do Regensburgu.[90]

V Regensburgu se ZMETEK znovu setkal s Rudolfem Drbohlavem, který mu předal *peníze, doklady a 3 dopisy, zvláště adjustované průhlednou páskou v překládaných obálkách.* […] *Poučen, jak se má chovati při doručování dopisů, vyžádat si odpovědi na dopisy za dva dny. Překročiti hranice má zpět dne 3/8 a bude na něj čekati v 0.00 hodin na silnici asi 2 km záp. od Bayerisch Eisenstein s autem, kterým jej pak odveze do Rottenburg a/L. V případě, že by se nemohl z jakýchkoliv důvodů dostaviti, opakuje se schůzka za 7 dní v tutéž dobu. V případě, že bude zadržen německou policií, má udati, že jej poslal IRON. Ve voze mu pak ROLF předal 12 000 Kčs,* […] *400 kusů amerických cigaret Moris, 2 krabice kávy a 2 krabice kakaa, 2 balíčky tabáku pro mjr. Procházku.*[91] Mimo to dostal dopisy, které měl doručit osobně.

88 Rudolf Drbohlav (1914–1952), mjr., absolvent Vojenské akademie v Hranicích, účastník zahraničního odboje za druhé světové války, ve Velké Británii působil jako zpravodajec. Po válce se vrátil zpět do vlasti a nastoupil ke studiu na Vysoké škole válečné (VŠV) v Praze. Po únoru 1948 byl donucen ze studia odejít a podobně jako další jeho kolegové byl dán na dovolenou s čekaným, a posléze z vojska propuštěn. V červnu 1948 se mu podařilo prchnout do zahraničí, kde se významně angažoval ve zpravodajské činnosti proti komunistickému režimu v ČSR. Nedlouho po ukončení působení ve zpravodajské skupině v roce 1952 zemřel, pravděpodobně na následky kožní infekce (nádoru?), kvůli které již v roce 1949 postoupil operaci. PEJČOCH, Ivo; TOMEK, Prokop, ref. 1, s. 21–22. TOMEK, Prokop: Zpravodajská skupina „Iron" a její infiltrace československými bezpečnostními složkami v letech 1948–1952. In: *Historie a vojenství,* roč. LIX, č. 3, 2010, s. 23–43.

89 Zde je ve strojopisném textu tužkou vepsána poznámka: *Poznal oba podle foto, které mu bylo od nás předloženo.* ABS, f. ZS/GŠ, arch. č. 6251 ZSGŠ, zpráva – část B, 4. 8. 1949, s. 2.

90 Tamtéž, s. 2–3.

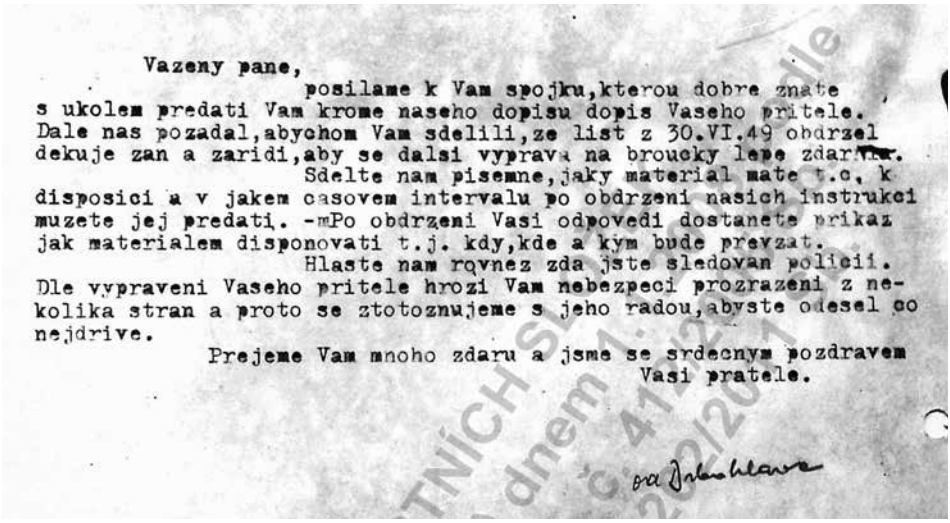
91 Tamtéž, s. 3–4.

První z nich, označený jménem *Jana*, byl určen mjr. Otto Procházkovi[92], druhý, *Pro Doktora*, patřil Danielu Prchlíkovi a nakonec dopis označený slovem *ila* Milanu Kroutilovi.[93] Oba posledně jmenované Mihola posléze skutečně navštívil a dopis předal, u mjr. Otto Procházky zásilku podle rukopisné poznámky ve zprávě *převzalo a zařídilo 5. odd.*[94]

92 Otto Procházka (1912–?), mjr. gšt., absolvent Vojenské akademie v Hranicích a VŠV v Praze, ovládal anglický, německý, polský a francouzský jazyk, bojoval ve druhé světové válce, za což obdržel několik vojenských vyznamenání. V letech 1945 až 1948 byl členem ČSNS. Během vyšetřování vypověděl, že jej v letních měsících roku 1949 vyhledal *agent ze zahraničí*, seznámil ho se způsobem zašifrování zpráv a určil mu schránky, které měl zprávami plnit. Jednalo se o nastrčeného spolupracovníka 5. oddělení HŠ MNO, které pracovalo s informacemi a zásilkami, předávanými zpravodajskému oddělení ZMETKEM. Domnělý agent CIC Procházkovi uložil, aby navázal styk s některými, jmenovitě určenými důstojníky ČSA, a tyto buď vyzval ke spolupráci, nebo jim slíbil pomoc při jejich útěku do zahraničí. V lednu 1950 jej Státní soud v Praze uznal vinným ze spáchání zločinu velezrady dle § 1 odst. 2 zák. č. 231/48 Sb., a vyzvědačství dle § 5 odst. 1 cit. zák., pročež mu jako důstojníkovi hrozil trest smrti. Soud nakonec přihlédl k jeho zásluhám během války a udělil trest odnětí svobody v délce 25 let. V roce 1953 se Procházka dozvěděl, že se stal obětí agenta-provokatéra, na základě čehož požádal o revizi soudního řízení. Ta byla povolena a následně mu byl dvakrát snížen trest odnětí svobody, načež byl v roce 1955 podmínečně propuštěn na svobodu. V roce 1964 se živil jako zásobovač u n. p. Laboratorní přístroje Praha, při prošetřování případu obvinění odmítl s tím, že byl při vyšetřování příslušníky 5. oddělení HŠ MNO hrubě psychicky i fyzicky týrán. ABS, f. V-MV, arch. č. V-5805 MV. Tamtéž, f. Inspekce ministra vnitra (A8), inv. j. 1059.

93 ABS, f. ZS/GŠ, arch. č. 6251 ZSGŠ, zpráva – část B, 4. 8. 1949, s. 6.

94 Dopis byl skutečně přes nastrčenou spojku mjr. Ottovi Procházkovi předán 30. 7. 1949, jmenovaný si jej *přečetl a slíbil plnou podporu a spolupráci. Vzkázal po spojce, že zatím nemůže dodati nic písemného, až po svém nastoupení ve válečné škole. Zatím je na závěrečných cvičeních v Jáchymově. V tomto znění byla odpověď důvěrníkovi předána, s tím, aby podal o doručení zprávu.* Tamtéž. Označení „5. oddělení HŠ MNO" se užívalo pro institucionálního nástupce Obranného zpravodajství (OBZ), tedy vojenské zpravodajské služby vzniklé ještě během druhé světové války z přímého podnětu Sovětů. Od začátku až do září 1948 mu velel Bedřich Reicin. Poté co byl jmenován náměstkem ministra národní obrany, vedl 5. oddělení gen. Josef Musil, který jej řídil i v době transformace na Hlavní informační správu (HIS) v srpnu 1950. Oddělení, které sloužilo k „očistě" armády, jak byla perzekuce tisíců vojenských osob tehdejším mocenským aparátem nazývána, tvořilo několik samostatných, avšak úzce spolupracujících skupin, které řídili jednotliví přednostové. Patřily k nim skupina zpravodajské ochrany průmyslu, složka osobní (kádrová), evidenční, pátrací, studijní a výslechová (realizační). K běžné praxi patřily provokace, falešná obvinění, podvrhování usvědčujících důkazů i brutální fyzické a psychické násilí. Srov. BÁRTOVÁ, Markéta. Příslušníci vyšetřovací skupiny 5. oddělení Hlavního štábu Ministerstva národní obrany a jejich podíl na perzekuci vojenských osob v letech 1948–1950. In: KARPÍŠEK, Jaromír; STURZ, Zbyněk; BLÁHOVÁ Marie et al. *České, slovenské a československé dějiny 20. století XII.* Hradec Králové: Gaudeamus, 2018, s. 201–212; HANZLÍK, František. *Vojenské obranné zpravodajství v zápasu o politickou moc 1945–1950.* Praha: ÚDV, 2003; týž. *Bez milosti a slitování. B. Reicin – fanatik rudého teroru.* Praha: Ostrov, 2011, s. 115–333;

Vazeny pane,

posilame k Vam spojku, kterou dobre znate s ukolem predati Vam krome naseho dopisu dopis Vaseho pritele. Dale nas pozadal, abychom Vam sdelili, ze list z 30.VI.49 obdrzel dekuje zan a zaridi, aby se dalsi vyprava na broucky lepe zdar[illegible]. Sdelte nam pisemne, jaky material mate t.c. k disposici a v jakem casovem intervalu po obdrzeni nasich instrukci muzete jej predati. -mPo obdrzeni Vasi odpovedi dostanete prikaz jak materialem disponovati t.j. kdy, kde a kym bude prevzat. Hlaste nam rovnez zda jste sledovan policii. Dle vypraveni Vaseho pritele hrozi Vam nebezpeci prozrazeni z nekolika stran a proto se ztotoznujeme s jeho radou, abyste odesel co nejdrive.

Prejeme Vam mnoho zdaru a jsme se srdecnym pozdravem

Vasi pratele.

pro Jakubka

Obr. 5: Dopis určený Danielu Prchlíkovi, nedat. [červenec 1949] (ABS, f. ZS/GŠ, arch. č. 6251 ZSGŠ)

V noci z 27 a 28/7 1949 překročil pak důvěrník hladce čs. hranici a odejel vlakem z Železné Rudy do Plzně a odtud pak do Prahy, kam přijel asi kolem 11. hodiny. Zašel do restaurace Pelikán v Praze II a odtud se pak telefonicky ohlásil Balaštíkovi.[95]

V následujících třech dnech jej Mihola zevrubně informoval o všem, co považoval za důležité a k čemu byl v předcházejícím období úkolován. Uváděl také informace o tom, v jakém režimu jako spolupracovník CIC v Německu funguje: *Za přechod hranic dostává 30 dolarů. Jedná se prý o to, že má býti nyní zaměstnán s fix. platem*[,] *a to 90 dolarů + 200 DM + byt, stravu + cigarety. Do ČSR má choditi prý dvakrát měsíčně*[,] *a to pravidelně 1. a 15. každého měsíce. Práce: vybírati mrtvé schránky*[96] *a dodávati peníze za mrtvé schránky. O všem bude ještě prý instruován ROLFEM. Má převzíti podobnou práci, kterou koná Gavenda a tento pak půjde do kanceláře a vožení* [sic] *lidí ke hranicím.*[97]

KUDRNA, Ladislav. Vojenské obranné zpravodajství (1945–1950). In: *Paměť a dějiny*, roč. 2, č. 1, 2008, s. 76–89; POVOLNÝ, Daniel. *Organizační vývoj Vojenské kontrarozvědky v letech 1945–1990.* Praha: MO ČR, 2009.

95 ABS, f. ZS/GŠ, arch. č. 6251 ZSGŠ, zpráva – část B, 4. 8. 1949, s. 3–4.

96 K pojmu „mrtvá schránka" a obecně činnosti spolupracovníků zahraničních zpravodajských složek v ČSR v daném období srov. BÁRTOVÁ, Markéta. Činnost zahraničních zpravodajských služeb na území ČSR v letech 1948–1950. Zpráva velitelství StB z ledna 1951. In: *Securitas Imperii*, roč. 31, č. 2. Praha: ÚSTR, 2017, s. 132–175. K tématu srov. též SVOBODA, Libor; TICHÝ, Martin (eds.). *Cesty za svobodou. Kurýři a převaděči v padesátých letech 20. století.* Praha: ÚSTR, 2014.

97 ABS, f. ZS/GŠ, arch. č. 6251 ZSGŠ, zpráva – část B, 4. 8. 1949, s. 12.

Zatčení Štěpána Gavendy a Miloše Zemánka

Štěpán Gavenda v té době patřil k osvědčeným agentům chodcům, který přešel hranice již více než desetkrát. Čekala ho už jen závěrečná, poslední cesta do bývalé vlasti a za odměnu mu pak měla být svěřena práce tzv. *helpera* a později jistě i možnost odcestovat do USA.[98] Mihola však právě tehdy prozradil, že se spolu se svým kolegou Milošem Zemánkem na tuto cestu v nejbližších dnech chystá a do Prahy dorazí rychlíkem.

Do detailu tak mohlo být předem naplánováno jejich zatčení, a když dorazila to ráno první srpnový den roku 1949 vlaková souprava na pražské hlavní nádraží, lidově zvané „Wilsoňák", čekala na ně polovina 5. oddělení. Událost, která stála na začátku pohnutého osudu jak obou těchto mužů, tak následně i desítek jejich přímých a přes další osoby i „nepřímých" spolupracovníků, se v první zprávě Miholova řídícího příslušníka vešla na jeden řádek: *Dne 1/8 v 7.30 Wilson. nádr. označení Gavendy a Zemánka*.[99] Následně ji popsal podrobněji a ze závěrečných slov se zdálo, že Mihola snad ani neměl tušení, že došlo k jejich zadržení: *Dne 1/8 v 7.30 jsem měl s důvěrníkem další schůzku na Wilsonově nádraží, kde měl za úkol označiti Štěpána Gavendu a VIKTORA*[100] *Zemánka. Důvěrník splnil tento úkol 100%, osoby velmi nenápadně označil. Gavenda i Viktor Zemánek byli zatčeni při východu z nádraží hl. št. 5. oddělení, které si provedlo tuto akci pak samostatně. Důvěrníkovi jsem namluvil, že označení Gavendy a Viktora potřebuji proto, abych se mohl později pokusiti tyto získati pro spolupráci. Důvěrník tomu věřil* [!] *a jejich zatčení ušlo pak jeho pozornosti. Při dalších schůzkách, které jsem s důvěrníkem měl, se vždy dotazoval, zda nevím, kde Gavenda a VIKTOR jsou. Namluvil jsem mu, že jeli do Benešova a pak někam na Moravu. Důvěrník tomu věřil, neboť doplnil, že asi jeli do Hoštálkové, odkud jsou.*[101]

Těžko říci, zda Mihola opravdu netušil, co způsobil. Jisté však je, že tentýž den strávil návštěvami pražských kaváren a barů, stihl si zajít na plovárnu a nazítří podniknout i nákupy, které zahrnovaly mimo jiné pořízení *2 gramofonových desek ze hry Divotvorný hrnec*.[102] Odpoledne se sešel s Alexou, který mu sdělil nové úkoly. Hlavním z nich bylo snažit se zjistit místo Bogatajovy a Drbohlavovy ústředny, vyvíjet snahu stát se jejich doprovodem na cestách do Frankfurtu nad Mohanem, zajistit jména a popisy jejich nadřízených i informace z nového telefonního seznamu z rottenburské vily, obsahujícího údajně informace o CIC a adresy jejích příslušníků. Mihola se ještě dotázal, zda jsou mu na jeho vkladní knížku pravidelně ukládány 3 000 Kčs, jak zněla domluva. Po kladné odpovědi se sbalil a v noci ze 3. na 4. srpna

98 Srov. PEJČOCH, Ivo; TOMEK, Prokop, ref. 1, s. 87.

99 ABS, f. ZS/GŠ, arch. č. 6251 ZSGŠ, zpráva – část B, 4. 8. 1949, s. 4.

100 Jménem VIKTOR se přezdívalo Miloši Zemánkovi. Srov. tamtéž, úřední záznam o předběžném výslechu s O. Miholou, 27. 6. 1955, s. 6.

101 Tamtéž, zpráva – část B, 29. 7. 1949, s. 12.

102 Tamtéž, zpráva – část B, 4. 8. 1949, s. 5.

1949 se způsobem, který si přál, vrátil do Německa: *Dne 3/8 1949 měl důvěrník podle instrukcí ROLFA přejíti. ROLF čekal asi 2 km za Bavorskou Železnou Rudou na silnici s autem. Z Prahy vyjel důvěrník ve společnosti pátrače MLVI a pátrače KR a šoféra Boháčka v 17.15 hodin, v 19.00 příjezd do Plzně, kde jsem důvěrníka pohostil před přechodem večeří. V 20.30 odjezd na Železnou Rudu. V prostoru asi 18 km před přechodem jsem důvěrníka vybavil penězi a jídlem na cestu a odevzdal mu u mne deponovaný ruční granát, pistoli Zbrojovka ráže 9 mm s 8 náboji a 64 nábojů od Prchlíka. Zbraně jsem odevzdal se souhlasem hl. št. 5 oddělení.* […] *Dále jsem důvěrníkovi odevzdal všechny dopisy, které mi dal k dispozici, které byly pozměněny.*[103] V Německu jej pak skutečně očekával R. Drbohlav v *osobním autě Volkswagen* […] *s jistým HENRYM, který má osobní průkazy na jméno Frant. LÍPA. ROLF projevil uspokojení nad návratem důvěrníka a ihned na místě a cestou se nechal informovat o tom, jak splnil úkol. Z Eisensteinu odjeli do Regensburgu, kde ZMETEK přespal s HENRYM v jednom hotelu a ROLF odjel pravděpodobně do svého bytu* […]. *Dne 4. 8. 1949 setkal se ZMETEK a HENRY s ROLFEM v 10.00 hod u americké vojenské nemocnice a ROLF odvedl HENRYHO k lékařskému ošetření, neboť HENRY měl něco s nohou. Když se vrátili asi po 1 hodině, měl HENRY ošetřenu nohu a ROLF jim řekl, že sám zůstane v nemocnici, kde bude operován na noze, neboť mu tam prý roste nějaká houba. Až do odjezdu dův.*[ěrníka] *do ČSR dne 17. 8. 1949 byl ROLF stále v nemocnici.*[104]

Ironie osudu

V mezidobí pobýval Mihola střídavě v Murnau a Rottenburgu. Když se předem dohodnutého dne 14. srpna 1949 nevrátili Štěpán Gavenda s Milošem Zemánkem ze své cesty v ČSR, navštívil Miholu František Bogataj. „Informoval" jej a ve správné předtuše jejich zatčení pověřil ironií osudu právě Miholu, *že to pojede prošetřit.*[105] Těsně před cestou jej instruoval v tom smyslu, že musí podniknout kroky ke zjištění jejich situace a zároveň varovat všechny spolupracovníky. Kromě dalších se jednalo o Jaroslava Rulceho a Štěpána Hovorku, pro které mu předal ručně psané šifrované vzkazy. Oba odbojáři měli podle Bogatajova pokynu zničit jimi obsluhované mrtvé schránky i s obsahem a v případě sílícího nebezpečí uprchnout do zahraničí. Když přijel Mihola po přechodu hranic do Prahy a následně Zlína, zjistil, že část osob, k nimž byl úkolován, byla již zadržena. Na místě se také dozvěděl, že *Bogatajův bratr a sestra byli rovněž zatčeni.*[106] Než se 21. srpna 1948 vrátil do Německa, pečlivě o všem informoval Balaštíka.

103 Tamtéž, s. 15.

104 Tamtéž, zpráva – část B, 22. 8. 1949, s. 1.

105 Tamtéž, s. 2.

106 Tamtéž, s. 3. Josef Bogataj (1905–?), vyučený strojní zámečník, povoláním strojvůdce, spolupracoval nejpozději od října 1949 se Štěpánem Gavendou a dalšími spolupracovníky svého bratra Františka, plnil zadané úkoly, pomáhal při převodech osob do zahraničí,

Stejně tak to udělal i při další cestě do ČSR a podle něj proběhlo setkání s Bogatajem následovně. Když mu sdělil zjištěné skutečnosti o jeho rodině a to, že *Gavenda se Zemánkem a jejich pomocníci v ČSR jsou zatčeni, Bogataj zuřil, opil se a v opilosti hrozil, že si vyžádá od Američanů povolení k plánovanému atentátu na presidenta republiky, min. předsedu Zápotockého a plk. Reicina.*[107] Jak se zdá, Bogataj v té chvíli ani na okamžik o Miholovi nezapochyboval a při hlasitých úvahách, kdo mohl oba muže zradit, jmenoval několik jiných lidí, kteří za to byli *zcela určitě* zodpovědní.[108] Značná důvěra, kterou k Miholovi Drbohlav choval, bude československou rozvědkou brzy vnímána jako profesionální neschopnost, zvlášť když Miholu ještě pochválil za *dobré splnění úkolu* a rozhodl se jej prakticky povýšit.[109]

Podle Miholových slov jej totiž Bogataj chtěl do republiky vyslat ještě maximálně dvakrát a poté jej přesunout do Frankfurtu nad Mohanem. *Naznačil mu, že tím okamžikem, kdy přijde na vyšší místo, ustanou jeho cesty do ČSR, neboť bude mnoho vědět a bylo by nebezpečí, že při event. zadržení v ČSR by mohl vyzradit důležité věci. Slíbil mu, že se dostane na místo, které bylo rezervováno pro Gavendu.*[110]

V pořadí už třetí a vrcholnou ironií osudu, poté co byl Mihola vyslán, aby zjistil, co je s jeho kolegy, jejichž zatčení zapříčinil, a pak měl jednoho z nich prakticky nahradit, bylo, že *z pozůstalosti po Gavendovi dostal psa Harryho.*[111]

---

rozšiřoval letáky protikomunistického obsahu a podílel se i jiným způsobem na třetím odboji. Zatčen byl 4. 8. 1949. Státním soud, oddělení Brno, jej po hlavním líčení konaném v Uherském Hradišti ve dnech 20.–22. 2. 1951 uznal vinným ze spáchání zločinu velezrady dle § 1 odst. 2 zák. č. 231/48 Sb., vyzvědačství dle § 5 odst. 1 cit. zák. a nedovoleného ozbrojování dle § 29 cit. zák. a odsoudil ho k doživotnímu trestu. ABS, f. Vyšetřovací spisy – Brno (V-BR), arch. č. V-3193 BR, rozsudek Státního soudu, oddělení Brno, 22. 2. 1951, sp. zn. Or II/I 59/50.

107 ABS, f. ZS/GŠ, arch. č. 6251 ZSGŠ, zpráva, část B, 30. 9. 1949, s. 3. Div. gen. Bedřich Reicin, původním jménem Friedrich Reinzinger (1911–1952), gen., pocházel z přerovské židovské rodiny, absolvoval gymnázium a obchodní akademii, od roku 1928 byl placeným funkcionářem KSČ. Od roku 1940 pobýval v SSSR, kde začal spolupracovat jako spolupracovník NKVD, od roku 1942 byl zařazen do československého pluku, u nějž pak až do konce války působil jako osvětový důstojník. V lednu 1945 byl jmenován přednostou OBZ, jemuž velel až do roku 1948, kdy mu byla svěřena funkce náměstka ministra národní obrany. Reicin prakticky řídil personální změny v důstojnickém sboru čs. armády, s jeho souhlasem docházelo k psychickému i fyzickému týrání zatčených vojáků. Počátkem února 1951 se stal obětí mocenského souboje uvnitř vrcholné hierarchie čs. armády, byl zatčen a po ukončení vyšetřování přičleněn do procesu s Rudolfem Slánským. V listopadu 1952 byl odsouzen k trestu smrti a začátkem prosince téhož roku popraven. Srov. HANZLÍK, František. *Bez milosti a slitování. B. Reicin – fanatik rudého teroru*. Praha: Ostrov, 2011.

108 ABS, f. ZS/GŠ, arch. č. 6251 ZSGŠ, zpráva – část B, 30. 9. 1949, s. 3.

109 Tamtéž, s. 1.

110 Tamtéž, s. 2.

111 Tamtéž.

Další cesty do ČSR

V září 1949 byl Mihola opět vyslán Bogatajem do ČSR, když mu předtím nechal udělat nové falešné doklady, tentokrát na jméno „Oldřich MAREK". Obdržel instrukce, aby navštívil Milana Kroutila, ten však byl v té době již zatčen, tak se spojil s Karlem Semerádem.[112] Semerád, později kvůli Miholovi také zatčený, mu jako další z „jeho" spolupracovníků již dříve nabídl, že jej může propojit se zaměstnancem hlavní pražské pošty. Uvedený muž byl ochoten předávat kopie zpráv, které zasílaly prostřednictvím poštovní korespondence některé ambasády do zahraničí. Pod dohledem 5. oddělení HŠ MNO, které se i v tomto případě na dalším postupu podílelo, se skutečně všichni tři muži sešli: *Dne 23. 9. 1949 navštívil důvěrník Semeráda, který ho seznámil s poštovním úředníkem Holečkem*[113] […]. *K jednání došlo v Holečkově bytě ve 13:45 h. a trvalo celkem asi 10 min. Holeček, který byl Semerádem o všem informován, spolupráci přislíbil a ihned předal důvěrníkovi několik opisů šifrovaných depeší a odeslaných z Prahy vyslanectvím SSSR do Moskvy a konzulátu SSSR do Bratislavy. Dále dva opisy šifrovaných depeší odeslaných bulharským vyslanectvím v Praze do Sofie. Originály opisů převzalo 5. oddělení, které pořídilo pozměněný opis*, který pak předal Mihola Bogatajovi, stejně jako Horáčkův požadavek na malý fotoaparát.[114]

Začátkem října 1949, když se Mihola vracel z další československé cesty, rozhodla se rozvědka učinit pokus, jehož cílem bylo urychlit jeho postup v hierarchii Bogatajovy organizace a zároveň docílit důvěrníkova stažení z terénu, zcela jistě i ze sílících obav z prozrazení. Přispělo k tomu jistě i to, že síť, kterou předtím Hlavatý, Gavenda i Zemánek pomáhali pracně budovat, byla již z větší části rozprášena a její členové byli pozatýkáni, ale nakonec i vzrůstající poptávka po dalších, cennějších poznatcích: *Bogataj i RALF slíbili dův.*[ěrníkovi] *před časem, že vykoná ještě asi jednu nebo dvě cesty do ČSR a půjde na vyšší*[,] *odpovědnější místo buď k RALFOVI, nebo do Frankfurtu. Vzhledem k tomu, že dův.*[ěrník] *na stupni pouhé spojky ví jen tolik, kolik ke svému úkolu nezbytně potřebuje, nemůže proniknouti dále. Bylo třeba proto vytvořiti situaci, která by ovlivnila Bogataje i RALFA, aby splnil dův.*[ěrníkovi] *daný slib.*

Z toho důvodu byla při přechodu dne 19. 10. [19]*49 ve 22.30 h. vytvořena na hranici situace s použitím zbraně, ze které vyplyne, že dův.*[ěrník] *byl na území ČSR pronásledován. Předpokládám, že RALF, který očekával v blízkosti hranice a dův.*[ěrníkovu] *situaci sledoval, přijde k závěru, že bezpečnost dův.*[ěrníka] *je na našem území*

112 Karel Semerád (1913–?), povoláním obchodní příručí, zatčen 30. 1. 1950 a obviněn z poskytnutí pomoci několika osobám při přechodu státních hranic a posléze ze spolupráce s *agentem VAŇKEM,* tedy Oldřichem Miholou, kterému předával zprávy různého druhu. Spolu se svým kamarádem poštovním úředníkem Vladimírem Horáčkem (1907–?), který byl zatčen již 21. 12. 1949, byl 14. 4. 1950 postaven před Státní soud v Praze, byli uznáni vinnými ze spáchání zločinu vyzvědačství podle § 5 odst. 1 zák. č. 231/48 Sb. a odsouzeni k trestu odnětí svobody osmnáct let a vedlejším trestům. ABS, f. V-MV, arch. č. V-5334 MV.

113 Správně „Horáček".

114 ABS, f. ZS/GŠ, arch. č. 6251 ZSGŠ, zpráva – část B, 30. 9. 1949, s. 6.

EPUBLIKA ČESKOSLOVENSKÁ

OBČANSKÝ PRŮKAZ

ODDÍL I.

Marek

Oldřich

1

2

Obr. 6: Falešný občanský průkaz Oldřicha Miholy, 1949 (ABS, f. ZS/GŠ, arch. č. 6251 ZSGŠ)

ohrožena a splní daný slib. Použití zbraně na hranici je konečně kryto výměnou mužstva útvaru SNB v Žel. Rudě a dokonalejším střežením.

K tomuto opatření jsem konečně přistoupil z toho důvodu, že existence dův.[ěrníka] *je do určité míry zásahy 5. odděl. a StB, které jsou v zájmu bezpečnosti státu nutné, u cizího zpravodajství ohrožena a v brzké budoucnosti by se stala neudržitelnou. Je proto třeba pokusiti se vyřaditi dův.*[ěrníka] *z funkce spojky a proniknouti dále.*

V tomto smyslu jsem dův.[ěrníka] *školil a vydal jsem mu tyto úkoly:*

Čsl. zprav. služba v Bavorsku:

Na podkladě daných slibů umístiti se jako pomocník Bogataje a RALFA a zjistiti:

- *kde jsou jejich úřadovny,*
- *komu podléhají,*
- *prostor jejich činnosti,*
- *styky s americkým zpravodajstvím,*
- *styky s čsl. zpravodajstvím v Rakousku a Frankfurtu,*
- *další služebny čsl. zpravodajství v Bavorsku, jejich umístění a obsazení,*
- *zjistiti jmenovitě býv. důstojníky zapojené do cizího zpravodajství a rozsah jejich činnosti,*
- *školení a kurzy zprav. agentů,*
- *stanoviště agentů, přechody a úkoly,*
- *„Vlastenecká fronta" a „Civilian Guard",*
- *získávání dokumentů všeho druhu.*[115]

115 Tamtéž, zpráva – část B, 21. 10. 1949, s. 4–5.

Miholovi byl předán fotoaparát a byla mu určena nová krycí adresa, kam měl posílat korespondenční lístky či pohlednice a mezi řádky psát vodou hlášení o své situaci a především data, kdy by měl opět dorazit do ČSR. Obsáhlejší zprávy měl psát vodou a v dopise zasílat na krycí adresu do Paříže. Poté obdržel odměnu ve výši 100 DM a potravinové lístky, na vkladní knížku mu bylo vloženo 5 000 Kčs.

Přes tučnou odměnu a další instrukce bylo hodnocení, které na Miholu vypracoval jeho řídící příslušník koncem září 1949, dost kritické: *Dojem o důvěrníkovi: Mluvit o službě pro vlast a podobně by bylo zbytečné, poněvadž je to hochštapler a děvkař prvního řádu. Zajímají ho jen peníze a kariéra. Peníze mu mají zajistiti vyšší životní standard, což u něho znamená americká cigareta, oběd za 300–500 Kčs, auto, voňavka a holka. Manuální práce se štítí. Prací pro nás chce si vysloužiti vstup do 2. ročníku letecké akademie,* k čemuž pravděpodobně nadřízený Miholova řídícího příslušníka rukou připsal: *To bychom si dali!*[116] *Je přesvědčen, že by byl dokonalým důstojníkem, neboť dovede působit na mladé dívky, je zvyklý vyššímu životnímu standardu a konečně o létání má zájem. To stačí, aby byl dokonalým důstojníkem.*[117] I tak si však rozvědka Miholových služeb musela cenit, neboť v poslední větě pisatel lakonicky dodal: *Přes tyto jeho špatné vlastnosti jsem toho názoru, že je rovný a spolupráce s námi není cizímu zpravodajství známa.*[118] „Rovný" ke komunistické rozvědce Mihola rozhodně byl, ostatně již brzy si měl připsat další skalp svého kolegy z řad spolupracovníků Drbohlavovy zpravodajské skupiny.

Zatčení Miholova bratra Jana

Ještě dříve však došlo k zatčení Miholova nejmladšího bratra Jana, které paradoxně souviselo s jeho pokusem zapojit se do protikomunistických aktivit. Jan Mihola, vyučený radiomechanik, nastoupil od září 1948 ke studiu na Vyšší elektrotechnické průmyslové škole v Brně. Přes aktivní činnost své matky v KSČ patřil k členům Sokola a od roku 1946 i Junáka.[119] V srpnu 1949 se seznámil se Stanislavem Bělochem[120],

116 Tamtéž.

117 Tamtéž.

118 Tamtéž, s. 7.

119 ABS, f. V-BN, arch. č. V-471 BN, výpověď Jana Miholy, 15. 11. 1950, s. 1. Pro úplnost srov. i související případ, tamtéž, arch. č. V-1403 BN.

120 Stanislav Běloch (1928–?), původním povoláním technický úředník radiotechnického úřadu při ředitelství pošt v Brně, byl již v roce 1948 odsouzen pro protikomunistickou činnost k trestu odnětí svobody v délce deseti měsíců. Po propuštění z vězení v květnu 1949 začal opět organizovat odboj a podle své výpovědi se ještě před seznámením s Janem Miholou ukrýval před znovu hrozícím zatčením. Po ukončení vyšetřování byl obviněn a posléze ve stejném soudním procesu jako Jan Mihola uznán vinným ze zločinů velezrady a vyzvědačství a odsouzen trestu odnětí svobody v délce třinácti let a vedlejším trestům. Srov. tamtéž, arch. č. V-471 BN, výpověď Stanislava Bělocha, 20. 10. 1950; Běloch Stanislav a spol. – ilegální činnost – zpráva, 3. 2. 1950; zpráva, 10. 8. 1956.

s nímž ho spojovala vášeň k radioamatérskému vysílání. Když mu po čase Běloch oznámil, že staví vysílačku pro ilegální vysílání, a nabídl mu, zda by se chtěl také zapojit, souhlasil. V následujících týdnech se jim to podařilo a Běloch přišel s tím, že *má napojení na nějakou osobu, od níž dostal příkaz* dojet do Moravských Budějovic, odkud je potřeba odvysílat do zahraničí důležité zprávy.[121] Jan na to kývl a oba se vlakem do města rozjeli. K žádnému vysílání sice nedošlo, přesto se oba začali z obav ze zatčení schovávat. Záhy odjeli do Uherského Brodu a snažili se najít pro vysílací stanici úkryt. Poté se vrátili zpět do Brna, kde si Jan Mihola opatřil střelnou zbraň a spolu s Bělochem se pokoušeli najít spojení na někoho, kdo by je převedl do zahraničí. Dne 1. prosince 1949 však byli oba zatčeni, stejně tak i několik dalších osob, s nimiž se stýkali.

Když bylo během vyšetřování zjištěno, čí je Jan Mihola bratr, navrhovalo MNO s ohledem na „záslužnou" ZMETKOVU činnost udělit mu nižší trest či jej úplně vyjmout z trestního řízení.[122] To se téměř povedlo, neboť byl již v srpnu 1950 schválen postup, že Jana propustí do doby konání soudu na svobodu a že *bude zařízeno, aby byl odsouzen jen k trestu, který si odpykal vyšetřovací vazbou.*[123] Proč se tak nakonec nestalo, archivní materiály neuvádějí. Navzdory výše řečenému, nepříliš rozsáhlé činnosti i nízkému věku byl totiž Jan Mihola dne 30. ledna 1951 rozsudkem Státního soudu, oddělení Brno, uznán vinným ze spáchání zločinu velezrady a vyzvědačství a odsouzen k trestu odnětí svobody na osm let, peněžitému trestu 10 000 Kčs, konfiskaci veškerého majetku a ke ztrátě čestných práv občanských na pět let po propuštění z výkonu trestu.[124] Trest si odpykával v Ostrově u Karlových Varů.

Že je bratr pohřešován a pravděpodobně se pokusí o útěk z republiky, se Oldřich Mihola dozvěděl během svého pobytu v ČSR v září 1949. Údajně se ihned vrátil do Německa a pokusil se ho najít.[125] Snad by se později snažil dosáhnout jeho propuštění, ale na přelomu roku 1949 a 1950, kdy byl Jan zatčen a vyšetřován, už neměl s československými bezpečnostními složkami kontakt a o bratrově odsouzení se dozvěděl až s několikaletým zpožděním.

Kdo se snažil dosáhnout zmírnění uděleného trestu, byla jejich matka Štěpánka Miholová. Opakovaně podávala žádosti o Janovo propuštění cestou prezidentské milosti, v níž uváděla, že se *dostal na cestu zločinu jedině pod vlivem nesprávných závěrů o činnosti svého staršího bratra Miholy. Oldřich Mihola* [...] *odešel jako vojín čsl. armády v listopadu 1948 do zahraničí, aby tam pracoval v tajných službách pro náš stát.*[126]

121 Tamtéž, výpověď Jana Miholy, 15. 11. 1950, s. 2.

122 Tamtéž, sdělení MNO, 17. 6. 1950.

123 Tamtéž, Jan Mihola – opatření, 16. 8. 1950.

124 ABS, f. Ústředna Státní bezpečnosti (305), sign. 305-274-2, Jan Mihola – žádost o milost, 16. 11. 1951, s. 1.

125 ABS, f. ZS/GŠ, arch. č. 6251 ZSGŠ, zpráva – část B, 30. 9. 1949, s. 7.

126 ABS, f. 305, sign. 305-274-2, Jan Mihola – žádost o milost, 16. 11. 1951, s. 2. Srov. i Archiv Kanceláře prezidenta republiky (dále AKPR), f. Žádosti o milost, spis, sp. zn. T 6795/52, žádost o prominutí trestu Janu Miholovi cestou milosti, nedat. [1952].

Se svým posláním se svěřil matce a ta v rozmluvách se svým dalším synem na jeho otázky *prohlašovala, že by se Oldřich zachoval vždy čestně, jako občan ČSR. Těmito rozmluvami byly patrně v odsouzeném vzbuzeny falešné představy o příčině odchodu bratra Oldřicha, na němž Jan Mihola lpěl skutečnou bratrskou láskou a jejž měl vždy za vzor.*[127] (!)

Více než po dvou letech byla vytrvalá snaha Miholové úspěšná. Ministrem spravedlnosti bylo prezidentu republiky navrženo zkrácení trestu cestou milosti,[128] k čemuž po řadě měsíců skutečně došlo a Jan Mihola byl z vězení s podmínkou řádného chování ve lhůtě pěti let dne 16. prosince 1953 propuštěn. Poté nastoupil vojenskou prezenční službu a po jejím skončení zůstal jako dlouhodobý brigádník na velkodole československé armády v Ostravě-Karviná 1, kde později pracoval jako údržbář.[129]

Kladné rozhodnutí o dřívějším propuštění z vězení bylo jistě ovlivněno i dalším osudem Oldřicha Miholy, který však koncem roku 1949 ještě vůbec netušil, že i na něho čeká vězeňská cela.

Likvidace agenta chodce Miroslava Janečka

Zatím se Oldřichu Miholovi jeho poslání dařilo. Do ČSR přišel na obvyklou návštěvu počátkem listopadu 1949 a pobýval zde zhruba týden. Tentokrát byl kromě občanského průkazu znějícího na jméno „Oldřich MAREK" vybaven i dalším falešným dokladem, podle něhož se jmenoval „Jiří PIŠAN".[130] Stejně jako posledně byl Rudolfem Drbohlavem před vysláním do vlasti úkolován k udržování zpravodajské sítě a předávání dopisů spolupracovníkům z řad československých občanů. Těchto úkolů se držel, jen je ještě předtím vyzradil mjr. Alexovi a nechal mu RALFEM zasílanou korespondenci okopírovat. Kromě toho mu odevzdal již vyhotovené kopie několika zpráv. Jednalo se o informativní text k případu „Gavenda & Zemánek"

127 ABS, f. 305, sign. 305-274-2, Jan Mihola – žádost o milost, 16. 11. 1951, s. 2.

128 AKPR, f. Žádosti o milost, spis, sp. zn. T 6795/52, Žádost, 29. 10. 1952.

129 ABS, f. ZS/GŠ, arch. č. 6251 ZSGŠ, zpráva, Mihola Oldřich – zpráva, 7. 6. 1951. V Karviné se Jan Mihola pravděpodobně již natrvalo usadil. Později se stal registrovaným spolupracovníkem StB. V březnu 1968 byl Okresní správou Sboru národní bezpečnosti (OS SNB) Karviná, oddělení StB, registrován svazek v kategorii „kandidát tajné spolupráce" (KTS), reg. č. 11879, s krycím názvem KALINA. V srpnu téhož roku byl uložen do archivu pod arch. č. 15011 OV. Koncem července 1978 byl svazek v kategorii „KTS" obnoven a dne 13. 11. 1978 byl převeden do kategorie „agent" (A). Předmět spolupráce Jana Miholy s bezpečnostními složkami státu je však neznámý, svazek byl totiž v červnu 1989 skartován. Tamtéž, rozhodnutí Oddělení Státní bezpečnosti v Karviné č. SK-1744/89 OV, 7. 6. 1989.

130 ABS, f. ZS/GŠ, arch. č. 6251 ZSGŠ, zpráva – část B, 21. 11. 1949, s. 3. Emigrant tohoto jména skutečně existoval. Jiří Pišan (1930–?), původním povoláním truhlářský dělník, uprchl v polovině října 1948 do zahraničí, v letech 1952 až 1954 se měl podle poznatků československých bezpečnostních složek zdržovat v táboře Valka u Norimberku. ABS, Kartotéka k fondu Správa pasů a víz (SPV), karta náhradního dílu výjezdní doložky – emigrace, nedat.

vypracovaný některým z kolegů pro mjr. Drbohlava a dvě zprávy týkající se vyslání spojek Miroslava Janečka a Miloše Povondry do ČSR.[131] Alexa pak Miholu služebním autem vozil, a dokonce ho v některých případech osobně doprovázel na jeho pochůzkách, zahrnujících například *vyhledání mrtvých schránek ve Velké Praze* či setkání se spolupracovníky z řad československých občanů, které zpovzdálí pozoroval.[132] Než ZMETEK překročil státní hranice zpět, obdržel obvyklou odměnu ve výši 100 DM a 5 000 Kčs, z nichž mu část byla opět připsána na vkladní knížku.

V Německu se pro něj zatím nic nezměnilo. Snažil se Drbohlavovi připomínat, že mu slíbil, že z něj udělá svého bližšího spolupracovníka a cesty do ČSR pro něj definitivně skončí. Drbohlav se k tomu však touto dobou stavěl již liknavěji a navrhl mu jako jinou odměnu za jeho služby legální emigraci do USA, kde by se mohl naučit perfektně anglicky a poté aspirovat na přijetí k americkému letectvu, v čemž ho slíbil jednoznačně podpořit. Miholovi se nápad líbil, proto souhlasil s návrhem, že zbývající půlrok příprav, které vyřizování jeho odchodu potrvá, zůstane v Rottenburgu. Jistou „náplastí" snad měl být i fakt, že dostal k dispozici automobil.[133]

Zhruba za čtrnáct dnů přišel „Oldík", jak byl Mihola zvyklý se Alexovi hlásit, do republiky znovu, zdržel se zde zhruba týden od 29. listopadu do 4. prosince 1949. Ze zprávy, kterou o tomto pobytu ve vlasti Alexa sepsal, lze alespoň rámcově sestavit průběh událostí, které mu předcházely: *Dne 28. 11. 1949 přijel Drbohlav do Rottenburgu a oznámil důvěrníkovi, že odjede do ČSR a vezme současně přes státní hranici spojku Janečka a spojku Vondru či Povondru. Důvěrník souhlasil s převedením Janečka, ale odmítl převésti Povondru.*[134] Kromě toho měl vybrat mrtvou schránku umístěnou v Praze a další Miroslavu Janečkovi, s nímž se znal od prvního dne v Německu, ukázat, aby ji napříště mohl obsluhovat sám.[135] Úkoly Miroslava Janečka údajně Mihola neznal, věděl ale, že od Drbohlava obdržel falešný občanský průkaz na jméno „Pavel JÍRAVSKÝ".

Když je náhodně kontroloval na vlakovém nádraží v Železné Rudě příslušník SNB, nevšiml si, že Janeček nemá v občance vyplněné číslo legitimace a nemá ji podepsánu. Této skutečnosti se pak Mihola snažil využít, když vymýšlel zdůvodnění Janečkova zatčení, ke kterému záhy v Praze kvůli jeho zradě došlo: *Oba agenti odjeli ranním vlakem v 3.30 do Plzně a odtud rychlíkem do Prahy, kam dorazili 29. 11. v 10.00 h. V Praze před rozchodem se smluvili, že se setkají v 16.30 h. u hodin u Muzea. Tato schůzka byla kontrolována. Téhož dne se oba agenti znovu setkali v 22.00* […], *oba byli pod kontrolou orgánů 5. oddělení, kteří v ranních hodinách, když se oba agenti opili v hotelu Ambassador, zasáhli ve prospěch důvěrníka ZMETKA a zadrželi agenta Janečka. Orgánové 5. oddělení se pokoušeli Janečka získati, ale pokus se*

131 ABS, f. ZS/GŠ, arch. č. 6251 ZSGŠ, zpráva – část B, 21. 11. 1949, s. 4.

132 Tamtéž, s. 1.

133 Tamtéž, zpráva – část B, 12. 12. 1949, s. 1.

134 Tamtéž.

135 Tamtéž, II. část výslechu O. Miholy, 22. 7. 1951, s. 2.

nezdařil. Tímto nezdarem bylo další vyslání důvěrníka do zahraničí ohroženo a bylo mu dáno na vůli, zda chce dobrovolně jíti, či zůstati již trvale v ČSR. Dův.[ěrník] *se však rozhodl k odchodu a případ Janečkův vyloží Drbohlavovi takto:*

Oba byli po překročení státní hranice kontrolováni na nádraží v Ž. R., kde byl zjištěn rozpor již uvedený. Kontrolující orgán zjistil, že Janeček neměl v občanské legitimaci číslo a že nebyla jím vlastnoručně podepsána. Zadržen sice nebyl, ale cestou pozorovali, že jsou sledováni. Ve vlaku se od sebe odloučili a smluvili si schůzku v Praze, na kterou se již Janeček nedostavil. Dův.[ěrník] *se pokusí celou odpovědnost za zadržení Janečka přenésti na Drbohlava, neboť jeho opomenutím vydal nedoplněnou legitimaci Janečkovi, a to v takovém stavu, jak ji obdržel z Frankfurtu. Toto krytí není sice valné, ale u orgána Drbohlavových kvalit je dosti možné, že se důvěrník ještě udrží. Je ovšem otázkou, nezasáhne-li zde někdo z Drbohlavových představených.*[136] Text zprávy byl nadřízeným Miholova řídícího příslušníka opět přípisem tužkou komentován: *nepraskne-li, pak to ukazuje na neschopnost Drbohlava.*[137]

Před zpáteční cestou dne 5. prosince 1949 obdržel Mihola obvyklou odměnu a byl naléhavě instruován, aby se bránil dalšímu vyslání do ČSR a usiloval o to, aby Drbohlav splnil slib a pomohl mu nastoupit k americkému letectvu. V případě, že by to nevypadalo nadějně, měl se *odpoutati od Drbohlava a hledati zaměstnání na některém americkém vojenském letišti v Bavorsku.*[138]

ZMETEK konečně zatčen

Obrovské sebevědomí nebo přílišná touha udržet si pohodlný život vedla tedy Oldřicha Miholu k rozhodnutí hrát vabank a riskovat zatčení. Zcela přesvědčen o tom, že situaci bude schopen ustát, se i nyní vrátil do Německa. Na svobodě jej však čekalo již jen několik měsíců, neboť – jak se později ukázalo – nakonec riskoval příliš. To, že Miholu *za ztížené situace v důsledku zadržení spojky Janečka* ihned nezadrželi, nasvědčovalo podle Alexy tomu, *že se mu podařilo prokázati, že vinu na zadržení Janečka má býv. mjr. Drbohlav, který ho vybavil kompromitujícími osobními doklady.*[139]

Je možné, že tomu tak i skutečně bylo. Ještě v průběhu února 1950 napsal Mihola na krycí adresu lístek: *Jsem v Rot.*[tenburgu], *nedělám nic. Dvě nové spojky v domě, Jan Pablo, asi 22 let, nosí poštu, a Foxi Edwall, 25letý, vypadá mladě, menší postavy – chodí přes Čachrov, nastupují Běšiny na Horažďovice. T. č. v Murnau je teď špatně. Možná přijdu ještě domů, nemám peníze. P. S. Chtěl bych do Austrálie lovit klokany.*[140]

136 Tamtéž, zpráva – část B, 12. 12. 1949, s. 2.

137 Tamtéž, s. 3.

138 Tamtéž, s. 2.

139 Tamtéž, zpráva – část B, 23. 2. 1950, s. 2.

140 Tamtéž, s. 1.

To však byla na dlouhou dobu poslední zpráva, kterou do Československa poslal, a dne 18. července 1950 byl v Německu zatčen.

Okolnosti Miholova zadržení byly podle jeho pozdější výpovědi takové, že se po neúspěšné snaze navázat na určitou dobu přerušené spojení se svým řídícím příslušníkem rozhodl přejít státní hranice na vlastní pěst.[141] Chtěl ještě předat shromážděné materiály a získat peníze, které by se mu hodily vzhledem k tomu, že si v uplynulých měsících požádal o vystěhování do Austrálie, což mu bylo povoleno, a termín odjezdu se rychle blížil.[142] Při pokusu překonat hranice ve Furth im Wald však nejprve vzbudil pozornost neplatnými doklady a při důslednější kontrole u něj byl nalezen kompromitující materiál.[143] Okamžitě byl zadržen a pro podezření z „dublování" několik následujících týdnů umístěn ve vězení v obci Cham. Později popsal, že zde prodělal *důkladný výslech, který byl veden najednou třemi orgány CIC. Tito orgánové se střídali přesně vždy po jedné hodině a všichni u něj byli nejméně 3–4×. Výslech trval celou noc – od večera asi od 9 hod. až do rána asi do 6 hod. Po celou tuto dobu musel stát, aniž se směl opřít, a svítilo na něj velmi prudké světlo.*[144]

Po ukončení první fáze vyšetřování byl převezen do vězení Amstricht v Regensburgu, kde strávil další tři měsíce.[145]

Československá rozvědka ale řadu měsíců nevěděla, co se s jejich ZMETKEM děje. V prosinci téhož roku vyslovil mjr. Alexa domněnku, že se spolupráce vzdal a vystěhoval do Austrálie, a předložil návrh na důvěrníkovo vyřazení z evidence spolupracovníků.[146] Protože by se v souvislosti s tím musel zabývat i vypořádáním Miholova majetku, navrhl, aby byla vkladní knížka, kde měl Mihola v té době slušných 31 000 Kč, předána jeho bratrům, stejně jako výnos z prodeje věcí, které u něj ZMETEK měl schovány. Jednalo se zejména o v Československu nedostupné či příliš drahé zboží, které si z Německa přinesl a u Alexe do konce své „mise" uložil. Jeho velitel s tímto řešením souhlasil a ještě připojil ručně psanou poznámku: *Důvěrník měl sice delikátní úkol – mohl prasknout – ale protože se to nestalo do jeho poslední zprávy, pak myslím, že svévolně přestal pracovat. 27. XII. 50.*[147] Rozhodnutí, co se ZMETKEM, záviselo již jen na názoru přednosty rozvědného oddělení. Ten však posoudil situaci úplně jinak, o čemž svědčí rukopisná poznámka na předloženém návrhu: *rozhodnutí náč.*[elníka]*: deponovat u nás, on ještě přijde!*[148]

141 Tamtéž, úřední záznam o předběžném výslechu s O. Miholou, 27. 6. 1955, s. 8.

142 Tamtéž, II. část výslechu O. Miholy, 22. 7. 1955, s. 3.

143 Tamtéž, kopie výpisu o udělení trestu, 28. 11. 1952. Srov. tamtéž, úřední záznam o předběžném výslechu s O. Miholou, 27. 6. 1955, s. 12.

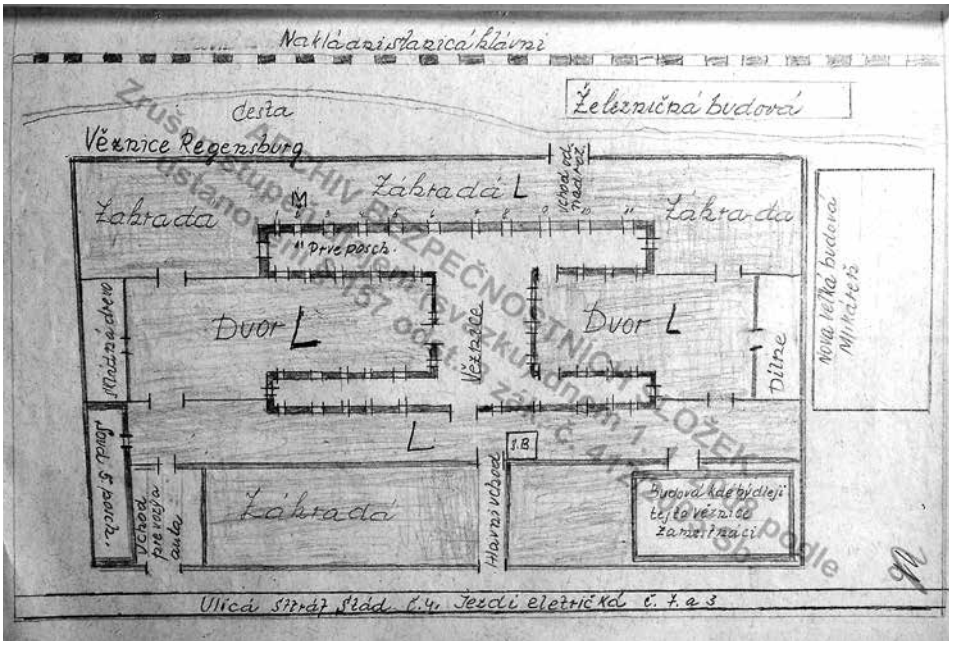
144 Tamtéž, s. 8.

145 Tamtéž, výpis ze spisu sp. zn. 8679/245-50 ze dne 26. 9. 1950, 7. 6. 1955. K tomuto srov. tamtéž, úřední záznam o předběžném výslechu s O. Miholou, 27. 6. 1955, s. 8.

146 Tamtéž, zpráva – část B, 12. 12. 1950, s. 1.

147 Tamtéž, s. 2.

148 Tamtéž, s. 1.

Obr. 7: Nákres věznice v Regensburgu od Josefa Juhase, nedat. [1951] (ABS, f. V-MV, arch. č. 5713 MV)

Mihola se skutečně spolupráce s československou vojenskou rozvědkou nevzdal, jenže přecenil své schopnosti vyváznout ze situace, do které se kvůli vlastní neopatrnosti dostal. Jak později shrne československé zpravodajské oddělení, po zatčení a pobytu ve vazební věznici se ani jemu nevyplatila důvěra k člověku, kterého považoval za svého „kolegu". Zřejmě i pro nedostatek zkušeností uvěřil triku, který byl běžně užíván i v jeho domovské zemi, se spřáteleným, chápajícím spoluvězněm na cele, ve skutečnosti s vězeňskou agenturou: *Po jednom z jeho návratů do západního Německa byl zatčen orgány CIC. Ve vězení byl na něho nasazen agent CIC Josef Juhas*[149]*, rovněž býv. vojín zákl. služby. Juhas se vetřel do přízně Oldřicha Miholy.*

149 Josef Juhas (1927–?), slovenské národnosti, pocházel z rolnické rodiny, absolvoval obchodní školy, povoláním úředník, koncem září 1950 uprchl z výkonu základní vojenské služby. Byl přijat do uprchlického tábora Valka a později v Regensburgu přijal nabídku pracovat jako spolupracovník CIC. Prošel speciálním kurzem a v listopadu 1950 byl vyslán zpět do ČSR, aby přes informace získané od O. Miholy infiltroval II. oddělení HŠ MNO. Záhy však byl odhalen a usvědčen ze špionáže. Během výslechu vypovídal i k Oldřichu Miholovi, s nímž se setkal ve vězení regensburgského soudu. Po ukončení vyšetřování byl Josef Juhas odsouzen Státním soudem Praha pro spáchání zločinu velezrady a špionáže k trestu odnětí svobody v délce dvaceti let a vedlejším trestům. Srov. ABS, f. V-MV, arch. č. 5713 MV, Juhas Josef, voj. zákl. sl. – vyšetřování, 27. 10. 1950. Výpověď týkající se přímo Oldřicha Miholy, v níž ještě plně nepřiznal svou roli, srov. tamtéž, výpověď Josefa Juhase, 29. 11. 1950, s. 2–3.

Oldřich Mihola agentovi Juhasovi vyzradil, že zpravodajsky pracoval jak pro čs. vojenskou zpravodajskou službu, tak i pro Američany. Tímto doznáním byl pak Mihola usvědčen. Agent Juhas hlásil pak do všech podrobností veškeré rozhovory s Oldřichem Miholou řídícímu orgánu CIC v Regensburgu Yorkovi. Oldřich Mihola vyzradil agentu Juhasovi i telefonní číslo řídícího orgána – 75 845. Agent Juhas dostal pak za úkol vejít ve styk s řídícím orgánem čs. vojenské zprav. služby, který vysílal Oldřich Miholu.[150]

Po ukončení vyšetřování byl koncem roku 1950 Oldřich Mihola odsouzen a o jeho osudu informovalo v článku s titulkem „Sedm let káznice za špionáž pro Československo" i listopadové vydání „Die Neue Zeitung". Jeho znění a posléze i zestručnělý překlad si opatřila a do Miholova důvěrnického svazku založila i československá rozvědka: *Pro špionáž ve prospěch Československa byl v pondělí odsouzen 22letý Oldřich Mihola americkým soudem v Regensburgu k 7 letům káznice. Mihola doručil čsl. místům velmi důležitý materiál.* [...] *Dříve byl činný jako agent americké služby.*[151]

Po vynesení rozsudku byl Mihola umístěn do věznice *ve Straubingu, Pasauerstrasse 26*, a sám po letech hodnotil tuto dobu *jako nejhorší, kterou vůbec zažil. Ve Straubingu* [...] *byl pro první čas umístěn v tzv. Zugangszelle, kde mu byla veliká zima (bylo to od 22. 12. 1950) a kam nedostal nic na přikrytí (kromě jedné přikrývky), ač se netopilo a venku byly silné mrazy. V této cele mu začaly otékat zimou ruce a dostával ošklivou vyrážku, takže musel být převezen konečně do nemocnice. Ze Straubingu psal domů první dopis a oznámení. Napsal ho až po velmi dlouhé době, protože pořád čekal na nějakou zprávu, podporu nebo vyměnění.*[152]

K ničemu takovému ale nedošlo. Zhruba po roce a půl, *v rámci soustřeďování špionů*, byl Mihola převezen do západoněmecké věznice vedené Američany v Landsberg am Lech v západním Německu, kde pak ve výkonu trestu strávil několik následujících let.[153]

V landsbergské věznici, která fungovala i jako věznice pro válečné zločince včetně nacistických pohlavárů,[154] byly poměry na rozdíl od Straubingu, fungujícím pod

O dva měsíce již přesně popsal, jak byl ke ZMETKOVI úkolován. Tamtéž, výpověď Josefa Juhase, 30. 1. 1951, s. 5–8.

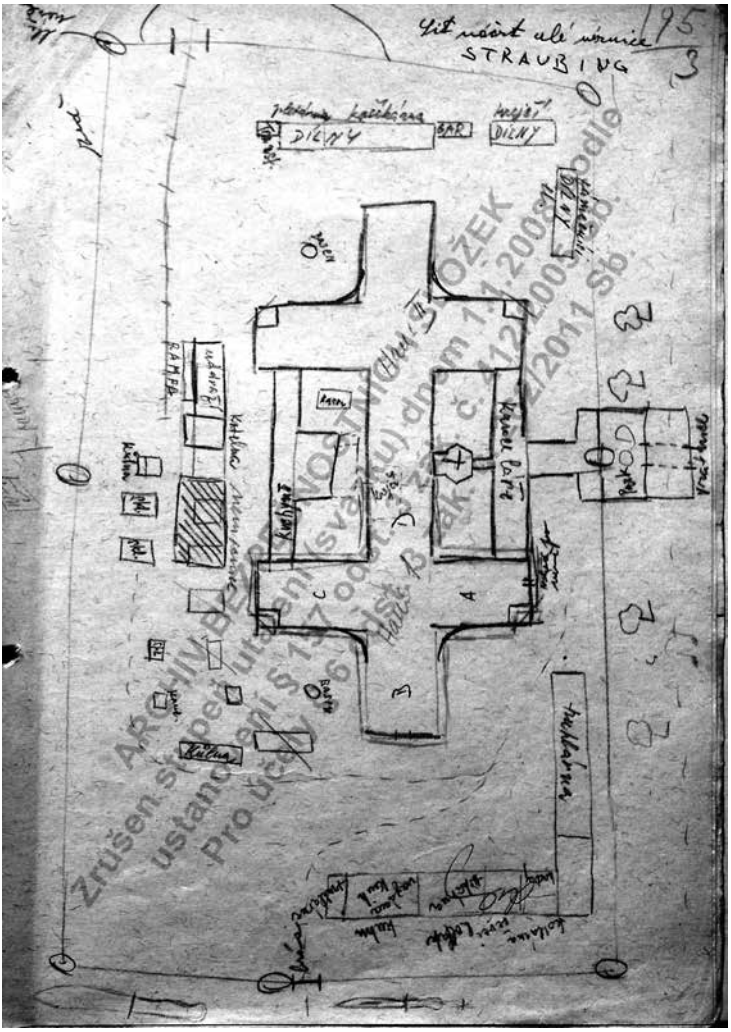
150 ABS, f. ZS/GŠ, arch. č. 6251 ZSGŠ, zpráva, nedat. [květen 1951]. Není bez zajímavosti, že *schůzka s orgánem se uskutečnila, ale Juhas byl poté ihned zatčen a usvědčen ze špionážní činnosti.* Tamtéž.

151 Tamtéž, zpráva „Die Neu Zeitung", 20. 11. 1950.

152 Tamtéž, úřední záznam o předběžném výslechu s O. Miholou, 27. 6. 1955, s. 9.

153 Tamtéž, úřední záznam, 21. 3. 1951, s. 1; Mihola Oldřich – žádost o povolení návratu do ČSR, 13. 8. 1953; úřední záznam o předběžném výslechu s O. Miholou, 27. 6. 1955, s. 9.

154 Tamtéž, úřední záznam o předběžném výslechu s O. Miholou, 27. 6. 1955, s. 9. Mimo jiné zde byl uvězněn Joachim (Jochen) Peiper (1915–1976), s kterým se Mihola osobně poznal. Peiper byl bývalý německý důstojník jednotek Waffen-Schutzstaffel (SS) v hodnosti Standartenführera (plukovník). Účastnil se bojů během druhé světové války a za úspěchy ve velení obdržel vysoká vojenská vyznamenání. Po skončení války byl pro účast na masakrech zajatých

Obr. 8: Miholův nákres přízemí věznice ve Straubingu, nedat. [1955] (ABS, f. ZS/GŠ, arch. č. 6251 ZSGŠ)

německou správou, příznivější. Vězni zde mohli navštěvovat různé kurzy, Mihola si vybral matematiku a anglický jazyk, zúčastňoval se dokonce zkoušek pěveckého

vojenských i civilních osob odsouzen jako válečný zločinec k trestu smrti, v roce 1948 mu byl trest změněn na doživotní vězení. Propuštěn na svobodu byl nakonec již v roce 1956. V roce 1970 přesídlil z Německa do Francie, po mediálním odhalení jeho pravé identity byl jeho dům cílem žhářského útoku, při němž Peiper zemřel. Srov. WHITING, Charles. *Jochen Peiper. Hitlerův muž*. Brno: Jota, 2002.

sboru. Podle jeho pozdější výpovědi měli vězni *možnost volných zábav po pracovní době. Pod pojmem volné zábavy se rozumí to, že nebyli hlídáni a po práci se otevíraly cely a vězňové se mohli volně navštěvovat mezi sebou, jednak ve společných místnostech jako čítárny, při poslechu rádia nebo v biografu (který byl asi 2× týdně). Jídla bývalo poměrně dost a bylo dobré.*[155]

ZMETEK se zde také dostal do poměrně „prominentní" společnosti.[156] Ve stejnou dobu zde bylo vězněno několik spolupracovníků československých bezpečnostních složek, mezi nimi Darko Cirkovic[157], Julius Peller[158], Emil Sztwiertna[159]

155 ABS, f. ZS/GŠ, arch. č. 6251 ZSGŠ, úřední záznam o předběžném výslechu s O. Miholou, 27. 6. 1955, s. 10.

156 Srov. tamtéž, I. část výslechu O. Miholy, 21. 7. 1955, s. 3.

157 Darko Cirkovic (nezjištěno), za války major tajné policie působící na území Jugoslávie (UDBA), podle dochovaných archiválií byl v blíže nespecifikovanou dobu vyslán do Německa, aby tam *zorganizoval a vedl 14člennou skupinu se špionážními úkoly. Zde se přihlásil bývalému čs. generálnímu konzulátu v Mnichově s žádostí o azyl.* Bližší informace ke jmenovanému nebyly zjištěny. Srov. tamtéž, arch. č. 9419 ZSGŠ.

158 Julius Peller (1926–?), pocházel z Bratislavy, v roce 1943 se na popud svého otce přihlásil k německé národnosti a vstoupil do jednotek SS. Vojenský výcvik prodělal v Německu, Belgii a Francii. V okolí Paříže navázal styk s francouzskými partyzány, byl však odhalen a posléze odsouzen k trestu smrti. Jako mladistvému mu byl trest změněn na odnětí svobody v délce deseti let, byl poslán do koncentračního tábora Dachau a Oranienburgu, kde se dočkal konce války. Poté se živil černým obchodem, v srpnu 1948 uprchl přes Petržalku do Rakouska, pašoval, podílel se na převádění osob přes státní hranice. Poté odešel do Francie, kde se snažil o vstup do Cizinecké legie, kam však nebyl ze zdravotních důvodů přijat. Po návratu zpět do Německa v roce 1950 začal spolupracovat se CIC, které *podával různé zprávy o uprchlících.* Na podzim téhož roku přešel do ČSR, kde nabídl spolupráci československé vojenské rozvědce. Byl přijat a s úkolem vyslán zpět. Jako československý špion byl zatčen v dubnu 1952, odsouzen k trestu odnětí svobody v délce pěti let a vězněn v Landsberg am Lech. Propuštěn z vězení byl začátkem ledna 1956, kdy byl předán zpět na území ČSR, posléze se usadil v Děčíně. ABS, f. Sekretariát náměstka ministra vnitra plk. Demjana (A24), inv. č. 382.

159 Emil Sztwiertna (1915–?), rodák z Třince, polské národnosti, absolvoval gymnázium v Praze a podle svých slov údajně několik semestrů na Právnické fakultě Univerzity Karlovy. Ve třicátých letech byl opakovaně trestán pro drobnou majetkovou trestnou činnost. Během druhé světové války měl spolupracovat s gestapem a udávat Židy, kteří se za jeho proklamované pomoci snažili přejít státní hranice. Přesto byl sám gestapem zatčen, v roce 1940 byl odsouzen k trestu odnětí svobody v délce šesti let a transportován do koncentračního tábora. Po válce se živil jako zahraniční zpravodaj polských časopisů, střídavě žil ve Švýcarsku, Německu i Československu. Zde byl v lednu 1948 vyslýchán ke své činnosti za války, v březnu 1948 uprchl ze země do Německa. V dubnu 1950 byl přes prostředníka získán pro spolupráci s československou vojenskou rozvědkou, které podával zprávy špionážního charakteru. Začátkem května 1951 byl americkým soudem v Německu odsouzen pro spáchání zločinu špionáže, spočívající v *předávání nepovolených zpráv*, byl odsouzen k trestu odnětí svobody v délce dvanácti let. Proti trestu se odvolal a prohlašoval se za nevinného. V roce 1954, když byl propuštěn, požádal o zbavení československého občanství, čemuž bylo vyhověno. Jeho další osudy

či Herman Pollak[160], Mihola sdílel celu s Kurtem Kuhnem[161] a Františkem

nejsou známy. Srov. DALLIN, David J. *Soviet Espionage*. New Haven: Yale University Press, 1955, s. 380; srov. též ABS, Svazková agenda, Sbírka Staré taktické svazky a dotazníky (S/D), arch. č. S-13801 KV; tamtéž, f. 305, sign. 305-711-6.

160 Herman (Heřman) Pollak (1928–?), židovského původu, ovládal německý a anglický jazyk. Během války byl perzekvován, v roce 1944 byl odvezen do Terezína. Po skončení války se živil jako dělník, v letech 1946 až 1948 byl členem ČSNS. V létě 1950 byl vojenskou kontrarozvědkou *získán pro spolupráci nejdříve na zkoušku jako informátor v domácí agentuře, a teprve když se osvědčil, byl dnem 1. 10. 1950 registrován jako důvěrník v domácí agentuře pod krycím jménem HARRY, sv. číslo V-1906.* [...] *Po celkem úspěšné domácí spolupráci byl dne 27. 10. 1950 vyslán do Rakouska s úkolem usaditi se v Salzburku, navázat styky se CIC a pokusit se získat u záp. zprav. agentury zaměstnání. Do ciziny odešel pod cizím jménem.* V Salcburku se mu podařilo stát se úředníkem, který byl pověřen cestami do uprchlických táborů po celém Rakousku. V ČSR byly jeho zprávy hodnoceny jako velmi cenné. Ze své vůle se vrátil v prosinci 1950 zpět do ČSR, byl přeškolen a v *květnu 1952 vyslán do západního Německa pod legendou uprchlíka.* [...] *Podával dobré poznatky o činnosti osob v lágru Valka a dále o činnosti osob ze Svobodné Evropy. V průběhu spolupráce však došlo k narušení spojení a Harrymu byla vyslána náhradní pohraniční spojka BECK z bavorské strany, kterážto osoba se později ukázala jako dublař.* Po vyzrazení byl dne 21. 1. 1953 zatčen a následně pro špionáž ve prospěch ČSR odsouzen k trestu odnětí svobody v délce pěti let. Propuštěn na svobodu byl v září 1956, po návratu do vlasti mu byl přidělen byt a zaměstnání v cestovní kanceláři ČEDOK. Od března 1957 do prosince 1959 jej MV využívalo jako spolupracovníka s krycím jménem PACÁK. V roce 1966 začal pracovat jako vedoucí ekonom v podniku BALNEA – Československé lázně a jezdit na služební cesty do zahraničí, zejména do Rakouska, Německa, Kanady a USA. Příslušníci MV s ním pod krycím jménem CESTOVATEL opět obnovili spolupráci. V roce 1968 ukončil studium Vysoké školy ekonomické a byl mu udělen titul inženýra. Po okupaci ČSSR vojsky států Varšavské smlouvy podal přihlášku do KSČ a záhy se stal agilním komunistou. O čtyři roky později byl jmenován ředitelem firmy BALNEA. ABS, Sbírka Svazky tajných spolupracovníků (TS), arch. č. TS-496261 MV.

161 Kurt Kuhn (1920–?), rodák z Českých Budějovic, pocházel z rodiny okresního soudce, absolvoval gymnázium, ovládal německý a anglický jazyk. Během protektorátu se přihlásil k německé národnosti a vstoupil do armády, sloužil v Rusku u pozemního personálu, v referátu evidence tajných spisů a konal leteckou kurýrní službu. Po zjištění, že je částečně židovského původu, byl propuštěn a transportován do koncentračního tábora. Pro československou rozvědku byl získán v srpnu 1946 v *rámci inzertní náborové akce*, veden byl pod krycím jménem JELIMÁNEK. Vysílán byl do Rakouska a Německa, odkud nosil pravidelně zprávy zpravodajského charakteru, zároveň se zde *snažil získat německé agenty pro čs. špionážní službu.* V srpnu 1950 byl odhalen, zatčen a jako *nejnebezpečnější špion posledních let* odsouzen k trestu odnětí svobody v délce deseti let. Vězněn byl do roku 1951 ve Straubingu, poté ve vězení v Landsberg am Lech. Propuštěn na svobodu a repatriován byl v květnu 1957. V roce 1959 se oženil a usadil v Praze, zaměstnán byl v Československém rozhlase v zahraničním oddělení, kde měl na starosti referát NDR. Od roku 1973 byl v invalidním důchodu, v osmdesátých letech mu byla doba činnosti i věznění započítána do výše vyplácené penze. Není bez zajímavosti, že Kuhnův mladší bratr Jan (1935–?) byl v květnu 1954 zatčen, neboť se zhruba o měsíc dřív pokusil spolu s dalším mladíkem *vyhoditi pomník Hrdinů od Sokolova tím, že k pomníku vložili připravenou nálož, kterou sami zhotovili z astrolitu, který jmenovaný ukradl na dole, kde*

Klečkou[162]. Ve spisech se také dochoval Klečkův „posudek" na Miholu: *F. Klečka (PRÝMKAŘ) byl spoluvězněm O. Miholy a byl dříve propuštěn (r. 1952). Při výslechu po návratu z vězení udává: Je to arogantní a nepořádný člověk.*[...] *Ovšem zdůraznil, že je politicky uvědomělý a o ČSR mluvil vždy dobře.*[163] Podle Klečky Miholu jedinkrát navštívil *jeho bývalý „šéf" Bogataj a chtěl se něco dovědět. O. Mihola byl však poučen Kuhnem a Klečkou a odmítl vypovídat. Poté zuřivý Bogataj, který ho chtěl udeřit, odešel. Více do styku s orgány CIC nepřišel.*[164]

Miholova matka se tedy o synově osudu dozvěděla až z jeho dopisů, neboť přestože se jeho nadřízení s jistým zpožděním o zatčení a soudu dozvěděli, podle všeho nikdo z nich nepodal jeho rodině žádnou zprávu. Štěpánka Miholová se pak ihned po prvním ze synových dopisů rozjela v březnu 1951 do Prahy, aby zjistila další informace. Přes telefonní linku uvedenou v dopise se jí podařilo spojit s II. oddělením HŠ MNO, jehož jeden ze zde sloužících příslušníků byl následně pověřen se s ní

---

je zaměstnán. Dále [...] *po společné domluvě malovali v ulicích po Sokolově /10/ desítky na popud výzvy hlasu „SVOBODNÉ EVROPY".* Vedle toho se dopustil několika vloupání a plánoval útěk do zahraničí. Pro výše uvedené byl Krajským soudem v Karlových Varech uznán v září téhož roku vinným ze spáchání několika trestných činů a odsouzen k trestu odnětí svobody v délce osmi let. ABS, f. ZS/GŠ, arch. č. 3816 ZSGŠ. Tamtéž, f. Vyšetřovací spisy – Karlovy Vary (V-KV), arch. č. V-996 KV.

162 František Klečka (1917–1988), před druhou světovou válkou vystudoval ve Francii prestižní hotelovou školu, ovládal francouzský a německý jazyk. Po roce 1939 se rozsáhlým způsobem zapojil do domácího a později i zahraničního odboje. V květnu 1945 se vrátil do vlasti a vstoupil do zpravodajských složek státu, veden byl pod krycím jménem PRÝMKAŘ. Již na počátku roku 1948 byl zadržen v Německu jako československý agent a 16. 12. 1949 byl odsouzen americkým Vojenským soudem za špionáž k trestu odnětí svobody v délce dvaceti let. Vězněn byl v Landsbergu, 26. 6. 1952 byl předčasně propuštěn a repatriován. Poté se živil jako číšník v pražském hotelu Alcron. S Oldřichem Miholou se po jeho návratu do vlasti ještě několik let stýkali. Stejně jako Kuhnův bratr i Klečkův mladší bratr Vojtěch byl odsouzen za „protistátní činnost". Vojtěch Klečka přešel státní hranice, zavázal se ke spolupráci s CIC a vrátil se do vlasti, aby plnil zpravodajské úkoly. Po odhalení jeho činnosti byl v červenci 1949 zatčen a o několik měsíců později odsouzen Státním soudem v Praze, odd. Brno, pro spáchání zločinu velezrady k trestu odnětí svobody na doživotí. Z výkonu trestu byl propuštěn až v roce 1963, se svým bratrem se již nikdy neusmířil. Srov. DALLIN, David J. *Soviet Espionage*. New Haven, 1955, s. 377–379; KOŽNAR, Zbyněk; KOŽNAROVÁ, Marie. *Stínohra. Třináct let československým zpravodajcem.* Praha: Videopress MON, 1985; TEJKAL, Karel. Leopoldovský památníček Vojtěcha Klečky. Listy síly, vzdoru a naděje. In: *Paměť a dějiny*, roč. 3, č. 3, 2009, s. 71–82; BÁRTOVÁ, Markéta. Vojtěch Klečka (1921–2012). In: ŽÁČEK, Pavel et al. *Vyjádření úcty a vděčnosti. 2. sborník o protikomunistickém odboji.* Praha: MO ČR – VHÚ, 2015, s. 125–126; JIRKA, Luděk. Životopisný medailon na základě rozhovoru s Vojtěchem Klečkou, 22. 4. 2010. In: *Paměť národa* [online]. Dostupné z: http://www.pametnaroda.cz/story/klecka-vojtech-1921-1069 [cit. 2018-01-18].

163 ABS, f. ZS/GŠ, arch. č. 6251 ZSGŠ, úřední záznam o předběžném výslechu s O. Miholou, 27. 6. 1955, s. 3.

164 Tamtéž, s. 3–4.

osobně setkat.[165] Miholová se zajímala především o výši synovi uděleného trestu a současně, na jeho prosbu, požádala o pomoc při zaslání drobné materiální podpory zahrnující tabák a další drobnosti. Pravděpodobně právě jen na její naléhání příslušník, podepsaný značkou „MLII", do svazku poznamenal: *Předkládám návrh, aby byl dán čsl. konzulátu v Mnichově k dispozici určitý obnos na zakoupení těchto věcí a dodání důvěrníkovi do věznice. Nebude-li to možné, prosím o souhlas, abych tak mohl učiniti sám a odeslati balíček buď z ČSR, anebo prostřednictvím některého voj. přidělence z ciziny. To pro ten případ, kdyby odesílání balíčků z ČSR nebylo povoleno.*[166]

Obr. 9: Oldřich Mihola, nedat. [1955] (ABS, f. ZS/GŠ, arch. č. 6251 ZSGŠ)

Jak to bylo s materiální podporou, se dnes již nedozvíme, ale zklamaný Mihola bude po letech svou tehdejší situaci komentovat slovy, že ho *velmi mrzelo – a mrzí dodnes – že přes nejkritičtější období nedostal nejmenší zprávu a že vlastně žádnou zprávu od svých řídících orgánů v ČSR nedostal celých pět let. Co dostával, byly jen skromné balíčky od matky a dopisy rovněž jen od ní. Zejména těžce to na něj doléhalo ve chvílích, kdy jiní špioni se chlubili péčí o svou osobu, která přicházela zvenčí (peníze, balíčky, zprávy apod.).*[167]

Návrat do Československa

Uplynuly dva roky, během nichž se Mihola urputně snažil dosáhnout vydání do ČSR. V této věci se obracel na různá místa, dokonce i na berlínskou kancelář Československé vojenské mise u Spojenecké kontrolní rady.[168] Přestože nebyl podle dřívějšího zpravodajského hlášení jeho *poměr k matce srdečný a synovský, choval se k ní hrubě a o její osud se zvlášť nezajímal*, byla to ona, u koho našel podporu a pomoc.[169] I ona se totiž snažila vytrvale zasílanými žádostmi vyzískat pro syna *osvědčení*, že se může vrátit zpět do ČSR, které bylo podle něj nutnou přílohou k žádosti o prominutí zbytku uděleného trestu.[170]

165 Tamtéž, úřední záznam, 21. 3. 1951, s. 1.

166 Tamtéž.

167 Tamtéž, úřední záznam o předběžném výslechu s O. Miholou, 27. 6. 1955, s. 9.

168 Srov. tamtéž, sdělení, 7. 10. 1953.

169 Tamtéž, zpráva – část B, 12. 12. 1950, s. 1.

170 Tamtéž, sdělení, 12. 10. 1953.

Snížení trestu se Mihola skutečně dočkal, neboť mu měl dne 21. června 1955 vypršet a čekalo jej vyhoštění ze země a také doživotní zákaz vstupu na německé území.[171] Již začátkem téhož měsíce tedy evidovalo československé Ministerstvo vnitra (MV) jeho žádost o povolení návratu do ČSR v rámci v květnu vyhlášené prezidentské amnestie, které bylo promptně vyhověno.[172] Následně byl Mihola převezen na hraniční přechod Rozvadov, kde si jej podle předem schváleného plánu převzali příslušníci Krajské správy (KS) MV Plzeň a dopravili jej do Prahy.[173] Po příjezdu dne 23. června 1955 mu byla věnována značná pozornost, příslušníci Zpravodajské správy Generálního štábu (ZS/GŠ)[174] jej ubytovali v konspiračním bytě v Žitné ulici a v následujících čtyřech dnech podrobili zevrubnému výslechu.[175] Aby se Mihola cítil během vyšetřování dobře, byla zvolena *forma rozmluvy během dne a pro zvětšení možných výsledků* mu jeden z příslušníků *dělal společníka i na jeho denních a večerních vycházkách, kdy byl sdílnější a rád si popovídal „nevýslechovou" formou.*[176] Tato „forma" zahrnovala zejména večeře v restauracích a návštěvy pražských vináren, během nichž Mihola podrobně popisoval uplynulých sedm let. Jednou z nejzajímavějších částí jeho výpovědi, kterou je proto účelné ocitovat v úplnosti, představují jeho *subjektivní dojmy a některé závěry o zprav.*[odajské] *práci:*

Na začátku své zpravodajské činnosti si udělal představu o svých řídících orgánech, že všechno mohou a že všechno vědí. Ovšem brzká zkušenost mu ukázala „nemohoucnost" (tak se vyjádřil) těchto orgánů.

Hned na začátku dostal jako hlavní úkol zprávy o utečencích a v dalším dostat se do RAF (britského letectva). Stalo se mu ale, že při výpovědi zpráv, které přinesl, pátrač usnul (již zmíněný první pátrač Rosťa WAISAR). Velmi se ho to dotklo, protože měl pocit zbytečné práce a zbytečného rizika – pro nic. Dále totiž nebyla těmto zprávám věnována žádná pozornost.

Při zjišťování možností dostat se do RAF postupně zjistil, že je to úkol nemožný. V tehdejší době se totiž k britskému letectvu nemohli dostat ani jiní Češi, kteří již za války sloužili v britském letectvu a zúčastnili se bitvy o Anglii. Vůbec u ostatních cizinců tato možnost prý zásadně odpadala.

Jako jeden z prvních nedostatků po překročení hranic poznal i to, že přešel hranice bez dokladů. Nebyly mu prý dány proto, aby [se] *neprozradil. Ovšem hned první věc,*

171 Tamtéž, úřední záznam o předběžném výslechu s O. Miholou, 27. 6. 1955, s. 11.

172 Tamtéž, Mihola Oldřich – zpráva, 7. 6. 1955; zpráva, 9. 6. 1955.

173 Tamtéž, Mihola Oldřich – zpráva, 8. 6. 1955. Podrobněji srov. tamtéž, úřední záznam o předběžném výslechu s O. Miholou, 27. 6. 1955, s. 9.

174 K organizačnímu vývoji ZS/GŠ srov. ŠTAIGL, Jan, ref. 12, s. 424–436; ŽÁČEK, Pavel, ref. 12, s. 190–234.

175 ABS, f. ZS/GŠ, arch. č. 6251 ZSGŠ, úřední záznam o předběžném výslechu s O. Miholou, 27. 6. 1955, s. 9.

176 Tamtéž, s. 1.

na kterou se ho ptali, byly doklady, se kterými tam normálně každý přicházel – aby prý měl alespoň něco.

Práci začínal jako amatér, zpravodajským orgánem se stal, ani nevěděl jak. Tuto okolnost později pociťoval jako nedostatek a jenom velmi pomalu získával zkušenosti. Musel si dávat na vše v každém okamžiku velký pozor, což ho velmi vyčerpávalo. Velmi by byl ocenil nějaký kurs, o kterém se i zmiňoval řídícím orgánům.

Úkolován byl často tak, že nové instrukce, event. změny úkolu a dodatky[,] *dostával teprve na cestě k hranici, kdy již myšlenkami byl jinde a nedovedl se plně soustředit na nový výklad. I když přechody byly poměrně pohodlné, vždy měl strach, aby se na druhé straně nedověděli o doprovodu od nás, a vždy byl trochu rozrušen.*

Na schůzkách u nás byl často úkolován prostorově a neměl při tom jasnou představu o místech, odkud měl plnit úkoly. Na schůzce totiž nikdy neviděl mapu, která by mu dala alespoň trochu možnost prostorové orientace.

Během zpravodajské práce se na něm vystřídalo mnoho řídících orgánů, kteří si s ním počínali někdy velmi nekonspirativně.

Při dodávání zpráv našim orgánům docházelo potom často k nešikovnému zatýkání lidí, které označil. Někdy jen těžko odůvodňoval, proč se tak stalo – nakonec měl Drbohlav dojem, že mu prostě O. Mihola nese smůlu[,] *a jen proto s ním potom už nechtěl nic mít.* [...]

Mnohem větších výsledků by byl dosáhl, kdyby byl měl více finančních prostředků, které v určitém období vyžadoval. Za peníze bylo možno získat určité známosti a protekce. Šlo tehdy o hlubší proniknutí do CIC k Trojanovi. Ovšem nedostal tehdy nic. [...]

Jako velikou chybu pociťoval to, že nikdy nebyl poučen, co dělat v případě zadržení, kontrolách, event. zatčení. Tím se stalo, že se dopustil chyby sdílnosti ve vězení (na tuto okolnost jsem ho upozornil; až do svého návratu nepovažoval za možné, že mu hodně uškodil jeden ze „spoluvězňů").[177]

Po ukončení prvotního výslechu ještě prošel lékařskou prohlídkou, během níž byl konstatován jeho dobrý zdravotní stav, a byl poslán na dvoutýdenní dovolenou. Do Prahy se měl dostavit znovu koncem července 1955, kdy měly započít další výslechy, už za přítomnosti pověřeného příslušníka MV. I vedení StB totiž celá záležitost zajímala a nechtělo si nechat ujít výsledky Miholova „vytěžení".

Dovolenou strávil Mihola v Brně, kde se setkal po dlouhých letech se svojí matkou a oběma bratry. Zpráva o jeho návratu se brzy roznesla i mezi obyvateli domu, kde rodina bydlela, a tak čelil otázkám týkajícím se jeho útěku i života v zahraničí. Podle svých slov se snažil tomuto tématu vyhýbat a odpovídal pokud možno zdrženlivě či se s výmluvou, že nemá čas, snažil před sousedy prchat.

V týdnu od 21. července do 28. července pak opět pobýval v pražském bytě a podrobil se sérii několikahodinových výslechů s přestávkou v době oběda. Aby se mohl pohybovat volně a měl přístup do bytu, obdržel vlastní klíč a denně

177 Tamtéž, s. 10–11.

dostával kapesné 40 Kčs.[178] Předmětem výslechu byly především poměry ve věznici Straubing a Landsberg am Lech, jejich personál, počty vězňů či jejich denní řád. Zpravodajce také samozřejmě zajímaly i ZMETKOVY osobní dojmy z jeho „nadřízených" v Německu, současně prověřovali Miholovu *spolehlivost a provedení legalizace na našem území (jako hlavní povinnosti) a materiální zabezpečení do budoucna*.[179]

Když se pak řešily Miholovy představy o jeho pracovním uplatnění, sdělil, že *by mohl zůstat u armády, dostat, řekněme, hodnost nadporučíka a dostat se do nějaké letecké školy, aby mohl zase létat*.[180] Po náznaku, že toto zřejmě nebude možné, projevil zájem pokračovat jako spolupracovník i na území ČSR. Ani tento jeho plán se však nesetkal s úspěchem. Návrh zněl, aby mu bylo opatřeno nějaké místo související s jeho původním povoláním zámečníka. Ještě v lednu 1956 byl ne vlastní vinou bez zaměstnání, neboť čekal na *dořešení případu zahrnující všechny zásadní otázky o jeho spolehlivosti a pracovních výsledcích*, a byla mu zasílána podpora 1 000 Kčs měsíčně.[181]

Případ byl uzavřen na jaře 1956, v listopadu téhož roku mu zpravodajci dojednali dočasné místo udržbáře u firmy Metrans, specializující se na námořní dopravu. Po přesídlení do Bratislavy v roce 1958 nastoupil, opět s pomocí československé rozvědky, na dobře placené místo lodníka u Československé plavby dunajské (ČSPD). Zde měl možnost jezdit bez problémů pravidelně do zahraničí a finanční ohodnocení bylo na tehdejší poměry velmi vysoké. Jako krytí byla Miholovi připravena legenda, že od podzimu 1948 až do března 1956 pracoval u Československých státních drah (ČSD) v lokomotivním depu v Horních Heršpicích u Brna.[182]

V červenci 1956 byla Miholovi poskytnuta částka ve výši 20 133 Kčs, a to jako slíbená odměna za službu pro MNO. Příslušník, který měl tyto záležitosti na starosti, žádal předtím o povolení vyplacení této částky na „konečné schůzce" s tím, že se jedná o *splnění závazku ústředí za práci O. Miholy, která i na Ministerstvu vnitra je hodnocena jako velmi úspěšná, s výsledkem, který představuje celoživotní dílo několika agentů dohromady*.[183]

178 Tamtéž, příprava na výslech O. Miholy ve dnech 21.–28. 7. 1955, s. 1–4.

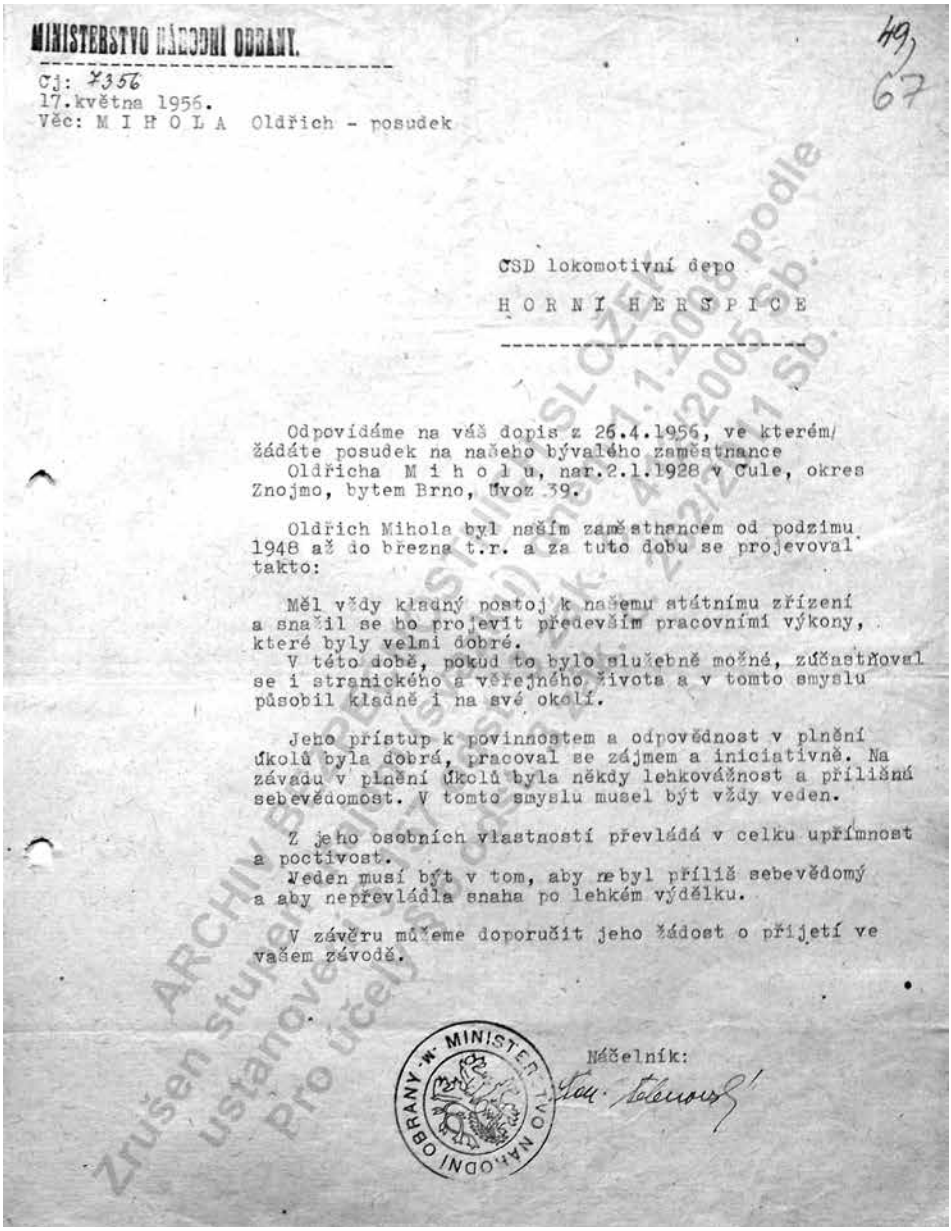
179 Podrobněji srov. tamtéž, I. část výslechu O. Miholy, 21. 7. 1955, s. 3; VII. část výslechu O. Miholy; VII. část výslechu O. Miholy, 25. 7. 1955; souhrn výsledků výslechů O. Miholy – Zmetka, 18. 8. 1955, s. 1.

180 Tamtéž, úřední záznam o předběžném výslechu s O. Miholou, 27. 6. 1955, s. 12.

181 Srov. tamtéž, návrh na řešení případu O. Miholy, 25. 1. 1956; vyplacení odměny O. Miholovi pro konečné zlikvidování případu, 5. 9. 1956, s. 1.

182 Později Oldřich Mihola uváděl, že ve vymezené době pracoval pro MNO jako tlumočník. Srov. tamtéž, životopis Oldřicha Miholy, rkp., 14. 2. 1958.

183 Tamtéž, příprava k nástupu do zaměstnání Oldřicha Miholy, 27. 7. 1956, s. 5.

MINISTERSTVO NÁRODNÍ OBRANY.

Čj: 7356
17.května 1956.
Věc: M I H O L A Oldřich - posudek

49/67

ČSD lokomotivní depo

H O R N Í H E R Š P I C E

Odpovídáme na váš dopis z 26.4.1956, ve kterém žádáte posudek na našeho bývalého zaměstnance Oldřicha M i h o l u, nar.2.1.1928 v Čule, okres Znojmo, bytem Brno, Úvoz 39.

Oldřich Mihola byl naším zaměstnancem od podzimu 1948 až do března t.r. a za tuto dobu se projevoval takto:

Měl vždy kladný postoj k našemu státnímu zřízení a snažil se ho projevit především pracovními výkony, které byly velmi dobré.
V této době, pokud to bylo služebně možné, zúčastňoval se i stranického a veřejného života a v tomto smyslu působil kladně i na své okolí.

Jeho přístup k povinnostem a odpovědnost v plnění úkolů byla dobrá, pracoval se zájmem a iniciativně. Na závadu v plnění úkolů byla někdy lehkovážnost a přílišná sebevědomost. V tomto smyslu musel být vždy veden.

Z jeho osobních vlastností převládá v celku upřímnost a poctivost.
Veden musí být v tom, aby nebyl příliš sebevědomý a aby nepřevládla snaha po lehkém výdělku.

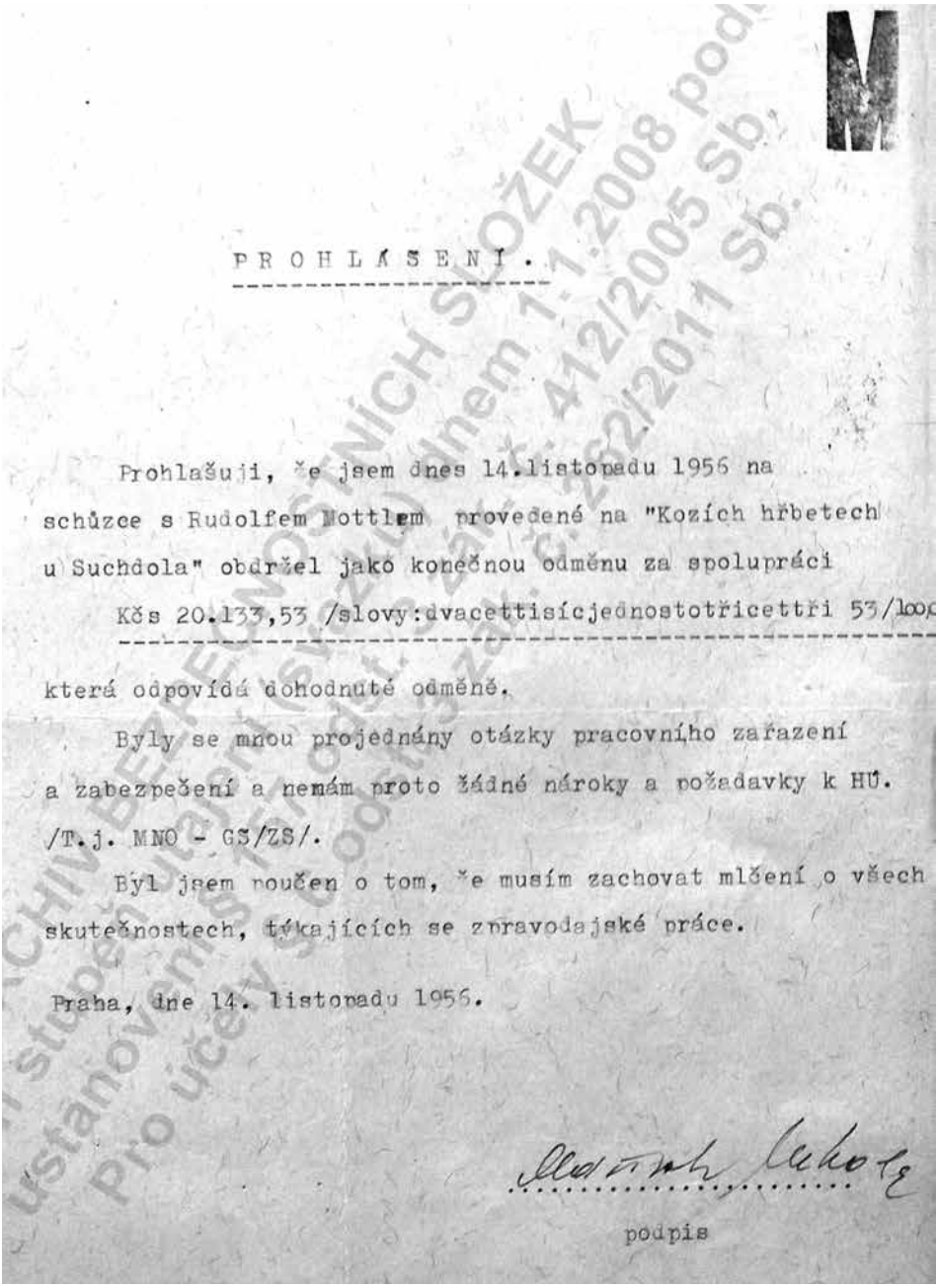
V závěru můžeme doporučit jeho žádost o přijetí ve vašem závodě.

MINISTERSTVO NÁRODNÍ OBRANY

Náčelník:

ARCHIV BEZPEČNOSTNÍCH SLOŽEK
Zrušen stupeň utajení podle § 19 odst. 1 písm. a) zák. č. 412/2005 Sb.
ustanovení § 22 zák. č. 412/2005 Sb.
Pro účely studia

Obr. 10: Smyšlený posudek na Oldřicha Miholu jako zaměstnance ČSD, 17. 5. 1956 (ABS, f. ZS/GŠ, arch. č. 6251 ZSGŠ)

PROHLÁŠENÍ.

Prohlašuji, že jsem dnes 14.listopadu 1956 na schůzce s Rudolfem Mottlem provedené na "Kozích hřbetech u Suchdola" obdržel jako konečnou odměnu za spolupráci

Kčs 20.133,53 /slovy:dvacettisícjednostotřicettři 53/100

která odpovídá dohodnuté odměně.

Byly se mnou projednány otázky pracovního zařazení a zabezpečení a nemám proto žádné nároky a požadavky k HÚ. /T.j. MNO - GŠ/ZS/.

Byl jsem poučen o tom, že musím zachovat mlčení o všech skutečnostech, týkajících se zpravodajské práce.

Praha, dne 14. listopadu 1956.

podpis

ARCHIV BEZPEČNOSTNÍCH SLOŽEK
Pro účely stupeň utajení vyřízeno podle zák. č. 412/2005 Sb., ve znění zák. č. 262/2011 Sb.
ustanovení § 20 odst. 3 zák. č.

Obr. 11: Prohlášení o převzetí odměny a zachování mlčenlivosti, 14. 11. 1956 (ABS, f. ZS/GŠ, arch. č. 6251 ZSGŠ)

Život v civilu

Oldřich Mihola se na Slovensku oženil a při zaměstnání vystudoval strojní průmyslovou školu. V roce 1962 mu byl na jeho žádost a po intervenci MNO přidělen byt, kam se s manželkou a dvěma dětmi nastěhoval. Poklidný rodinný i pracovní život však narušovala jeho postupem doby sílící náruživá záliba v alkoholu. Z důvodů alkoholových excesů na pracovišti dostal v roce 1965 výpověď a tehdy požádal *o pomoc ZS GŠ. Na základě rozkazu býv. náč. ZS GŠ s. Burdy*[184] *byla provedena intervence pplk. Žákem a pplk. Kašpárkem na ÚV KSS v Bratislavě na branném oddělení a bylo Miholovi obstaráno místo ve Slovnaftu, kde pracoval jako mistr.*[185] V průběhu následujících let se však znovu *dopustil opět několikerého opilství*, až mu v lednu 1971 hrozilo odvolání z pracovního místa a znovu vyhazov. Opět se tedy obrátil na příslušníky ZS GŠ, aby mu *s ohledem na jeho pro stát záslužnou činnost* pomohli situaci řešit.[186] Jeho žádost však byla tentokrát odmítnuta s tím, že jde o jeho soukromou věc, kterou má vyřešit sám. Odešel tedy na roční uhelnou brigádu do Ostravy, kterou podnik Slovnaft tehdy organizoval, ale po návratu v lednu 1972 se snažil opět řešit své pracovní zařazení s vedením MNO.[187] Odtud se brzy dočkal zamítavé odpovědi: *uvedený problém nespadá do kompetence a pravomoci našeho oboru. Dřívější jednání, které vedl ve Vašich záležitostech s. Kašpárek, již nelze praktikovat.*[188]

Oldřich Mihola se však s tímto nehodlal smířit a zhruba po dvou měsících se obrátil přímo na ministra národní obrany, aby požádal o jeho *zastání*.[189] V dopise se opět odvolával na své služby pro MNO a následné odsouzení, nyní však již uváděl udělený trest ve výši čtrnácti let a zmiňoval zdravotní problémy, kterými podle svých

184 Oldřich Burda (1924–1988), gen., původním povoláním stavební dělník, v roce 1945 vstoupil do KSČ a od září téhož roku začal působit jako organizační tajemník okresního výboru (OV) KSČ. Absolvoval Ústřední politickou školu v Doksech, po únoru 1948 se stal místopředsedou krajského výboru KSČ ve Zlíně a především poslancem Národního shromáždění, kde až do roku 1954 předsedal brannému výboru a byl členem předsednictva poslaneckého klubu KSČ. V letech 1957 až 1960 studoval na Vysoké stranické škole při ÚV KSSS v Moskvě. V srpnu 1960 se stal vojákem z povolání, přičemž byl okamžitě povýšen do hodnosti plukovníka. O několik dní později byl jmenován náčelníkem ZS GŠ. V srpnu 1968 nesplnil očekávání spočívající v nadšeném vítání vojsk pěti států Varšavské smlouvy, která do ČSSR vpadla, načež byl z funkce uvolněn a poslán na nucenou dovolenou. V lednu 1969 byl jmenován náčelníkem zpravodajského oddělení velitelství Středního vojenského okruhu (SVO), v dubnu 1970 ale odvolán, propuštěn do zálohy a vyloučen z KSČ. Později pracoval jako řidič. MICHL, Jan. Oldřich Burda – náčelník vojenské rozvědky v letech 1960–1968. In: *Paměť a dějiny*, roč. 4, č. 3, 2010, s. 91–99. Dostupné z: https://www.ustrcr.cz/data/pdf/pamet-dejiny/pad1003/091-099.pdf [cit. 2018-07-15]).

185 ABS, f. ZS/GŠ, arch. č. 6251 ZSGŠ, vyjádření k dopisu, 4. 2. 1972.

186 Tamtéž, úřední záznam o jednání, 21. 12. 1970.

187 Tamtéž, dopis Oldřicha Miholy, 22. 1. 1972.

188 Tamtéž, dopis Oldřichu Miholovi, 10. 2. 1972.

189 Srov. tamtéž, dopis Oldřicha Miholy, 17. 4. 1972.

slov trpěl od svého uvěznění. Dodal dále, že by rád ve vedení podniku poukázal na své zásluhy ve prospěch státu, aby mu byla přiznána dobrá pracovní pozice, a na závěr si povzdechl: *Zatímco mnozí jiní mají na základě svých dřívějších, často vybájených zásluh dnes slušné existenční podmínky, já jsem o sobě dosud musel mlčet.*[190]

Z informační zprávy, kterou si nechalo MNO vypracovat, vyplývá, že Mihola si v průběhu let přivodil následkem nadměrného požívání alkoholu onemocnění žaludku a v dané době musel podstoupit operaci žaludku. Kvůli změněné pracovní schopnosti nemohl nadále vykonávat práci na směny, což spolu s jeho životním stylem znamenalo výpověď.[191] Od začátku května 1973 byl Mihola nezaměstnaný a vzhledem k problémům s alkoholem přestával vycházet i se svojí ženou a oběma syny, manželství proto tehdy spělo k rozvodu. S Miholou byl opět proveden osobní pohovor na téma jeho závislosti na alkoholu, která mu komplikovala pracovní i rodinný život, jíž se však nedokázal za uplynulá léta zbavit. Současně mu bylo připomenuto, aby si uvědomil, že o své službě pro MNO je i kvůli svému podpisu prohlášení z roku 1958 povinen mlčet.[192] Mihola přisvědčil, že si je tohoto svého závazku vědom, s ujištěním, že o spolupráci nebude nikdy a s nikým hovořit.

Jak se protloukal životem další léta, archivní materiály příliš neprozrazují. V roce 1984 pracoval v bratislavských Chemických závodech Jiřího Dimitrova, kde údajně *utrpěl při překládání toxických chemikálií těžkou otravu etylenem, který na něm zanechala velmi vážné psychické následky. Byl léčen v psychiatrické nemocnici v Pezinku a uznán schopným práce až po několika měsících*.[193] Byla to jeho matka, v té době ve věku 81 let, kdo se tentokrát obrátil v souvislosti s výše uvedeným na MNO, aby zjistila, zda je možné, aby její syn získal invalidní důchod či mu byl poskytnut starobní důchod předčasně. Učinila tak však bez jeho vědomí, jak napovídá její výmluvná poznámka v horním rohu žádosti zaslané na MNO: *Ode mne se syn o tomto dopisu nedozví*.[194]

Nakonec to byla právě tato žádost, díky níž byla Oldřichu Miholovi, který v roce 1987 pracoval opět u ČSPD jako vrátný v podnikovém hotelu a který o rok později požádal o starobní důchod, do výpočtu výše důchodového příspěvku započtena doba, kterou strávil jako důvěrník ve službě, i poté ve vězení v Německu, a to *jako „zvláštní služba v obtížných podmínkách v I. pracovní kategorii", trojnásobně*.[195] V té době již abstinoval a přemýšlel o tom, že by se vrátil do Brna a bydlel se svojí matkou. K tomuto kroku se však zřejmě neodhodlal, v Bratislavě dne 4. září 1989 zemřel.[196]

190 Tamtéž, dopis Oldřicha Miholy, 17. 4. 1972, s. 3.

191 Tamtéž, informační zpráva ve věci s. Oldřicha Miholy, 9. 6. 1973.

192 Srov. tamtéž, prohlášení, 21. 2. 1958.

193 Tamtéž, prosba o radu a pomoc pro mého syna, 7. 3. 1986.

194 Tamtéž.

195 Tamtéž, sdělení, 10. 3. 1987.

196 ABS, Kartotéka Marty Fabšičové, evidenční karta, Oldřich Mihola, nedat.

Odhalení „nespolehlivých živlů" aneb oběti Miholovy zrady

Lidi, jejichž osud byl přímou Miholovou zradou či v jejím důsledku tragicky ovlivněn, lze počítat na desítky. ZMETEK zapříčinil zatčení několika zahraničních „spojek", čímž do rukou československých bezpečnostních složek vydal klíčové postavy rozsáhlých sítí protikomunistických odbojářů. Zadržení byli během výslechů krutě týráni a donuceni vypovídat ke svým domácím spolupracovníkům, počet následně zatčených a odsouzených k mnohaletému vězení tak stoupal geometrickou řadou. Z hlediska komunistické propagandy byl Oldřich Mihola úspěšným *potíračem nespolehlivých živlů*,[197] z dnešního pohledu během dvou let zničil životy desítek bojovníků za svobodu i jejich rodin.

Není v možnostech této studie představit všechny muže a ženy, které setkání s Miholou stálo roky života strávené v komunistických lágrech, byť by si to pro svoji statečnost a snahu změnit totalitní poměry v zemi zasloužili. Předkládané stručné medailony se tak zaměřují jen na několik málo z nich.[198]

Alois Hlavatý (1906–2001)

Alois Hlavatý pocházel z Miletic u Hořic, kde se narodil 6. července 1906 do rodiny zedníka Josefa a jeho manželky Marie, rozené Vyleťalové. Po absolvování povinné školní docházky vystudoval tamní Obchodní akademii a v letech 1926 až 1929 vykonával základní vojenskou službu. Po návratu z vojny se oženil s Magdou, rozenou Vitáskovou, a po dvou letech spokojeného manželství se jim narodil jediný syn Vladivoj. Hlavatý nastoupil na místo pokladníka Občanské záložny v Novém Bydžově. V roce 1942 byl přemístěn k Ústřední radě družstev v Praze, kde zastával funkci přednosty ústřední správy. Během německé okupace se významným způsobem zapojil do domácího odboje a během května a června 1945 velel na Novobydžovsku skupině několika desítek mužů, kteří se podíleli na *vyčišťovacích akcích.*[199] V lednu 1946 vstoupil do Československé strany národně socialistické (ČSNS), odkud v dubnu 1948 přestoupil do KSČ.

Již v roce 1947 přesídlila rodina do Prahy, Hlavatý pracoval jako revizní úředník ve Všeobecném družstevním svazu (VDS). Takřka ihned po únorových událostech se rozhodl pro aktivní odboj proti nově nastolenému komunistickému režimu a společně se svými přáteli začali sestavovat texty protirežimně laděných letáků, které množil na cyklostylu ve svém tehdejším zaměstnání. Hlavatého skupina v nákladu čítajícím sto kusů natiskla a pod názvem Nástup rozšířila devět čísel této tiskoviny, která byla sestavena z různých oficiálně nedostupných zpráv poukazujících zejména

197 Tamtéž, úřední záznam o předběžném výslechu s O. Miholou, 27. 6. 1955, s. 2.

198 Texty jsou řazeny chronologicky podle data zatčení osoby, o níž pojednávají.

199 ABS, f. V-HK, arch. č. V-774 HK, výpověď Aloise Hlavatého, 6. 9. 1949, s. 2.

Obr. 12: Vězeň Alois Hlavatý, nedat. [1951] (NA, f. SSNV, osobní vězeňský spis Aloise Hlavatého)

na zločinnost a hospodářskou neschopnost komunistického režimu. Tyto letáky předával Hlavatý svým známým, mimo jiné i Milanu Kroutilovi, který jej oslovil pro možnou spolupráci v protikomunistickém odboji v červnu 1948.[200] Pro tuto činnost byl zatčen, s pomocí údajně jemu neznámého člověka se mu však podařilo z cely prchnout a přejít koncem září 1948 hranice do západního Německa. Po určité době pobytu v Regensburgu pokračoval nejprve bez jakéhokoliv krytí a poté jako spolupracovník CIC za využití svých starých kontaktů v ČSR v činnosti spolu s členy své původní novobydžovské skupiny. O jeho pevném protikomunistickém postoji hovořil o řadu let později i sám Mihola: *Pracoval pro přesvědčení – je to zažraný antikomunista. Za války byl v nějaké protiněmecké organizaci a potom boural – zdá se – lidi známé z války (Křivoklát).* [...] *Motiv i cíl jeho práce byl prostě boj proti komunistům – byl by pro to dal všechny peníze (i když jich měl málo), jen když to sloužilo pro protikomunistické účely.*[201]

Právě Miholu Hlavatý naneštěstí koncem listopadu 1949 oslovil a zaúkoloval jej předat v ČSR dopisy svým dřívějším spolupracovníkům, mezi nimi i Milanu Kroutilovi a dalším osobám. Nevědomky tak pomohl skupinu infiltrovat, neboť Mihola předával veškeré poznatky i zprávy československé rozvědce.

Styl Hlavatého práce nikdy nezahrnoval přechody hranic, ale protože se nechtěl vzdát své rodiny, rozhodl se jednou jedinkrát přejít zpět do Československa,

200 Tamtéž, s. 14.

201 ABS, f. ZS/GŠ, arch. č. 6251 ZSGŠ, VII. část výslechu O. Miholy, 25. 7. 1955, s. 1. Podrobněji srov. tamtéž, I. část výslechu O. Miholy, 21. 7. 1955, s. 3; VII. část výslechu O. Miholy, 25. 7. 1955.

aby svou manželku a v té době již osmnáctiletého syna převedl do Německa. Bohužel, konkrétní plán znal i ZMETEK, který vše oznámil vojenské rozvědce. Informace byly předány dál a příslušníci StB si už na Hlavatého a jeho společníka, také spolupracovníka CIC Jaroslava Lumbacha[202], 27. července 1949 v lese u Sv. Kříže u Chebu bezpečně počkali.[203] Během krutých výslechů byl donucen jmenovat řadu svých spolupracovníků, se kterými to poté dopadlo obdobně. Výsledkem bylo trestní oznámení o více než osmdesáti stranách podané Státní prokuratuře Praha Krajským velitelstvím StB (KV StB) Hradec Králové ke dni 24. října 1949 a zahrnující celkem devadesát osob.[204] Ty byly postupně přerozděleny do několika soudních procesů. Alois Hlavatý stanul před Státním soudem Praha, hlavní přelíčení se konalo ve dnech 27.–31. března 1950 v Hradci Králové. Rozsudkem soudu byl uznán vinným ze spáchání zločinů velezrady a vyzvědačství dle § 1 odst. 1 a § 5 odst. 1 zák. č. 231 Sb. a odsouzen k trestu odnětí svobody na doživotí a vedlejším trestům.[205] Když byl v květnu 1951 z věznice v Brně přemístěn do nápravně pracovního tábora (NPT) v Ilavě, pokusil se o útěk. Ten se mu zdařil, o několik dní později však byl zadržen. Poté prošel vězeními v Leopoldově a na Mírově, trest mu byl později zmírněn na dvacet pět let odnětí svobody. Po celou dobu věznění trpěl vážnými zdravotními problémy, zahrnujícími zejména těžkou rozedmu plic a chronickou tuberkulózu. Z vězení vyšel po udělení milosti prezidentem republiky v září 1960 a vrátil se do rodných Hořic. Zde se později věnoval psaní prózy, než se jeho životní pouť 4. července 2001 navždy uzavřela.

Štěpán Gavenda (1920–1954) a Miloš Zemánek (1924–?)

Štěpán Gavenda se narodil 25. června 1920 jako nemanželský syn Rosálie Gavendové v obci Velká nad Veličkou. Od osmi let jej vychovával jeho strýc, a když přišel čas, dal jej do učení na zámečníka. V roce 1938 nastoupil Gavenda do svého prvního zaměstnání, pracoval u firmy Baťa ve Zlíně. V době okupace jej jako nuceně nasazeného poslali do Vídně, odkud však v roce 1942 utekl, a později se zapojil do

202 Jaroslav Lumbach (1927–?), pocházel z dělnické rodiny, absolvent obchodní akademie, od května 1948 šířil protikomunistické tiskoviny Nástup z dílny Aloise Hlavatého, z obav z možného zatčení uprchl v září 1948 do Německa. Zde přistoupil na spolupráci se zpravodajskými složkami pod patronací CIC a do ČSR byl vysílán za účelem splnění daných úkolů. Po zatčení byl řadu měsíců vyšetřován a dne 2. 6. 1950 v samostatném procesu Státním soudem v Praze odsouzen pro spáchání zločinů velezrady dle § 1 odst. 1 písm. c) zák. č. 231/48 Sb. a vyzvědačství dle § 5 odst. 1, 2 písm. c), d) cit. zák. k trestu odnětí svobody v délce třiceti let a vedlejším trestům. ABS, f. V-HK, arch. č. V-774 HK, rozsudek Státního soudu v Praze, sp. zn. Or I 1851/49, 2. 6. 1950.

203 Tamtéž, zápis o zatčení, 27. 7. 1949.

204 Tamtéž, trestní oznámení, 24. 10. 1949.

205 NA, f. SSNV, osobní vězeňský spis Milana Kroutila, rozsudek Státního soudu v Praze, 31. 3. 1950, sp. zn. Or I/III 1643/49.

Obr. 13: Štěpán Gavenda na vazební fotografii, 15. 8. 1949 (ABS, f. V-MV, arch. č. V-5408 MV)

Obr. 14: Vězeň Miloš Zemánek, nedat. [1951] (NA, f. SSNV, osobní vězeňský spis Miloše Zemánka)

partyzánské skupiny Kovařík. V důsledku zranění, které během jedné z akcí v roce 1944 utrpěl, v činnosti nepokračoval a skrýval se až do konce války. Po roce 1945 pracoval v různých firmách, a to až do dubna 1948, kdy uprchl do zahraničí. Netrvalo dlouho a do vlasti se s různými záminkami začal vracet, nosíval s sebou dopisy uprchlíků určené jejich rodinám a pašoval nedostatkové zboží. Poměrně záhy začal na žádost uprchlíků či lidí, s nimiž se setkal při svých tajných pobytech v ČSR, převádět jednotlivce i celé rodiny do zahraničí. V září 1948 dostal tip na důstojníka československé armády, který potřeboval nutně odejít za hranice. Jednalo se o mjr. Františka Bogataje, kterého Gavenda posléze nejenže sám vyhledal, ale o několik týdnů později bezpečně převedl přes hranice. Spolu s ním vzal s sebou i další muže, mezi nimi Miloše Zemánka, který se posléze stal jeho přítelem a druhem při budoucích přechodech státních hranic.

Miloš Zemánek pocházel z obce Hošťálková ve vsetínském okrese, kde se dne 22. listopadu 1924 narodil do rodiny zemědělce Tomáše a Anny, rozené Švagerové.

Po absolvování povinné školní docházky nastoupil ke studiu na gymnázium. Během druhé světové války se zapojil do domácího odboje, když začal v prosinci roku 1944 spolupracovat s 1. partyzánskou brigádou Jana Žižky. Po květnu 1945 se stal na přechodnou dobu členem ČSNS a v roce 1947 byl přijat ke studiu na Vojenské akademii (VA) v Hranicích. Odtud byl však po roce vyloučen. Vrátil se tedy do rodné obce a začal pracovat u jedné z místních firem. Přemýšlel ale o odchodu do zahraničí a po seznámení se s Gavendou už neváhal a ČSR dne 30. listopadu v jeho doprovodu opustil.[206]

V listopadu 1948 byl Štěpán Gavenda pozván Františkem Bogatajem do Regensburgu. Ten v té době již vedl zpravodajskou skupinu pod patronací CIC a Gavendu představil svému nejbližšímu spolupracovníkovi mjr. Rudolfu Drbohlavovi. Oba jej vyzvali ke spolupráci, která měla spočívat v plnění úkolů na území ČSR a převádění předem určených osob. Po vyjasnění podmínek Gavenda nabídku přijal a brzy nato se vydal, již s pověřením od obou jmenovaných, přes státní hranice zpět do vlasti. Pod označením GASTEK i pod jménem Jan KLENOVSKÝ, na které měl vyhotoveny falešné doklady, začal prakticky ihned navazovat kontakty v ČSR. Záhy zapojil do zpravodajské činnosti i Miloše Zemánka, který s ním pod krycím jménem VIKTOR či MINK začal pravidelně podnikat cesty zpět do vlasti. Během následujících měsíců se jim v Praze, na jižní Moravě a částečně i na Slovensku podařilo vytvořit rozsáhlou síť spolehlivých spolupracovníků. Ti podle předaných instrukcí budovali a následně obsluhovali tzv. mrtvé schránky, plníce je požadovanými zprávami o československém zemědělství, průmyslu a obchodu, počtech a rozmístění vojenských posádek obsahujícími seznamy funkcionářů KSČ působících na různých úrovních státní správy, jejich podporovatelů nebo naopak spolehlivých odpůrců a zprávami o zásazích bezpečnostních složek proti domnělým či skutečným odpůrcům z řad kleriků, vojáků či zemědělců.

Po jejich zatčení 1. srpna 1949 rozběhlo 5. oddělení HŠ MNO a StB případ označený jako akce ATHOS[207], v němž kromě jmenovaných zatkla i další osoby. V následujících akcích proběhlo zatčení desítek dalších lidí, kteří byli poté podrobeni zdlouhavým výslechům za použití hrubého násilí.[208] Jeho výsledkem bylo odhalení

206 Se Štěpánem Gavendou seznámil Miloše Zemánka jeho bratr Zdeněk (1922–?), který se stal blízkým spolupracovníkem obou jmenovaných, když jim pomáhal v plnění zadaných úkolů i poskytováním ubytování v době, kdy se zdržovali v ČSR. Zatčen byl 17. 8. 1949 a po ukončení vyšetřování pro spáchání zločinů velezrady dle § 1 odst. 2 zák. č. 231/48 Sb. a vyzvědačství dle § 5 odst. 1, 2 písm. c) cit. zák. odsouzen Státním soudem, oddělení Brno, po hlavním líčení konaném ve dnech 26.–27. 2. 1951 v Uherském Hradišti k trestu odnětí svobody v délce šestnácti let a vedlejším trestům. ABS, f. V-BR, arch. č. V-3193, rozsudek Státního soudu, oddělení Brno, 27. 2. 1951, sp. zn. Or II/I 60/50.

207 Srov. ABS, f. V-MV, arch. č. V-5408 MV, akce „Athos" – realizace, 3. 8. 1949; osoby zatčené do dnešního dne v akci „Athos", 4. 8. 1949; f. Kabinet StB materiálů (323), sign. 323-4-10.

208 ABS, f. V-MV, arch. č. V-5408 MV, trestní oznámení, 25. 11. 1949, s. 47. Mezi zatčenými figurovali i vojenští důstojníci, kteří především Štěpánu Gavendovi předávali nejrůznější

snad téměř celé sítě desítek spolupracovníků obou agentů chodců a jejich následné odsouzení a uvěznění.

Štěpán Gavenda byl rozsudkem Státního soudu v Praze ze dne 23. června 1950 uznán vinným ze spáchání trestného činu velezrady a vyzvědačství a odsouzen k trestu smrti, konfiskaci všeho jmění, ztrátě čestných práv občanských na deset let a propadnutí hotovosti ve výši téměř 40 000 Kčs, kterou si přinesl sebou, ve prospěch státu.[209] Proti rozsudku podal odvolání, které bylo usnesením Nejvyššího soudu v Praze dne 6. července 1950 zamítnuto. Absolutnímu trestu však nakonec o vlásek unikl, neboť ten mu byl 10. prosince 1950 změněn milostí prezidenta republiky na doživotí. Podruhé už se mu totéž nepodařilo. Když s obrovskou dávkou štěstí uprchl z výkonu trestu a dokázal přejít i zpět do Německa, vrátil se ke staré práci a znovu začal přecházet státní hranice. Když byl pak v říjnu 1952 znovu zatčen a opětovně odsouzen k trestu smrti, poprava se již nedala odvrátit. Gavendova dramatická životní pouť skončila v ranních hodinách 28. června 1954, kdy byl oběšen na dvoře pankráckého vězení.[210]

Miloš Zemánek byl odsouzen v témže soudním procesu pro spáchání stejných zločinů jako Gavenda, a to k trestu odnětí svobody na doživotí a vedlejším trestům.[211] Následně mu byl trest snížen na dvacet pět let odnětí svobody, který si odpy-

zprávy týkající se ČSA, například údaje o konaných vojenských cvičeních, armádním vybavení či nových zbraních. Poručíci Radovan Vaněk (1925–?) a Jaromír Dvořák (1924–?), stejně jako plk. v. v. Jaroslav Blavic (1895–?) byli ve dnech 5.–7. 8. 1949 zatčeni a vyšetřováni příslušníky 5. oddělení HŠ MNO. Dne 24. 10. 1949 byli Státním soudem v Praze uznáni vinnými ze spáchání zločinu vyzvědačství dle § 5 odst. 2 písm. b) zák. č. 231/48 Sb. a neoznámení trestného činu dle § 5 odst. 2 cit. zák. a odsouzeni k trestu odnětí svobody v délce 22, 17 a 3,5 roku. Srov. tamtéž, arch. č. V-5844 MV, rozsudek Státního soudu v Praze, sp. zn. Or I 1362/49, 24. 10. 1949. V dalším, navazujícím procesu byli kromě jiných souzeni i strážmistři pražské SNB Karel Mareš (1913–?) a Václav Vrba (1921–?), zatčení 4. 8. 1949. Rozsudkem Státního soudu v Praze ze dne 19. 5. 1950 byli uznáni vinnými ze spáchání zločinu vyzvědačství dle § 5 odst. 1 zák. č. 231/48 Sb. a odsouzeni k trestu odnětí svobody na doživotí a třicet let. Srov. tamtéž, arch. č. V-5408 MV, rozsudek Státního soudu v Praze, sp. zn. Or I/V 23/50, 19. 5. 1950.

209 Tamtéž, rozsudek Státního soudu v Praze, sp. zn. Or I/V 25/50, 23. 6. 1950.

210 Podrobněji srov. PEJČOCH, Ivo; TOMEK, Prokop, ref. 1, s. 85–92; ROKOSKÝ, Jaroslav: Odboj za časů hanebnosti. Protikomunistická skupina Štěpán Gavenda, Miloš Zemánek a spol. In: *Odboj a odpor proti komunistickému režimu v Československu a ve střední Evropě*. Praha: ÚSTR, 2010, s. 233–237. Dostupné z: http://old.ustrcr.cz/data/pdf/publikace/sbornika/odboj/rokosky-jaroslav.pdf [cit. 2018-05-01]; týž: Bratři František a Josef Bogatajovi. Protikomunistický odboj na jižní Moravě. In: *Securitas Imperii*, roč. 16, č. 1. Praha: ÚSTR, 2010, s. 88–133. Dostupné z: http://www.ustrcr.cz/data/pdf/publikace/securitas-imperii/no16/088-133.pdf [cit. 2018-05-01].

211 ABS, f. V-MV, arch. č. V-5408 MV, rozsudek Státního soudu v Praze, sp. zn. Or I/V 25/50, 23. 6. 1950.

kával na šachtě v NPT Bytíz. Na svobodu byl propuštěn po více než patnácti letech v květnu 1965.[212]

Milan Kroutil (1912–?)

Milan Kroutil se narodil v Kuklenách v královehradeckém okrese 23. května 1912 z manželství koželužského živnostníka Františka a Marie, rozené Marečkové. V raném věku se stal sirotkem a byl dán na vyučení pekařem. Během druhé světové války se zapojil do protinacistického odboje, v únoru 1940 byl zatčen a několik měsíců držen ve věznici gestapa v Hradci Králové. Po propuštění se začátkem roku 1941 seznámil s Aloisem Hlavatým, s kterým jej od té doby pojilo pevné přátelství. S ním se také zapojil do dalších odbojových akcí, shromažďoval pro jeho skupinu zbraně apod.[213] Z obav před zatčením uprchl do Vídně, zde však byl gestapem vypátrán a po převozech do Prahy a později do Norimberka byl v srpnu 1943 odsouzen k trestu smrti. Po několika měsících mu byl trest změněn, ve vězení a na nucených pracích měl strávit následujících patnáct let. Odvezen byl do věznice Straubing v Bavorsku a poté i jiných míst. Nakonec byl přesunut do tábora Dachau, odkud byl v květnu roku 1945 osvobozen a vrátil se do Prahy. Od roku 1946 však pracoval jako obchodní zástupce pro prodej uměleckých předmětů u Výboru pro postavení národní svatyně na Ploštině ve Valašských Horách s hlavním sídlem v Praze.[214] Není bez zajímavosti, že byl předválečným členem KSČ, do níž se po válce vrátil, nicméně již o rok později ze strany vystoupil a podal přihlášku do Československé strany lidové (ČSL).[215] V té době byl již ženatý s Věrou, rozenou Fibigrovou, která se starala o domácnost a jejich čtyři děti. On sám byl díky svému zaměstnání stále na cestách, což mu po jeho zapojení do protikomunistických aktivit poskytovalo možnost tipovat spolehlivé osoby, zejména z řad farářů či bývalých lidovců, u nichž nejčastěji hledal finanční podporu pro zmíněný církevní projekt. Již z dřívějška se znal s Aloisem Hlavatým, s nímž se po únorových událostech začal podílet na šíření protikomunistických tiskovin s názvem Nástup. Pro podezření z těchto aktivit byl zatčen a pak několik měsíců vyšetřován již v srpnu 1948, dokonce na něj bylo podáno trestní oznámení.[216] Poté však byl zřejmě pro nedostatek důkazů propuštěn. Stejná situace se opakovala i v únoru 1949, ale i tentokrát veškerá obvinění popíral a z tenat bezpečnostních složek se mu podařilo vyklouznout.[217]

212 Srov. NA, f. SSNV, osobní vězeňský spis Miloše Zemánka, zpráva, nedat. [květen 1965].

213 Podrobněji srov. VÚA–VHA, Sbírka osobních spisů k osvědčení podle zákona č. 255/1946 Sb. (Sbírka 255), inv. j. 2098/70.

214 ABS, f. V-MV, arch. č. V-1406 BR, opis výpovědi M. Kroutila, 7. 9. 1949, s. 1.

215 NA, f. SSNV, osobní vězeňský spis Milana Kroutila, evidenční karta, nedat.

216 Srov. ABS, f. V-HK, arch. č. V-774 HK, zápis o zadržení Milana Kroutila, 23. 9. 1948; Kroutil Milan, podezřelý z členství v ilegální organizaci – trestní oznámení, koncept, nedat.

217 Tamtéž, zápis o zadržení Milana Kroutila, 23. 2. 1949.

Obr. 15: Vězeň Milan Kroutil, 17. 4. 1951 (NA, f. SSNV, osobní vězeňský spis Milana Kroutila)

V protikomunistické činnosti, spočívající v rozšiřování výše zmíněné tiskoviny v různých částech země, byl spolu s dalšími přáteli po celou dobu velmi aktivní, ale po Miholově zradě a zatčení jeho klíčového spolupracovníka Aloise Hlavatého spadla klec. Dne 23. srpna 1949 byl zatčen potřetí a během výslechů byl donucen vypovídat k dalším svým spolupracovníkům.[218] Po ukončení vyšetřování byl žalován[219] a také souzen spolu s Aloisem Hlavatým a dalšími více než třiceti lidmi ve stejném procesu. Státní soud Praha jej po hlavním přelíčení ve dnech 27.–31. března 1950 v Hradci Králové uznal vinným ze spáchání zločinů velezrady a vyzvědačství dle § 1 odst. 1 a § 5 odst. 1 zák. č. 231 Sb. a odsoudil jej k trestu odnětí svobody na doživotí a vedlejším trestům.[220] Uvězněn byl v NPT Bytíz Příbram, kde pracoval jako důlní dělník. V roce 1955 mu byl trest prezidentskou amnestií snížen na dvacet pět let odnětí svobody. V květnu 1963 mu byla udělena milost prezidenta republiky a po čtrnácti letech byl propuštěn z vězení.[221]

Milan Krajčovič (1929–2008)

Milan Krajčovič se narodil 23. června 1929 v obci Svatý Jur v bratislavském okrese do rodiny hospodářského úředníka Františka a jeho ženy Štefanie, rozené Bártlové. Po ukončení základní školní docházky navštěvoval Hospodářskou školu v Sabinově a posléze začal pracovat na statku svého otce.[222] V listopadu 1948 překročil státní hranice do Rakouska a poté se vrátil do Bratislavy, aby se následně opět pokusil o odchod z republiky. Tentokrát však neúspěšně. Po zadržení byl vyšetřován a nakonec Okresním soudem v Mikulově odsouzen k dvěma letům ztráty svobo-

218 Tamtéž, zápis o zatčení Milana Kroutila, 23. 8. 1949.

219 Tamtéž, obžaloba, 22. 11. 1949.

220 NA, f. SSNV, osobní vězeňský spis Milana Kroutila, rozsudek Státního soudu v Praze, 31. 3. 1950, sp. zn. Or I/III 1643/49.

221 Tamtéž, zpráva, nedat. [květen 1963].

222 ABS, f. V-MV, arch. č. V-5535 MV, výpověď Milana Krajčoviče, 16. 2. 1950, s. 1.

dy a vedlejším trestům.[223] Ve vězení v Brně, kam byl po soudu převezen, se seznámil s Jaroslavem Burešem[224], s nímž sdílel celu. Dohodli se, že se v nestřežené chvíli, až budou posláni na práci, pokusí o útěk. Ten se jim záhy skutečně povedl a shodou šťastných náhod se jim o několik dnů později povedlo překročit hranice s Německem. Zde prošli tzv. screeningem a byli posláni do Mnichova. Byli ubytováni v provizorním utečeneckém táboře a o několik týdnů později se vydali do tábora v Ludwigsburgu. Krajčoviče i Bureše zde zanedlouho oslovil Trojan, který jim sdělil, že *pracuje pro Američany a že je pověřen shánět lidi pro RALFA pro cesty do ČSR a zpět* [...]. *Řekl nám, že budeme ubytováni v pensionu a že budeme dostávati 15 až 20 000 Kčs na dobu deseti dní do ČSR a po příchodu zpět že budeme dostávati 20 ks cigaret na den a nějaké peníze* [...]. *Po tomto rozhovoru jsme mu řekli, aby nám to nějak zařídil, že to budeme dělat.*[225] Asi za měsíc je Rudolf Drbohlav odvezl do vily v Rottenburgu, kde je ubytoval. Asi o dva dny později opět *přijel šéf a řekl nám, jaká chceme falešná jména na svoje legitimace, šéf si přinesl* [s] *sebou věstník kriminální služby, ve kterých* [sic] *hledal jména, která tam nejsou napsána. S tímto jsem se dohodl, že se budu jmenovati Milan REHÁK, narozen v Bratislavě a tamtéž i příslušný. Bureš si dal jméno KAZÍK Jaroslav, načež šéf odjel.*[226] Podle Krajčovičových vzpomínek zde podstoupili oba muži výcvik.[227]

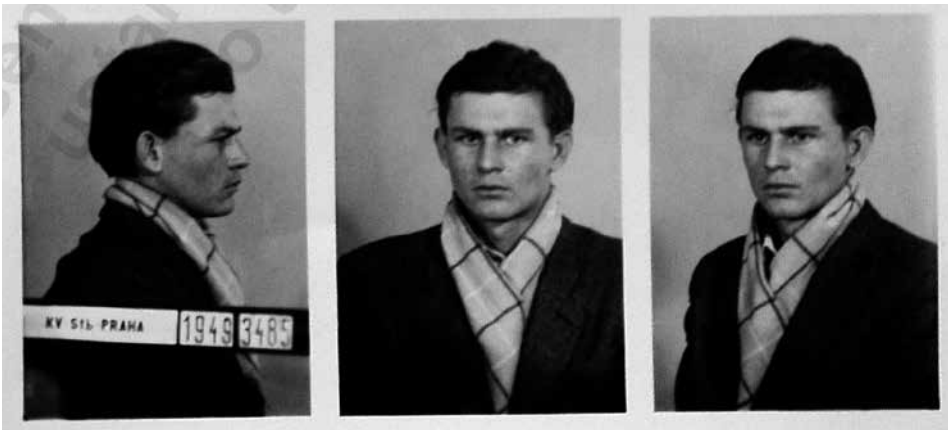
223 Tamtéž, s. 2. Srov. rozhovor s Milanem Krajčovičem, nedat. [2008]. Dostupné z: http://www.upn.gov.sk/sk/milan-krajcovic-1929-2008 [cit. 2018-06-02].

224 Jaroslav Bureš (1922–?), rodák z Prostějova, vystudoval tamní gymnázium a poté se živil jako účetní. V letech 1945 až 1948 byl členem ČSNS. Poprvé byl zatčen za pronášení *pobuřujících výroků* dne 14. 10. 1948 a v květnu 1949 byl odsouzen Státním soudem v Brně pro spáchání trestného činu sdružování proti republice, urážky prezidenta republiky a šíření nepravdivých zpráv k trestu dvacet tři měsíců odnětí svobody. Po vydařeném útěku z vězení uprchl s Milanem Krajčovičem do Německa a posléze začal spolupracovat se CIC. Po jejich zatčení kvůli Miholově zradě v listopadu 1949 byl vyšetřován a dne 7. 7. 1950 ve stejném soudním procesu jako Milan Krajčovič a Miroslav Janeček odsouzen Státním soudem Praha pro spáchání zločinu velezrady a vyzvědačství dle § 1 odst. 1 písm. c) zák. č. 231/48 Sb. a § 5 odst. 1, 2 písm. c), e) cit. zák. k trestu odnětí svobody v délce dvaceti čtyř let, konfiskaci veškerého majetku a vedlejším trestům. Po usvědčení, že z vězení posílal motáky své manželce Květoslavě a instruoval ji k dalšímu postupu, byl záhy znovu souzen a tentokrát mu byl udělen doživotní trest. Uvězněn byl v Leopoldově, odkud se mu opět podařilo uprchnout a bezpečně přejít státní hranice do Německa. Vrátil se do služeb CIC a působil zde jako jeden z řídících příslušníků, vysílajících agenty chodce s úkoly do ČSR. Mimo to se podle poznatků čs. bezpečnostních složek podílel na vysílání Rádia Svobodné Evropy (RSE). V průběhu padesátých let byl učiněn pokus Bureše v západním Německu převerbovat, avšak neúspěšně. V roce 1957 se vystěhoval do USA, kde se natrvalo usadil. ABS, f. V-MV, arch. č. V-5535 MV. Tamtéž, f. Objektové svazky (OB), dílčí informace ve svazku reg. č. OBŽ-38452 BN (tematika svazku „Emigrace").

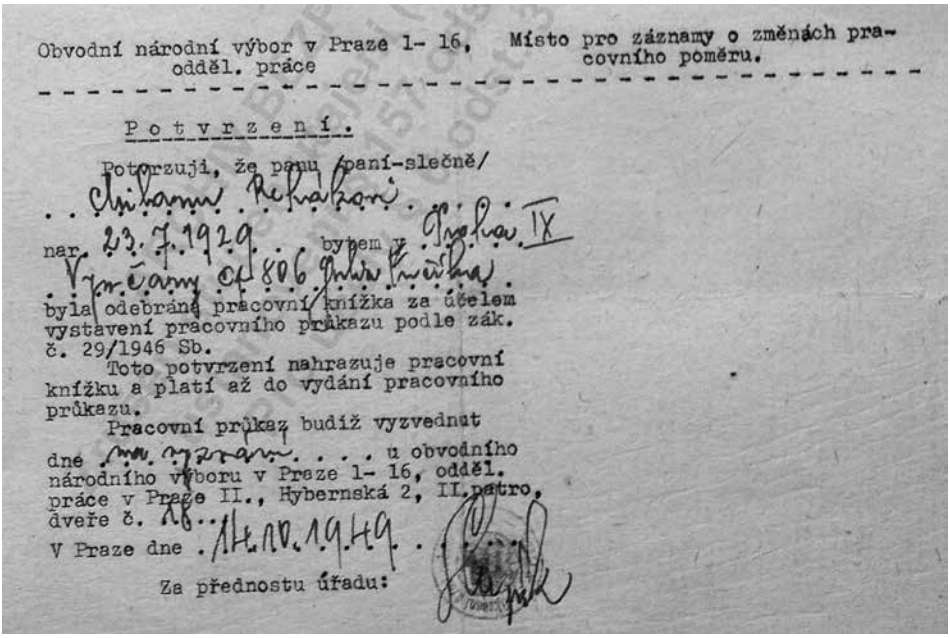
225 ABS, f. V-MV, arch. č. V-5535 MV, výpověď Milana Krajčoviče, 16. 2. 1950, s. 7.

226 Tamtéž, s. 8.

227 Srov. rozhovor s Milanem Krajčovičem, nedat. [2008]. Dostupné z: http://www.upn.gov.sk/sk/milan-krajcovic-1929-2008 [cit. 2018-06-02].

Obr. 16: Milan Krajčovič na vazební fotografii, 25. 11. 1949 (ABS, f. V-MV, arch. č. V-5535 MV)

Obvodní národní výbor v Praze 1- 16, odděl. práce

Místo pro záznamy o změnách pracovního poměru.

Potvrzení.

Potvrzuji, že panu /paní-slečně/ Miloslavu Reháková

nar. 23. 7. 1929 bytem v Praze IX Vrčany čp. 806 Hlavní třída

byla odebrána pracovní knížka za účelem vystavení pracovního průkazu podle zák. č. 29/1946 Sb.

Toto potvrzení nahrazuje pracovní knížku a platí až do vydání pracovního průkazu.

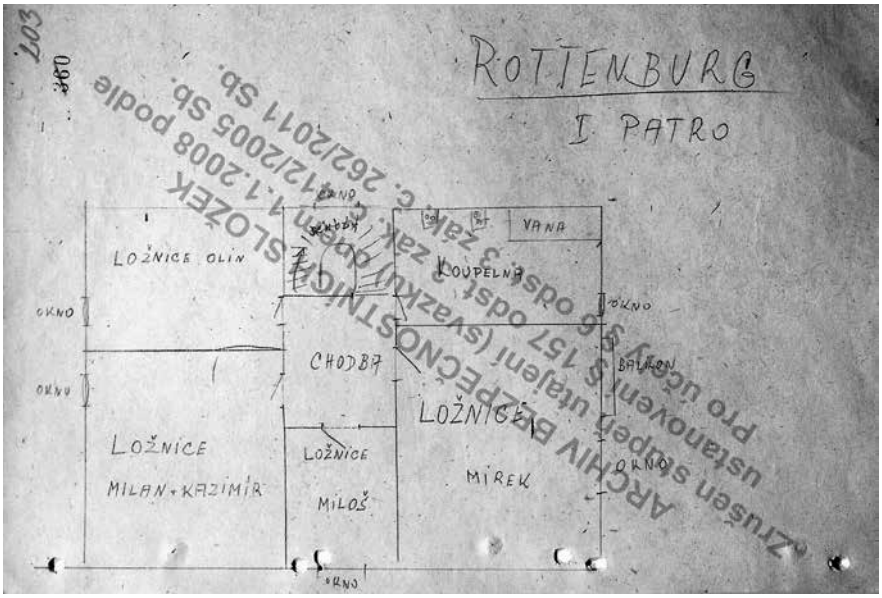
Pracovní průkaz budiž vyzvednut dne zpět . . . . u obvodního národního výboru v Praze 1- 16, odděl. práce v Praze II., Hybernská 2, II. patro, dveře č. 18.

V Praze dne 14.10.1949

Za přednostu úřadu:

Obr. 17: Falešné potvrzení pro Milana Krajčoviče alias Milana REHÁKA, říjen 1949 (ABS, f. V-MV, arch. č. V-5535 MV)

Dne 31. října 1949 přijel Drbohlav zpět, dal oběma mužům falešné legitimace a každému 12 000 Kčs a s jednotlivými úkoly je tutéž noc nechal přejít hranice. V ČSR se rozdělili podle úkolů, které jim RALF zadal. Krajčovič odjel do Peček, kde vyhledal zdejšího faráře Františka Vágnera, předal mu dopis a přespal u něj. Vágner

Obr. 18: Kresba Milana Krajčoviče – první patro vily v Rottenburgu, nedat. [1950] (ABS, f. V-MV, arch. č. V-5535 MV)

jej prosil o budoucí převedení do Německa, Krajčovič to s vysvětlením, že mu Drbohlav zakázal převádět osoby, odmítl, ale slíbil, že se domluví na poslání spojky, která by jej mohla za hranice dostat. Vágner mu pak ukázal nákres s polohou tzv. mrtvé schránky, do níž mu bude předávat zprávy, načež se rozloučili a Krajčovič se vrátil zpět do Prahy. Zde se 9. listopadu 1949 sešli s Burešem a další noc odjeli vlakem k hranicím. Přešli zpět do Německa, odjeli do Rottenburgu a odevzdali zde veškeré zprávy, které na nich byly předtím požadovány.

Do ČSR šli znovu zhruba za dva týdny, dne 24. listopadu 1949. Krajčovičův úkol spočíval ve výběru a naplnění mrtvých schránek v obcích Pečky a Záhorovice, poté měl pokračovat do slovenských Piešťan, aby zde vyhledal jednoho ze spolupracovníků. Stejně jako Bureš byl i on vyzbrojen pistolí a funkčním granátem. Úspěšně překročili státní hranice, avšak nedlouho poté byli zatčeni. Krajčovič se až později dozvěděl, byť neměl přesné informace o Miholově „zařazení", že se tak stalo právě na základě jeho udání: *Jeden z nás bol konfident. Bol nasadený Štátnou bezpečnosťou. Áno, bol to nadporučík Olda Mihola. Pochádzal z Brna. Vedel, že my pôjdeme pred nimi, a vedel, ktorou trasou pôjdeme. Tak sme si dôverovali a to bola, samozrejme, chyba a povedal by som veľká nerozvážnosť. Takže tí nás tam už čakali. Oni išli za nami, asi deň po nás išiel Mihola s Mirkom Janečkom, prešli hranice a dostali sa do Prahy.*[228]

228 Srov. tamtéž.

Milan Krajčovič byl po ukončení vyšetřování v akci ARAMIS postaven před soud spolu s Jaroslavem Burešem a Miroslavem Janečkem, v mezidobí též zatčeným. Jak Krajčovič později vzpomínal, *ako vedúci skupiny bol určen Jaroslav Bureš. Všetci traja sme mali návrh na trest smrti od prokurátora* [...]. *Tento Jaroslav Bureš bol, ako som spomínal, právnik takže sa kajúcne priznal ku všetkému, ale ešte mal vo väznici jeden malér. Svojej manželke posielal v golieri límca motáky napísané tenkou ceruzkou na cigaretovom papieri. To tam strčil a to sa nedalo ani nahmatať, niečo tvrdé by sa dalo, ale taký tenký papierik nie. Lenže oni to robili múdro, potom už neboli takí hlúpi. Oni to všetko röntgenovali. Išlo to cez röntgen a tam to našli. A na základe týchto motákov, kde dával svojej manželke inštrukcie,čo má robiť, za kým má zájsť a tak ďalej, pozatvárali kopu ľudí a ju samotnú tiež.*[229]

Státní soud v Praze uznal 7. července 1950 Milana Krajčoviče vinným ze spáchání zločinu velezrady a vyzvědačství dle § 1 odst. 1 písm. c) a § 5 odst. 1, 2 písm. c), e) zák. č. 231 Sb. a nakonec jej odsoudil k trestu odnětí svobody v délce dvaceti čtyř let, konfiskaci veškerého majetku a vedlejším trestům.[230] Trest si odpykával v několika věznicích. Po Olomouci to byla Opava, absolvoval též pracovní tábory v Jáchymově, poté byl umístěn na Borech v Plzni a později na Ruzyni. V roce 1955 jej převezli do Leopoldova, kde byl vězněn až do října 1963, kdy byl s podmínkou na deset let z vězení propuštěn. Soudně rehabilitován byl až v devadesátých letech.

Miroslav Janeček (1929–2013)

Miroslav Janeček[231] pocházel z Varnsdorfu, kde se 24. června 1929 narodil do rodiny obchodníka Josefa a jeho manželky Marie, rozené Kollertové. Po ukončení povinné školní docházky nastoupil do učení v oboru jemné mechaniky ve firmách v Náchodě a Boru u České Lípy. Po obdržení výučního listu se odstěhoval do Prahy, kde si našel zaměstnání a usadil se. V únoru 1948 se však změnila politická situace,

229 Srov. tamtéž. Květoslava Burešová (1922–?), rozená Navrátilová, původním povoláním švadlena. Za Jaroslava Bureše se provdala v roce 1946, z manželství se narodila jediná dcera. Po jeho zatčení podala zprávu RALFOVI do západního Německa. Když byla odhalena tato i předešlá její součinnost s manželem, byla v rámci akce VĚRA zatčena a dne 13. 8. 1951 Státním soudem v Praze odsouzena k trestu odnětí svobody v délce osmi let a vedlejším trestům. Trest si odpykávala ve vězení v Pardubicích, než byla počátkem března 1955 propuštěna na svobodu. Manželství s Jaroslavem Burešem bylo na její žádost v témže roce rozvedeno. ABS, f. V-MV, arch. č. V-5535 MV; f. S-OL, arch. č. S-1006 OL; f. OB, reg. č. OBŽ-38452 BN (tematika svazku „Emigrace").

230 ABS, f. V-MV, arch. č. V-5535 MV, rozsudek Státního soudu v Praze, 7. 7. 1950, sp. zn. Or I/I 49/50.

231 K jeho osobě srov. BÁRTOVÁ, Markéta. Miroslav Janeček (1929–2013). In: ŽÁČEK, Pavel et al. *Vyjádření úcty a vděčnosti. 3. sborník o protikomunistickém odboji.* Praha: MO ČR – VHÚ, 2018, s. 155–156.

Obr. 19: Vězeň Miroslav Janeček, 13. 2. 1951 (NA, f. SSNV, osobní vězeňský spis Miroslava Janečka)

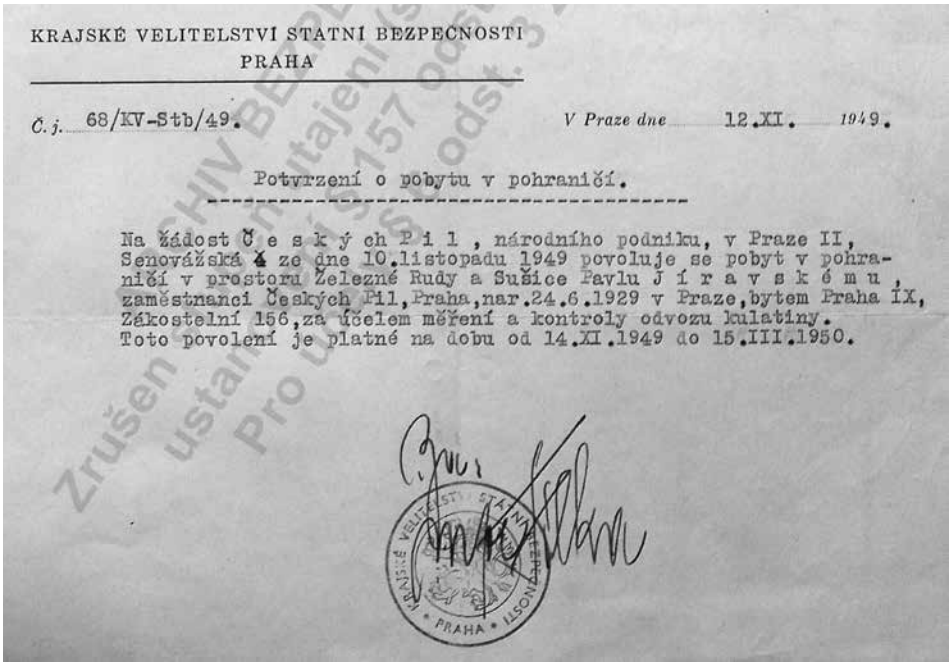
což jej přimělo k odchodu do zahraničí. Po úspěšném přechodu státních hranic byl odeslán do uprchlického tábora v Murnau a odtud pak do Regensburgu, kde se živil příležitostnými pracemi. Podle některých pramenů podnikl již v této době několik výprav zpět do vlasti.

Začátkem roku 1949 se zde seznámil s Oldřichem Miholou, který si získal jeho důvěru a přátelství. A byl to právě ZMETEK, který jej brzy získal pro spolupráci s CIC.[232] Miroslav Janeček se brzy seznámil s Rudolfem Drbohlavem a krátce nato byl převezen do výcvikové vily v Rottenburgu, kde pak pobýval řadu měsíců. Zpočátku pracoval jako administrativní síla a na psacím stroji přepisoval zprávy dodávané od spolupracovníků z Československa, zároveň pomáhal při správě vily a dohlížel na dodržování striktně stanoveného přísného režimu, který zde panoval.[233] Během této doby prošel sám školením, které bylo zaměřeno především k bezpečnému přechodu hranic, sběru zpravodajsky zajímavých informací a obsluze tzv. mrtvých schránek.

Koncem listopadu 1949 jej Drbohlav spolu s Miholou pověřil doručením několika zpráv do ČSR, mimo to mu uložil získat speciální mapy, plány měst a jízdní řády. Na jeho výzvu si také Janeček zvolil falešné jméno Pavel JÍRAVSKÝ, na které pak obdržel nové československé doklady.

Dvojice se vydala na hranice, které překonala bezpečně v blízkosti Železné Rudy, a poté pokračovala rychlíkem do hlavního města, kam dorazili v podvečer

232 NA, f. SSNV, osobní vězeňský spis Miroslava Janečka, záznam hlavního líčení, 7. 7. 1950, s. 2.
233 Tamtéž.

KRAJSKÉ VELITELSTVÍ STÁTNÍ BEZPEČNOSTI
PRAHA

Č.j. 68/KV-Stb/49. V Praze dne 12.XI. 1949.

Potvrzení o pobytu v pohraničí.

Na žádost Č e s k ý c h P i l , národního podniku, v Praze II, Senovážská 4 ze dne 10.listopadu 1949 povoluje se pobyt v pohraničí v prostoru Železné Rudy a Sušice Pavlu J í r a v s k é m u , zaměstnanci Českých Pil, Praha, nar.24.6.1929 v Praze, bytem Praha IX, Zákostelní 156, za účelem měření a kontroly odvozu kulatiny.
Toto povolení je platné na dobu od 14.XI.1949 do 15.III.1950.

Obr. 20: Falešné potvrzení pro Miroslava Janečka alias Pavla JÍRAVSKÉHO, listopad 1949 (ABS, f. V-MV, arch. č. V-5535 MV)

29. listopadu 1949. Oldřich Mihola jejich příchod nahlásil svému řídícímu příslušníkovi a Miroslav Janeček byl, aniž by stihl prakticky cokoliv ze zadaných úkolů provést, nad ránem dne 1. prosince 1949 zadržen.

Po ukončení vyšetřování byl spolu s Jaroslavem Burešem a Milanem Krajčovičem postaven dne 7. července 1950 před Státní soud v Praze, který jej uznal vinným ze spáchání zločinu velezrady a vyzvědačství dle § 1 odst. 1 písm c) zák. č. 231/48 Sb. a § 5 odst. 1, 2 písm c) cit. zák. k trestu odnětí svobody v délce dvaceti dvou let, konfiskaci veškerého majetku a vedlejším trestům.[234] Trest vykonával v NPT Bytíz u Příbrami, kde pracoval jako dělník na šachtě, později jako důlní zámečník. Z vězení byl propuštěn v květnu 1962, soudně rehabilitován byl rozhodnutím Krajského soudu v Brně v prosinci 1990.[235]

234 ABS, f. V-MV, arch. č. V-5535 MV, rozsudek Státního soudu v Praze, 7. 7. 1950, sp. zn. Or I/I 49/50.

235 NA, f. SSNV, osobní vězeňský spis Miroslava Janečka, usnesení Krajského soudu v Brně, 18. 12. 1990, sp. zn. 1 Rt 443/90.

Štěpán Hovorka (1898–1949)

Štěpán Hovorka[236] se narodil 6. března 1898 v Pečkách u Kolína, kde prožil dětství. Vyučil se strojním zámečníkem, od mládí inklinoval ke zbrojířství. Aktivně se zúčastnil první světové války a po jejím skončení v armádě zůstal. Až do roku 1938 sloužil jako zbrojíř u vojenského útvaru v Olomouci a dosáhl hodnosti rotmistra. Poté se i se svojí manželkou Evženií, rozenou Egerdovou, a jejich dvěma dcerami odstěhoval do Zlína. Během okupace Československa německou armádou se aktivně zapojil do druhého odboje a stal se členem skupiny kapitána Mědílka z Brna a poté i 1. čs. partyzánské brigády Jana Žižky. Koncem války se zapojil se zbraní v ruce do osvobozování Zlína.

Obr. 21: Štěpán Hovorka, nedat. [30. léta] (VÚA-VHÚ, f. 34, inv. č. 15640)

Do odboje proti komunismu se podle všeho zapojil v prosinci 1948, tehdy ho jeden z jeho přátel a kolegů z národního podniku Svit Gottwaldov[237] představil Štěpánu Gavendovi, v té době již činnému spolupracovníkovi zahraničního odboje. Gavenda čile převáděl československé občany přes státní hranice a vedle toho plnil na území ČSR úkoly špionážní povahy. V tomto případě šlo o to, získat informace o výrobě a zaměstnancích zmíněného průmyslového podniku i dalších zlínských továrnách, přičemž Hovorka mu spolupráci ihned přislíbil. Posléze tedy obdržel patřičné instrukce, jaké zprávy vlastně získávat a jak vybudovat tzv. mrtvou schránku, která byla určena pro bezpečné předání zpráv. Jako krycí jméno mu byla přidělena značka BASTE (BASTEHO) a šifrovací klíč k šifrování předávaných zpráv. Hovorka tedy podle Gavendou předaných instrukcí vybudoval několik mrtvých schránek, přičemž jedna z nich byla vytvořena v Gottwaldově v místech pod mostem přes místní potok Januštice. Mimo to předával zprávy týkající se například výroby a exportu gottwaldovského Svitu, Gavendovi i osobně, získal pro něj finanční podporu, a dokonce několik zbraní s větším množství nábojů. Hovorka s Gavendou aktivně spolupracoval až do jeho zatčení počátkem srpna 1949, jehož byl shodou okolností svědkem. Mnohdy mu totiž jezdil při jeho

236 K jeho osobě srov. BÁRTOVÁ, Markéta. Štěpán Hovorka (1898–1949). In: ŽÁČEK, Pavel, ref. 162, s. 157–159; BOBÁK, František. Galerie významných osobností našeho regionu, Štěpán Hovorka. *Zlínské noviny*, roč. IX, č. 18, 13. 2. 1998, s. 3.

237 Zlín byl přejmenován na Gottwaldov podle prezidenta ČSR Klementa Gottwalda v roce 1949, původní název byl městu vrácen v lednu 1990.

Útvar 601 A
Referát 28.

Res. 28

Dne 2. prosince 1949.

Zpráv. pro Ú. A
Zpracov. s. npr. Kocman.

Hlášení.

K rukám 701 A / 10.

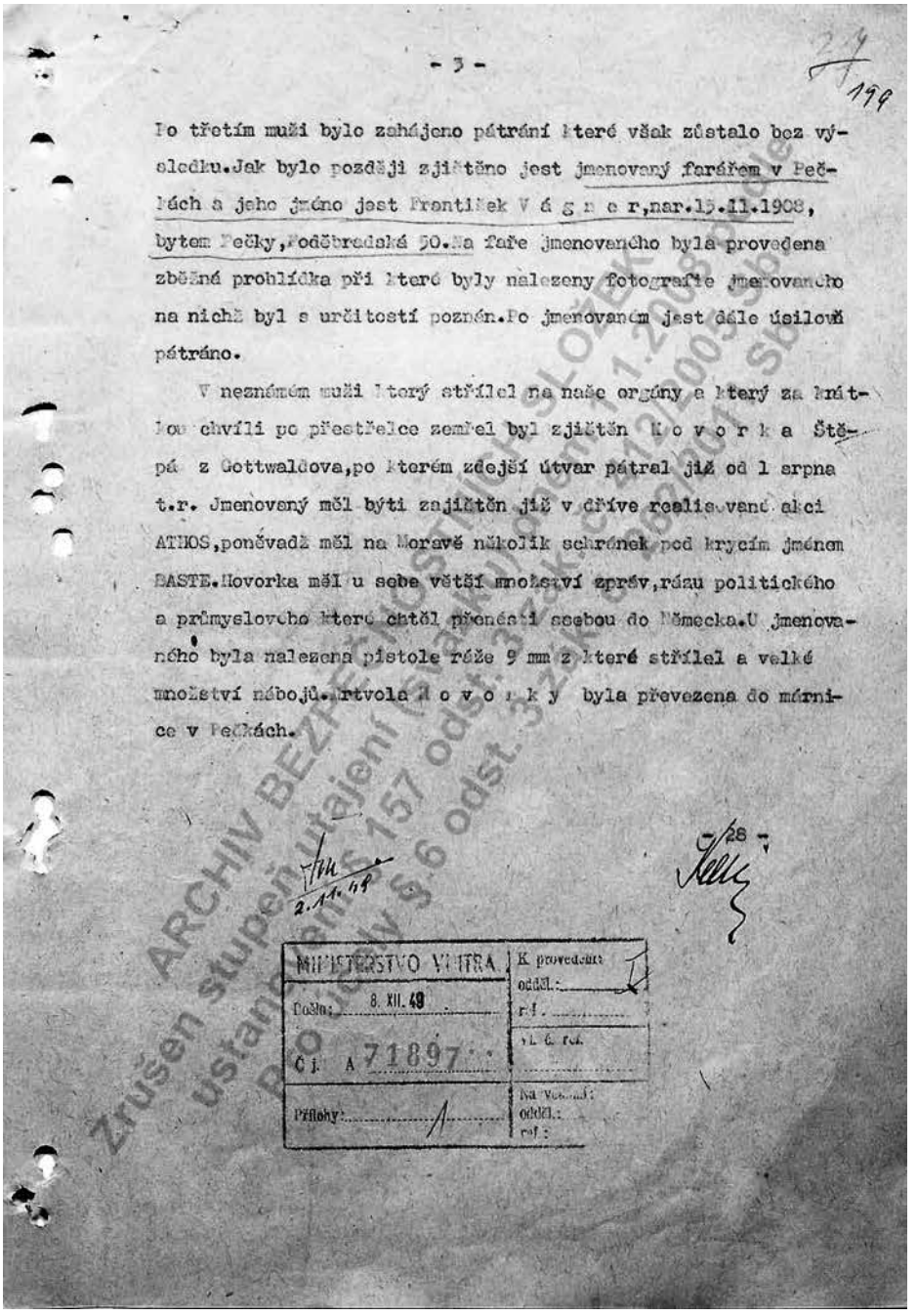
Od Útvaru 604 A byli eskortováni ke zdejšímu Útvaru agenti CIC K r a j č o v i č a B u r e š, kteří byli zadrženi při illeg přechodu z Německa do ČSR. Tito agenti byli vysláni na naše území vedoucím zpravodajské ústředny, vojenské sekce mjr. O g a t a j em v Regensburgu. Jejich úkolem bylo vybrati mrtvé schránky do nichž spolupracovníci CIC vkládají své zprávy, a naplniti je novými příkazy. Výslechem agenta CIC B u r e š e bylo zjištěno, že tento měl dne 30.11.1949 naplniti schránku která se nalézá na státní silnici z Peček do Poděbrad, pod mostem za Pečkami.

Tato schránka byla dne 30.11.1949 naplněna orgány útvaru 601 A a při této příležitosti vybrána. Ve schránce se nalézaly illeg letáky protižidovského obsahu a různé zprávy z církevních kruhů. U této schránky byl připojen lístek na kterém žádala obsluhující schránku že potřebuje vejíti ve styk se spojkou, poněvadž musí něco nutného projednati. Poněvadž zdejší orgánové nechtěli očekávati u schránky až do doby kdy ní měl obsluhovatel přijíti, zanechali ve schránce lístek že spojka bude u schránky dne 1.12.1949 ve 22.30 hod.

Dne 1.12.1949 odejeli na místo určení o 1 hod. dříve 7 orgánů Útvaru 601A, 2 orgánové realisace útvaru 601 A a 2 orgánové útvaru 701 A, ref. 28. Orgán útvaru 701 A 28 Ka, který byl do případu nejvíce zasvěcen měl sehráti úlohu spojky/agenta/ zatím co ostatní orgánové byli ukryti poblíže schránky a dané znamení org. 28 měli provésti realisaci případu. Krátce po 22.- hod dostavil se ke schránce neznámý muž, který vešel v přímý styk se spojkou. Tento s dě-

26
198

lil spojce že na druhé straně mostu asi 500 m u řeky stojí muž který musí odejíti do Německa,neboť je již dlouho úsilovně hledán policií, a žádal současně spojku aby s tímto ihned projednal jeho převedení za hranice.Spojce které nezbývalo nic jiného než neznámého následovati nebylo možné dáti smluvené znamení na určeném místě na němž bylo dohodnuto že bude provedena realisace.Po přechodu silnice byla tato dvojice sledována 3 orgány útvaru 601 A .Po ujití asi 500 m uviděli sledující orgánové že dvojice se spojila s třetím mužem a s tímto něco projednávají.Vzdálenost mezi sledujícími a spojkou byla asi 100 m.Poněvadž ale byla velká viditelnost nemohli se orgánové blíže k této trojici přiblížiti.V okamžiku když vyšel měsíc a ozářil krajinu ohlédl se jeden z neznámých a zpozoroval že za nimi někdo jde.Neznámý který chtěl odejíti za hranice dal příkaz muži jehož nazýval doktore aby se vzdálil a spojku vyzval aby se šli přesvědčiti o tom co se za nimi děje.Orgán 28 Mk útvaru 601 A,jeden ze sledujících když viděl že jeden z této trojice se odpoutal,odplížil se na pole a zde obloukem se snažil třetímu z mužů nadběhnouti.Mezitím se přiblížil neznámý se spojkou na vzdálenost asi 5 m kdy orgánové útvaru 601 A 27/Jk a 28/Mk vyskočili z úkrytu a se zvoláním " ruce vzhůru" oba muže zadrželi. Neznámý muž však výzvy neuposlechl a pokračoval v chůzi k orgánům při čemž vytáhl z kapsy pistoli a vystřelil 2 rány proti postupujícím orgánům.V tom okamžiku oba orgánové výstřely opětovaly a to orgán 27/Jk ze předu,orgán 28/Mk z pravé strany a spojka současně na neznámého vypálila z pravé strany od zadu.Orgán 27/Jk vystřelil na neznámého muže 2 rány,orgán 28/Mk 3 rány a orgán útvaru 701 A-spojka- 1 ránu. Orgán 28/Mk který obkličoval po poli třetího muže když uslyšel rány přispěchal ke skupině a když viděl že zde již jeho pomoci není třeba vypálil za prchajícím do tmy několik ran ale bez výsledku.Neznámý muž který se střetl v souboji s orgány se po výstřelech zvrátil na mez svažující se k řece kde zůstal nehybně ležeti.

- 3 -

24
199

Po třetím muži bylo zahájeno pátrání které však zůstalo bez výsledku.Jak bylo později zjištěno jest jmenovaný farářem v Pečkách a jeho jméno jest František V á g n e r,nar.15.11.1908, bytem Pečky,Poděbradská 50.Na faře jmenovaného byla provedena zběžná prohlídka při které byly nalezeny fotografie jmenovaného na nichž byl s určitostí poznán.Po jmenovaném jest dále úsilovně pátráno.

V neznámém muži který střílel na naše orgány a který za krátkou chvíli po přestřelce zemřel byl zjištěn H o v o r k a Štěpán z Gottwaldova,po kterém zdejší útvar pátral již od 1 srpna t.r. Jmenovaný měl býti zajištěn již v dříve realisované akci ATHOS,poněvadž měl na Moravě několik schrónek pod krycím jménem BASTE.Hovorka měl u sebe větší množství zpráv,rázu politického a průmyslového které chtěl přenášeti sebou do Německa.U jmenovaného byla nalezena pistole ráže 9 mm z které střílel a velké množství nábojů.Mrtvola H o v o r k y byla převezena do márnice v Pečkách.

- 28 -

2.12.49

MINISTERSTVO VNITRA
Došlo: 8. XII. 49
Čj. A 71897
Přílohy: /
K provedení
oddíl.:
ref.:
vl. č. rd.
Na vědomí:
oddíl.:
ref.:

ARCHIV BEZPEČNOSTNÍCH SLOŽEK
Zrušen stupeň utajení (§ 4 odst. 1 zák. č. 412/2005 Sb.)
ustanovení § 157 odst. 3 zák. č. 500/2004 Sb.
PO uplynutí lhůty dle § 6 odst. 5 zák. č. 412/2005 Sb.

Obr. 22: Hlášení o přestřelce se Štěpánem Hovorkou, 2. 12. 1949 (ABS, f. V-MV, arch. č. V-5535 MV)

Obr. 23: Zastřelený Štěpán Hovorka, 2. 12. 1949 (ABS, f. V-MV, arch. č. V-5535 MV)

Obr. 24: Zastřelený Štěpán Hovorka, 2. 12. 1949 (ABS, f. V-MV, arch. č. V-5535 MV)

cestách do ČSR naproti a při poslední cestě byl Gavenda po Miholově zradě při vystupování z vlaku na pražském hlavním nádraží zadržen. Hovorka vystupoval z konspiračních důvodů jinými dveřmi, poté již jen viděl, jak byl Gavenda zatčen. Jemu samotnému se podařilo uprchnout a informovat všechny spolupracovníky v Gottwaldově. Začal se skrývat, což se mu přesto, že bezpečnostní složky znaly jeho identitu, dařilo poměrně dlouhou dobu. I nadále zůstal aktivní a sbíral nejrůznější zprávy. Nejpozději koncem listopadu 1949 plánoval odchod do zahraničí a snažil se přes další Bogatajovy kurýry sehnat spojku, která by jej bezpečně převedla přes hranice. Spolupracoval v té době s pečkovským farářem Františkem Vágnerem, který se z důvodu hrozícího zatčení také odhodlal k útěku z vlasti. Věc vypadala nadějně, když však opět zasáhla Miholova zrada. Kvůli ní se totiž podařilo zatknout Milana Krajčoviče, který pod tíhou brutálních výslechů vyzradil místo schůzky s oběma muži. Na Hovorku s Vágnerem si pak příslušníci StB už jen ve smluvený den a čas počkali. Osudnou noc však došlo k přestřelce, neboť Štěpán Hovorka se nehodlal vzdát bez boje. Když viděl, že jsou obklíčeni a situace je vážná, pomohl knězi utéct a sám vytáhl revolver. Během nastalé přestřelky byl zblízka několikrát zasažen, smrtelným se pro něj stal průstřel břišní aorty. Totožnost mrtvého kupodivu nebyla StB schopna dát dohromady, považovali jej za neznámého agenta CIC. Jako neznámou osobu jej tajně dne 17. prosince 1949 pochovali na pečkovský hřbitov. Ztotožnění proběhlo až o několik dnů později, poté následovalo zatčení a výslechy členů Hovorkovy rodiny.

Svobodník Pohraniční stráže Milan Schwarz – příběh dvou útěků a jednoho návratu

Martin Pulec

Úvod

V době dějství případu sloužilo v Pohraniční stráži (PS) přibližně dvacet dva tisíc příslušníků, z toho zhruba sedmnáct tisíc pohraničníků – vojáků základní služby. Zdaleka ne všichni stáli na hranicích se zbraní v ruce, mnoho z nich bylo u zabezpečovacích jednotek; podle kvalifikovaného odhadu sloužilo u útvarů „prvního sledu", tj. u těch, které vykonávaly vlastní pohraniční strážní službu, asi 40 % z celkového počtu příslušníků. I tak se jednalo o poměrně velké množství vojáků soustředěných na pohraničních rotách.[1]

Pohraniční roty byly samostatné jednotky dislokované v blízkosti hranic, často uprostřed lesního masivu, vzdálené od pohraničních vsí, polovysídlených či poznamenaných pohraničním režimem. Roty tehdy čítaly přibližně čtyřicet příslušníků, kteří každodenně střežili stanovený úsek hranic. S ostře nabitými zbraněmi chodili na denní i noční hlídky, řád a služby roty pomáhala udržovat hierarchie „starých" a „mladých", na jejímž vrcholu bylo několik pohraničníků z povolání (tři nebo čtyři), kteří mnohdy nebyli o mnoho starší než jejich podřízení – vojáci základní služby, rukující v devatenácti letech.

Je jasné, že tento sociální útvar generoval mnoho nestandardních jevů a tzv. mimořádných událostí. Jedním z nich bylo zběhnutí do zahraničí.[2]

Zběhnutí do „kapitalistické ciziny" na konci padesátých let dvacátého století byl čin, který fatálně změnil život odvážlivce. Překročení frontové linie studené války bylo něco jiného než útěk vojáka základní služby domů pod tíhou vojenského života. „Nedovolené opuštění posádky" se mnohdy dalo omluvit a řešit kázeňsky, kdežto

1 Údaje o počtech srov.: PULEC, Martin. *Organizace a činnost ozbrojených pohraničních složek. Seznamy osob usmrcených na státních hranicích*. Praha: ÚDV, 2006, s. 125–126.

2 Pro ilustraci: V roce 1965 zběhlo od PS dvanáct, v roce 1966 tři a v roce 1967 sedm příslušníků. In: ABS, f. PS, MNO VPS, 1970 tajné, k. 285 (červená), zpráva o příčinách zběhnutí příslušníků PS za rok 1970, čj. 002769/12-1970 z 25. 11. 1970.

dezerce do ciziny byla obrovskou zradou, která se neodpouštěla. Útěk pohraničníka do zahraničí v sobě měl náboj nezvratného procesu, znamenal definitivní rozloučení se s dosavadním světem a vstup do zcela nového prostředí. Před uprchlíkem stály dvě možnosti: začít znovu, či se za cenu perzekuce vrátit zpět. Nový začátek – často bez znalosti jazyka, v utečeneckém táboře, bez blízkých, zato s existenčními problémy a s pocitem vykořenění a mnohdy s výčitkami svědomí – nebyl vůbec jednoduchý. Není proto divu, že mnozí emigraci neunesli a volili druhou možnost. Při návratu ovšem nevstoupili do téže řeky: čekalo je odsouzení, kriminalizace a následná společenská degradace, proto mnozí po propuštění z vězení paradoxně volili opět emigraci.

Problematikou zběhů od Pohraniční stráže se dosud obsáhleji nikdo nezabýval, literatura k tématu téměř neexistuje. Potenciálním badatelům jsou k dispozici popisy několika jednotlivých případů soustředěných v knize Ivo Pejčocha nebo moje studie uveřejněná ve Sborníku Archivu bezpečnostních složek.[3] Pokud by byl případný zájemce o problematiku veden zájmem zjistit bezprostřední pohnutky a motivy, které vedly tehdejší pohraničníky ke zběhnutí, bude zřejmě zklamán. Málokterý z nich zanechal „dopis na rozloučenou" a málokdo se vrátil, aby se z motivů svého jednání pak zpovídal vyšetřovateli Vojenské kontrarozvědky (VKR). Prozatím nezbývá než konstatovat, že důkladné zpracování včetně rozhovorů s aktéry na svého zpracovatele teprve čeká.

Základním pramenem pro sestavení tohoto textu byl vyšetřovací spis vedený v Archivu bezpečnostních složek pod archivním číslem V-3394 MV. Je členěn na osobní svazek, operativní podsvazek a podsvazek. Založen byl v září 1958 po dezerci Milana Schwarze, v prosinci téhož roku vyšší vojenský prokurátor stíhání přerušil z důvodu nepřítomnosti stíhaného, stíhání bylo obnoveno po Schwarzově návratu v září roku 1959. Starší část obsahuje zejména výpovědi pohraničníků z 2. roty Prameny Vltavy 10. brigády, pojednávající o okolnostech zběhnutí. V druhé části jsou výpovědi Milana Schwarze, které podrobně popisují jak vlastní zběhnutí, tak zejména osudy bývalého pohraničníka po překročení hranice. Zajímavé jsou i svědecké výpovědi členů zatýkacího komanda číhajícího na Schwarzův návrat. Následují archiválie uzavírající trestní stíhání: obžaloba, protokoly o hlavním a odvolacím řízení a rozsudek a usnesení.

V podsvazku je uložena mimo jiné Schwarzova korespondence, v operativním podsvazku zpravodajská informace získaná operativní cestou spolupracovníkem východoněmecké STASI, kterou pak z NDR postoupili k využití orgánům StB. Reprodukované skeny zmíněných archiválií přetiskuji v příloze.

3 PEJČOCH, Ivo. *Vojáci na železné oponě.* Cheb: Svět křídel, 2012, oddíl Dezerce přes železnou oponu. PULEC, Martin: …při tom jsem měl hodně smůly… Útěk vojína Miloše Dobřichovského a smrt vojína Josefa Ulricha. In: *Sborník Archivu bezpečnostních složek 11*. Praha: ABS, 2013, s. 109–133.

Je důležité podotknout, že vypovídací hodnota výpovědí obviněného je pro historika obecně problematická a vždy je nutné ji podrobit přísné kritice. V tomto případě uniklé informace z bavorské pohraniční policie k Schwarzově případu, kterých se zmocnila STASI a které předala StB, potvrzují Schwarzovy výpovědi učiněné před vyšetřovatelem VKR. Je proto pravděpodobné, že obviněný ve vyšetřovací vazbě VKR vypovídal otevřeně a pravdivě ve snaze si tím zasloužit snížení trestu. Stejně tak je možné, že tyto informace záměrně podstavila[4] západní zahraniční zvláštní služba v rámci dezinformační zpravodajské hry, aby podpořila Schwarzovu legendu (viz dále). I přes tato úskalí hodnotím vyšetřovací spis jako hodnotný a spolehlivý pramen.

Další archiválie vztahující se k případu jsou z fondu 2345 – 10. brigáda PS Volary, konkrétně inv. j. 96, poučný rozkaz velitele 10. brigády PS čj. 004696/11-58 a inv. j. 244, zběhnutí příslušníků do zahraničí, Schwarz Milan nar. 25. 11. 1937, vyšetřující zpráva. Tyto archiválie vnikly činností velitelství volarské brigády a mapují a reflektují samotný akt dezerce Milana Schwarze. Oproti vyšetřovacímu spisu přinášejí nové informace pouze v detailech první fáze případu.

Z Pavla Šavlem

Jeden z mnoha případů zběhnutí se stal 22. září 1958 na odlehlé 2. rotě Prameny Vltavy 1. praporu Kvilda 10. pohraniční brigády Volary. Hlavní aktér Milan Schwarz (1937) byl slovenské národnosti, pocházel z Bratislavy. Po dokončeném základním vzdělání začal studovat na střední průmyslové škole, ale údajně nebyl studijní typ, a proto ho rodiče ze školy vzali do učení. Vyučil se elektrotechnikem u bratislavského podniku Stavomontáže a poté pracoval ve Slovnaftu, krátce i v Jáchymovských dolech. Ještě svobodný a bezdětný byl odveden k Pohraniční stráži.

Jak se svěřil kolegům ve zbrani, splnil se tím jeho sen, „našel" se ve služební kynologii. Úspěšně absolvoval poddůstojnickou školu psovodů v Libějovicích, a přestože ho ve škole z neznámých důvodů nedoporučili k zařazení do hlídek vstupujících za zátaras ani na jednotku prvního sledu, a dokonce ani k výkonu funkce staršího hlídky, byl v červenci 1958 převelen právě na rotu Prameny Vltavy. Zde s hodností svobodníka dostal i funkci velitele družstva psovodů. Jeho vojenský život plynul bez zvláštních událostí, pro jeho veselou povahu a schopnost bavit ostatní ho vojáci měli celkem v oblibě, dobře zapsaný byl i u funkcionářů roty.

Změna nastala dne 22. září 1958. Tehdy v brzkých ranních hodinách přišel Schwarz z hlídky a na rotě na něho již čekal velitel poručík Žitník s rozkazem: místo odpočinku po službě půjde se psem Erosem na prapor do Kvildy, kde se zúčastní zkoušek služebních psů. Schwarz tedy společně s dalším pohraničníkem vojínem Pohůnkem a služebními psy odešli do několik kilometrů vzdálené Kvildy. Zde si Schwarz vedl velmi dobře, Eros byl údajně nejlepší v kategorii pátracích psů, ačkoliv

4 Rozuměj umožnila protivníkovi získat informace, které byly de facto cílenými dezinformacemi.

na rotě byl veden jako pes hlídkový. Jeho pán vítězství oslavil nákupem v místním smíšeném zboží: sobě vzal dvě menší láhve alkoholu („plácačky“) Praděda a půllitr rumu, dalšího menšího Praděda koupil pro kolegu z roty Kokošku a Erosovi šňůru na prádlo, která měla sloužit jako dlouhé vodítko při výcviku.

Nákupem Schwarze štěstí opustilo. V obchodě se potkal s jistou Frydlewiczovou[5], manželkou pohraničníka z povolání, která jeho nákupní koš komentovala ve smyslu, že by měl radši šetřit na svatbu. Svůj poznatek si nenechala pro sebe a ve večerních hodinách krátce po devatenácté hodině[6] měl velitel roty por. Žitník telefon. Volal jej rotný Tůma z velitelství praporu Kvilda a informoval ho, že svobodník Schwarz nakupoval alkohol, a bude se tedy vracet podnapilý nebo se bude snažit propašovat láhve na rotu.

Poručík Žitník nad udáním nemohl mávnout rukou, na opilství byli zvláště u praporu Kvilda velice citliví. O dva roky dříve se na Kvildě při nákupu proviantu pro jednotku v hostinci opili pohraničníci Hochman a Boledovič ze sousední 3. roty Bučina. Při návratu na rotu se pod vlivem alkoholu pohádali pro malichernost a jejich spor vyvrcholil střelbou, přičemž Boledovič Hochmana zastřelil. Velitel nechal nastoupit poplachovou hlídku, z ní vybral vojína Pasničina a společně se vydali naproti Schwarzovi, aby nemohl alkohol schovat někde v terénu poblíž roty.

Cestou Schwarz s Pohůnkem vypili malou láhev a rozveselení si zpívali. Když se blížili k rotě, začali se chovat opět normálně, stejně se ovšem dočkali nepříjemného překvapení: velitel roty na ně čekal u týlového pásu na hranici zakázaného pásma a prakticky je eskortoval na rotu. Ve 20:30 hod. přišli na rotu, velitel nechal stát Pohůnka na chodbě a poddůstojníka Schwarze vzal k sobě do kanceláře. Zabavil mu láhve (Schwarz je nemohl odhodit, protože velitel na něj celou cestu svítil baterkou) a začal s ním „probírat“ jeho přestupek s tím, že bude potrestán. Rozloučil se s ním upozorněním, že ve 22 hodin nastupuje do hlídky. Velitel roty ještě vyhledal vojíny Pasničina a Křivského, členy útvarového výboru KSČ, s úkolem pokusit se zjistit, pro koho Schwarz alkohol přinesl: bylo jasné, že nebyl pouze pro něj, avšak o adresátech nachytaný svobodník mlčel. Vyzval je ještě, aby přemýšleli o formě jeho potrestání. Nato odešel do přilehlého finského domku, kde bydlel.[7]

Na Schwarze působila slova velitele jako studená sprcha, považoval se za jednoho z nejlepších pohraničníků roty, byl velitelem družstva psovodů a psovod výtečného psa, pečlivě se staral o psy a sám iniciativně zlepšoval jejich kotce a vynikl v jedné akci při pronásledování „narušitele“, navíc velitel roty víceméně pominul jeho úspěch při soutěžních zkouškách a „slíbil“ mu potrestání. Vypitý alkohol a únava (měl jít již na třetí noční hlídku po sobě a ten den prý nachodil asi čtyřicet kilometrů) katalyzovaly jeho myšlenky. Údajně v tento moment se v něm zrodil nápad

5 Ve vyšetřovacím spise je uváděna nesprávně jako Fridlevičová.

6 ABS, f. Vyšetřovací spisy, arch. č. V-3394 MV, s. 17.

7 Tamtéž, s. 30–34.

na zběhnutí, hlavním motivem měla být pomsta veliteli: Schwarz předpokládal, že dezercí mu způsobí značné problémy a současně ukončí své vojenské trable.

Ještě před 21. hod. odešel nakrmit psy, při večeři byl zamlklý, poté se odešel připravit do služby. Na ubikaci si sbalil fotografie a korespondenci s rodiči, a když dozorčí vyhlásil nástup do služby, oblékl se, vyzvedl v kotci psa Erose a šel do kanceláře dozorčího důstojníka roty. Zde se sešel s mladším hlídky vojínem Milanem Hudákem. Když jim dozorčí důstojník roty desátník Faltys v kanceláři vydával rozkaz, podle něhož měli v prostoru Černé hory kontrolovat, zda nedošlo k narušení hranice, a případně zadržet všechny podezřelé osoby, bleskl Schwarzovi hlavou nápad, že z plastového stolu v kanceláři odcizí služební pomůcky, podle kterých se organizovalo střežení hranic v úseku roty. Měl v úmyslu předat tyto dokumenty zahraničním bezpečnostním službám a usnadnit si tak start v cizině. Odložil tedy na stůl kapesní svítilnu a po přečtení rozkazu odešli nabíjet zbraně. Přibližně patnáct metrů za objektem roty řekl Hudákovi, aby mu podržel psa, že se musí vrátit pro baterku, kterou zapomněl v kanceláři. Po chvíli se k němu vrátil nejen s baterkou, ale i s knihou služeb, plánem výmetnic[8] a sešitem fonogramů za blůzou. Odebrali se do prostoru Černé hory, Schwarz prý spěchal a cestou ani podle zažité praxe neprosvěcoval les. U průseku „Černá hora" střídali hlídku vojína Kokošky. Schwarz a Kokoška se bavili o výcviku psů a o soutěži, dokonce probírali i to, jak provést stavbu nových kotců pro psy.

Skutečnost, že prádelní šňůru kupoval za ztracené dlouhé vodítko na výměnu za kožené, které prý již fasovali u druhé roty, svědčí o tom, že ještě na Kvildě neměl na dezerci ani pomyšlení. Dokonce prý toho dne na Kvildě žádal nadporučíka Hůlu, aby mu svěřil štěně na výcvik.[9]

Kokoška se nejvíce zajímal o to, zda mu Schwarz koupil malou láhev Praděda a co na Kvildě tropil, že kvůli němu nastupovala poplachová hlídka. Schwarz mu smolné události vylíčil a vyprávění ukončil tím, že jak *napálil Žitník jeho, napálí on Žitníka ještě v noci nebo ráno*.[10] Hlídky si předaly klíče od průchodu v drátěném zátarasu a odebraly se po svých, Kokoška s Králem na rotu, Schwarz s Hudákem na stanoviště. V tu chvíli prý již Schwarz intenzivně přemýšlel, jak se Hudáka zbavit. Protože pršelo a vál silný vítr, schovali se na Černé hoře pod skálu a Schwarz řekl Hudákovi, aby stanovým dílcem, který měl na sobě, přikryl i psa. Při rovnání celty Schwarz nepozorovaně vyňal Hudákovi ze zbraně na zádech zásobník a schoval ho do své sumky. Po chvíli, asi ve 23:45 hod., Schwarz řekl, že půjdou dále. Hudákovi se při vstávání svezl samopal a díky tomu si všiml, že mu chybí zásobník. Protože Schwarz potřeboval dostat Hudáka k trianglu, řekl mu, že něco viděl na zemi

8 Výmetnice bylo signální zařízení, které upozorňovalo pohraniční hlídku na pohyb ve střeženém prostoru. Zařízení vystřelilo do vzduchu signální raketu poté, co nepovolaná osoba zavadila o tenký drát, který byl ve střežené prostoru skrytě natažen ve výšce cca 20 cm nad zemí.

9 ABS, f. Vyšetřovací spisy, arch. č. V-3394 MV, 35–37.

10 Tamtéž, s. 118. Podle jiných výpovědí to Schwarz prohlásil mnohem jadrněji.

u triangulačního bodu a na místo posvítil. Když se Hudák u trianglu sehnul a svítil na zem, přikázal mu Schwarz zezadu zvednout ruce a výzvu zdůraznil namířenou zbraní, podle svědectví vystrašeného Hudáka samopal i natáhl. Hudák mu řekl, ať neblázní, otočil se a na opakovanou výzvu neochotně vzpažil. Schwarz ho nechal přistoupit k trianglu a dát ruce před sebe, načež ho připoutal ke křížovým vzpěrám sloupu. Pohrozil mu zastřelením v případě pokusu přivolat pomoc. Zneškodněný pohraničník se už jenom díval, jak Schwarz odemyká průchod v zátarasu a i se psem Erosem mizí ve tmě směrem k hranicím.

Hudák nebyl žádný hrdina, poslušně stál u trianglu a sledoval, jak ve tmě mizí světlo baterky. V obavách, zda jej Schwarz nezkouší a nečeká ve tmě s nabitou zbraní, aby jej v případě potřeby umlčel, nepodnikal nic pro své vysvobození. Po chvíli opět uviděl světlo baterky, jak již sláblo daleko mezi stromy, až úplně zmizelo. Vzpomněl si, že nábojové pásky obsahují pružinku, sundal si rukavice, s obtížemi nasunul sumku do přední polohy a otevřel ji. Jedna světlice mu vypadla, druhou udržel v ruce a rozevřel jí pásek na náboje. Z něj vyndal pružinku, použil ji jako paklíč a otevřel si pouto na pravé ruce. Chvíli naslouchal a pak beze světla utíkal k rotě. Nepoužil nedaleký polní telefon pro nahlášení mimořádné situace a ani jej nenapadlo Schwarze pronásledovat. Snažil se co nejrychleji dostat do bezpečí.

Na místě „U Překopané cesty" za sebou uslyšel dvě vzdálené dávky ze samopalu. Shodil ze sebe ztěžklý stanový dílec, rozsvítil baterku a utíkal na rotu. Již z dálky volal na strážné u roty a na odcházející hlídku: *Do zbraně, Schwarz utíká a střílí!* Totéž hystericky opakoval dozorčímu roty a chvíli údajně nebyl schopen jiného slovního projevu.

Že něco není v pořádku na rotě již zjistili, dozorčí důstojník roty desátník Faltys při vydávání rozkazu další hlídce nemohl najít služební pomůcky, vojín Kokoška, který přišel z hlídky a vracel psa do kotce, uslyšel z prostoru Černé hory dvě dávky ze samopalu. Ihned to hlásil dozorčímu roty, ten se telefonicky spojil se sousední rotou, která o střelbě neměla poznatky, nicméně přislíbila prověření situace v terénu. Dozorčí důstojník roty na střelbu upozornil hlídku odcházející do terénu, vzápětí již volali strážní, že slyšeli střelbu a viděli pohybující se světlo v prostoru Překopané cesty, tedy tam, kde neměla být žádná hlídka. Jak záhy zjistili, světlo patřilo k smrti vyděšenému Hudákovi. Pohraničníci vzbudili velitele roty Žitníka a nastoupili „do zbraně". Velitel vyslechl vystrašeného Hudáka, který hystericky požadoval převelení na jinou jednotku. Informoval velení praporu, požádal sousední 1. rotu o zakrytí rozhraní a podle předpokládaného postupu dezertéra vyslal osmičlennou clonu, jejíž úkolem bylo obsadit úsek státní hranice mezi hraničními mezníky 7 a 5/1. Sám se pak postavil do čela pátrací skupiny, která vzápětí odešla na Černou horu. Na místě našli odemknutý průchod v zátarasu, Schwarz měl útěk usnadněn skutečností, že v úseku roty Prameny Vltavy nebyl v zátarasu elektrický proud. Na kontrolním pásu našli Schwarzovy stopy a nasadili na ně psa, ten po sto

metrech stopu ztratil a zachytil ji až na Překopané cestě. Pes dovedl pátrací skupinu až na státní hranici, stopa vedla padesát metrů přímo po státní hranici k hraničnímu kameni 5/1, kde odbočila do německého vnitrozemí. Velitel ponechal na místě clonu do osmé hodiny ranní. Po vyšetření případu se život na rotě vrátil do starých kolejí.[11]

Z roty byl k zabezpečovacím jednotkám odvelen Hudák, kterému funkcionáři vytýkali zbabělost. Údajně mohl vyrazit Schwarzovi zbraň z rukou, když jej poutal – tehdy Schwarz držel samopal jen jednou rukou a hlaveň mířila na Hudákova prsa z bezprostřední blízkosti. Poté co se osvobodil z pout, měl linkovým pojítkem oznámit událost rotě a pronásledovat zběha. Místo toho se rozhodl k návratu na jednotku a umožnil tak Schwarzovi získat náskok.

Dále byl z prvního sledu odvelen desátník Faltys, který se dostatečně nevěnoval výkonu služby dozorčího důstojníka roty a místo toho cvičil na politicko-výchovné světnici na harmoniku, Schwarz se tak mohl při odchodu do služby vrátit a odcizit operační pomůcky.[12]

Nový začátek

Milan Schwarz poté, co k smrti vyděsil člena své hlídky a nechal jej přivázaného k trianglu, i se psem Erosem bez problémů překročil státní hranici. Asi padesát metrů za hraniční závorou zjistil, že v běhu ztratil signální pistoli – chtěl totiž na oslavu přechodu hranice vystřelit světlici. Místo toho tedy vystřílel do vzduchu ze samopalu téměř plné dva zásobníky. Právě tato střelba „postavila na nohy" jeho již bývalou rotu. Pěšky pokračoval kolem německé pozorovatelny průsekem, který ho po 300 metrech dovedl k cestě. Zde nevěděl kudy dál, a proto vystřílel do vzduchu asi polovinu dalšího zásobníku, aby na svou přítomnost upozornil případnou hlídku Grenzpolizei. Když se ani poté nic nedělo, vydal se dál lesem od lomu státní hranice směrem od československého území.

Po několika kilometrech chůze lesem narazil na lesní cestu a pak na asfaltku, po ní pokračoval, až uviděl v dálce světla. Unaven došel do Mauthu, hodil kamínek do jediného osvětleného okna a muž v něm mu ukázal cestu k policejní stanici. Kolem půl čtvrté ráno se na stanici nemohl dozvonit, teprve když od budovy odcházel, křikl na něho někdo z oken. Poté co se Schwarz projevil jako Čechoslovák, jej zemský policista předal kolegům z ochrany hranic. Ti ho odvedli do úřadovny v přízemním domku, kde ho zaevidovali, nahlásili na velitelství a podrobili prohlídce, při níž mu zabavili osobní věci, výzbroj, výstroj a operační pomůcky roty, které s sebou Schwarz donesl jako špionážní materiál. Do sedmé

11 Popis okolností zběhnutí a předcházejících událostí byl sestaven zejména na základě výpovědí pohraničníků 2. roty Prameny Vltavy. Zápisy jsou soustředěny ve vyšetřovacím spisu arch. č. V-3394 MV, s. 15–49.

12 ABS, f. 2345, inv. j. 96, poučný rozkaz velitele 10. brigády PS Volary, čj. PS-004696/11-58.

hodiny ranní ho nechali pospávat na židli, pak následoval transport na velitelství do Pasova. Zde se musel rozloučit se „svým" psem, kterého si chtěl ponechat i v zahraničí.[13]

Za účasti tlumočníka a zapisovatele ho funkcionář pohraniční policie vyslechl ve věcech jeho poznatků z pracovního a vojenského působení. Výslech z hospodářské problematiky se zaměřil na dva podniky, ve kterých Schwarz před vojnou působil: na Slovnaft a Jáchymovské doly. Vyslýchající se zajímal o umístění jednotlivých provozů podniku, o výrobní možnosti a kapacity, denní produkci, výrobní sortiment a funkcionáře podniku. V případě Jáchymovských dolů se zajímal o umístění šachet, o množství a jakost těžené rudy, o vedení dolů a zda pracují v dolech odsouzení a kde jsou ubytováni. Schwarz se na všechny otázky snažil odpovědět pravdivě, avšak mohl nabídnout jen své znalosti elektrikáře, který se v práci zajímal jen o to, co nutně potřeboval vědět.

Více vědomostí mohl nabídnout z vojenské oblasti. Na položené otázky uvedl organizaci roty včetně jmen jejích funkcionářů, jejich popisy a charakteristiky, počet družstev v rámci roty a jejich složení, popsal způsob střežení hranic v úseku roty, typy a činnost jednotlivých hlídek, typ zátarasu u 2. roty, umístění pozorovatelen, způsob spojení v terénu s hlídkami, mezi rotami a praporem, volací znaky, umístění a funkci výmetnic a signální stěny S-2. Podobně vypovídal ke svému zařazení na poddůstojnické škole psovodů a ve výcvikovém středisku ve Strážném, podělil se i o své znalosti ostatních rot a nadřízených stupňů: praporu a brigády. Z kladených dotazů vyrozuměl, že Němci de facto vše vědí a svými otázkami si hlavně ověřují již získané informace.[14] Podal vysvětlení k materiálům odcizeným na pohraniční rotě před svým zběhnutím a nakonec měl na přibližně patnácti fotografiích pořízených v terénu přes státní hranici identifikovat pohraničníky nejrůznějších hodností. Mezi předloženými fotografiemi identifikoval pouze velitele brigády.

Po celodenním výslechu, ukončeném po dvacáté hodině, dostal civilní oděv a byl předán Američanům. Ještě té noci ho převezli do norimberské vily zpravodajské služby, ve které strávil 56 dní. Zde dostával jídlo, nocleh, kapesné[15] a dvacet cigaret a mimo víkendu byl téměř každodenně volán k výslechu. Američané se zajímali o podobné záležitosti jako Němci, avšak mnohem podrobněji, své výpovědi musel doplňovat nákresy jednotlivých objektů, jejich umístění zanášel do map apod. Kromě toho se zajímali i o další vojenské objekty v místě bydliště, o objekty SNB, o dopravní stavby, letiště atp.

13 O osudu služebního psa není v dohledaných archiváliích žádná zmínka, v podobných případech se zvířata předávala na schůzce hraničních zmocněnců zpět do Československa.

14 ABS, f. Vyšetřovací spisy, arch. č V-3394 MV, s. 135.

15 Tamtéž, s. 124. Kapesné bylo 5 marek na týden, později dostával 20 marek za překreslování náčrtů z výslechových protokolů uprchlíků.

V této době byl ke stejným tématům vyslýchán i pracovníkem britské, německé a francouzské služby.[16] Během pobytu v Norimberku mu jeden z amerických zpravodajských důstojníků nabídl práci, jejíž součástí by bylo podniknout ilegální cestu zpět do Československa. Tuto nabídku Schwarz jako riskantní odmítl.

V polovině listopadu ho Američané převezli do „campu" Oberurselu u Frankfurtu nad Mohanem, kde strávil přibližně dva týdny. Výslechy zde již nebyly zdaleka tak intenzivní, Američany byl vyslýchán především k rotní radiostanici a k signální stěně S-2. Viděl, že se jeho výslechy blíží ke konci, a byl se podívat v utečeneckém táboru Valka, kam po „vytěžení" směřoval. Pod dojmem tamních poměrů začal přemýšlet o nabídce učiněné mu v Norimberku americkým zpravodajským důstojníkem.

V řadách americké zpravodajské služby

Zanedlouho po návštěvě Valky vzkázal Schwarz po jednom z vyslýchajících, že má zájem o dříve nabízenou spolupráci. Za několik dní jej navštívil člověk, který se představil jako Joseph Philips Murphy. Schwarz svoji spolupráci údajně podmínil získáním německého cestovního pasu. Vlastnit plnohodnotné doklady znamenalo možnost najít si práci a neskončit v táboře. Údajně zamýšlel se z tajných služeb po získání pasu vysmeknout a najít si běžné zaměstnání.

Dne 8. prosince 1958 oba muži společně odcestovali do Mnichova, kde jej Murphy ubytoval v penzionu Wanderer. Asi po čtyřech týdnech jej z důvodu Schwarzovy nespokojenosti přemístil do soukromého penzionu jistých manželů Hesselbachových. Kromě ubytování dostával 120 marek měsíčně a cigarety. Soukromý penzion sloužil americké službě jako „konspirační byt" i jako přepážka, Schwarz nebyl prvním, kdo zde prodělal zpravodajské školení, na zdejší adresu rovněž chodila pro Američany korespondence.[17]

Za několik dní po přesídlení jej Murphy odvezl taxíkem na předměstí Mnichova, kde ho nedaleko od továrny Agfa a mnichovského stadionu v přízemním domě amerického sídliště přezkoušeli na detektoru lži. Otázky byly formulovány tak, aby odpovídal *ano* či *ne*, a směřovaly k jeho pravé totožnosti a možné příslušnosti k některé ze zpravodajských služeb východního bloku. V tomto období byl na detektoru lži zkoušen třikrát. Za několik dní mu Murphy oznámil, že zkouška dopadla dobře, a dal mu podepsat slib spolupráce s americkou zpravodajskou službou. Součástí slibu byl závazek k vykonání minimálně jedné ilegální cesty do Československa. Poté začala příprava k jeho vysazení. Obnášela výuku skrytého fotografování miniaturním fotoaparátem. Fotoškolení nebylo nijak intenzivní, během týdne měl za úkol exponovat film, výsledek s ním pak Murphy probíral. Dále ho učil rozeznávat různé druhy československých zbraní a seznámil ho s úkoly: v Československu bude

16 Britové jej vyslýchali dvanáct dní, Francouzi několik hodin, pracovník německé služby prohluboval informace, které Schwarz předal v Pasově.

17 ABS, f. Vyšetřovací spisy, arch. č. V-3394 MV, s. 129.

identifikovat a dokumentovat vojenské objekty formou fotografií, nákresů a stručných popisů, bude zaznamenávat pohyb vojenských vozidel včetně jejich evidenčních značek, zjišťovat počet vojáků v posádkách a jejich výzbroj. V hospodách od vojáků vyzví jména velitelů, adresu útvarů a další podrobnosti. Výsledky měl zpracovat do zprávy obsahující informace o době, místu a podmínkách pozorování. Své zpravodajské úkoly znal zpaměti.

Po teoretické výuce dostal Schwarz první praktický úkol: zjistit vše o továrně Siemens. Požádal svého bytného Hesselbacha, který u Siemensu pracoval, aby ho k továrně odvezl, několikrát objekt objeli a Schwarz si pořídil nákres. Pak šli do vrátnice a nočnímu vrátnému se představili jako potencionální uchazeči o práci. Ptali se ho na sortiment výroby, počet zaměstnanců, co je v jednotlivých budovách apod. Díky sdílnosti vrátného získal Schwarz informace, které sepsal do souhrnné zprávy. Murphy byl s výsledkem spokojen, následoval úkol zdokumentovat mnichovské nádraží. Schwarz si ofotografoval orientační plán nádraží, ten pak prakticky obkreslil a na nádraží si zaznamenal čísla a typy lokomotiv. Posledním praktickým úkolem bylo zjistit informace o amerických kasárnách na periferii Mnichova. Schwarz taxíkem několikrát obkroužil objekt, zachytil rozmístění jednotlivých budov, poté zapisoval auta projíždějící branou, přes plot zjišťoval jejich počty a zaznamenal železniční vlečky. Výsledky pozorování opět zpracoval do souhrnné zprávy, kterou předal Murphymu.

V další části výuky asistoval Murphymu další příslušník americké rozvědky, který se představil jako Philips. Nad obsáhlým fotoalbem ručních palných zbraní, děl, tanků apod. používaných v československé armádě učili Schwarze rozeznávat jednotlivé druhy zbraní, ukazovali mu, jak mají vypadat správně pořízené špionážní fotografie, a upřesňovali mu úkoly, v této souvislosti se zajímali zejména o zavádění nového typu sovětského tanku do výzbroje československé armády.

Plánovali jednosměrný korespondenční způsob spojení založený na zasílání pohlednic. Po přechodu hranic měl Schwarz zaslat pohlednici z Prahy, dále z jednotlivých měst, která v rámci sběru informací navštíví. Od zasílání pohlednic později ustoupili a ponechali jen korespondenční zasílání průběžných zpráv o plnění úkolů. Jednotlivé zprávy měly být sepsány tajnopisem, návod na jejich provedení vypadal následovně: koupit dopisní papír průměrné kvality, několikrát ho přetřít jiným papírem, aby se zaplnily jeho póry, na takto připravený papír položit tenký béžový papír vzdáleně připomínající uhlový papír, tzv. kopírák, na ten položit další papír a na něj hůlkovým písmem napsat špionážní zprávu, popsaný papír spálit, béžový preparát uschovat pro další použití a na dopisní papír napsat přes tajnopisně napsanou zprávu běžným psacím prostředkem soukromý dopis.[18]

Po teoretickém školení Schwarz cvičně napsal několik dopisů, které jeho řídící důstojníci „vyvolali" a seznámili ho s výsledkem. Výsledný dokument vypadal jako fotografická kopie, na které byla pouze tajnopisně psaná zpráva, v místě, kde měl

18 Tamtéž, s. 152.

pisatel opřenou ruku, bylo silně zahnědlé místo, další skvrny měly podobu otisků po dotycích prstů. V této souvislosti byl Schwarz instruován, aby se dopisu při psaní co nejméně dotýkal, že to je i kontrola, zda měla dopis v ruce nepovolaná osoba. Hlavní hlášení měl předložit po svém návratu.

Před vysláním do Československa se Schwarze dotazovali, zda ve svém okolí, např. v rodině, nemá někoho, kdo by byl ochoten pracovat pro americkou rozvědku, jmenovitě zmiňovali jeho bratra. V této souvislosti odmítl kohokoliv kontaktovat.

Jednoho dne zavezl Murphy Schwarze do lesa za Mnichov, kde měli Američané pro tzv. agenty chodce cvičiště pro překonávání pohraničních zátarasů. V nitru polygonu byla postavena replika elektrifikovaného zátarasu sloužící k výcviku jeho překonávání. Cvičení spočívalo ve skrytém přiblížení k zátarasu, v této fázi byl kladen důraz na plížení, maskování, tichý pohyb v terénu a vyhledání nástražných drátů výmetnic tenkým proutkem. Po dosažení zátarasu si agent musel poradit s elektrifikovanými vodiči. Životu nebezpečné dráty se Schwarz učil podle Murphyho rad podepřít improvizovanými vidlicemi z větví a podlézt je nebo vodič přemostit izolovaným kabelem se svorkami a následně ho kleštěmi přeštípnout přes kousek složené látky. Přemostění vodiče mělo zabránit podání signálu (zkratu) na rotě, protože by nedošlo k přerušení elektrického proudu v zařízení, hadřík měl na střídaném vodiči tlumil zvuky, které by mohly vetřelce prozradit. Tímto způsobem Schwarz cvičně překonal zátaras dvakrát za světla a jednou za večerního šera.[19]

Krátce poté Murphy Schwarzovi oznámil, že bylo rozhodnuto o jeho vyslání na špionážní cestu do Československa. Nejprve jej nechal převléct do šatů, které se nosily v Československu, a poté vyfotografovat na falešný občanský průkaz. Následně ho vyfotografoval ve stejnokroji příslušníka americké armády a přidělil mu osobní číslo, které se musel naučit v angličtině nazpaměť. Zakrátko mu přinesl falešný občanský průkaz na jméno Bohumil Antoš, pod nímž dosud v Německu vystupoval. Seznámil ho s legendou, kterou si Schwarz musel zapamatovat pro případ náhodné kontroly československými bezpečnostními orgány: je o dva roky starší a narodil se v Košicích, kde byl vydán jeho občanský průkaz. Před vojnou pracoval v textilce v Košicích a na vojně se od kamaráda dozvěděl o možnosti získat dobré místo v komunálním podniku v Liberci. Po vojně nastoupil v Liberci, znal i jméno svého vedoucího, razítka o zaměstnání v krycím občanském průkazu odpovídala legendě. V případě, že by byl kontrolován při cestě na Slovensko, jel domů na dovolenou, v opačném případě se z dovolené vracel.

Dne 5. dubna 1959 si Schwarz podle Murphyho příkazu sbalil veškeré věci a dal je do úschovny na mnichovském nádraží, úschovní lístky nechal u Murphyho. Kolem třináctého hodiny společně odjeli do Bertechsgardenu. Zde se ubytovali a po večerní návštěvě kina a vinárny ho Murphy seznámil s dalšími plány: následujícího dne pojedou autobusem do rakouského Salzburgu, Schwarz bude vystupovat jako

19 ABS, f. Vyšetřovací spisy, arch. č. V-3394 MV, s. 157.

poddůstojník americké armády, který jede do Rakouska na dovolenou, v autobuse si sednou odděleně a nebudou se k sobě znát. Je možné, že na hranicích nastanou komplikace a zadrží ho celníci, v takovém případě musí zatajit své pravé poslání, říct, že doklady ukradl, a dál si poradit sám. V případě úspěšného přechodu hranic se sejdou na nádraží v Salzburgu a odjedou vlakem do Lince. Odtud se vydá přes hranice do Československa, jeho cílem budou Kaplice a Praha. Z Prahy pošle na znamení úspěšného přechodu pohlednici a bude pokračovat do Trenčína, Liptovského Mikuláše, Martina, Žiliny a stejnou cestou zpět. V uvedených městech provede pozorování vojenských objektů a odešle dvě nebo tři tajnopisné zprávy. Z cesty se vrátí opět ilegálně přes zátaras ve dnech 17.–19. dubna 1959 a podá podrobnou písemnou zprávu.

Druhý den v 7:30 hod. si Schwarz v „šatech typicky amerického stylu" zakoupil zpáteční jízdenku do Salzburgu, na hranicích se při kontrole autobusu prokázal americkým vojenským průkazem a na žádost celníka předložil dovolenku. Hraniční kontrolou v autobuse šťastně prošel i Murphy, proto mohli oba pokračovat vlakem do Lince. V Linci měli objednáno ubytování v hotelu a bylo zde připraveno i zavazadlo s věcmi pro přechod hranic, které doplnili ještě o tepláky, tenisky a „montgomerák".

Druhý den se Schwarz sešel s převaděčem. Rakušan v koženém kabátě ho volkswagenem s lineckou poznávací značkou zavezl k československo-rakouským hranicím. Z auta mu ukazoval hranice, průběh zátarasu na československém území a tamní umístění pozorovatelen. U zemědělské samoty našli kámen, pod který měl Schwarz uschovat svůj pas a německé a rakouské peníze. Ukryté věci si měl vyzvednout po svém návratu, dále měl navštívit usedlost a říct, že se vrací z návštěvy rodičů. V usedlosti měli jeho příchod očekávat, o jeho příchodu by uvědomili převaděče v koženém kabátě. Ten ho na statku vyzvedne a odveze ilegálně do Německa. Pokud by se mu nepodařilo dodržet termín návratu, měl se do Německa dostat sám.

Dne 8. dubna 1959 odpoledne se Schwarz převlékl do teplákové soupravy a tenisek a na cestu si do sportovního pytle naskládal věci zabalené do igelitových sáčků. Na špionážní cestu si nesl 5000 Kč, fotoaparát Minox, osm filmů po padesáti fotografiích, kompas, mapu, plášť, svorky, kabel, gumové rukavice, zkoušečku elektrického proudu, nůž, krycí občanský průkaz, papír na psaní tajnopisu, psací pero píšící neviditelným inkoustem na poznámky, civilní oděv a boty. S Murphym nad mapami Žiliny, Trenčína, Martina a Liptovského Mikuláše naposledy probrali úkoly. Přibližně čtrnáct objektů zájmu vizuální rozvědky měl Murphy zakroužkováno v mapě, Schwarz znal své úkoly nazpaměť, poznamenal si pouze adresu ženy v Linci, na kterou měl poslat tajnopisná hlášení.

Mezitím již přišel na hotelový pokoj převaděč, který předešlého dne seznamoval Schwarze s terénem u hranic. Společně se dohodli, že převaděč u místa přechodu vyčká ještě dvě hodiny po Schwarzově odchodu a druhý den tam bude mezi sedmou a osmou hodinou ranní. V případě nezdařilého pokusu odveze Schwarze zpět do hotelu, kde bude Murphy čekat do poledne 9. dubna 1959.

K večeru svěřil Murphy Schwarze převaděči a popřál svému svěřenci šťastnou cestu. Ke státní hranici přijeli před dvacátou hodinou. U samoty schoval Schwarz pod kámen německé a rakouské peníze a pas, pak autem pokračovali dále, přechodový kanál přejeli asi o půl kilometru, tam zhasli světla, vypnuli motor a pěšky ve tmě a v dešti se vrátili na místo přechodu. Zopakovali si čas a místo setkání v případě nezdařilého přechodu a Schwarz vrátil po převaděči pršiplášť, který by ho mohl šustěním prozradit. Rozloučili se a Schwarz sám pokračoval tmou přes hranici do nitra československého území.

Únik ze zvláštních služeb…

Schwarz překročil hraniční potok a opatrně šel bažinami směrem, kde tušil zátaras. Údajně akci nastoupil již s rozhodnutím, že špionáž nepodnikne. V místě přechodu neznal terén a obával se zadržení, navíc se prý chtěl vrátit do Československa po vyhlášení příhodné amnestie nebo si zajistit beztrestnost poté, co by pro československé zpravodajské služby vykonal podobné úkoly, jako měl nyní plnit pro Američany. Obával se, že uskutečněním mise by si definitivně uzavřel cestu domů. Ještě předtím, než se vydal na výzvědy, měl telefonický rozhovor s otcem, který ho nabádal k návratu domů a varoval ho před protistátní činností ze zahraničí.[20]

Schwarz se schoval před deštěm pod keř a vyčkával, až jeho průvodce odjede, zanedlouho uslyšel zvuk odjíždějícího auta. Vrátil se do Rakouska a šel si ze skrýše vyzvednout pas a peníze. Původně chtěl vyčkat do ranního příjezdu převaděče a vrátit se s ním zpět, na vymýšlení důvodu nezdaru měl celou noc. Na rakouské silnici ho potkal příslušník Zollwache jedoucí na kole, Schwarze zatkl a odvedl na stanici do Leopoldschlagu. Schwarz nejprve zapíral a uváděl, že se vrací z návštěvy sestry a pas si zapomněl v Linci v hotelu, když ale celníci otevřeli jeho zavazadlo, poznali, s kým mají co do činění, a předali ho nadřízenému velitelství do Freistadtu. Celníci z Freistadtu s ním cestou do Lince vyzvedli ze skrýše pas a peníze. V Linci byl vyslýchán zřejmě příslušníky zpravodajské služby nebo pohraniční policie až do večera, a ačkoliv ho Murphy pro podobné případy nabádal k zachování přísné mlčenlivosti, Schwarz podrobně vypovídal o účelu své cesty do Československa a o okolnostech, které ho dovedly až k zatčení v blízkosti hranic. K večeru mu oznámili, že ho předají „normální" policii, té že má uvést, že ilegálně přešel německo-rakouské hranice a byl zadržen v Linci při špatném přecházení křižovatky. Ještě před jeho předáním se vyslýchající enormně zajímal o Schwarzova převaděče, předkládal mu alba fotografií, na kterých ale muž nebyl. S podobnými alby jej navštívil ještě jednou v rakouské věznici, kde si Schwarze nechali osm dní, při této příležitosti se dozvěděl, že Murphy zaplatil za jeho sdílnost čtyřmi dny v rakouském vězení.[21]

20 Tamtéž, s. 166.

21 Tamtéž, s. 109.

Schwarze pak odvezli vlakem do Pasova a předali ho německé Grenzpolizei, odtud ho po přiznání příslušnosti k americké zpravodajské službě zavezli na CIC. Ta pro něj zařídila vlakovou jízdenku do Mnichova a předala mu korespondenční adresu, na které má kontaktovat Murphyho.

Po nějaké době se Murphy dostavil do penzionu Irene, kde se Schwarz po svém příjezdu ubytoval. Murphy Schwarze vyslýchal k průběhu nezdařilé mise, výslechy nahrával na magnetofon. Schwarz si vymyslel, že došel až k zátarasu, zde jej zavětřili psi, kteří zalarmovali hlídky. V prostoru se soustředili příslušníci Pohraniční stráže, proto se raději stáhl zpět do Rakouska, kde byl zatčen.

Ať mu Murphy věřil, nebo ne, nabídl mu další spolupráci. Schwarz nabídku přijal s podmínkou, že mu zajistí plnohodnotné doklady a případnou další cestu lépe naplánuje a připraví. Na to konto zůstal Schwarz v penzionu, kam mu Murphy donášel peníze a cigarety. Zanedlouho mu přinesl doklad vydaný v Norimberku, podle kterého byl Schwarzovi přiznán status politického uprchlíka, pas mu přinesl asi o týden později.

Poté mezi nimi došlo k roztržce, když Murphy chtěl pas prý dočasně zpět, údajně kvůli formalitám. Schwarz se zalekl, že Američané odhalili jeho lež a chtějí jej potrestat, a doklady odmítl vydat. Murphy se svého dožadoval *dosti hrubým způsobem*, načež Schwarz z penzionu i s pasem utekl. Potuloval se po Mnichově a vrátil se, až když si telefonicky ověřil, že Murphy odešel. Sbalil si věci, Murphymu zanechal dopis, ve kterém mu sděloval, že spolupráci končí, a žádal o vydání osobních věci, které měl u něho dosud v úschově ještě od nepodařené mise. Z penzionu odešel s tím, že dluh za ubytování zaplatí Murphy.

Ten za něho dluh skutečně zaplatil a spolu s vyžádanými věcmi zanechal Schwarzovi dopis. V něm vyjádřil pochopení nad jeho rozhodnutím a žádal jej o poslední schůzku, která by měla důstojnější průběh. Na ní pak Schwarzovi nabídl vyplácení 150 marek měsíčně po dobu tří měsíců výměnou za prohlášení, ve kterém se on i jeho rodina vzdává veškerých nároků vůči americké armádě. Schwarz si celou sumu nechal vyplatit naráz, dokument podepsal a s Murphym se rozloučil.

…a opětovný návrat

Schwarz si po vymanění z vlivu tajné služby našel práci jako elektrikář a opět se ubytoval v penzionu Hesselbach. Pokoušel se žít z běžné výplaty, na bruslení se seznámil s mnichovskou dívkou Rauthigundi Menzel, s níž začal udržovat známost a do jejíž rodiny začal posléze docházet.

Murphyho další návštěva na sebe nenechala dlouho čekat. Navštívil Schwarze v práci na stavbě nové pošty. Schwarz se Murphyho otázkám bránil, ten jej uklidňoval, že pouze plní rozkaz svých nadřízených ke zdvořilostní návštěvě. Návštěvy se opakovaly, Murphy se zajímal o Schwarzovu hmotnou situaci a zaplatil za něj dlužné ubytování. Následně „sondoval“ ohledně další spolupráce a Schwarz, který zjistil, že

vyjít z běžné výplaty je podstatně těžší než žít na účet tajné služby, tuto možnost nevyloučil s tím, že již rozhodně nepřijme každou nabídku. Murphy ho uklidnil tím, že do Československa nepůjde, a začal mu opět nosit peníze a cigarety. Schwarz se musel znovu podrobit zkoušce na detektoru lži, k té přistupoval s obavami, že Američané budou zjišťovat skutečný průběh jeho minulé mise. Jeho obavy Murphy rozptýlil s tím, že na otázky týkající se jeho minulé cesty odpovídat nemusí. Na detektoru zjišťovali zejména jeho skutečnou totožnost a názory na řídícího důstojníka. Po úspěšné zkoušce mu Murphy prozradil svůj záměr: z Mnichova odjede 2. října 1959 s doprovodem do Pasova, zde se převlékne do americké polní uniformy a jako hlídka bude pokračovat v jeepu k hranicím. Dne 5. října je překročí, z budovy své bývalé roty odcizí vysílačku a přenese ji do Německa.

Schwarz provedení akce nevyloučil. Naposledy se s Murphym sešel dne 25. září 1959, ten na schůzku přinesl mapu úseku 2. roty. Schwarz si ji ponechal s tím, že akci promyslí a opětovně se sejdou dne 1. října 1959.

Pokus o „dublerství"

I přes získání plnohodnotných dokladů, práce a známosti nebyl Schwarz v Německu spokojen. Cítil se sám, stýskalo se mu po rodičích a hlodaly v něm myšlenky na návrat, od něhož jej odrazoval pouze strach z potrestání.[22] Po zběhnutí poslal domů pohlednici, kterou jeho otec okamžitě odnesl na Státní bezpečnost v Žilině. Odtud dostal po měsíci pokyn, aby se synem udržoval korespondenční styk. O bližší instruktáži rodičů ze strany StB nejsou bohužel zprávy, avšak soudě podle obdobných případů lze předpokládat, že rodiče měli syna vyzývat k návratu. To činili, otec mu dokonce nabízel setkání v Berlíně. Schwarz dvakrát volal domů, jednou mluvil s otcem, podruhé s matkou, v obou případech ho přemlouvali k ukončení emigrace a nabádali ho, aby se náhodou nezapojil do protistátní činnosti.[23]

Schwarzovy myšlenky na návrat, podporované jeho rodiči a potažmo Státní bezpečností, nabyly na intenzitě zvláště poté, co zmizel z Murphyho výplatní listiny a začal se živit pouze prací elektrikáře u firmy Sedlmayer. Příjmy se mu zdály nízké,[24] a tak přišel na myšlenku, jak zabít dvě mouchy jednou ranou: nabídne spolupráci československé zpravodajské službě a za úplatu jí bude dodávat zprávy z Německa, čímž si zároveň připraví půdu pro beztrestný návrat domů.

Dne 8. července 1959 se proto obrátil dopisem na bývalého zástupce velitele pro věci politické roty Prameny Vltavy nadporučíka Josefa Komárka. V něm mu hodně skrytou řečí naznačoval, že za finanční odměnu je ochoten v Německu zpravodajsky pracovat pro Československo. Protože Schwarz chtěl řešit svoji situaci co nejdříve, termínoval trvání svojí nabídky do 10. srpna. (Viz obr. 1.)

22 Tamtéž, s. 111.

23 Tamtéž, s. 204.

24 Tamtéž, s. 172. Jeho příjmy činily 130–140 marek za čtrnáct dní.

Očekávaná odpověď však nepřišla, možná právě kvůli přílišné zašifrovanosti sdělení. Schwarz se proto s podobnou nabídkou obrátil na velitele své čety ze školy psovodů z Libějovic npor. Ivana, dopis podepsal jako *psovod Erose, toho s velkou hlavou*. Aby zvýšil svoji cenu, přiznal svoji spolupráci s americkou zpravodajskou službou a přidal i vymyšlenou historku o plnění zpravodajských úkolů v cizích službách na území Československa. (Viz obr. 2.)

Oba důstojníci doručení dopisu bezprostředně oznámili VKR[25] a dále postupovali podle jejích instrukcí. Npor. Ivan na dopis neodpověděl, Komárek si začal se Schwarzem dopisovat.

V druhém dopisu, zaslaném z Mnichova 14. srpna 1959, Schwarz Komárkovi děkuje za odpověď a už je mnohem konkrétnější: přímo přiznává svoji někdejší příslušnost k americké špionážní službě a „po lopatě" nabízí za finanční výpomoc *dvojkařům* (příslušníci zpravodajské služby Pohraniční stráže) a *šestkařům* (příslušníci VKR) zprávy vojenského a zpravodajského charakteru o americké armádě. (Viz obr. 3.)

VKR se chopila příležitosti: Komárek pozval Schwarze k osobnímu projednání jeho nabídky do prostoru za zátarasem v blízkosti hraniční čáry u hraničního kamene č. 5, tedy na místo, které Schwarz dobře znal ze své vojenské služby. Schwarzovi se z bezpečí Německa vůbec nechtělo, vymlouval se na nedostatek peněz, který mu nedovolí tak dlouhou cestu, na odlehlost a dopravní nedostupnost místa. Nejvíce se obával zatčení československými bezpečnostními orgány, proto Komárkovi podsouval myšlenku na konspirační setkání se zpravodajským důstojníkem v západním Německu. (Viz obr. 4.)

Na tento modus však kontrarozvědka prostřednictvím Komárka nepřistoupila, ten trval na osobním setkání mezi čtyřma očima za hranicemi a v dopise rozptyloval Schwarzovy obavy. Vidina role dvojitého agenta byla větším lákadlem než obavy ze zatčení. Dne 14. září odesílá Schwarz dopis, ve kterém přistupuje na místo setkání a konkretizuje jej s tím, že spoléhá na Komárkovu čestnost. (Viz obr. 5.)

Jakmile v dalším dopise přišlo 100 marek na cestu, byl Schwarz rozhodnut risknout setkání, zvláště když měl jako skrytý trumf pro československé zpravodajce obnovenou spolupráci s Murphym a připravovanou akci na odcizení radiostanice americkou službou.

Za hotovost, která se mu sešla ze mzdy, od Murphyho a Komárka, si od kamaráda z práce koupil ojetý skútr, na kterém se chtěl dostat až bezprostředně k hranicím.

Dne 27. září 1959 kolem šesté hodiny ranní vyjel z Mnichova, v Pasově v hotelu Schwarzer Ochser přenocoval a druhý den pokračoval směrem na Freiung přes Mauth na hranice. Na skútru dojel až bezprostředně k hranici, zhruba 300 metrů

25 Tamtéž, s. 16. Vojenská kontrarozvědka byla operativní součást Státní bezpečnosti, do jejíž působnosti spadaly útvary armády a Pohraniční stráže.

od ní motocykl zamaskoval a pěšky se vydal k „čáře". U hraniční závory ještě váhal, opřený o ni kouřil cigaretu a pozoroval území bývalé domoviny. Po čtyřech minutách zašlápl nedopalek, podlezl závoru a vydal se do svého bývalého úseku.

Zatčení

Pohraničníci obsadili okolí místa plánovaného setkání, konkrétně u křižovatky Překopané cesty a 2. průseku u hraničního mezníku č. 5, již večer 27. září 1959. Na místě strávili celou noc, během hlídky nezaznamenali na protilehlé straně hranic žádný úkaz naznačující přípravu zahraniční pohraniční operace nebo soustředění osob. Teprve v pět hodin ráno uslyšeli z hloubi německého vnitrozemí hluk motoru nákladního automobilu, který zakrátko utichl. O hodinu později přes hranice přeletěla s křikem sojka, ale ani tu nevyplašil člověk. Až za další dvě hodiny spatřili osobu v bílém tříčtvrtečním plášti a s tmavou rádiovkou na hlavě přicházející po lesní cestě z Německa. Neznámý se opřel o závoru a pozoroval průsek vedoucí do československého vnitrozemí, zapálil si cigaretu a po chvíli podlezl závoru a pomalu šel k místu setkání. To již jeden z pohraničníků poznal Schwarze.

Schwarz se po chvíli zastavil, opět si zapálil, posadil se na pařez a čekání si krátil tím, že ladil kapesní rádio. Nejblíže u něj byla důstojnická hlídka ve složení nadporučík Kubík (1931) a nadporučík Vysokomýtský (1932) a dále hlídka rotného Střelce (1936) s četařem základní služby Rendlem (1937). (Viz příloha 6.)

Když Schwarz zaujal definitivní místo, začala se důstojnická hlídka, vzdálená od Schwarze asi třicet metrů, takticky přemísťovat na místo, odkud měla lepší výhled a výstřel, chtěli odříznout Schwarze od možnosti útěku zpět do Německa a dostat ho „do vidlice". Vysokomýtský naznačil gestem druhé hlídce, aby zůstala na místě a zajišťovala je. Plížení štábních důstojníků se neobešlo bez hluku, který Schwarz považoval za kroky očekávaného Komárka. Rychle vykročil směrem, odkud uslyšel zapraskání větví, a když se dostal asi na čtyři metry od stanoviště hlídky Vysokomýtského, npor. Kubík ve stejnokroji bez distinkcí vyskočil ze skrýše a s namířeným samopalem zvolal *Stůj! Otočte se!* Současně vykročil i npor. Vysokomýtský a natáhl samopal. Schwarz se po výzvě chytil oběma rukama za hlavu a vykřikl: *Ježišmarja!* Nato ze skrýší vyběhli i ostatní pohraničníci. Vysokomýtský zatýkaného zajišťoval namířenou zbraní, rtn. Střelec a čet. Rendl přehrazovali únikovou cestu do Německa. Schwarz působil dojmem, jako kdyby přes překvapení nemohl pochopit „zradu". Když ho Kubík otáčel a nutil zvednout ruce, ptal se ho: *Co blbneš?* Když mu Střelec přikládal pouta, opět se tázal: *Poznáš ma? Pamatuješ se na mne?* Opakovaně žádal, aby přivedli Komárka.

V obavách před možným zásahem zajišťovací jednotky ze zahraničí odvlekli pohraničníci zadrženého dále od hranic, kde provedli jeho osobní prohlídku. Schwarz se nijak nebránil, navíc je upozornil, že při prohlídce zapomněli na dvě kapsy. Ptal se jich, zda jsou záložáci – zřejmě se podle jejich vyššího věku a chybějícího

hodnostního označení domníval, že v úseku jsou na cvičení pohraničníci v záloze a zadrželi ho z přílišné služební horlivosti. Následně dorazila několikačlenná hlídka „clona" z roty a obsadila hranici. Nezdrželi se dlouho,Vysokomýtský a Rendl eskortovali Schwarze na velitelství brigády, na místě zůstali Kubík, Střelec a další hlídky skryté v okolí až do sedmnácté hodiny. Všichni pozorovali protilehlé území u místa zatčení, aniž by – kromě procházející hlídky dvou příslušníků Grenzpolizei – spatřili cokoliv mimořádného.

Vyšetřování a soud

Již následující den po Schwarzově zatčení obnovil vyšší vojenský prokurátor v Praze trestní stíhání započaté a následně přerušené po Schwarzově zběhnutí. Případ byl přidělen vyšetřovateli Hlavní správy VKR npor. Vladimíru Šavrdovi. Výslechy Schwarze trvaly od konce září do konce listopadu 1959. Schwarz si zřejmě zopakoval téměř na den přesně to, co před rokem: ve snaze vyjednat si co nejlepší výchozí postavení opět vyslýchajícímu vyzradil vše, co věděl.

Po ukončení Schwarzova vyšetřování obdržel ministr vnitra Barák velmi důvěrnou zprávu od ministra státní bezpečnosti Německé demokratické republiky. V ní byl záznam z výslechu Schwarze na služebně bavorské pohraniční policie poté, co byl po rakouském debaklu předán Rakušany Němcům. Východoněmecká STASI měla v řadách bavorské pohraniční policie své spolupracovníky, kteří informace zcizili a předali na „druhou stranu". (Viz příloha 8.) Nové informace jen potvrdily úplnost a pravdivost Schwarzových výpovědí.

Dne 20. ledna 1960 proběhlo u Vyššího vojenského soudu v Táboře hlavní líčení s Milanem Schwarzem. Soud uznal obviněného vinným ze spáchání trestných činů zběhnutí, ohrožení věcných prostředků, nedovoleného ozbrojování a vyzvědačství a odsoudil jej k trestu odnětí svobody na devatenáct let. Pro srovnání: navrátivší se zběhlé pohraničníky posílal soud v této době do vězení na dobu o více než polovinu kratší. Soud vynesl velmi tvrdý rozsudek vzhledem ke skutečnosti, že Schwarz de facto špionáž proti Československu neprováděl. Odcizením rotních dokumentů a jejich předáním do zahraničí se sice dopustil vyzrazení služebního tajemství a vyzrazení státního tajemství se dopustil svými výpověďmi k ženijním prostředkům ochrany hranic, s největší pravděpodobností ale pouze potvrzoval informace zahraničním službám již známé.

Schwarze exemplárně potrestali zejména za to, že při útěku pozvedl, byť jen v hrozbě, zbraň proti svému kolegovi ve zbrani. Marně se vymlouval, že střílet neměl v úmyslu a samopal ani nenatáhl, protože věděl, že takto připravená zbraň má sklon k samovolným výstřelům. Hudák oproti tomu tvrdil, že slyšel cvaknutí závěru a ve světle baterky viděl natahovací páku Schwarzovy zbraně v zadní poloze.

Soud dále Schwarze vinil, že se nerozhodl pod vlivem náhlého hnutí mysli, ale že se na zběhnutí pečlivě a dlouho připravoval, součástí jeho plánu bylo i odcizení

dokumentů roty a následné masivní vyzrazení informací, z nichž některé *nesly znaky státního tajemství*.[26]

Soud nakonec „shodil" i jeho tvrzení, že chtěl zpravodajsky pracovat pro republiku, aby odčinil svoje provinění. Podle rozsudku byl jeho úmysl motivován vylepšením hmotné situace pro další život v západním Německu. V rozsudku v této souvislosti zdůraznil existenci reálně podloženého, avšak neprokázaného podezření, že se Schwarz propůjčil ke zpravodajské hře ve službách USA a navázání písemného kontaktu s Komárkem a příchod zpět za hranice byly její součástí.

Soud tedy vynesl exemplární rozsudek a trestal nikoli mladíka, který „klopýtl" pod vlivem zneuznání mimořádného služebního nasazení na pohraniční rotě a který chtěl následně své provinění odčinit zpravodajskou prací ve prospěch Československa s využitím svého napojení na americkou špionážní službu. Soud trestal zrádce, který zneužil důvěry dané pohraničníkům v „prvním sledu", zrádce, který svůj čin chladnokrevně naplánoval, pro uskutečnění záměru byl ochoten použít zbraň proti druhovi a následně se ve službách americké špionážní služby pustil do špionážní hry s československými zpravodajskými orgány. Takto tvrdý rozsudek měl být bezpochyby výstrahou pro další „horké hlavy" hrozící zbraněmi a pro další adepty zahraniční špionáže.

Odvolací Nejvyšší soud, vojenské kolegium, rozsudek dne 23. února 1960 potvrdil.

Avšak Milan Schwarz všechny své „nejlepší roky" ve vězení neprožil. Podle hlášení Správy pasů a víz Bratislava z roku 1969 vycestoval dne 11. září 1968 společně s nezletilým Heinrichem (nar. 1964, patrně svým synem) do Rakouska a z výletu se již nevrátili.[27] Lze se tedy domnívat, že Schwarz byl účasten amnestie a kolem roku 1962 opustil vězení.

Podle nepotvrzených zpráv žil Milan Schwarz v době vzniku tohoto textu ve Spojených státech amerických.

Závěr

Během existence Pohraniční stráže zběhly do ciziny stovky pohraničníků. Pravý motiv jednání hlavních aktérů převážně nebyl zjištěn, zajímavé je, že za fatálním rozhodnutím stála z dnešního pohledu mnohdy malichernost, např. strach před kázeňským trestem, obavy z reakce rodičů poté, co si na jejich „nevychovanost"

26 Tamtéž, s. 211, 78, znalecký posudek: [D]*ůležité údaje týkající se organizace a rozmístění objektů brigády Pohraniční stráže, jejích praporů a rot, dále údaje ohledně ženijně-technického zabezpečení státních hranic, zejména průběh a způsob vybudování drátěného zátarasu, používání elektrického proudu a umístění jednotlivých signalizačních prostředků (S2, výmetnice), jakož i způsob střežení státních hranic a jednotlivých objektů* […] *tvoří* […] *předmět státního tajemství. Ostatní vyzrazené údaje, jako sdělení jmen důstojníků PS, způsob výcviku ve výcvikovém středisku a v poddůstojnické škole atd., tvoří předmět služebního tajemství.*

27 ABS, Schwarz – karta KOPV.

stěžovali velící důstojníci, a okamžité hnutí mysli. Co vypadá jako malichernost dnes, se mohlo zdát věcí zásadní tenkrát, zvláště z perspektivy dvacátého roku lidského věku. Mějme však na paměti náročnost služby na jednotce prvního sledu spojenou s odloučením, spánkovým deficitem a fyzickou únavou. Tento souhrn faktorů negativně ovlivní rozlišovací schopnost mladého člověka a snadno se může stát, že kumulaci malicherných problémů vyhodnotí jako bezvýchodnou situaci.

Namířením zbraně na kolegu však bagatela končí, otázkou je, zda Schwarz samopal před Hudákem natáhl: Schwarz tvrdí, že nikoliv, kalkuloval s Hudákovou ustrašeností, prý vůbec neměl v úmyslu použít zbraň ke střelbě. Hudák naopak tvrdil, že Schwarz zbraň natáhl, pak už stačilo pouze odjistit a zmáčknout spoušť. Jak to bylo ve skutečnosti, se nedozvíme, Schwarz určitě vypovídal tak, aby si co nejméně uškodil, a Hudákovu výpověď zase motivovaly obavy z trestního stíhání za spáchání vojenských trestných činů v důsledku zbabělosti. Ať už byl průběh konfliktu na Černé hoře jakýkoliv, vyhrožování střelnou zbraní nevinné osobě je zavrženíhodné; mnoho pohraničníků se do zahraničí ztratilo „po anglicku" a bez zbytečných dramat.

Dalším zajímavým bodem Schwarzova případu je jeho špionážní rozměr. Je pozoruhodné, že ještě zhruba tři roky po likvidaci Moravcovy odbojové skupiny působící v západním Německu pod patronátem CIA se Američané snažili získat „agenty chodce" pro vizuální rozvědku. Veškerá příprava akce a výcvik spočívající ve školení, jak překonat zátaras, provést pozorování určeného objektu, získat povšechné informace a vše zaznamenat, byly nedostatečné a pohrdající hodnotou nasazeného. Z nabytých vědomostí nebyl Schwarz ani důkladněji přezkoušen. Už jenom dvojnásobný ilegální přechod zelené hranice byl věcí velice nebezpečnou a náročnou, to Schwarz jako bývalý pohraničník věděl velice dobře. Poslali jej naprosto nezajištěným „kanálem" a terénem, který vůbec neznal. Jednoduchý by nebyl ani jeho pohyb s falešnými doklady po Československu spojený s nutností ubytování v hotelových zařízeních. Skutečnost, že řídící důstojník chtěl Schwarze přimět k tomu, aby získal ke spolupráci někoho z rodiny, je alarmující. Americké zpravodajce nelze podezírat z naivity, spíše z toho, že jim byl osud jejich svěřence víceméně lhostejný. Svědčí o tom následující Schwarzova výpověď: *Když jsem byl v Norimberku vyslýchán příslušníkem anglické špionážní služby, kterého jsem znal pod jménem Tony, řekl jsem mu jednou, že mne Američané získávali ke spolupráci. Tony mi řekl, abych tuto práci nepřijímal, že je velmi malá možnost úspěchu a že bych byl stejně na území ČSR zadržen. Když jsem se jej ptal, proč oni, Angličané, nezískávají ke spolupráci uprchlíky, řekl mi, že to nemá význam, že se stejné věci, které takový uprchlík agent může přinést, stejně dozví od uprchlíků z ČSR. Řekl, že jiná věc by byla, kdybych mohl navázat kontakt s nějakým vedoucím činitelem armády nebo hospodářského života. V tom případě že by mne do ČSR dostali, aniž bych sám věděl jak.*[28]

28 Tamtéž, s. 147.

Schwarz si vzal varování anglického zpravodajce za své, avšak tváří v tvář životním podmínkám v utečeneckém táboře Valka, kam nezadržitelně směřoval, se rozhodl sehrát s Američany „betla", řečeno mariášnickou terminologií. Přijal jejich riskantní nabídku, ale spolupráci podmínil získáním plnohodnotných dokladů, které by mu umožnily najít si zaměstnání a vyhnout se táboru. Podle svého soukromého plánu ukončil spolupráci po zběhnutí z operace. Schwarz ale brzy poznal, že život z platu dělníka není tak lehký jako život na účet americké armády.

Mezitím již v jeho hlavě vzešlo sémě pochybností zaseté StB prostřednictvím jeho rodičů. Nakolik StB zapojila do Schwarzova vylákání zpět rodiče, se nepodařilo zjistit, ale schůzka, kterou otec nabízel synovi v Berlíně, se v této souvislosti zdá velice podezřelá.

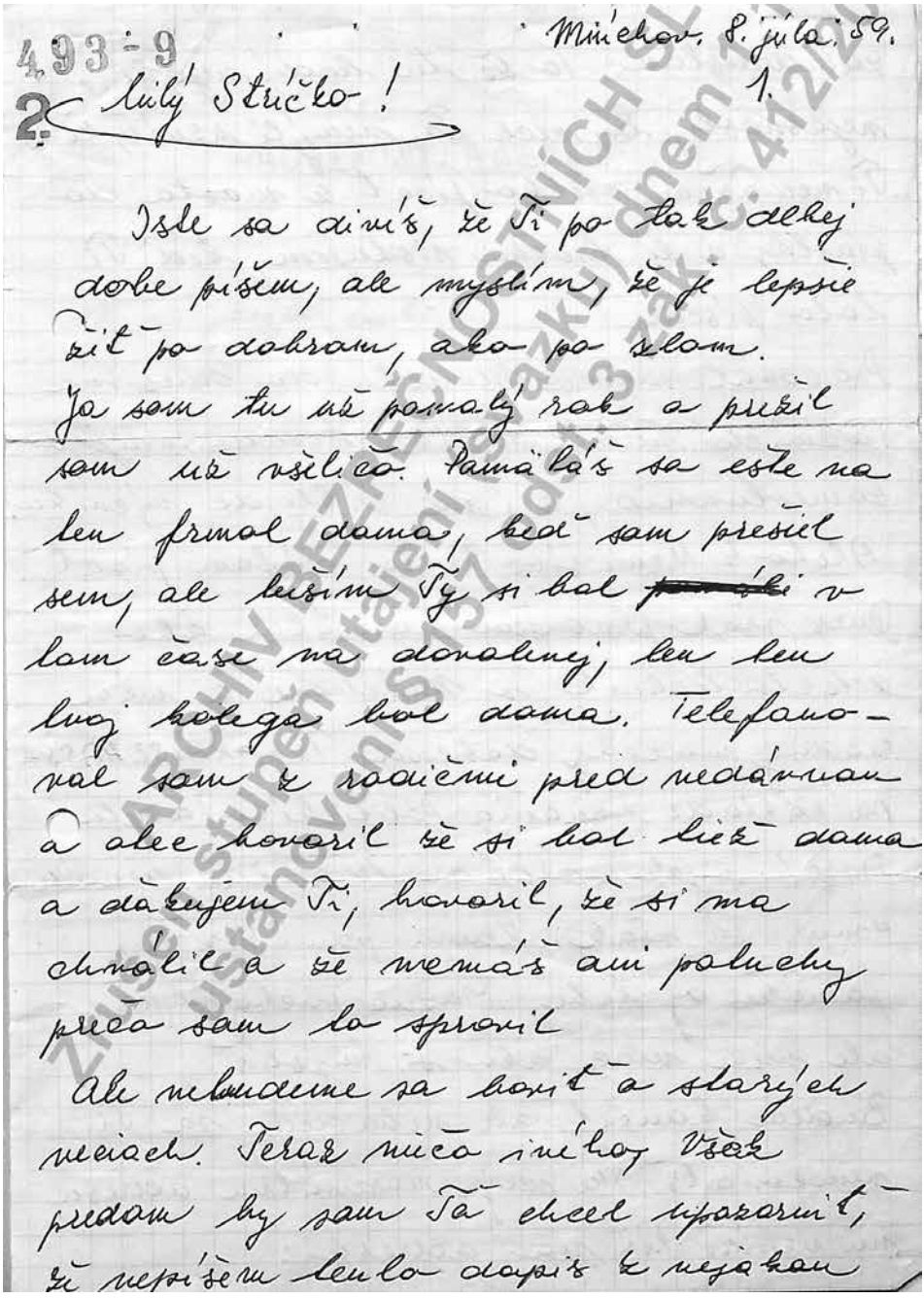
Přestože si Schwarz sehnal práci a posléze si našel i vážnější známost, hledal cestu k beztrestnému návratu do Československa. Přes bývalé velící důstojníky nabídl své služby československým zpravodajským složkám. Jenže pro Československo měl mnohem větší cenu jako dopadený hříšník než jako pěšáček pozorující americká kasárna v Mnichově, navíc nebylo jasné, zda se nejedná o „podstavu" ze strany Američanů. VKR proto vylákala lehkomyslného adepta špionáže věřícího čestnému slovu pohraničníka z povolání na československé území, kde jej zatkla a předala k exemplárnímu potrestání. Naštěstí pro Schwarze přišlo poměrně záhy po jeho odsouzení zmírnění obecných poměrů, které ukončilo jeho věznění a umožnilo mu další, tentokrát již definitivní emigraci.

Úplným závěrem si dovolím spekulaci o Schwarzově návratu a opětovném odchodu. Je možné, že Schwarzův návrat byl skutečně pokusem o zpravodajskou hru a Američané Schwarze „podstavili". Několik pohraničníků (ne všichni) ze zajišťovací jednotky číhající na bývalého kolegu vidělo ze skrytých stanovišť na německém území v blízkosti závory i Schwarze ozbrojené muže v maskovacích oděvech, jejichž pohyb víceméně budil dojem zaujetí bojového postavení. Je tudíž možné, že tito ozbrojenci byli na místě jako Schwarzova ochrana při jeho pokusu o rozehrání ještě vyšší hry.

V prosinci 1959 obdržela StB od východoněmecké STASI opis výslechových protokolů, kterých se zmocnil její agent skrytý v řadách bavorské Grenzpolizei. Jejich obsah potvrzoval Schwarzovy výpovědi ze sklonku roku 1959 učiněné před československým vyšetřovatelem. I to mohlo být součástí zpravodajské hry, možná Američané dokumenty STASI podstrčili, aby potvrdily Schwarzovu výpověď.

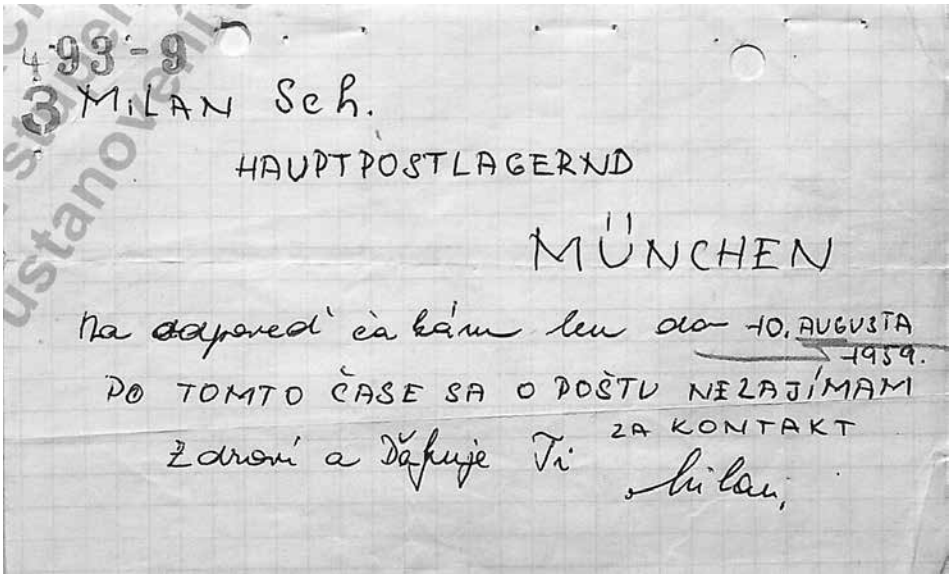
Skutečný průběh událostí však již zřejmě zůstane tajemstvím, stejně jako potvrzení další domněnky, že Schwarz byl během odpykávání víceméně symbolického trestu „otočen" a do zahraničí vysazen československou rozvědkou. Pro všechny uvedené dohady chybí jakákoliv pramenná základna a nezbývá než zdůraznit, že závěrem textu jsme se pustili na pole nepotvrzených dohadů.

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA

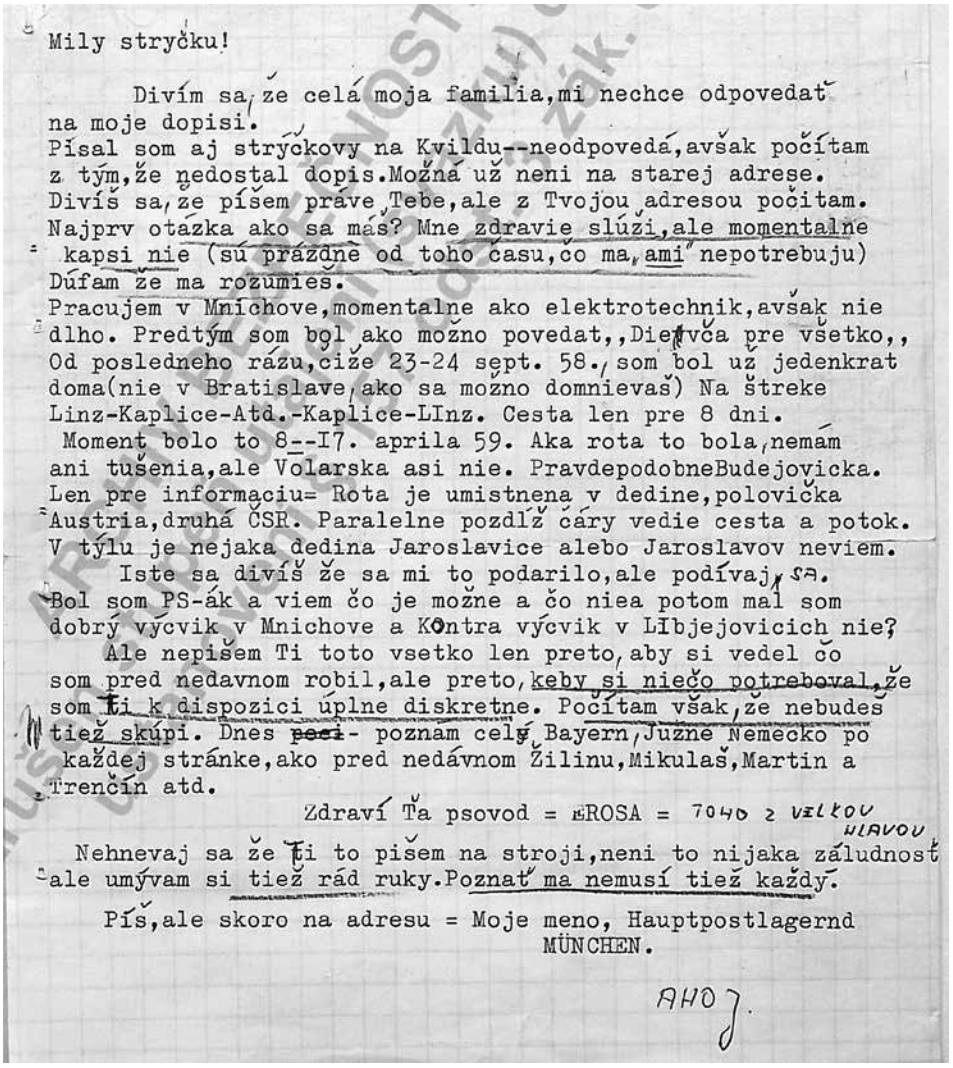

ARCHIV BEZPEČNOSTNÍCH SLO
zrušený stupeň utajení (svazku/dne 1. 1.
Ústavou ČR č. 110/1998 Sb. § 151 odst. 3 zák. č. 412/20

žaludnoslan. To že ten ludu nejaki
nejasnosti, to mech Ťa nemyslí mrzúť, že.
Ťi nemáčem všetko písať z mesta do
prasla, a že trochu riskujem, hed Ťi
lala písem.
Pracoval sam v Nemecku da dnes na
rôznych miestach, na základe majho
zamestnania, a i na základe vyučenia.
Akého? Nemusim Ťi to dúfam písať.
Dnes však pracujem normálne ako
elektrotechnik v Mníchove a mám
riadny nemecky doklad Tzv. RAISE ADSS=
na základe usmania Politického azylu.
Avšak nijak nalne za financné nemám
Hovorí sa však: Kamu pomážeš ty,
pomáže aj tebe. Možná pochybuješ,
ale niem viac ako si myslíš.
Budem hančiť, ale nebudem za Ťi
nemcovať. Na moju normálnu adresu
mi nepíš, Píš na adresu:

Obr. 1a–1c: Jeden z dopisů, jimiž se prostřednictvím zástupce velitele roty Josefa Komárka snažil Schwarz navázat spojení s československou zpravodajskou službou (ABS, V_3394_MV_osobni_svazek_Schwarz_0092–0094)

Mily stryčku!

Divím sa, že celá moja familia, mi nechce odpovedať na moje dopisi.
Písal som aj strýckovy na Kvildu--neodpovedá, avšak počítam z tým, že nedostal dopis. Možná už neni na starej adrese. Divíš sa, že píšem práve Tebe, ale z Tvojou adresou počitam. Najprv otázka ako sa máš? Mne zdravie slúži, ale momentalne kapsi nie (sú prázdne od toho času, čo ma, ami nepotrebuju) Dúfam že ma rozumieš.
Pracujem v Mnichove, momentalne ako elektrotechnik, avšak nie dlho. Predtým som bol ako možno povedat,, Dienstvča pre všetko,, Od posledneho rázu, ciže 23-24 sept. 58., som bol už jedenkrat doma (nie v Bratislave, ako sa možno domnievaš) Na štreke Linz-Kaplice-Atd.-Kaplice-LInz. Cesta len pre 8 dni.
Moment bolo to 8--17. aprila 59. Aka rota to bola, nemám ani tušenia, ale Volarska asi nie. PravdepodobneBudejovicka. Len pre informaciu= Rota je umistnena v dedine, polovička Austria, druhá ČSR. Paralelne pozdĺž čáry vedie cesta a potok. V týlu je nejaka dedina Jaroslavice alebo Jaroslavov neviem.
Iste sa divíš že sa mi to podarilo, ale podívaj sa. Bol som PS-ák a viem čo je možne a čo niea potom mal som dobrý výcvik v Mnichove a Kontra výcvik v Líbjejovicich nie?
Ale nepíšem Ti toto vsetko len preto, aby si vedel čo som pred nedavnom robil, ale preto, keby si niečo potreboval, že som Ti k dispozici úplne diskretne. Počítam však, že nebudes tiež skúpi. Dnes ~~peci~~ - poznam celý Bayern, Južne Nemecko po každej stránke, ako pred nedávnom Žilinu, Mikulaš, Martin a Trenčín atd.

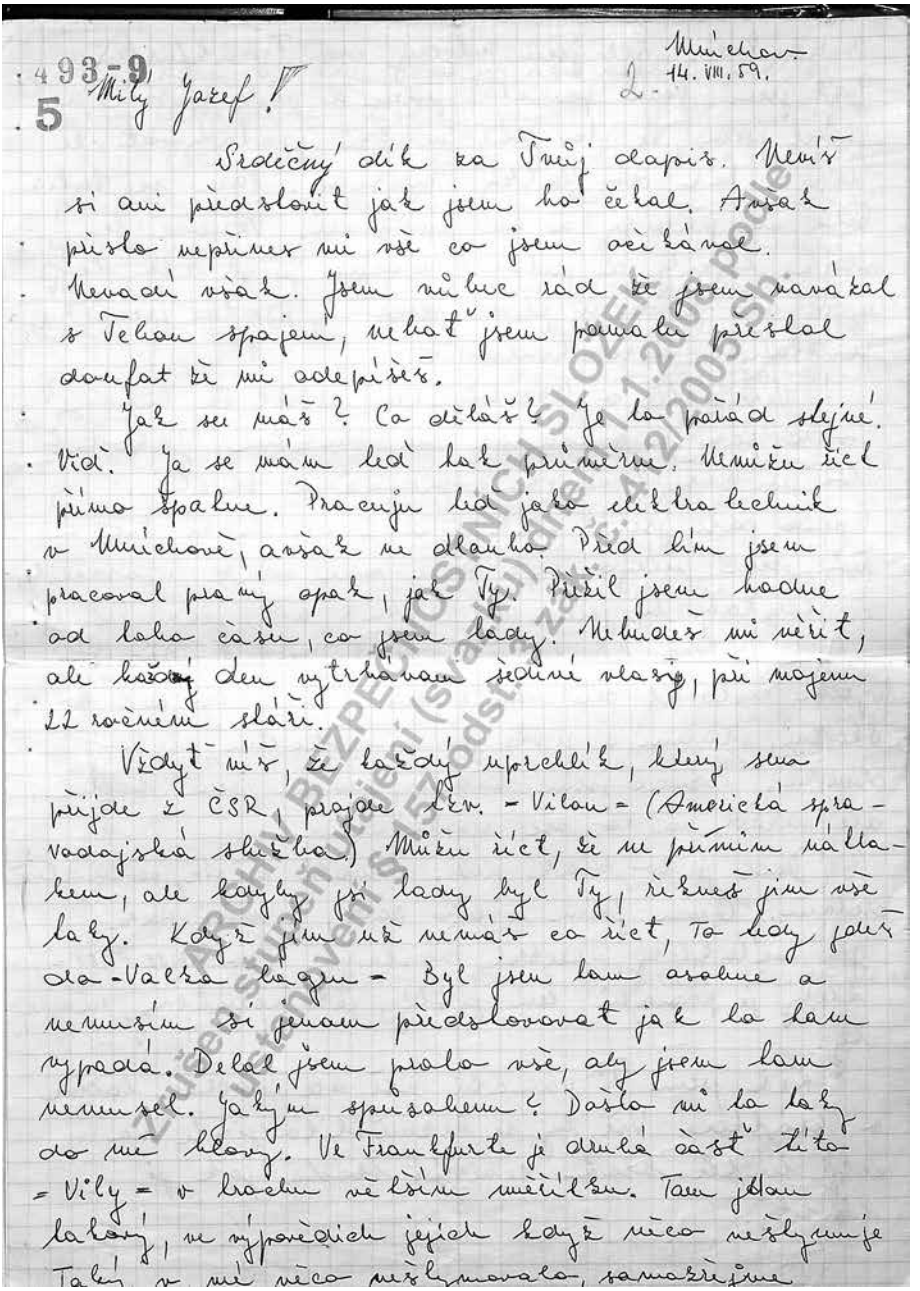
Zdraví Ťa psovod = EROSA = 7040 z velkou hlavou

Nehnevaj sa že Ti to píšem na stroji, neni to nijaka záludnosť ale umývam si tiež rád ruky. Poznať ma nemusí tiež každý.

Píš, ale skoro na adresu = Moje meno, Hauptpostlagernd MÜNCHEN.

AHOJ.

Obr. 2: Jeden z dopisů, jimiž se prostřednictvím zástupce velitele roty Josefa Komárka snažil Schwarz navázat spojení s československou zpravodajskou službou (ABS, V_3394_MV_podsvazek_0023)

493-9
5

Mnichov
14. VIII. 59.

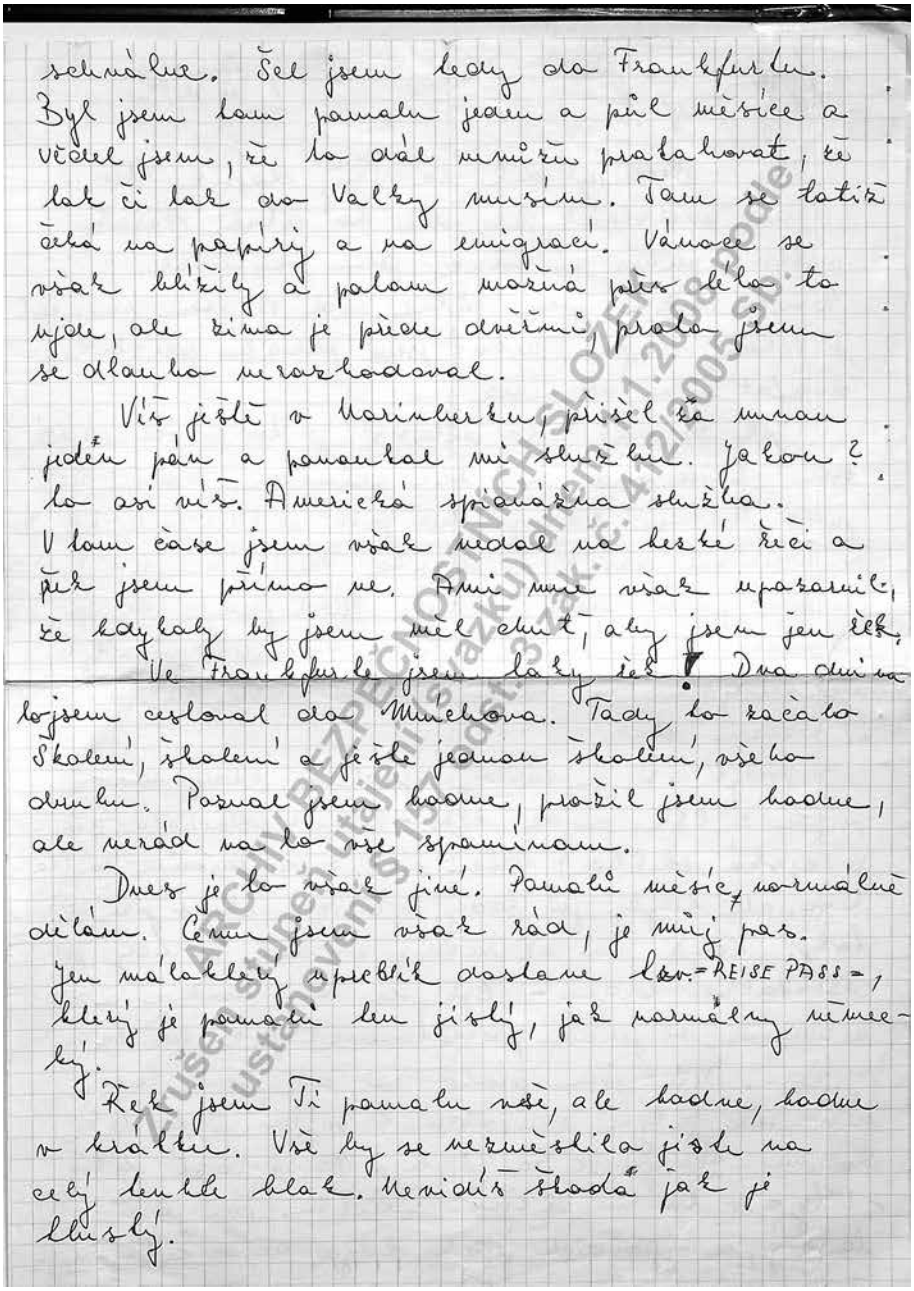
Milý Jazef!

Srdečný dík za Tvůj dopis. Nemůžu si ani představit jak jsem ho čekal. Avšak přišlo nepřímo mi vše co jsem očekával. Nevadí však. Jsem určitě rád že jsem navázal s Tebou spojení, neboť jsem pomalu přestal doufat že mi odepíšeš.

Jak se máš? Co děláš? Já to pořád stejné. Vidíš. Já se mám tedy tak průměrně. Nemůžu říct přímo špatně. Pracuji tedy jako elektrotechnik v Mnichově, avšak ne dlouho. Před tím jsem pracoval pravý opak, jak Ty. Přišel jsem hodně od toho času, co jsem tady. Nebudeš mi věřit, ale každý den vytrhávám šedivé vlasy, při mojem 22 ročním stáří.

Vždyť víš, že každý uprchlík, který sem přijde z ČSR, projde šetr. - Vilou - (Americká zpravodajská služba.) Můžu říct, že mi přímo málokdo, ale kdyby jsi tady byl Ty, řekneš jim vše taky. Když jim už nemáš co říct, tak hoch jsou do-Valka kagen - Byl jsem tam asolne a nemůžu si jenom představovat jak to tam vypadá. Dělal jsem proto vše, aby jsem tam nemusel. Jakým způsobem? Došlo mi to tak do mé hlavy. Ve Frankfurte je druhá část této - Vily - v hodně většímu měřítku. Tam jdou taky, ne výpovědích jejich když něco nesouhlasí Tak v mě něco nesouhlasilo, samozřejmě

ARCHIV BEZPEČNOSTNÍCH SLOŽEK
Zvláštní archivní fond (svazek) dle § 1 zák. č. 181/2003 Sb.
Archivní číslo: 42/2003 Sb.

schválně. Šel jsem rovnou do Frankfurtu. Byl jsem tam pomalu jeden a půl měsíce a věděl jsem, že to dál nemůžu prokrastinovat, že tak či tak do Valky musím. Tam se totiž čeká na papíry a na emigraci. Vánoce se však blížily a pokoj mořská pěna léta to nejde, ale zima je přece dvěmi, proto jsem se dlouho nerozhodoval.

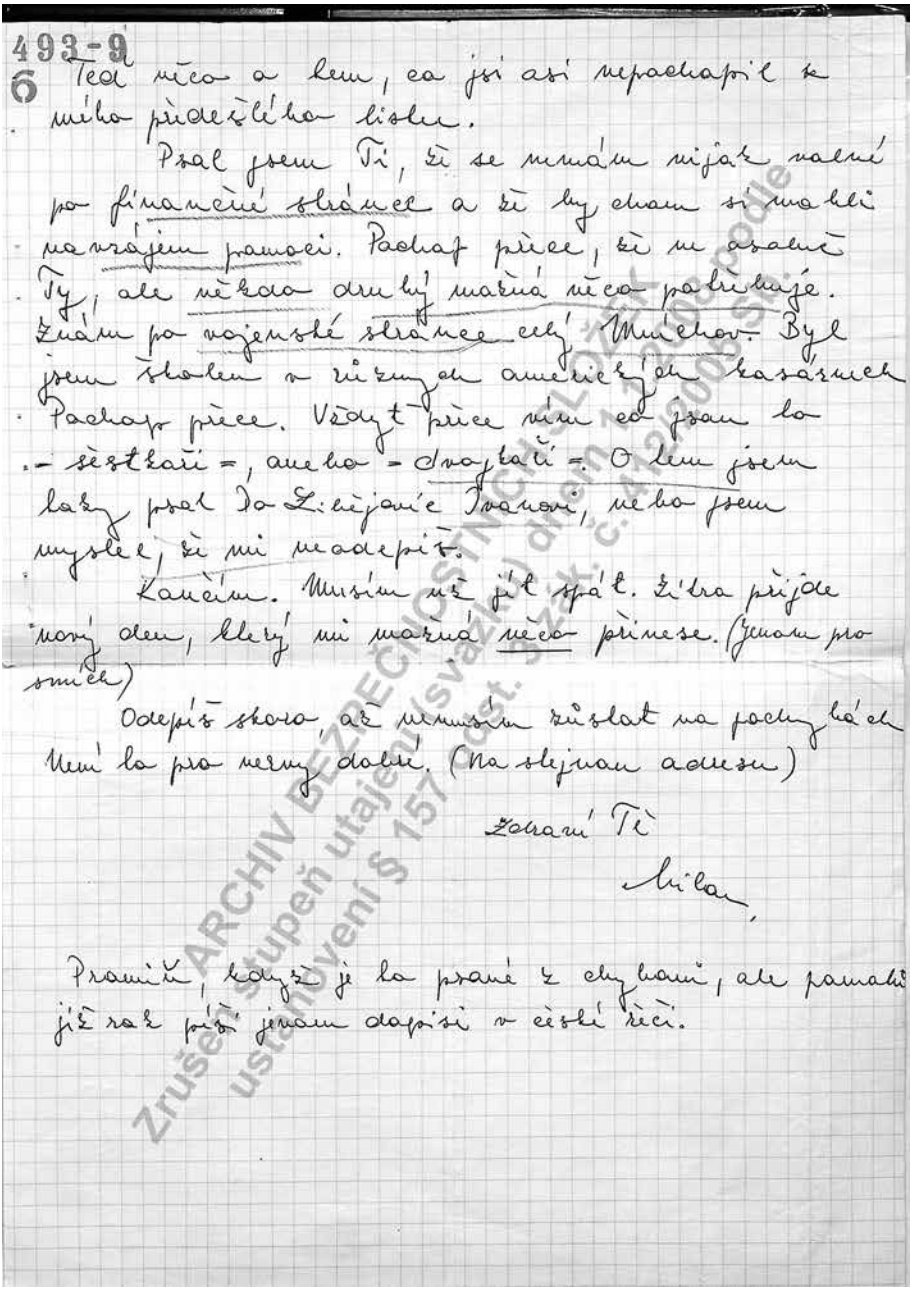
Víš jistě v Norimberku, přišel za mnou jeden pán a pomohl mi s kufrem. Jakou? To asi víš. Americká spřátelená služba. V tom čase jsem však neměl na české řeči a pěr jsem přímo ne. Ami mne však upozornil, že kdykoliv by jsem měl chuť, aby jsem jen řekl.

Ve Frankfurtě jsem taky řekl! Dva dny na to jsem cestoval do Mnichova. Tady to začalo školením, školením a ještě jedním školením, vždy dvakrát. Poznal jsem hodně, prožil jsem hodně, ale nerád na to vše spomínám.

Dnes je to však jiné. Pomalu měsíc, normálně dělám. Čemu jsem však rád, je můj pas. Jen malý, modrý, upsaný dostane tzv. = REISE PASS =, který je pomalu ten jistý, jak normální německý.

Řek jsem Ti pomalu vše, ale hodně, hodně v kratku. Vše by se nezmestilo jistě na celý tenhle blok. Neviděl Škoda, jak je hlupý.

ARCHIV BEZPEČNOSTNÍCH SLOŽEK
Zrušen stupeň utajení (zákon č. 412/2005 Sb.)
Ústřední spisovna (§ 137 zák. č. 499/2004 Sb.)

493-9
6

Teď něco o čem, co jsi asi nepochopil z mého předešlého listu.

Psal jsem Ti, že se nemám nijak vzdát po finanční stránce a že by chtěli navrátím pomoci. Pochop přece, že se asanuji Ty, ale někdo druhý mající něco pohlubuje. Znám po vojenské stránce celý Mnichov. Byl jsem školen v různých amerických kasárnách. Pochop přece. Vzdát přece nám co jsem ho - šestkaši =, anebo - dvojkaši =. O čem jsem kdy psal Do Libijské Pouště, nebo jsem myslel, že mi neodepíš.

Končím. Musím už jít spát. Zítra přijde nový den, který mi možná něco přinese. (Jména promněk)

Odepíš skoro, až nemusím žádat na pochybách Není to pro mne dobré. (Na stejnou adresu)

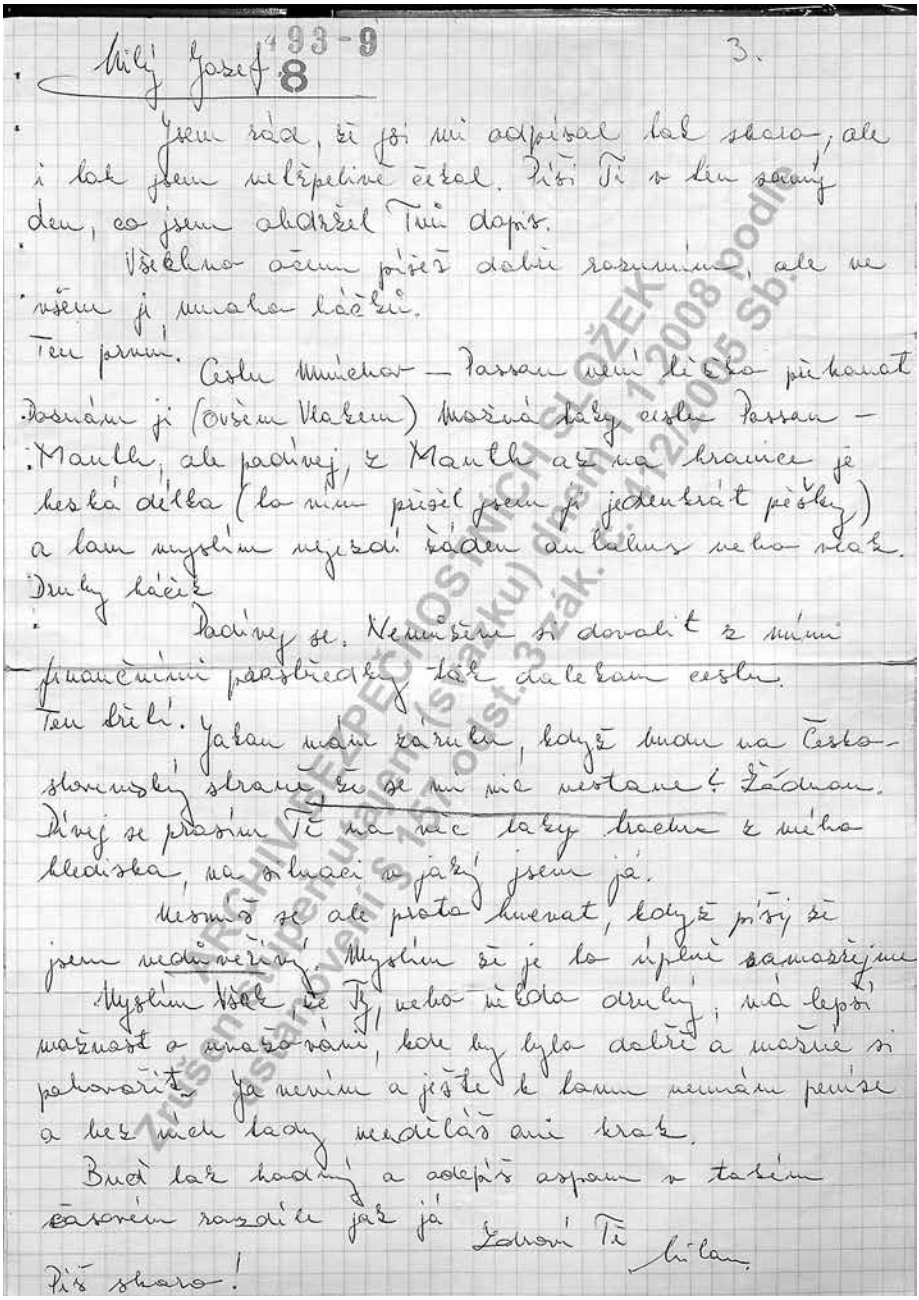
Zdraví Tě

Milan,

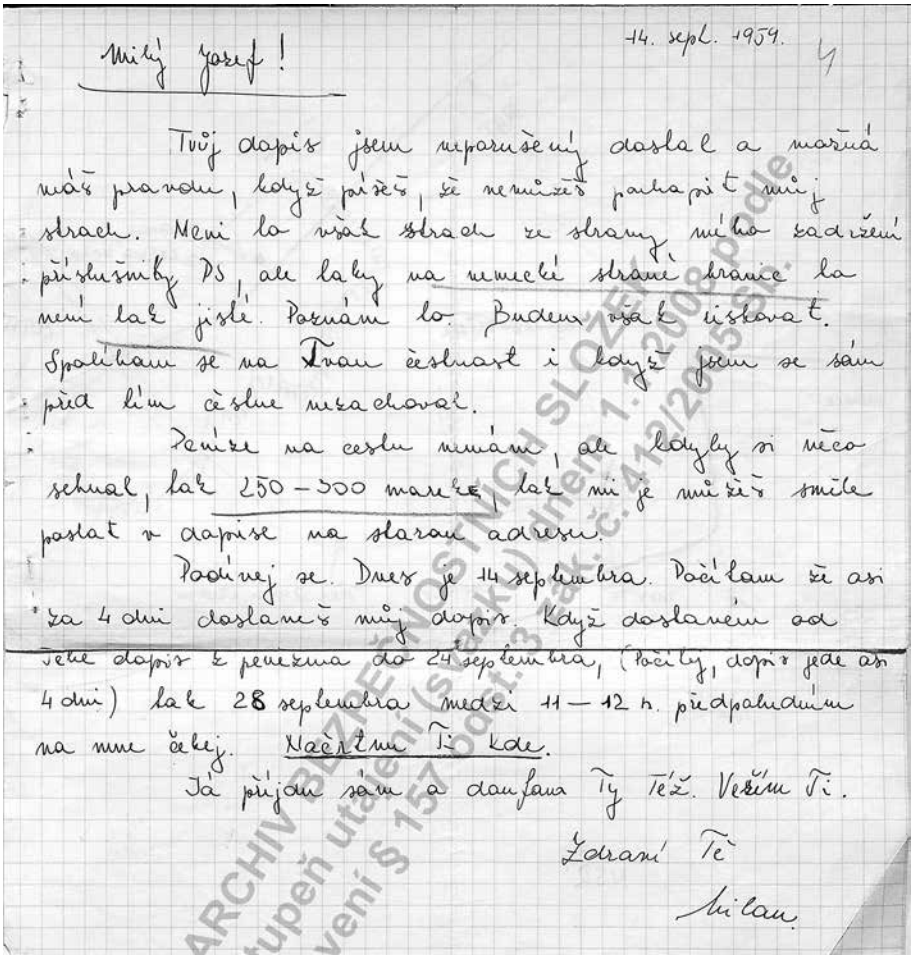
Promiň, když je to psané z chyb, ale pamatuj již rok píši jinam dopisy v české řeči.

ARCHIV BEZPEČNOSTNÍCH SLOŽEK
Zrušeno stupeň utajení (svazek) dle § 157 odst. 3 zák. č. 412/2005 Sb.
ustanovení podle

Obr. 3a–3c: Jeden z dopisů, jimiž se prostřednictvím zástupce velitele roty Josefa Komárka snažil Schwarz navázat spojení s československou zpravodajskou službou (ABS, V_3394_MV_osobni_svazek_Schwarz_0097–0099)

Obr. 4: Jeden z dopisů, jimiž se prostřednictvím zástupce velitele roty Josefa Komárka snažil Schwarz navázat spojení s československou zpravodajskou službou (ABS, V_3394_MV_osobni_svazek_Schwarz_0102)

14. září 1959.

Milý Josef!

Tvůj dopis jsem neprodleně dostal a mrzí mě, že musíš pochopit můj strach. Není to však strach ze strany mého zadržení příslušníky PS, ale taky na německé straně hranice to není tak jisté. Poznám to. Budeme však držet. Spoléhám se na Tvou čestnost i když jsem se sám před tím cestu nezachoval.

Peníze na cestu nemám, ale kdyby se něco sehnal, tak 250–300 marek, tak mi je myslím smíš poslat v dopise na starou adresu.

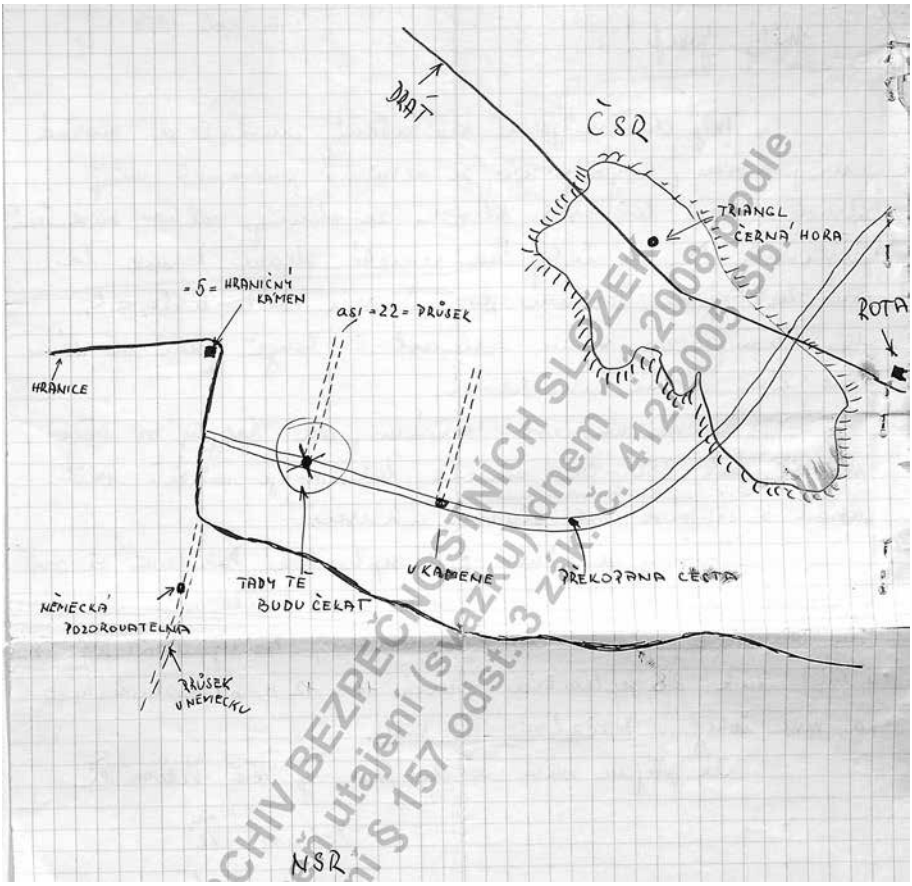
Podívej se. Dnes je 14 září. Počítám že asi za 4 dni dostaneš můj dopis. Když dostaneš od tebe dopis s penězma do 24 září, (počítej, dopis jede asi 4 dni) tak 28 září mezi 11–12 h. předpoledním na mne čekej. Načítám Ti kde.

Já půjdu sám a doufám Ty též. Vezmu Ti.

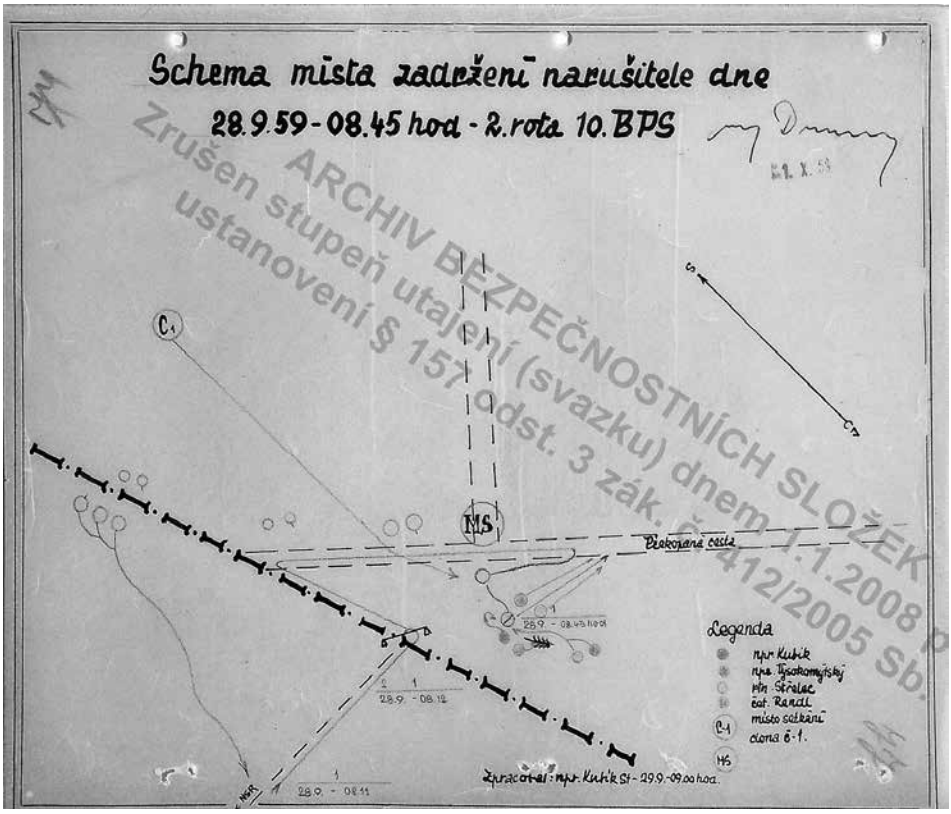
Zdraví Tě

Milan

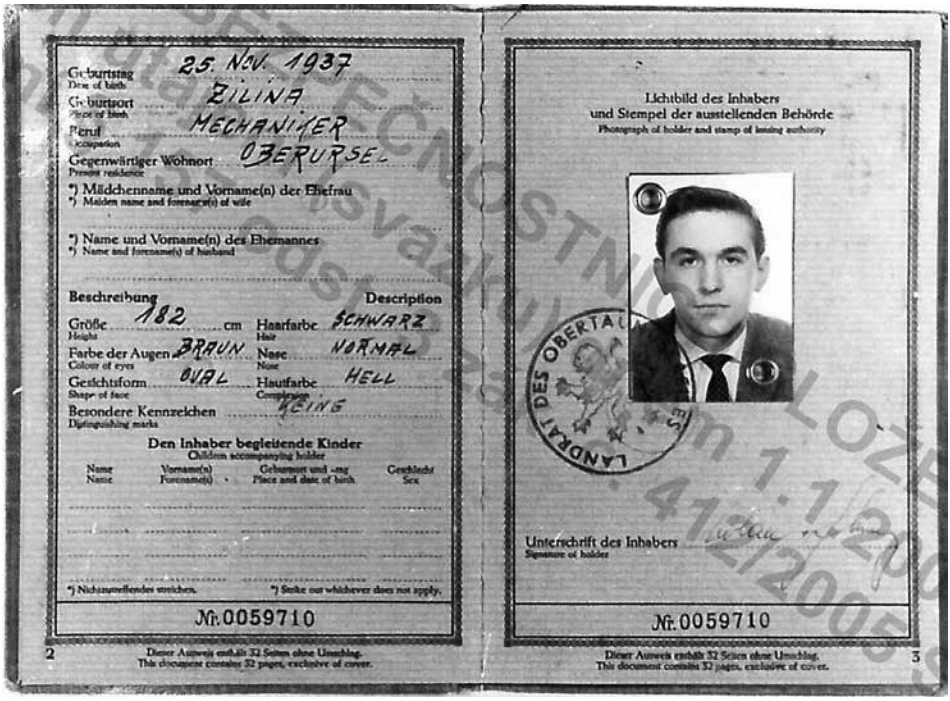
ARCHIV BEZPEČNOSTNÍCH SLOŽEK
Odstoupení utajení (s výjimkou) dle § 19 odst. 3 zák. č. 412/2005 Sb.
ve znění § 157 odst. 3 zák. č. 1/2008 Sb.

Obr. 5a–5b: Jeden z dopisů, jimiž se prostřednictvím zástupce velitele roty Josefa Komárka snažil Schwarz navázat spojení s československou zpravodajskou službou (ABS, V_3394_MV_osobni_svazek_Schwarz_0105–106)

Obr. 6: Náčrt místa zadržení M. Schwarze (ABS, V_3394_MV_osobni_svazek_Schwarz_0082)

Obr. 7: Schwarzův německý pas (ABS, V_3394_MV_osobni_svazek_Schwarz_0157)

N/1

REGIERUNG DER DEUTSCHEN DEMOKRATISCHEN REPUBLIK
Ministerium für Staatssicherheit
- Der Minister -

Berlin, am 28.11. 1959
C/ 628 /59
STRENG GEHEIM !

An den
Stellvertreter des Ministerpräsidenten
und Minister des Innern der C S R
Genossen B a r a k - persönlich -

P r a g
=======

SEKRETARIÁT MINISTRA VNITRA
Došlo: 7. XII. 1959
Čj. N/1-00532/13-19
Příl.

Werter Genosse B a r a k !

In der Anlage übersende ich Ihnen Abschriften von Dokumenten der bayrischen Grenzpolizei, aus denen hervorgeht, dass der tschechoslowakische Staatsangehörige

SCHWARZ, Milan
geb. am 25.11.1937 in Gillna /CSR

vom amerikanischen Nachrichtendienst angeworben und versucht wurde, ihn in die CSR zurückzuschleusen.

SCHWARZ desertierte am 23.9.1958 aus der CSR nach Westdeutschland.

Ich bitte Sie, diese Information streng vertraulich zu behandeln.

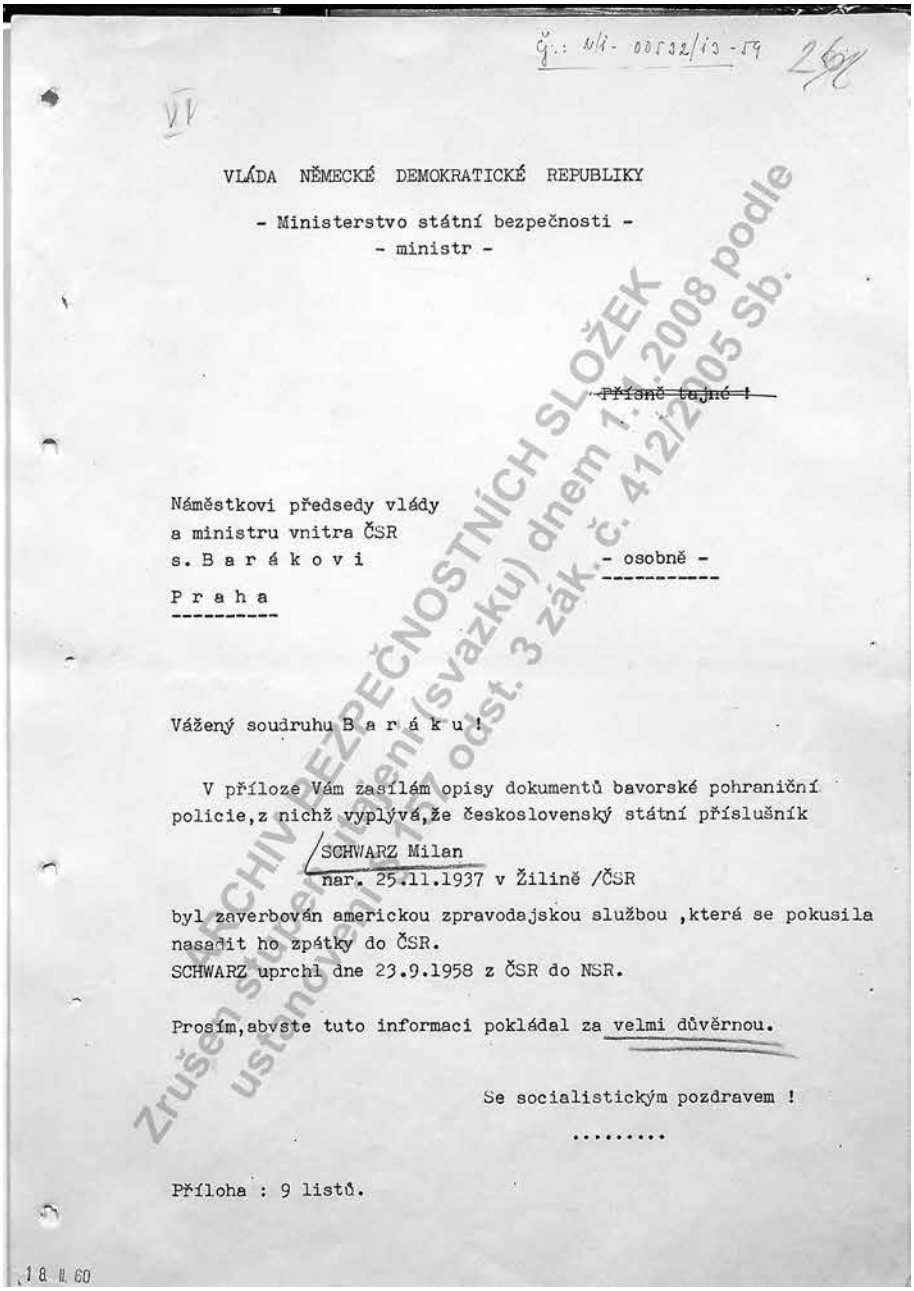
Mit sozialistischem Gruss !

MINISTERSTVO VNITRA
Došlo - 7. XII. 1959
Čj. N-00532/1
Přílohy 1/9

Mielke
Generaloberst

Anlage:
9 Blatt

ARCHIV BEZPEČNOSTNÍCH SLOŽEK
Zrušení registrace (závazku) dnem 1.1.2005 podle
ustanovení § 17 odst. 3 zák. č. 412/2005 Sb.

Č.j.: VA- 00532/13-59

VII

VLÁDA NĚMECKÉ DEMOKRATICKÉ REPUBLIKY

- Ministerstvo státní bezpečnosti -
- ministr -

~~Přísně tajné !~~

Náměstkovi předsedy vlády
a ministru vnitra ČSR
s. B a r á k o v i - osobně -

P r a h a

Vážený soudruhu B a r á k u !

V příloze Vám zasílám opisy dokumentů bavorské pohraniční policie, z nichž vyplývá, že československý státní příslušník

SCHWARZ Milan
nar. 25.11.1937 v Žilině /ČSR

byl zaverbován americkou zpravodajskou službou, která se pokusila nasadit ho zpátky do ČSR.
SCHWARZ uprchl dne 23.9.1958 z ČSR do NSR.

Prosím, abyste tuto informaci pokládal za velmi důvěrnou.

Se socialistickým pozdravem !

.....

Příloha : 9 listů.

18 II 60

ARCHIV BEZPEČNOSTNÍCH SLOŽEK
Zrušení stupně utajení (svazku) dnem 1. 11. 2008 podle
ustanovení § 17 odst. 3 zák. č. 412/2005 Sb.

Obr. 8a–8b: Průvodní list a překlad průvodního listu zprávy, kterou ukořistil agent STASI ukrytý v řadách bavorské pohraniční policie, zprávu STASI předala československým kolegům (ABS, V_3394_MV_operativni_podsvazek_0014–0015)

Obr. 9: Jediné dobové vyobrazení roty Prameny Vltavy, které se podařilo vyhledat (zdroj: *Modravské pláně a Modravsko.* Dostupné z: www.sumava-modravsko.cz/prispevky-a-komentare/prameny-vltavy/pohranicni-rota.htm [cit. 2018-05-18])

Obr. 10: Dnešní podoba místa, kde stála rota Prameny Vltavy (zdroj: *Modravské pláně a Modravsko.* Dostupné z: www.sumava-modravsko.cz/prispevky-a-komentare/prameny-vltavy/pohranicni-rota.htm [cit. 2018-05-18])

„Určité utajování bylo nutné“

Studie k disidentským konspiračním strategiím

Marek Suk

Úvod

Prameny z Archivu bezpečnostních složek, rozhovory s pamětníky a knižně vydané vzpomínky nabízejí pestrý vhled do prostředí Charty 77 a jiných nezávislých společenství, která působila v posrpnovém Československu. Společně s nejrůznějšími pohledy na každodennost disentu v nich badatelé narážejí na fakt těsné, byť ze strany chartistů nedobrovolné propojenosti jejich veškerých aktivit s tajnou policií.[1] Americký historik Jonathan Bolton napsal, že toto nechtěné soužití omezovalo jejich snahy o svobodnou „paralelní polis“ a zároveň bránilo širší společenské rezonanci jejich aktivit.[2]

Disidenti vedli nerovný zápas se Státní bezpečností, kterou historik a politický vězeň Jan Tesař přirovnal ke „gigantovi“.[3] Jak si v něm počínali, aby zmírnili dopady policejní a úřední perzekuce a mohli provozovat své nezávislé aktivity? Pokud předem vyloučili možnosti stáhnout se do ústraní nebo se vystěhovat do zahraničí, nezbývalo jim než pokusit se „opoziční“ činnost před „očima“ a „ušima“ Státní bezpečnosti v co největším možném rozsahu utajit. V této souvislosti je namístě podotknout, že podobná dilemata řešili například českoslovenští odbojáři za druhé světové války i představitelé opozice proti poúnorovému režimu. I oni hledali způsoby, jak na sebe nepoutat nežádoucí pozornost policejního aparátu, avšak na rozdíl od disidentů v období normalizace na ně doléhal „stín šibenice v pozadí“.[4]

Mezi snahou skrývat se a snahou provádět svoji „opoziční“ činnost pokud možno veřejně hledali disidenti rovnováhu. Své aktivity směřující k „otevřené společnosti“ zcela skrýt nemohli. Ani tajná policie se svým rozsáhlým aparátem nebyla při

1 K výpovědní hodnotě pramenů uložených v Archivu bezpečnostních složek srov.: SVOBODA, Libor. Vyšetřovací spisy Státní bezpečnosti. In: DOUŠEK, Roman et al. *Archivní prameny v etnologickém výzkumu I*. Brno: Masarykova univerzita, 2014, s. 225–247.

2 BOLTON, Jonathan. *Worlds of Dissent. Charter 77, The Plastic People of the Universe, and Czech Culture under Communism*. Cambridge, London: Harvard University Press, 2012, s. 32.

3 TESAŘ, Jan. *Zamlčená diagnóza*. Praha: Triáda, 2003, s. 37.

4 Tamtéž, s. 48.

jejich odhalování všemocná. Lze souhlasit s názorem představitele undergroundu a vydavatele samizdatového periodika Vokno Františkem Stárkem, že *bez konspirace se nedá pracovat, ale zase s přehnanou konspirací se již také nedá pracovat. To muselo být v určité váze, aby samotná činnost nebyla zabrzděna, aby nezamrzala.*[5] Také Petr Uhl podotýká, že určitá, avšak nikoli přehnaná míra utajování byla pro veřejné vystupování nutná.[6]

A právě těmto rozmanitým strategiím utajování se věnuji v předkládané studii.[7] Upozorňuji předem, že s pojmem konspirace nespojuji žádné představy o soudobých konspiračních teoriích, které se snaží vytlačit seriózní historický výklad založený na kritice pramenů. Kladu si otázky, jak si aktéři své strategie utvářeli, jaké z nich považovali za funkční a jaké nikoli, jak probíhala jejich situační interakce s nezainteresovanými obyvateli a jak se vypořádali s problémem tajných spolupracovníků a tlakem vyšetřující strany.

Mým záměrem je přispět k dosavadnímu bádání o československém disentu novými informacemi a jejich interpretací. Existence rozsáhlého množství kratších či delších edic dokumentů a sekundární literatury o represivních aktivitách, intelektuálním dění, morálním a politickém odkazu disentu[8] může působit dojmem, že jde o již známou a mnohokráte probádanou oblast. Avšak řadě klíčových témat dosud nebyla věnována systematická pozornost. Mezi ně patří právě konspirace, která představovala významnou součást disidentské každodennosti a byla úzce provázána s další zajímavou a neméně důležitou kapitolou, a sice rozpisem a roznáškou disidentských písemností. Ačkoli tato problematika není předmětem předkládané studie, je vhodné alespoň zmínit, že „určité utajování"[9] pomáhalo udržovat v chodu rozmanité podoby šíření disidentských písemností.

Některé strategie a opatření československé tajné policie proti disidentům

Proti disidentům stála Státní bezpečnost s rozsáhlým a sofistikovaně fungujícím aparátem, jehož pomocí sbírala podrobné informace nejen o jejich projevech nesou-

5 Rozhovor s Františkem Stárkem 16. 9. 2014, vedl Marek Suk.

6 UHL, Petr. *Právo a nespravedlnost očima Petra Uhla.* Praha: C. H. Beck, 1998, s. 42, 123.

7 Studie vychází z textu SUK, Marek. *Informace o Chartě 77 (1978–1990).* Diplomová práce. Praha: Ústav hospodářských a sociálních dějin FF UK, 2015.

8 Viz např.: FALK, Barbara. *The Dilemmas of Dissidence in East-central Europe*. Central European University Press, 2003; TUCKER, Avizier. *The Philosophy and Politics of Czech Dissidence from Patočka to Havel.* University of Pittsburg Press, 2000; POPESCU, Delia. *Political action in Václav Havel's thought: the responsibility of resistence*. Plymouth: Lexingtonbooks, 2012.

9 Věta „Určité utajování bylo nutné" z titulu studie byla užita v publikaci: UHL, Petr, ref. 6.

hlasu s normalizačním režimem, ale také o jejich soukromém životě. K tomu jí sloužila široká škála nástrojů, z nichž lze jmenovat:

1) „dlouhodobý prostorový odposlech", uváděný v letech 1972–1980 pod označením „TA 111" a v letech 1980–1989 pod označením DIAGRAM; jednalo se o zařízení namontované do bytové zdi;
2) „krátkodobý prostorový odposlech", vedený v letech 1972–1980 pod označením „TA 122" a v letech 1980–1989 pod označením STATISTIKA; tento malý přístroj se umísťoval do větších předmětů, fungoval na baterie, jejichž životnost se dala prodloužit zapojením do elektrické sítě;
3) „telefonní odposlech a kontrola dálnopisného spojení", vedené v letech 1972–1980 pod označením „TA 133" a v letech 1980–1989 pod označením PŘESTAVBA;
4) skryté pozorování a fotografování, vedené v letech 1972–1980 pod označením „TA 155" a v letech 1980–1989 pod označením APARÁT.[10]

Další poznatky získávala StB vytěžováním svých tajných spolupracovníků. Ti se ke spolupráci zavazovali z různých důvodů. Někteří z vlastního přesvědčení, že je třeba bojovat proti oponentům režimu, tedy „na základě ideových pohnutek", jiní pod příslibem finančních odměn, někdy dokonce finančního zajištění rodiny, tedy „na základě hmotných výhod", ještě jiní „na základě kompromitujících okolností". V takovém případě byli vydíráni, ať už kvůli své někdejší politické činnosti, nebo skrze rodinné zázemí či osobní život.[11]

Jakmile příslušníci StB usoudili, že mají dostatek informací, přistoupili k „preventivně-profylaktickým" opatřením jak proti jednotlivcům, tak na celostátní úrovni. Chtěli tak vyhlédnuté jednotlivce odradit „od dalšího pokračování v nepřátelské činnosti".[12] Výhodou bylo, že disidenti nemohli jejich tahy předvídat, řada z nich policejní nátlak dosud nezažila a ani nebyla poučena. Někteří nezkušení disidenti

10 SCHOVÁNEK, Radek (ed.). *Svazek dialog. StB versus Pavel Kohout*. Praha, Litomyšl: Paseka, 2006, s. 383–384. POVOLNÝ, Daniel. Operativní technika a StB. In: *Securitas Imperii* 10. Praha: ÚDV, 2003, s. 73–145. Rozhovor s Františkem Stárkem 16. 9. 2014, vedl Marek Suk.

11 Viz: Rozkaz ministra vnitra č. 8 z 16. 2. 1972, směrnice pro práci s tajnými spolupracovníky československé kontrarozvědky (A-oper-1-3). Dostupné z: https://www.ustrcr.cz/data/pdf/rozkazy/smernice/rmv_8_1972.pdf [cit. 2018-06-01]. Rozkaz ministra vnitra č. 3 z 25. 1. 1978, směrnice pro práci se spolupracovníky kontrarozvědky (A-oper-1-3). Dostupné z: https://www.ustrcr.cz/data/pdf/rozkazy/smernice/rmv_3_1978.pdf [cit. 2018-06-01]. Viz též: ŽÁČEK, Pavel. „Ostrá zbraň" Státní bezpečnosti. Spolupracovníci StB ve směrnicích pro agenturně-operativní práci 1947–1989. In: BLAŽEK, Petr (ed.). *Opozice a odpor proti komunistickému režimu v Československu 1968–1989*. Praha: Dokořán, 2005, s. 165–206. Dostupné též z: https://www.ustrcr.cz/data/pdf/clanky/ostra-zbran-stb.pdf [cit. 2018-06-01]. Viz též: GULA, Marian. Vývoj typů spolupracovníků kontrarozvědky StB ve směrnicích pro agenturní práci. In: *Securitas Imperii* 1. Praha: ÚDV, 1994, s. 6–17.

12 TOMEK, Prokop. Prevence, profylaxe a výchova v pojetí Státní bezpečnosti. In: *Sborník Archivu bezpečnostních složek* 5/2007. Praha: ABS, 2007, s. 165.

dostali strach po sériích anonymních dopisů a telefonátů a při výslechu pak StB vyzradili důležité informace.[13]

V letech 1978–1981 zahájila X. správa Sboru národní bezpečnosti řadu celostátních akcí. Za zmínku stojí akce ROZPTYL, která byla rozčleněna do čtyř fází. První tři se soustředily na oslabení akceschopnosti chartistů a podněcování vzájemných neshod a podezíravosti, ve čtvrté fázi mělo hnutí na obranu lidských a občanských práv zaniknout. S ROZPTYLEM úzce souvisely také další akce, příznačně nazvané ROZKLAD, ZLOM, ÚKLID, ZEMĚTŘESENÍ a NÁBOR.[14]

Když analytičtí pracovníci StB zjistili, že se Chartu 77 tak snadno zlikvidovat nepodaří, spustili v roce 1981 akci s krycím názvem IZOLACE. Přijatá opatření měla výrazně minimalizovat potenciál a společenský dopad chartistických aktivit doma i v zahraničí, tj. udržet signatáře stranou oficiálních struktur, dělnického prostředí, širší veřejnosti, zastupitelských úřadů západních zemí, bránit jim ve spojení s disidenty ostatních zemí východního bloku a snižovat produkci jejich textů. Represivní opatření měla oddělit od předních signatářů Charty 77 jejich méně známé kolegy, kteří přepisovali a roznášeli dokumenty nebo zprostředkovávali kontakty.[15] Václav Benda a Jiří Gruntorád hovořili v této souvislosti o „osekávání" či „odřezávání okrajů".[16] Akcí IZOLACE dosáhla StB dílčích úspěchů, v letech 1981–1982 se podařilo snížit počet vydaných dokumentů Charty 77 a sdělení Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných (VONS) a v rámci související akce ASANACE[17] vystěhovat do ciziny několik režimu velmi nepohodlných signatářů. Avšak aktivity kolektivu mluvčích Charty 77 a VONS se jim zastavit nepodařilo.[18]

Výpovědní hodnota jimi nashromážděných svazků a spisů, agenturních zpráv a jiných dokumentů je poznamenána specifickým myšlením a jazykem. Jejich obsah se mohl lišit od obsahu sdělení, které tajný spolupracovník předal, a rovněž nelze vyloučit přenos některých poznatků o jedné osobě na osobu jinou. Na druhé straně

13 TESAŘ, Jan, ref. 3, s. 37. Rozhovor s Františkem Stárkem 16. 9. 2014, vedl Marek Suk.

14 GRUNTORÁD, Jiří. Státní bezpečnost proti Chartě 77 – akce IZOLACE. In: *Securitas Imperii* 5. Praha: ÚDV, 1999, s. 174. HAVLÍK, Adam. Docílit úplného rozložení… 3. oddělení 1. odboru X. Správy SNB. In: *Paměť a dějiny* 4/2016. Praha: ÚSTR, 2016, s. 65–74. Dostupné též z: https://www.ustrcr.cz/wp-content/uploads/2016/04/PD_4_16_s65-74.pdf [cit. 2018-06-01]. ABS, f. Správa kontrarozvědky pro boj proti vnitřnímu nepříteli (A 36), inv. j. 341, vyhodnocení pracovních výsledků na úseku boje proti vnitřnímu nepříteli a ideologické diverzi za rok 1978 a současná operativní situace, datováno 29. 1. 1979.

15 ABS, f. Správa kontrarozvědky pro boj proti vnitřnímu nepříteli (A 36), inv. j. 559, návrh projektu celostátně-bezpečnostní akce Izolace.

16 Rozhovor s Jiřím Gruntorádem 5. 3. 2003, vedl Milan Otáhal. In: VANĚK, Miroslav; URBÁŠEK, Pavel et al. *Vítězové? Poražení? Životopisná interview.* Praha: Prostor, 2005. Rozhovor s Václavem Bendou z 27. 3. 1993, vedla Ilona Christlová. In: *Sbírka rozhovorů, Lidé a společenství Charty 77.* ÚSD, COH.

17 KOUTEK, Ondřej. Akce ASANACE. In: *Securitas Imperii* 13. Praha: ÚDV, 2006, s. 174–176.

18 GRUNTORÁD, Jiří, ref. 14, s. 185–186.

však nelze považovat tento zdroj za zcela nespolehlivý. Na tomto místě lze citovat Kamilu Bendovou. O svazku, který na ni byl veden, napsala, že byl *cenným zdrojem informací nejen o činnosti Státní bezpečnosti, ale také jako soukromý deník, neboť je v něm zaznamenáno skoro vše, co se u nás doma odehrávalo.*[19]

Materiály StB je možné konfrontovat s pozdějšími vzpomínkami a rozhovory. U obou je třeba mít na paměti, že aktér má tendenci vytvářet o sobě příznivější obraz.[20] K některým osobnostem disentu – například k Ottě Bednářové, Petru Uhlovi a Anně Šabatové – se podařilo shromáždit více podkladů, což mě vedlo k tomu, použít je jako nejvíce reprezentativní postavy, na nichž lze ukázat konspirační praxi v průkaznějším obsahu i rozsahu.

Příklad Otta Bednářová

Signatářka Charty 77 Otta Bednářová se původně živila jako redaktorka v Československé televizi. Během pražského jara v roce 1968 sháněla pro televizní štáb Zvědavé kamery informace k vykonstruovanému soudnímu procesu s „velkou trockistickou radou Vlk a spol.". Podařilo se jí natočit nejen rozhovory s rodinami postižených aktérů, ale získala také přístup k soudnímu spisu. Jejím přičiněním tak vznikl televizní pořad Svědectví pro výstrahu, který události okolo procesu osvětlil.[21] Protože se tím údajně *velmi aktivně podílela na veškerých štvavých protisocialistických a protisovětských kampaních*, byla v roce 1969 z Československé televize propuštěna.[22]

Normalizačnímu diktátu se však odmítla podrobit a od počátku sedmdesátých let se intenzivně věnovala přepisování a roznášce knih zakázaných domácích i zahraničních autorů. Obojí prováděla jak v hlavním městě, tak v havlíčkobrodském okrese, kde měla chatu. Pro edici Petlici, kterou v první polovině sedmdesátých let založil Ludvík Vaculík, pořídila např. strojopisnou kopii děl Alexandra Solženicyna, George Orwella a Miloslava Švandrlíka.[23] Podle úředně přepsaných poznatků, které předal TS ANTONÍN Oddělení Státní bezpečnosti (O-StB) v Havlíčkově Brodě, se Bednářová stala součástí „sítě opisovačů".[24] V letech 1977–1979 si vzala na starost

19 BENDOVÁ, Kamila. LC '80 aneb jak jsme chtěli uspořádat konferenci. In: *Paměť a dějiny* 3/2011. Praha: ÚSTR, 2011, s. 69. Dostupné z: https://www.ustrcr.cz/data/pdf/pamet-dejiny/pad1103/068-073.pdf [cit. 2018-06-01].

20 VANĚK, Miroslav; MÜCKE, Pavel. *Třetí strana trojúhelníku, teorie a praxe orální historie*. Praha: FHS UK, ÚSD AV ČR, 2011, s. 9–24.

21 CYSAŘOVÁ, Jarmila. *Já prostě nemohu žít jinak. Česká publicistka Otka Bednářová*. Praha: Radioservis, 2010, s. 43–47.

22 ABS, Sbírka Svazky kontrarozvědného rozpracování (KR), arch. č. KR-761642 MV, složka 761642_MV_01_12, zpráva o Ottě Bednářové datovaná 11. 10. 1974. Z ABS pocházejí i dokumenty dalších archivních čísel, není-li uvedeno jinak.

23 CYSAŘOVÁ, Jarmila, ref. 21, s. 58.

24 Arch. č. KR-761642 MV, složka 761642_MV_01_12, agenturní zpráva z 16. 10. 1974.

opisování dokumentů Charty 77, sdělení VONS a samizdatového periodika Informace o Chartě 77.[25]

Při samotném opisování postupovala obezřetně. Aby na klapkách nebo na jiných částech psacího stroje nenechávala otisky prstů, nasazovala si rukavice.[26] V rozhovoru si vzpomněla na to, že jí k přepisům sloužilo více psacích strojů.[27] Toto sdělení potvrzuje tajný spolupracovník StB s krycím jménem HISTORIK a zároveň ho rozšiřuje o zajímavou informaci, že Bednářová psací stroje z konspiračních důvodů často střídala a autem převážela spolu s texty z jednoho místa na jiné.[28]

Státní bezpečnost její aktivity systematicky narušovala. V rozhovoru Bednářová připomínala zejména okamžiky, kdy se u ní doma několikrát nečekaně objevili tajní policisté. *Oni třeba přišli v deset večer nebo o půlnoci. Ale také se mi stalo, že jsem se probudila, něco divného se mi zdálo a za mnou stál policajt v zeleném. Já jsem říkala: „Co tady děláte?!" On mi říkal: „Mám náhodou stejné klíče jako vy." Tak jsem ječela, protože jsem byla v noční košili, natáčky na hlavě. Vylítla jsem na chodbu, tam jsem taky ječela, aby to slyšeli všichni. Tam stálo ale deset fízlů, kteří byli v civilu, kteří přišli potom dovnitř do bytu. Můj syn se probudil taky, byli jsme úplně vyjeveni. Přepadli nás a odvezli k výslechům, každého jinam. Přijeli jsme zpátky a měli jsme prokopnuté dveře. To bylo hrozně obtížné období, to musím říct.*[29]

Po několika takových incidentech se rozhodla nenechávat v bytě nic, co by mohli příslušníci StB pokládat za podezřelé. Za pomoci svých synů Jana a Jiřího zakoupila starý vůz, do jehož odklápěcích ploch v zavazadlovém prostoru ukládala v pozdních večerních nebo nočních hodinách „závadové" písemnosti a psací stroje. Kvůli nenápadnosti zaparkovala auto ve větší vzdálenosti od místa bydliště, ale tak, aby ho neztrácela z dohledu.[30] V rozhovoru k tomu uvedla: *Oknem jsme se dívali na jedno stanoviště aut, jak bývá na sídlištích, a tam jsme přesně viděli to auto. Bylo to hodně daleko.*[31] Domovní prohlídka mohla být kdykoli provedena také na její chatě ve Stříbrných Horách, a proto se Bednářová rozhodla vytvořit úkryt pro texty i zde. V tom jí pomohl její syn Jiří. Odsunul od sebe palubky jedné stěny, čímž vytvořil prostor pro ukládání písemností. Ten potom zamaskoval věšákem.[32] StB se ani o jednom z těchto tajných míst nedozvěděla, alespoň v jejích záznamech o tom není zmínka.

25 CYSAŘOVÁ, Jarmila, ref. 21, s. 58. Arch. č. KR-761642 MV, složka 761642_MV_01_12, sdělení a žádost o prověrku Otty Bednářové, datované 19. 9. 1974.

26 CYSAŘOVÁ, Jarmila, ref. 21, s. 63.

27 Rozhovor s Ottou Bednářovou 6. 2. 2014, vedl Marek Suk.

28 Arch. č. KR-761642 MV, složka 761642_MV_02_12, agenturní zpráva z 9. 1. 1976.

29 Rozhovor s Ottou Bednářovou 6. 2. 2014, vedl Marek Suk.

30 CYSAŘOVÁ, Jarmila, ref. 21, s. 59.

31 Rozhovor s Ottou Bednářovou 6. 2. 2014, vedl Marek Suk.

32 CYSAŘOVÁ, Jarmila, ref. 21, s. 59.

Další důvod k obavám z policejního obtěžování zavdávaly Bednářové a jiným disidentům blížící se termíny oficiálních režimních akcí. Tou byl v roce 1976 XV. sjezd KSČ. Zatímco probíhaly přípravy, navštívila dne 21. ledna 1976 ona a Petr Uhl tajného spolupracovníka HISTORIKA na jeho pracovišti s tím, aby podobně jako ostatní odnesl ze svého bytu všechny „závadové" písemnosti, někde je dobře schoval a v opisování nepokračoval dříve, než XV. sjezd KSČ skončí.[33]

Když se pohybovala po Praze, pokoušela se Bednářová někdy zjistit, jestli není sledována. Zmínila se o tom před tajným spolupracovníkem SLÁVKEM v lednu 1976. Ten předal poznatek svému řídícímu důstojníkovi, který pořídil následující záznam: *Sama prý, když někam jde, obejde 3× blok domu, zajde do domu, kam vůbec nejde, zdrží se tam i 20 min., vyjde, a když zjistí, že má 100% jistotu, že není sledována, uskuteční návštěvu.*[34] Výše citovaný způsob ověřování byl důvtipný, nelze ho však přeceňovat. Odhalit sledovací skupinu „operativních pracovníků", kteří prošli speciálním výcvikem, bylo obtížné. Měli zjištěna místa, kde se „objekt" pohyboval. Jakmile se přiblížili k prostorám s větším rizikem dekonspirace, kde nešlo splynout s davem nebo se jinak maskovat, stáhli se. Jak v této souvislosti podotýká František Stárek, někdejší zaměstnanec Bezpečnostní informační služby (BIS), *ta sledovačka musí pracovat mimořádně špatně, aby ji jedinec odhalil.*[35]

Někdy policisté sledovanou osobu náhodně zastavili a legitimovali. Ottu Bednářovou takto zastavil policista na autobusové zastávce, když se chystala zajet na návštěvu ke Gertrudě Sekaninové-Čakrtové. Držela velkou nákupní tašku a v ní *měla mnoho materiálů Petlice a také Informace o Chartě*. Bednářová měla štěstí, že policista neprováděl na místě osobní prohlídku a rovnou ji vezl k výslechu. Byla si vědoma hrozby trestního stíhání, kdyby při výslechu nechal vyšetřovatel tašku prohlédnout.[36]

Během jízdy proto tvrdila, že je nemocná, a přemlouvala řidiče, aby si před výslechem mohla zajít k lékaři nechat píchnout injekci. Ten nakonec svolil a zastavil na poliklinice v Podolí. Bednářová vešla do ordinace, v níž byla jen zdravotní sestra Jana Bušlová (používala pro ni krycí jméno JITKA a až do devadesátých let její pravou totožnost neprozradila).[37] Bednářová ji požádala o pomoc: *Ona mě znala, protože mi občas píchala injekce, ale nic o mně nevěděla. A já jsem jí řekla: „Sestřičko, za dveřmi je policajt, musíte něco se mnou udělat, nalepte mi tady náplast." Tak ona mi nalepila náplast. A já jsem říkala: „Víte, ale já mám plnou tašku věcí, které se nesmějí, za to bych byla zavřená." A ona vzala tu tašku a chrstla to do takové bílé skříně na nožičkách. A já jsem měla tlustý svetr. Ten jsme nacpaly do té tašky, aby to vypadalo takové mohutné. Já jsem vyšla ven klidně a pokračovala s nimi. Byla jsem vyslýchaná.*

33 Arch. č. KR-761642 MV, složka 761642_MV_02_12, agenturní zprávy z 28. 1. 1976.

34 ABS, složka 761642_MV_02_12, agenturní zpráva z 2. 2. 1976.

35 Rozhovor s Františkem Stárkem 16. 9. 2014, vedl Marek Suk.

36 Rozhovor s Ottou Bednářovou 6. 2. 2014, vedl Marek Suk. CYSAŘOVÁ, Jarmila, ref. 21, s. 79.

37 CYSAŘOVÁ, Jarmila, ref. 21, s. 79.

Měla jsem dokonce osobní prohlídku. To bylo velké štěstí. Kdyby u mě cokoli našli, tak jsem šla určitě do lochu dříve.[38]

Aby nebudila podezření, vrátila se do ordinace podolské polikliniky pro písemné materiály až za dva týdny. JITCE poděkovala, že ji vytáhla z průšvihu, přestože tím sama dost riskovala. Bednářová se jí svěřila, že má se Státní bezpečností delší dobu problémy. JITKA znovu pomohla. Zapůjčila jí klíče od svého družstevního bytu v Metodějově ulici, kam se zatím nechystala stěhovat.[39] Na místo určení s Bednářovou nejela, pouze jí vysvětlila, jak se tam dostane. V rozhovoru Bednářová uvedla, že tento byt využívala tři čtvrtě roku, do 30. května 1979, kdy byla zadržena.[40]

Tím se Bednářová mohla lépe skrývat před zraky příslušníků StB. Sice existovalo riziko, že Bezpečnost zjistí, že JITČIN byt obývá někdo, na koho není psán, avšak v dochovaných záznamech ze sledovací akce ANTÉNA II není nikde uvedena ani Metodějova ulice.[41] Stejně tak v dochovaných zprávách tajných spolupracovníků ani ve vyšetřovacím spise vedeném proti členům VONS nic takového vyšetřující strana nezaznamenala. To dokazuje, že Bednářová nejenže dbala na opatrnost, ale měla nepochybně i štěstí. Navíc byla v invalidním důchodu, takže nemusela pravidelně chodit do práce a nehrozilo jí obvinění z příživnictví. Kvůli nenápadnosti se snažila opouštět prostory bytu co možná nejméně. Při rozhovoru odhadovala, že byt opouštěla jednou za pět či deset dní, aby si v nejbližších obchodech nakoupila a také kvůli doručení rozepsaných dokumentů a knih např. Petru Uhlovi a na schůzky VONS a dalším písařům a písařkám.[42]

V domě bydlelo málo obyvatel. Na schodech a ve výtahu na nikoho nenarazila ani u dveří bytu nikdo nezazvonil, čímž se vyhnula kladení nepříjemných otázek typu, kdy a proč se do bytu nastěhovala a zda je napsaný na ni. Interiér nebyl vybaven žádným nábytkem s výjimkou šatní skříně v předsíni.[43] V takovýchto prostorách by se zvuk psacího stroje rozléhal, což by mohlo vyvolat nežádoucí pozornost. Proto její syn Jiří odhlučnil zdi bytu tak, že podél nich na šňůrách rozvěsil deky. Poté obstaral krabici od automatické pračky, její vnitřek vyplnil polystyrénem a polštářem a na něj psací stroj uložil. Klapání psacího stroje se tím hodně utlumilo. Bednářová se pro jistotu začala věnovat psaní vždy až tehdy, když osoba bydlící o patro výš nebyla doma, čekala vždy na její odchod do práce.[44]

38 Rozhovor s Ottou Bednářovou 6. 2. 2014, vedl Marek Suk.

39 Tamtéž.

40 Rozhovor s Ottou Bednářovou 6. 2. 2014, vedl Marek Suk. Viz též: BLAŽEK, Petr; BURSÍK, Tomáš (ed.). *Pražský proces 1979*. Praha: ÚSD AV ČR, 2010, s. 63.

41 ABS, f. Správa sledování SNB – svazky (SL), arch. č. SL – 267 MV.

42 Rozhovor s Ottou Bednářovou 6. 2. 2014, vedl Marek Suk.

43 Tamtéž.

44 Tamtéž. Viz též: CYSAŘOVÁ, Jarmila, ref. 21, s. 79.

O konspiračním bytě kromě jejích synů, jeho právoplatné majitelky a Jiřiny Šiklové nikdo nevěděl. Šiklové se Bednářová svěřila z finančních důvodů. Musela platit 500 korun činžovní poplatek, což její invalidní důchod nedokázal pokrýt. Šiklová, která měla kontakty s exilem, jí pomohla tuto částku na pravidelné měsíční splátky sehnat. Potřebné prostředky posílal Vilém Prečan.[45]

Dne 29. května 1979 se Bednářová chystala roznést další várku přepsaného materiálu. Nejprve zamířila do dietní jídelny v ulici Ve Smečkách za Zinou Freundovou. Ta ji upozornila, že Státní bezpečnost okolo sedmé hodiny ranní zatkla většinu členů VONS, u Havla, Uhla, Bendy a dalších probíhaly domovní prohlídky. Bednářové bylo jasné, že se StB bude shánět také po ní.[46] Okamžitě se vrátila uklidit konspirační byt. Ze šňůr sundala deky, psací stroj zamkla do skříně, velkou krabici na pračku odnesla do koupelny, zničila všechny přebytečné papíry, veškeré písemnosti vzala s sebou a byt zamkla. Poté se stavila v Thomayerově nemocnici na pracovišti Jiřiny Šiklové, které oznámila, že se jde nechat zatknout. Předala jí dokončené i nedokončené opisy s žádostí, aby je roznesla a aby do zahraničí poslala zprávu, že Státní bezpečnost udělala zátah proti členům VONS. Vrátila zdravotní sestře Janě Bušlové klíče od bytu. Následně přespala u svého syna Jiřího a 30. května 1979 odjela do místa svého bydliště v Novohradské ulici, kde ji policisté zadrželi.[47]

Za činnost ve VONS byla v říjnu 1979 odsouzena na tři roky nepodmíněně. Kvůli lékařsky potvrzeným zdravotním komplikacím jí byl výkon trestu 26. září 1980 přerušen a byla propuštěna.[48] Po návratu z vězení se zotavila, ale přepisování se již příliš nevěnovala. V rozhovoru to zdůvodnila tím, že jí jednak scházely „kontakty na určité lidi", jednak se této činnosti začali věnovat jiní. Zaměřila se na pomoc rodinám zatčených disidentů.[49]

Příklad Petr Uhl a Anna Šabatová

Manželům Petru Uhlovi a Anně Šabatové věnovala Státní bezpečnost velkou pozornost, neboť patřili k aktivním představitelům „opozice". Anna Šabatová participovala na letákové akci, která vyzývala československé občany k neúčasti na volbách v listopadu 1971. Vládnoucí vrstva ji nechala zatknout s více než sto dalšími lidmi,[50] zasadila se o její vyloučení ze studia dějepisu a filozofie na Filozofické fakultě v Brně.

45 Rozhovor s Ottou Bednářovou 6. 2. 2014, vedl Marek Suk.

46 Rozhovor se Zinou Freundovou 14. 4. 2014, vedl Marek Suk.

47 Rozhovor s Ottou Bednářovou 6. 2. 2014, vedl Marek Suk. Viz též: BLAŽEK, Petr; BURSÍK, Tomáš, ref. 40, s. 63.

48 CYSAŘOVÁ, Jarmila, ref. 21, s. 106.

49 Rozhovor s Ottou Bednářovou 6. 2. 2014.

50 OTÁHAL, Milan. *Opoziční proudy v české společnosti 1969–1989*. Praha: ÚSD AV ČR, 2011, s. 66.

Byla odsouzena ke třem letům odnětí svobody nepodmíněně,[51] avšak ve vězení strávila dva roky a jeden měsíc.[52]

Petr Uhl patřil k hlavním postavám Hnutí revoluční mládeže (HRM), které působilo v Praze a které tvořili převážně studenti, např. Jan Frolík, Petruška Šustrová, Vavřinec Korčiš, Jaroslav Suk a Egon Čierný z FF UK v Praze.[53] Za prioritu si hnutí stanovilo „antibyrokratickou revoluci". Tento proces měl vést k vybudování systému samosprávy ve všech oblastech společenského života, odstranění parlamentarismu, tajné diplomacie a nakonec i státu s jeho funkcemi. Právo rozhodovat o výrobních prostředcích by neměla KSČ, nýbrž kolektivy pracujících. Za nezbytné pokládali představitelé HRM svobodnou diskuzi, zveřejňování věcných informací všemi prostředky a sjednocování mládeže organizováním politických akcí.[54]

Vedení komunistické strany a bezpečnostní složky zareagovaly nekompromisně. Na přelomu let 1969 a 1970 proběhlo zatýkání hlavních aktérů doprovázené sérií domovních prohlídek. Po dlouhých průtazích senát Městského soudu v Praze vynesl rozsudek nad sedmnácti obviněnými. Petru Uhlovi, jenž *byl hlavním organizátorem ilegální organizace Hnutí revoluční mládeže*, spolupodílel se na vytvoření organizační struktury a patřil k hlavním distributorům písemných materiálů,[55] byl vyměřen nejvyšší trest – čtyři roky odnětí svobody nepodmíněně. Sibylle Plogstedtová dostala dva a půl roku nepodmíněně, zbytek stíhaných odcházel od soudu s nižšími tresty podmíněnými i nepodmíněnými.[56]

***

Státní bezpečnost Uhla přerušovaně sledovala jako „objekta" s krycími jmény FLORENC a SKUPINA, a to na konci roku 1969 před jeho prvním uvězněním a pak v letech 1974–1979, tedy před jeho druhým trestem odnětí svobody za činnost ve VONS. Do roku 1977 ho sledovala skrytě, poté přistoupila ke sledování otevřenému. Snažila se zjistit, s kým se schází a jak plánuje „nepřátelskou" činnost. Vedle obvyklého výčtu míst – bydliště, ulice, restaurace, obchodní domy, zastávky městské hromadné dopravy – kolem nichž se „objekt" sledování pohyboval, popisují „operativní pracovníci" Uhlovu snahu o kontrasledování. Ačkoli prošli výcvikem a uměli se přizpůsobovat nečekaným situacím, dovedl jim Uhl svými „násilnými kontrolami" někdy výrazně ztěžovat práci.[57]

51 CÍSAŘOVSKÁ, Blanka; PREČAN, Vilém (ed.). *Charta 77, dokumenty 1977–1989*, I–III. Praha: ÚSD AV ČR 2007, svazek III, s. 329.

52 KANTŮRKOVÁ, Eva. *Sešly jsme se v této knize*. Praha: Toužimský a Moravec, 1991, s. 70.

53 PAŽOUT, Jaroslav (ed.). *Hnutí revoluční mládeže 1968–1970*. Praha: ÚSD AV ČR, 2004, s. 8.

54 Zakládací manifest Hnutí revoluční mládeže z 2. 12. 1968. PAŽOUT, Jaroslav, ref. 53, s. 41–43.

55 Hlášení Správy vyšetřování StB Ministerstva vnitra ČSR o výsledcích vyšetřování členů HRM. PAŽOUT, Jaroslav, ref. 53, s. 89.

56 PAŽOUT, Jaroslav, ref. 53, s. 25.

57 ABS, f. Správa sledování – svazky (SL), arch. č. SL-6247 MV.

Když se octl před domovními dveřmi, strávil několik minut pečlivým pozorováním okolí. Když poté vyrazil na cestu, přecházel z jednoho konce ulice na druhý, vracel se „bezdůvodně" do míst, kterými už prošel, a schovával se za rohy domů. Někdy náhle zrychlil chůzi nebo se dal do běhu a hledal osobu, která učinila totéž. Jindy se zastavil, nechal lidi jít před sebe a pozoroval je. Naskočila-li na přechodu červená, kontroloval pohledem lidi stojící vedle sebe či za sebou. Podle záznamu se mu takto odhalit člena sledovací skupiny nepodařilo. Vešel-li do restaurace, jídelny nebo kavárny, vždy si sedal do míst, odkud měl přehled o dění v celém podniku a u vchodu. „Operativní pracovníci" kvůli riziku odhalení přistoupili ke sledování na delší vzdálenost a často se za pomoci maskování střídali.[58] O tom, že jim Uhl někdy zmizel z dohledu, svědčí jejich hlášení, že *při některých velmi násilných kontrolách objekta nelze provádět konspirativní sledování bez ztráty objekta*.[59] V pokusech ztratit se hlídce z dohledu pokračoval Uhl i v roce 1977, kdy StB přešla ze skrytého k otevřenému sledování. Při pohybu městem vcházel do jednosměrných ulic někdy ze strany, kde byla umístěna značka zákazu vjezdu, aby setřásl sledovací automobil.[60]

V této souvislosti stojí také za zmínku „kontrasledovací" strategie jeho manželky při cestování metrem. Ve stanici nevystupovala okamžitě, ale až poté, co doznělo hlášení o ukončení nástupu a výstupu a dveře se začaly zavírat. Pokud někdo učinil totéž, Šabatová usoudila, že je sledována.[61]

***

Skutečnost, že Uhl a jeho žena patřili k nejaktivnějším představitelům Charty 77, se projevovala mimo jiné tím, že měli doma často návštěvy. Jednu z nich zachycuje záznam ze schůzky strážmistra Rostislava Blažka s kandidátem tajné spolupráce (KTS) TÁŇOU datovaný 19. září 1977. Podle něho vystupoval Uhl jako dobrý organizátor, jenž systematicky sháněl informace o připravovaných akcích a sbíral podpisy pod dokumenty, zároveň se však měl před přítomnými na pozoru. Dle úředně přepsaného TÁNINA sdělení *je velmi nedůvěřivý, prý toho málo řekne i své ženě Anně Šabatové* a *prý dodržuje přísnou konspiraci, až je některým známým pro smích, počítá s odposlechem telefonu a sledováním*.[62]

I přes tuto jeho obezřetnost na něho příslušníci Státní bezpečnosti shromáždili dost informací a dne 26. září 1977 proti Uhlovi zasáhli. Odvezli ho do cely předběžného zadržení (CPZ), kde ho vyšetřovatelé vyslýchali téměř třicet hodin. Tentýž den

58 Arch. č. SL-6247 MV, složka SL_6247_MV_SKUPINA_002, záznam ze sledování datovaný 6. 11. 1974, záznam ze sledování datovaný 24. 4. 1975, záznam ze sledování datovaný 5. 7. 1975, záznam ze sledování datovaný 31. 7. 1975, záznam ze sledování datovaný 9. 4. 1976.

59 ABS, složka SL_6247_MV_SKUPINA_002, záznam ze sledování datovaný 24. 4. 1975.

60 ABS, složka SL_6247_MV_SKUPINA_003, záznam ze sledování datovaný 3. 3. 1977.

61 Rozhovor s Annou Šabatovou 15. 1. 2014, vedl Marek Suk.

62 ABS, Sbírka Svazky tajných spolupracovníků (TS), arch. č. TS-783116 MV, složka 783116_MV_1_2, záznam ze schůzky s KTS TÁŇOU datovaný 19. 9. 1977.

sledovali jeho manželku Annu Šabatovou, která se vracela z Ústí nad Labem, kde u Okresního soudu probíhalo přelíčení s jiným chartistou – Janem Princem. Jakmile dorazila domů, předložili jí povolení k domovní prohlídce. Ta trvala zhruba šest hodin a bylo při ní zabaveno více než třicet kusů samizdatových časopisů, knih a rukopisů. Po jejím skončení Šabatová údajně prohlásila, že by písemnosti zničila, kdyby věděla, kde je její manžel schovával.[63]

Tím to však neskončilo. Od tohoto dne byl Uhl podroben neustálé ostraze, což znamenalo, že už od časného rána až do dvacáté hodiny hlídkovali před jeho bytem dva příslušníci SNB, v noci pak jeden. Do bytu pouštěli po předchozím legitimování dva, maximálně tři lidi. Výjimku z počtu tvořili členové rodiny. Mimopražským a někdy i cizincům zůstal přístup odepřen. Chystal-li se Uhl byt opustit, uniformovaný policista s ním šel až před venkovní dveře, kde gestikulací dával pokyny policejním hlídkám v civilu, které parkovaly ve vozech.[64] Tento příklad ukazuje, že konspirace v bytě předního disidenta, kde se scházel větší počet lidí, byla obtížná.

Je pochopitelné, že bezprostředně po takovéto zkušenosti měl Uhl obavy, co se stane v nejbližších dnech. Dle agenturních zpráv sdělil návštěvníkům, které policejní ostraha pustila dovnitř, že ho chce StB *namočit do nějaké trestné činnosti, aby mohl být odsouzen a tím vyřazen z činnosti*.[65] Na oslavě svých narozenin 15. října 1977 Chartu 77 neprobíral.[66] Protože nevylučoval možnost, že tajná policie bude hodně zasahovat v době konání oficiálních akcí, rozhodl se na dobu oslav výročí říjnové socialistické revoluce veškeré disidentské aktivity přerušit.[67]

Oba manželé řešili také možnosti, jak se vyhýbat odposlechu. Předpokládali, že odposlouchávány jsou místnosti, kde se schází větší počet lidí, tj. obývací pokoj, kuchyň a ložnice. Hledali proto v bytě i celém domě prostory, kde by mohli mluvit s menším rizikem prozrazení. Podle poznatků předaných TS PETROU na konci října 1977 jednal Uhl s dalšími chartisty o opozičních aktivitách v koupelně.[68] Anna Šabatová a Jan Ruml tuto praxi v rozhovoru potvrdili a dodali, že se plným proudem pouštěla voda a dialog se vedl v tichosti.[69]

63 Arch. č. TS-783116 MV, složka 783116_MV_1_2, záznam ze schůzky s KTS TÁŇOU, datovaný 5. 10 1977. Situační zpráva o Chartě 77 od 10. 8. do 12. 10. 1977. In: CÍSAŘOVSKÁ, Blanka; PREČAN, Vilém, ref. 51, sv. III, s. 121–122.

64 UHL, Petr: *Dělal jsem, co jsem považoval za správné*. Praha: Torst, 2013, s. 240–241. Viz též: Situační zpráva o Chartě 77 od 10. 8. do 12. 10. 1977. In: CÍSAŘOVSKÁ, Blanka; PREČAN, Vilém, ref. 51, sv. III, s. 121–122.

65 Arch. č. TS-783116 MV, složka 783116_MV_1_2, záznam ze schůzky s KTS TÁŇOU datovaný 27. 10. 1977.

66 Tamtéž, záznam ze schůzky Antonie Boťové a řídícího důstojníka Rostislava Blažka datovaný 20. 10. 1977.

67 Tamtéž, záznam ze schůzky s KTS TÁŇOU datovaný 27. 10. 1977.

68 ABS ČR, Sbírka Svazky tajných spolupracovníků (TS), arch. č. TS-797243 MV, složka 797243_MV_5_7, záznam ze schůzky s TS PETROU datovaný 27. 10. 1977.

69 Rozhovor s Annou Šabatovou 15. 1. 2014 a s Janem Rumlem 6. 10. 2014, vedl Marek Suk.

Za další neodposlouchávané prostory se považovaly sklep, balkon v mezipatře a také prostor na schodech pod střechou i na půdě.[70] V těchto místech debatoval Uhl s jinými lidmi před zásahem proti VONS i po svém propuštění v roce 1984. Příkladem je signatář Charty 77 Borůvka, který mu pomáhal s distribucí samizdatového periodika Informace o Chartě 77. V této záležitosti navštívil Uhla v dubnu 1985. Uhl ho uvítal a hned poté tiše ukázal rukou ke stropu, aby dal najevo, že na tomto místě hovořit nebudou. Odešli přes půdu na rovnou střechu domu.[71]

***

Dne 29. května 1979 byl Petr Uhl v rámci velkého zátahu proti členům VONS zadržen. Následovala vyšetřovací vazba a po soudním přelíčení ve dnech 22.–23. října 1979 druhé nepodmíněné odsouzení k trestu ve výši pěti let.[72] Během vězeňského pobytu neprojevil Uhl sebekritiku ani nehodlal s protirežimními aktivitami po propuštění přestat. Uměl se ovládat a získat si respekt běžných vězňů.[73] V pamětech k tomu uvedl: *To je relativní. Nikdy jsem se nedostal do stavu, že bych potřeboval psychiatrickou pomoc.*[74]

Vyšetřovatelé, vědomi si těchto skutečností, se snažili Uhla přesvědčit, aby se vystěhoval z Československa. Podle operativní svodky z 8. července 1980 byl Uhl odhodlán tento krok uskutečnit bezprostředně po propuštění, což dopisem oznámil své manželce. Údajně se jednomu odsouzenému *svěřil, že na vystěhování bude trvat, protože prý má již věk a to značné vypětí zde ho již unavuje*.[75] V rozhovoru v roce 2009 to však odmítl s argumentem, že o tom *přímo neuvažoval*. Připustil, že se ho někdy zmocnily pochybnosti, které ho přiměly napsat své ženě do dopisu dotaz, zdali by se nemělo o vystěhování uvažovat. Ta se však postavila proti. Zdůvodnila to tím, že z exilu by mohli na Chartu 77 působit daleko omezeněji, než když zůstanou v zemi. Pokud by Uhl přesto chtěl odejít do exilu, ona sama by hodně váhala. Tím veškeré úvahy o emigraci skončily.[76]

Uhl jednal tak, aby neuškodil ani svým zatčeným kolegům z Charty 77 a VONS, ani těm, kteří zůstali na svobodě. Již při výsleších odbýval otázky vyšetřovatele for-

70 Rozhovor s Petrem Uhlem 16. 11. 2013, vedl Marek Suk. Rozhovor s Annou Šabatovou 15. 1. 2014, vedl Marek Suk. UHL, Petr, ref. 64, s. 248.

71 ABS, Sbírka Svazky kontrarozvědného rozpracování, arch. č. KR-850631 MV, složka 850631_MV_1_2, agenturní zpráva z 30. 4. 1985.

72 BLAŽEK, Petr; BURSÍK, Tomáš, ref. 40, s. 13.

73 BLAŽEK, Petr; BURSÍK, Tomáš, ref. 40, s. 302, 320.

74 UHL, Petr, ref. 64, s. 322.

75 Operativní svodka SNV o situaci vybraných vězňů v červnu 1980. In: BLAŽEK, Petr; BURSÍK, Tomáš, ref. 40, s. 320–321.

76 Rozhovor s Petrem Uhlem 12. 2. 2009, vedl Tomáš Bursík. BLAŽEK, Petr; BURSÍK, Tomáš, ref. 40, s. 321.

mulí *Odmítám se vyjádřit* a odvolával se na právo neposkytnout výpověď.[77] V NVÚ na Mírově a Vinařicích velmi rychle pochopil, že se octl v síti donašečů. V pamětech to hodnotí jako zásadní rozdíl oproti prvnímu pobytu ve vězení z konce šedesátých a začátku sedmdesátých let, kdy v krátkém mezidobí po obrodném procesu ještě nebyla vybudována síť agentů.[78] Proto si vězně k rozhovoru důkladně vybíral a slova volil velmi opatrně. Události (hovořilo se například o politickém a ekonomickém vývoji v zemích východního bloku) komentoval velmi obecně, vyhýbavě nebo vůbec a vyvaroval se uvádění konkrétních osob a údajů.[79]

Podle dalších záznamů o jeho vězeňském pobytu byl Uhl mezi spoluvězni oblíben.[80] V diskuzích s nimi dokázal vyjadřovat myšlenky velmi obratně, aby nebyly napadnutelné. Pomáhal jim formulovat stížnosti, odvolání nebo jiné právní akty.[81] Vždy se však držel zásady, že vlastní rukou nic nenapíše. Pokud vězeň dostatečně neovládal psaní, musel zavolat na pomoc někoho, kdo psal podle Uhlova diktátu.[82]

Podle svodky Uhl oslovoval při sčítacích nástupech a v době stravování vězně, kteří udržovali kontakty s civilními zaměstnanci, s žádostí, zdali by nedoručili jeho vzkazy. Měl se seznámit *s odsouzeným Zakouřilem, který mu dával tipy na odsouzené, jimž v brzké době končí trest a budou propuštěni, anebo na odsouzené, kteří mají být přemístěni do jiného ústavu*.[83] Zakouřila údajně „dirigoval" tak, aby mu nacházel vězně ochotné pašovat ven zprávy či dokonce písemnosti.[84] V rozhovoru z roku 2009 označil tato tvrzení za nepravdivá s odůvodněním, že úkolovat ostatní vězně nebylo v tamních podmínkách myslitelné.[85] Podobným argumentem vyvracel tvrzení, že si zhotovoval tabulku na šifrování zpráv a že chtěl při povolené korespondenci využívat tajnopis, k čemuž si nechal vlastní ženou poslat v potravinovém balíčku modrou skalici ukrytou ve vitaminovém preparátu.[86]

***

77 ABS, sbírka Zvláštní vyšetřovací spisy (ZV), arch. č. ZV 485 MV, složka ZV_485_MV_07.

78 UHL, Petr, ref. 64, s. 319.

79 Operativní svodky SNV o situaci vybraných vězňů v únoru a červnu 1980. In: BLAŽEK, Petr; BURSÍK, Tomáš, ref. 40, s. 306–308, 318–320.

80 BLAŽEK, Petr; BURSÍK, Tomáš, ref. 40, s. 374.

81 Operativní svodka o situaci vybraných vězňů v březnu 1980. In: BLAŽEK, Petr; BURSÍK, Tomáš, ref. 40, s. 309–311.

82 UHL, Petr, ref. 64, s. 323.

83 Operativní svodka SNV o situaci vybraných vězňů v lednu 1981. In: BLAŽEK, Petr; BURSÍK, Tomáš, ref. 40, s. 345.

84 Operativní svodka SNV o situaci vybraných vězňů v březnu 1981. In: BLAŽEK, Petr; BURSÍK, Tomáš, ref. 40, s. 351.

85 Rozhovor s Petrem Uhlem 12. 2. 2009, vedl Tomáš Bursík. BLAŽEK, Petr; BURSÍK, Tomáš, ref. 40, s. 353.

86 Operativní svodka SNV o situaci vybraných vězňů v lednu 1980. Rozhovor s Petrem Uhlem 12. 2. 2009, vedl Tomáš Bursík. BLAŽEK, Petr; BURSÍK, Tomáš, ref. 40, s. 302, 305.

Když byl Uhl v květnu 1984 propuštěn, ihned si začal dělat přehled o současné situaci v Chartě 77, a to četbou starých čísel Informací o Chartě 77, tzv. Infochu, a dotazováním disidentů, kteří zůstali na svobodě a nevystěhovali se.[87] Když se v září 1984 znovu zapojil do tvorby a distribuce Infochu, narážel na nedůvěru některých členů VONS. Petruška Šustrová mu vytýkala, že není dostatečně opatrný, a StB se proto dozvídá příliš mnoho. Nesdělila mu a spolu s ní ani jiný člen VONS, kdy se koná setkání ediční komise, na níž se rozhodovalo o definitivní verzi jednotlivých sdělení.[88]

Jak konstatují dokumenty StB, tyto rozpory zakrátko pominuly a Uhl se znovu zařadil mezi hlavní a dobře poučené představitele a organizátory VONS, jejichž konspirační strategie byly účinné. Ostatním členům oznamovali čas a místo konání schůzky *zpravidla v předvečer jejího konání*. Důkazem poučení byla také témata, která se probírala a schvalovala, například vypracování textu o tom, jak se chovat při výslechu. Příslušník StB to shrnul takto: *S ohledem na důsledné používání konspiračních metod práce VONSem je značně omezena možnost získávání kvalitní procesní dokumentace (např. na vydávané materiály se jejich autoři nepodepisují a ani nezveřejňují svá jména, nerozšiřují originály materiálů apod.), která takřka chybí. Činnost VONS je zjišťována téměř výlučně operativní cestou. Část sdělení byla Ministerstvu vnitra postoupena některými státními orgány a takto legalizována.*[89]

***

Za pozornost stojí také dekonspirace Věry Vránové – TS PETRY – v roce 1987. Vránová patřila k velmi aktivním tajným spolupracovníkům. Za dobu své spolupráce se zúčastnila celkem 625 schůzek s řídícím orgánem, při nichž předala 905 zpráv. Výdaje se za dobu spolupráce vyšplhaly na 58 289 korun, z toho 46 236 korun činily odměny.[90]

Podle Uhlových pamětí i rozhovorů s dalšími aktéry měla dekonspirace PETRY rysy detektivky. Anna Šabatová sdělila manželovi podezření, že Vránová si během jeho pobytu v kriminále odnesla z jejich bytu nemalou částku peněz ležících volně v zásuvce stolu. Zdůvodnila to tím, že ačkoli se složení návštěvníků obměňovalo, Vránová byla přítomna pokaždé.[91] O podobných pochybnostech se v rozhovoru zmínila Petruška Šustrová. Podle ní si Vránová v krátké době pořídila několik kusů

87 ABS, Sbírka Svazky kontrarozvědného rozpracování (KR), arch. č. KR-833342 MV, složka 833342_MV_5_7, agenturní zpráva ze 4. 6. 1984. UHL, Petr, ref. 64, s. 332.

88 UHL, Petr, ref. 64, s. 361.

89 ABS, Fond Správa vyšetřování StB FMV (A3/3), inv. j. 418, zaslání informace o činnosti tzv. Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných (VONS) z 20. 6. 1986.

90 BLAŽEK, Petr. Krycí jméno „Petra"… In: PAŽOUT, Jaroslav (ed.). *Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných. Politická perzekuce, opozice a nezávislé aktivity v Československu v letech 1978–1989*. Praha: Libri prohibiti, 2007–2009, sv. 1, s. 81.

91 UHL, Petr, ref. 64, s. 362–363.

dražšího oblečení, čímž vyvolávala otázky, kde na to vzala.[92] Další, kdo PETŘE nedůvěřoval, byl Václav Benda. Na schůzi VONS neúspěšně prosazoval její vyloučení z Výboru. Uhl nakonec ostatní přesvědčil, aby ji společně podrobili zkoušce.[93]

Na lavičce v parku se v tajnosti dohodl s Václavem Bendou a později informoval i Annu Šabatovou, Václava Malého, Karla Freunda, Jana a Jiřího Rumlovy, že uspořádají konspirační setkání VONS v bytě Rumlových. Vránová dostala pozvánku na schůzku pod podmínkou, že nikomu nic neřekne a přijde sama. Na místo určení však kromě ní přijelo auto s příslušníky StB a zaparkovalo za rohem. O jeho přítomnosti se přesvědčili Uhl s Rumlem pod záminkou, že jdou do nejbližší telefonní budky zatelefonovat Polákům, kteří se schůzky měli také zúčastnit, ale zatím nedorazili. Venku zvažovali kontrolu PETŘINY kabelky, zda v ní není nahrávací zařízení. K tomu se nakonec nerozhodli. Když se vrátili, oznámili, že se plánovaná schůzka kvůli neúčasti Poláků ruší.[94]

Po této dramatické události se Uhl, Malý, Ruml a Freund shodli, že Vránová s vysokou pravděpodobností tajně předává informace StB. Záznam pořízený X. správou SNB konstatuje, že *z přesvědčivého vystupování V[áclava] Bendy a P[etra] Uhla je zřejmé, že tato skupina již shromáždila dostatek důkazů vůči TS PETRA, které však nejsou nám známy*.[95] Důkazy popisuje Uhl ve svých pamětech. Místa i obsahy schůzek VONS, kterých se Vránová účastnila, byly vyzrazeny, a při cestě na poslední setkání ji dokonce sledovali tajní policisté. Uhl se s dalšími signatáři domluvil, že všechna tato zjištění zatím zůstanou v tajnosti, aniž by se sama Vránová cokoli dozvěděla.[96]

Někteří však na dalších schůzkách zpochybňovali věrohodnost takové zkoušky a nemínili s Vránovou jen tak přerušovat kontakty. Mezi Uhlovy oponenty patřili Petruška Šustrová,[97] Jarmila Bělíková a Andrej Stankovič.[98] Předložené důkazy nepovažovali za dostačující. Dle Bělíkové se mohla StB pověsit na paty i jinému účastníkovi setkání u Rumlů v Krymské ulici.[99] Definitivního rozuzlení se Uhl dočkal v roce 1990 v kanceláři Petrušky Šustrové, tehdy náměstkyně ministra vnitra Jana Rumla.[100]

92 Rozhovor s Petruškou Šustrovou 26. 10. 2014, vedl Marek Suk.

93 Arch. č. TS-797243 MV, složka 797243_MV_4_7, TS PETRA – poznatky o dekonspiraci v nepřátelském prostředí z 13. 4. 1987.

94 UHL, Petr, ref. 64, s. 362–363. Rozhovor s Janem Rumlem 6. 10. 2014, vedl Marek Suk.

95 Arch. č. TS-797243 MV, složka 797243_MV_4_7, TS PETRA – poznatky o dekonspiraci v nepřátelském prostředí z 13. 4. 1987.

96 UHL, Petr, ref. 64, s. 364–365.

97 Tamtéž.

98 BLAŽEK, Petr; PAŽOUT, Jaroslav: *Nejslabší místo režimu. Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných (VONS) pohledem svých členů*. Praha: Pulchra, 2008, s. 73.

99 Tamtéž, s. 73. UHL, Petr, ref. 64, s. 364.

100 BLAŽEK, Petr; PAŽOUT, Jaroslav, ref. 98, s. 74.

Nepodařilo se mi přesně doložit, kdy a za jakých okolností Vránová pochopila, že je ostatními chartisty podezírána ze spolupráce s StB. Část jejího svazku byla totiž skartována: chybí záznamy z druhé poloviny dubna, celého května a června 1987. Návrh na přerušení spolupráce je datován až k 7. červenci 1987.[101] Přesto lze předpokládat, že jí tato skutečnost došla zakrátko – ať už ze zdrženlivého chování členů VONS, nebo pravděpodobně i z chování příslušníků Státní bezpečnosti, kteří její dekonspiraci přizpůsobili další postup a nezadávali jí už další úkoly. Nezdůvodnili jí to ani jí neoznámili ukončení spolupráce. Vránová kontakty s disidenty postupně přerušovala. Pravděpodobně poslední, která se s ní setkala, byla Anna Šabatová. Podle Uhlových pamětí se jí ptala, zda ji tíží nějaký problém. Odpovědi se však nedočkala a obě ženy se rozešly.[102]

Dorozumívání v bezprostředním kontaktu

Na konspiraci se různou měrou podíleli také ostatní disidenti, přičemž v některých praktikách si počínali podobně jako Petr Uhl a jeho žena Anna Šabatová či Otta Bednářová. K nim se mi však nepodařilo shromáždit tolik podkladů, abych o nich mohl psát ve stejném rozsahu jako o zmíněné trojici. Nicméně i tyto fragmenty dokládají pokusy o konspirační komunikaci a ukrývání textů a pomůcek pro rozepisování v prostorách bytu a domu.

Jak již bylo uvedeno, tyto praktiky představovaly reakci na „profylaktická opatření" uplatňovaná StB. Zejména důkladné domovní prohlídky, vyčerpávající výslechy, věznění či jiná opatření ukázaly disidentům, kolik toho o nich tajná policie ví. Dospěli tudíž k závěru, že by ve vzájemných rozhovorech i v konfrontaci s vyšetřovateli StB měli postupovat opatrněji. Undergroundový hudebník z kapel DG-307 a Umělá hmota Otakar Michl vzpomínal, že jeho a další představitele podzemí nabádal Ivan Martin Jirous, aby si dávali pozor na to, co sdělují u výslechu.[103] Snahu řídit se tím, a to nejen v „podzemí", dokládá velké množství zaznamenaných výslechů. V nich vyslýchaní často střídali věty *Odmítám vypovídat*, *Odmítám se vyjádřit* nebo neodpovídali vůbec.

Být opatrná při dialogu s druhými se snažila také Kamila Bendová, jak vyplývá z dochovaného svazku. Podle agenturní zprávy z 11. března 1982 se bavila s TS JIŘÍM o tom, že *dodržuje přísné zásady konspirace*. To obnášelo, že *konkrétní a důležité informace se mohou předávat pouze určené osobě, která má důvěru a je prověřena. Ostatním osobám se předávají pouze obecné a všeobecně známé informace*. Podobný postup platil při *předávání různých materiálů CH 77 a VONSu. Při přípravě materiálu je postupováno tak, že nikdo nezasvěcený neví, kdo uvedený materiál*

101 Arch. č. TS-797243 MV, složka 797243_MV_4_7, TS PETRA – poznatky o dekonspiraci v nepřátelském prostředí z 13. 4. 1987.

102 UHL, Petr, ref. 64, s. 365.

103 Rozhovor s Otakarem Michlem 23. 6. 2017, vedl Marek Suk.

zpracoval.[104] Je doložen také u Stanislava Borůvky. Borůvka sdělil TS SIMONĚ, že mu do bytu nosí písemnosti „muž malé postavy", avšak neuváděl ani jeho jméno, ani odkud přichází nebo přijíždí.[105]

Mluvit o obecných věcech však nešlo vždy. Týká se to například setkání členů VONS v bytě Bendových na Karlově náměstí. To Bendová naznačila Angličance „madam FOGL", která ji v březnu 1982 navštívila. Sdělila jí, že si je jistá odposlechem bytu. Proto když *je u nich nějaké důležité jednání, vyměňují si z konspirativních důvodů informace napsané na papíru.*[106] V jiných případech se Bendová snažila vyhnout odposlechu tím, že odešla mluvit s jinými na chodbu.[107]

Na snahu dávat při rozhovoru pozor vzpomínala také Zina Freundová. Sama se pokoušela zjišťovat si jen to nejnutnější. Hodně věcí *jsem vědět nechtěla a nejenom já. Čím víc člověk věděl, tak bylo nebezpečí, že to z něj vymlátí. Já jsem třeba nechtěla nic vědět od těch lidí, co to rozepisovali pro mne, komu to potom dávají nebo co se děje dál s tím, co si nechají. To bylo velice podstatné.*[108]

Ke konspiraci sloužily také věty z běžné, každodenní řeči. Dle agenturní zprávy z 30. dubna 1985 dostal Stanislav Borůvka od Petra Uhla informaci, že 150 výtisků Informací o Chartě 77 bude k vyzvednutí u Dany Němcové v „Jéčku" (v Ječné ulici v Praze). Heslo, že jsou již nachystány, znělo: *Přijela Dana.*[109]

Konspirace telefonicky

Organizování záležitostí okolo Charty 77 pomocí telefonu patřilo k nejvíce riskantním způsobům. Mnoho signatářů telefonní přístroj doma nemělo. Někteří ho ani nepotřebovali, neboť je denně někdo navštěvoval.[110] I když se někdo vyjádřil nenápadně, mohla se to tajná policie dozvědět a učinit opatření. Odtud pramení skepse historika Jana Tesaře k telefonování. Sám přístroj používal, jen když musel, a vždy se představoval pod falešným jménem. Oponoval názoru některých disidentů, kteří chtěli k domlouvání schůzek běžně používat telefon, argumentem, že to chápe jako nezkušenost tváří v tvář praxi Státní bezpečnosti.[111]

Telefonická domluva se někdy maskovala nenápadnými vyjádřeními podobně jako ve výše uvedeném případu bezprostřední komunikace. Někdo třeba zavolal:

104 ABS, Sbírka Svazky kontrarozvědného rozpracování (KR), arch. č. KR-810219 MV, složka 810219_MV_10_13, agenturní zpráva z 11. března 1982.

105 ABS, Sbírka Svazky kontrarozvědného rozpracování (KR), arch. č. KR-833319 MV, složka 833319_MV_3_5, agenturní zpráva z 22. května 1985.

106 Arch. č. 810219 MV, složka 810219_MV_10_13, agenturní zpráva z 25. 3. 1982.

107 Tamtéž, agenturní zpráva z 26. 5. 1982.

108 Rozhovor se Zinou Freundovou 14. 4. 2014, vedl Marek Suk.

109 Arch. č. KR-850631 MV, složka 850631_MV_1_2, agenturní zpráva z 30. 4. 1985.

110 Rozhovory s Annou Šabatovou 15. 1. 2014 a s Janem Rumlem 6. 10. 2014, vedl Marek Suk.

111 TESAŘ, Jan: *Zamlčená diagnóza*, s. 19–20.

Budete doma? Když uslyšel odpověď *Nebudu doma*, znamenalo to, že nebudou „Infochy", zatímco kladná varianta téže věty potvrzovala, že „Infochy" budou připraveny, uvádí Zina Freundová.[112] Něco podobného naznačuje agenturní zpráva z 24. září 1979. Podle ní se telefonicky domlouvaly Freundová s Annou Marvanovou *o pravděpodobném rozmnožování materiálů Charty 77 a VONSu*. Freundová se zeptala, zdali si může přijít pro *nějaké věci*. Od Marvanové dostala odpověď, že *může kdykoli přijít, že „to" všechno má připravené*.[113] Zajímavou krycí formulaci, že je *připravené nějaké ovoce a že ovoce brzy podléhá zkáze*, použila Anna Marvanová, když oznamovala Dagmar Vaněčkové, že má pro ni přichystány písemnosti.[114]

Nepostradatelným se ukázal telefon při navazování spojení se zahraničím. Hledalo se proto vhodné místo, z něhož by telefonování bylo co nejméně riskantní. Podle dochovaných informací to byl dost obtížný úkol. Jak uvedla Zina Freundová, používali signatáři telefon na poště, ale sporadicky, neboť pošta byla příliš frekventovaným místem. Riziko, že na sebe upoutají nežádoucí pozornost, bylo příliš vysoké.[115] Používaly se také telefony v různých podnicích. Takový případ je doložen z listopadu roku 1984. Uhl, zaměstnaný tehdy jako topič v kotelně národního podniku Metrostav, se dohodl s Freundovou, kdy bude připraven zvedat telefon. Mělo to být nejprve v úterý a pátek v 11:00 hod. nebo ve 14:00 hod., později ve stejný čas v pondělí a čtvrtek.[116] Signatáři volali také z recepcí hotelů. Vytočili číslo příslušné osoby v zahraničí, která se jim identifikovala podle předem smluveného znamení a poté zavolala zpět, aby se signatářům hovor příliš neprodražil. K dispozici byly i pouliční telefonní budky. Chartisté přišli na to, že se z nich dá volat téměř zadarmo. Přinesli si s sebou svorku nebo sponku s malým zobáčkem, kterým se říkalo „pírka". Tou bylo možné vyšťourat z prostoru pro mince korunu a opakovaně ji do automatu vhazovat a tak udržovat spojení.[117]

Skrýše v prostorách bytu a domu

Ti, kteří participovali na „závadové" činnosti, měli doma neustále nějaké texty, a proto jim často hrozily domovní prohlídky. Ty byly zpravidla dlouhé, příslušníci StB při nich postupovali důkladně. Prohledávali všechny místnosti, police na knihy, zásuvky ve stolech a vnitřky skříní.

112 Rozhovor se Zinou Freundovou 14. 4. 2014, vedl Marek Suk.

113 Arch. č. KR-722097 MV, složka 722097_MV_2_5, agenturní zpráva z 24. září 1979.

114 ABS, Sbírka Svazky kontrarozvědného rozpracování (KR), arch. č. KR-698297 MV, složka 698297_MV_02_10, agenturní zpráva z 13. 7. 1977.

115 Arch. č. KR-722097 MV, složka 722097_MV_3_5, agenturní zpráva z 21. 8. 1981.

116 ABS, Sbírka Svazky kontrarozvědného rozpracování (KR), arch. č. KR-808575 MV, složka 808575_MV_1_1, agenturní zpráva z 15. 11. 1984.

117 Rozhovor se Zinou Freundovou 14. 4. 2014, vedl Marek Suk.

Prohlídky probíhaly také v době, kdy „nikdo nebyl doma". V takovém případě šlo o „tajnou technickou prohlídku". Způsobů, jak ji provést, bylo více. Nejjednodušší se jevilo obstarat si pomocí prověřených tajných spolupracovníků otisky klíčů, zhotovit duplikáty a ve vhodný okamžik si odemknout vstupní dveře. Prohlídka předcházela montáži odposlechu, jejím prostřednictvím získávala StB představu o tom, jak je byt členěn, případně kde se rozepisuje aj.[118]

Manželé Jaroslav a Dagmar Sukovi si zvolili strategii uměle udržovaného nepořádku či řádu v chaosu, která mohla provedení domovní prohlídky značně zkomplikovat. Ve všech místnostech rozházeli různé předměty a mezi ně rozmístili pomůcky k rozepisování tak, aby se daly rychle odnést a ukrýt. Dále dbali na to, aby alespoň jeden z nich zůstával v domě a dával pozor. Všechny dveře nechávali zamčené pro případ, že by příslušníci StB nepozorovaně přelezli plot a pokoušeli se dostat dovnitř postranními vstupy. Když se u nich schylovalo k domovní prohlídce, odnesli Sukovi vše do míst, o kterých soudili, že si je StB nikdy nespojí se „závadovou" činností. Tímto útočištěm se stala dílna plná nářadí, které manželé za účelem maskování rozházeli všude po místnosti. Například krabička plná hřebíků poskytla skrýš pro dokumenty krátkého rozsahu. Pak museli Sukovi spoléhat na to, že příslušníci StB nebudou uvažovat stejně jako oni a nedají si práci s kontrolou všech poházených věcí.[119]

Skrýš pro písemnosti nalezli ve svém domě také manželé Bendovi. Když skončili s přepisem, nenechali kopie volně ležet, ale odnášeli je do úkrytu v šatní skříni. Jednalo se o odklápěcí prostor, který nebyl na první pohled vůbec nápadný a do kterého se vešlo hodně opisů. Podle svědectví Kamily Bendové se StB úkryt odhalit nepodařilo.[120]

Důmyslně si počínal rovněž zlínský signatář a v roce 1988 mluvčí Charty 77 Stanislav Devátý. Někteří lidé bydlící s ním v domě mu v jeho konspiraci pomáhali.[121] Díky nim se dozvěděl o odposlechu.[122] Vytvořil si dva úkryty. Jedním byl odkládací prostor ve stěně obývacího pokoje a druhým sklep, který mu pro ukrývání textů propůjčila sousedka. StB ani jeden z nich neobjevila, alespoň v protokolu o domovní prohlídce z 16. března 1989 se nic takového nepíše.[123] Devátý předpokládal, že StB bude hledat jen v jeho sklepě a do ostatních kvůli časové náročnosti nepůjde. Tento

118 POVOLNÝ, Daniel: Operativní technika a StB. In: *Securitas Imperii* 10. Praha: ÚDV, 2003, s. 73–145.

119 SUK, Jaroslav; SUKOVÁ, Dagmar. Naše závadové psaní. In: *Svědectví* 66/1982, s. 260–262.

120 Rozhovor s Kamilou Bendovou 2. 5. 2014, vedl Marek Suk.

121 HANZÍK, Jan. Když mě chcete, tak si mě odneste [rozhovor se Stanislavem Devátým]. In: *Paměť a dějiny* 3/2009. Praha: ÚSTR, 2009, s. 54–66.

122 HANZÍK, Jan, ref. 121, s. 56.

123 ABS, Sbírka Správa vyšetřování StB – vyšetřovací spisy (V): arch. č. V-14907 MV, složka V_14907_BR_vysetrovaci_spis_1, protokol o provedení domovní prohlídky u Stanislava Devátého datovaný 16. 3. 1989.

předpoklad mu vyšel.[124] Devátý zužitkoval také své vzdělání v oboru elektrotechniky a sestrojil si přístroj, který dokázal zaznamenat a spočítat vstupy do domu. Od vstupních dveří vedl drát až do malé škvírky ve spíži, v níž ukryl počítadlo zaznamenávající, kolikrát byly dveře otevřeny. Podle toho dokázal zjistit, zdali StB v jeho bytě provedla domovní prohlídku.[125]

Závěr

Ačkoli o Chartě 77 a jiných na režimu nezávisle fungujících aktivitách byla napsána již řada textů, nejedná se o komplexně probádanou oblast. Jedním z pozoruhodných fenoménů, který doposud nebyl systematicky zpracován, jsou utajovací strategie, tzv. konspirace. Disidenti se museli vyrovnat se skutečností, že žijí ve „skleněném domě".[126] Proti „profylaktickým" a represivním metodám tajné policie se bránili ostražitostí, vynalézavostí či bystrou improvizací. Na několika příkladech, které jsou nejlépe doloženy v pramenech a literatuře, jsem se pokusil plasticky ukázat, jak tato disidentská obrana vypadala.

Aktéři se snažili vyhnout odposlechům a odhalit sledování, používali šifry a kódové věty, dávali si pozor na to, kde, před kým a o čem mluví. Všemožnými způsoby dokázali tajné policii komplikovat její práci. Jejich snahy měly pochopitelně své limity, ale také své výsledky. Státní bezpečnost se mnohé dozvěděla, na všechno však nestačila. Disentu se v mezích možností podařilo ubránit svoje aktivity, trvale působit především na zahraniční veřejné mínění a učinit ze své nezávislé činnosti prvořadé politikum, které se stalo jednou z důležitých agend evropského veřejného mínění.

124 HANZÍK, Jan, ref. 121, s. 56.

125 Tamtéž.

126 ŠUSTROVÁ, Petruška: fejeton Skleněný dům. In: *Lidové noviny* 30. 5. 2014. Dostupné z: http://neviditelnypes.lidovky.cz/fejeton-skleneny-dum-0rs-/p_spolecnost.aspx?c=A140531_161350_p_spolecnost_wag [cit. 2018-06-01].

Východní Čechy se zaměřením na Pardubicko v první polovině roku 1989 – komparace se situací v jižních Čechách[1]

Jiří Petráš

Východočeský kraj byl ustaven 11. dubna 1960 vyhlášením zákona č. 36/1960 Sb. Sídlem kraje byl vyhlášen Hradec Králové a tvořily jej okresy Havlíčkův Brod (podle sčítání lidu v roce 1980 měl okres Havlíčkův Brod celkem 98 005 obyvatel, podle sčítání lidu v roce 1991 pak 96 113 obyvatel), Hradec Králové (1980 – 161 732, 1991 – 162 662 obyvatel), Chrudim (1980 – 105 548, 1991 – 104 662), Jičín (1980 – 81 894, 1990 – 78 650), Náchod (1980 – 114 031, 1991 – 111 939), Pardubice (1980 – 163 271, 1991 – 162 772), Rychnov nad Kněžnou (1980 – 79 941, 1991 – 78 144), Semily (1980 – 76 503, 1991 – 75 547), Svitavy (1980 – 107 544, 1991 – 105 134), Trutnov (1980 – 124 237, 1991 – 121 414), Ústí nad Orlicí (1980 – 136 210, 1991 – 136 150). V roce 1980 měl Východočeský kraj celkem 1 248 466 obyvatel. S výjimkou okresu Hradec Králové je na první pohled patrný postupný úbytek obyvatel v jednotlivých okresech. V samotném Hradci Králové žilo v roce 1980 celkem 96 145 obyvatel, o jedenáct let později již 99 917 obyvatel. Pro Pardubice jsou počty následující: v roce 1980 žilo ve městě 92 486 obyvatel, v roce 1991 pak 94 610 obyvatel. Je zřejmý trend pohybu obyvatelstva z periferie směrem do velkých center, především za pracovními příležitostmi.[2]

Historicky šlo, kromě průmyslového dvojměstí Hradec Králové – Pardubice, spíše o region chudý, zemědělský.[3] Z významných a nadregionálních podniků,

1 Tato studie vychází jako dílčí výstup z grantového projektu Průběh sametové revoluce ve vybraných městech Jihočeského kraje v komparativní perspektivě, podpořeného Grantovou agenturou České republiky, reg. č. 13-15049S.

2 Srov. Počet obyvatel a domů podle výsledků sčítání od roku 1869 [online]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/sldb/pocet-obyvatel-a-domu-podle-vysledku-scitani-od-roku-1869 [cit. 2017-05-10].

3 Z jihu se v oněch letech (a ještě roky poté) dostával člověk na český severovýchod dosti krkolomným způsobem. Československé státní dráhy nebyly v této době v natolik skvělé kondici, aby byly schopny zvládnout tuto trasu za méně než šest hodin. Autobusem to bylo ještě o něco obtížnější. Cestující mohl na trase poznat – alespoň v základních rysech – významné krajinotvorné prvky tvořící tento kout Čech: Českomoravskou vrchovinu, poté poněkud

které v kraji historicky vznikly a v osmdesátých letech dvacátého století působily, nesmíme zapomenout na podnik na výrobu známých a oblíbených hodin a hodinek Prim (Nové Město nad Metují), textilní podnik Tepna Náchod, průmyslový podnik Transporta (Chrudim) či továrnu na výrobu autobusů Karosa (Vysoké Mýto) a v neposlední řadě na opatovickou a chvaletickou elektrárnu. Ty nejdůležitější a strategické podniky ovšem byly dislokovány v Hradci Králové – Závody Vítězného února – a především v Pardubicích – VCHZ Synthesia, Paramo a Tesla. Pardubická rafinérka však byla také příčinou častých náletů spojeneckých letadel zvláště v závěrečném období druhé světové války.[4] To samozřejmě poznamenalo i poválečnou podobu města.

Východní Čechy byly též regionem s velkým počtem sovětských vojenských posádek, které se zde „dočasně" usadily po srpnové okupaci 1968. Jedna z nich byla dokonce v bezprostředním sousedství Pardubic – v Bohdanči.[5]

---

nudnou a fádní rovinu Polabí, kterou posléze směrem k polské hranici vystřídaly příjemnější křivky Broumovských stěn, Adršpachu, zejména ale Krkonoš, Králického Sněžníku a Orlických hor, z jejichž svahů stékají do vnitrozemí i významné říční tepny, například Labe a Orlice. Doslova zaslíbený kout země pro neorganizované i organizované turisty, trampy a tuláky. Krajina protknutá mnoha malebnými místy a městy, kde se psala naše kulturní historie: Hronov, Česká Skalice, Malé Svatoňovice, Dobruška, Červený Kostelec, Náchod… Charakter krajiny, který měl výrazný vliv i na její (ne)průmyslový ráz, však byl také příčinou toho, že ten, kdo něco uměl a chtěl znamenat, musel zpravidla odejít či poodlétnout jinam.

4 Nejvíce k tomu viz práce Zdeňka Bičíka (1926–1990). V letech 1946–1948 absolvoval Státní archivní školu v Praze a potom působil do r. 1960 jako městský archivář v Pardubicích. V letech 1961–1979 pracoval v SOA Zámrsk. Roku 1979 se vrátil do Pardubic, kde nastoupil v muzeu jako odborný pracovník. Zde působil až do svého odchodu do důchodu roku 1988. Byl literárně činný v oblasti regionální historie, celkově publikoval přes 800 příspěvků a studií v odborném, krajovém i místním tisku. Srov. Bičík, Zdeněk. In: *Pardubický slavín* [online]. Dostupné z: http://www.pardubickyslavin.cz/index.php/property/bicik-zdenek [cit. 2017-04-19]. Některé práce Zdeňka Bičíka s přesahem na jihočeský region: BIČÍK, Zdeněk: Příspěvek k leteckému boji u J. Hradce r. 1944. In: *Jihočeský sborník historický* XLII, 1973, č. 3, s. 165–169; TÝŽ: Letecký boj u Kunžaku 24. 8. 1944. In: *Jihočeský sborník historický* XLIV, 1975, č. 1–4, s. 47–57; TÝŽ: Letecký útok na Mirotice. In: *Jihočeský sborník historický* L, 1981, č. 4, s. 295–296. V jednotlivých studiích jsou uvedeny odkazy na další literaturu.

5 Blíže např. PECKA, Jindřich: *Sovětská armáda v Československu 1968–1991*. Praha: ÚSD, 1996; TÝŽ: *Odsun sovětských vojsk z Československa 1989–1991*. Praha: ÚSD, 1996. Dále je nutné připomenout dnes již možná zapomenutou, avšak zásadní edici *Pobyt sovětských vojsk na území Československa 1968–1991. Materiály, studie, dokumenty č. 1–16* (Praha: ÚSD, 1993–1995), jejímž duchovním otcem byl Jindřich Pecka. Edice podrobně dokumentuje příchod, pobyt a odsun okupačních vojsk Varšavské smlouvy. Ve sbírkových fondech pardubického Východočeského muzea je též soubor fotografií z roku 1990, kdy občané Bohdanče a přilehlých Pardubic demonstrují před kasárnami sovětské armády a požadují její odchod (viz fond Fotoarchiv – FA).

Z oblasti sportu – kdo by neznal slavnou pardubickou hokejovou Teslu![6] My Jihočeši jsme měli navíc povědomí i o královéhradecké kopané, neboť fotbalisté z obou tehdejších krajských měst střídavě pendlovali mezi druhou a první ligou.[7] Na tomto místě samozřejmě nelze nevzpomenout dvou sportovních podniků, díky kterým byly a jsou Pardubice známy v celoevropském kontextu: Velkou pardubickou[8] a Zlatou přilbu[9].

Pro dané téma jsme využívali především následující prameny. V první řadě se sluší uvést Státní oblastní archiv v Zámrsku. Zde jsme čerpali z materiálů bývalého Východočeského krajského výboru Komunistické strany Československa, a to z jednání sekretariátu, předsednictva a pléna. Jedná se o nejvýznamnější zdroj informací pro dějiny Východočeského kraje nejenom v roce 1989. I zde se však setkáváme s jedním problémem: stejně jako v jiných krajích, resp. v záznamech z jednání jednotlivých krajských výborů KSČ, shledáváme, že řada informací a bodů jednání byla projednávána pouze ústně, bez písemného záznamu. Vesměs šlo o důvěrné informace z jednání ÚV KSČ, kde byli přítomni vedoucí tajemníci jednotlivých krajských výborů KSČ, nebo jiné tehdy politicky „výbušné" informace. I přes toto omezení můžeme ale dobře vysledovat, co se v tom či onom regionu odehrávalo a jaké problémy zde byly dominantní. Totéž platí o materiálech bývalých okresních, resp. městských či místních, výborů KSČ a samozřejmě i národních výborů všech stupňů. Ty jsou v příslušných státních okresních archivech, resp. archivech nejvyšších krajských struktur, v SOA Zámrsk. V pražském Archivu bezpečnostních složek jsou deponovány mimo jiné i denní situační hlášení z jednotlivých okresních správ SNB a StB v České socialistické republice (ČSR). Pro roky 1988 a 1989 zde najdeme snad

6 Na konci osmdesátých let dvacátého století zažívala pardubická Tesla jedno ze svých výjimečných období. V sezóně 1988/1989 byla ze všech dvanácti týmů první československé ligy nejlepší a ve finále soutěže zdolala Duklu Trenčín 3:1 na zápasy. Budějovické Dynamo skončilo v tomto roce na sedmém místě, když porazilo plzeňskou Škodovku 3:0 na zápasy. Srov. Československá hokejová liga 1988/1989. In: *Wikipedie* [online]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/%C4%8Ceskoslovensk%C3%A1_hokejov%C3%A1_liga_1988/1989#Fin.C3.A1le [cit. 2018-06-01].

7 TJ Spartak Hradec Králové skončil v této sezóně na posledním místě první fotbalové ligy a „vykopal" si tak spolu s fotbalisty TJ Škody Plzeň účast ve druhé lize. Mistrem ligy se stala Sparta Praha. Srov. 1. československá fotbalová liga 1988/1989. In: *Wikipedie* [online]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/1._%C4%8Deskoslovensk%C3%A1_fotbalov%C3%A1_liga_1988/89 [cit. 2018-06-01]. Budějovické Dynamo skončilo v této sezóně na druhém místě v 1. národní fotbalové lize, takže sezónu 1989/1990 hráli tutéž soutěž společně s královéhradeckými fotbalisty. Srov. Období od roku 1980 do roku 1989. In: *SK Dynamo České Budějovice* [online]. Dostupné z: http://www.skcb.cz/zobraz.asp?t=historie-8089 [cit. 2017-07-24].

8 V roce 1989 se stali vítězi – kdo jiný než jedenáctiletý valach Železník se svým dvounohým přítelem Josefem Váňou.

9 V roce 1989 vyhrál ceněnou trofej Brit Jeremy Doncaster. Vítězství obhájil i v následujícím roce.

téměř kompletní přehled informací o kriminálních, hospodářských, ale také protispolečenských deliktech v tehdejším Československu, resp. v ČSR.[10]

Významným zdrojem informací jsou obecní kroniky. Pro nás byla důležitá kronika Pardubic pro rok 1989 a 1990, uložená v SOkA Pardubice.[11] Samozřejmě nelze vynechat ani denní tisk, resp. okresní noviny coby tiskové orgány KV KSČ a jednotlivých OV KSČ. Pro východočeský region jsme měli k dispozici krajský deník Pochodeň, tiskový orgán KV KSČ, a Zář, tiskový orgán OV KSČ a ONV v Pardubicích. Pro roky 1989 a 1990 nelze opomenout ani sbírkové fondy muzeí, v našem případě Východočeského muzea v Pardubicích. Muzea bývají badateli opomíjena a podceňována, avšak neprávem. Jako paměťové instituce schraňují v depozitářích nejenom trojrozměrné předměty dokládající život a činnost lidí, ale i dokumenty – letáky, plakáty, fotografie. Ve velké většině se jedná o materiály s konkrétním příběhem a mapující přelomové okamžiky našich dějin. Pardubické muzeum „skrývá" ve svých depozitářích řádově desítky fotografií – momentek – od místních fotografů z tehdejšího okresního města z období listopadu 1989 až ledna 1990[12] (momentky z ulic mezi 20. a 27. listopadem 1989, generální stávka 27. listopadu 1989, různá shromáždění a mítinky v listopadu a prosinci 1989, návštěva prezidenta Václava Havla v Pardubicích 27. ledna 1990). V podsbírce nejnovější historie muzea je pak uložen soubor novin, letáků a plakátů z tohoto období.

Poměrně slušné zázemí k tématu nám poskytuje stávající literatura, a to jak ta se širším celospolečenským záběrem, tak regionální. K první bychom mohli uvést knihy nejenom z produkce Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR v Praze.[13]

10 Důležitá studie je publikována na stránkách Sborníku Archivu bezpečnostních složek: PTÁČNÍKOVÁ, Světlana et al. Rešerše archivních materiálů k roku 1989 z fondů Archivu bezpečnostních složek. In: *Sborník Archivu bezpečnostních složek č. 7*. Praha: ABS, 2009, s. 301–349.

11 Tehdejším kronikářem města byl PaedDr. František Dosoudil (1921 Nikolčice – 2015 Pardubice). Na přelomu padesátých a šedesátých let dvacátého století byl ředitelem jedenáctiletky (gymnázia) v Přelouči, v roce 1965 přešel do Pardubic. Coby člen KSČ působil jako politický pracovník a agilní člen komunistické strany. Tomu odpovídal i ráz jeho zápisů do kroniky.

12 Východočeské muzeum v Pardubicích, fond Fotoarchiv (FA).

13 DAHRENDORF, Ralf. *Úvahy o revoluci v Evropě.* Praha: Evropský kulturní klub, 1991; HLUŠIČKOVÁ, Růžena; CÍSAŘOVSKÁ, Blanka. *Hnutí za občanskou svobodu.* Brno: Maxdorf, 1994; HLUŠIČKOVÁ, Růžena; OTÁHAL, Milan. *Čas Demokratické iniciativy 1987–1990. Sborník dokumentů.* Praha: Nadace demokratické iniciativy, 1993; HOUDA, Přemysl. *Intelektuální protest, nebo masová zábava. Folk jako společenský fenomén v době tzv. normalizace.* Praha: Academia, 2014; KOKOŠKA, Stanislav; KOKOŠKOVÁ, Zdeňka. *Obroda. Klub za socialistickou přestavbu. Dokumenty.* Praha: Maxdorf, 1996; MANDLER, Emanuel (ed). *Dvě desetiletí před listopadem 89.* Praha: ÚSD – Maxdof, 1993; KOL. *Tak blízcí, a přece tak vzdálení. Lidé v jižních Čechách a ve Waldviertelu 1945–1989.* Jindřichův Hradec: Národní muzeum fotografie, 2012; KOLÁŘ, Pavel; PULLMANN, Michal. *Co byla normalizace? Studie o pozdním socialismu.* Praha: ÚSTR – NLN, 2017; MALÝ, Ivan (ed.). *Česká společnost a kultura v osmdesátých letech dvacátého století.* Praha: Národní muzeum, 2015; MIKOLÁŠ, Robert. *Jiří Dienstbier. Žít naplno.* Praha: NLN,

Druhá je výrazně skromnější, i zde však najdeme pár titulů, které stojí za připomenutí.[14]

Pro větší výpovědní hodnotu naší studie je ovšem důležitá i komparace, srovnání s jinými regiony, v našem případě alespoň s tehdejším Jihočeským krajem.[15] Existuje i řada studií mapujících události roku 1989 a 1990 v dalších lokalitách.[16] Proto se

2012; OTÁHAL, Milan. *Opozice, moc, společnost 1969/1989.* Praha: Maxdorf, 1994; OTÁHAL, Milan: *Studenti a komunistická moc v českých zemích 1968–1989.* Praha: Dokořán, 2003; OTÁHAL, Milan. *Normalizace 1969–1989. Příspěvek ke stavu bádání.* Praha: ÚSD, 2002; OTÁHAL, Milan; SLÁDEK, Zdeněk. *Deset pražských dnů 17.–27. listopadu 1989. Dokumentace.* Praha: Academia, 1990; PAŽOUT, Jaroslav. *Každodenní život v Československu 1945/48–1989.* Praha – Liberec: ÚSTR – TUL, 2015; PECKA, Jindřich. *Sovětská armáda v Československu 1968–1991.* Praha: ÚSD, 1996; PECKA, Jindřich. *Odsun sovětských vojsk z Československa 1989–1991.* Praha: ÚSD, 1996; PITHART, Petr. *Devětaosmdesátý.* Praha: Academia, 2009; PITHART, Petr. *Po Devětaosmdesátém. Rozpomínání a přemítání.* Praha: Academia, 2016; PREČAN, Vilém (ed.). *Charta 77. 1977–1989.* Bratislava – Praha: Archa – ÚSD, 1990; PREČAN, Vilém (ed.). *Demokratická revoluce. Stav a výhledy světa. Jaro 1989.* Praha. ÚSD – ČSDS, 1990; PULLMANN, Michal. *Konec experimentu. Přestavba a pád komunismu v Československu.* Praha: Scriptorium, 2011; SUK, Jiří. *Občanské fórum.* Praha: ÚSD, 1997; SUK, Jiří; CUHRA, Jaroslav; KOUDELKA, František. *Chronologie zániku komunistického režimu v Československu 1985–1990.* Praha: ÚSD, 1999; TŮMA, Oldřich. *Zítra zase tady!* Praha: Maxdorf, 1994; VANĚK, Miroslav. *Veřejné mínění o socialismu před listopadem 1989.* Praha: Maxdorf, 1994; VANĚK, Miroslav; KRÁTKÁ, Lenka (eds.). *Příběhy (ne)obyčejných profesí. Česká společnost v období tzv. normalizace a transformace.* Praha: Karolinum, 2014.

14 ŘEHÁČEK, Jan. *Sametová revoluce v Pardubicích*. Pardubice: Klub přátel Pardubicka, 2009. Publikace je zajímavá osobními vzpomínkami narátorů, jedná se v podstatě o kalendář událostí. Dále srov. SKALECKÁ, Veronika. *Pardubice v období normalizace. Politika, kultura a média od srpna 1968 do listopadu 1989.* Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2016. Opět cenné díky rozhovorům s narátory. Je však s podivem, že autorka nečerpala z bohatých materiálů SOA Zámrsk. VEDLICH, Jindřich. *Sametová revoluce v Hradci Králové.* Hradec Králové: Garamon, 2009. Jedná se vlastně pouze o stručné vzpomínky narátorů, aktérů listopadových událostí roku 1989 vyjma tehdejších politických elit. Doprovázeno fotografiemi. Bohužel chybí jakákoliv autorova historická studie, ze Státního okresního archivu v Hradci Králové jsou využity pouze dva dokumenty v kopiích. Nedá se tedy vlastně hovořit o nějaké odborné historické práci.

15 PETRÁŠ, Jiří. Severní a jižní Čechy v roce 1989 – komparace. In: *Ústecký sborník historický* 2016, č. 2, v tisku.

16 VANĚK, Miroslav. Listopadové události roku 1989 v Plzni. In: MANDLER, E. (ed.). *Dvě desetiletí před listopadem.* Praha: ÚSD, 1993; KAISEROVÁ, Kristina; KAISER, Vladimír (eds.). *Dějiny města Ústí nad Labem.* Ústí nad Labem: Město Ústí nad Labem, 1995; VANĚK, Miroslav. *Nedalo se tady dýchat. Ekologie v českých zemích v letech 1968 až 1989.* Praha: Maxdorf, 1996; VANĚK, Miroslav. Předehra k 17. listopadu; Ekologické demonstrace v Teplicích. In: *Historické studie: K sedmdesátinám M. Otáhala.* Praha: ÚSD, 1998; ANTON, Miroslav. *Listopad 1989 v Plzni.* Plzeň: NAVA tisk, 1999; VANĚK, Miroslav et al. *Ostrůvky svobody: Kulturní a občanské aktivity mladé generace v 80. letech v Československu.* Praha: ÚSD, 2002; VALEŠ, Lukáš (ed.). *Rok 1989 v Plzni a západních Čechách.* Dobrá Voda: Aleš Čeněk, 2003; VALEŠ, Lukáš.

omezíme pouze na několik vět a více budeme komentovat prostřednictvím poznámkového aparátu.

Jižní Čechy, to bylo a je synonymum především pro klid, pohodu, turistiku a trávení volného času na řekách, rybnících, jihočeském „moři" či rybolov.[17] Jihočeši samotní jsou pokládáni za spíše klidné, umírněné a rozvážné „etnikum", silně nepodobné dynamicky žijícím Středočechům, Pražanům, Severočechům, Severomoravanům. Život na jihu tepe spíše klidněji, měl a má zde trochu jiný rozměr ovlivňovaný – jak říkali lidé ze zbytku republiky mnohdy i s jistou dávkou despektu – zádumčivou krajinou.[18] Ta však byla se svými přírodními skvosty na mno-

Zrod demokratických politických systémů v okresech Klatovy, Domažlice a Tachov a jejich vývoj v 90. letech 20. století. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007; BARTONÍČEK, Pavel et al. *Listopad 1989 ve vzpomínkách slánských pamětníků*. Slaný: Vlastivědné muzeum ve Slaném, 2010; BINAR, Aleš; PLAČEK, Radim. *Opava 1989 ve vzpomínkách*. Opava: Slezská univerzita v Opavě, 2009; BOŠTÍK, Martin. *Sametová revoluce v Litomyšli*. Litomyšl: Regionální muzeum v Litomyšli, 2009; ROKOSKÝ, Jaroslav. *Sametová revoluce v Ústí nad Labem*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně, 2009; KARLÍČEK, Petr; NĚMEC, Jan. *Děčín 1989*. Děčín: Iniciativa pro děčínský zámek, 2009; VEDLICH, Jindřich. *Sametová revoluce v Hradci Králové*. Hradec Králové: Garamon 2009; KRÁKORA, Pavel et al. *Obnova demokracie v Československu po roce 1989*. Praha: Epocha, 2010; WAGNEROVÁ, Alena; NIKRMAJER, Leoš; PETRÁŠ, Jiří. *Paměť kraje. Proměny Zbudovských blat (Sedlec a okolí) v průběhu dvacátého století*. České Budějovice: Svazek obcí Blata – MAS, 2014; JANÍČEK, Přemysl; ANDRÝSEK, Petr. *Vzpomínky na samet 89 nejen z Brna*. Brno: CERM, 2015; DUŠEK, Radim. *Rok 1989 v dokumentech komunistické strany Československa, okresního výboru Ústí nad Orlicí*. Ústí nad Orlicí: OFTIS, 2015; ČOPÍK, Jan. Politické změny let 1989 až 1990 v menším východočeském městě (Nové Město nad Metují). In: VALEŠ, Lukáš; PETRÁŠ, Jiří. *Sametová revoluce v českých obcích, městech a regionech aneb 25 let poté*. České Budějovice: Jihočeské muzeum, 2014, s. 135–144; ŠKODA, Jáchym. K výzkumu sametové revoluce v Náchodě. In: VALEŠ, Lukáš; PETRÁŠ, Jiří. *Sametová revoluce v českých obcích, městech a regionech…*, s. 124–134; PAVELČÍKOVÁ, Nina. Moravská a slezská města v průběhu tzv. sametové revoluce v listopadu 1989 – pokus o srovnání. In: VALEŠ, Lukáš; PETRÁŠ, Jiří. *Sametová revoluce v Českých obcích, městech a regionech…*, s. 145–166; PEŠ, Stanislav. Kopřivnice před 17. listopadem 1989. In: VALEŠ, Lukáš; PETRÁŠ, Jiří. *Sametová revoluce v Českých obcích, městech a regionech…*, s. 185–198; STÁTNÍK, Dalibor. Proměna hodnot a transformace společnosti na příkladu okresu Mělník v roce 1990. In: VALEŠ, Lukáš; PETRÁŠ, Jiří. *Komunální a parlamentní volby v Československu a jižních Čechách v roce 1990*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2015, s. 109–125; ČOPÍK, Jan. Volby v roce 1990 a obnova pluralitního politického života na komunální úrovni se zaměřením na okres Náchod. In: VALEŠ, Lukáš; PETRÁŠ, Jiří. *Komunální a parlamentní volby…*, s. 126–139; BINAR, Aleš. Parlamentní volby v červnu 1990 v okrese Opava. In: VALEŠ, Lukáš; PETRÁŠ, Jiří. *Komunální a parlamentní volby…*, s. 151–168; BINAR, Aleš. Volební chování obyvatel města Kravaře (1990–2014). In: VALEŠ, Lukáš; PETRÁŠ, Jiří. *Česká města a okresy v letech 1989–1990*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2016.

17 KOL. *Jižní Čechy od osvobození*. České Budějovice: Krajský národní výbor ČB, 1975.

18 STEHLÍK, Ladislav. *Země zamyšlená I*. Praha: Československý spisovatel, 1966. Pravdou zůstává, že autor této studie může sám, na vlastní kůži, průběžně sledovat tento odlišný charakter,

ha místech – zejména v pohraničí – pro běžného občana těžko přístupná. Podél hranic s Rakouskem a se Spolkovou republikou Německo bylo několikakilometrové pohraniční pásmo protkané pouze objekty a silnicemi Pohraniční stráže. Život v příhraničních obcích byl sledován hustou sítí spolupracovníků Pohraniční stráže a Sboru národní bezpečnosti z řad civilního obyvatelstva. Bezprostřední sousedství s kapitalistickou cizinou bylo dobře patrné i ve městech, kde byly soustředěny početné vojenské posádky. V Táboře bylo navíc velitelství Západního vojenského okruhu a v Písku sídlilo velení 6. armády. To, čím se jihočeský region lišil od jiných, byl například akcent na zemědělství a problematiku Jaderné elektrárny Temelín.

Východní Čechy jako by tvořily průsečík vlastností průmyslových a zemědělských oblastí, alespoň pohledem zvenčí. Na jedné straně průmyslové srdce v podobě Hradce Králové a Pardubic, na straně druhé poklidné agrární, podhorské a odlehlé horské oblasti, kde i dnes místy dýchá tradice českých bratří a národního obrození. Východočeský kraj měl však také svou disidentskou exkluzivitu – Hrádeček u Trutnova, kde bylo víkendové sídlo Olgy a Václava Havlových. Není proto náhoda, že v osmdesátých letech dvacátého století (1984 a 1987) se konal – vždy StB silně sledovaný a posléze rozehnaný – festival undergroundové hudby v nedalekém Trutnově[19] a v pohraničních horách probíhalo setkávání českých elitních chartistů a špiček polské opoziční scény (Jacek Kuroń, Lech Wałęsa a další).[20]A právě bezprostřední sousedství s Polskem, které bylo prakticky již od roku 1980 v permanentní politické,

genius loci, několika regionů: již několik let pravidelně jezdí jak na sever, tak na východ Čech, a to (především) do Pardubic. Směrem na sever je poklidná zvlněná krajina jižních Čech (po pražském intermezzu) vystřídána nížinným krajem Podřipska. Tuto rovinatou idylu, která je narušována vztyčenými vykřičníky továrních a elektrárenských komínů, vystřídá za Litoměřicemi České středohoří a následně Krušné hory – i ty se zásadně liší od zádumčivé Šumavy. Na jihu Čech též nezahlédnete úrodné vinice (jejichž produkty – k zármutku Jihočechů – zůstávají pohříchu pouze k potěše Severočechů), ale ani chmelnice, tolik potřebné právě pro výrobu kvalitního jihočeského piva. Pokaždé když autor této studie vystoupí na ústeckém vlakovém nádraží, je konfrontován s životem, který má najednou – v porovnání s oním budějovickým – neúměrně rychlejší tempo. To se odráží v dynamickém vývoji města, které se snaží ještě dnes jakoby zacelit následky válečných ran – bombardování Českých Budějovic ve dnech 23. a 24. 3. 1945 se přece jenom nedá srovnat s pustošivými následky náletů spojeneckých letadel na Ústí nad Labem a více či méně vzdálené okolí. K tomu srovnej např. zdařilou výstavu Muzea města Ústí nad Labem *Tenkrát na severozápadě. Rok 1945 v Ústí nad Labem a okolí* (září 2015 – duben 2016), resp. publikaci ZABRANSKÝ, Jiří; ŠILHA, Jiří. *Cíl České Budějovice.* České Budějovice: Jihočeské muzeum, 2006; PETRÁŠ, Jiří. *Květen 1945 a srpen 1968 v Českých Budějovicích. Deníkové zápisky dvou žen*. Praha: ÚSD, 2007.

19 Trutnov Open Air Festival. In: *Wikipedie* [online]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Trutnov_Open_Air_Festival [cit. 2017-04-18].

20 Opozice v mlází. In: *Respekt.cz* [online]. Dostupné z: https://www.respekt.cz/tydenik/2009/43/opozice-v-mlazi [cit. 2017-04-18].

společenské a hospodářské krizi,[21] bylo zdrojem řady těžkých chvil pro krajské stranické elity,[22] ale i pro bezpečnostní aparát. Projevilo se to několikrát též v roce 1989, kdy řada Poláků, tedy těch, kteří byli toho času pracovně v Československu, iniciovala provokace proti systému.[23] Mnoho polských občanů také chtělo přes území Československa emigrovat do Rakouska, resp. do Spolkové republiky Německo.[24] V antisystémových kruzích kraje též rezonovalo jméno Pavla Wonky[25], posledního politického vězně Československa, který zemřel ve vězení.

I proto se nedá říci, že by rok 1989 proběhl ve východočeském regionu příliš klidně – alespoň co do porovnání s Jihočeským krajem (na druhou stranu vůbec nemůžeme říci, že by krajem cloumala protisystémová revolta). Doložit to můžeme právě díky každodenním hlášením, která končila na stole českého Ministerstva vnitra a životního prostředí.[26] Rok 1989 započal v kraji vážným kriminálním

21 Na tomto místě je třeba upozornit na skutečnost, že při srpnové okupaci 1968 to byla právě polská armáda, která působila na území Východočeského kraje. Polské stranické a státní elity také patřily k nejrozhodnějším odpůrcům československého jara 1968, neboť se – právem – obávaly přenosu myšlenek z Československa do Polska. Budiž řečeno, že tyto obavy se vyplnily i navzdory okupaci. Blíže k tomu zajímavá studie SZUMILO, Miroslaw. Vedení Polské lidové republiky vůči normalizaci v Československu (1969–1971). In: PETRÁŠ, Jiří; SVOBODA, Libor. *Československo v letech 1968–1971*. V tisku.

22 Více například v následujících studiích: BLAŽEK, Petr. Československo a polská krize 1980–1981. In: *Securitas imperii* č. 20. Praha: ÚSTR, 2012, s. 58–75; FRISZKE, Andrej. Opozice a odpor v poválečných dějinách Polska. In: *Soudobé dějiny* IV, 1997, č. 2, s. 265–291; JAROSZ, Dariusz. Polští rolníci a kolektivizace. In: *Soudobé dějiny* IV, 1997, č. 2, s. 292–305; KERSTENOVÁ, Krystyna. Masové protesty v Polské lidové republice. Plynulý proces, nebo jednotlivé události? In: *Soudobé dějiny* IV, 1997, č. 2, s. 215–231; MLEJNEK, Josef. Solidarita jako sociální a politické hnutí – pokus o kvadraturu kruhu? In: *Securitas imperii* 21. Praha: ÚSTR, 2012, s. 14–35. PACZKOWSKI, Andrzej. Polsko 1986–1989: od kooptace k vyjednávání. Několik úvah o vstupu do procesu systémové změny. In: *Soudobé dějiny* IV, 1997, č. 2, s. 233–264. Naposledy PETRÁŠ, Jiří. Československo – Polsko – východní Evropa. Počátek a konec osmdesátých let 20. století v pramenech Jihočeského krajského výboru Komunistické strany Československa v Českých Budějovicích. In: KOMUNIZM: System – Ludzie – Dokumentacja. In: *Rocznik Naukowy* 5 (2016).

23 Často se o tomto problému hovořilo na zasedáních předsednictva východočeského KV KSČ. Viz SOA Zámrsk, fond Východočeského KV KSČ, zasedání předsednictva v roce 1989.

24 Viz ABS, fond MV ČR, situační zprávy o mimořádných událostech a některých trestných činech v ČSR (bez arch. č.).

25 Pavel Wonka (23. 1. 1953 Vrchlabí – 26. 4. 1988 Hradec Králové). Srov. Pavel Wonka. In: *Wikipedie* [online]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Pavel_Wonka [cit. 2017-05-08].

26 Ani tyto situační zprávy nemůžeme ovšem chápat jako stoprocentně spolehlivě vypovídající pramen. Zcela jistě se stávalo, že některé delikty, zejména ty protispolečenské, byly v jednotlivých místech „uklizeny pod koberec" a do centra se nedostaly. Údaje ze situačních zpráv můžeme ostatně srovnat s informacemi projednávanými na předsednictvu východočeského KV KSČ. K tomu můžeme již srovnat situaci v jižních či severních Čechách, viz PETRÁŠ, Jiří,

deliktem.[27] Již o pár dní později ale o sobě dali vědět občané mající výhrady k politické situaci – na náměstí v Jablonci nad Jizerou (okres Semily) se objevily nápisy urážející KSČ a SSSR a propagující USA. Jako pachatelé byli zjištěni dva dělníci, dosud netrestaní.[28] V lednu toho roku pak došlo na území východních Čech k dalším čtyřem nahlášeným incidentům: nejprve 16. ledna v odpoledních hodinách v Letohradě umístili tři podnapilí mladíci pod nápis „JAN PALACH 16. 1." na zdi domu svíčku, věnec a kytici. O tom, že mohlo jít o akci dopředu neplánovanou, by mohlo svědčit to, že tyto propriety sebrali hoši v kontejneru na odpadky u místního hřbitova.[29] Patrně jim to přišlo jako dobrý nápad poté, co uviděli příslušný nápis.

O den později, 17. ledna, si mohli příslušníci SNB na obvodním oddělení v Broumově přečíst dopis, který jim poslal jeden ze spoluobčanů. Anonym jim sděloval: *Do 13:00 hodin postavíte na náměstí hranici, do které dáte velký kříž, na kterém bude napsáno Jan Palach 16. 1. 1969. Ve 13:10 hodin hranici zapálíte. Neuposlechnete-li, hrozně na to doplatí jiní lidé (možná i vy). Neberte to na lehkou váhu. Jsme profesionálové, bývalí policisté NSR. Zabíjíme rychle a bez křiku. Svobodná Evropa, CH-77.*[30] Příslušníci SNB se však údajných západoněmeckých hrdlořezů nezalekli, hranici s křížem na náměstí nepostavili. O tom, jestli byli odesílatelé dopisu vypátráni, však už v situačních zprávách nic nestojí.

Podnapilí mladí dělníci dělali vrásky příslušníkům SNB a StB i nadále. Dne 21. ledna v obci Kopidlno totiž po odchodu z restaurace lehce po půlnoci napsali další tři alkoholem inspirovaní výtečníci[31] na silnici a plechové oplocení hřiště nápis

ref. 15. Na druhou stranu nejde ani tak o přesné statistiky jako spíše o trendy, které jsou v situačních zprávách přece jenom patrné a hodnověrné.

27 Toho dne v 5:30 hodin ráno byla v obci Seminice na Náchodsku poblíž železničního přejezdu nalezena v bezvědomí a vysvlečená donaha mladistvá I. S. Pachatel, který byl ještě toho dne zjištěn a zadržen, se ji pokusil znásilnit, a když se začala bránit, zmlátil ji do bezvědomí a zatáhl do kolejiště. ABS, fond Ministerstvo vnitra a životního prostředí České republiky (MV ČR), situační zpráva o mimořádných událostech a některých trestných činech v ČSR ze dne 2. 1. 1989 za operační den 1. 1. 1989.

28 ABS, fond MV ČR, situační zpráva o mimořádných událostech a některých trestných činech v ČSR ze dne 7. 1. 1989 za operační den 6. 1. 1989.

29 O delikventech Václavu Kubíčkovi (nar. 1968), Stanislavu Skalickém (nar. 1964) a Bohumilu Duškovi (1965) se v hlášení tvrdilo, že jsou stoupenci hnutí Underground. ABS, fond MV ČR, situační zpráva o mimořádných událostech a některých trestných činech v ČSR ze dne 17. 1. 1989 za operační den 16. 1. 1989.

30 ABS, fond MV ČR, situační zpráva o mimořádných událostech a některých trestných činech v ČSR ze dne 21. 1. 1989 za operační den 20. 1. 1989.

31 Petr Roudnický (nar. 1967), Libor Strnad (nar. 1971) a Robert Drozen (nar. 1962). ABS, fond MV ČR, situační zpráva o mimořádných událostech a některých trestných činech v ČSR ze dne 22. 1. 1989 za operační den 21. 1. 1989.

„Havel na svobodu, smrt okupantům", který ozdobili kulatým znakem hippies.[32] Jenom pro srovnání: na jihu Čech došlo za leden pouze ke dvěma hlášeným incidentům.[33] Na začátku měsíce února se v Plzni odehrála událost, která mohla vlít našim komunistickým elitám do žil alespoň trochu optimismu a naděje. Na zdi budovy SPŠ elektrotechnické vytvořil neznámý fanoušek systému dohromady pět nápisů: dvakrát „Sláva Stalinovi" a třikrát „Svině – Havel". Z nepochopitelných důvodů však příslušníci SNB křídové nápisy po zdokumentování odstranili.[34] Tyto výkřiky však zůstaly osamocené, ve východních Čechách ani nikde jinde své následovníky neměly – nebo se o tom alespoň nezachovala žádná zpráva.

V měsíci únoru se východočeské lokality objevily v situačních zprávách celkem dvanáctkrát.[35] Jednalo se o protisocialistické, resp. protisystémové nápisy na zdech, podpisové akce požadující propuštění politických vězňů či podporující kardinála Františka Tomáška, telefonické anonymy hrozící výbuchem[36], letáky, výhružné dopisy hrozící likvidací[37]. Ani nás již nemůže překvapit, že podstatnou část pachatelů tvořili mladiství, mladí, a navíc dělníci.[38] K poněkud kuriózní situaci došlo dne 27. února 1989. Tento den obdržel anonymní dopis náčelník železniční stanice Jičín. Neznámý odesilatel mu vyhrožoval smrtí (*mohl by vypadnout z vlaku*), když se v budoucnu *nebude řídit při své práci závěry předsednictva ÚV KSČ při prohlubování socialistické zákonnosti, morálky a disciplíny.*[39] Viník byl o několik dní později vypátrán, byl jím jeden z průvodčích osobní přepravy ČSD Jičín. Jako důvod výhrůžky uvedl nesouhlas s některými organizačními změnami v turnusové službě.[40] Poslední

32 Tamtéž.

33 Blíže viz PETRÁŠ, Jiří, ref. 15.

34 ABS, fond MV ČR, situační zpráva o mimořádných událostech a některých trestných činech v ČSR ze dne 4. 2. 1989 za operační den 3. 2. 1989.

35 Na jihu Čech bylo v měsíci únoru hlášeno celkem deset událostí s protispolečenským tématem. Vše však zastínil výbuch v Ústí nad Labem v prostranství mezi budovami severočeského KNV, Krajského projektového ústavu a MěNV v Ústí nad Labem. K tomu došlo 8. 2. 1989 v 02:42 hodin. Pachatel(é) nebyli nikdy vypátráni, stejně tak jako v předešlých případech z Českých Budějovic, z Pelhřimova, resp. z Plzně. Blíže viz PETRÁŠ, Jiří, ref. 15.

36 V tomto případě se jednalo o anonym, který dne 14. 2. 1989 na lince 158 vyhrožoval, že dojde k výbuchu bomby v sále restaurace Letka v Pardubicích. Jako viníci byli odhaleni dva mladí muži: jeden bez práce, druhý učeň. ABS, fond MV ČR, situační zpráva o mimořádných událostech a některých trestných činech v ČSR ze dne 16. 2. 1989 za operační den 15. 2. 1989.

37 Tyto dopisy dostali členové celozávodního výboru KSČ JZD Dolní Újezd na Svitavsku dne 16. 2. Tamtéž, situační zpráva o mimořádných událostech a některých trestných činech v ČSR ze dne 17. 2. 1989 za operační den 16. 2. 1989.

38 Tamtéž.

39 Tamtéž, situační zpráva o mimořádných událostech a některých trestných činech v ČSR ze dne 28. 2. 1989 za operační den 27. 2. 1989.

40 Tamtéž, situační zpráva o mimořádných událostech a některých trestných činech v ČSR ze dne 2. 3. 1989 za operační den 1. 3. 1989.

únorový den pak anonymní telefonát na lince 158 pohrozil výbuchem nemocnice ve Dvoře Králové nad Labem. Pachatelem byl již na začátku měsíce března odhalen devatenáctiletý dělník OSP Trutnov.[41]

V prvním jarním měsíci, v březnu, o sobě dali ve východních Čechách síly nepřátelské režimu vědět celkem čtyřikrát. Nejdříve to byl anonymní dopis, který dne 6. března vyhrožoval svému adresátovi v Třebechovicích pod Orebem, členovi KSČ, že bude oběšen na náměstí.[42] O týden později, 13. března, pak byly v Hradci Králové zjištěny „závadové letáky" s nacistickou propagandou.[43] Dne 16. března pohrozil neznámý muž telefonem zástupci ředitele královéhradeckého gymnázia, že bude objekt školy vyhozen do povětří. Nestalo se tak, jako pachatel byl obviněn dělník, stár 42 let.[44] Další údajně závadové letáky, tentokráte z dílny Nezávislého mírového sdružení – iniciativy za demilitarizaci společnosti, se objevily 17. března v Turnově. Aktivisté vyzývali rodiče, aby dětem nekupovali hračky s vojenskou a válečnickou tematikou, a žádali, aby tyto hračky přestaly být vyráběny.[45] Je paradoxní, co všechno se mohlo stát na konci osmdesátých let závadovým letákem. Stejně tak je smutné, kam se společnost – údajně demokratická – dostala během deseti dvaceti let (např. co se týče hraček a her s bojovou, válečnou tematikou).

V měsíci dubnu se řešily především nápisy a letáky, které požadovaly propuštění politických vězňů.[46] Ve třech případech (jednou ve Slatiňanech a dvakrát v Hradci

41 Tamtéž, situační zpráva o mimořádných událostech a některých trestných činech v ČSR ze dne 3. 3. 1989 za operační den 2. 3. 1989.

42 Tamtéž, situační zpráva o mimořádných událostech a některých trestných činech v ČSR ze dne 8. 3. 1989 za operační den 7. 3. 1989. O deset dní později si na dotyčného komunistu počkal před jeho domem v Třebechovicích pod Orebem neznámý člověk, který mu řekl: *Ty svině partajnická, my víme, že ten anonym šetří bezpečnost a dáváme ti poslední šanci. Opovaž se to říct VB, pak to poznáš na svých holkách. Stejně budete brzo viset, my se ti ještě ozveme.* ABS, fond MV ČR, situační zpráva o mimořádných událostech a některých trestných činech v ČSR ze dne 17. 3. 1989 za operační den 16. 3. 1989. V měsíci dubnu se pak zjistilo, že František Šimeček, jak se údajný poškozený jmenoval, si fyzické vyhrožování vymyslel, *protože tak chtěl přinutit VB k většímu zájmu o jeho případ.* Tamtéž, situační zpráva o mimořádných událostech a některých trestných činech v ČSR ze dne 19. 4. 1989 za operační den 18. 4. 1989.

43 Tamtéž, situační zpráva o mimořádných událostech a některých trestných činech v ČSR ze dne 14. 3. 1989 za operační den 13. 3. 1989. Jako pachatel byl na konci března zjištěn mladý dělník (nar. 1971) z Hradce Králové. Tamtéž, situační zpráva o mimořádných událostech a některých trestných činech v ČSR ze dne 31. 3. 1989 za operační den 30. 3. 1989.

44 Tamtéž, situační zpráva o mimořádných událostech a některých trestných činech v ČSR ze dne 17. 3. 1989 za operační den 16. 3. 1989.

45 Tamtéž, situační zpráva o mimořádných událostech a některých trestných činech v ČSR ze dne 18. 3. 1989 za operační den 17. 3. 1989.

46 Turnov dne 3. 4., Havlíčkův Brod 13. 4., Hradec Králové18. 4. Tamtéž, situační zpráva o mimořádných událostech a některých trestných činech v ČSR.

Králové) se objevily připomínky smrti Pavla Wonky.[47] V Jihočeském kraji byly zaznamenány pouhé čtyři drobné případy závadových letáků.[48]

Následující, pátý měsíc v roce byl na jihu Čech sice prost (alespoň pokud můžeme věřit zápisům a hlášením SNB) nápisů a objevů letáků, nicméně staly se dva zaznamenáníhodné případy. Za zmínku stojí zaprvé případ mladé prodavačky z Tábora Renaty Pánové. Ta na prvomájové manifestaci ve druhém největším jihočeském městě rozvinula transparent s nápisem *Dialog – ne obušky a cely věznic – V. Havel, J. Petrava, I. Jirous, T. Dvořák, H. Marvanová.* Osmnáctiletá protestující byla okamžitě zadržena a v jejím bytě byla provedena domovní prohlídka, při níž byly zabaveny materiály podobného charakteru.[49] Díky mladé prodavačce se také jižní Čechy dostaly na mapu občanského aktivismu v Čechách. O čtyři dny později, 5. května, ve Strakonicích zapálili dva dělníci maďarské firmy pracující toho času v podniku ČZM transparent *Všechny síly v boji za mír, bezpečnost a svobodu národů celého světa*. Tito dva Maďaři asi projevili velké nadání pro český jazyk nebo si nápis nechali přeložit a ve večerních hodinách se s ním temperamentně vypořádali.[50]

To na východě Čech bylo na prvního máje daleko živěji. Občanští aktivisté o sobě dali vědět hned na třech místech: v Trutnově, Havlíčkově Brodě a Náchodě. V Trutnově během průvodu rozvinuli před tribunou na Gottwaldově náměstí dva muži – dle zprávy stoupenci Charty 77 Radek Langhammer (nar. 1965) a Josef Čížek (nar. 1945) – transparent s heslem „Podporujte československé nezávislé občanské iniciativy". V Havlíčkově Brodě zase bezpečnostní složky zaujal nápis na jednom z transparentů „Havlíčkova mládež slaví 1. máj". Snad jim vadilo to, že mladí lidé byli ve společnosti signatářů Charty 77 Jana Schneidera (nar. 1955) s manželkou. Soudruzi nicméně transparent nezabavili, vše si pouze natočili na kameru. V Náchodě se do prvomájového průvodu „infiltrovali" chartisté Stanislav Pitaš (nar. 1957), Ladislav Cerman (nar. 1952), Josef Jero (nar. 1963) a Jaroslav Konvalinka (nar. 1962) a rozvinuli bílý transparent, na kterém nebylo nic. Proti tomu se ovšem nedalo nic

47 Slatiňany dne 22. 4. – mezi zámkem a kostelem byl umístěný dřevěný kříž s nápisem „Pavel Wonka † 26. 4. 1988", v Hradci Králové před budovou krajského soudu transparent s nápisem „Pavel Wonka – vězeň svědomí, 26. 4.", tamtéž na náměstí 28. října na chodníku před kostelem nápis „Pavel Wonka". Tamtéž, situační zpráva o mimořádných událostech a některých trestných činech v ČSR.

48 PETRÁŠ, Jiří, ref. 15.

49 ABS, MV ČR, situační zpráva o mimořádných událostech a některých trestných činech v ČSR ze dne 2. 5. 1989 za operační den 1. 5. 1989. Renata Pánová se bezprostředně poté, co byla propuštěna z vazby, dostala opět do konfliktu se státní mocí, a to 1. 8. téhož roku, kdy byla v Táboře v restauraci hotelu Slovan zadržena za rozšiřování letáku vyzývajícího občany ke klidné demonstraci na Žižkově náměstí v Českých Budějovicích dne 20. 8. u příležitosti výročí okupace vojsky Varšavské smlouvy. ABS, MV ČR, situační zpráva o mimořádných událostech a některých trestných činech v ČSR ze dne 2. 8. 1989 za operační den 1. 8. 1989. PETRÁŠ, Jiří, ref. 15.

50 ABS, MV ČR, situační zpráva o mimořádných událostech a některých trestných činech v ČSR ze dne 6. 5. 1989 za operační den 5. 5. 1989.

namítat, tak byli ponecháni svému osudu a strážci systému si zjevně oddechli, když se sledovaní po skončení průvodu v poklidu rozešli.[51]

O tři dny později byl v krajském městě zadržen mladistvý Viktor Šantruček (nar. 1970), dělník, který měl na kožené bundě nápisy *hrubě urážející ČSSR, socialistické zřízení a společnost.*[52] Na konci měsíce května, 24. května, pak někdo vyzdobil v Turnově ulici Gottwaldovu a Leninovu a třídu Rudé armády celkem pěti letáky Nezávislého mírového sdružení s textem „Svobodu Janě Petrové".[53] Ke kurióznímu případu došlo19. května v Trutnově. Neznámý lapka zde cyklistům USA – ve městě totiž končila jedna z etap Závodu míru – zcizil jedno kolo.[54] Lze se pouze dohadovat, jestli šlo o náruživého cyklistu, či zda se chtěl pomstít Američanům za jejich světovou politiku.

O červnových „příhodách" nemůžeme nic bližšího říci, situační zprávy za tento měsíc se nezachovaly. Můžeme však předpokládat, že červen nepřinesl v situaci výraznější zlom. Co však můžeme vyvodit z předchozích údajů s naprostou jistotou, je fakt, že většina – můžeme říci převážná a výrazná – z takto provinivších se jedinců byli mladí lidé a dělníci. Druhou stranou mince je skutečnost, že mladá generace přestala mít de facto zájem vstupovat aktivně do národněfrontové politiky, natož aby se mladí lidé chtěli stát členy komunistické strany.[55]

Přesto však v šestém měsíci roku došlo v Prachaticích a Českých Budějovicích k jedné významné události, která se odehrávala pod drobnohledem stranických a státních orgánů stejně jako SNB a StB. Ve dnech 17.–18. června 1989 se v Prachaticích a v Českých Budějovicích konala celonárodní pouť na počest sv. Jana Neumanna, prachatického rodáka.[56] Součástí této poutě byla též modlitba u hrobu rodičů (Filipa a Anežky Neumannové, rozené Lebischové) sv. Jana Neumanna

51 Tamtéž, situační zpráva o mimořádných událostech a některých trestných činech v ČSR ze dne 2. 5. 1989 za operační den 1. 5. 1989.

52 Tamtéž, situační zpráva o mimořádných událostech a některých trestných činech v ČSR ze dne 5. 5. 1989 za operační den 4. 5. 1989.

53 Tamtéž, situační zpráva o mimořádných událostech a některých trestných činech v ČSR ze dne 27. 5. 1989 za operační den 26. 5. 1989.

54 Tamtéž, situační zpráva o mimořádných událostech a některých trestných činech v ČSR ze dne 20. 5. 1989 za operační den 19. 5. 1989.

55 Blíže např. PETRÁŠ, Jiří: Jihočeská společnost a KSČ v roce 1988 v materiálech JKV KSČ. *Auspicia*, 2014, s. 88–99.

56 Jan Nepomuk Neumann se narodil v Prachaticích 28. 3. 1811. Gymnázium studoval v Českých Budějovicích, poté vstoupil do kněžského semináře. V roce 1836 odešel do Ameriky, kde přijal 2. 6. téhož roku kněžské svěcení a působil jako misionář. Dne 18. 10. 1840 vstoupil do kongregace redemptoristů, o dvanáct let později, 1. 2. 1852, byl jmenován biskupem v Philadelphii, kde také 5. 1. 1860 umírá. Převzato z letáku vytištěného u příležitosti poutě v rámci roku víry pod ochranou svatého Jana Neumanna 17. 6. 1989. Vytiskla Stráž, n. p., Plzeň, závod Vimperk, povoleno odborem kultury JčKNV v Českých Budějovicích, č. rozhodnutí 0 33 00109 89. Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích, podsbírka historie. Blíže viz KOTĚŠOVEC, František. Církevní

na prachatickém hřbitově sv. Petra a Pavla. U příležitosti celé této církevní slavnosti se v Prachaticích shromáždily 3–4 tisíce věřících, hlavní biskupské mše se zúčastnilo asi tisíc osob.[57] Poutě se zúčastnil biskup Liška z Prahy,[58] pozváni byli všichni vikáři z Čech a účast přislíbili – a posléze i přijeli – i biskupové z Lince (Maxmilian Aichern), Philadelphie (Anthony J. Bevilacqua) a Pasova (Lorenz Hüttner).[59]

Východočeši – nebo alespoň jejich komunistické elity – byli v červnu konfrontováni s textem Několika vět, resp. s jeho možnými důsledky. Z ÚV KSČ jim 28. června přišel dálnopis s textem tohoto prohlášení a s upozorněním na všechna možná nebezpečenství, která s tímto materiálem mohla souviset.[60] Pro tento region to bylo vzhledem k faktům, která jsme uvedli výše, obzvláště důležité. Jinak nebylo ani v materiálech KV KSČ zaznamenáno k měsíci červnu cokoliv znepokojivého.[61]

Ani v samotných Pardubicích kronikář nezaznamenal žádný protispolečenský čin, a to nejenom pro šestý měsíc v roce. Dle našeho názoru to ale bylo dáno především jeho společenským postojem. Ze zápisu za rok 1989 je patrný sice nevyřčený, avšak reálný distanc od listopadových událostí a protagonistů této společenské revolty vůči režimu.[62]

---

slavnosti v letech 1989 a 1990 na Prachaticku. In: *Theologos, theological revue*, roč. XX, č. 1/2018, s. 172–181. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, gréckokatolická fakulta, 2018.

57 V sobotu v 16 hodin se před kostelem sv. Jakuba v Prachaticích shromáždilo cca 1 000 – 1 100 osob, ze 60 % mladých. V 19 hodin zde najdeme cca 2 000 lidí, z 80 % šlo o mladé, kteří se vzájemně znali. Nedělních obřadů, které probíhaly uvnitř kostela, se zúčastnilo 3 000 – 3 500 návštěvníků. SOkA Prachatice, fond Komunistická strana Československa – okresní výbor, spisový materiál, sign. I/3 – Předsednictvo (byro) OV KSČ v Prachaticích, karton 195.

58 V materiálu však nebyla uvedena jména dalších zúčastněných: biskup Karel Otčenášek, Ústí nad Labem – Trmice, Karel Jonáš, administrátor královéhradecké diecéze, a Josef Kavale, administrátor českobudějovické diecéze. Blíže viz poznámky J. Petráše, Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích, podsbírka historie.

59 Pouť v Prachaticích a Českých Budějovicích byla součástí druhého roku Desetiletí duchovní obnovy, roku víry pod ochranou svatého Jana Neumanna.

60 SOA Zámrsk, fond Východočeského KV KSČ, plenární zasedání 28. 6. 1989, evid. jedn. 81, inv. jedn. 70, sign. Id/64/7 – 10.

61 Tamtéž, zasedání předsednictva v roce 1989.

62 Shodou okolností, jak tehdejší kronikář Pardubic František Dosoudil uvedl, se jednalo o jeho poslední zápis. Byl to zápis vcelku zvláštní tím, jak ignoroval nové společenské dění, a dále tím, že tento zápis schválilo a respektovalo nové vedení města Pardubic po listopadu 1989. (Viz též pozn. 13.) Kronikářské záznamy totiž vznikaly – a ještě vznikají – tak, že příslušný kronikář obce si zapisuje v průběhu roku chod událostí. Teprve po skončení kalendářního roku sumarizuje zápis, ke kterému se posléze vyjadřuje vedení města či obce (dříve rada městského/místního národního výboru, nyní rada úřadu města, obecního úřadu), jehož připomínky a úpravy (míněno ale spíše úpravy faktického, nikoliv politického charakteru) by měl kronikář respektovat. Na historické hodnotě pak nabývají především zápisy z různých přelomových let, z nej-

***

Na následujících stránkách se budeme věnovat pohledu na východočeskou společnost zprostředkovanému prameny krajského výboru Komunistické strany Československa, zejména pak předsednictva. Tento nejvyšší komunistický orgán v kraji byl tvořen čtrnácti lidmi. Vedoucím tajemníkem byl v roce 1989 Otto Liška, tajemníky Slavoj Brokeš, Květoslav Hradecký a Pavel Kršňák. Řadovými členy předsednictva pak byli Antonín Bobek (ředitel n. p. Transporta Chrudim), Antonín Bosák, Jiří Jirout, Oldřich Kašpar, Jaroslav Ondráček, Luděk Teichmann (předseda KNV), Jaroslav Valenta (strojní zámečník ZVÚ Hradec Králové), Hana Vašítková, Dobromila Vávrová (poslankyně Federálního shromáždění) a Josef Višňák (předseda Krajské odborové rady). Samozřejmě, ještě o stupínek výš byl sekretariát KV KSČ, což bylo nejužší vedení – vedle vedoucího tajemníka a tajemníků udávali v kraji tón ještě Oldřich Enge coby šéfredaktor Pochodně (tiskového orgánu severočeského KV KSČ) a Bohuslav Šimek. K dalším důležitým mocenským postavám patřili i plk. Miroslav Blažek, náčelník KS SNB, a Josef Valenta, krajský prokurátor.

Východočeská krajská organizace KSČ se k 1. lednu 1989 skládala celkem ze 4 510 základních a 246 dílčích organizací, v nichž bylo celkem 126 456 členů (z toho bylo 121 067 členů a 5 389 kandidátů strany).[63] Z tohoto celkového počtu bylo 42 070 žen (33, 3 %). Sociální složení členské základny bylo následující:[64]

		Procento z členské základny	Organizovanost v procentech
Dělníků celkem	40 299	31,9 %	12,2 %
– z toho ve výrobě	19 177	15,2 %	11,8 %
Členů JZD	9 735	7,7 %	13,7 %
Techn. inteligence	25 349	20,0 %	25,0 %
– z toho mistrů	4 755	3,8 %	40,5 %
Ostatní inteligence	11 519	9,1 %	17,9 %
Ostatní	7 707	6,3 %	7,2 %
Důchodci	31 847	25,0 %	–

novější historie například rok 1968 a samozřejmě 1989. Nejcennější jsou ty zápisy, které jsou vedeny jaksi duplicitně: nejprve jsou zveřejněny a zaznamenány v původní podobě a posléze je vedle tohoto zápisu zaznamenán zápis nový, který respektuje názor nových elit a nové trendy. K tomu např. PECKA, Jindřich. *Konec války v jižních Čechách*. Rukopis, Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích, 1970, s. 28–43.

63 Viz SOA Zámrsk, fond Východočeského KV KSČ, zasedání předsednictva 6. 4. 1989, inv. č. 114, kart. č. 296, sign. 1c/199/25, operativní vnitrostranická informace z Vč kraje k 20. 3. 1989.

64 Tamtéž.

Samozřejmě se dalo očekávat, že v KSČ budou nejvíce zastoupeni dělníci. Na počtu důchodců je pak patrné, že komunistická strana stárla, o mladé lidi v ní začala být nouze, ti nejevili o členství v KSČ zájem. Na druhou stranu je i pro tento rok typický počet technické inteligence, mistrů a inteligence jako takové, ten byl též značný (navíc viz proorganizovanost celé této sociální skupiny!) a svědčí to o tom, že touto sociální skupinou byla KSČ ještě v této době vnímána spíše jako kariérní výtah, než aby do ní vstupovali tito lidé čistě z přesvědčení. Navíc se nedařilo naplňovat plánované počty přijatých členů v jednotlivých sociálních kategoriích, reálný počet přijatých byl vyšší než předpoklad pouze u okresů Hradec Králové, Chrudim, Pardubice a Svitavy.[65]

V jednotlivých okresech byl k 1. lednu 1989 stav následující: v okrese Havlíčkův Brod[66] bylo v KSČ celkem 10 464 členů (z toho dělníků 3 407, tj. 32,6 %), Hradec Králové 18 692 (5 212, tj. 27,9 %), Chrudim[67] 10 782 (3 741, tj. 34,7 %), Jičín 8 810 (2 595, tj. 29,5 %), Náchod[68] 9 954 (3 478, tj. 34,9 %), Pardubice 17 745 (5 615, tj. 31,6 %), Rychnov nad Kněžnou 7 584 (2 370, tj. 31,3 %), Semily 7 208 (2 344, tj.

65 Tamtéž, zasedání předsednictva 6. 4. 1989, inv. č. 114, kart. č. 296, sign. 1c/199/25, operativní vnitrostranická informace z Vč kraje k 20. 3. 1989.

66 Okres Havlíčkův Brod, druhý největší v kraji. Počtem obyvatel 97 457 (k 31. 12. 1988) až osmý (z toho okresní město ke stejnému datu 25 224 obyvatel). Největší podniky v okrese: Pleas Havlíčkův Brod, Chotěbořské strojírny Chotěboř, Kovofiniš Ledeč nad Sázavou a Sklárny Bohemia Světlá nad Sázavou (každý podnik více než 2 000 zaměstnanců). Více v materiálu *Přístupy komunistů v národních výborech, Národní frontě, zejména ROH a SSM, k plnění úkolů sociálně ekonomického rozvoje okresu Havlíčkův Brod.* Tamtéž, zasedání předsednictva 26. 4. 1989, inv. č. 114, kart. č. 296, sign. 1c/199/25.

67 Okres Chrudim býval v rámci Východočeského kraje charakterizován jako středně veliký, a to co do rozlohy i počtu obyvatel (106 511 obyvatel k 31. 12. 1988, z toho okresní město 22 973 obyvatel ke stejnému datu). V okrese byly důležité zásobárny pitné vody i pro jiné okresy (přehrady na řece Chrudimce a Doubravě – Sečská, Křižanovická, Hamerská Pařížovská a vodní nádrž Práčov). Největší podniky okresu: Transporta Chrudim (5 377 pracovníků v roce 1988), Elektro-Praga Hlinsko (2 528), ZTS Třemošnice (1 853). Více v materiálu *Přístupy komunistů v národních výborech, Národní frontě, zejména ROH a SSM k plnění úkolů sociálně ekonomického rozvoje okresu Chrudim.* Tamtéž, zasedání předsednictva 14. 9. 1989, inv. č. 114, kart. č. 298, sign. 1c/202/37–40.

68 Okres Náchod se řadil rozlohou mezi nejmenší okresy Východočeského kraje, počtem obyvatel 112 657 (k 31. 12. 1988) mezi středně veliké. V okresním městě žilo ke stejnému datu 21 741 obyvatel. Významné průmyslové podniky: Tepna Náchod (přes 2 000 zaměstnanců), elektrotechnický podnik MEZ Náchod (přes 1 000 zaměstnanců), Rubena Náchod (1 700 zaměstnanců) – výroba pneumatik a technické pryže. Důležitý podíl zemědělské výroby – řepná a bramborářská oblast. Významná rekreační oblast – přehrada Rozkoš s plochou přes 1 000 ha. Více v materiálu *Přístupy komunistů v národních výborech, Národní frontě, zejména ROH a SSM, k plnění úkolů sociálně ekonomického rozvoje okresu Náchod.* Tamtéž, zasedání předsednictva 9. 11. 1989, inv. č. 114, kart. č. 299, sign. 1c/203/41–43.

32,5 %), Svitavy 10 436 (3 481, tj. 33, 4 %), Trutnov[69] 11 093 (3 660, tj. 33 %), Ústí nad Orlicí 13 025 (4 380, tj. 33, 6 %) a v Krajské správě SNB 663 (16, tj. 2, 4 %).[70]

K dispozici máme i vývoj – tendence uložených stranických trestů a ukončení členství:[71]

Důvody	1986	1987	1988
Neplnění stranických povinností	512	572	508
Odsouzen pro trestný čin	203	181	133
Poškození, ztráta legitimace	96	96	87
Porušování stranické disciplíny	80	77	78
Rozkrádání socialistického majetku	56	48	62
Porušování státní disciplíny	90	90	56
Jiné porušování stanov	112	66	54
Opilství – výtržnictví	61	58	46
Špatná pracovní morálka	56	47	27
Nesprávný osobní a rodinný život	37	28	14
Zatajování závažných skutečností	15	14	11
Nesoudružské vztahy	12	12	8
Neplacení příspěvků	8	13	7
Nelegální odchod do ciziny	3	12	6
Nečestnost vůči straně a lidu	4	7	5
Zneužití funkce pro osobní cíle	1	9	4

69 Okres Trutnov, čtvrtý největší v kraji. Počtem obyvatel 122 449 (k 31. 12. 1989) šestý (z toho okresní město ke stejnému datu 31 640). Co do dosažené hodnoty průmyslové výroby se trutnovský okres v rámci kraje řadil na druhé místo, hned za pardubický. Významná součást okresu – Krkonoše a jejich turistický potenciál. Více v materiálu *Přístupy komunistů v národních výborech, Národní frontě, zejména ROH a SSM, k plnění úkolů sociálně ekonomického rozvoje okresu Trutnov.* Tamtéž, zasedání předsednictva 22. 6. 1989, inv. č. 114, kart. č. 297, sign. 1c/201/30–36.

70 Tamtéž, zasedání předsednictva 6. 4. 1989, inv. č. 114, kart. č. 296, sign. 1c/199/25, operativní vnitrostranická informace z Vč kraje k 20. 3. 1989.

71 Tamtéž.

Vesměs šlo o větší čísla, než vykazovala komunistická strana v Jihočeském kraji. Nutno mít ovšem na paměti, že v Jihočeském kraji žilo daleko méně lidí,[72] a tudíž i jihočeští komunisté disponovali jinými čísly.[73]

***

Lednové předsednictvo KV KSČ se vrátilo ve svém projednávání[74] k přelomu roků 1988 a 1989.[75] S jistým zalíbením a sebechválou konstatovalo, že podniky působící na území kraje své roční úkoly za rok 1988 splnily, ba i překročily, zaměstnanci a občané podporovali politiku KSČ a zejména nově nastoupený trend přestavby. Zásobování předvánočního a vánočního trhu bylo také plynulé a občanstvo bylo údajně spokojeno. Z celkové idylky se vymykal pouze jediný krátký bod, odstavec. Ten se vracel k V. ročníku letního folkového festivalu (1989) v Lipnici nad Sázavou. Hlavními protagonisty se stali organizátoři – konferenciér Jan Rejžek a scenáristka Jarmila Poláková, pracovnice hudebního nakladatelství Panton. Jak si soudruzi postěžovali, jedině kvůli komplotu těchto dvou se stalo, že na festivalu mohl vystoupit disident Václav Havel. Ještě v září byly o tomto incidentu informovány ÚV KSČ a Ministerstvo kultury ČR, avšak ani krajský stranický orgán, ani okresní stranické a svazácké orgány se odpovědi nedočkaly.[76]

Na témže zasedání se samozřejmě krajské komunistické elity neopomněly ostře vyjádřit proti *provokačním akcím protistátních živlů v Praze ve dnech 15. až 18. ledna.*[77] V dalším bodě téhož jednání pak – v rozporu s předchozím idylickým

72 Podle sčítání lidu žilo osmi okresech Jihočeského kraje (České Budějovice, Český Krumlov, Jindřichův Hradec, Pelhřimov, Písek, Prachatice, Strakonice, Tábor) v roce 1980 celkem 689 200 obyvatel. Podrobnosti viz PETRÁŠ, Jiří. Jižní Čechy v první polovině roku 1989. In: MALÝ, Ivan et al. *Česká společnost a kultura osmdesátých let dvacátého století.* Praha: Národní muzeum, 2015. Dostupné též z: http://www.scitani.cz/sldb2011/redakce.nsf/i/pramenne_dilo_1980 [cit. 2014-08-11].

73 K 1. 1. 1989 bylo v Jihočeském kraji celkem 78 528 členů a kandidátů KSČ (75 044 členů a 3 484 kandidátů), což bylo o 302 více než k 1. 1. 1988. Nicméně celkových plánovaných počtů nebylo dosaženo. Pouze okresy České Budějovice a Strakonice splnily plánované limity přijímaných členů, u ostatních okresů se výsledná čísla pohybovala od 95 do 75 %. I v tomto období pokračoval trend předchozích let: dělníci odmítali vstupovat do KSČ na rozdíl od představitelů inteligence, kteří velice stáli o to, aby si pragmaticky vylepšovali kariérní perspektivu. Z celkového počtu kandidátů bylo za rok 1988 přijato 933 dělníků, což představovalo 55, 4 %, přitom plánované procento pro dělnickou třídu bylo nastaveno na 65, 7 %. Naopak z řad inteligence bylo přijato 542 kandidátů, což činilo 32, 2 % místo původně plánovaných 21, 6 %.

74 SOA Zámrsk, fond Východočeského KV KSČ, inv. č. 114, kart. č. 295, sign. 1c/198/18–20, zasedání předsednictva 19. 1. 1989.

75 Tamtéž.

76 Tamtéž, signální vnitrostranická informace z Východočeského kraje dne 4. 1. 1989. Tamtéž, zasedání Východočeského kraje dne 4. 1. 1989.

77 Tamtéž, zasedání předsednictva 19. 1. 1989. Samozřejmě ve stejném duchu si mohli přečíst komentáře čtenáři stranického tisku. Viz např. čl. Republiku si rozvracet nedáme. Odsouzení

konstatováním – byli komunisté nuceni přiznat, že čelí vážným problémům v oblasti hospodářské kriminality a zejména kriminality mládeže.[78]

Jestliže lednová předsednictva (a jejich závěry) proběhla více méně v optimistickém duchu, v únoru už tak veselo nebylo. Na prvním zasedání, 9. února 1989, přednesl vedoucí tajemník Liška svým kolegům závěry a postřehy z porady vedoucích tajemníků KV KSČ na ústředním výboru KSČ, která proběhla v Praze 6. února. Jeho referát se dá shrnout do několika bodů: socialismu nepřátelské síly útočí v Československu na všech frontách a zneužily veškerá výročí v roce 1988, komunisté jsou na všech úrovních v hluboké defenzivě, je třeba neustále trvat na „Poučení z krizového vývoje" a vystupovat jako KSČ jednotně proti klubům Obrody a opozici – tento souboj dle M. Jakeše komunisté zatím nezvládají. Generální tajemník ÚV KSČ dále upozornil na snahy založit sociálnědemokratickou stranu a na projevy občanské neposlušnosti, viditelné zejména ze strany umělců. Závěr: opozici neustupovat a přejít do ofenzivy. Ve stejně militantním duchu byly i následné projevy některých členů předsednictva.[79]

V dalším materiálu projednávaném na tomto zasedání, v „operativní vnitrostranické informaci z Východočeského kraje dne 23. 1. 1989"[80], si krajské elity na jedné straně libovaly v tom, že proti těm, kteří rozvracejí republiku, vystupují mnohé stranické organizace a pracovní kolektivy,[81] na straně druhé se objevily zmínky o tom, že náladu řadových komunistů ovlivňovaly problémy dlouho neřešené centrálními stranickými orgány.[82] Našli se však i tací, kteří vznesli *připomínku ke zveřejňování článků v časopise Mladý svět týkající se problematiky „punk". Články hodnotí jako sympatizující s tímto jevem a nekritické. Mezi mladými lidmi je tak vytvářena atmosféra neslučující se se socialistickou morálkou. Komunisté doporučují změnu právních předpisů s možností postihu výtržníků na tanečních zábavách. K časopisu Mladý svět je velmi široká kritika – kdo jej vede, komu slouží, za jaké zájmy bojuje?*[83]

provokačních vystoupení. *Zář, orgán OV KSČ a ONV v Pardubicích*, 24. 1. 1989, č. 7, r. 39–49, s. 1.

78 SOA Zámrsk, fond Východočeského KV KSČ, inv. č. 114, kart. č. 295, sign. 1c/198/18–20, zasedání předsednictva 19. 1. 1989.

79 Např. Miroslav Blažek, náčelník KS SNB: *Nesmíme ustupovat.* […] *Lidé z roku 1968 čekají na svou příležitost. Nemáme jasnou koncepci boje proti těmto lidem. Jde o metody, jak se budou tyto záležitosti řešit – budou nám dávat PLR za příklad. Jde i o likvidaci socialismu* […]. Tamtéž, inv. č. 114, kart. č. 295, sign. 1c/199/21–24, zasedání předsednictva 9. 2. 1989.

80 Tamtéž, zasedání předsednictva 9. 2. 1989, inv. č. 114, kart. č. 295, sign. 1c/199/21–24.

81 O živelnosti a spontánnosti těchto prohlášení můžeme samozřejmě s úspěchem polemizovat.

82 Například občané Pardubic nelibě nesli, že centrální stranické a vládní orgány (Ministerstvo stavebnictví ČR) nechtěly řešit organizační vnitřní uspořádání n. p. Pozemní stavby. SOA Zámrsk, fond Východočeského KV KSČ, zasedání předsednictva 9. 2. 1989, inv. č. 114, kart. č. 295, sign. 1c/199/21–24.

83 Tamtéž.

V následně projednávané „signální vnitrostranické informaci z Východočeského kraje k 31. 1. 1989“[84] byla vyjádření komunistů ještě radikálnější: *Stranický výbor KSČ požaduje, aby proti organizátorům provokací a protistátních akcí bylo rázně zakročeno, aby byli podle platných zákonů ČSSR vedeni k právní odpovědnosti.*[85] Členové celozávodního výboru KSČ AZNP Kvasiny měli na své schůzi dne 17. ledna 1989 připomínky k obsahu novin a časopisů Týdeník aktualit, Sputnik, Svět v obrazech a Signál. Kvasinští komunisté byli toho názoru, že *některé články často syrovou formou hodnotí tzv. období stagnace, činnost soudruha Brežněva, neustále se vrací k období stalinismu, předhání se v líčení hrůz tohoto období, takže vzniká dojem, že nejsou brány v úvahu konkrétní historické skutečnosti. Dále píší* [kvasinští komunisté], *že obsah těchto článků se dotýká nejen starších komunistů, kteří viděli v sovětských komunistech vždy vzor, čerpali z jejich zkušeností a přístupů, ale i mladých, u kterých převrací hodnoty.*[86]

Realita každodenního života roku 1989, to nebyly zdaleka demonstrace u příležitosti Palachova týdne, výročí srpnové okupace 1968 či proklamace Několik vět, a už vůbec ne protesty za osvobození nespravedlivě stíhaných. Více lidé reflektovali události v dosud ještě bratrských – ale už ne tolik socialistických – zemích a předmětem jejich zájmu bylo dění v Sovětském svazu. Časopisy jako Týdeník aktualit či Sputnik se staly úzkým profilem. Zde publikované články byly velmi žádané a dávaly nahlédnout do světové, sovětské a koneckonců i československé historie dvacátého století u nás dosud nevídanou optikou.[87] O to více vynikala konzervativnost většiny

84 Tamtéž.

85 Tamtéž.

86 Tamtéž.

87 Nový pohled na sovětskou okupaci Afghánistánu např. SIMONOV, Vladimír. Odvrátit krveprolití v Afghánistánu. *Týdeník aktualit*, roč. 22, 1989, č. 8, 20.–26. 2., s. 2; ANDREJEV, V. Dát šanci míru v Afghánistánu. *Týdeník aktualit*, roč. 22, 1989, č. 10, 6.–12. 3., s. 2. Dosud nevídané pohledy na ruskou a sovětskou historii, a to včetně druhé světové války (zejména počátečních neúspěchů Rudé armády ve Velké vlastenecké válce), např. V předvečer katastrofy. *Týdeník aktualit*, roč. 22, 1989, č. 8, 20.–26. 2., s. 12–13; V předvečer neboli Tragédie Kasandřina. *Týdeník aktualit*, roč. 22, 1989, č. 24, 12.–18. 6., s. 10–13; PAVLENKO, Nikolaj. Tragédie Rudé armády. *Týdeník aktualit*, roč. 22, 1989, č. 25, 19.–25. 6., s. 13. Historie komunistické strany, resp. VKS(b), a politiky J. V. Stalina např. SLANSKÁ, M.; NĚBORIN, O. Boží mlýny melou pomalu, ale jistě. *Týdeník aktualit*, roč. 22, 1989, č. 10, 6.–12. 3., s. 12–13. K životu a smrti S. M. Kirova např. KIRILINOVÁ, A. Výstřely ve Smolném. *Týdeník aktualit*, roč. 22, 1989, č. 13, 27. 3. – 2. 4., s. 12–13. Konec života J. V. Stalina např. Exitus. Ze vzpomínek A. Mjasnikova, účastníka konzilia u lože J. Stalina. *Týdeník aktualit*, roč. 22, 1989, č. 15, 10.–16. 4., s. 13. Život a názory akademika Sacharova ROST, Jurij. Akademik. *Týdeník aktualit*, roč. 22, 1989, č. 12, 20.–26. 3., s. 12–13. Otázky dalšího vývoje socialismu (a to i v ekonomické oblasti) např. BURLACKIJ, F. Jaký socialismus potřebuje lid. *Týdeník aktualit*, roč. 22, 1989, č. 11, 13.–19. 3., s. 12–13; Kontury jednotného trhu. *Týdeník aktualit*, roč. 22, 1989, č. 13, 27. 3. – 2. 4., s. 5–6; Co je chozrazčot? *Týdeník aktualit*, roč. 22, 1989, č. 25, 19.–25. 6., s. 4.

našich komunistických a státních elit, jejichž moc vzešla ze srpnové intervence vojsk Varšavské smlouvy roku 1968.

Jičínští komunisté z n. p. Zelenina byli, jak uvádí „signální informace", rozezleni dodávkou 330 q pomerančů z Kuby – dle nich byly nestandardní kvality, a to takové, že si již dva měsíce hověly ve skladech prodejen, aniž by si jich někdo jenom všiml.[88] Ostatně kubánské pomeranče nebyly jediným problémem v zásobování obyvatelstva východních Čech. O týden později si předsednictvo KV KSČ muselo přiznat, že vázne zásobování chlebem a pečivem. Na vině bylo zastaralé, po desetiletí nemodernizované výrobní zařízení státního podniku Východočeských pekáren a cukráren v Pardubicích[89] (skládaly se ze šesti závodů: Havlíčkův Brod, Hradec Králové, Jičín, Náchod, Pardubice a Vysoké Mýto). Z důvodu rekonstrukce Východočeské pekárny samozřejmě nestíhaly zásobovat kraj. Chléb, pečivo a cukrářské výrobky tak do východních Čech putovaly i z okolních krajů. Následkem této improvizace se k Východočechům nedostávalo vždy kvalitní a čerstvé pečivo, o rozmanitosti sortimentu ani nemluvě.[90]

I v následujících měsících problémy se zásobováním přetrvávaly. K místním výpadkům docházelo v nabídce tavených sýrů, poptávka nebyla uspokojována v oblasti mražených hotových jídel, mořských ryb a filé. Nedostatkové byly dámské hygienické vložky a toaletní papír. Problémem bylo sehnat zubní pasty, šampony či saponátové prací prostředky. Trvale nedostatkové bylo dámské prádlo, punčochové zboží, košile, trenýrky, levnější boty… V mnoha případech se zásobování dostalo do začarovaného kruhu: jelikož zboží bylo v nabídce málo, nakupovalo se hromadně, když se náhodou na pultech objevilo, a proto opět nebylo. Komunisté konstatovali, že v oblasti průmyslového zboží pomohl nákup tohoto v západní cizině. Občané se tak mohli v obchodech setkat s barevnými televizory, ledničkami, mrazničkami, sporáky, videomagnetofony atd. Chlouba československého automobilového průmyslu Škoda Favorit se musela cítit tak trochu jako sněžný muž – všichni o automobilu mluvili, avšak málokdo ho viděl, či dokonce vlastnil.[91] Hovězí dobytek se v prvních měsících roku 1989 ocitl ve vážném ohrožení: v kraji nastal zoufalý nedostatek jadrných krmiv. Prognózy věštily, že jestli se situace nezačne okamžitě řešit nákupem, nebude mít v dubnu jádro pro dobytek celkem 70 % zemědělských podniků v kraji.

Někteří trutnovští komunisté zase považovali za nutné upozornit na to, aby se nepovolovaly nové církve, které by měly ve svém programu naleptávání socialismu, a jen mimochodem smutně konstatovali, že ve volbách delegátů shromáždění

88 My starší víme, že kubánské pomeranče měly krásnou limetkově zelenou barvu, avšak byly prakticky „nedobytné".

89 Státním podnikem se stal 1. 1. 1989. Rekonstrukce měla být dle plánu dokončena na přelomu let 1989 a 1990.

90 SOA Zámrsk, fond Východočeského KV KSČ, inv. č. 114, kart. č. 295, sign. 1c/199/21–24, zasedání předsednictva 16. 2. 1989.

91 Tamtéž, zasedání předsednictva 2. 3. 1989.

pracovního kolektivu n. p. Texlen obdržela kandidátka ZO KSČ (shodou okolností její předsedkyně) nejmenší počet hlasů, takže nebyla zvolena.[92]

Režim však už neměl na růžích ustláno ani v oblasti tzv. názorové hladiny obyvatelstva. V „informaci o politické situaci a postupu stranických orgánů, základních organizací při zabezpečování závěrů XVII. sjezdu a usnesení ÚV KSČ ve Východočeském kraji dne 6. 2. 1989"[93] krajské elity konstatovaly, že mnozí komunisté a základní organizace KSČ ve Východočeském kraji stejně jako občané *reagují na sílící aktivizaci protisocialistických sil v převážné většině odmítavě.*[94] Došlo i na kritiku Československé televize, od které někteří komunisté požadovali *otevřené a věcné informování o protisocialistických akcích.*[95] Mnoha komunistům a základním organizacím KSČ začaly přicházet anonymní výhrůžky a hrozby likvidací. Realita byla přitom ještě horší, než avizovaly „situační zprávy o mimořádných událostech a některých trestných činech v ČSR". Předseda jedné ze ZO KSČ Agrozet Jičín obdržel na přelomu ledna a února celkem čtyři (!) anonymní výhružné dopisy. Další pak byly doručeny člence předsednictva OV KSČ v Semilech, telefonicky někdo vyhrožoval řediteli podniku Preciosa Turnov, jinak též členu Městského výboru KSČ tamtéž. Vyhrožováno bylo i zasloužilému členovi strany, t. č. v důchodu, v Hradci Králové a dle „informace" i řadě dalších komunistů. Součástí reality se stávaly i nápisy odsuzující okupaci 1968, požadující propuštění politických vězňů a urážející systém a komunistickou stranu.[96] Doslova zuřivé reakce komunistů vyvolal dopis kulturních pracovníků předsedovi vlády ČSSR, v němž požadovali propuštění Václava Havla.[97] Jednoduše řečeno, dalo se očekávat horké jaro a ještě bouřlivější léto.[98] Do této napjaté situace – celorepublikově – zapadl i výbuch, *teroristický čin,* v Ústí nad Labem.[99] Jak se znepokojením konstatovali východočeští komunisté, *řada občanů se sama nedokáže orientovat v součas-*

92 Tamtéž, zasedání předsednictva 9. 2. 1989. Tato neoblíbenost kandidátů KSČ v podnikových volbách delegátů, resp. ředitelů podniků, byla víceméně plošná. Viz např.: PETRÁŠ, Jiří. Jižní Čechy v první polovině roku 1989. In: MALÝ, Ivan et al. *Česká společnost a kultura v osmdesátých letech dvacátého století.* Praha: Národní muzeum, 2015, s. 69–87; PETRÁŠ, Jiří. Jižní Čechy v druhé polovině roku 1989. In: PETRÁŠ, Jiří; VALEŠ, Lukáš. *Rok 1989 v jižních Čechách.* České Budějovice: Jihočeské muzeum, 2015, 1, s. 9–50.

93 SOA Zámrsk, fond Východočeského KV KSČ, inv. č. 114, kart. č. 295, sign. 1c/199/21–24, zasedání předsednictva 2. 3. 1989.

94 Tamtéž.

95 Tamtéž.

96 Tamtéž.

97 Na druhou stranu se též objevovaly logické názory, že by se tato stanoviska, která jsou oficiálně kritizována, také měla zveřejňovat, aby bylo patrné, co a proč se vlastně pranýřuje.

98 K tomu pro srovnání viz Petráš, Jiří, ref. 15.

99 Viz pozn. 35.

ném vývoji, tápe a pasivně vyčkává. Dosavadní kontrapropaganda není dostatečně účinná.[100]

***

Ekologie – další velké východočeské téma konce osmdesátých let.[101] Hlavní problémy byly definovány v oblasti vodního hospodářství (nevyrovnaná bilance vodních zdrojů v kraji, kvalita upravené vody pro spotřebitele – zejména v oblasti Královéhradecka a Pardubicka),[102] v oblasti čistíren odpadních vod,[103] znečišťování ovzduší (hlavními viníky byly určeny elektrárny ve Chvaleticích, Opatovicích, Poříčí u Trutnova, teplárny v Náchodě, Dvoře Králové nad Labem a Pardubicích a také Východočeské chemické závody Synthesia Semtín). Svým dílem přispíval i dálkový přenos škodlivin z komínů vyšších než 100 metrů.[104] Vedle odsíření, plynofikace a dalších inovací měla přinést zlepšení i plánovaná výstavba jaderné elektrárny Tetov.[105] Vážným problémem byl i úbytek kvalitní zemědělské půdy, která mizela pod novostavbami soukromého i hospodářského charakteru.

Na tomto místě musíme udělat menší odbočku, která však s ostatním textem souvisí. Jde o onu nenápadnou zmínku o jaderné elektrárně na území Východočeského kraje. Dne 8. června projednávalo předsednictvo KV KSČ „informaci o poznatcích ze zabezpečování zásobování národního hospodářství a obyvatelstva palivy, energií, potravinami a zajišťování dopravy v zimním období 1988/89".[106] V úvodu byla uvedena pochmurná informace, že před zimním obdobím roku 1989 je zásobování malo- i velkoodběratelů na kritické úrovni. *Skutečností je, že dosavadní ceny*

100 SOA Zámrsk, fond Východočeského KV KSČ, inv. č. 114, kart. č. 295, sign. 1c/199/21–24, zasedání předsednictva 2. 3. 1989, signální vnitrostranická informace z Vč kraje dne 14. 2. 1989.

101 Tamtéž, návrh hlavních směrů hospodářského a sociálního rozvoje kraje do roku 2000 – část hlavní cíle v oblasti ekologie (stanovisko ekonomické a zemědělské komise KV KSČ a komise KV KSČ pro problematiku tvorby a ochrany životního prostředí.

102 Východiskem ze situace mělo být především vybudování nádrže Pěčín na Zdobnici, stavba měla být dle plánu zahájena v roce 1991. Tamtéž, zasedání předsednictva 2. 3. 1989.

103 V té době byly rozestavěny čističky např. v Havlíčkově Brodě, Chotěboři, Chrudimi, Hlinsku, Polici nad Metují, Pardubicích, Opočně, Dvoře Králové nad Labem, Vrchlabí, Jilemnici, Trutnově, Lanškrouně a Vysokém Mýtě. V rámci pětiletého plánu mělo být ještě v akci „Z" rozestavěno dalších 50 čističek. Navíc se v roce 1989 a 1990 měla zahájit výstavba celoměstských čističek odpadních vod ve vybraných městech kraje.

104 To se týkalo také příhraničních elektráren umístěných v Polské lidové republice a Německé demokratické republice (Turow a Boxberg).

105 Tetov, obec (v současné době cca 170 obyvatel) ležící asi 50 km západně od Pardubic na pravém břehu Labe, několik kilometrů severně od Chvaletic (levý břeh Labe). Blíže viz *Obec Tetov* [online]. Dostupné z: http://www.tetov.cz [cit. 2017-07-03].

106 SOA Zámrsk, fond Východočeského KV KSČ, inv. č. 114, kart. č. 297, sign. 1c/201/30–36, zasedání předsednictva 8. 6. 1989.

i po jejich přestavbě většinu organizací nedostatečně motivují na hospodaření s palivy a energiemi. Jinak by těžko mohlo existovat tolik případů plýtvání…[107] I přes snahu o racionalizaci a šetření energiemi bylo v kraji neustále dosti podniků a organizací, které s tím měly problémy, a plýtvání bylo na denním pořádku – a to kvůli zastaralosti výrobních prostředků a také – jak bylo ve zprávě několikrát výslovně zdůrazněno – kvůli nedostatečné motivaci a lhostejnosti na všech stupních výroby.

V dodávkách tepla pro největší města kraje – Hradec Králové, Pardubice a Chrudim – sehrávala zásadní roli Elektrárna Opatovice. I když dodávala vše podle plánu, horší situace vládla v Hradci Králové a Pardubicích. V krajském městě se v zimě 1988/1989 nepodařilo zprovoznit nově zbudovaný teplovod, v Pardubicích byla příčinou komplikací zastaralost teplovodní sítě, která dokonce akutně hrozila havárií. Neradostný výsledek: *V současné době se nedaří naplnit schválenou rozvojovou teplofikační studii hradecko-pardubické aglomerace a nedaří se naplnit dohody mezi Federálním ministerstvem paliv a energetiky a Ministerstvem průmyslu ČSR.*[108] Problémy byly, kam se člověk podíval. Na první pohled ovšem všemu vévodily dva faktory: lhostejnost a absence motivace lidí a „vybydlenost", zastaralost techniky, výrobních prostředků, zařízení…

S výstavbou jaderné elektrárny v lokalitě Tetov[109] to však v roce 1989 nebylo zdaleka jednoduché, neboť východočeská lokalita měla dva mocné konkurenty. Po dostavbě temelínské jaderné elektrárny[110] počítala československá vláda především s výstavbou jaderných elektráren na východním Slovensku (Kacerovce[111]) a na severní Moravě (Blahutovice[112]). Jak je patrné z materiálu KV KSČ, odborné expertizy pražských (Energoprojekt a Výzkumný ústav palivo-energetického průmyslu) i pardubických (ORGREZ) odborných ústavů[113] doporučovaly po dostavbě v temelínské

107 Tamtéž, zasedání předsednictva 8. 6. 1989, informace o poznatcích ze zabezpečování zásobování národního hospodářství a obyvatelstva palivy, energií, potravinami a zajišťování dopravy v zimním období 1988/89.

108 Tamtéž, zasedání předsednictva 8. 6. 1989, informace o poznatcích ze zabezpečování zásobování národního hospodářství a obyvatelstva palivy, energií, potravinami a zajišťování dopravy v zimním období 1988/89.

109 JE Tetov – plánováno 4× 1 000 MW, plánované rozpočtové náklady cca 52 miliard Kčs. Postupné uvádění jednotlivých bloků do provozu v letech 2004, 2005, 2006 a 2008.

110 Jednotlivé temelínské bloky měly být dány do zkušebního provozu postupně v letech 1992, 1994, 1995 a 1997. Viz SOA Zámrsk, fond Východočeského KV KSČ, zasedání předsednictva 8. 6. 1989, inv. č. 114, kart. č. 297, sign. 1c/201/30–36, informace o záměrech výstavby jaderné elektrárny východních Čech.

111 JE Kacerovce – 2× 1 000 MW, plánované rozpočtové náklady cca 28 miliard Kčs.

112 JE Blahutovice – 2× 1 000 MW, plánované rozpočtové náklady cca 28 miliard Kčs.

113 V této době se ale teprve připravovaly podklady pro sovětskou expertizu, avšak jak východočeští komunisté se znepokojením konstatovali: *... jejíž provedení se doposud z neznámých příčin opožďuje*. SOA Zámrsk, fond Východočeského KV KSČ, inv. č. 114, kart. č. 297, sign. 1c/201/30–36, zasedání předsednictva 8. 6. 1989.

lokalitě upřednostnit stavbu v Tetově, a to z ekologických i ekonomických důvodů[114] i z hlediska umístění lokality a její poloze vůči Praze, protože z Tetova by bylo hlavní město nejefektivněji zásobováno teplem.[115] Centrální orgány ovšem na tyto expertizy nijak nereagovaly. *Dokonce se jeví situace tak, že jsou intenzivněji posilovány a podporovány záměry na přednostní výstavbu především jaderné elektrárny Blahutovice (viz rozhovor v Rudém právu ministra FMPE s. ing. Krumnikla dne 10. 3. 1989 nebo článek v Hospodářských novinách č. 14/89 ke splavnění řeky Moravy s. ing. Čuby apod.).* […] *K úspěšnému projednávání zpracovaného informačního záměru bude potřeba dokumentovat některé problémy odbornými specializovanými studiemi. Právě v této oblasti se v současnosti vyhrocuje problém, že na tyto studie není dostatek finančního krytí, a tudíž je nelze ani objednávat. Naproti tomu jsou urychleně zabezpečovány obdobné studie na jadernou elektrárnu Blahutovice, neboť podle již citovaného vládního nařízení č. 18/1988 má garantovanou přednost. Tato okolnost může být při konečném rozhodování jedním z rozhodujících argumentů o nedostatečné připravenosti lokality Tetov.*[116]

Na tomto místě je třeba poznamenat, že ze záměru vybudovat jadernou elektrárnu v Tetově nebyly nadšeny ani kompetentní orgány na úrovni okresu Pardubice. Na společném zasedání předsednictva OV NF a rady ONV, které proběhlo 23. února 1989, vetkly své připomínky a – zcela pragmaticky – i podmínky pro budoucí souhlas do *souhrnného stanoviska ONV Pardubice pro Československou expertizu k výběru staveniště pro jadernou elektrárnu 4x VVER 1 000 MW v oblasti východních Čech.*[117] Pardubický ONV v první řadě požadoval vypracovat v rámci československé expertizy komplexní materiál, který by postihl veškerou činnost v území budoucí JE připravovanou jednotlivými investory s uvedením všech souvislostí, vlivů a dopadů na území a zdroje a současně vypracovat návrh na koordinaci a způsob řešení vzniklých disproporcí, tedy co mohou občané dotčeného území očekávat a kdo a jak jim pomůže zdolávat těžkosti spojené s výstavbou elektrárny.

Velký problém viděli Pardubičtí v pracovní síle a v oblasti bydlení: *Požadujeme seriózně objektivizovat a vyhodnotit bilance zdrojů pracovních sil z dotčených okresů. Upozorňujeme, že v době výstavby a provozu jaderné elektrárny bude počet*

114 Podle expertiz by úspora dosáhla v investičních nákladech cca 13–14 miliard Kčs a roční úspora přepočtených provozních nákladů cca 1,7 miliardy Kčs.

115 Podle expertiz by zásobování Prahy z Tetova mělo pozitivní přínos pro životní prostředí: snížení emisí radioaktivních látek do ovzduší (10–100násobné snížení) oproti provozu hnědouhelných zdrojů.

116 SOA Zámrsk, fond Východočeského KV KSČ, inv. č. 114, kart. č. 297, sign. 1c/201/30–36, zasedání předsednictva 8. 6. 1989, informace o záměrech výstavby jaderné elektrárny východních Čech.

117 SOkA Pardubice, společná schůze předsednictva OV NF a rady ONV Pardubice, 23. 2. 1989, ONV Pardubice 1960–1990, kn. 244, souhrnné stanovisko ONV Pardubice pro Československou expertizu k výběru staveniště pro jadernou elektrárnu 4× VVER 1 000 MW v oblasti východních Čech.

produktivního obyvatelstva v okresu Pardubice klesat. Pokud v okrese nebudou vytvořeny potřebné podmínky pro migraci a stabilizaci pracovníků jaderné elektrárny (výstavba bytů), dojde k přesunům pracovních sil do jaderné elektrárny (větší atraktivnost). […] *Řešení bydlení formou ubytoven a malobytů bude zákonitě vyvolávat problémy v sociální struktuře sídel a jejich rozmístění je třeba řešit proporcionálně s byty. Nedostatečně jsou řešeny investice do sociální oblasti.*[118] ONV dále odkazoval na materiál, který již v srpnu 1988 předal pardubické organizaci ORGREZ, ve kterém nabízel lokality pro bytovou výstavbu.[119] ONV dále požadoval vytvořit analýzu dopravní situace: jak dopravovat materiál i osoby na místo výstavby JE, a to jak po silnici, tak po železnici. V této souvislosti doporučoval napojení na železniční stanici ve Chvaleticích a vytvoření trasy Práchovice–Přelouč–Chvaletice–JE. Pardubičtí rovněž požadovali zahrnout do investic na výstavbu JE i finanční náklady na výstavbu a rekonstrukci mostů a komunikací, náklady na nákup autobusů, rozšíření závodů ČSAD, byty a provozní náklady a náklady na údržbu komunikací. Vedle toho materiál upozorňoval na to, že výstavba JE s sebou ponese velké nároky na zabírání zemědělského a lesního půdního fondu, což se zákonitě odrazí v krajině a bude to mít nepříznivé ekologické důsledky, stejně tak negativní může být i dopad na množství a kvalitu pitné vody v regionu. Jako poslední bod byly uvedeny nutné kompenzace pro region:

- stavby ekologického charakteru (čistírny odpadních vod, kanalizace, vodovody, koridory zeleně atd.): 800 mil. Kčs,
- stavby občanské vybavenosti (zdravotnictví, školství, tělovýchova, kultura): 400 mil. Kčs,
- stavby technické infrastruktury (teplofikace, dopravní řešení): 300 mil. Kčs.

Závěrečné stanovisko okresních politiků bylo celkem jasné: *Zásadně nesouhlasíme se záměrem využít pracovní síly z okresu Pardubice bez umístění odpovídajícího rozsahu bytové výstavby v okrese Pardubice. Požadujeme, aby další stupeň dokumentace řešil naše připomínky včetně nároků na kompenzační opatření, kterými podmiňujeme lokalizaci jaderné elektrárny na území našeho okresu. Za předpokladu splnění našich požadavků s lokalizací jaderné elektrárny na území okresu Pardubice souhlasíme.*[120]

Jak dopadla polemika mezi ONV a komunisty okresu Pardubice a KV KSČ v Hradci Králové, můžeme vytušit z jednání krajských elit, kde o nesouhlasných stanoviscích není žádná zmínka. Dá se předpokládat, že zvítězil „vyšší zájem“,

118 Tamtéž.

119 Bytová výstavba: Pardubice-Cihelna 2 400 bytových jednotek, Pardubice-Polabiny V/3 200 b. j., Bohdaneč centrum 300 b. j., Chvaletice minimálně 300 b. j. a Přelouč 300 b. j. Ubytovny byly navrženy následovně: Pardubice-Stavařov 400 lůžek, Pardubice-Polabiny 200 lůžek, Pardubice – autobusové nádraží 200 lůžek, Bohdaneč 600 lůžek, Mělice (?) 200 lůžek. SOkA Pardubice, ref. 117.

120 Podepsán předseda ONV Pardubice ing. Viktor Chrobok. SOkA Pardubice, ref. 117.

Pardubičtí byli umravněni metodou cukru a biče, aby již nesypali písek do krajského stranického soukolí. Dnes již nevíme, zda při rozhodování československých stranických a státních elit hrála prim ekologická stanoviska, či zda to bylo mocné ostravské loby, které v Praze zjevně existovalo, jisté však je, že východočeští komunisté byli touto situací zjevně zhrzeni a rozčarováni. Na tetovský projekt od té doby sedal archivní prach.[121]

***

Vraťme se zpět do každodennosti posledního roku reálného socialismu. O čem jsme psali výše, přetrvávalo i v následujících měsících, ba co více, nabíralo to na intenzitě. Jak se psalo v *informaci o vývoji politické situace v kraji v průběhu I. čtvrtletí 1989*[122]: *Připomínky, stanoviska a požadavky vlivem vystoupení nepřátelských struktur dostaly nový, vyloženě třídně politický obsah.*[123] Slovník jako z jiného světa (a to i nazíráním dobovou optikou) stejně jako následné zaštiťování se masovou podporou lidu: *Svůj nesouhlas s protisocialistickou činností skupin a jednotlivců vyjádřila řada základních organizací strany, státní a společenské organizace, pracovní kolektivy i jednotlivci. Na manifestacích při příležitosti 41. výročí Února 1948 a dalších akcích dalo podporu politice komunistické strany otevřeně najevo desetitisíce pracujících.*[124] Ve spontánní podporu strany a vlády věřily nebo chtěly věřit snad a jedině komunistické elity (a to jistě zdaleka ne všechny). Jako by žily v jiném světě, který neměl se světem reálným nic společného.

I přes tyto sebechlácholivé tóny si museli nejvyšší krajští komunisté přiznat, že tak trochu „remcá" i členská základna, zejména nelibě nese „úpravu cen" maloobchodních v souvislosti se změnami velkoobchodními, jež s sebou přinášela přestavba hospodářského mechanismu našeho hospodářství. Nejen komunisté s nevolí sledovali mizení levných výrobků a produktů jakéhokoliv druhu z trhu. A co více –

121 K tomuto projektu ještě dvě snad ne nepodstatné poznámky. Původní vybrané místo pro východočeskou jadernou elektrárnu byly Opatovice, to se ovšem po černobylské jaderné tragédii změnilo. Navíc je zpráva KV KSČ až překvapivě otevřená, když konstatuje, že *situaci poněkud „komplikuje" skutečnost, že stávající, i v ČSSR užívaný, typ reaktoru VVER 1 000 MW je hluboko pod světovými parametry především v náročnosti na spotřebu materiálů, ale i v řídicích a regulačních systémech a počtem obslužných pracovníků. Technický projekt, jehož dodavatelem je SSSR, na novou generaci VVER 1 000 MW je přislíben na léta 1992 až 1993. Do té doby je vázána i projekční příprava nejen zakládání reaktorové budovy, ale prakticky i všech dalších rozhodujících objektů připravovaných jaderných elektráren.* SOA Zámrsk, fond Východočeského KV KSČ, inv. č. 114, kart. č. 297, sign. 1c/201/30–36, zasedání předsednictva 8. 6. 1989, informace o záměrech výstavby jaderné elektrárny východních Čech. Z celostátního hlediska NA Praha, fondy ÚV KSČ a Předsednictva vlády ČSR.

122 Tamtéž, zasedání předsednictva 6. 4. 1989, informace o vývoji politické situace v kraji v průběhu I. čtvrtletí 1989.

123 Tamtéž.

124 Tamtéž.

zvýšením peněžních příjmů obyvatelstva se zvyšovala jeho koupěschopnost, avšak peníze nebylo mnohdy za co utratit. Ani zvyšování dodávek z tuzemska či z dovozu (ze západních zemí) u nejvíce žádaných druhů spotřebního zboží, nábytku, obuvi a textilu a dalšího nemohlo tuto vysokou koupěschopnost nasytit.[125]

Nedostatkovým se v kraji stalo dokonce i Rudé právo: na ideologické oddělení KV KSČ došla informace, že s platností od 20. dubna 1989 snižuje vydavatelství Rudého práva pro kraj – samozřejmě dočasně – dodávky listu pro všední dny o 5 500 kusů. Důvod byl prozaický – nedostatek novinového papíru. Krajští komunisté sice vyjádřili nesouhlas, to však bylo vše, co mohli dělat.[126] V hledáčku zájmu byla samozřejmě i situace v dosud spřátelených zemích jako Polsko, Maďarsko a Jugoslávie.[127] V souvislosti s tím komunisté kritizovali sdělovací prostředky jako příliš strohé v předávávání informací a chyběly jim též komentáře, které by uváděly informace „na pravou míru". Z toho pak dle nich profitovaly socialismu nepřátelské síly. Ve východních Čechách bylo opět ostře sledováno Polsko a tamní jednání mezi PSDS a opozicí u kulatého stolu.[128] Předsednictvo KV KSČ též smutně konstatovalo, že se nedaří přijímat nové kandidáty a členy do řad komunistické strany, kromě mladých[129] (viz výše) nejevili o členství zájem ani dělníci.[130]

V měsíci květnu se stalo několik případů, které se projednávaly až na předsednictvu KV KSČ. Předně to bylo podezření ze zfalšovaných voleb ředitele s. p. Pleas Havlíčkův Brod.[131] Vedle této lapálie, zaviněné samotnými krajskými elitami, došlo

125 Tamtéž, inv. č. 114, kart. č. 296, sign. 1c/199/25, zasedání předsednictva 11. 5. 1989. Dále například tamtéž, zasedání předsednictva KV KSČ dne 8. 6. 1989. Tamtéž, inv. č. 114, kart. č. 297, sign. 1c/201/30–36, zasedání předsednictva 8. 6. 1989.

126 Signální vnitrostranická informace z Vč kraje dne 19. 4. 1989. Dále například zasedání předsednictva KV KSČ dne 25. 5. 1989. Tamtéž, inv. č. 114, kart. č. 296, sign. 1c/199/25, zasedání předsednictva 11. 5. 1989.

127 Tamtéž, zasedání předsednictva 26. 4. 1989, informace o politické situaci a postupu stranických orgánů, základních organizací při zabezpečování návrhů XVII. sjezdu a usnesení ÚV KSČ ve Východočeském kraji dne 10. 4. 1989.

128 Tamtéž, zasedání předsednictva 11. 5. 1989, signální vnitrostranická informace z Vč kraje dne 19. 4. 1989.

129 Stejnou krizí procházel samozřejmě i Socialistický svaz mládeže. Například OV KSČ Hradec musel na jaře 1989 řešit případ jedné studijní skupiny na Pedagogické fakultě v Hradci Králové, která chtěla jako jeden muž vystoupit z řad členů SSM. Tamtéž, zasedání předsednictva 11. 5. 1989.

130 Tamtéž, zasedání předsednictva 26. 4. 1989, informace o politické situaci a postupu stranických orgánů, základních organizací při zabezpečování návrhů XVII. sjezdu a usnesení ÚV KSČ ve Východočeském kraji dne 10. 4. 1989.

131 Na schůzi stranického výboru KSČ s. p. Pleas byli i za přítomnosti představitele KV KSČ představeni dva kandidáti na ředitele podniku: stávající ředitel Titz a dosavadní ekonomický náměstek Ruml. Chaos do situace vneslo rozhodnutí předsednictva KV KSČ, kterým byl stávající ředitel – a to i přes nesouhlas zaměstnanců podniku, stranického výboru podniku a OV KSČ – vyřazen ze hry. Místo něj byl do volebního klání dosazen stávající výrobně-technický

k mimořádné situaci při ostrých střelbách Lidových milicí z okresu Semily, kdy bylo při výbuchu granátu zraněno pět členů štábu LM. „Výbušná" též mohla být situace v krajském městě, kde došlo dne 21. května 1989 k poruše plynového potrubí a 9 781 odběratelů bylo bez plynu, naštěstí ne příliš dlouho. Pozornost elit byla zaměřena i na pořad Svobodné Evropy „Československo a stalinismus" ze dne 12. května 1989 a též na schůzku devíti chartistů v čele s Jaroslavem Šabatou v Jaroměři dne 19. května 1989.[132] Někteří členové předsednictva KV KSČ rovněž upozorňovali na vzmáhající se aktivitu sekty jehovistů v kraji, jiní zase kritizovali podmíněné propuštění disidenta a chartisty V. Havla po uplynutí poloviny trestu a poukazovali na to, že lidé toto propuštění kritizují, že údajně vůči politické opozici požadují větší tvrdost a zásadový postoj. Komunistická strana se prý dostává do defenzivy, přestává být akceschopná a mezi jejími členy narůstá pasivita a nekázeň.[133]

S nadcházejícím létem se situace na vnitřním trhu nelepšila, spíše naopak. Předsednictvo KV KSČ tak muselo na svém prvním červnovém zasedání projednat příslušnou zprávu, ostatně stav zásobování obyvatelstva se stal v roce 1989 vedle pravidelně projednávané názorové hladiny obyvatelstva a politické situace v kraji evergreenem, na rozdíl od předchozích let, kdy se projednávaly tyto zprávy pouze v dopředu naplánovaných termínech. *Zpráva o stavu trhu ve Vč kraji*[134] byla poměrně smutné a depresivní čtení: *V sortimentu potravinářských výrobků se výrazně zhoršilo zásobování mlékárenskými výrobky a z důvodu neplněné výrobní kapacity jsou v celém kraji kráceny dodávky zejména acidofilního mléka, podmáslí, 18% zakysané smetany, tvarohů a jogurtů. Zájem o tyto výrobky roste v souvislosti se zvýšenou spotřebou rané zeleniny. Přes přijatá opatření je nejkritičtější stav na závodě PMV Trutnov, kde navíc probíhá oprava stáčecí linky s dopadem na krácení dodávek do okresů Trutnov a Náchod. Situace se ještě zhoršila ve 23. týdnu, kdy po nástupu kontrolní skupiny VLK ČSR je zastavena výroba podmáslí a expedice i dalších výrobků pro neodpovídající kvalitu* […], *resp. nedodržování technologických postupů.*[135] Nejinak tomu bylo i se sýry, zejména tavenými a plísňovými, musely být omezeny dodávky tatarské omáčky – to zase pro nedostatek skleněných obalů. Vzhledem k vysokým exportním úkolům bylo zanedbáváno domácí obyvatelstvo v oblasti porcovaných kuřat. Plynulé nebylo ani zásobování prodejen chlebem a pečivem (okresy Ústí nad Orlicí, Náchod, Havlíčkův

ředitel GŘ Pletařský průmysl Písek Zdeněk Kainz. Jako důvod vyřazení stávajícího ředitele a horkého favorita uvedlo předsednictvo KV KSČ pouze vágní konstatování, že se tak stalo *po provedené kontrole úkolů z komplexního hodnocení.* Nakonec byl zvolen favorit předsednictva KV KSČ, a to 50,4 % hlasů přítomných volitelů. Nicméně názor, že volby byly zmanipulované, byl mezi lidmi poměrně rozšířený. Tamtéž, zasedání předsednictva 25. 5. 1989.

132 Tamtéž.

133 Tamtéž. Dále například SOA Zámrsk, fond Východočeského KV KSČ, inv. č. 114, kart. č. 297, sign. 1c/201/30–36, zasedání předsednictva 8. 6. 1989 a zasedání předsednictva 22. 6. 1989.

134 Tamtéž, zpráva o stavu trhu ve Vč kraji.

135 Tamtéž.

Brod a Hradec Králové), stejně tomu bylo i u mražených výrobků (mořské ryby, hotová jídla, smetanové krémy). Velmi jemně bylo upozorněno na to, že problémy přijdou s dobou zavařování, kdy se dají očekávat výpadky v zásobování cukrem, octem a konzervačními přípravky. Piva, na rozdíl od nealkoholických nápojů, však bylo dost.[136]

V sortimentu průmyslového zboží nebylo lépe: *Dlouhodobý nedostatek zboží investičního charakteru vyplývá z neplnění požadavku obchodu ze strany výroby a ani uskutečňované dovozy nestačí poptávku plně pokrýt. K sortimentním nedostatkům trvalejšího charakteru v textilním a oděvním zboží se nadále přidružuje prohlubující se neuspokojivá nabídka např. punčochových kalhot v nižších cenových polohách, pánských trenek, plavek, elastického prádla ad. Neuspokojena zůstává poptávka po dámské obuvi a sportovní chlapecké i pánské obuvi, jež bude částečně nahrazena dovozem z ČLR.*[137] I v tomto období občané jen těžko sháněli prací prášky, šampony, zubní kartáčky. Na druhou stranu bylo ve skladech dost zboží, které čekalo na turistickou sezónu: stany, tlumoky a krosny, míče na odbíjenou a kopanou, mapy, pohlednice, krémy na opalování a sluneční brýle. Občanstvo, resp. 640 šťastných zájemců, též dle této informativní zprávy vyčkalo dne 2. června 1989 údajně v klidných frontách bez rozepří a ve svornosti ve všech pěti krajských autosalónech Mototechny na záznamy osobních automobilů Škoda 125. Ti šťastnější dostali moderní automobil ještě to samé čtvrtletí, ostatní až v následujících třech měsících (tak alespoň hovořil plán). Čeho bylo po delší době hojnost, byl toaletní papír a dámské hygienické vložky.[138] Co více si přát...

Blížily se prázdniny. Nejenom členové předsednictva, ale i předsedové základních organizací KSČ dostali na čas dovolených několik podnětů k přemýšlení, a to přímo revolučních. Předně to byla informace, že se v pražském centru zvažují otázky práva např. na sociální stávku. Neméně revoluční byla myšlenka, aby soukromníci mohli zaměstnávat pracovní síly v počtu od pěti do dvaceti.[139] Jak se v *informaci* píše, k oběma novotám zaujala většina předsedů ZO KSČ negativní stanovisko: *Se zaujetím diskutovali v tom smyslu, kdo bude odlišovat stávku sociální od politické. Navíc sociální politika státu vychází z celkové politické linie KSČ. K případnému návrhu zákona o najímání pracovních sil je shodně tlumočen názor, že zkomplikuje situaci v národním hospodářství. Zpochybňován je jeho přínos pro rozšíření služeb pro*

136 Tamtéž.

137 Tamtéž.

138 Tamtéž.

139 Tamtéž, inv. č. 114, kart. č. 297, sign. 1c/201/30–36, zasedání předsednictva 22. 6. 1989, signální vnitrostranická informace z Vč kraje k 30. 5. 1989. O tom, že problémy v průmyslu byly prakticky všude, kam se člověk podíval, svědčí i informace o tom, že ve s. p. KAROSA Vysoké Mýto byla zažehnána pouze s vypětím všech sil a s vydatnou pomocí s. p. LIAZ krize, která nastala nuceným přerušením výroby autobusů, neboť firmě se nedostávalo motorů.

obyvatelstvo.[140] Inu, na dobu dovolených dost námětů k přemýšlení a před stranickými a státními elitami bylo ještě horké léto a netušeně i podzim.

***

V Pardubicích, druhém největším městě kraje,[141] žilo v roce 1989 celkem 94 158 trvale žijících obyvatel. Občanů s přechodnou adresou zde pobývalo dohromady 6 428, tudíž to zavdávalo kronikáři města důvod k jásavému nadšení, že občanstvo okresního města překročilo metu 100 000.[142] Bylo zde několik významných nadregionálních průmyslových podniků. Předně to byly Východočeské chemické závody Synthesia, kde bylo v roce 1989 zaměstnáno téměř 10 000 pracovníků. Součástí tohoto státního podniku byly i výzkumné ústavy: Výzkumný ústav organických syntéz a Výzkumný ústav průmyslové chemie.[143] Více než 6 000 zaměstnanců měl druhý největší podnik ve městě – s. p. Tesla Pardubice. Z dalších průmyslových podniků můžeme jmenovat PARAMO (Pardubická rafinerie minerálních olejů)[144] nebo Továrnu na výrobu mlýnských strojů.

140 Tamtéž. Na tomto místě je zapotřebí podotknout, že nařízení vlády ČSR č. 1/1988 Sb., o prodeji zboží a poskytování jiných služeb občany na základě povolení národního výboru, nemělo v praktickém životě žádný velký ohlas. Počet živností se do konce roku 1989 pohyboval v jednotlivých městech v řádech jednotek, maximálně desítek, ale ani na počátku roku 1990 nešlo, zejména v menších městech a na venkově, o žádnou hitparádu, jak o tom svědčí řada kronikářských záznamů. Přesné znění viz Nařízení vlády č. 1/1988 Sb. In: *Zákony pro lidi* [online]. Dostupné z: https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1988-1 [cit. 2018-07-16]. Blíže např. VALEŠ, Lukáš; PETRÁŠ, Jiří. *Sametová revoluce v jižních Čechách I. a II. Jihočeská města a okresy v přelomových letech 1989/1990*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2017.

141 Autor těchto řádek si nemůže na tomto místě odpustit jistý šleh. Celorepublikově byla známa nevraživost Hradce Králové a Pardubic jakožto dvou největších a strategicky a průmyslově nejdůležitějších měst kraje, která měla tu smůlu, že vzdálenost mezi nimi činila slabých 30 km. Pro Hradečany byli Pardubičtí „perníkáři", v opačném gardu se říkalo Hradečanům „mechováci". Nutno dodat, že podobné animozity zcela jistě panovaly i v jiných krajích, například i v Jihočeském. Avšak mezi Českými Budějovicemi a Táborem byla ještě o více než 30 km větší vzdálenost a byly zde i větší rozdíly v charakteru obou měst.

142 Kronika města Pardubic, uložena v SOkA Pardubice, MěNV Pardubice, kn. 6. Kronikářem města byl v tomto roce František Dosoudil, jehož to byl po pětiletém působení na tomto postu poslední zápis. Na výtvarné stránce kroniky se podíleli akademická malířka Taťána Vojtková (perokresby, grafická úprava) a Josef Procházka (vazba) a kroniku vytvořil, svázal František Kusý.

143 Součástí podniku bylo i Střední odborné učiliště chemické. Navíc podnik vydával svůj časopis Východočeský chemik. V měsíci březnu 1989 došlo ve VCHZ k tragédii (vzhledem k charakteru a zaměření podniku k nim bohužel čas od času docházelo a dochází), smrtelnému úrazu jednoho z pracovníků v provozu stavební údržby. Kronika města Pardubic, ref. 142.

144 Tamtéž. Na konci roku 1988 byla v podniku zahájena významná ekologická stavba – hydraulická ochrana podzemních vod. Blíže viz čl. Další ekologická stavba zahájena. *Zář, orgán OV KSČ a ONV v Pardubicích*, 7. 4. 1989, č. 28, r. 39–49, s. 1.

V čele OV KSČ Pardubice stál v roce 1989 vedoucí tajemník Jaroslav Kubínek a jeho tajemníci Dobroslav Šimonka, Jan Kučera, Josef Vejr (na jaře 1989 vystřídán Františkem Čapkem) a František Tesař. Předsedkyní Okresní kontrolní a revizní komise byla Jaroslava Tlapáková. Předsedou ONV Pardubice se stal po volbách v roce 1986[145] Ing. Viktor Chrobok, funkcemi místopředsedů byli pověřeni Ing. Karel Alinče[146], Zdeňka Šejblová, Václava Brandejsová a Ladislav Víšek. Na úrovni města stál v čele Městského výboru KSČ předseda Stanislav Petržilka a jeho kolegové Milada Freudlová, Jaroslav Šimon a František Hovorka. Předsedou pardubického Městského národního výboru byl v roce 1989 Jaroslav Šimon,[147] který měl k ruce místopředsedy Pavla Hlineckého, Věru Špačkovou a Jana Rubišara (zemřel v září 1989)[148] a tajemníka Václava Rompota.

Stejně jako v Českých Budějovicích[149] bylo i v Pardubicích zastoupeno vysoké školství, a to Vysokou školou chemicko-technologickou. Vedle významných muzejních institucí spojovala obě města i existence profesionální divadelní scény; na rozdíl od Jihočeského divadla, které mělo tři soubory (činohra, opera, balet) – byť diskutabilní, regionální úrovně – bylo pardubické divadlo jednosouborové (činohra). Oproti jiným regionům, kde představitelé kulturní fronty připravovali svým jednáním politickým elitám nejednu horkou chvilku,[150] nebylo v první polovině roku 1989 o divadelnících z Pardubic a Budějovic vůbec slyšet.[151] Co bychom též mohli pokládat

145 Volby do zastupitelských orgánů všech stupňů proběhly v ČSSR ve dnech 23. a 24. 5. 1986. Ustavující plenární schůze ONV Pardubice se odehrála dne 5. 6. 1986.

146 Z funkce místopředsedy ONV byl ing. Karel Alinče odvolán na vlastní žádost (zdravotní důvody) k 1. 10. 1989. Blíže viz SOkA Pardubice, Inventář ONV Pardubice 1960–1990, zpracováno v roce 2005, dále SOkA Pardubice, schůze rady ONV Pardubice 14. 9. 1989, kn. 248, a schůze rady ONV Pardubice 21. 9. 1989, kn. 249.

147 Do funkce předsedy MěNV byl zvolen na schůzi dne 9. 6. 1986. Blíže viz tamtéž, Inventář MěNV Pardubice 1954–1990, zpracováno v roce 2007.

148 Volba místopředsedy MěNV za zemřelého Jana Rubišara byla na programu schůze dne 13. 12. 1989, tedy již v nových společenských a politických podmínkách. Navrženi byli dva kandidáti: Jan Krátký, bezpartijní (od roku 1988 vedoucí odboru místního hospodářství MěNV), a Jiří Zeman, člen ČSL. Žádný z kandidátů však nedostal potřebný počet hlasů, takže se volba přesunula do roku 1990. Kronika města Pardubic, ref. 142.

149 V jihočeském krajském městě působila samostatná Pedagogická fakulta a dále Provozně-ekonomická fakulta Vysoké školy zemědělské v Praze.

150 PETRÁŠ, Jiří, ref. 15.

151 To, že pardubická kulturní fronta byla v první polovině roku 1989 vcelku prorežimní, bylo patrné z přijetí kulturních pracovníků stranickými i státními představiteli okresu a města v budově MěNV v Pardubicích dne 11. 1. Umělcům byly rozdány metály a čestné ceny. Srov. čl. Přijetí kulturních pracovníků. *Zář, orgán OV KSČ a ONV v Pardubicích*, 13. 1. 1989, č. 4, r. 39–49, s. 2. Aktivismus umělců byl stvrzen v březnu 1989 dopisem pardubických divadelníků s názvem K čemu chceme přispívat. V závěru jistě upřímně myšleného dopisu se umělci vyznávají: *Rozhodně odsuzujeme jakékoliv pokusy zneužít procesu demokratizace k narušení klidu, pořádku a pokojného života lidí. Naším zájmem je rozvoj socialistické kultury a umění,*

za styčné body, byla v obou městech příprava na výročí založení, která se chystala na rok 1990.[152] Na tomto místě by se dala připomenout ještě jedna událost: v roce 1989 proběhly oslavy u příležitosti 130. výročí zprovoznění železnice Pardubice–Liberec.[153] Trať vznikala ve třech etapách: Pardubice–Josefov (1857), Josefov–Turnov (1858) a Turnov–Liberec (1859). Koncesi na vybudování dráhy vydal v roce 1856 císař František Josef I. podnikatelům Johannu Liebiegovi, Vojtěchu Lannovi a bratrům Kleinovým.[154] Kdo tuší za jménem Vojtěcha (Adalberta) Lanny (23. dubna 1805 České Budějovice – 15. ledna 1866 Praha) slavného budějovického rodáka z neméně slavného rodu, hádá samozřejmě správně.[155]

Obě města procházela v sedmdesátých a osmdesátých letech velkým stavebním rozvojem: rozšiřovala se, jak přibýval počet jejich obyvatel, jak se rozšiřoval jejich průmyslový, ekonomický potenciál, dokonce i jak se rozšiřovaly areály vysokých škol a akademických center. Nicméně hlavní roli v tomto rozvoji hrála přece jenom panelová sídliště.[156]

České Budějovice byly v tomto období obkrouženy na severní a především západní straně mohutnými sídlištními aglomeracemi (Pražské sídliště, ale především sídliště Vítězného Února, po roce 1989 přejmenované na sídliště Šumava, a dále Vltava a Máj). Velkým podnětem pro tento stavební rozvoj byla výstavba jaderné elektrárny Temelín. Jižní, východní a severovýchodní část města měla spíše původní, venkovský charakter. V prostoru sídliště Vítězného Února se zdárně rozvíjel ambiciózní projekt Biologického centra ČSAV a areál Provozně-ekonomické fakulty VŠZ a vysokoškolských kolejí (od devadesátých let se zde buduje kampus Jihočeské univerzity).

To Pardubice zase měly velké plány se čtvrtí Polabiny, kde na pravém břehu Labe vznikal od šedesátých let velký útvar s více než 7 000 byty a více než 23 000 obyvateli, avšak postrádající kompletní zázemí a občanskou vybavenost. V plánu bylo změnit v letech 1989–1995 (v tomto roce měl být celý projekt dokončen) prostor podél Bě-

zvyšování úrovně naší práce a plné hlediště diváků spokojených z hlubokého uměleckého zážitku. Inu, co více si přáti. Srov. čl. Z dopisu pardubických divadelníků. K čemu chceme přispívat. *Zář, orgán OV KSČ a ONV v Pardubicích*, 3. 3. 1989, č. 18, r. 39–49, s. 3.

152 Východočeské Pardubice připravovaly na rok 1990 oslavy u příležitosti 650. výročí vzniku města, České Budějovice byly však přece jenom staršího data, založeny byly v roce 1265.

153 Jubileum železnice. *Zář, orgán OV KSČ a ONV v Pardubicích*, 7. 2. 1989, č. 11, r. 39–49, s. 1.

154 Železniční trať Pardubice–Jaroměř–Liberec. In: *Wikipedie* [online]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/%C5%BDelezni%C4%8Dn%C3%AD_tra%C5%A5_Pardubice_%E2%80%93_Jarom%C4%9B%C5%99_%E2%80%93_Liberec [cit. 2017-07-24].

155 K Vojtěchu Lannovi a rodu Lannů např. KOL. *Encyklopedie Českých Budějovic.* České Budějovice: Nebe, 1998, s. 231–234.

156 K počátkům panelové výstavby v Českých Budějovicích viz PETRÁŠ, Jiří. Na rohu Lidické a Mánesovy. In: *Staré Budějovice 2*. České Budějovice: Historicko-vlastivědný spolek v Českých Budějovicích, 2006, s. 95–113. ERBANOVÁ, Eva. Koldům v Českých Budějovicích. In: *Jihočeský sborník historický* 84. České Budějovice: Jihočeské muzeum, 2015, s. 292–305.

lehradské ulice tak, aby z ní vznikla městská třída a z celé čtvrti pak rekreační a obytná zóna. Plánovala se výstavba nové vodní plochy (1,5 ha) za ramenem starého Labe, u křižovatky Bělehradské s Hradeckou ulicí pak komplex kulturního, sociálního a společenského charakteru s hotelem a ubytovnou VCHZ. Dále se počítalo s výstavbou objektů prodejen a služeb (poštovní novinové služby, květinářství, kadeřnictví atd.) a samozřejmě i sportovního areálu (v plánu byla dokonce rychlobruslařská dráha).[157]

A to je vlastně asi tak vše. Kronikáři z Českých Budějovic i Pardubic ze svého úhlu pohledu nezmiňují ve svých zápisech nic, co by dávalo tušit, že na konci roku 1989 dojde k významným společenským a politickým změnám.[158] Taktéž okresní noviny Zář byly velmi skoupé na zprávy o reálném životě. O to více si ovšem všímaly různých politických výročí, aktualit, schůzí OV KSČ a MěV KSČ, stejně jako národních výborů. Inu, byl to tiskový orgán OV KSČ a ONV Pardubice.

***

Před československou společností byl poslední půlrok reálného socialismu – to ale ještě nikdo netušil. ČSSR v té době vypadala jako skanzen, jemuž se společenské procesy (zdánlivě) zcela vyhýbaly. Sovětský blok se drolil v Polsku, Maďarsku, Německé demokratické republice. Nová doktrína M. S. Gorbačova, která vystřídala doktrínu Brežněvovu, jež stála za okupací Československa v roce 1968, byla založena na zásadě nevměšování se do situace v cizích státech, a to i spřátelených. Pro československé stranické a státní elity, které svoji moc opíraly právě o L. I. Brežněva a jeho jednotky „dočasně" umístěné na území republiky, to nevěštilo nic dobrého. Druhá polovina roku s sebou nesla některá výročí, která slibovala konfrontaci režimu s politickou opozicí a se vznikající občanskou společností. Kdo si však v červnu roku 1989 dělal naděje, že Československo bude následovat jmenované „rebelské" státy socialistického tábora? Pomůže k tomu datum 21. srpna, 28. října, 17. listopadu, či úplně jiná událost?

Jisté bylo zatím pouze to, že komunistická strana, ač vládla a opírala se o mocný politický, státní, potlačovací a soudní aparát a moc, Ústavu ČSSR s článkem 4, Lidové milice atd., již nebyla oním obávaným mocenským monolitem. Její moc se drolila. Snad s výjimkou inteligence a technicko-hospodářských pracovníků (dnes mohli bychom říci bílých límečků a střední třídy) s ní již nechtěl mít nikdo nic společného. Nábory do řad kandidátů a členů strany u mladých a dělníků již dávno nedosahovaly plánovaných čísel. Jak se na ulici říkalo: první fáze socialismu – potíže růstu – přešla do fáze druhé, kterou byl růst potíží.

157 Srov. čl. Dostavba Polabin. *Zář, orgán OV KSČ a ONV v Pardubicích*, 17. 3. 1989, č. 22, r. 39–49, s. 2.

158 I když zde přece jenom jeden rozdíl je. Budějovický kronikář pod tlakem kooptacemi změněného MěNV v roce 1990 přičlenil k onomu nezáživnému zápisu zápis alternativní, který již „nové době" vyhovoval. Vznikl tak velmi svérázný a o to zajímavější dvojitý zápis událostí roku 1989. Více viz PETRÁŠ, Jiří. České Budějovice v roce 1989. In: KRÁKORA, Pavel. *Obnova demokracie v Československu po roce 1989*. Praha: Epocha, 2010, s. 182–207.

MATERIÁLY

„Teroru se nepodvolíme." Únor 1948 ve fondech Archivu bezpečnostních složek

Pavel Žáček

Ve fondech a sbírkách Archivu bezpečnostních složek je uložena celá řada archivních dokumentů vztahujících se bezprostředně k událostem února 1948, k převzetí moci Komunistickou stranou Československa (KSČ). Přestože jde mnohdy o primární zdroje informací dokládající nejenom postup centrálních i místních orgánů komunistické moci, ale také akce protikomunistické opozice, bylo z nich až dosud editováno pouze velmi omezené množství dokumentů,[1] někdy navíc v neúplné podobě, bez jakéhokoliv komentáře, poznámkového aparátu či řádné identifikace uložení písemností.[2]

Úvodním editovaným dokumentem je **situační zpráva prezídia Ředitelství národní bezpečnosti v Praze o událostech během všeobecné pohotovosti Sboru národní bezpečnosti z 20. až 26. února 1948**, která zachycuje bezpečnostní a správní opatření – včetně zostřené prohlídky periodického tisku a cenzury kulturních představení – realizovaná v klíčových převratových dnech na území hlavního města, včetně spolupráce s pořádkovými, státněbezpečnostními či kriminálními útvary, a v nemalé míře též politické události.

Druhým dokumentem je **souhrnná situační zpráva Místního velitelství Sboru národní bezpečnosti v Praze o činnosti za období od 20. do 29. února 1948**, v níž byly podchyceny veškeré organizační opatření i zákroky nasazených pořádkových útvarů a poplachových jednotek pohraničního útvaru SNB 9600 provedené v době nařízené přísné a kasární pohotovosti v centru Prahy buď proti antikomunistickým demonstrantům, anebo na podporu komunistických manifestujících.

1 Srov. BLAŽEK, Petr (ed.). Únorový převrat pohledem Ústředny StB při ministerstvu vnitra. In: *Paměť a dějiny*, 2008, č. 1, s. 102–115.

2 Srov. KAPLAN, Karel (ed.). *Únor 1948. Komentované dokumenty*. Praha: Epocha, 2018. V této zvláštní publikaci jsou zveřejněny i části zde editovaných dokumentů. Viz tamtéž, s. 104–105, 112–113, 168–169, 197, 214–215 a 222–223.

Třetím dokumentem je **celkový přehled situace na Slovensku ve dnech 20. února až 2. března 1948** z provenience VII. odboru Povereníctva vnútra[3], jejíž autoři se více než na popis rozsáhlých bezpečnostních opatření soustředili spíše na rychlý politický vývoj, radikální postup Komunistické strany Slovenska (KSS), zejména na zakládání akčních výborů a znárodňování, vedoucí až k izolaci a rozkladu hlavního politického soupeře – Demokratické strany (DS), dále na čistky v bezpečnostním aparátu a „šeptandu" mezi lidmi.

Další dva editované dokumenty (č. 4a, 4b) obsahují **zprávu o činnosti sektoru III/Aa skupiny III/A odboru III ministerstva vnitra v době od 20. února do 1. března 1948**, až příliš stručně odhalující činnost centrály vnitřního zpravodajství (tzv. opersektoru), a **přehled o zatýkání sedmnácti osob** útvary Státní bezpečnosti dle tzv. **seznamu A**.

Pátým editovaným dokumentem je **zpráva Kriminální ústředny v Praze o činnosti** podřízených složek – v podstatě pouze oblastní kriminální úřadovny – **ve dnech 20. února až 1. března 1948**.

Šestým dokumentem je **zpráva sektoru III/Ab skupiny III/A odboru III ministerstva vnitra** o činnosti zahraničního zpravodajství, o snaze sledovat situaci v pohraničním pásmu americké okupační správy v Německu včetně participace na cenzuře mezistátních telefonických hovorů a personální podpory vnitřního zpravodajství.

Posledním dokumentem je **zpráva Oblastní úřadovny Státní bezpečnosti v Praze o událostech ze dnů 17. až 26. února 1948**, zaměřená na činnost státněbezpečnostního aparátu proti politickým odpůrcům Komunistické strany Československa (KSČ), operativní průzkum a informační činnost v centru Prahy, zatýkání a vyšetřování osob, prohlídky sekretariátů nekomunistických stran Národní fronty, střežení důležitých zájmových objektů či politických akcí a ochranu představitelů stranické nomenklatury.

Hierarchicky jde o edici písemností centrálního řídicího zpravodajského aparátu ministerstva vnitra (dokumenty č. 4a, 4b a 6), centrálního slovenského bezpečnostního útvaru (dokument č. 3), vedení kriminálního aparátu SNB (dokument č. 5), vedení bezpečnostního aparátu hlavního města Prahy (dokument č. 1), pražské úřadovny Státní bezpečnosti (dokument č. 7) a místního útvaru pořádkových složek (dokument č. 2).

Ke všem dokumentům je pochopitelně nutné přistupovat s nezbytnou mírou obezřetnosti, a to především s ohledem na fakt, že vznikly až po vítězném převzetí moci KSČ, a pokud možno jejich obsah konfrontovat s dostupnými svodkami

3 V letech 1947–1948 byl VII. odbor Povereníctva vnútra ústředním zpravodajským a státněbezpečnostním útvarem na Slovensku. Srov. MEDVECKÝ, Matej. *Za červené Slovensko. Štátna bezpečnosť a politické spravodajstvo na Slovensku v rokoch 1945–1948*. Bratislava: ÚPN, 2011, s. 35 ad.

z 18. až 25. února 1945 anebo s dalšími prameny. Na některé věcné nesrovnalosti – kromě ideologického přístupu k událostem – již odborná literatura upozornila.[4]

Při transkripci dokumentů bylo přihlédnuto ke specifickým okolnostem jejich vzniku. Drobné překlepy, zkomoleniny, vynechání interpunkce byly vyznačeny v hranatých závorkách, zjevné pravopisné chyby odstraněny. V oblasti psaní velkých písmen je u některých typů respektován dobový úzus (např. psaní malých počátečních písmen u výrazů, u nichž dnešní pravidla doporučují písmena velká).

Řazení dokumentů je chronologické, poznámkový aparát z podstatné části odkazuje na již publikované prameny a v určité míře i na prameny archivní povahy.

Dokument č. 1
1948, 27. února – Praha. Situační zpráva zastupujícího přednosty prezídia Ředitelství národní bezpečnosti v Praze Stanislava Marka o událostech během všeobecné pohotovosti Sboru národní bezpečnosti, čj. 1977 pres.

[…][5]
20. II. 1948

Dne 20. 2. 1948 o 18. hodině byla ministerstvem vnitra nařízena okamžitá pohotovost u všech 3 složek SNB,[6] která byla pro místní velitelství SNB v Praze vyhlášena telegramem v 18.30 hod.[7] Téhož dne v 21.10 hod. byl presidiu národní bezpečnosti doručen telegram Zemského národního výboru Praha, ve kterém byla nařízena pohotovost bezpečnostních referentů okresních národních výborů a ústředních národních výborů a jejich úřadů.

U Ředitelství národní bezpečnosti v Praze byla pohotovost zařízena již předtím, zatímním přednostou úřadu, který byl o ní telefonicky vyrozuměn. Bylo zařízeno, aby oddělení, která [by] různými událostmi mohla býti dotčena, byla schopna ihned

4 Srov. VEBER, Václav. *Osudové únorové dny 1948*. Praha: NLN, 2008, s. 253–255, 274, 297–298, 300 a 337.

5 Hlášení adresované III. odboru ministerstva vnitra v Praze je napsáno na hlavičkovém papíře: ÚSTŘEDNÍ NÁRODNÍ VÝBOR HL. M. PRAHY, PRESIDIUM ŘEDITELSTVÍ NÁRODNÍ BEZPEČNOSTI V PRAZE. V záhlaví jsou červenou pastelkou poznamenány poznámky: *na vědomí III/A:* (později vpravo dopsáno modrým perem: *Veselý 8. 3. 48*), *STB:* (později doplněno modrým perem: *Ú*[STB] a dvojitě podtrženo; vpravo světle modrou pastelkou podepsáno: *Dr Hora*), *28. 2. 48* a červená parafa přednosty III. odboru MV plk. gšt. Františka Jandy. Nahoře je tmavě modrou pastelkou napsáno a přeškrtáno: *Dr. Lukeš* a dole vedle parafy plk. Jandy uvedeno: *vrátit!*; jméno *Lukeš* je vlevo od přeškrtaného napsáno ještě jednou perem.

6 Srov. ABS, f. Ústředna Státní bezpečnosti (305), sign. 305-346-1, pohotovostní opatření, 20. 2. 1948, čj. Zb-24/taj.-48; ŽÁČEK, Pavel: Zneužití Sboru národní bezpečnosti v únoru 1948. In: DEJMEK, Jindřich; LOUŽEK, Marek (eds.). *Únor 1948. Šedesát let poté. Sborník textů.* Praha: CEP, 2008, s. 49.

7 Srov. NETÍK, Jaromír. *Revoluce na objednávku*. Curych: Konfrontace, 1982, s. 126.

úřední záležitosti vyřizovati. Bylo to zejména oddělení tiskové, ve kterém byla zařízena zostřená přehlídka tisku. Podle pokynu ministerstva vnitra byly dva exempláře povinných výtisků zasílány ministerstvu vnitra ihned po doručení a byly také hned přehlíženy, nejsou-li události komentovány způsobem protivládním a protistátním. V noci ze dne 20. a 21. února nebylo však v tisku nic závadného zjištěno.

21. II. 1948

Ohlášený veřejný projev Komunistické strany Československa na 21. II. [1948] v 9 hod. byl vzat na vědomí a [byla] učiněna náležitá opatření, zejména s přihlédnutím k té okolnosti, že na projevu mluvil ministerský předseda Klement Gottwald[8]. Tento projev, kterého se zúčastnilo dle zprávy místního velitelství SNB asi 40 000 lidí[,][9] uplynul zcela bezzávadně.[10]

Asi ve 22.40 hod. byl k žádosti vrch. taj. Čulíka z ministerstva vnitra upozorněn telegrafní ústřední úřad na povinnost uloženou poštovní správě v § 10 zák. č. 60/1923 Sb.[11], což vyvolalo stížnost bývalého ministra pošt, kterou tlumočil osobní tajemník ministra pošt dr. Jaroš.[12]

Místní velitelství SNB v Praze, oblastní úřadovna státní bezpečnosti a oblastní kriminální úřadovna nehlásily v noci na 21. II. 1948 žádných zvláštních událostí.[13]

Místní velitelství SNB v Praze nehlásilo také během dne 21. února 1948 žádné zvláštní události většího významu. Oblastní kriminální úřadovna měla v dalších dnech zařízenou pohotovost tak, že zůstávala na kriminálních komisařstvích v pohotovostích [sic] pouze ve dne, v noci však měla pohotovost jedna třetina kriminálních orgánů. Ode dne 21. února 1948 bylo oblastní státní bezpečnosti v Praze poskytnuto 20 kriminálních orgánů na výpomoc.[14] Také oblastní úřadovna státní

8 Klement Gottwald (1896–1953), 1929–1953 předseda KSČ, 2. 7. 1946 – 15. 6. 1948 předseda čs. vlády a 1945–1948 poslanec PNS a ÚNS za KSČ, 1948–1953 prezident ČSR.

9 Srov. dokument č. 2; BLAŽEK, Petr, ref. 1, s. 105. K nesrovnalostem v počtech manifestujících srov. VEBER, Václav, ref. 4, s. 253–255.

10 Srov. BOUČEK, Miroslav. *Praha v únoru 1948. O práci pražské stranické organizace v únorových dnech 1948*. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1963, s. 163–165; RIPKA, Hubert. *Únorová tragédie. Svědectví přímého účastníka*. Brno: Atlantis, 1995, s. 213–214.

11 Podle § 10 odst. 2 zákona č. 60/1923 Sb., o telegrafech, byla poštovní a telegrafní správa oprávněna úplně nebo zčásti zastavit nebo omezit telegrafní provoz, nastanou-li mj. uvnitř státu události ohrožující zvýšenou měrou celistvost nebo jednotnost státu, jeho demokraticko-republikánskou formu, ústavu nebo veřejný klid a pořádek, či z jiných důvodů veřejného zájmu. Odst. 3 umožňoval vyloučit z dopravy soukromé telegramy, fonogramy nebo telefonní hovory, jejichž obsah směřoval proti bezpečnosti státu, jeho hospodářským zájmům, či odporoval zákonům nebo veřejnému pořádku.

12 Srov. KAPLAN, Karel. *Pět kapitol o únoru*. Brno: Doplněk, 1997, s. 368.

13 Srov. dokumenty č. 2, 5 a 7.

14 Srov. dokument č. 5.

bezpečnosti měla mimo úřední hodiny v pohotovosti vždy 1/3 celého osazenstva.[15] Zostřena byla kontrola na letišti v Ruzyni. V 10 hod. dopoledne bylo hlášeno rozhazování letáků vydaných Čsl. sociální demokracií, adresovaných všem pracujícím v závodech, na polích a v úřadech, který [sic] byl s příslušným hlášením odeslán ústředně státní bezpečnosti.[16] Byly sledovány shluky lidí na Václavském náměstí. K vážnějším incidentům však v těchto místech nedošlo.

22. II. 1948

Dne 22. února 1948 byla zahájena na Starém výstavišti v Průmyslovém paláci celostátní konference závodních rad a funkcionářů ROH. Ředitelství národní bezpečnosti vzalo tuto konferenci na vědomí a po komisionelním [sic] ohledání stanovilo pořadatelstvu podmínky k zabezpečení klidného průběhu slavnostního zasedání, jež byly ministerstvu vnitra zvláštními zprávami hlášeny. Za součinnosti výkonných složek SNB byla provedena všechna opatření ve zmíněných zprávách blíže popsaná. Průběh projevu byl klidný a nedošlo k žádnému zásahu orgánu SNB. Konference, která byla zahájena v 9 hod. dopoledne[,] skončila v 15.45 hod.[17]

V neděli dopoledne bylo slavnostní odhalení památníků Rudé armády na výpadových silnicích v Praze VIII, v Praze XIX a v Ruzyni. Byla také zahájena výstava 30 let sovětské armády, které se zúčastnil ministr národní obrany a vojenský attaché sovětského velvyslanectví generál plukovník Sezimov [Sizov][18]. V Národním divadle se konala slavnost, které se zúčastnil předseda Ústavodárného národního shromáždění David[19], ministři, zástupci ministra zahraničí SSSR Zorin[20], velvyslanec Bodrov[21] a maršál Leljušenko[22]. Všechny tyto oslavy[,] pořádané u příležitosti 30. výročí Rudé armády[,] proběhly bez závady.[23] Opatření pro ně byla vykonána složkou pořádkovou i státně bezpečnostní SNB.

Během dne bylo hlášeno poškození 91 telefonních seznamů ve veřejných telefonních automatech, z nichž byly vytrhány listy s údaji o telefonních spojích útvarů

15 Srov. ABS, f. 305, sign. 305-346-1, přísná pohotovost všech složek – snížení na jednu třetinu stavu, 21. 2. 1948, čj. B-171 taj./1948-III/2.

16 Srov. BLAŽEK, Petr, ref. 1, s. 105.

17 Srov. BOUČEK, Miroslav, ref. 10, s. 181–185; VEBER, Václav, ref. 4, s. 265–269.

18 Plk. Alexandr Fedorovič Sizov (1905–1962), 1941–1945 vojenský ataše SSSR (a rezident hlavní rozvědné správy) při spojeneckých vládách ČSR, Norska a Jugoslávie v Londýně, 24. 9. 1945 – 1949 vojenský ataše SSSR v ČSR.

19 Josef David (1884–1968), 1945–1946 předseda PNS a 1946–1948 ÚNS za ČSNS.

20 Valerian Alexandrovič Zorin (1902–1986), 1945–1947 sovětský velvyslanec v ČSR, 1947–1955 náměstek ministra zahraničních věcí SSSR.

21 Michail F. Bodrov, chargé ďaffaires SSSR v ČSR.

22 Genplk. Dmitrij Danilevič Leljušenko (1901–1987), od června 1945 velitel tankových vojsk Skupiny sovětských vojsk v Německu.

23 Srov. BLAŽEK, Petr, ref. 1, s. 108.

SNB.[24] Střežení automatů, jakož i pátrání po pachatelích bylo zavedeno všemi složkami SNB.

23. II. 1948

Dne 23. února 1948 byla rozšířena u zdejšího úřadu stálá služba tisková[,] a to ve smyslu výnosu ministerstva vnitra v Praze č. 3995/1-23/2-48-III/1 ze dne 23. II. 1948.[25] Účelem nepřetržité přehlídky tisku bylo jednak zamezení hrubých a nepodložených útoků na SNB a jednak zamezení psaní štvavých článků a komentování stávajících politických událostí negativním a protivládním způsobem. Zároveň byly opětovně upozorněny zvláštním přípisem všechny tiskárny v Praze na ustanovení § 17 zák. o tisku.[26]

Téhož dne došel do zdejší úřadovny výnos ministerstva vnitra čj. 3990-23/2-1948-III/1-23-II-48[27] ohledně zákazu veřejných shromáždění Čs. strany národně socialistické a byl zakázán projev okresního sekretariátu strany nár. socialistů, který se měl konati dne 24. II. 1948 v Praze v paláci „Merkur" s programem „Politická situace".

Podle telegramu ministerstva vnitra č. 3250 bylo ve zdejším pasovém oddělení učiněno opatření, aby se nevydávaly, neprodlužovaly ani nerozšiřovaly čsl. cestovní pasy, o čemž bylo obecenstvo vyrozuměno zvláštní vyhláškou. Podle dodatku k tomuto telegramu bylo pak obecenstvo vyrozuměno, že žádosti o vydání, prodloužení nebo rozšíření cestovních pasů mohou býti přijímány toliko, jde-li o cestu státně nebo státně-obchodně důležitou. Současně bylo obecenstvo upozorněno, že platné cestovní pasy opravňují k odjezdu z Československé republiky, pokud jsou opatřeny výjezdním povolením, které uděluje pouze ministerstvo vnitra.[28]

Četní majitelé cestovních pasů, zejména ti, kteří jsou trvale usazeni v cizině a byli zde na návštěvě a žádali o výjezdní povolení, mohli býti jen s největší námahou odbavováni.

V 11.45 hod. byla provedena podle příkazu ÚStb při ministerstvu vnitra 80 orgány SNB prohlídka ústředního sekretariátu národně socialistické strany v Praze I na náměstí Republiky[29] a krajského sekretariátu téže strany v Praze XII. Prohlídky byly skončeny v 16 hod. bez rušivých příhod.[30] V 15.45 hod. shromáždil se před

24 Srov. dokument č. 5.

25 Srov. ABS, f. Velitelství Státní bezpečnosti (310), sign. 310-61-17, opatření proti hrubým útokům na SNB v tisku, 23. 2. 1948, čj. 3995/1-23/2-48-III/1.

26 Srov. KAPLAN, Karel, ref. 2, s. 166.

27 Srov. tamtéž, s. 165.

28 Srov. ABS, f. 305, sign. 305-365-1, nedatovaný záznam o změně podmínek k vycestování z ČSR, počínaje dnem 23. 2. 1948.

29 Srov. KAPLAN, Karel, ref. 12, s. 450–451.

30 Srov. RIPKA, Hubert, ref. 10, s. 234–235; VEBER, Václav, ref. 4, s. 297–298; BLAŽEK, Petr, ref. 1, s. 109; ABS, f. 310, sign. 310-61-10, předběžná zpráva o akci v Ústřed. sekretariátu národ-

sekretariátem strany národně socialistické dav lidí, čítající asi 500 osob, který podle hlášení v 18.30 hod. vzrostl asi na 2 000 osob. Tento shluk lidí byl vytlačen směrem k nábřeží a tam orgány pořádkové složky rozptýlen.[31] V 19 hod. byla v Obecním domě konána schůze krajské NF za účasti několika členů vlády, která byla orgány SNB náležitě zabezpečena. V tutéž dobu byla rovněž v Obecním domě konána schůze nár. soc. akademiků, a to na pozvánky. Tam byl vyslán pozorovatel[,] jehož zpráva byla odeslána ministerstvu vnitra.[32] Účastníci této schůze se nerozešli, nýbrž odebrali se v průvodu, který čítal asi 2 000 osob, na Hrad.[33] Tam byla 5členná deputace, vedená poslancem nár. strany Lesákem[34] přijata p. prezidentem republiky.[35] Delegace po svém návratu vyzvala manifestanty k rozchodu, ale tito po skupinách odešli na náměstí Republiky, kde se shromáždili, aby vyslechli výsledek audience. Toto shromáždění bylo asistenčním oddílem SNB bez použití zbraně rozptýleno.[36] Asi v 23.40 hod. shromáždil se před budovou tiskárny Melantrich na Václavském náměstí dav asi 4 000 osob, které provolávaly různá hesla. Tyto osoby se rozešly bez zásahu pořádkové policie.[37] Menší shluky lidí byly pak rozptýleny, když se pokusily semknutě odpochodovat ulicemi Prahy. Od 24 hod. byl v ulicích vnitřní Prahy klid.[38]

24. II. 1948

Dne 24. února 1948 v důsledku zostřené přehlídky periodického tisku byly podle paragrafu 487 tr. ř. zabaveny tiskovým oddělením zdejšího úřadu následující časopis[y]:

1.) Per. tiskopis „Vývoj" č. 8 ze dne 25. II. 1948 pro šíření nepravdivých zpráv o neúměrné výši našeho oběživa a pro hrubé útoky na SNB. Bylo zabaveno celkem 17 000 výtisků.[39]

---

ně socialistickém, 23. 2. 1948; f. 305, sign. 305-365-1, zpráva o provedení domovní prohlídky v ústředním sekretariátě čsl. strany nár. soc. v Praze II, nám. Republiky, provedené přednostou Ústb dne 23. února 1948; KAPLAN, Karel, ref. 2, s. 139–140.

31 Srov. ŽÁČEK, Pavel, ref. 6, s. 50.

32 Podle záznamu parafovaného zástupcem přednosty III. odboru MV a přednostou skupiny III/A Jindřichem Veselým nařídila Ústředna StB při MV v 19.15 hod. 23. 2. 1948 ŘNB v Praze vyslání „pozorovatele" na důvěrnou schůzi mladých národních socialistů do Reprezentačního domu, *za účelem zjištění, zda budou dodrženy předpisy o důvěrné schůzi*. Srov. ABS, f. 305, sign. 305-365-1, zpráva, 23. 2. 1948.

33 Srov. VEBER, Václav, ref. 4, s. 299 ad.

34 Josef Lesák (1920–2009), předseda studentské organizace, 1946–1948 poslanec ÚNS za ČSNS.

35 Srov. LESÁK, Josef: Československo na rozhraní dvou epoch nesvobody. In: DEJMEK, Jindřich; LOUŽEK, Marek (eds.). *Únor 1948. Šedesát let poté. Sborník textů.* Praha: CEP, 2008, s. 22 ad.

36 Srov. HORA, Ota. *Svědectví o puči. Z bojů proti komunizaci Československa, II*. Praha: Melantrich, 1991, s. 147–150.

37 Srov. dokument č. 2.

38 Srov. ŽÁČEK, Pavel, ref. 6, s. 51.

39 Srov. NETÍK, Jaromír, ref. 7, s. 140.

2.) Per. tiskopis „Svobodný zítřek" č. 8 z 24. II. 1948 pro článek „Krise demokratických způsobů" pro větu „národní bezpečnost stává se orgánem KSČ a přestává být orgánem státu". Zabaveno bylo celkem 90 000 výtisků.[40]
3.) Per. tiskopis „Svobodné slovo" č. 47 z 25. II. 1948[41], vydání pro Moravu a Slovensko, pro šíření nepravdivých zpráv a hrubý útok na SNB. Bylo nařízeno, aby celkový náklad 478 500 výtisků a výtisky[,] které ušly zabavení[,] byly zajištěny na poštách a nádražích.[42]

Podle dalšího telegramu ministerstva vnitra č. 347 ze dne 24. II. 1948 bylo učiněno opatření, aby pasové oddělení zdejšího úřadu opět přijímalo všechny žádosti o vydání cestovních pasů a zasílalo je k obvyklému řízení ministerstvu vnitra.

Z nařízení ministerstva vnitra bylo pověřeno několik konceptních úředníků zdejšího úřadu prováděním administrativního a trestního řízení podle článku 3 org. zák.[43] proti osobám zadrženým při demonstracích a zároveň dodány byly uvedeným úředníkům zmocňovací dekrety primátora ÚNV hl. m. Prahy k provedení tohoto nařízení. Jak již zdejší zprávou č. 1976 pres. ze dne 26. II. 1948 bylo ministerstvu vnitra hlášeno, bylo předvedeno dne 24. II. 1948 orgány SNB pro nepřístojné chování na veřejných místech 24 výtržníků, z nichž 19 potrestáno vězením podle čl. 3 org. zák., 2 předány OStb, 2 kriminálnímu komisařství č. II v Praze a jedna osoba po zjištění propuštěna.[44]

V 13 hod. bylo hlášeno orgány oblastní úřadovny Státní bezpečnosti, že směrem k Václavskému náměstí pochoduje průvod v počtu asi 3 000 osob a provolává různá hesla. Za tímto průvodem pochodoval menší průvod Svazu mládeže v počtu asi 500 osob. K porušení pořádku v této době ještě nedošlo. Zprvu uvedený průvod došel až k rozhlasu, kde byl bez použití zbraně rozptýlen a v menších hloučkách vrátil se na Václavské náměstí, kde se tvořily shluky osob před budovou Melantricha. Odtud odebral se průvod k Obecnímu domu a opět zpátky na Václavské nám. Ve 14.35 hod. byly shluky na Václavském náměstí pořádkovou složkou SNB rozptýleny.[45] V 16.30 hod. pochodoval jiný průvod Železnou ulicí směrem na Staroměstské nám. a Pařížskou třídou a jeho účastníci vyvolávali opět různá hesla. Průvod byl bez použití zbraně rozptýlen. Rovněž tak rozptýlily orgánové SNB dav asi 1 200 studentů

40 Srov. HORA, Ota, ref. 36, s. 152–156, 162.

41 Srov. tamtéž, s. 167–168.

42 Srov. ŽÁČEK, Pavel, ref. 6, s. 52–53.

43 Srov. čl. 3 zákona č. 125/1927 Sb., o organisaci politické správy.

44 V podkladu ŘNB pro dopis osobního tajemníka ministra vnitra Gríši Spurného předsedovi vlády K. Gottwaldovi z 26. 2. 1948 byly údaje doplněny: *Ve dnech 24.–25. února t. r. bylo zatčeno celkem 118 osob. 107 osob bylo potrestáno podle č. 3 org. zákona vězením od 48 hodin do 7 dnů, 1 osoba 14 dny, 6 osob bylo propuštěno pro nedostatek důkazů, 2 byly předány Státní bezpečnosti, 2 kriminální úřadovně. 90 osob nastoupilo ihned přisouzený trest. 16 osob ohlásilo odvolání proti výměru trestu*[,] *a proto byly propuštěny na svobodu. Výslechy nejsou dosud skončeny ani výsledky zpracovány. Bude dodáno později.* ABS, f. 305, sign. 305-365-1, opis.

45 Srov. dokument č. 7.

na Karlově náměstí. Mezi 17. a 18. hodinou docházely různé průvody, z nichž nejpočetnější měl asi 2 000 osob. Toto shromáždění se rozešlo bez zákroků. Asi od 19 hod. soustředilo se na Václavském náměstí asi na 80 000 osob na schůzi ÚRO. Menší průvody příslušníků strany národně socialistické, které se utvořily v Opletalově ulici[,] a průvod studentů u Prašné brány byly bez použití zbraně rozptýleny. Ve 20.25 hod. prošel od Můstku směrem k Museu průvod asi 20 000 osob, který provolával slávu Gottwaldově vládě. Ve 20.40 hod. soustředilo se na Václavském náměstí asi 40 000 osob a provolávaly slávu Gottwaldovi, prezidentovi republiky. Z rozhlasového vozu byla vysílána žádost, aby byla přijata demise odstoupivších ministrů.

Oblastní úřadovna Státní bezpečnosti v Praze provedla prohlídku ve 4 sekretariátech strany národně socialistické, které [sic] byly skončeny bez jakýchkoliv rušivých příhod.[46] Ve 14 hod. byly pak započaty prohlídky sekretariátu Svazu brannosti za účasti 40 orgánů OStb. Celkem bylo prohlédnuto 34 sekretariátů, o který[ch]žto prohlídkách byla podrobná zpráva předložena ministerstvu vnitra.[47] Když bylo během odpoledne z budovy sociálně demokratického sekretariátu hlášeno, že tam došlo k nesrovnalostem mezi členy sociálně demokratické strany, byl tam vyslán zvláštní pozorovatel OStb. A později asistenční oddíl SNB.[48] Po 22. hodině byly ve vnitřním městě hlášeny menší hloučky debatujících, které se však brzy rozešly, takže ve 24 hodin byl v celém městě naprostý klid a normální noční frekvence. Pouze před sekretariátem strany sociálně demokratické zůstal hlouček asi 50 osob, které tam debatovaly. Pro akciovou tiskárnu Melantrich byla dosazena výnosem ministerstva vnitra správa, o čemž byl zástupce Melantricha poslanec ÚNS Firt[49] písemně vyrozuměn.[50]

Stávka nařízená konferencí svolanou ÚRO v době od 12–13 hodin byla spontánně všude provedena a nebylo při ní žádných incidentů.[51]

25. II. 1948

Dne 25. února 1948 bylo předvedeno orgány SNB za nepřístojné chování na veřejných místech ke zdejšímu úřadu 94 osob, z nichž bylo 88 potrestáno vězením pro přestupek čl. 3 odst. II org. zák., 1 osoba byla předána OStb pro podezření z veřejnožalobného trestního činu a 5 osob bylo po zjištění propuštěno. Z předvedených osob byla většina vysokoškolských studentů.[52]

46 Srov. ABS, f. 310, sign. 310-61-10, domovní prohlídky na okresních sekretariátech nár. soc. v Praze, 24. 2. 1948; zpráva o prohlídce okresního sekretariátu nár. soc. v Praze III, IV, 24. 2. 1948.

47 Srov. dokument č. 7.

48 Srov. ŽÁČEK, Pavel, ref. 6, s. 51.

49 Julius Firt, roz. Fürth (1897–1979), 1945–1948 poslanec PNS a ÚNS za ČSNS.

50 Srov. HANZLÍK, František. *Únor 1948: výsledek nerovného zápasu*. Praha: Prewon, 1997, s. 215; RIPKA, Hubert, ref. 10, s. 253.

51 Srov. BOUČEK, Miroslav, ref. 10, s. 229–231.

52 Srov. ŽÁČEK, Pavel, ref. 6, s. 52.

Spolkové oddělení zdejšího úřadu zakázalo pořádání veřejného projevu okresního výboru mládeže nár. soc. v Praze XV. Místní organisace Čs. strany lidové odvolala žádost o povolení veřejného shromáždění dne 25. II. 1948 v restauraci „U Hrdinů" v Jalových dvorech. Dále byl vydán zákaz veřejného projevu okresnímu výboru Čs. strany národně socialistické v Praze XVII, jenž se měl konati dne 27. II. 1948. Ústřední svaz lékárníků odvolal svůj manifestační projev, který hodlal uspořádati dne 28. II. 1948 v Ústřední knihovně hl. m. Prahy.[53]

V 16 hod. konal se na Václavském náměstí tábor lidu, k němuž se dostavily dílčí průvody ze všech částí Prahy, takže se na Václavském náměstí soustředilo asi 100 000 osob, k nimž promluvili ministři Kopecký[54], Nejedlý[55] a předseda vlády. Poslanec Krosnář[56] oznámil, že prezident republiky přijal demisi odstoupivších ministrů a jmenoval novou vládu. Po tomto prohlášení se tábor lidu rozešel.[57]

V 13.55 hod. bylo hlášeno z Karlova náměstí, že se tam tvoří hloučky studentů. V 16 hod. přišel průvod studentů s prapory ve státních barvách na Karlovo náměstí[,] a to od nemocnice směrem ke Spálené ulici. Tento průvod byl rozptýlen a jen menší skupina s praporem byla propuštěna. Studenti z techniky se k průvodu nepřipojili. V 16.50 hod. pochodoval pak průvod studentů z vnitřní Prahy směrem na Hrad. Tam byl zadržen a vytlačen zpět z Nerudovy ulice a rozehnán. Účastníci tohoto průvodu přišli proto na Pohořelec od Petřína v počtu asi 500 osob, ale byli vytlačeni do Keplerovy ulice. Později se však nově shromáždili a v počtu asi 2 500 osob dostali se na Hradčanské náměstí, odkud byli rozptýleni do postranních ulic.[58]

Ve 20.45 hod. byl hlášen z Václavského náměstí průvod asi 1 000 mužů závodních milicí, pochodujících na Karlovo náměstí, kde se po krátkém projevu velitele Pavla[59] rozešly.[60]

V 18 hodin vytlačovali orgánové pořádkové složky průvod studentů z Nerudovy ulice zpět na Malostranské náměstí. Při vytlačování byl zraněn střelou do kot-

53 Srov. tamtéž, s. 51.

54 Václav Kopecký (1897–1961), 1945–1961 člen PÚV KSČ, 1945–1953 ministr informací, 1945–1961 poslanec PNS, ÚNS a NS za KSČ.

55 Zdeněk Nejedlý (1878–1962), 1946–1954 člen ÚV KSČ, 2. 7. 1946 – 25. 2. 1948 ministr práce a sociální osvěty, 25. 2. 1948 – 31. 1. 1953 ministr školství, 1945–1952 předseda České akademie věd a umění, 1947–1962 předseda Socialistické akademie, 22. 2. 1948 – 1962 předseda Svazu čs.-sovětského přátelství.

56 Josef Krosnář (1891–1968), 1945–1968 člen ÚV KSČ, 1945–1951 náměstek primátora hl. m. Prahy, 1945–1968 poslanec PNS, ÚNS a NS za KSČ.

57 Srov. BOUČEK, Miroslav, ref. 10, s. 249–251.

58 Srov. ROKOSOVÁ, Šárka: Zásah jednotek SNB proti studentům 25. 2. 1948. In: *Securitas Imperii*, č. 12. Praha: ÚDV, 2005, s. 42–44.

59 Josef Pavel (1908–1973), 1947–1948 vedoucí tajemník branně-bezpečnostního oddělení sekretariátu ÚV KSČ, od 22. 2. 1948 velitel Hlavního štábu LM.

60 Srov. KAPLAN, Karel, ref. 12, s. 509–510; BÁRTA, Milan. K činnosti Lidových milicí v únoru 1948. In: *Paměť a dějiny*, 2017, č. 4, s. 60.

níku pravé [nohy] posluchač lesního inženýrství Josef Řehounek, narozený 13. 7. 1925 ve Svítkově, okr. Pardubice[61], bytem v Praze XIX, Masarykova kolej. Týž byl dopraven do nemocnice Milosrdných sester v Praze III. Jeho zranění je těžké a zanechá pravděpodobně trvalé následky. Zranění způsobeno bylo Řehounkovi odraženou střelou, když při rozptylování hloučku vyšla příslušníku SNB z palné zbraně nešťastnou náhodou rána. Demonstrující studenti byli rozčileni tím, že neznámý pachatel vhodil mezi ně vybuchující kuličky[,] a tito se domnívali, že SNB do nich střílí.[62]

Ve 22 hod. bylo příslušníky SNB v Praze XX – Strašnicích zajištěno a zapečetěno skladiště zbraní společenstva puškařů ve Strašnicích. Ve skladišti bylo uloženo 400 pušek, 400 pistolí a 150 loveckých pušek.

Zaměstnanci ředitelství národní bezpečnosti utvořili Akční výbor, který navrhl četné personální změny, kromě těch[,] jež byly v té době výnosem ministerstva vnitra provedeny. Zpráva o tom byla ministerstvu vnitra podána.

Dosavadní bezpečnostní referent Dr. Šindler byl rozhodnutím akčního výboru Národní fronty ÚNV zbaven funkce a na jeho místo byl určen I. náměstek Šalanský, ale dne 26. II. 1948 byl na toto místo určen Josef Pokorný jako zástupce odbojových složek.

Konečně výnos ministerstva vnitra rozhodl, aby dosavadní referát národní bezpečnosti magistrátu hlav. města Prahy byl z působnosti ve věcech národní bezpečnosti vyloučen, ježto tyto patří vyřizovati výlučně úřadovně národní bezpečnosti.

26. II. 1948

Tiskové oddělení zdejšího úřadu zabavilo po provedené tiskové prohlídce následující tiskopisy:

1.) Per. tiskopis „Život strany“ ze dne 20. 2. 1948 pro útoky na SNB a nepravdivé zprávy o útisku dělníků v továrnách, kteří nejsou příslušníci KSČ. Zabaven byl celý náklad o počtu 23 500 výtisků.
2.) Per. tiskopis „Katolík“ č. 9 ze dne 29. 2. 1948 pro šíření nepravdivých zpráv. Zabaveno bylo 895 výtisků.
3.) Per. tiskopis „Týden v obrazech“ č. 8 ze dne 25. 2. 1948 pro šíření nepravdivých zpráv. Zajištěno bylo 1 500 výtisků.
4.) Pro šíření nepravdivých zpráv bylo zabaveno na poštovním úřadě v Praze VII 40 výtisků per[.] tiskopisů „Weltpresse“ č. 46 ze dne 25. 2. 1948, jehož vydavatelem je „Britská informační služba ve Vídni“. Současně byl učiněn ministerstvu vnitra návrh na opatření podle § 10 zák. č. 126/1933 Sb.[63]

61 Josef Řehounek (1925–1979), student čtvrtého ročníku Vysoké školy zemědělského a lesního inženýrství.

62 Srov. ROKOSOVÁ, Šárka, ref. 58, s. 44–50.

63 Srov. § 10 zákona č. 126/1933 Sb., kterým se mění a doplňují tiskové zákony.

5.) Neper. tiskopis „Týden v obrazech“ č. 8 ze dne 25. 2. 1948 pro šíření nepravdivých zpráv.[64] Zabaveny byly 4 výtisky. Více nebylo vytištěno.
6.) Per. tiskopis „Život strany“, zprávy a směrnice pro činovníky čs. strany národně socialistické č. 4 ze dne 20. 2. 1948[,] pro hrubé útoky na SNB a šíření nepravdivých zpráv. Zajištěno bylo 12 900 výtisků.
7.) Ministerstvo informací, tiskový odbor[,] pod čís. 21.448/TO ze dne 25. II. 1948 odvolalo povolení k tisku pro periodický časopis „Revue argus“[,] až dosud vydávaný v Praze vzdělávacím klubem „Osvěta“.
8.) Dále byl zabaven periodický tiskopis „U.S.A. Americká informační služba[“], vydávaný tiskovým oddělením amerického velvyslanectví v Praze pro šíření nepravdivých zpráv a hanobení ČSR. Zabaveno bylo 325 výtisků na poštovním úřadě č. 25. O tomto časopise byla ministerstvu vnitra podána zvláštní zpráva.

Divadelní oddělení zdejšího úřadu předvolalo dne 26. 2. 1948 všechny kabaretní podnikatele v obvodu Velké Prahy a uložilo jim, aby předložili k nové přehlídce texty předváděných programů, které byly svého času zdejším úřadem povoleny k veřejnému provozování. Z programu byla všechna čísla politického obsahu vyloučena, případně pozměněna. Mimo to bylo uloženo všem inspekčním úředníkům, aby při výkonu služby nepřipouštěli jakékoliv extempore, která by odporovala povoleným textům.

Dne 26. II. 1948 bylo hlášeno orgány SNB, že Svaz české mládeže obsadil téhož dne svémocně okresní sekretariát Českosl. strany lidové v Praze XIX, náměstí Dr. Beneše. Ředitel Karel Josefus, z Dlouhé tř. č. 46[,] jménem ministra Petra[65] protestoval a žádal o vyklizení sekretariátu. O případu byl vyrozuměn Dr. Glanz z ministerstva vnitra, který uložil zdejšímu úřadu, aby Svaz české mládeže byl taktně vyzván k předání sekretariátu čsl. straně lidové, což se též stalo. O tom byla ministerstvu vnitra podána zvláštní zpráva.

Během všeobecné pohotovosti útvarů a úřadů národní bezpečnosti došlo několikráte k porušení veřejného klidu a pořádku zejména demonstrujícími studenty pražských vysokých škol. Zbraně nebylo při zákrocích pořádkové složky Sboru nár. bezpečnosti použito.

Jinak občanstvo hl. m. Prahy zachovávalo po celou dobu pohotovosti klid a rozvahu, chápalo vážnost této politické situace a poslouchalo nařízení zakročujících orgánů.

Také hospodářský život hlav. města Prahy nedoznal poruch. Divadla, koncerty apod. byly v normálním provozu.

Počasí značně přispělo k tomu, že obyvatelé hl. města Prahy nezdržovali se až na shora uvedené výjimky delší dobu uvnitř města. Přesto však při oficiálních proje-

64 Není zřejmý rozdíl mezi periodickým (bod 3) a neperiodickým (bod 5) tiskopisem „Týden v obrazech“.

65 Alois Petr (1889–1951), 1945–1951 poslanec PNS, ÚN a NS za ČSL, 25. 2. 1948–1951 ministr dopravy.

vech a shromáždění[ch] zůstávalo obyvatelstvo po celou dobu projevu i při značném mrazu ukázněně na shromaždištích.

Jmenování nové vlády způsobilo, že mezi obyvatelstvem nastalo okamžité uklidnění.

Referent národní bezpečnosti.
Z pověření: St. Marek v. r.
zast. přednosta úřadovny

ABS, f. 305, sign. 305-365-1, č. l. 143–151, věc: Situační zpráva o událostech během všeobecné pohotovosti SNB, 27. 2. 1948, opis strojopisu, 9 s.

Dokument č. 2
1948, 1. března – Praha. Souhrnná situační zpráva velitele Místního velitelství Sboru národní bezpečnosti v Praze plk. Antonína Tocháčka o činnosti v období od 20. do 29. února 1948, čj. I-336/3 dův./1948

[…][66]

O průběhu vykonaných opatření a zákroků, která [sic] byla provedena MV SNB Praha v době nařízené přísné pohotovosti od 20. do 26. února 1948 a kasární pohotovosti od 27. do 29. února 1948 hlásím:

Dne 20. února 1948 [pátek]

V 18.00 hod. při poradě v ministerstvu vnitra byla ústně nařízena okamžitá přísná pohotovost všech tří složek SNB.

V 18.30 hod. byl MV SNB Praha vydán telegram nařizující všeobecnou přísnou pohotovost všech příslušníků MV SNB Praha s rozkazem, aby jednotlivé útvary hlásily MV SNB do 20.30 hod. celkové dosažené stavy. Soustředění příslušníci SNB zůstali do vydání dalších rozkazů na stanicích a velitelstvích SNB.[67]

V 18.35 hod. vydán rozkaz k přezkoušení všech spojů a k připravení motorových vozidel do pohotovosti.

V 19.00 hod. rozeslán motorovým vozidlem všem obvodním velitelstvím SNB v Praze rozkaz o poplachu č. j. 298 dův./1948 ze dne 19. února 1948.

V 19.15 hod. obdrželo MV SNB Praha telegram ZV SNB Praha č. j. 31 taj. 1948, nařizující ministerstvem vnitra ústně vyhlášenou přísnou pohotovost všech tří složek SNB.

66 Situační zpráva byla adresována ministerstvu vnitra v Praze.
67 Srov. ŽÁČEK, Pavel, ref. 6, s. 49.

Ve 20.15 hod. zřízen na MV SNB pohotovostní oddíl (asistenční rota vyzbrojená puškami a obušky) 5 důstojníků + 100 gážistů m. sl. tř. pro okamžité použití. Velitelem oddílu určen kpt. Václav Kučera z opakovacího kursu MV SNB. 12 důstojníků + 29 gážistů m. sl. tř. opakovacího kursu MV SNB po vyzbrojení puškami a obušky soustředěno v Praze I, Bartolomějská 6.

Ve 21.20 hod. nařídilo min. vnitra postavení hlídky u bytu ministra Ďuriše[68], provedlo obvodní velitelství SNB pro Prahu XIX.

K zlepšení ubytování a stravování soustředěných příslušníků MV SNB Praha byla učiněna tato opatření:

1/ Celkem bylo postaveno 480 úplných lůžek a využita všechna volná na jednotlivých velitelstvích a stanicích.

2/ Provedeno zajištění nutných místností k ubytování:

a) 7 místností u Stb v Praze I, Bartolomějská ulice,
b) velký sál v Národní kavárně v Praha I, Národní třída[,] pro 200 příslušníků SNB,
c) velká přízemní místnost v ústř. soc. úřadě hl. m. Prahy v Praze I, Bartolomějská ulice[,] pro 100 příslušníků SNB,
d) velká místnost v kavárně „SIA" v Praze I, pro 150 příslušníků SNB,
e) velká místnost v restauraci „Měšťanská beseda" v Praze II, pro 150 příslušníků SNB.

V místnostech ad a) až c) bylo celkem ubytováno 265 gážistů m. sl. tř. V místnostech uvedených ad d) a e) nebylo provedeno ubytování[,] byly ponechány v záloze, ježto MV SNB Praha nemělo pro ně potřebný počet lůžek.

Ze skladu ZV SNB Praha bylo vyžádáno a vydáno 380 prostěradel, 270 přikrývek, 40 lůžek, 70 podhlavníků a 140 povlaků na ně.

Ze skladu hospodářského oddělení magistrátu hl. m. Prahy bylo dodáno 660 starších přikrývek a 5 nákladních aut slamníků.

Ze skladiště MV SNB Praha bylo vydáno 126 přikrývek a 1 lůžko.

Přebytečné lůžkoviny z jednotlivých stanic SNB, kde nebyly dostatečně využity, byly přepraveny na stanice, kde jich bylo třeba.

Veškeré tyto práce a přípravy byly vykonány v rámci svépomoci, vlastními silami a služebními vozidly.

Pokud počet lůžek a slamníků dovoloval, odpočívali příslušníci SNB na lůžkách a slamnících, ostatní na zemi (přikrývkách).

K zlepšení stravování bylo pro soustředěné příslušníky SNB vyžádáno a vydáno 3 900 přídavkových potravinových lístků „T 4" jako mimořádný stravovací přídavek.

Početní stav pohotovosti příslušníků MV SNB Praha dne 20. února 1948 byl 124 důstojníků a 1 859 gážistů m. sl. tř.

68 Július Ďuriš (1904–1986), 1945–1953 člen PÚV KSS, 1945–1963 člen ÚV KSČ, 4. 4. 1945 – 10. 9. 1951 ministr zemědělství, 1945–1963 poslanec PNS, ÚNS a NS za KSS (KSČ).

Dne 21. února 1948 [sobota]

V 1.15 hod. hlášeno ministerstvu vnitra, odbor III[,] a ZV SNB Praha dosažení pohotovosti 124 důstojníků a 1 859 gážistů m. sl. tř. Soustředěný oddíl 17 důstojníků + 168 gážistů m. sl. tř. připraven.

Ve 2.00 hod. dodatečně hlášeno dosažení pohotovosti 231 členů kriminální složky a 120 příslušníků složky Stb.[69]

V 8.15 hod. hlášeno první větší shromažďování občanů. Ze „Zahradního města" pochodoval průvod asi 1 000 osob. „Na Skalce" ve Strašnicích vzrostlo shromáždění na 1 900 osob.

Soustředění průvodů a odchody byly provedeny v klidu, veřejný pořádek nebyl porušen.

V 9.15 hod. hlášen z Prahy VIII průvod asi 1 000 osob s prapory ve státních barvách a SSSR směrem do vnitřního města; bez závady.

V 9.20 hod. hlášeny dva průvody z Prahy VII do vnitřní Prahy asi 5 000 osob[,] rovněž bez závady.

Dále byly hlášeny průvody s různým počtem účastníků ze všech obvodů Velké Prahy, které pochodovaly do vnitřního města. V žádném případě nebylo hlášeno porušení pořádku a klidu.

Všechny dílčí průvody se shromáždily na Staroměstském náměstí k uspořádání veřejného projevu, kterého se zúčastnilo přes 40 000 občanů.

V 11.30 hod. po skončení projevu se účastníci klidně rozešli do svých domovů. Při projevu ani průvodu nebyl veřejný pořádek porušen.

K udržení veřejného pořádku a klidu byly vyslány na různá místa silné hlídky SNB, které neměly důvod k zakročení.

Pořádkovou službou na Staroměstském náměstí bylo pověřeno 2 + 100 gážistů SNB.

V 10.00 hod. ZV SNB Praha hlášen stav MV SNB Praha 131 důstojníků a 2 097 gážistů m. sl. tř.

Ve 22.00 hod. ZV SNB Praha hlášen celkový stav pohotovosti 131 důstojníků a 2 103 gážistů m. sl. tř.

Ve 22.30 hod. telegramem nařízeno uvolnění jedné poloviny příslušníků SNB ze soustředěného stavu bydlících v Praze. Službu nastoupili dne 22. února 1948 v 7.00 hod.

Početní stav příslušníků MV SNB Praha dne 21. února 1948[:] 131 důstojníků a 2 103 gážistů m. sl. tř.

Dne 22. února 1948 (neděle)

Od 7. do 16.00 hod. k pořádanému Celostátnímu sjezdu delegátů zaměstnaneckých rad a funkcionářů Revolučního odborového hnutí v Praze VII, Průmyslový

69 Srov. ŽÁČEK, Pavel, ref. 6, s. 49–50.

palác na starém výstavišti byli k pořádkovým, bezpečnostním[,] dopravním a požárněbezpečnostním opatřením určeni 4 důstojníci a 51 gážistů m. sl. tř.

Neděle uplynula v obvodu MV SNB Praha klidně, pouze v odpoledních a večerních hodinách tvořily se menší skupiny debatujících dělníků a studentů.

Vyjma několika napomenutí neměli příslušníci MV SNB důvod k služebním zákrokům.

Početní stav příslušníků MV SNB Praha dne 22. II. 1948[:] 134 důstojníků a 2 116 gážistů m. sl. tř.

Dne 23. února 1948 [pondělí]

Ve 4.00 hod. telegramem nařízeno zajištění důležitých objektů podle „Poplachového plánu" č. j. I-298 dův./1948 ze dne 19. února 1948.[70] Zajištění a střežení započato v 6.00 hodin; provedeno bez závady.[71]

V 8.00 hod. k osobní ochraně pana ministerského předsedy Klementa Gottwalda vysláno osobní auto a 2 příslušníci SNB.

Ve 14.45 hod. se utvořil na náměstí republiky v Praze II shluk asi 300 osob, který vzrůstal. Vyslaná silná hlídka SNB shluk rozptýlila.

Ve 14.00 hod. byl stav místního velitelství SNB Praha zesílen příslušníky útvaru 9600 o 28 důstojníků a 861 gážistů m. sl. tř.

V 15.30 hod. k osobní ochraně p. ministra vnitra Václava Noska vysláno osobní auto a 2 příslušníci SNB.

V 16.05 hod. vyslán oddíl SNB 1 důstojník + 15 gážistů m. sl. tř. do Ústředního sekretariátu národně socialistické strany k udržování pořádku, klidu a případnému zamezení páchání trestných činů.

V 17.30 hod. na náměstí Republiky vyslána posila 2 důstojníci a 42 gážistů m. sl. tř., ježto tvořící se skupiny občanů vzrůstaly, bylo nebezpečí dalšího vzrůstu shluků a doprava trpěla na plynulosti.

V 18.25 hod. k vyklizení náměstí Republiky, kde se zatím utvořily dva větší tábory lidu[,] vyslána asistenční rota MV SNB 5 důstojníků + 100 gážistů m. sl. tř. s rozkazem, aby vyklizení bylo provedeno bez použití zbraně (i obušků).

V 19.05 hod. bylo náměstí Republiky bez použití zbraní vyklizeno a shromáždění rozptýleno.[72] Provedení hlášeno telefonicky ministerstvu vnitra odbor III.

Ve 20.20 hod. šlo několik proudů demonstrantů ulicemi Prahy na pražský Hrad, kam bylo soustředěno: 3 důstojníci a 226 gážistů m. sl. tř., v Nerudově ulici 30 gážistů m. sl. tř. a na Klárově 30 gážistů m. sl. tř. Demonstranti dosáhli Hradčanského náměstí. Poslanec ÚNS Lesák zprostředkoval 5členné deputaci, aby byla přijata pre-

70 Srov. ABS, f. Zemské velitelství SNB Praha (A 14), inv. j. 639, věc: Zajištění objektů podle poplachového plánu, 23. 2. 1948, čj. I-18/taj. 48.

71 Srov. KAPLAN, Karel, ref. 12, s. 448.

72 Srov. ŽÁČEK, Pavel, ref. 6, s. 50.

zidentem republiky. Protože prezident republiky pozoroval shromážděné studenty na Hradčanském náměstí z okna, nebyli rozptylováni.

Po přijetí 5členné deputace prezidentem republiky a ukončení audience odešli shromáždění po skupinách na náměstí Republiky, kde jim měl býti přečten výsledek audience. Byli asistenčním oddílem SNB bez použití zbraně rozptýleni.

Na různých místech vnitřní Prahy, před budovou „Melantricha", Rudého práva a Rozhlasu utvořily se větší i menší shluky občanů, které byly rozptýleny, když se pokusily semknutě odpochodovat ulicemi Prahy. Nikde nedošlo k násilnostem ani k použití zbraně.

Ve 24.00 hod. byl v ulicích vnitřní Prahy klid.

Podle novinářských zpráv byl při pokusu o útěk přes státní hranice zadržen škpt. SNB Antonín Bláha, kmenově zařazený u MV SNB Praha, výnosem min. vnitra čís. 13-7554/88-30-I-48-III/2 z 31. ledna 1948 přechodně přidělený k min. vnitru, který jest nyní ve vyšetřovací vazbě u Stb Praha.

Celkový stav pohotovosti dne 23. února 1948[:] 143 důstojníků a 2 843 gážistů m. sl. tř., z toho od MV SNB Praha 132 důstojníků a 2 111 gážistů m. sl. tř., příslušníků útvaru 9600 k posílení 11 důstojníků a 732 gážistů m. sl. tř.

Dne 24. února 1948 [úterý]

V 9.30 hod. byly odeslány 2 čety 2 důstojníci + 50 gážistů m. sl. tř. na náměstí Republiky, kde bylo hlášeno shlukování osob. Shromáždění byli bez použití zbraní rozptýleni do přilehlých ulic.

V 10.50 hod. nařízeno příslušným obvodním velitelstvím MV SNB střežení všech ústředních a krajských sekretariátů politických stran Národní fronty.

V 15.00 hod. shromáždilo se před budovou „Rozhlasu" v Praze XII, Stalinova tř.[73][,] asi 500 studentů, kteří vykřikovali různá hesla. Byli bez použití zbraní rozptýleni. Pořádek nebyl ve větší míře porušen.

V 16.30 hod. pochodovaly na Staroměstské náměstí Železnou a Pařížskou ulicí průvody asi 2 000 studentů, kteří provolávali hesla: „Ať žije republika Beneše a Masaryka." – „Teroru se nepodvolíme." Účastníci byli rozptýleni bez použití zbraní do přilehlých ulic.

V 17.12 hod. soustředilo se na Karlově náměstí několik průvodů, z nichž nejpočetnější asi 2 000 osob. Při pochodu provolávaly: „Ať žije prezident Beneš." Shromáždění a pochodující se na vyzvání bez zákroku SNB rozešli.

V 19.00 hod. k projevu na Václavském náměstí shromáždilo se asi 80 000 osob. Na projevu ÚRA promluvilo několik veřejných činitelů.[74] Během projevu ani při rozchodu účastníků nebyl veřejný pořádek porušen.

73 Dnes Vinohradská.

74 Srov. VEBER, Václav, ref. 4, s. 266–268.

V 19.25 hod. se soustředilo v Opletalově ulici asi 800 příslušníků strany národně socialistické, kteří byli bez použití zbraně rozptýleni do ulic směrem od Václavského náměstí a v klidu se pak rozešli.

V 19.40 hod. u Prašné brány, Na Příkopech a v přilehlých ulicích se shromáždil zástup asi 2 000 mužů s vlajkou. Byla vykřikována hesla: „Propusťte zavřené studenty a nechoďte na nás s bodáky." Dav byl bez použití zbraně rozptýlen; k jinému porušení pořádku nedošlo.

Ve 20.02 hod. přišel z Vodičkovy ulice na Václavské náměstí směrem k Museu průvod 300 studentů, kteří u pomníku sv. Václava zpívali státní hymnu a pak provolávali[:] „Propusťte studenty." Shromáždění byli bez použití zbraně rozptýleni.[75]

Ve 20.25 hod. připochodoval od Můstku průvod 20 000 účastníků projevu za provolávání slávy Gottwaldově vládě. Příchodem jiných průvodů účastníci vzrostli na 40 000 osob. Shromáždění vyslechli několik krátkých projevů, provolávali slávu předsedovi vlády Gottwaldovi, prezidentu republiky Dr. Benešovi[76] a SNB. Z rozhlasového vozu přivezeného v průvodu byla vysílána zpráva o žádosti, aby byla přijata demise odstoupivších ministrů. Veřejný pořádek porušen nebyl.[77] 5 osob bylo pro výroky „Dnes to vypadá jako za Němců" pokutováno. Po zaplacení pokuty byly propuštěny.

Ve 21.40 hod. se před budovou „Melantricha" shromáždilo asi 5 000 osob. Budova byla zástupci ÚRA a úředníkem ministerstva vnitra uzavřena; veškerý tisk zastaven. Před budovou shromáždění byli bez použití zbraní rozptýleni a rozešli se.

Celkový stav pohotovosti dne 24. února 1948[:] 143 důstojníků a 3 004 gážistů mimo sl. tř.[,] z toho příslušníků MV SNB Praha:

126 důstojníků a 2 095 gážistů m. sl. tř.

Příslušníků útvaru 9600 – 17 důstojníků + 909 gážistů m. sl. tř.

Dne 25. února 1948 [středa]

Ve 14.40 hod. se shromažďovali po menších skupinách studenti na Karlově náměstí. Před 16.00 hod. tam přišel průvod studentů s prapory ve státních barvách od v. v. nemocnice a směřoval ke Spálené ulici. Malá skupina s praporem byla propuštěna, ostatní průvod byl SNB rozptýlen. Studenti z techniky se k průvodu nepřipojili. Později tvořené menší hloučky studentů byly bez použití zbraně rozptýleny.

V 15.00 hod. vniklo do budovy ministerstva výživy asi 200 mužů, kteří vyslali deputaci k min. výživy Václavu Majerovi[78] s požadavkem, aby rezignoval. Jinak pořádek porušen nebyl.

75 Srov. POUSTA, Zdeněk: Univerzita Karlova v letech 1947–1953. In: KAVKA, František; PETRÁŇ, Josef (eds.). *Dějiny univerzity Karlovy IV. 1918–1990*. Praha: Karolinum, 1998, s. 275.

76 Dr. Edvard Beneš (1884–1948), 1935–1948, resp. 1935–1938 a 1945–1948, prezident ČSR.

77 Srov. BOUČEK, Miroslav, ref. 10, s. 236–237.

78 Václav Majer (1904–1972), 4. 4. 1945 – 25. 2. 1948 ministr výživy, 1945–1948 poslanec PNS a ÚNS za ČSSD.

Záhy po 15.00 hod. přicházely z různých částí Prahy na Václavské náměstí dílčí průvody o různém počtu účastníků.

Tak se v 16.30 hod. soustředilo asi 120 000 osob. Na improvisovaných tribunách z nákladních automobilů promluvil k shromážděným poslanec KSČ Krosnář a po něm předseda vlády Klement Gottwald, který přítomným přečetl sestavení nové vlády. Po předsedovi vlády Gottwaldovi promluvil mimo jiných ministr vnitra Václav Nosek[79], prof. Zdeněk Nejedlý a jiní význační představitelé strany KSČ.[80] Po skončení všech projevů se shromáždění v klidu rozešli; klid a pořádek porušen nebyl.

V 16.50 hod. pochodoval z vnitřní Prahy směrem k Hradu průvod studentů, který se z Malé Strany stočil a přišel na Pohořelec od Petřína v počtu asi 500 osob. Z Pohořelce byli studenti příslušníky SNB rozptýleni do Keplerovy ulice. Nově nastoupivší studenti v počtu asi 2 500 osob protrhli uzávěru SNB a běželi směrem na Hradčanské náměstí. Další uzávěra SNB[,] utvořená u Toskánského paláce[,] studenty rovněž nezadržela a tito pronikli až na Hradčanské náměstí, odkud byli okamžitě rozptýleni do postranních ulic posilou dvou čet SNB vyslanou včas MV SNB na autokarech. Bylo zadrženo a předvedeno 6 studentů. V 18.00 hod. byl na Hradčanském náměstí klid.

V 17.30 hod. na Karlově náměstí v sadech byl ve vývěsní skříňce strany národně socialistické zjištěný plakát s nápisem: „Národní socialisté prý připravovali puč – komunisté ho provádějí“[81], členem Stb ze skříňky vyjmut a zabaven.

Asi v 18.00 hod. připochodoval od Smíchova několikatisícový průvod studentů, který předtím protrhl uzávěru SNB v Praze III na Újezdě a pronikl Karmelitskou ulicí na Malostranské náměstí a postupoval Nerudovou ulicí na Hrad. Když čelo průvodu dosáhlo „Jánského vršku“, narazilo na oddíl SNB, který zabránil jeho dalšímu postupu a vytlačoval jej směrem na Malostranské náměstí.

Na místě zakročovala jednotka útvaru 9600 „Prokop“[82]. Při vyklizování v Nerudově ulici asi v 18.00 hod. vystřelil z neopatrnosti ze samopalu ruského vzoru dosud neznámý příslušník SNB asistenčního oddílu vedeného kpt. Dočekalem[83]. Výstřelem byl zraněn posluchač lesního inženýrství Josef Řehounek do kotníku pravé nohy a způsobeno mu těžké zranění. Další šetření provádí útvar 9600. Na místě zákroku byly nasazeny mimo útvaru „Prokop“ také útvary „Božanov“ a „Bivoj“[84]. Zraněný J. Řehounek byl ošetřen neznámou lékařkou na místě a pak na saních dopraven

79 Václav Nosek (1892–1955), 1945–1954 člen PÚV KSČ, 4. 4. 1945 – 14. 9. 1953 ministr vnitra, 1945–1954 poslanec PNS, ÚNS a NS za KSČ.

80 Srov. BOUČEK, Miroslav, ref. 10, s. 249–251.

81 Srov. HORA, Ota, ref. 36, s. 145–146; VEBER, Václav, ref. 4, s. 273–274.

82 Velitelem poplachové jednotky „Prokop“ (130 příslušníků SNB) byl 23. 2. 1948 por. Rys z OV SNB Kolín.

83 Kpt. Josef Dočekal, velitel asistenčního oddílu.

84 Velitelem poplachové jednotky „Bivoj“ (100 příslušníků SNB) byl kpt. Zdráhala, velitel II. roty II. praporu pohraničního pluku SNB (útvar 9600).

studentem Stanislavem Vocáskem a medikem nezjištěného jména do nemocnice Milosrdných sester v Praze III, Vlašská ulice, kde je dosud v léčení; zranění zanechá pravděpodobně trvalé následky. Náčrtek místa nemohl býti zhotoven, neboť není zjištěno přesné místo, kde k poranění došlo. Také hledání střely bylo bezvýsledné.

Podrobná zpráva byla dne 26. února 1948 pod zdejším č. j. I-4651/1948 s 9 přílohami předložena min. vnitra, ZV SNB v Praze a průpis útvaru 9600.

Demonstrující studenti byli potom z Malostranského náměstí rozptýleni do Mostecké ulice a přes Karlův most.

Ježto červené pásky pořadatelů byly používány i některými příslušníky ze skupiny demonstrujících studentů, byli příslušníci SNB uváděni v omyl, takže se stalo, že někdy včas nemohli zakročiti, případně nechali průvod dále pochodovati.

Podle předem stanoveného a oznámeného programu měli manifestanti po skončených projevech v Praze II, Václavské náměstí[,] pochodovat do Prahy-Hradčany na Hradčanské náměstí. V posledních chvílích byl však program změněn a průvod manifestantů na Hradčanském náměstí odřeknut.

Místo průvodů manifestantů přišly však průvody demonstrujících studentů. Tak se stalo, že se demonstrujícím studentům podařilo protrhnouti uzávěru SNB v Praze III „na Újezdě", v Praze IV „Na Pohořelci" a konečně u Toskánského paláce.

Okamžitě učiněná opatření v Nerudově ulici a na Hradčanském náměstí zabránila demonstrujícím studentům vniknouti do Hradu, ale teprve rychle vyslanými posilami bylo vyklizeno Hradčanské náměstí až na Pohořelec, [byla] vyklizena a uvolněna cesta pro jízdu předsedy vlády Klementa Gottwalda Nerudovou ulicí, Malostranské náměstí, na Karlův most a dále.[85]

Odpoledne byla určena jedna četa útvaru 9600 „Roman"[86] v síle 1 důstojník a 30 gážistů m. sl. tř. na Havlíčkovo náměstí k ochraně manifestantů proti demonstrantům.

V téže době byly určeny dvě čety útvaru 9600 „Roman" do Rytířské ulice v síle 2 důstojníci a 50 gážistů m. sl. tř. k témuž účelu. Útvar „Roman" zadržel 3 osoby, z nichž 2 zadržení byli odevzdáni Oústb [OStB] a 1 VS SNB Praha V, Josefovská tř. Jiné rušivé příhody se nevyskytly, ani jinak nebylo zakročeno.

Útvar „Eda" [87] byl určen v síle 2 důstojníků a 45 gážistů m. sl. tř. k ochraně ústředního sekretariátu Lidové demokracie v Praze I, Revoluční třída. Dva zatčení byli odevzdáni VS SNB v Praze V, Josefovská tř. Jiné zákroky provedeny nebyly.

85 Srov. KAPLAN, Karel, ref. 12, s. 510–513; POUSTA, Zdeněk. Smuteční pochod za demokracii. In: JECH, Karel (ed.): *Stránkami soudobých dějin. Sborník k pětašedesátinám historika Karla Kaplana*. Praha: ÚSD, 1993, s. 200–207; VEBER, Václav, ref. 4, s. 338–341; BLAŽEK, Petr: Pamětní deska na studentskou demonstraci 25. února 1948. In: Paměť a dějiny, 2008, č. 1, s. 162–166.

86 Velitelem poplachové jednotky „Roman" (100 příslušníků SNB) byl 23. 2. 1948 por. Zajíc z OV SNB Kolín.

87 Velitelem poplachové jednotky „Eda" (100 příslušníků SNB) byl 23. 2. 1948 por. Hanuš z OV SNB Kolín.

V 19.05 hod. zatkl pplk. SNB Havlíček od útvaru 9600 v ústředním sekretariátě soc. dem. strany v Praze I, Na Příkopech[,] majora SNB Prossera[88] z [!] 20 členy pro illegální akci. Zatčení majora SNB Prossera bylo provedeno na rozkaz min. vnitra.[89]

Ve 22.00 hod. bylo příslušníky SNB v Praze XX – Strašnicích zajištěno a zapečetěno skladiště zbraní společenstva puškařů ve Strašnicích, ve kterém bylo uloženo 400 pušek, 400 pistolí a 150 loveckých pušek. Zajištění bylo provedeno bez překážky a odporu.

Celkový stav pohotovosti[:] 176 důstojníků a 3 805 gážistů m. sl. tř., z toho příslušníků MV SNB Praha 121 důstojníků a 2 080 gážistů m. sl. tř., příslušníků útvarů 9600 – 55 důstojníků a 1 725 gážistů m. sl. tř.[90]

Dne 26. února 1948 [čtvrtek]

Během dne nestaly se v obvodu Velké Prahy žádné zvláštní události významnějšího rázu.

Celkový stav pohotovosti[:] 126 důstojníků a 2 485 gážistů m. sl. tř., z toho příslušníků MV SNB 118 důstojníků a 2 076 gážistů m. sl. tř., příslušníků útvaru 9600 – 8 důstojníků a 409 gážistů m. sl. tř.

Dne 27. února 1948 [pátek]

Mezi studenty jest rozšiřována zpráva, že zraněný student J. Řehounek, který byl prý postřelen do břicha[,] zranění podlehl a jeho pohřeb má být konán 28. února 1948 za účasti veškerého studentstva. Studenti se snaží za každou cenu najíti nějakou oběť zákroku příslušníků SNB[91] a uspořádati demonstrativní pohřeb jako svého času studentu Janu Opletalovi.

V 16.00 hod. byli zadrženi u právnické fakulty v Praze I, Pařížská ulice[,] americký státní příslušník Walter Sanders a Čechoameričanka Marta Brodská[,] studentka[,] při fotografování před fakultou stojících útvarů SNB a hloučků studentů. Zabavený film byl přezkoumán OÚstb [OStB].

V 15.00 hod. k udržení pořádku u budov jednotlivých 4 vysokých škol byly postaveny u každé budovy 2 čety SNB.

---

88 Mjr. Jaroslav Prosser (1911–199?), 1. 10. 1945 – 24. 2. 1948 přednosta Zemské úřadovny Státní bezpečnosti.

89 Srov. KAPLAN, Karel, ref. 12, s. 479–480; ŽÁČEK, Pavel. Jaroslav Prosser a únor 1948. Z přednosty Zemské úřadovny Státní bezpečnosti agentem. In: *Paměť a dějiny*, 2013, č. 2, s. 54; KAPLAN, Karel. *Protistátní bezpečnost 1945–1948. Historie vzniku a působení StB jako mocenského nástroje KSČ*. Praha: Plus, 2015, s. 354–356, 369.

90 Srov. ŽÁČEK, Pavel, ref. 6, s. 52.

91 Srov. ŽÁČEK, Pavel: Dává se na vědomí… Jan Masaryk ve svodkách čs. zahraničního zpravodajství. In: *Paměť a dějiny*, 2013, č. 1, s. 59.

U vysoké školy obchodní v Praze II, Horská ul. č. 3[,] oddíl 1 + 60. Opatření sloužilo k zamezení shlukování studentů a potrvalo do 21.00 hod.[,] kdy byl stav snížen na 1 + 4. Mimo případ Sanderse neudálo se nic rušivého.

Strojní a elektrotechnická fakulta v Praze II, Karlovo náměstí čís. 13[,] oddíl 1 + 60. V 15.30 hod. počaly se na Karlově náměstí tvořit hloučky studentů, které byly bez závady rozptýleny. V 21.00 hod. byl na Karlově náměstí klid a stav oddílu snížen na 1 + 4.

Právnická fakulta Praha I, Pařížská tř.[,] oddíl 1 + 60. Malé hloučky studentů, které se v okolí fakulty tvořily[,] byly bez závady rozptýleny. Ve 22.00 hodin byl v okolí klid.

Filosofická fakulta v Praze I, Smetanovo náměstí čís. 1[,] oddíl 1 + 30; v okolí se neudály žádné rušivé příhody. Ve 21.00 hod. byl stav snížen na 1 + 4.

Celkový stav pohotovosti dne 27. února 1948[:] 131 důstojníků a 2 294 gážistů m.sl. tř., z toho příslušníků MV SNB Praha 117 důstojníků a 1 501 gážistů m. sl. tř.; příslušníků útvaru 9600 – 14 důstojníků a 793 gážistů m. sl. tř.

Dne 28. února 1948 [sobota]

Oddíl útvaru 9600 „Robert“[92] v síle 3 + 105 střežil budovu Rozhlasu od 1.00 do 11.00 hod., kdy byl stav snížen na 1 + 6. Průběhem této doby neudály se u Rozhlasu ani v nejbližším okolí žádné rušivé události. V 11.00 hod. byl oddíl „Robert“ odeslán do místa svého původního určení.

Budovu „Melantricha“ střežil oddíl útvaru 9600 „Rudolf“[93] v síle 1 + 60, byl v 11.00 hodin vystřídán hlídkou 1 + 6. Během dne neudála se v budově ani v jeho okolí žádná rušivá událost.

V budově šekového úřadu byl v pohotovosti oddíl útvaru 9600 „Cyril“[94] v síle 1 důstojník + 99 gážistů m. sl. tř. K zakročení použit nebyl.

Střežení Hradu do 13.00 hod. prováděl oddíl útvaru 9600 „Jarda“[95] v síle 1 důstojník + 100 gážistů m. sl. tř. Od 13.00 hod. bylo střežení zrušeno; ve Hradě ani v okolí nebyl klid a pořádek porušen.

U čtyř budov jednotlivých fakult konaly hlídky v síle 1 + 4 střežení.

V 9.00 hod. vyslána ke střežení tiskárny „Obrany lidu“ v Praze I hlídka v síle 1 + 5.

V 10.45 hod. odeslán 1 důstojník + 30 gážistů m. sl. tř. k provádění pořádkové služby ve Slovanském domě v Praze II, Na Příkopech.

V 15.30 hod. povolány do pohotovosti v Praze I, Bartolomějská 6[,] oddíly útvaru 9600. Přiděleni 2 důstojníci + 93 gážisté m. sl. tř. skupiny „Přema“[96].

92 Velitelem poplachové jednotky „Robert“ (120 příslušníků SNB) byl 23. 2. 1948 por. Šlapanský.

93 Velitelem poplachové jednotky „Rudolf“ (61 příslušníků SNB) byl 23. 2. 1948 mjr. Bláha.

94 Velitelem poplachové jednotky „Cyril“ (100 příslušníků SNB) byl 23. 2. 1948 mjr. Jan Suk, velitel III. praporu pohraničního pluku SNB.

95 Velitelem poplachové jednotky „Jarda“ (132 příslušníků SNB) byl 23. 2. 1948 npor. Vondráček.

96 Velitelem poplachové jednotky „Přema“ (131 příslušníků SNB) byl 23. 2. 1948 npor. Tymich.

V 16.00 hod. na Staroměstském náměstí provedena přehlídka příslušníků SNB a závodní milice, kteří ve dnech 20. až 28. II. 1948 konali v Praze bezpečnostní službu.

Mimo normálních bezpečnostních opatření byli k ochraně cest vládních činitelů a na místě přehlídky vyslány zvláštní oddíly: na Staroměstské náměstí 1 důstojník + 50 gážistů m. sl. tř. a k střežení cesty 1 důstojník a 30 gážistů m. sl. tř.

Veřejný klid a pořádek nebyl porušen ani při projevech vládních činitelů, během přehlídky, ani při pochodu oddílů SNB Prahou.[97]

V 18.30 hod. byla odeslána záložní asistenční rota útvaru 9600 „Přema" 2 + 93 do svého stanoviště.

Celkový stav pohotovosti[:] 123 důstojníků + 1 924 gážistů m. sl. tř., z toho příslušníků MV SNB Praha 115 důstojníků a 1 460 gážistů m. sl. tř.; příslušníků útvaru 9600 8 důstojníků a 457 gážistů m. sl. tř.

Dne 29. února 1948 [neděle]

Budova „Melantricha" střežena hlídkou 1 + 6.

Budova předsednictva vlády v Praze III, Kramářovo nábřeží[,] střeží oddíl „Pavel"[98] útvaru 9600 1 + 28 gážistů m. sl. tř.

Budova šekového úřadu střežena hlídkou 1 + 4 gážistů m. sl. tř.

Budova Rozhlasu střežena hlídkou v síle 1 + 6 gážistů m. sl. tř.

Od 6.30 hod. učiněna bezpečnostní opatření k hladkému průběhu manifestačního sjezdu „Jednotného svazu českých zemědělců" a společného projevu v Praze II, Václavské náměstí. Provedlo 12 důstojníků a 217 gážisté m. sl. tř. do 12.30 hod.

Po projevech a zdařilém ukončení slavnosti se účastníci v klidu rozešli. Veřejný pořádek nebyl narušen.

V tiskárně „Lidové demokracie" v Praze II, Karlovo náměstí[,] ponechána hlídka SNB v síle 1 + 3 od ÚRO.

Všechna jiná mimořádná opatření ve 13.00 hodin zrušena a kasární pohotovost nařízená ZV SNB Praha přiměřeně snížena.[99]

Velitel OSOŽ (major Plodek) zpraven, aby hlídky OSOŽ určené ku střežení důležitých železničních objektů odvolal a zrušil pohotovost.

Jednotky útvaru SNB 9600 odešly po 13.00 hodině do míst svého původního určení.

Celkem bylo v obvodu Velké Prahy příslušníky MV SNB Praha mimo vysílání stálých hlídek k bývalým i novým ministrům a jiným prominentním osobnostem, normální obchůzkové služby a provádění zvláštních služeb střeženo 201 důležitých

97 Srov. BÁRTA, Milan. Přehlídka Sboru národní bezpečnosti a dělnických milicí. In: *Paměť a dějiny*, 2017, č. 4, s. 107–114.

98 Velitelem poplachové jednotky „Pavel I" (32 příslušníků SNB) byl 23. 2. 1948 npor. Šilhan.

99 Srov. ŽÁČEK, Pavel, ref. 6, s. 54.

objektů 321 hlídkami SNB. Jinak méně důležité objekty byly střeženy v rámci normální obchůzkové služby.

Do 20. února 1948 bylo u MV SNB Praha 160 nemocných – dne 28. února 1948 222 nemocných a dne 1. března 1948 203 nemocných.

Stav nemocných není s ohledem na nepříznivé únorové povětrnostní podmínky a noční mrazy nepřiměřený. Je patrno, že příslušníci MV SNB Praha si byli vědomi mimořádné vážnosti doby a konali uložené jim služby svědomitě.

Morálka příslušníků MV SNB Praha byla po celou dobu mimořádných opatření dobrá; kázeň nebyla nikde porušena.

Dne 24. a 25. února 1948 bylo předvedeno na Ústřední národní výbor – Ředitelství národní bezpečnosti v Praze k potrestání celkem 118 osob.[100]

Z tohoto počtu bylo 107 osob potrestáno vězením od 48 hodin do 7 dnů, v jednom případě 14 dní vězení.

90 osob takto potrestaných bylo dopraveno do věznice k odpykání trestu, 16 osob po vyhlášení trestního nálezu a ohlášení odvolání bylo po prověření propuštěno na svobodu.

6 osob, kterým nebylo nic trestného dokázáno[,] bylo po napomenutí propuštěno. 2 osoby byly předány OÚstb [OStB] za účelem dalšího řízení, 2 osoby předány kriminálnímu komisařství čís. 2.

Doporučuji[,] aby v budoucnu pro případ přísné delší dobu trvající pohotovosti byly včas učiněny náležité přípravy k vhodnému ubytování a náležitému stravování jak příslušníků MV SNB Praha, tak soustředěných oddílů SNB povolaných do Prahy z venkovských oblastí.

Jde současně na ZV SNB Praha a ÚNV ŘNB Praha.

Místní velitel SNB:

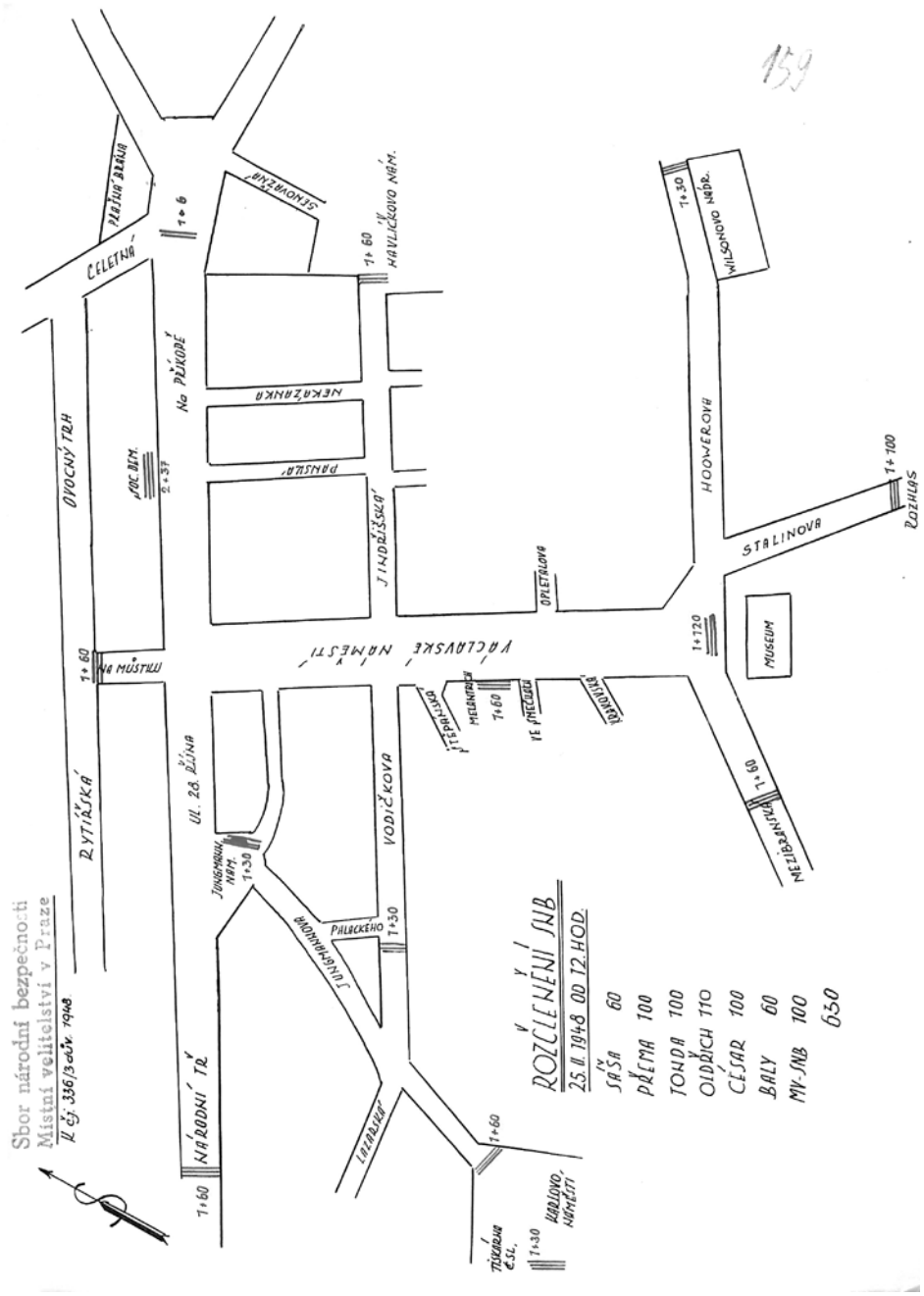
plk. Tocháček […][101]

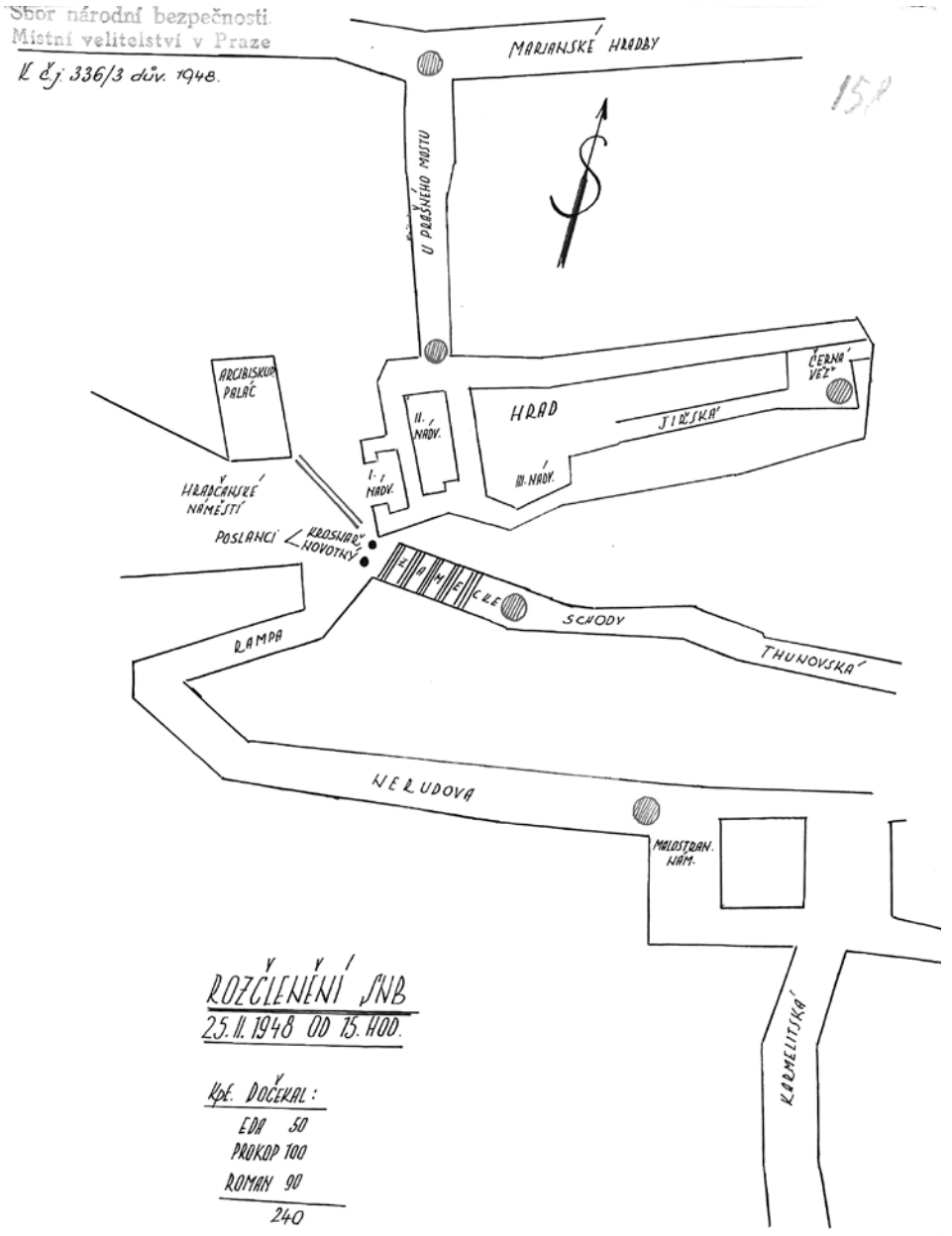
ABS, f. 305, sign. 305-365-1, č. l. 152–158. Věc: Úhrnná situační zpráva o činnosti MV SNB Praha ve dnech 20.–29. II. 1948, 1. 3. 1948, strojopis, 12 s.
ABS, A 14, inv. j. 640. Věc: Úhrnná situační zpráva o činnosti MV SNB Praha ve dnech 20.–29. II. 1948, 1. 3. 1948, strojopis, 12 s.

100 Srov. poznámku 43.

101 Vlastnoruční podpis: *plk. Tocháček.*

Přílohy k dokumentu č. 2

Sbor národní bezpečnosti.
Místní velitelství v Praze
K č.j. 336/3 dův. 1948.
MARIANSKÉ HRADBY
U PRAŠNÉHO MOSTU
ARCIBISKUP. PALÁC
II. NÁDV.
HRAD
JIŽNÍ
ČERNÁ VĚŽ
I. NÁDV.
III. NÁDV.
HRADČANSKÉ NÁMĚSTÍ
POSLANCI
KROSNÁŘ NOVOTNÝ
SCHODY
RAMPA
THUNOVSKÁ
NERUDOVA
MALOSTRAN. NÁM.
KARMELITSKÁ
ROZČLENĚNÍ SNB
25. II. 1948 OD 15. HOD.
Kpt. DOČEKAL:
EDA 50
PROKOP 100
ROMAN 90
240

Dokument č. 3
1948, po 2. březnu – Bratislava. Celkový přehled situace na Slovensku ve dnech 20. února až 2. března 1948[102] zpracovaný VII. odborem Povereníctva vnútra[103]

[…][104]

Dňa 20. februára 1948 oznámili ministri strán nár. soc., lidovej a demokratickej, že podávajú demísiu. Týmto postupom spomenutých strán vznikla razom akútna kríza, ktorá zachvátila celý vnútropolitický život v ČSR. Príčiny krízy neboly dostatečne známe verejnosti, preto prvá reakcia sa neprejavila zvlášť markantným spôsobom. Až po prejave predsedu vlády K. Gottwalda, ktorý predniesol na historickej manifestácii v Prahe dňa 22. [21.] II. 1948[105], sa razom prebraly k aktivite všetky pokrokové sily národa českého a slovenského. Reč predsedu vlády K. Gottwalda vyvolala hlboký ohlas v radoch KSS, odbojových zložek a odborových organizácií, ktoré okamžite započaly vyvíjať činnost v smysle prehlásenia predsedu vlády.

Dňa 22. II. 1948 sa začaly tvoriť na Slovensku prvé akčné výbory, čo značí rozhodný medzník vo verejnom živote.[106] Ako jeden z prvých akčných výborov bol utvorený Akčný výbor NF v Prešove, ktorý mal toho istého dňa prvú schôdzku. Do AV pristúpily strany: KSS, ďalej odbojové sväzy, Ukrajinská národná rada, Jednotný sväz roľníkov, odbojové organizácie a bezpartijní. Východné Slovensko malo vynikajúcu účasť na tvorení akčných výborov. Dľa presných zistení bolo to práve východné Slovensko, kde boly utvorené prvé akčné výbory, a to spontánne. Vynikajúcu účasť na tomto má Ukrajinská národná rada, ktorá sa prvá osvědčila za vládu a požadavky K. Gottwalda. Z východného Slovenska sa rýchle táto akcia

102 K politické situaci na Slovensku během únorového převratu srov. BARNOVSKÝ, Michal. *Na cestě k monopolu moci. Mocenskopolitické zápasy na Slovensku v rokoch 1945–1948*. Bratislava: Archa, 1993, s. 236–247; ŠUTAJ, Štefan. *Občianske politické strany na Slovensku v rokoch 1944–1948*. Bratislava: Veda, 1999, s. 263–282; PEŠEK, Jan; LETZ, Róbert. *Štruktúry moci na Slovensku 1948–1989*. Prešov: Vyd. Michala Vaška, 2004, s. 13–28; PEŠEK, Jan. Priebeh februárových udalostí na Slovensku. In: PODOLEC, Ondrej (ed.). *Február a Slovensko. Zborník z vedeckej konferencie*. Bratislava: ÚPN, 2008, s. 179–199; MEDVECKÝ, Matej; RAGAČ, Radoslav. Bezpečnostný aparát na Slovensku a nástup komunistov k moci. In: tamtéž, s. 470–479; LETZ, Róbert. Február zo slovenskej perspektívy. In: *Securitas Imperii*, č. 1 (22). Praha: ÚSTR, 2013, s. 10–34.

103 K situaci v aparátu VII. odboru PV srov. PEŠEK, Jan. *Štátna Bezpečnosť na Slovensku 1948–1953*. Bratislava: Veda, 1999, s. 27–34; MEDVECKÝ, Matej; RAGAČ, Radoslav, cit. 101, s. 458–480; MEDVECKÝ, Matej, ref. 3, s. 275–296.

104 Parafa zástupce přednosty III. odboru MV a přednosty skupiny III/A J. Veselého: *Ves 6. 3. 48.*

105 Srov. dokument č. 1; GOTTWALD, Klement: *Spisy. 1947–1948*, sv. XIV. Praha: SNPL, 1958, s. 253–254.

106 Srov. BARNOVSKÝ, Michal: Akčné výbory – nástroj nastolenia mocenského monopolu a pofebruárovej očisty 1948. In: PODOLEC, Ondrej (ed.). *Február a Slovensko*. *Zborník z vedeckej konferencie*. Bratislava: ÚPN, 2008, s. 438–455.

rozšírila na celé územie Slovenska. Dňa 22. II. a 23. II. 1948 bolo na Slovensku utvorených viac ako 60 AV NF.

Iniciatívu prevzala suverénne KSS, ktorá neúnavnou a húževnatou prácou sa postavila na čelo tejto akcie. Ostatné politické strany zaujaly vyčkávacie stanovisko.

DS bola naprosto prekvapená touto akciou. Vedúci činitelia strany rozhodne nečakali takýto zvrat vo vývoji situácie. Ich sebavedomie bolo veľké. Podpredseda vlády Dr. Kočvara[107], ktorý pricestoval dňa 21. II. 1948 z Prahy do Bratislavy, vystupoval toho istého dňa veľmi sebavedome a takisto sa chovali aj niektorí poslanci, ako aj zodpovední činitelia DS na dôverných schôdzkach, ktoré sa konaly dňa 21. II. 1948. Preto nepripisovali tvoreniu akčných výborov zvlášť veľký význam. Ich sebavedomie však netrvalo dlho, lebo akcia tvorenia AV sa rýchlo rozrástla a začínala nadobúdať veľkých rozmerov. Prvú vážnu trhlinu utrpela DS dňa 22. II. 1948 na východnom Slovensku, a to vyhlásením Ukrajinskej národnej rady v Prešove. UNR vyhlásila, že bude podporovať predsedu vlády a predsedu SP a súčasne vyzvala všetkých obyvateľov ukrajinskej a riskej [ruskej] národnosti, aby podporovali vládu a tvorili AV. Zvlášť iniciatívně vystupovali predstavitelia ukrajinsko-ruskej sekcie DS, poslanci Igor Levkanič[108] a Viktor Závacký[109] a člen SNR Alexej Bogdanov[110].

Tento krok UNR vyvolal veľké znepokojenie v radoch vedúcich činiteľov DS, ktorí sa vzchopili, aby čelili nastalej situácii. Vedúci činitelia DS sa rozišli po celom území Slovenska, aby všemožným spôsobom zabraňovali tvoreniu AV.

Dňa 22. II. 1948 rečnil v Žiline Ján Ursíny[111], který pred širokou verejnosťou podrobil silnej kritike činnosť KSS a KSČ, ktoré obvinil, že sa snažia uchvátiť politickú a vládnu moc štátu. Apeloval na všetkých demokratov, aby sa nebáli, lebo bol vytvorený silný blok pravicových strán, ktoré sú schopné čeliť tomuto náporu.[112]

Poslanci DS a zodpovední činitelia DS z celého územia Slovenska obliehali neustále Ústredný sekretariát DS a žiadali ústredie o pokyn, či majú vstupovať do AV. Vedenie strany dalo všetkým organizáciam príkaz, že niečo podobného nesmú

107 JUDr. Štefan Kočvara (1896–1973), 1947–1948 člen výkonného výboru DS, 25. 11. 1947 – 20. 2. 1948 náměstek předsedy vlády, 1945–1948 poslanec PNS a ÚNS za DS.

108 Igor Levkanič (1909–1962), člen ukrajinsko-rusínské sekce v DS, 1947–1948 člen předsednictva Ukrajinské národní rady Prjaševčiny, 1946–1948 poslanec ÚNS za DS (od března 1948 KSS).

109 Viktor Zavacký (1910–?), 1945–1948 předseda ukrajinsko-rusínské sekce v DS, 1945–1948 člen Ukrajinské národní rady Prjaševčiny, 1945–1948 poslanec PNS a ÚNS za DS (od 18. 3. 1948 KSS).

110 Alexej Bogdanov, 1946–1948 poslanec SNR za DS, 1947–1948 člen předsednictva Ukrajinské národní rady Prjaševčiny.

111 Ján Ursíny (1896–1972), 1946–1948 člen výkonného výboru DS, 1946–1947 náměstek předsedy vlády, 1945–1948 poslanec PNS a ÚNS.

112 Srov. URSÍNY, Ján. *Z môjho života. Príspevok k vývoju slovenskej národnej myšlienky*. Martin: Ústav T. G. Masaryka – Matica slovenská, 2000, s. 138–140.

podniknúť. Vedenie strany prísne pohrozilo vylúčením zo strany všetkým tým, ktorí vstúpia do AV.

Dňa 23. februára 1948 sa situácia priostrila. Po vyhlásení, ktoré predseda SP Dr. G. Husák[113] adresoval DS, aby sa povereníci DS vzdali svojich miest[114] a prevzatím týchto miest vznikla DS ďalšia komplikácia. Vedenie, v snahe zničiť [?] situáciu, svolalo ústrednú radu DS, kde prehovoril Dr. Lettrich[115] o súčasne situácii a dal niekoľko pokynov[,] jak situácii čeliť.

Dňa 24. februára 1948 rozhodli typografi jednohlasne, že nebudú sádzať časopisy DS. Tým zostalo vedenie DS bez tlače a akéhokoľvek dorozumievania sa so stránkami [straníkmi]. Vedenie DS preto posiela na všetky strany telegramy s príkazmi, aby členovia DS nevstupovali do AV. Súčasne rozosiela výzvy, aby príslušníci DS manifestovali za Dr. Lettricha.[116]

Nakoľko sa však tvoria stále AV, do ktorých pristupujú aj členovia DS, nastáva medzi členstvom DS zmätok a rozkol. Oblastné a okresné vedenia DS zostaly bez spojenia s ústredím a funkcionári začínajú prejavovať úplnú nezodpovednosť, čo sa odzrkadľuje medzi straníkmi, ktorí sú dezorientovaní. Sú uskutočňované prvé prestupy príslušníkov DS do KSS. Vstupujú len pokrokoví demokrati. Pokrokoví demokrati začínajú verejne odsudzovať vedenie a politiku DS, následkom čoho sa v DS vytvára ťažká atmosféra. Vedenie strany dáva príkaz povereníkom, aby stoj čo stoj udržali povereníctva vo svojich rukách, čo sa však napriek toľkému úsiliu nepodarilo.

Skupina Dr. Lettricha je velmi aktívna. Svoláva všetkých funkcionárov DS do Bratislavy, kde sú im dávané presné směrnice a inštrukcie. Je v úzkom spojení s nár. soc. stranou.

Zpráva o prevzetí SP a ustanovení dočasného SP silne zapôsobila a pokrokové sily prejavily radosť nad skutočným odhodlaním predstaviteľov pokrokového smeru.[117] Na príslušníkov DS zapôsobila ako studená sprcha.

Jednotlivé AV usporiadúvajú manifestačné shromaždenia, ktoré sú početne navštevované. Na týchto manifestáciach sa dokumentuje jednota ľudu a odznievajú prejavy vernosti Gottwaldovej vláde. Ľud čo raz dôraznejšie žiada vyriešiť

113 Dr. Gustáv Husák (1913–1991), 1945–1950 člen PÚV KSS, srpen 1946 – květen 1950 předseda Sboru povereníkov.

114 Srov. KAPLAN, Karel, ref. 12, s. 425–429.

115 Dr. Jozef Lettrich (1905–1969), 1945–1948 předseda DS, září 1945 – 26. 2. 1948 předseda SNR za DS.

116 Srov. MACHÁČEK, Michal. Příliš dusné objetí. Jozef Lettrich a komunisté. In: GUBA, Ivan; SYRNÝ, Marek et al. *Jozef Lettrich a jeho doba*. Martin: Nadácia Jozefa Lettricha, 2016, s. 106–107.

117 Srov. SYRNÝ, Marek. Gustáv Husák a Demokratická strana na Slovensku v rokoch 1944–1948. In: MICHÁLEK, Slavomír; LONDÁK, Miroslav et al. *Gustáv Husák. Moc politiky, politik moci*. Bratislava: Veda, 2013, s. 278–179; PEŠEK, Jan: Gustáv Husák a február 1948 na Slovensku – na hranici demokracie a totality. In: tamtéž, s. 390–392.

vnútropolitickú krízu. Nespočetné telegramy a rezolúcie, ktoré sú zasielané prezidentovi republiky a predsedovi vlády, dokazujú, že ľud nastúpil do boja proti reakcii a že sa tohoto boja nevzdá.

Strana slobody a soc. demokracia zostáva naďalej v pasivite. Vedenie SSl sa netají otvorenou radosťou nad ťažkou situáciou DS.

Dňa 25. II. 1948 zaznamenáva sa silná aktivita jak KSS[,] tak DS. Svedčia o tom nespočetné schôdzky, ktoré sú usporiadané jednak v Bratislave, jednak na vidieku. Poprední činitelia DS sa vrátili do svojich oblastí a ohlásili prudkú protikomunistickú kampaň. Dezorientovanosť príslušníkov DS na vidieku stále trvá. Vo vedení DS vznikajú prvé roztržky, ktoré svedčia o ťažkej situácii.

Dr. Lettrich vyvíja úsilie, aby presvedčil tých poslancov, ktorí váhajú. Vyzýva ich, aby sotrvali a nezradili.

Tým, že sadzači odmietli sádzať tlačové orgány DS, vytvorila sa situácia, ktorá má pre DS nedozierne následky.[118] Členstvo začína húfne opúšťať rady DS, čoho svedectvom je to, že ústredné vedenie nár. soc. a KSS zaznamenáva veľký príliv členstva.

DS, aby čelila tejto situácii, pokúša sa všemožným spôsobom informovať svojich prívržencov. Typografom sú ponúkané veľké odmeny, avšak bez výsledku. Ako náhrada za tlač sú rozosielané na oblasti rôzne články. V článkách sa odzrkadľuje bezradnosť, ktorá vrcholí v nepríčetných výbuchoch zloby a bezmocnosti. Sú zhotovované rôzne letáky s obsahom poburujúcim a protivládnym.

Pokrokoví demokrati sa odštěpujú od DS a vstupujú do AV. Vedenie márne vyhráža a apeluje. Rozpad strany začína. Návšteva vedúcich činiteľov, ktorú vykonali u prezidenta republiky, sa nijako neprejavila medzi príslušníkmi DS.[119]

Ako prvý z pokrokových demokratov vystupuje do popredia býv. primátor Dr. Kyselý[120], ktorý sa snaží organizovať pokrokových katolíkov. Jeho akcia však nemá želateľný úspech, lebo títo vstupujú hromadne do KSS.[121]

Strany SSl a soc. dem. zostávajú i naďalej v úzadí a starostlivo sledujú rozpad DS.

Situácia sa razom mení vyhlásením pplk. Poláka[122], ktorý v rozhlasovom prejave oznámil utvorenie AV DS. Vo svojom prejave odsúdil politiku DS a vyzval pokrokových demokratov, aby sa od tejto odklonili a nastúpili novú, ľudovo-demokratickú

118 Srov. LETTRICH, Jozef. *Dejiny novodobého Slovenska*. Martin: Nadácia Dr. Jozefa Lettricha, 2012, s. 222; RIPKA, Hubert, ref. 10, s. 236–237.

119 Dne 24. 2. 1948 navštívili prezidenta E. Beneše předseda DS J. Lettrich, náměstek předsedy vlády Š. Kočvara, ministr dopravy I. Pietor, ministr unifikací M. Franek a státní tajemník v MNO J. Lichner. Srov. KAPLAN, Karel. *Poslední rok prezidenta. Edvard Beneš v roce 1948.* Praha: ÚSD AV ČR, 1993, s. 114; KAPLAN, Karel, ref. 12, s. 470–472.

120 Dr. Jozef Kyselý (1912–1998), 5. 10. 1946 – 20. 2. 1948 primátor Bratislavy, v lednu 1948 vyloučen z DS, v únoru 1948 spoluzakladatel AV NF, 1948–1954 poslanec SNR.

121 Srov. KAPLAN, Karel, ref. 12, s. 472–473.

122 Pplk. Milan Polák (1897–1951), 1945–1948 místopředseda DS, 1948 člen výkonného výboru DS, 1947–1948 místopředseda Sboru poverenících, v únoru 1948 předseda AV NF, 1945–1951 poslanec PNS, ÚNS (1946–1948 místopředseda) a NS, 1945–1948 poslanec SNR.

cestu. Vyzval členstvo, aby vstupovalo do AV a aby boly tvorené AV DS. Týmto vyhlásením sa vniesol eště väčší zmätok do radov DS. Rozkol v strane a jej rozpad je jasný.

Napätá situácia povoľuje oznámením predsedu vlády o utvorení novej vlády. Táto okolnosť podstatne prispela ku konsolidácii pomerov na Slovensku a prispela tiež k rozpadu DS.

Dňa 25. II. 1948 bola tiž prevedená prehliadka Ústredného sekretariátu DS. Prehliadka dokázala, že DS pripravovala rozsiahlu protivládnu kampaň, ktorá však bola v zárodku znemožnená. Medzi zabaveným materiálom sa našly rôzne dokumenty o štátnej bezpečnosti a zpravodajskej službe.

Dňa 26. II. 1948 konajú sa početné manifestácie ľudu, ktorých výrazom je vďaka za vyriešenie vládnej krízy a vyznievajú na nich prejavy oddanosti vláde K. Gottwalda.

AV začínajú preberať ONV a MNV. Súčasne sú odstraňovaní z rôznych miest ľudia, ktorí slúžia reakcii. Táto očistná akcia sa však rozširuje rýchlo a je všeobecná.

AVDS sa tvoria na pokyn pplk. Poláka, pričom sú vylučovaní zo strany reakční činitelia. Toto postihlo niekoľkých poslancov a členov SNR za DS. Reakční členovia DS, ktorí boli vylúčení zo strany, pokúšajú sa nadväzovať spojenie so Stranou slobody, v ktorej sa chcú uchytiť.

Rezignácia Dr. Lettricha na predsednícke miesto DS a SNR vniesla eště väčší zmätok do radov DS. Agro-luteráni ostali osamotení a márne sa pokúšajú jednať s pplk. Polákom, ktorý ich vytrvale odmieta.

Do akčných výborov sa pokúšajú dostať aj kompromitovaní ľudia za DS. Pokrokové zložky AVNF však prísne dbajú, aby v týchto boly osoby naprosto nezávadné a spoľahlivé. Bezpečnostné orgány, ktoré spolupracujú s AV, preverujú jednotlivých členov AV. Závadní sú okamžite odstraňovaní.

Dňa 27. II. 1948 bol utvorený nový SP, v ktorom sú zastúpené všetky pokrokové zložky národa. Tento fakt bol prijatý s veľkou radosťou v širokých vrstvách občianskych, najmä však medzi robotníctvom.

Situácia v DS sa ďalej komplikuje aj napriek vyhláseniu pplk. Poláka. Časť demokratov ho nasleduje a počúva jeho príkazy, väčšia časť však s ním nechce mať nič spoločného a jedná samostatne. Týmto sa tvoria z trosiek DS skupiny, ktoré vedú bývalí činitelia DS. Okrem pplk. Poláka snaží sa uchopiť moc Dr. Kyselý, Pavel Výboch [Viboch][123], poslanec Rožnay[124] a iní. Všetci podnikajú samostatné akcie, ktorých účelom je pritiahnuť na svoju stranu bývalých príslušníkov DS a zabrániť ich vstupu do KSS alebo iných strán. Zvlášť poslanec Výboch a Vyškovský[125] sú veľmi aktívni, ale ich činnosť je koordinovaná. Príslušníci DS, reakčného zamerania, sú nimi

123 Pavol Viboch (1896–1981), 1946–1948 člen výkonného výboru DS, 1945–1948 poslanec PNS a ÚNS za DS.

124 Titus Rožnay (1903–1975), 1946–1948 poslanec ÚNS za DS.

125 Jaroslav Vyškovský (1909–?), 1945–1948 poslanec PNS a ÚNS za DS.

inštruovaní a snažia sa naďalej preniknúť do AV. Tento zjav začína byť pozorovaný na celom území Slovenska.

Rozpory vo vedení ÚAVDS sa začínajú prejavovať a odzrkadľujú sa vo vylúčení poslancov a členov SNR, ktorí sú pozbavení svojich funkcií a členstva. Medzi týmito je aj Dr. Lettrich, Fraštacký[126], Dr. Hodža[127], Dr. Josko[128], škpt. Kukliš[129], Lavrinec [Laurinec][130], Géci[131], Kovačič [?] a iní. Bývalá agro-luteránska skupina je rozbitá. Niektorí jej príslušníci sa snažili vyjednávať s pplk. Polákom. Medzi týmito boli: Lichner[132], Hodža, Ursíny, Fraštacký a Josko.

Strana slobody spolu se soc. dem. sa začína pomaly aktivovať. Ústredné vedenie SSl. vyhlásilo, že súhlasí s koncepciou Gottwaldovej vlády.

Akčné výbory prevzaly do svojich rúk MNV a ONV. Očista, ktorá sa začala prevádzať, pokračuje vždy rýchlejším tempom. OAV NF začaly prevádzať z vlastnej iniciatívy očistu politického života, menovite však rady DS. Sú dávané príkazy na zaisťovanie nespoľahlivých osôb a sú nariaďované prehliadky sekretariátov DS. Všetko toto má veľkú odozvu vo verejnosti. Nespoľahlivé osoby a osoby, ktoré nemajú kladný pomer k ČSR, prejavujú nervozitu a obavy pred budúcnosťou.

Dňa 29. II. 1948 rozpad DS je zreteľný. Niektorý poslanci a členovia SNR za DS prevádzajú i naďalej akciu organizovania privržencov DS. Ide o činnosť koordinovanú; medzi katolíkmi sa snaží preniknúť kanoník Cvinček[133]. Všetkým činiteľom DS, ktorí túto činnosť prevádzajú, ide o to, aby zabránili konečnému rozpadu DS a aby zastavili príliv členov do KSS a vytvorili si určitú bázu a predpoklady k ďalšej ich činnosti.[134]

Pplk. Polák vyvíja veľké úsilie organizovať svojich privržencov a dostať ich na popredné a rozhodujúce miesto. Dbá o to, aby títo ľudia boli nekompromitovaní a aby vyhovovali po všetkých stránkach AVNF.

126 Rudolf Fraštacký (1912–1988), 1946–1948 člen výkonného výboru DS, 1945–1948 poslanec PNS a ÚNS za DS.

127 Dr. Fedor Hodža (1912–1968), 1945–1948 generální tajemník DS, 1945–1948 poslanec PNS a ÚNS za DS, 1948 člen výkonného výboru DS.

128 JUDr. Matej Josko (1907–1969), 1945–1946 člen předsednictva DS, 1946–1948 člen výkonného výboru DS, 1945–1948 poslanec PNS a ÚNS za DS.

129 Škpt. Július Kukliš (1911–1985), bezpečnostní referent DS, 1946–1948 poslanec SNR za DS.

130 Imrich Laurinec (1906–?), 1946–1948 poslanec SNR za DS.

131 Michal Géci (1919–?), 1946–1948 poslanec SNR za DS.

132 Ján Lichner (1897–1979), 1945–1948 místopředseda DS, 2. 7. 1946 – 20. 2. 1948 státní tajemník v ministerstvu národní obrany, 1945–1948 poslanec PNS a ÚNS za DS.

133 Andrej Cvinček (1880–1949), 1946–1948 místopředseda a člen výkonného výboru DS, 1946–1948 místopředseda SNR za DS.

134 Srov. BARNOVSKÝ, Michal. Preberanie moci a pofebruárová očista 1948. In: BARNOVSKÝ, Michal (ed.). *Od diktatúry k diktatúre*. Bratislava: Veda, 1995, s. 89–95; SYRNÝ, Marek. Demokratická strana a osudy jej predstaviteľov po februári 1984. In: KOCIÁN, Jiří; DEVÁTÁ, Markéta (eds.). *Únor 1948 v Československu: Nástup komunistické totality a proměny společnosti*. Praha: ÚSD AV ČR, 2011, s. 75–82.

Dňa 1. marca 1948 AVNF sú už takmer všade zriadené. Prevádzané očisty sú dôsledné. ONV a MNV sú všetky prebráné AV, ktoré robia nanich určité zmeny a prispôsobujú ich potrebám ľudu. AV tiež urýchľujú prevádzanie pozemkovej reformy a obnovujú zastavené riadenia pozemkovej reformy a konfiškácie.

Pomery sa očividne konsolidujú, čo sa prejavuje vo zvýšenej pracovnej morálke. Robotníci, roľníci a pokrokoví inteligenti prejavujú pevné uspokojenie a zadosťučinenie s riešením vládnej a vnútropolitickej krízy.

Bezpečnostné pomery

Po celú dobu trvania krízy nedošlo nikde k porušeniu verejného poriadku a bezpečnosti. Hneď pri vypuknutí krízy boli zaistení niektorí vysokí dôstojníci SNB. Medzi týmito sú: pplk. Repka, mjr. Lach, škpt. Krajniak, kpt. Chriašteľ a iní.[135] Niektorí boli okamžite odstránení z veliteľských miest, čím sa preventívne učinily opatrenia, ktoré maly vplyv na celý sbor NB na Slovensku. Celý sbor NB spolu se štátnou bezpečnosťou postavil sa spontánne za vládu K. Gottwalda, čím značnou mierou prispel k potlačeniu reakcie.

Rozhodným vystúpením štátnej bezpečnosti a NB sa prekazily úmysly niektorých vysokých dôstojníkov NB, ktorí stáli pod vplyvom gen. Ferjenčíka[136]. Generál Ferjenčík v rozhodujúcich chvíľach ukázal sa ako taktik a slaboch, který alebo váhal, na ktorú stranu sa má přidať, alebo stál úplne na stanovisku protirevolučnom.[137] Při pozbavení hlavného veliteľa SNB pplk. Raita a odstránení pplk. Repku nechcel vziať na vedomie príkaz ministerstva vnútra o vymenovaní nového hlavného veliteľa, ale naopak, snažil sa podporovať reakčné živly tým, že nariadil pplk. Repkovi, aby urobil na ZVNB poriadok s tými, ktorí poslúchali príkazy ministerstva vnútra.[138]

Neskoršie sa SNB dala plne k dispozícii AV a plnila ich príkazy.

Štátna bezpečnosť a zprav. služba taktiež od prvého počiatku stála na strane min. predsedu K. Gottwalda. Štátna bezpečnosť usměrňovala činnosť AV a dbala na to, aby sa do AV nedostaly živly, ktoré slúžily reakcii. Štátna bezpečnosť naďalej izoluje osoby nespoľahlivé a preveruje jednotlivých príslušníkov AV.

Partizánske pohotovostné strážne oddiely, ktoré boly utvorené hneď na začiatku, sa osvědčily. Vo všetkých okresných a väčších mestách boly tieto jednotky sostavené zo spoľahlivých príslušníkov odboja. Ich spolupráca s NB a Štb, ako aj závodnými strážami, bola dobrá. Vyskytly se na začiatku ťažkosti s výstrojou a výzbrojou. Zbrane, pokiaľ boly dávané týmto jednotkám, boly získané zo Svázu brannosti, od SNB a armády. Disciplina týchto jednotiek, ako aj ich vystupovanie na verejnosti, bolo vzorné, čo zvlášť dobre pôsobilo vo verejnosti.

135 K personálním čistkám v bezpečnostním aparátu srov. MEDVECKÝ, Matej; RAGAČ, Radoslav, ref. 101, s. 476–478.

136 Gen. Dr. Mikuláš Ferjenčík (1904–1988), srpen 1946 – 28. 2. 1948 poverenik vnútra.

137 Srov. ABS, f. 310, sign. 310-61-6, dálnopis z pověřenectva vnitra v Bratislavě, 24. 2. 1948.

138 Srov. MEDVECKÝ, Matej, ref. 3, s. 278–279.

Závodné stráže priemyselných podnikov a výrobní po počiatočných ťažkostiach boly zorganizované. Tieto sa taktiež veľmi dobre osvědčily a ich zásluhou mohly pracovať priemyselné podniky nerušene. Bolo tiež zabránené sabotážam a po celú dobu ich činnosti sa nevyskytly žiadne závady.

Pokiaľ sa týka armády, táto z väčšej časti stála na strane predsedu vlády. Obranné opatrenia v armáde boly prevádzané ňou samou.

Šepkaná propaganda

V prvých dňoch bola reakcia celkom zastrašená a nezmohla sa na žiadnu akciu. V posledných dňoch však reakčné živly dávajú o sebe vedieť rozširovaním poplašných zpráv a šuškanej propagandy. Taktiež sa vyskytly jednotlivé prípady poburovania, ktoré však boly ihneď zlikvidované.

Šuškanou propagandou sú rozširované nasledovne zprávy:

Stav, ktorý je teraz, nie je trvalý, lebo USA a Anglia nedovolia, aby komunisti vládli.

Prezident Beneš musel prijať demisiu, lebo mu bolo pohrozené, že ak nepríjme demisiu pravicových strán, bude zatknutý.

Dôsledkom těchto udalostí bude vojna, ktorá v dohľadnej dobe vypukne medzi Západom a SSSR.

Na miesta osôb, ktoré boly v rámci očisty odstránené, prídu českí učitelia, profesori, četníci, dôstojníci a úradníci.

Vláda, ktorú schválil prezident, je vládou českou, ktorá bude utláčať Slovákov.

Zo skonfiškovanej pôdy cirkevných majetkov budú utvorené kolchozy.

Značná časť zpráv týka sa hospodárskeho života. V těchto zprávach sa hovorí o tom, že teraz nastane hlad a bieda, lebo Amerika nám nič nedá.

Nezodpovedné živly širia tiež paniku medzi vkladateľmi, ktorý sa snažia z peňažných ústavov vyzdvihovať všetky svoje úspory.

Iné zprávy hovoria, že teraz sa všetkého obchodu zmocnia Židia, lebo v národnom priemysle a v znárodnených podnikoch nemajú budúcnosť.

Všeobecne sa počúva londýnsky rozhlas, který veľmi štve proti ČSR. Tento zjev má stúpajúcu tendenciu.

Akčné výbory

Zakladanie akčních výborov bolo prevádzané uspokojivo. Zo začiatku sa toto dialo sice spomaleným tempom, neskôr však, a to po ustanovení vlády a SP, bolo možno badať zvýšenú aktivitu.

V niektorých krajoch Slovenska, a to v oblasti Trenčína a Žiliny, marili reakční príslušníci DS zakladanie AV. Tieto kraje sú známe ako bašty DS.

Činnosť AV zo začiatku omedzila sa len na sjednocovanie občianstva. Neskoršie sa prejavila prevádzaním očisty. Táto akcia uspokojuje predovšetkým odbojové složky, ktoré sa márne domáhaly v nespočetných rezolúciach nápravy. AV boly založené

na výzvu predsedu vlády všade. Ich činnosť je usměrňovaná pokrokovými složkami národa. KSS má rozhodujúci vliv.

Akčné výbory v obciach a okresoch prevzaly ONV a MNV. Boli tam dosadení komisári a správne komisie, ktoré dbajú na riadny chod úradu a na odstraňovanie závad. Z iniciatívy AV bola znovu urýchlená pozemková reforma, ako aj obnovené zastavené pokračovanie konfiškácií a pozem. reformy. AV uvaľujú tiež národné správy na niektoré podniky, ktoré budú postupne znárodnené. Pracujú v úzkom kontakte s Povereníctvom vnútra.

Očista

Ako bolo povedané, AV prevádzajú rozsiahlu očistu na celom Slovensku. Aby ich činnosť bola usmerňovaná a koordinovaná, bola zriadená při Povereníctve vnútra Ústredná očistná komisia.

Očistná akcia prebieha t. č. vo všetkých podnikoch a úradoch. Z miest sú odstraňovaní všetci nepriatelia ľudovodemokratického režimu, ako aj reakcionári vôbec. Z hospodářského života sú odstraňované špičkové osobnosti, ktoré hatily vývoj znárodneného priemyslu.

AV nariaďujú v mnohých prípadoch zaistenie nespoľahlivých osôb, čo orgány bezpečnosti prevádzajú. Od 22. II. 1948 do 1. marca III 1948 bolo dľa doterajších zistení zaistených 173 osôb. Medzi týmito nachádzajú sa: Dr. Martin Sokol[139], Dr. Miloš Vančo[140], prez. šéf SNR Dr. Martinček[141], redaktori: Fuchs, Makovíny a Gross, ako aj mnoho iných osôb, poväčšinou funkcionárov DS, ktorí poburovali a stavali sa terajšiemu stavu veci na odpor.

Dľa rozhodnutia Ústrednej očistnej komisie pri Povereníctve vnútra v Bratislave bolo doteraz pozbavených funkcie, prepustených, poslaných na dovolenku alebo premiestnených 334 osôb z ústredných úradov v Bratislave. Výsledky očisty na ostatnom území Slovenska budú včas oznámené. Akcia pokračuje naďalej.[142] Táto okolnosť vyvoláva v radoch bývalých funkcionárov DS, ako aj úradníkov, ktorí sa exponovali za reakciu, oprávnené obavy.

Znárodňovanie

Povereníctvo obchodu a priemyslu uvalilo doposiaľ 210 národných správ na rôzne priemyselné podniky, najmä však na veľkoobchody. Taktiež Povereníctvo výživy

139 Dr. Martin Sokol (1901–1957), generální tajemník HSĽS, 1935–1939 poslanec NS, 1939–1945 poslanec Sněmu Slovenskej krajiny.

140 Dr. Miloš Vančo (1884–1970), 1938–1939 poslanec NS, 1939–1945 poslanec Sněmu Slovenskej krajiny.

141 JUDr. Martin Martinček (1913–2004), 1946 – 25. 2. 1948 přednosta Úřadu předsedníctva SNR.

142 Srov. BARNOVSKÝ, Michal, ref. 105, s. 452–455; PEŠEK, Jan; LETZ, Róbert. *Štruktúry moci na Slovensku 1948–1989.* Prešov: Vyd. Michala Vaška, 2004, s. 26–28.

uvaľuje národné správy na potravinárske podniky, na likérky a podniky, spadajíce do jeho kompetencie.

Povereníctvo výživy nariadilo Oblastným riaditeľstvám, aby podaly návrhy na podniky, kde majú byť dosadené národné správy. Taktiež dalo návrh na vytvorenie troch národných podnikov z majetkovej podstaty znárodneného priemyslu mlynského. Majú byť utvorené tieto podniky: „Západoslovenské mlyny" – národný podnik v Leviciach, „Východoslovenské mlyny" – národný podnik v Košiciach.

Postup konfiškácie nepriateľského majetku napreduje veľmi urýchlene a prvá etapa musí byť skončená do 28. III. 1948. Do tejto doby musí byť dokončená aj presná štatistika skonfiškovaného majetku.

Pokrokové vrstvy národa veľmi sympaticky prijímajú tieto opatrenia, no v kruhoch lepšie situovaných živnostníkov je vyvolaná panika. Títo prejavujú velké rozhorčenie a obavy o svoj majetek.

Prednosta VII. odboru: […][143]

ABS, f. 310, sign. 310-61-4, č. l. 3–12, celkový prehľad vývoja situácie od 20. II. – 2. III. 1948, strojopis, 10 s.
ŠUTAJ, Štefan. Slovenské občianske politické strany v dokumentech (1944–1948). Košice: Spoločenskovedný ústav SAV, 2002, dokument č. 153, s. 494–501.

143 Vlastnoruční podpis: *vz. mjr. Sedmík.*

Dokument č. 4a
1948, po 3. březnu – Praha. Zpráva o činnosti sektoru III/Aa skupiny III/A odboru III ministerstva vnitra[144] v době od 20. února do 1. března 1948

I. Byly vydány tyto důležité zpravodajské příkazy:
a/ Dne 20. 2. 1948 byla nařízena všem orgánům zpravodajským šifrovaným radiogramem ve 12.50 hodin okamžitá zpravodajská pohotovost všech zpravodajských orgánů. Bylo nařízeno zaříditi stálou obsluhu dálnopisu vybraně spolehlivými lidmi. Bylo nařízeno podávati zprávy ve dne i v noci a věnovati pozornost výhradně vývoji politické situace.[145]
b/ Zpravodajská pohotovost byla zrušena dne 3. 3. 1948.
c/ Dne 1. 3. 1948 byl šifrovaným radiogramem vydán příkaz všem zpravodajským orgánům soustředit všechny síly k získání agentů.

II. Zprávy, které obdržel sektor A[,] byly vesměs takové povahy, že bylo nutno je ihned předati ÚStb.

Zatčení nebylo sektorem A prováděno, pouze v některých případech byly vydány příkazy, resp. pokyny k zatčení některých osob.[146] Případy budou patrně [zřejmé] ze zprávy ÚStb.

144 K činnosti vnitřního zpravodajství (tzv. opersektoru), tj. sektoru III/Aa skupiny III/A III. odboru MV srov. DVOŘÁKOVÁ, Jiřina. *Státní bezpečnost v letech 1945–1953. Organizační vývoj zpravodajských a státně bezpečnostních složek.* Praha: ÚDV, 2007, s. 79–82, 95; ŽÁČEK, Pavel: „Drtina v Plzni: Pokus o organizování reakční mocenské akce." Prověřování jedné fámy na pozadí reorganizace ministerstva vnitra v letech 1947–1948. In: *Paměť a dějiny*, 2008, č. 1, s. 61–75; KALOUS, Jan. *Štěpán Plaček. Život zpravodajského fanatika ve službách KSČ.* Praha: ÚSTR, 2010, s. 62–68.

145 Srov. ŽÁČEK, Pavel, ref. 6, s. 49.

146 Srov. KAPLAN, Karel, ref. 12, s. 403–404. V brzkých ranních hodinách 23. 2. 1948 na základě návrhu přednosty sektoru III/Aa Štěpána Plačka nařídil zástupce přednosty III. odboru MV a přednosta III/A skupiny Jindřich Veselý Oblastní úřadovně Státní bezpečnosti v Praze „pro podezření z protistátní činnosti" ihned zatknout Pavla Tigrida, Felixe Uhla, Mojmíra Bednaříka, Emila Havase, Dr. Vítězslava Pachtu, Pavla Ptáka, Emila Ransdorfa, Ludvíka Reimana, Zdeňku Havránkovou, Zdeňka Hašlera (Gína), Dr. Rostislava Sochorce, Hanu MacPhersonovou. Ve 4.50 hod. 23. 2. 1948 byl vypraven další pokyn Ústředně Státní bezpečnosti při MV k okamžitému zatčení Miloslava Rechcígla, Václava Součka, Václava Lednického, Františka Vrtaly a v 5.10 hod. ještě Dr. Rostislava Sochorce. Dálnopisy Zemské úřadovně Státní bezpečnosti v Brně a VII. odboru Pověřenectvu vnitra v Bratislavě (také z 5.10 hod.) obdobně nařizovaly zatknout Dr. Viléma Stráneckého, Emila Petříka, resp. Emila Havase. ABS, f. 310, sign. 310-61-15, pokyny J. Veselého, 23. 2. 1948, čj. III-Ad-30086-48-taj., III-Ad-30087-48-taj., III-Ad-30088-48-taj.

III. Byl pořízen seznam A[147] a seznam B[148], z nichž některé osoby byly zatčeny a jejich jména budou patrna ze zprávy ÚStb.

Vzhledem k tomu, že všechny zprávy byly sděleny ÚStb, a vzhledem k tomu, že v zájmu rychlosti si sektor A neponechal, resp. nepořídil opisy, nelze podati přehled, ale tento bude patrný ze zprávy ÚStb, která všechny zprávy obdržela.[149]

IV. Práce sektoru A

Činnost oddělení HZ[150] byla ve výše uvedené době úplně zastavena a všichni zaměstnanci tohoto oddělení byli dáni k dispozici PZ[151]. Činnost oddělení OZ[152] byla omezena pouze na referáty 14, 29 a 30 (Francouzi, Američani a Angličani),[153] tyto referáty byly zesíleny a zbytek zaměstnanců byl dán k dispozici oddělení PZ.

Byla zařízena stálá služba pohotovostní, pozorovací a plněny úkoly sledovací. Veškeré zprávy byly podávány jednotlivě několikráte denně přednostovi skup. III-A[154] a večer pak souhrnně.

V. Poznatky

a/ V této době chyběla výkonná skupina a musela býti improvizována ze zaměstnanců sektoru A, čímž byla ochromena veškerá zpravodajská činnost kromě sledování politických událostí a činnosti referátu 14, 29 a 30.

b/ Pociťován nedostatek motorových vozidel, hlavně vozidel rychlých (stíhacích), schopných sledovati rychlá vozidla.

c/ Spojení dálnopisné je nedostatečné a částečná náprava byla sjednána tím, že bylo nařízeno, aby byla vybrána spolehlivá obsluha. Tento problém si vyžaduje řešení.

Navrhuje se proto z důvodů utajení zakoupiti v cizině nebo dáti vyrobiti šifrové dálnopisy také z toho důvodu, že šifrování a dešifrování zpráv si vyžádá velmi mnoho času. Z toho vyplývá také veliký nedostatek radiotelegrafistů a šifrantů, poněvadž stávající počet lze zaměřiti pouze na jednu akci.

d/ Práce zpravodajská byla tak úzce spjata s výkonem státněbezpečnostním, že hodnocení vyplyne z[e] zhodnocení zprávy ÚStb.

---

147 Srov. dokument č. 4b.

148 K seznamu A srov. VEBER, Václav, ref. 4, s. 292–293; k seznamu B srov. KAPLAN, Karel, ref. 12, s. 494.

149 Srov. BLAŽEK, Petr, ref. 1, s. 105–115.

150 Vedoucím 3. oddělení hospodářského zpravodajství (HZ) sektoru III/Aa byl Dr. Miroslav Staněk.

151 Vedoucím 2. oddělení politického zpravodajství (PZ) sektoru III/Aa byl Ladislav Zelenka.

152 Vedoucím 1. oddělení obranného zpravodajství (OZ) sektoru III/Aa byl Vladimír Šmolka.

153 Srov. DVOŘÁKOVÁ, Jiřina, ref. 143, s. 81.

154 Zástupce přednosty III. odboru MV a přednosta skupiny III/A odborový rada Jindřich Veselý (1906–1964).

e/ Počet osob zadržených a zatčených vyplyne ze zprávy ÚStb.[155]

Závěr

Kádr zpravodajských orgánů vykonal maximum, pracoval ve dne v noci s neobyčejnou obětavostí a konstatuji[156], že z výše uvedených důvodů zpravodajský aparát jest příliš malý a nedostačující.

ABS, f. 310, sign. 310-61-4, č. l. 1–2, zpráva o činnosti sektoru A v době od 20. 2. do 1. 3. 1948, strojopis, 2 s.

Dokument č. 4b
1948 [po 3. březnu] – Praha. Přehled o zatýkání vybraných osob útvary Státní bezpečnosti dle seznamu A[157]

[…][158]

Pavel Tigrid[159], nebyl zastižen[,] a ježto [zů]stává podezření, že týž hodlá uprchnouti do ciziny, byly upozorněny pohraniční stanice SNB [s příkazem

a./ vyšetřit místo jeho pobytu,

155 Přesný počet zadržených a zatčených je prozatím znám pouze z Oblastní úřadovny StB v Praze, a nikoliv celostátně z úrovně Ústředny Státní bezpečnosti při MV. Srov. dokument č. 7. Podle informace z 5. 3. 1948 bylo v českých zemích zatčeno okolo 200 osob a na Slovensku asi 500 osob. PEŠEK, Jan, ref. 102, s. 31.

156 Zřejmě přednosta sektoru III/Aa skupiny III/A odboru III. MV JUDr. Štěpán Plaček (1909–1992).

157 Dokument byl původně 23. 2. 1948 zpracován referentem Dr. Lukešem v rámci tajného referátníku Věc: Přehled o akci podle seznamu A, označen poznámkou: Před vypravením: o. r. Veselý – k převzetí příl. čís. 3, pod níž byl podpis: *Hříbek* (podpis Josefa Hříbka, tajemníka přednosty sektoru III/Aa, je také pod červeným razítkem *Vypraveno dne: 24. II. 1948*). Přehled byl náčelníkem III. odboru MV plk. gšt. Františkem Jandou expedován předsedovi vlády Klementu Gottwaldovi (v opise na vědomí též ministru vnitra Václavu Noskovi) s tímto doprovodným textem: *Dodatkem k přehledu o opatřeních jednotlivých složek Sboru národní bezpečnosti č. j. Zb-27/taj.-48 z dnešního dne, dovoluji si Vám předložit přehled o zatčení, resp. o pátrání po osobách, podle seznamu A. Tento seznam nebyl pro časovou tíseň připojen k dopisu čís. Zb-27/taj.-48.* ABS, f. 305, sign. 305-346-1, věc: Přehled o akci podle seznamu A, čj. Zb-28/taj.-48.

158 V záhlaví je červená parafa: *Ves.*

159 Pavel Tigrid, roz. Schönfeld (1917–2003), šéfredaktor časopisů Obzory (1945–1948) a Vývoj (1946–1948), člen Svazu českých novinářů.

b./ v případě zadržení předat do Prahy][160].[161]

Uhl Felix[162] byl zadržen a předveden.[163] U jmenovaného byly nalezeny 4 bianco archy s hlavičkou a razítkem ICD (Inform Control Division) publications Bransh [!] – US army a s razítkem ONGB – US army.

Bednařík Mojmír byl zadržen a po provedení domovní prohlídky předveden.[164] Resultát domovní prohlídky se zjišťuje.

Havas Emil není v Praze. Očekává se zpráva z povnútra [sic] o výsledku zákroku na Slovensku.

Dr. Pachta Vítězslav byl zadržen[165] a písemný materiál, který byl zajištěn[,] se zkoumá.

Pták Pavel[166] byl zajištěn s písemným materiálem a předveden.[167] Materiál se zkoumá. Výslech se vědomě odsunuje na zítřek.[168]

---

160 Pasáž označená hranatými závorkami se v originále písemnosti z 23. 2. 1948 nenacházela. Srov. ABS, f. 305, sign. 305-346-1, věc: Přehled o akci podle seznamu A, čj. Zb-28/taj.-48; BLAŽEK, Petr; SCHOVÁNEK, Radek (eds.). *Přikládáme sekeru ke kořenům lži. Rozhlasové projevy programového ředitele Rádia Svobodná Evropa v Mnichově 1951–1952 Pavla Tigrida*. Praha: CDTR, 2015, s. 14.

161 Podle pasáže z nedatované svodky určené ministrovi vnitra: *Dne 23. 2. 1948 bylo zahájeno vyšetřování proti skupině 17 osob, které byly podezřelé z protistátní činnosti. Mezi nimi byl i Pavel TIGRID, dne 27. 10. 1917 narozený, posledně bytem v Praze XVIII, Na pračkách č. 1. Jmenovaný, jak bylo vyšetřujícími orgány zjištěno, před jejich příchodem ze svého bytu odešel a přes neprodleně zahájené usilovné pátrání podařilo se mu pravděpodobně překročiti illegálně čsl. státní hranice a uprchnouti do ciziny. Proti jmenovanému bylo dne 6. března 1948 podáno bezpečnostními úřady státnímu zastupitelství v Praze pod č. j. 1066/48 trestní oznámení pro podezření ze zločinu přípravy úkladu o republiku podle zákona na ochranu republiky*. ABS, f. 310, sign. 310-61-2, informace pro pana ministra: TIGRID Pavel – útěk do zahraničí. Srov. TOMEK, Prokop (ed.). *Pavel Tigrid. Volá Londýn. Ze zákulisí československého vysílání z Londýna*. Praha: ÚSTR, 2017, s. 13.

162 Felix Uhl (1925–2006), 1946–1948 předseda Spolku českých mediků, 1947–1948 místopředseda Ústředního svazu čs. studenstva a předseda vysokoškolského výboru za ČSL. Srov. ABS, f. Hlavní správa rozvědky – agenturní svazky (I.S-4), reg. č. 44595.

163 Podle seznamu osob zadržených Oblastní úřadovnou StB v Praze byl posluchač medicíny F. Uhl zadržen 24. 2. 1948. Srov. *Stálá mezinárodní konference o zločinech komunismu. Sborník přednášek a dokumentů* [5.–6. října 1991, Praha-Dlabačov]. Kutná Hora: J. Dobřanský, 1991, s. 54.

164 Podle seznamu osob zadržených Oblastní úřadovnou StB v Praze byl úředník M. Bednařík zadržen 24. 2. 1948. Srov. *Stálá mezinárodní konference o zločinech komunismu*, ref. 162, s. 52.

165 Podle seznamu osob zadržených Oblastní úřadovnou StB v Praze byl novinář Dr. V. Pachta zadržen 24. 2. 1948. Srov. *Stálá mezinárodní konference o zločinech komunismu*, ref. 162, s. 53.

166 Pavel Pták (1924–?), předseda Spolku komerčního inženýrství.

167 Podle seznamu osob zadržených Oblastní úřadovnou StB v Praze byl studující P. Pták zadržen 23. 2. 1948. Srov. *Stálá mezinárodní konference o zločinech komunismu*, ref. 162, s. 52.

168 Tj. 24. 2. 1948.

Ransdorf Emil[169] nebyl dosud zastižen. Zdržuje se na fakultě. Zkoumá se možnost, aby byl z akademické půdy kolegy vyhozen a pak zajištěn.

Reiman Ludvík[170] byl zajištěn[171] a zabavený listinný materiál je zkoumán.

Havránková Zdeňka [–] po schválení přednosty skupiny III/A byl případ likvidován. Propuštěna.

Hašler Zdeněk (Gina) nebyl zastižen. Je po něm pátráno.

Dr. Sochorec Rostislav[172] byl zadržen[173], zařizuje se provedení prohlídky v jeho bytě na Moravě.

Mc Pherson Hana [–] výsledek dosud neznám.

Rechcígl Miloslav[174] je v ošetřování na klinice profesora Diviše. Zjišťuje se možnost jeho event. zadržení, případně střežení. Domovní prohlídka provedena, výsledek této není dosud znám. [Prosíme o instrukce, zda vzhledem na skutečnost, že se nachází v nemocničním léčení, nemá býti od akce upuštěno.][175]

Souček Václav [–] bylo zjištěno, že od roku 1913 již není majitelem likérky v Mochově. Provádí se domovní prohlídka a zadržení nynějších majitelů Jiřího a Karla Davida.[176]

Lednický Václav. Dálnopisně urgována Ostrava, aby byla podána zpráva.

Vrtala Bedřich[177], viz Lednický.

---

169 Emil Ransdorf (1920–1974), představitel akademického klubu ČSNS, 1947–1948 předseda Svazu vysokoškolských studentů a Spolku českých právníků Všehrd.

170 Ludvík Reiman (1919–?), 1946–1948 osobní tajemník generálního sekretáře ČSNS Vladimíra Krajiny. Srov. ABS, f. I.S-4, reg. č. 41511.

171 Podle seznamu osob zadržených Oblastní úřadovnou StB v Praze byl tajemník čsl. strany socialistické L. Reiman zadržen 24. 2. 1948. Srov. *Stálá mezinárodní konference o zločinech komunismu*, ref. 162, s. 54.

172 Dr. Rostislav Sochorec (1900–1948), 1946–1947 poslanec NS za ČSL, místopředseda Zemského národního výboru v Brně; již 23. 2. 1948 měl být odvlečen z jednání předsednictva Jednotného svazu českých zemědělců a vzat do vazby. Podle oficiální verze komunistických úřadů spáchal 13. 5. 1948 v Psychiatrické léčebně v Brně-Černovicích sebevraždu.

173 Podle seznamu osob zadržených Oblastní úřadovnou StB v Praze byl člen rady ZNV Ing. Dr. R. Sochorec zadržen 24. 2. 1948. Srov. *Stálá mezinárodní konference o zločinech komunismu*, ref. 162, s. 54.

174 Miloslav Rechcígl st. (1904–1973), 1935–1939 poslanec NS za agrární stranu (od prosince 1938 SNJ), po odchodu do exilu člen výkonného výboru Rady svobodného Československa.

175 Věta označená hranatými závorkami se v originále písemnosti z 23. 2. 1948 nenacházela. Srov. ABS, f. 305, sign. 305-346-1, věc: Přehled o akci podle seznamu A, čj. Zb-28/taj.-48.

176 Podle seznamu osob zadržených Oblastní úřadovnou StB v Praze byli společníci firmy Souček Karel Bohumil David a Jiří David zadrženi 24. 2. 1948. Srov. *Stálá mezinárodní konference o zločinech komunismu*, ref. 162, s. 53.

177 Podle seznamu osob zadržených Oblastní úřadovnou StB v Praze byl pokrývač, předseda MNV B. Vrtala zadržen 24. 2. 1948. Srov. *Stálá mezinárodní konference o zločinech komunismu*, ref. 162, s. 54.

Strážnický Vilém a Petřík Emil byli zadrženi a [domovní pro]hlídky[178] u jmenovaných nebyly úspěšné. Jmenovaní jsou vyslýcháni v Brně.[179]

ABS, f. 310, sign. 310-61-15, č. l. 2–3, přehled o akci podle seznamu A, strojopis, 2 s.
ABS, f. 305, sign. 305-346-1, č. l. 162–163, přehled o akci podle seznamu A, strojopis, 2 s.

Dokument č. 5
1948, 6. března – Praha. Zpráva přednosty Kriminální ústředny v Praze Dr. Josefa Görnera o činnosti ve dnech 20. února až 1. března 1948, čj. 320/4/.

[…][180]

K tamnímu přípisu ze dne 1. března 1948 podávám tuto zprávu:

Na podkladě rozkazu ministerstva vnitra byla nařízena (20. 2. 1948 o 18 hod.) okamžitá pohotovost u kriminální ústředny. Přednostou kriminální ústředny byla okamžitě nařízena pohotovost u oblastní kriminální úřadovny v Praze. Pohotovost u ostatních úřadoven kriminální služby byla nařízena rozkazem ministerstva vnitra – odboru III přes jednotlivá oblastní velitelství.

23. 2. [1948] 6.30 [hod.]: Oblastní kriminální úřadovna v Praze hlásí, že dne 22. 2. 1948 bylo shledáno ve 115 telefonních automatech v Praze I, II, VII, X, XII, XVI a XIX, že v telefonních seznamech v těchto automatech byly neznámým pachatelem vytrhány stránky 233–236, obsahující telefonní čísla jednotlivých složek národní bezpečnosti a národních výborů.[181] Vzhledem k tomu, že šlo zřejmě o záměrnou akci, byl případ odevzdán oblastní úřadovně Státní bezpečnosti v Praze k vyšetření.

26. 2. [1948] 6.30 [hod.]: Oblastní kriminální úřadovna v Praze hlásí, že dnem 26. 2. bylo na příkaz kriminální ústředny odveleno 20 orgánů od oblastní kriminální úřadovny k oblastní úřadovně Státní bezpečnosti v Praze.[182]

28. 2. [1948] 6.30 [hod.]: Oblastní kriminální úřadovna v Praze hlásí, že dne 28. 2. o 0.15 hod. byl nalezen pod oknem svého bytu v Praze XIX, Na Pískách čp. 1475,

178 Doplněno dle originálu písemnosti z 23. 2. 1948. Srov. ABS, f. 305, sign. 305-346-1, věc: Přehled o akci podle seznamu A, čj. Zb-28/taj.-48.

179 Srov. *Stálá mezinárodní konference o zločinech komunismu*, ref. 162, s. 133–134

180 Zpráva byla adresována III. odboru ministerstva vnitra v Praze; v záhlaví je poznámka hnědou tužkou: *Dr. L.*

181 Srov. ABS, f. Různé bezpečnostní spisy po roce 1945 (304), sign. 304-103-17, hlášení z 22. 2. 1948.

182 Srov. dokumenty č. 1 a 7.

dr. Prokop Drtina[183], bývalý ministr spravedlnosti, s těžkým zraněním na hlavě. Byl dopraven do nemocnice na Bulovce, kde zůstal v ošetřování. Vykonaným šetřením bylo zjištěno, že jde o pokus sebevraždy skokem z okna bytu v II. poschodí domu. Výsledek vyšetřování potvrzuje zanechaný dopis na rozloučenou.[184]

2/ Závady během pohotovostní služby nebyly zjištěny, všichni orgánové konali službu podle příkazů. Během noci bylo vysíláno několik orgánů kriminální ústředny na obchůzky, přičemž nebyly zjištěny žádné rušivé zjevy.

3/ Zvláště přísná pohotovost byla nařízena oblastní kriminální úřadovně v Praze, jelikož Praha byla střediskem všeho politického dění v době vládní krize. Oblastní kriminální úřadovnou v Praze byla nařízena přísná pohotovost též pro podřízené okresní kriminální úřadovny pražské oblasti, tj. Beroun, Mělník a Příbram. Oblastní kriminální úřadovna v Praze používala svých orgánů k získávání zpráv o pohybu obyvatelstva v ulicích i ve veřejných místnostech. Pokud byly získány určitější poznatky, byly hlášeny nejkratší cestou oblastní úřadovně státní bezpečnosti v Praze. Při této činnosti nevyskytly se události zvláštního významu, které by byly důsledkem politických událostí, vyjímaje případ poškození telefonních seznamů. Dálnopisná stanice kriminální ústředny přijímala a vysílala zprávy týkající se jednak běžných kriminálních případů, jednak událostí a opatření nastalých v době nařízené pohotovosti. Jedním z nejdůležitějších případů bylo pátrání po bývalém vedoucím národněsocialistických studentů Emilu Ransdorfovi. Pátrání po něm bylo na příkaz oblastní úřadovny Státní bezpečnosti v Praze nařízeno dne 24. 2. [1948] dálnopisným telegramem všem bezpečnostním složkám.[185]

4/ Vzhledem k charakteru kriminální složky Sboru [národní bezpečnosti] byli orgánové kriminální ve dnech 20. 2. – 1. 3. [1948], pokud jim byla svěřena agenda související s událostmi, odveleni nebo dáni k dispozici vedoucím jednotlivých úřadoven Státní bezpečnosti. Kromě těchto úkolů plnila kriminální složka svoje vlastní úkoly ryze kriminální.

Přednosta kriminální ústředny: […][186]

ABS, f. 305, sign. 305-365-1, č. l. 163, zpráva o událostech v době od 20. 2. do 1. 3. 1948, 6. 3. 1948, strojopis, 2 s.

183 JUDr. Prokop Drtina (1900–1980), 1945–1948 člen předsednictva ČSNS, 6. 11. 1945 – 20. 2. 1948 ministr spravedlnosti, 1945–1948 poslanec PNS a ÚNS za ČSNS.

184 Srov. KOUTEK, Ondřej. *Prokop Drtina. Osud československého demokrata*. Praha: ÚSTR – Vyšehrad, 2011, s. 348–354; DRTINA, Prokop: *Československo můj osud. Kniha života českého demokrata 20. století*. Sv. II, kn. 2. Praha: Melantrich, 1991, s. 643–645.

185 Srov. dokument č. 4b.

186 Vlastnoruční podpis: *Dr. Görner.*

Dokument č. 6
1948, 8. března – Praha. Zpráva zástupce přednosty sektoru III/Ab skupiny III/A odboru III ministerstva vnitra Jiřího Wehleho o činnosti

[…][187]

Panu přednostovi skupiny III/A

zde.

K přiloženému příkazu sděluji toto:

ad 1) 20. 2. [1948] byla nařízena pohotovost všech zaměstnanců sektoru. Bylo zajištěno dálnopisné zasílání všech zpráv vysílaných hlavními světovými radiostanicemi poslechovou službou čs. rozhlasu.

Ve spolupráci se sektorem III/Aa byla zařízena censura mezistátních telefonických hovorů.

Byl dán pokyn VAS Plzeň[188] k intensivnímu sledování veškeré činnosti ze strany americké okupační správy Německa, zvláště v pásmu pohraničním. Byly zjištěny rozsáhlé přípravy pro přijímání politických uprchlíků z ČSR,[189] o čemž bylo již referováno.

Současně byl tomuto VASu dán pokyn k vybírání vhodných typů mezi zadrženými a k vysílání jich do Německa. Ke splnění těchto úkolů byl zapůjčen Dr. Beneš. Po celou dobu krise byl sektor III/Ab neustále ve spojení s Londýnem.

Po celou dobu krise byla v kancelářích sektoru III/Ab nepřetržitá služba nejméně dvou zaměstnanců.

Šest zaměstnanců sektoru bylo krátkodobě zapůjčeno sektoru III/Aa k nárazovým akcím, a sice ve dne[ch] od 23. do 27. února 1948. 2 zaměstnanci (Dr. Donner, Jar. Pokorný) zapůjčeni na stálo[,] resp. až do skončení akcí.

Zaměstnanci sektoru byli používáni ke službě v telefonní centrále m. v. [MV] ve dne[ch] 20.–27. 2. 1948.

ad 2) Hlavní závada[,] resp. nedostatky[,] byly v určité roztříštěnosti akcí. Zapůjčením zaměstnanců sektoru Aa, službami v telefonní centrále a odposlechovou službou byla úplně paralyzována vlastní činnost sektoru Ab. Nebylo možno v dostatečné míře využít událostí po stránce zahraničně zpravodajské k náboru sil a důvěrníků, které by bylo lze vyslat do zahraničí.

187 Hlášení je nesprávně datováno 7. února 1948; v záhlaví je poznámka hnědou pastelkou: *Sl. Zezul. Ke svodkám 9/3-48.*

188 K činnosti Vysunutého agenturního střediska v Plzni (VAS 2) srov. MEDVECKÝ, Matej. K počiatkom československej rozviedky. In: *Pamäť národa*, 2012, č. 1, s. 26.

189 Srov. např. JEŘÁBEK, Vojtěch. *Českoslovenští uprchlíci ve studené válce*. Brno: Stilus, 2005, s. 22 ad.

ad 3) V podstatě uvedeno v odstavci 1. – Odstranit nedostatky lze jen zásadním rozšířením personálu sektoru Ab, jak o to sektor v přítomné době usiluje.[190]
ad 4) Zadržen nebo zatčen nebyl nikdo.
Přednosta sektoru III/Ab: […][191]
[…][192]

ABS, f. 305, sign. 305-365-1, č. l. 176, sektor III/Ab, 7. 2. [3] 1948, strojopis, 2 s.

Dokument č. 7
1948, 17. března – Praha. Zpráva Oblastní úřadovny Státní bezpečnosti v Praze o událostech ve dnech 20. až 26. února 1948, čj. 521/48-taj.

[…][193]
Oblastní úřadovna Státní bezpečnosti v Praze byla uvedena ve stavu pohotovosti již dne 17. II. 1948 v 16. hod.[,] kdy byl přednostovi dán vedoucím III. odb. min. vnitra ústní příkaz:
1./ uvésti OStb do stavu pohotovosti,
2./ zesílení ochrany předsedy vlády, min. vnitra a min. informací,
3./ zařízení osobní ochrany gen. taj. KSČ,
4./ ochrana budovy čsl. rozhlasu v Praze XII,
5./ zajištění nerušeného provozu telefonního v telef. ústřednách v Praze XI, v Praze VII, v Praze II,
6./ zesílení ochrany zahraničních min. státu polského a jugosl. po dobu jejich návštěvy v Praze[194],
7./ zesílení střežení Černínského paláce[195].
Podle těchto příkazů byli vysláni k ochraně předsedy vlády další 4 orgánové, k ochraně min. informací a min. vnitra po 1 orgánu, k ochraně gener. taj. KSČ 1 orgán. Střežení rozhlasové budovy v Praze XII bylo provedeno po dohodě s gener. ředitelem čs. rozhlasu 6 orgány a [byly] učiněny přípravy k dalšímu zajištění

190 Srov. ABS, f. 310, sign. 310-61-6, návrh opatření na ministerstvu zahraničních věcí a v zahraniční službě, 26. 2. 1948.
191 Vlastnoruční podpis: *JWehle.*
192 Parafa zástupce přednosty III. odboru MV a přednosty skupiny III/A J. Veselého: *Ves 8. 3. 48.*
193 Zpráva byla adresována Ústředně Státní bezpečnosti při ministerstvu vnitra v Praze VII, třída Krále Jiřího VI. č. 69; podle průvodního dopisu byl její opis postoupen také Zemskému velitelství SNB – Zemské úřadovně Státní bezpečnosti.
194 Srov. KAPLAN, Karel. *Poslední rok prezidenta. Edvard Beneš v roce 1948.* Praha: ÚSD AV ČR, 1993, s. 112.
195 Sídlo čs. ministerstva zahraničních věcí.

této budovy v případě potřeby. K zajištění nerušeného telefonního provozu bylo určeno 8 orgánů.

Dne 18. II. 1948 bylo v ranních hodinách provedeno zesílení ochrany v budově předsednictva vlády.[196] Další zesílená ochrana předsedy vlády, střežení Černínského paláce a pohotovost před budovou rozhlasu bylo provedeno v dohodě s místním velitelstvím SNB orgány unif. složky pod stálou kontrolou zdejší úřadovny.[197]

Dne 20. II. 1948 byla nařízena zemským velitelem SNB pohotovost všech složek SNB. Vzhledem k tomuto rozkazu bylo nařízeno, aby v úřadovnách mimo úřední hodiny byla přítomna stále 1/3 zaměstnanců.[198]

21. II. 1948

Zvláštní rozkaz ÚStb při min. vnitra ze dne 21. II. 1948 č. j. 35/48–taj. nařizuje všem oblastním úřadovnám Stát. bezpečnosti v Čechách a na Moravě pohotovost. V rámci této pohotovosti bylo zařízeno zostření kontroly na letišti v Ruzyni, kde hlídka zdejší úřadovny byla posílena 4mi [sic] orgány.[199] ÚStb bylo dále nařízeno, aby zdejší úřadovnou byly podávány denně v 7, 11 a v 17 hod. přehledné zprávy o událostech v oblasti.[200]

Toho dne byl konán tábor lidu na Staroměstském nám., zdejší úřadovna provedla svými orgány zvýšenou ochranu předsedy vlády, zajistila jeho osobní bezpečnost, jeho příjezd, prohlédla místnosti domu, ze kterého předseda vlády mluvil, a zajistila i jeho odjezd. Téhož dne o 10. hod. bylo hlášeno z Václavského nám. rozhazování letáků vydaných čsl. soc. demokracií. Letáky byly adresovány všem pracujícím v závodech, na polích a v úřadech. Letáky s přísl. hlášením byly odeslány ústředně Státní bezpečnosti.[201] Jednotliví pozorovatelé, orgánové zdejší úřadovny, podávají nepřetržitě hlášení o situaci ve vnitřním městě, o tvořících se hloučcích na Václavském nám.[,] o skončení projevu předsedy vlády a rozchodu účastníků, o shluku lidí před budovou sekretariátu strany čs. soc. demokratické v Praze II, Na Příkopech. Při posledně uvedené události nebylo zasahováno, bylo pouze kontrolováno, kolik osob jest shromážděno před sekretariátem[,] a dbáno v dorozumění s unif. složkou, aby nebyl před budovou porušen klid a pořádek.[202]

22. II. 1948

O 9. hod. byla zahájena na Starém výstavišti v Praze VII celostátní konference závodních rad a funkcionářů ROH. K této konferenci byla zdejší úřadovnou provede-

196 Srov. ŽÁČEK, Pavel, ref. 6, s. 48.

197 Srov. ABS, f. 305, sign. 305-643-4, věc: Stav pohotovosti – zpráva, 18. 2. 1948.

198 Srov. tamtéž, dálnopisná zpráva č. 258, 21. 2. 1948, 12.50 hod.

199 Srov. tamtéž, dálnopisná zpráva č. 253, 21. 2. 1948, 9.11 hod.

200 Srov. tamtéž, dálnopisná zpráva č. 267, 21. 2. 1948, 18.55 hod.

201 Srov. BLAŽEK, Petr, ref. 1, s. 105.

202 Srov. ABS, f. 305, sign. 305-643-4, záznam o událostech 21. února 1948.

na rozsáhlá bezpečnostní opatření[,] a to již předchozího dne, kdy se zástupce zdejší úřadovny zúčastnil komise spolu se zástupci ŘNB, požární hotovosti a unif. složky. Tribuna, ze které měli mluviti čelní představitelé našeho politického života, byla důkladně prohlédnuta a celou noc na den 22. II. 1948 hlídána zdejšími orgány. V 7 hod. dne 22. II. t. r. nastoupilo na Staré výstaviště službu 16 orgánů zdejší úřadovny, kteří zajišťovali osobní bezpečnost předsedy vlády, nám. min. předsedy Zápotockého[203] a ostatních hostí na tribuně. Orgánové podávali pravidelné zprávy vedoucímu úředníku zdejší úřadovny. Průběh projevu byl klidný a nebylo zapotřebí zásahu zdejších orgánů. Konference se skončila v 15.45 hod.

Během dopoledních hodin zajišťovali orgánové zdejší úřadovny nerušený průběh slavnosti u příležitosti odhalení památníku RA [Rudé armády] na výpadových silnicích v Praze. Slavnost byla nejprve konána v Národním divadle a zúčastnil se jí, kromě jiných představitelů veřejného života, také býv. velvyslanec SSSR Zorin.[204] Téhož dne bylo rozšířeno střežení vysílacích stanic a rozhlasových zařízení také na jiných místech než v Praze XII.[205]

Během dne bylo hlášeno poškození 91 telefonních seznamů umístěných ve veřejných automatech, které byly poškozeny tím způsobem, že z nich byly vytrhány listy nesoucí údaje o telefonních spojích SNB.[206] Během dne nebylo zjištěno v ulicích hlav. města žádných zvláštních rušivých událostí.

23. II. 1948

O 7. hod. byli vysláni do vnitřní Prahy orgánové s úkolem hlásit vývoj situace na ulicích. V 8.30 hod. bylo zařízeno zvýšené střežení bytu ministra vnitra. V 11.45 hod. byla provedena, podle příkazu ÚStb, 80 orgány prohlídka Ústředního sekretariátu strany nár. soc. v Praze I, nám. Republiky[,] a Krajského sekretariátu

203 Antonín Zápotocký (1884–1957), 1945–1954 člen PÚV KSČ, únor–červen 1948 místopředseda vlády, 1945–1953 předseda ÚRO, 1945–1953 poslanec PNS, ÚNS a NS za KSČ, 1953–1957 prezident ČSR.

204 Srov. ABS, f. 305, sign. 305-643-4, situační zpráva dne 22. 2. 1948 v době 11–17 hod.; BLAŽEK, Petr, ref. 1, s. 108. K tzv. Zorinově misi srov. MURAŠKOVÁ, Galina. Únorová politická krize roku 1948 v Československu a „sovětský" faktor. In: *Soudobé dějiny*, 1997, č. 3–4, s. 473; Zorinova pražská mise. Nad novými dokumenty. In: *Soudobé dějiny*, 1998, č. 2–3, s. 312–320; PREČAN, Vilém. K intepretaci Zorinovy pražské korespondence s Moskvou v únoru 1948. Odpověď na dopis Galiny Muraškové. In: *Soudobé dějiny*, 1999, č. 1, s. 103–110; GIBIANSKIJ, Leonid. Dokumenty k Zorinově pražské misi v únoru 1948. K intepretaci sovětských pramenů o sovětizaci východní Evropy. In: *Soudobé dějiny*, 1999, č. 4, s. 534–544; HORÁK, Pavel; PREČAN, Vilém (eds.). *Únor 1948 očima poražených. Záznam diskusí exilových politiků z let 1949–1950*. Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR – NLN, 2018, s. 138–139, 174–180.

205 Srov. ABS, f. 305, sign. 305-346-1, rozhlas – ochrana provozu, 22. 2. 1948, čj. B-182 taj./1938-III/2.

206 Srov. dokument č. 5.

v Praze XII. Prohlídky byly skončeny téhož dne v 16 hodin bez rušivých příhod.[207] Ve 12 hod. bylo zařízeno střežení anténních stožárů v Liblicích vlastními orgány a dán příkaz OV SNB v Mělníku a v Poděbradech, aby totéž bylo zařízeno orgány SNB v jejich okruhu působnosti. Ve 12.30 hod. bylo zachyceno pozvání na důvěrnou schůzi akademiků strany nár. soc., která se měla konat téhož dne v 19 hod. v Obecním domě hlav. města Prahy[,] a současně byla dodána zpráva, že na témže místě, přibližně v tutéž dobu, bude se konati ustavující schůze Ústředního akčního výboru.[208] Ve 12.35 hod. byl dán příkaz hlídce v Ruzyni, aby byly běžně hlášeny odlety čsl. příslušníků do zahraničí. V 15.45 hod. bylo hlášeno[,] že na nám. Republiky před sekretariátem strany nár. soc. [se] shromáždil dav, asi 500 osob, který podle hlášení v 18.30 hod. vzrostl asi na 2 000 lidí.[209] Všechna tato hlášení byla předána MV SNB[210], aby podle nich mohly býti provedeny přísl. zákroky. V 19 hod. bylo provedeno zesílení ochranné služby v Obecním domě v Praze a na již zmíněnou schůzi nár. soc. akademiků byl vyslán zdejší pozorovatel, který zachytil celý průběh schůze; podrobné hlášení bylo odesláno ministerstvu vnitra.[211] Účastníci zmíněné schůze se však po skončení nerozešli, ale formovali se v průvod, čítající asi 2 000 osob, většinou studentů. Průvod se odebral na Hrad, kde byla vyslána 5ti čl. [sic] deputace vedená posl. Lesákem k panu prezidentovi. Po přijetí delegace se shromáždění v klidu rozešli.[212] Podle dalšího hlášení ve 23.40 hod. shromáždil se na Václavském nám. před budovou Melantricha zástup asi 4 000 osob. Z davu byla provolávána různá hesla. Podle pozdějšího hlášení se účastníci rozešli bez zásahu unif. složky.[213]

24. II. 1948

O 7. hod. hlásí PoStb v Kladně provedení prohlídek v okresním a krajském sekretariátě strany nár. soc. V 9 hod. bylo hlášeno stanicí SNB ve Vršovicích, že v nějakém hostinci tamtéž se soustředilo 80–100 tajemníků strany nár. soc. z venkovských okresů. Přes veškeré pátrání nebylo však nic podstatného zjištěno. Z vnitřního města byl během dopoledne hlášen naprostý klid. V 11.50 hod. byla zařízena ochrana primátora Dra Vacka[214], ve 12.30 hod. došla nezaručená zpráva, že určitá osoba připravuje atentát na min. předsedu, informace byla prověřována a zjištěna jako nesprávná. Ve 14.15 hod. bylo hlášeno, že směrem k Václavskému

207 Srov. dokument č. 1.

208 Srov. BOUČEK, Miroslav, ref. 10, s. 200–201.

209 Srov. RIPKA, Hubert, ref. 10, s. 241.

210 Srov. dokument č. 2.

211 Srov. dokument č. 1.

212 Srov. BLAŽEK, Petr, ref. 1, s. 110.

213 Srov. ABS, f. 305, sign. 305-17-1 a 305-643-4, přehledná situační zpráva, 23. 2. 1948.

214 JUDr. Václav Vacek (1877–1960), 1946–1954 člen ÚV KSČ, 1945 a 1946–1954 primátor hl. města Prahy.

nám. pochoduje průvod v počtu asi 3 000 osob, že dorazil až k budově rozhlasu, odkud se vrátil na Václavské nám., kde se před budovou Melantricha rozešel do hloučků. Nato se znovu zformoval, došel k Obecnímu domu a zpět na Václavské nám. Ve 14.35 hod. došlo k zákroku pořádkové složky SNB proti účastníkům tohoto průvodu. Prohlídky ve 4 sekretariátech strany nár. soc. byly skončeny po poledni bez rušivých příhod.[215] Ve 14.00 hod. bylo započato s prohlídkami 34 sekretariátů odboček Svazu brannosti. Prohlídek se zúčastnilo 48 orgánů. Podrobná zpráva o výsledku, spolu s počtem zajištěných zbraní, byla odeslána ÚStb.[216] V 17.10 hod. bylo hlášeno z Vysočan, že směrem k vnitřní Praze přichází průvod asi 3 000 dělníků. O 20 min. později přijely 2 autokary z Letova, které přivezly další pracující. V 18.00 hod. bylo Václavské nám. naplněno pracujícími z Vysočan a z jiných pražských závodů, kteří provolávali slávu prezidentu republiky a min. předsedovi. Pořádek porušen nebyl. Během odpoledne bylo hlášeno z budovy sekretariátu soc. dem. v Praze, Na Příkopech, že tam došlo k výtržnostem mezi jednotlivými členy čs. soc. demokracie. Na místo byl vyslán zvláštní pozorovatel, který v krátkých intervalech hlásil změny situace. Pořádková služba byla zařízena MV SNB.[217] V 19.15 hod. žádala správa Lidového domu v Hybernské ul. o posílení bezpečn. služby z obavy před případným útokem nezodpovědných osob. V 19.25 hod. ubíral se přes Václavské nám. průvod, který měl v čele státní vlajku. Z průvodu byla provolávána sláva navrhované vládě a žádáno její ustavení. Ve 20.20 hod. bylo hlášeno z budovy Melantricha, že má býti obsazena národní správou a členy Svazu mládeže. Do budovy byli vysláni další orgánové jako pozorovatelé. O 22. hod. byly zjištěny ve vnitřním městě pouhé menší hloučky debatujících, zejména v prostoru před budovou Melantricha, Na Příkopech, Na Můstku a U Musea. Tyto hloučky se během jedné hodiny rozešly, takže ve 24.00 hod. byl hlášen z celého města klid normální noční frekvence.[218]

25. II. 1948

O 7. hod. vyslány hlídky k pozorování situace ve vnitřní Praze. V 10.00 hod. bylo hlášeno, že ve všech továrnách a úřadech bude zastaven ve 14.00 hod. provoz, že v 16.00 hod. koná se na Václavském nám. tábor lidu, odkud bude vyslána delegace k prezidentu republiky, která by poděkovala za přijetí demise odstoupivších ministrů, případně jej o to znovu požádala. V 11.15 hod. došla zpráva, že nár. soc. studenti chystají na 15.00 hod. demonstrace na Karlově nám.

Ve 12. hod. hlásí PoStb v Kladně utvoření akčních výborů v okruhu působnosti odbočky, které proběhlo bez rušivých příhod. Ve 12.15 hod. bylo přijato upozor-

215 Srov. dokument č. 1.

216 Srov. ABS, f. 305, sign. 305-643-4, věc: Svaz brannosti – zjištění zbraní v odbočkách Praha I–XX, 25. 2. 1948.

217 Srov. dokument č. 2.

218 Srov. ABS, f. 305, sign. 305-643-4, záznam pro den 24. II. 1948.

nění možnosti odjezdu osob v holandských nákladních autech. Pořádková složka byla požádána o kontrolu těchto aut na obvodech Prahy. Ve 13 hod. bylo zjištěno rozhazování letáků s pozváním na odpolední studentskou manifestaci. V tutéž hodinu byli vysláni jednotliví pozorovatelé k možným shromaždištím studentů, tj. k budovám vysokých škol apod. Ve 13.55 hod. je hlášeno z Karlova nám., že se tam tvoří malé hloučky a současně z jiných míst Prahy průvody pracujících, směřujících k Václavskému nám. Ve 14.30 hod. hlásí pozorovatel z lékařské fakulty, že prof. Hynie[219] svolal schůzi posluchačů a zaměstnanců lékařské fakulty s programem utvoření akčního výboru. Ve 14.30 hod. je hlášeno z Karlova nám., že se tam tvoří větší hloučky studentů, že náměstí je dobře obsazeno složkou SNB. Současně došlo hlášení, že Václavské nám. se plní pracujícími, kteří tam docházejí v průvodech z různých částí Prahy. V 15.00 hod. hlášeno od techniky v Praze I, Husova ul.[,] větší shromáždění studentů, kteří se ubírají směrem na Karlovo nám. Pořádková služba byla upozorněna, aby nedopustila sloučení tohoto průvodu s hloučky na Karlově nám. V 15.10 hod. byla skončena schůze na lékařské fakultě a po schůzi se utvořil zástup asi 200 studentů, kteří pochodují směrem na Karlovo nám. V 15.30 hod. je hlášeno z Karlova nám., že v budově techniky započala schůze studentů, že po skončení odešli účastníci zadním vchodem, pod kostel Karla Boromejského, kde utvořili průvod, který se pohybuje směrem k Jiráskovu mostu. Orgánové, kteří průvod sledují, podávají [prů]běžná hlášení o pohybech tohoto průvodu. Hlášení jsou okamžitě odstupována MV SNB, které činí vlastní opatření.[220] Průvod studentů byl kontrolován až do jeho zastavení v 1/2 Nerudovy ulice v Praze III a do jeho rozehnání.[221] Mezitím je hlášeno z Václavského nám., že táboru lidu se účastní 80–100 tisíc osob, že promluvili ministři Nejedlý a Kopecký a posléze předseda vlády, který oznámil, že prezident republiky přijal demisi odstoupivších ministrů a jmenoval vládu novou.[222] Po tomto prohlášení se tábor lidu v klidu rozešel.

V 17.45 hod. bylo hlášeno, že bylo zadrženo celkem 71 osob ze studentského průvodu,[223] které byly nejprve vyslechnuty zdejšími orgány a předány ŘNB k potrestání.[224] Ve 20.45 hod. je hlášeno z Václavského nám., že tam pochoduje průvod asi 1 000 mužů závodních milicí směrem na Karlovo nám., kde se po krátkém projevu velitele Pavla rozešli.[225]

219 Prof. MUDr. Josef Hynie, DrSc. (1900–1989), 1935–1974 přednosta (ředitel) Sexuologického ústavu v Praze.

220 Srov. dokument č. 2.

221 ABS, f. 305, sign. 305-643-4, II. a III. přehledná situační zpráva Oblastní úřadovny StB v Praze, 25. 2. 1948.

222 Srov. BLAŽEK, Petr, ref. 1, s. 114.

223 Srov. *Stálá mezinárodní konference o zločinech komunismu*, ref. 162, s. 59–61.

224 Srov. dokument č. 1.

225 Srov. tamtéž.

26. II. 1948

Podle hlášení z vnitřního města jest v Praze úplný klid, rovněž PoStb v Kladně hlásí ve svém obvodu klid. Dálnopisem min. vnitra je nařízeno, aby podrobné situační zprávy nebyly nadále předkládány, vzhledem k uklidnění situace. Toho dne nebylo zvláštních příhod.

Kromě vylíčené činnosti zúčastnila se OStb různých akcí podle příkazu ÚStb, o kterých není v této zprávě zmínka. Byla provedena četná zatčení, domovní prohlídky, střežení a jiné zákroky, o kterých byla vždy po provedení podána zpráva ministerstvu vnitra. V uvedených dnech bylo celkem zatčeno z důvodů protistátní činnosti 44 osob.[226]

Přednosta: […][227]

ABS, f. 2M, sign. 10609, č. l. 31–37, zpráva o událostech ve dnech 20.–26. II. 1948, 17. 3. 1948, strojopis, 7 s.
ABS, f. 305, sign. 305-643-4, č. l. 69–75, zpráva o událostech ve dnech 20.–26. II. 1948, 17. 3. 1948, strojopis, 7 s.

226 Srov. *Stálá mezinárodní konference o zločinech komunismu*, ref. 162, s. 52–58; ABS, f. 310, sign. 310-61-14, seznam osob potrestaných pro správní přestupky při nepokojích ve dnech 24.–27. 2. 1948, OStb v Praze, 28. 2. 1948; seznam osob zadržených ve dnech 20.–28. 2. 1948.

227 Nečitelný podpis.

Případ (nejen) osmi. K perzekuci příslušníků Místního velitelství SNB v Praze v roce 1948

Jiří Mikulka

V pracích vážících se k únorovým událostem roku 1948 se vždy objevuje pasáž o tom, jak vlastně československá krize, vrcholící převzetím moci Komunistickou stranou Československa, začala. Onou „rozbuškou" mělo být odvolání osmi nekomunistických důstojníků Sboru národní bezpečnosti (SNB) z jejich dosavadních významných postů a přeřazení na jiná, méně důležitá místa. Stalo se tak na základě rozkazu, který vydal velitel Zemského velitelství SNB (ZV SNB) v Praze plukovník Jan Dybal, člen KSČ. Nekomunističtí ministři na schůzi vlády dne 13. února 1948 žádali, aby ministr vnitra, komunista Václav Nosek, toto rozhodnutí zrušil.[1] Problém ovšem byl, že Nosek se schůze pro nemoc neúčastnil.

Podívejme se na některé publikace, jejichž autoři o únorových událostech píší. V nich se údaj o osmi odvolaných důstojnících pravidelně objevuje. Začneme pohledem očima historiků. V „předlistopadovém" přehledu československých dějin je uvedeno, že na schůzi vlády dne 13. února *národně socialističtí ministři obvinili ministerstvo vnitra, že zemský velitel SNB provádí přemístění osmi bezpečnostních úředníků bez vědomí vlády*.[2] Karel Kaplan ve své práci o únorových událostech zmiňuje vystoupení ministra spravedlnosti národního socialisty Prokopa Drtiny, jenž vyzval ministra vnitra, aby *odvolal rozkaz zemského velitele SNB pplk. Dybala o změně na osmi místech obvodních velitelů SNB v Praze*.[3] Toman Brod například

1 Jan Dybal (1901–?), bývalý armádní důstojník, od ledna 1946 náčelník štábu ZV SNB Praha a od 23. 8. 1946 v čele zemského velitelství. Ve funkci zůstal až do 31. 12. 1948, u SNB do 30. 4. 1950, kdy byl přeložen do dočasné výslužby, k 30. 6. 1951 odešel do trvalé výslužby (srov. ABS, fond Osobní evidenční karty (OEK) příslušníků MV, Jan Dybal; *Věstník Sboru národní bezpečnosti*, roč. II, č. 7–8, 1946, s. 100). Václav Nosek (1892–1955), čs. komunistický politik, za druhé světové války v exilu ve Velké Británii, v letech 1945–1953 ministr vnitra, od roku 1953 ministr pracovních sil (srov. *Československý biografický slovník.* Praha: Academia, 1992, s. 492–493).

2 *Československé dějiny v datech.* Praha: Svoboda, 1986, s. 487. Přemístění není lokalizováno konkrétně do Prahy.

3 KAPLAN, Karel. *Nekrvavá revoluce*. Praha: Mladá fronta, 1993, s. 151. Prokop Drtina (1900–1980), čs. národněsocialistický politik, za druhé světové války v exilu ve Velké Británii, v letech

uvádí, že 13. února 1948 se většina vlády *rozhodla zrušit Noskovy jmenovací dekrety osmi novým policejním funkcionářům*.[4] Václav Veber přiblížil situaci tak, že 12. února kvečeru se poslanec Čs. strany národně socialistické Ota Hora *dověděl od národněsocialistických důstojníků SNB, že komunisté urychleně jednají a že zemský velitel SNB plukovník Dybal odvolal osm posledních nekomunistických velitelů SNB v Praze z velitelských míst a na jejich místa jmenoval komunisty s platností od 14. února*.[5] Ondřej Koutek napsal, že národněsocialističtí poslanci byli 12. února 1948 informováni několika důstojníky SNB o tom, že zemský velitel plukovník Dybal *vydal důvěrné nařízení, jímž bylo posledních osm nekomunistických obvodních velitelů SNB v Praze zbaveno svých velitelských funkcí. Na jejich místa měli nastoupit sami komunisté*.[6] Přímý účastník události ministr Prokop Drtina ve svých pamětech po letech uvedl, že informaci mu sdělil poslanec Ota Hora, jenž se dověděl, že *zemský velitel SNB vydal rozkaz, kterým zbavil osm dosavadních obvodních velitelů SNB v Praze jejich míst a přemístil je do správní služby. Odstranění velitelé byli vesměs nekomunisté, převážná většina, nebo snad dokonce všichni byli přímo členy národně socialistické strany*.[7] Sám Ota Hora vzpomínal, že se o odvolání dověděl na schůzi předsednictva národně socialistické strany v podvečer 12. února 1948, kde jej navštívilo *několik důstojníků SNB, příslušníků naší strany. Z jejich tváří jsem okamžitě vyčetl, že se stalo něco mimořádného. Ihned mi podali zprávu, že zemský velitel SNB plk. Dybal vydal důvěrné nařízení, jímž se posledních osm nekomunistických důstojníků v Praze, kteří zaujímali velitelská místa, zbavuje velitelských míst a na jejich místa, jako velitelé, byli jmenováni komunisté, s platností od 14. února 1948*.[8] Další z protagonistů, národní socialista a ministr zahraničního obchodu Hubert Ripka, ve svých pamětech také uvádí, že se jednalo o osm *odvolaných nekomunistických divizních komisařů pražské policie*, kteří měli být nahrazeni spolehlivými komunisty.[9] Také vlivný národněsocialistický politik Ladislav Karel Feierabend zmiňuje ve svých vzpomínkách informaci ze zasedání

1945–1948 ministr spravedlnosti, v období 1948–1960 vězněn (srov. *Československý biografický slovník*, ref. 1, s. 119–120).

4 BROD, Toman. *Osudný omyl prezidenta Beneše 1939–1948. Československá cesta do sovětského područí.* Praha: Academia, 2002, s. 651.

5 VEBER, Václav. *Osudové únorové dny*. Praha: NLN, 2008, s. 218. Ota Hora (1909–1997), čs. národněsocialistický politik, 1945–1948 poslanec Národního shromáždění, člen bezpečnostního výboru, po únoru 1948 v exilu (srov. *Československý biografický slovník*, ref. 1, s. 226; dále Ota Hora. In: *Wikipedie* [online]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Ota_Hora [cit. 2017-11-14].

6 KOUTEK, Ondřej. *Prokop Drtina. Osud československého demokrata*. Praha: Vyšehrad – ÚSTR, 2011, s. 321.

7 DRTINA, Prokop. *Československo můj osud, svazek II*. Praha: Melantrich, 1992, s. 485.

8 HORA, Ota. *Svědectví o puči.* Praha: Melantrich, 1991, s. 107.

9 RIPKA, Hubert. *Únorová tragédie.* Brno: Atlantis, 1995, s. 183–184. Autor zde používá dobově nesprávných názvů funkcí. Hubert Ripka (1895–1958), čs. národněsocialistický politik, za dru-

vlády z 13. února (ovšem zprostředkovanou), že národní socialisté protestovali proti tomu, že ministr vnitra obsazuje důležitější místa ve SNB komunistickými straníky a že *nedávno odstranil osm nekomunistických obvodních velitelů a nahradil je komunisty*.[10] Eduard Táborský ve svých memoárech uvedl, že ministerstvo vnitra *odvolalo osm nekomunistických obvodních policejních velitelů v Praze*.[11] Z těchto několika namátkou vybraných příkladů je zřejmé, že číslo osm se vyskytuje v pracích historiků i v memoárové literatuře pravidelně. Není úkolem tohoto příspěvku zjišťovat, jak se k němu autoři dopracovali, pokusím se však odpovědět na otázku, kdo byli vlastně oni odvolaní důstojníci. Myslím, že není zase tak důležité, zda jich bylo osm, či více.

Nyní však ještě pro úplnost stručně doplním přehled dalších událostí. Národněsocialističtí ministři navrhli, aby vláda uložila ministrovi vnitra zastavení realizace rozkazu zemského velitele SNB, s tím ale nesouhlasili komunističtí členové kabinetu. Při hlasování byl však návrh národních socialistů s podporou ministrů dalších nekomunistických stran přijat. Dne 17. února se sešla další vládní schůze, na níž se národněsocialističtí ministři pídili po tom, jak bylo provedeno usnesení vlády z 13. února. Předseda vlády Klement Gottwald sdělil, že Václav Nosek je stále ve stavu nemocných a že požadované odpovědi podá až na schůzi 20. února. S tím ovšem většina ministrů nekomunistických stran nesouhlasila a zasedání bylo bez výsledku ukončeno. Následovala další jednání představitelů politických stran, až národní socialisté navrhli, aby v případě nesplnění usnesení vlády z 13. února V. Noskem podali nekomunističtí ministři demisi, což se také 20. února 1948 stalo. Další události jsou již známé a není důvod je na tomto místě dále rozebírat.

Faktem zůstává, že za sedmdesát let uplynuvších od únorových událostí roku 1948 se nikdo nezmínil konkrétně o oněch mužích, jejichž přeložení do jiných funkcí vlastně tehdejší vývoj dalo do pohybu. O koho se tedy vlastně jednalo? Pomohl text článku „Přes útlak věrni demokracii. Příslušníci SNB protestují proti politické persekuci", který vyšel 14. února 1948 ve Svobodném slově, tiskovém

hé světové války člen čs. exilové vlády ve Velké Británii, v letech 1945–1948 ministr zahraničního obchodu, po únoru 1948 v exilu (srov. *Československý biografický slovník,* ref. 1, s. 594).

10 FEIERABEND, Ladislav Karel. *Politické vzpomínky (III)*. Brno: Atlantis, 1996, s. 379. Karel Ladislav Feierabend (1891–1969), čs. národohospodář a politik, za první republiky člen agrární strany, za druhé světové války ministr čs. exilové vlády ve Velké Británii, po válce v národně socialistické straně, po únoru 1948 v exilu (srov. *Československý biografický slovník*, ref. 1, s. 138).

11 TÁBORSKÝ, Eduard. *Prezident Beneš mezi Západem a Východem*. Praha: Mladá fronta, 1993, s. 254. Eduard Táborský (1900–1996), čs. diplomat, v letech 1939–1945 osobní tajemník a právní poradce prezidenta Edvarda Beneše, v období 1945–1948 čs. velvyslanec ve Švédsku, po únoru 1948 v exilu (srov. *Československý biografický slovník*, ref. 1, s. 728; dále Eduard Táborský. In: *Wikipedie* [online]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Eduard_T%C3%A1borsk%C3%BD [cit. 2017-11-14].

orgánu Čs. strany národně socialistické.[12] V něm se uvádí, že v pátek 13. února se v Praze sešla I. krajská konference organizace členů SNB, příslušníků Čs. strany národně socialistické, která na konci schůze přijala rezoluci určenou předsedovi strany Petru Zenklovi. Autor článku z ní citoval: *Protestujeme, že reorganizace MV-SNB v Praze bylo použito k hromadné persekuci příslušníků NB, členů Čs. strany národně socialistické a žádáme bezpodmínečně, aby denní rozkaz ZV-SNB č. 28 článek I ze dne 9. 2. 1948 byl s okamžitou platností zrušen. Proti tomuto rozkazu se stavíme zejména z toho důvodu, že jím ZV-SNB porušuje původní výnos ministerstva vnitra, osobujíc si práva, které mu nadřízeným ministerstvem dáno nebylo. Tímto rozkazem byli odstraněni ze svých dosavadních míst: ze štábu místního velitelství v Praze pobočník npor. Fr. Kalhous, II. pobočník Jar. Hnulík, z odd. I (organizační) major Schrabal a škpt. Bláha, z odd. IV. (osobní) npor. Jaroslav Němec. Z jiných velitelských míst škpt. Boh. Mlynář* [správně Mynář]*, škpt. Vl. Palička, škpt. Jos. Špírek, kpt. Čurn a npor. Cimbálník. Přemístěni bez zvláštních důvodů byli npor. Jos. Kopernický* [správně Koprnický]*, npor. Tvrz, por. Čížek, por. Havel, por. Hladík, por. Seibot, por. Puchmajer a vrch. strážm. Papírník.*[13] Je vidět, že se jedná o více než osm jmen, nicméně dá se s pravděpodobností hraničící s jistotou předpokládat, že o změnách ve funkčním zařazení právě těchto příslušníků SNB se jednalo na zasedání vlády 13. února 1948.

K zjištění podrobnějších údajů o uvedených osobách bylo třeba využít především personální materiály příslušníků MV uložené v Archivu bezpečnostních složek, tedy personální spisy a osobní evidenční karty, případně další relevantní archiválie. K poznání situace je ovšem nejdříve třeba uvést přesnou citaci článku 1 denního rozkazu č. 28 z 9. února 1948, který vydal zemský velitel SNB v Praze plk. Jan Dybal:[14]

***

Čl. 1. Organisace místního velitelství SNB v Praze; ustanovení velitelů
541/55-31/1-48-IVa. – Ustanovuji dnem 15. února 1948 v důsledku reorganizace místního velitelství SNB v Praze následující příslušníky SNB na uvedená služební místa, pokud již nebyli na tato služební místa ustanoveni dřívějšími rozkazy. Pokud jde o obvodové velitele, pověřuji je dnem 15. února 1948 vedením.

12 Za pomoc při pátrání po jménech odvolaných důstojníků děkuji profesorovi Univerzity obrany v Brně Františku Hanzlíkovi a vědeckém pracovníkovi téže instituce Milanu Vyhlídalovi, který článek ve Svobodném slově objevil.

13 *Svobodné slovo*, 14. 2. 1948. Petr Zenkl (1884–1975), čs. národněsocialistický politik, za druhé světové války vězněn v koncentračním táboře, v letech 1946–1948 náměstek předsedy vlády, 1945–1948 předseda národně socialistické strany, po únoru 1948 v exilu (srov. *Československý biografický slovník,* ref. 1, s. 825–826).

14 ABS, Sbírka kádrových rozkazů, denní rozkaz (DR) Zemského velitelství (ZV) SNB v Praze, č. 28 z 9. 2. 1948.

Užší štáb
Zástupce velitele plk. Lebeda Josef
I. pobočník kpt. Ortinský Oldřich
II. pobočník por. Němec Eduard

Širší štáb
Oddělení I
Přednosta pplk. Jahelka Antonín

Přidělení důstojníci
mjr. Julínek Jan npor. Techl Václav
mjr. Nováček František por. Najdekr Leopold
npor. Čech Antonín škpt. Smrček Michal

Oddělení II
Styčný orgán por. Vlček Václav a prap. Jíša Ladislav

Oddělení III
Přednosta pplk. Zahradnický František
kpt. Pelc Karel a por. Hnulík Jaroslav

Oddělení IV
Přednosta mjr. Cynk Josef
por. Prošek Gustav a por. Karas Karel

Oddělení V
Přednosta mjr. Laube Robert
por. Gebhart Josef a por. Janko Jaroslav

Pomocný úřad
Přednosta npor. Plavec Alois

Vyšší důstojníci štábu
pplk. Martilík Jan, pplk. Kupka Eduard a mjr. Rožek Emil

Podřízené útvary
Velitel škpt. Karafiát Karel

Poříční oddělení
Velitel por. Bouchval Jaroslav
Zástupce vstrážm. Altman František

Spojovací oddělení
Velitel *por. Sálus Bedřich*
Zástupce *vstrážm. Surovec Jaroslav*

Pěší dopravní oddělení
Velitel *škpt. Netolický František*
npor. Kalhous František a npor. Kisvetr Václav

Silniční kontrolní stanice
Velitel *por. Kapic Bohumil*

Oddělení pro vyšetřování dopravních nehod
Velitel *por. Sojka Josef, por. Kunc Václav*

Eskortní stanice
Velitel *por. Mrázek Jan*

Motorisovaná pohotovost
Velitel *npor. Hudeček Jaroslav*

Doprovodní hlídka pres.[identa] rep.[ubliky]
Velitel *npor. Železný František*

Vězeňský oddíl
Velitel *npor. Muzikář Cyril*

Pohotovostní oddíl
Velitel *por. Novák Jaroslav*

Obvodová velitelství

Čís. obv. velit.	Velitel	Zástupce
Praha I.–VI.	pplk. Zahradníček Bohumil	škpt Pikhart Jan
Důstojníci určení pro dohledací obvody v rámci jednotlivých dozorčích velitelství		škpt. Šteffel Jan škpt. Špírek Josef kpt. Kučera Václav por. Knytl Josef
Praha VII.	škpt. Klimeš Josef	por. Grunt Václav
Praha VIII.	škpt. Sedláček Václav	por. Hladil Augustin
Praha IX.	škpt. Beneš František	por. Černý Alois
Praha X.	npor. Kohoutek Miloslav	npor. Černý Josef

Praha XI.	kpt. Čada Karel	por. Miňha Jan
Praha XII.	pplk. Šindelář Václav	por. Fučík Alois
Praha XIII.	škpt. Vognar Josef	por. Havelec Karel
Praha XIV.	npor. Kajuk Josef	npor. Mejvald František
Praha XV.	škpt. Nosek Josef	škpt. Míč Jaroslav
Praha XVI.	škpt. Mejsnar Vladimír	npor. Tvrz František
Praha XVII. V nepř. zast.	škpt. Turnovec František /kárná komise/ npor. Douděra Josef	npor. Vávra Gustav
Praha XVIII.	škpt. Běhounek Josef	npor. Kučera Josef
Praha XIX.	škpt. Musil Leopold	npor. Matějček Josef
Praha XX.	škpt. Frabša František	por. Brauner Václav

Velitelství stanic MV-SNB

Čís. stanice	Velitel	Zástupce
1.	por. Hřib Karel	por. Ryšavý Václav
2.	por. Bartoň Josef	
3.	por. Hladík Karel	por. Seibot Ladislav
4.	por. Kohout František	
5.	vstrážm. Melka Karel	
6.	por. Krupička Josef	por. Vavroň Václav
7.	por. Kučera František	
8.	vstrážm. Trpák Václav	
9.	por. Svoboda Václav	por. Dlabač Otakar
10.	por. Mikeš Jan	
11.	por. Čech Karel	por. Martínek Václav
12.	por. Mikeš Rudolf	
13.	bude obsazeno střídavě veliteli stráží	
14.	npor. Hartman Josef	vstrážm. Hyrman Josef
15.	por. Dvořák Václav	
16.	bude obsazeno střídavě veliteli stráží	
17.	por. Musil František	
18.	npor. Křivský Josef	
19.	vstrážm. Slavíček Bohumil	
20.	por. Hrabě František	

Čís. stanice	Velitel	Zástupce
21.	vstrážm. Kmínek Josef	
22.	vstrážm. Urban Jan	
23.	por. Porubský Jan	vstrážm. Suchý Josef
24.	por. Ondrák František	
25.	por. Šach Jan	
26.	vstrážm. Bílek Václav	
27.	por. Suchý Václav	por. Hejný Antonín
28.	není zřízena	
29.	por. Staněk František	
30.	por. Kubelka Leopold	
31.	por. Vokroj Eduard	
32.	por. Hořejší Antonín	
33.	por. Havel Josef	
34.	por. Holopírek Václav	
35.	por. Steinocher Josef	
36.	por. Matějka Josef	
37.	por. Novotný Václav	
38.	por. Brídl Alois	
39.	por. Bucek Ladislav	
40.	vstrážm. Náhlovský Antonín	
41.	por. Petržílka Jaroslav	
42.	por. Grimmig Karel	por. Štván František
43.	vstrážm. Eichler Jaroslav	
44.	vstrážm. Papírník Václav	
45.	por. Kreisinger Jaroslav	
47.	por. Vocelka Antonín	por. Rozhoň Václav
48.	por. Novák Otakar	
49.	npor. Koprnický Josef	vstrážm. Pěchouček Václav
50.	není zřízena	
51.	por. Čížek Josef	
52.	por. Syrovátka Jakub	
53.	vstrážm. Mareš Jiří	
54.	por. Sojka Antonín	

Čís. stanice	Velitel	Zástupce
55.	není zřízena	
56.	por. Kmínek Bohumil	
57.	por. Ptáček Otakar	
58.	por. Hrabě Jan	
59.	bude obsazeno střídavě veliteli stráží	
60.	por. Kesl Ladislav	
61.	por. Šulc Stanislav	
62.	por. Kahuda Stanislav	
63.	por. Puchmajer Josef	
64.	por. Voborský František	
65.	por. Motaň Josef	
66.	por. Čadek Tomáš	
67.	por. Habath Alfréd	

Ruším dnem 14. února 1948 všechna dřívější ustanovení na tato služební místa, pokud odporují tomuto rozkazu.

Výnos ministerstva vnitra, kterým byl ustanoven místním velitelem SNB v Praze plukovník Antonín Tocháček, zůstává nedotčen.[15]

***

Důležitý je také celý text rezoluce, adresované dr. Petru Zenklovi, schválený na I. krajské konferenci organizace členů SNB, příslušníků Čs. strany národně socialistické, která se sešla v pátek 13. února 1948 v pražské restauraci U Šenfloků:[16]

***

Bratře předsedo! První pracovní konference příslušníků národní bezpečnosti, členů strany národně socialistické, konaná dne 13. února 1948 za účasti 70 delegátů

15 Antonín Tocháček (1892–?), původním povoláním učitel, za první světové války příslušník čs. legií v Rusku, od roku 1921 do roku 1941 v různých funkcích u četnictva, za německé okupace jako legionář přeložen do trvalé výslužby. Po válce přijat k SNB, nejdříve ke štábu ZV SNB v Praze, od počátku roku 1946 vykonával funkci zástupce ZV SNB, dne 15. 6. 1947 ustanoven velitelem MV SNB v Praze. V červnu 1949 se v hodnosti plukovníka stal zástupcem přednosty oddělení BP/13 (požární a civilní ochrana) MV a 22. 8. 1950 byl přeložen do trvalé výslužby (srov. ABS, fond OEK příslušníků MV, Tocháček Antonín; tamtéž, Sbírka kádrových rozkazů, DR ZV SNB v Praze, č. 5 z 26. 6. 1945, č. 19 z 24. 7. 1945 a č. 138 z 1. 7. 1947).

16 ABS, fond Personální spisy příslušníků MV, personální spis evid. č. 2287/10 František Kvapil. Text je součástí trestního oznámení podaného ZV SNB 27. 3. 1948 na některé účastníky konference.

zastupujících 2 000 příslušníků strany[,] *usnesla se za naprostého souhlasu všech přítomných na následující resoluci:*

I. Protestujeme, že reorganizace MV-SNB v Praze bylo použito k hromadné persekuci příslušníků NB, členů Čsl. strany národně socialistické a žádáme bezpodmínečně, aby denní rozkaz ZV-SNB čís. 28 článek I ze dne 9. 2. 1948 byl s okamžitou platností zrušen. Proti tomuto rozkazu se stavíme zejména z toho důvodu, že jím ZV-SNB porušuje původní výnos Ministerstva vnitra, osobujíc si práva, které mu nadřízeným ministerstvem dáno nebylo.

II. Tímto rozkazem byli odstraněni ze svých dosavadních míst:

a/ Ze štábu místního velitelství v Praze:

I. pobočník npor. František Kalhous, II. pobočník Jaroslav Hnulík, z odd. I. /organizační/ major Schrabal a škpt. Bláha, z odd. IV. /osobní/ npor. Němec Jaroslav.

b/ Z jiných velitelských míst:

škpt. Mynář Bohumil, škpt. Palička Vlastimil, škpt. Špírek Josef, kpt. Čurn a npor. Cimbálník.

c/ Přemístěni bez zvláštních důvodů:

npor. Koprnický Josef, npor. Tvrz, por. Čížek, por. Havel, por. Hladík, por. Seibot, por. Puchmajer a vrch. stržm. Papírník.

d/ Někteří z výše uvedených důstojníků (Schrabal, Palička, Mynář, Cimbálník, Čurn) zůstali nepřiděleni a o jejich osudu není nic známo.

e/ Zvláště křiklavý je případ u štábu míst. velitelství SNB, kde byli odstraněni všichni příslušníci nár. soc. strany a u okresu 37 na Smíchově, odkud byli 4 důstojníci, všichni příslušníci strany nár. soc., bezdůvodně přeloženi.

Kromě přesunů důstojníků byl před vydáním tohoto rozkazu proveden velký přesun gáž.[istů] *m.*[imo] *sl.*[užební] *třídy – našich příslušníků i nekomunistů.*

III. K provedení reorganisace byl vypracován ZV-SNB v Praze návrh na obsazení velitelských míst a rozmístění sil tak, jak to odpovídá služební potřebě, zejména se zřetelem [k událostem], *které SNB v Praze očekávají v době voleb, sletové a jiných velkých událostí letošního roku. K provedení těchto personálních opatření zaujal kladné stanovisko jménem ÚNV v Praze bezpečnostní referent. V naprostém rozporu k tomuto jedině účelnému návrhu, zemské velitelství SNB provedlo personální obsazení přihlížejíc jedině k stranickopolitickým zájmům KSČ, naprosto ignorujíc potřeby služeb, které SNB očekávají, nevyžádalo si k tomu patřičného souhlasu ZNV v Praze a zaměstnanecké rady, což je v rozporu s ustanovením zákona 143/47* [správně zákon č. 149/47 Sb., o národní bezpečnosti].

IV. Mimo jiné upozorňujeme na prováděnou personální praxi ve všech ostatních složkách NB, kde nekomunističtí zaměstnanci jsou odsunováni na naprosto podřadná[,] *ba i bezvýznamná místa, ačkoliv ukazují schopnost namnoze pro místa vedoucí. Tím si zjevně rozhodující činitelé zajišťují ochotnou a poslušnou činnost takovým způsobem, jak to nejlépe vyhovuje záhadným záměrům KSČ.*

Prosíme, bratře předsedo, abys laskavě vzal na vědomí, že toto prohlášení činíme jménem 2 000 příslušníků NB, členů naší strany v Praze, kteří přes veškerou persekuci a násilí prováděné ze strany komunistických velitelů a úředníků zůstávají Čsl. straně nár. socialistické a demokracii v duchu Masarykově věrni.

V Praze dne 13. února 1948.

***

Veškerá snaha o změnu rozhodnutí plk. Dybala byla marná, za necelé dva týdny od konference U Šenfloků došlo k převzetí moci v Československu komunistickou stranou. V bezpečnostních složkách začali komunisté účtovat se svými odpůrci, už 1. března 1948 podal zemský velitel SNB trestní oznámení na deset účastníků konference[17]. Byli to:

– major SNB Jan Odvárka, nar. 15. ledna 1895, služebně zařazen u MV SNB Praha (v té době byl však již zařazen u ZV SNB v Praze),[18]
– major SNB Emil Rožek, nar. 4. července 1892, služebně zařazen u MV SNB Praha,[19]

17 ABS, fond Personální spisy příslušníků MV, personální spis evid. č. 1504/15 František Kalhous, trestní oznámení z 1. 3. 1948.

18 Jan Odvárka (1895–?), za první světové války příslušník čs. legií v Rusku a ve Francii, u bezpečnostních složek již za první republiky. Za německé okupace jako legionář přeložen do trvalé výslužby, v roce 1945 aktivován, přijat do SNB a zařazen na Hlavní velitelství SNB v Praze, k 31. 12. 1945 přeložen k MV SNB v Praze, k 1. 5. 1947 zastával funkci přednosty I. (organizačního) oddělení, k 15. 7. 1947 přeložen na I. (organizační) odd. ZV SNB v Praze, kde měl mimo jiné na starosti záležitosti MV SNB v Praze. Ke dni 4. 5. 1948 propuštěn podle zákona č. 213/48 Sb. ze SNB (srov. ABS, fond ZV SNB Praha, A 14, inv. č. 505 – seznam důstojníků a gážistů mimo služební třídu užšího štábu a pomocného úřadu ZV SNB v Praze vyhotovený 16. 12. 1947, tamtéž, inv. č. 493 – početní stavy a jmenné seznamy příslušníků užšího štábu a všech oddělení ZV SNB, štábů OblV SNB, OV SNB a MV SNB, červen 1947, ABS, Sbírka kádrových rozkazů, DR ZV SNB v Praze, č. 5 z 5. 1. 1946, č. 154 z 23. 7. 1947; dále *Věstník SNB*, roč. I, č. 1, listopad 1945, s. 23; tamtéž, roč. IV, č. 12, prosinec 1948, s. 158).

19 Emil Rožek (1892–?), za první světové války v rakousko-uherské armádě (1914–1918), k státní policii nastoupil roku 1919 (Bratislava, Košice, Prešov), od roku 1938 působil v Olomouci a v roce 1942 přešel v hodnosti pplk. uniformované policie do Prahy (velitel úseku II v Libni). V době pražského povstání velel všem jednotkám uniformované policie v Praze. Po osvobození přijat v hodnosti majora do SNB, k 1. 5. 1947 stál v čele motorizovaného a dopravního oddělení MV SNB v Praze, reorganizace vyhlášená k 15. 2. 1948 s ním počítala jako s vyšším důstojníkem štábu MV SNB. K 4. 5. 1948 propuštěn podle zákona č. 213/48 Sb. ze SNB. Poté pracoval v lázeňském domě v Mariánských Lázních, kde byl 10. 12. 1953 zatčen, 27. 4. 1954 byl odsouzen ke třem rokům vězení za „ohrožení státního tajemství" (srov. ABS, fond vyšetřovacích spisů, vyšetřovací spis V 1166 MV – Emil Rožek, protokol o výpovědi s obviněným E. Rožkem z 27. 1. 1954; tamtéž, inv. č. 493 – početní stavy a jmenné seznamy příslušníků užšího štábu a všech oddělení ZV SNB, štábů OblV SNB, OV SNB a MV SNB, červen 1947; tamtéž, Sbírka kádrových rozkazů, DR ZV SNB v Praze, č. 28 z 9. 2. 1948; dále *Věstník SNB*, roč. IV, č. 12, prosinec 1948, s. 158).

– nadporučík SNB Josef Koprnický, nar. 16. února 1896, služebně zařazen u MV SNB Praha,
– nadporučík SNB František Kalhous, nar. 3. prosince 1915, služebně zařazen u MV SNB Praha,
– poručík SNB Josef Čížek (v trestním oznámení uvedeno nesprávně Křížek), nar. 27. ledna 1894, služebně zařazen u MV SNB Praha,
– poručík SNB Karel Hladík, nar. 16. března 1897, služebně zařazen u MV SNB Praha,
– poručík SNB Josef Puchmajer, nar. 5. listopadu 1897, služebně zařazen u MV SNB Praha,
– poručík SNB Josef Havel, nar. 18. ledna 1900, služebně zařazen u MV SNB Praha,
– nadporučík SNB Jaroslav Němec, nar. 1. listopadu 1904, služebně zařazen u MV SNB Praha,
– vrchní strážmistr SNB Jakub Bauer, nar. 23. května 1899, služebně zařazen u MV SNB Praha.

V čem spočívalo jejich „provinění"? O tom vypovídá text trestního oznámení:

V osobních datech uvedení příslušníci SNB a další neznámí pachatelé jsou důvodně podezřelí z porušení vojenské služby a vojenského stavu vůbec spáchaného tím, že [v] *den 13. 2. 1948 ve večerních hodinách v sále „U Šenfloků" v Praze II, Václavské nám., na I. krajské konferenci organisace členů SNB, příslušníků strany národně socialistické, přijali, odhlasovali a předsedovi strany této dr. Petru Zenklovi odeslali resoluci, v níž mimo jiné bylo uvedeno toto: „Protestujeme, že reorganizace MV-SNB v Praze bylo použito k hromadné persekuci příslušníků NB, členů čsl. strany národně socialistické a žádáme bezpodmínečně, aby denní rozkaz ZV-SNB čís. 28 článek I. ze dne 9. 2. 1948 byl s okamžitou platností zrušen. Proti tomuto rozkazu se stavíme zejména z toho důvodu, že jím ZV-SNB porušuje původní výnos ministerstva vnitra, osobujíc si práva, které mu nadřízeným ministerstvem dáno nebylo."*

Důvody podezření vyplývají z výpovědi podezřelých příslušníků SNB a z článku, uveřejněného ve „Svobodném slově" dne 14. 2. 1948, který doslovně zní takto: [vypuštěna citace článku Přes útlak věrni demokracii].

Skutková podstata je tato:

Dne 13. února 1948 o 16.30 hod. se konala v restauraci „U Šenfloků" v Praze II, Václavské nám., I. krajská konference organisace členů SNB, příslušníků strany národně socialistické. Této konference se zúčastnilo asi 75 osob, převážně většinou příslušníků SNB jak složky uniformované, tak složky kriminální a státněbezpečnostní. Účastníci konference byli většinou na konferenci vysláni jako delegáti v jednotlivých okresních zaměstnaneckých organisacích Čs. strany nár. socialistické; někteří z účastníků byli na konferenci přizváni.

Předmětem jednání konference bylo kromě věcí čistě organisačních hlavně projednávání věcí, které se týkaly služby u SNB. Schůzi zahájil a řídil Ferdinand Třebický, nar. 8. 7. 1877, bytem v Praze-Vysočanech, později konferenci řídil jakýsi Hejzlar.

Účastnící konference po projednání organisačních věcí počali mezi sebou pronášet stížnosti proti službě u SNB. V takto vzniklé debatě byl nepřípustným způsobem kritisován zejména zemský velitel a zemské velitelství SNB, kterému bylo vytýkáno, že úmyslně nepovyšuje příslušníky SNB pro jejich příslušnost k Čs. straně národně socialistické a že tyto úmyslně bez služebního důvodu přemísťuje na jiná místa, která svou funkcí neodpovídají jejich hodnosti. V debatě bylo dále brojeno proti rozkazu zemského velitele ze dne 9. 2. 1948 čís. 28 čl. I a účastníci konference se rozhodli žádat za odvolání tohoto rozkazu. Na konferenci se dostavili také poslanci ÚNS [Ústavodárného Národního shromáždění] *Alois Čížek*[20] *a Ota Hora. Poslanec Čížek vyzval všechny přítomné, aby o svých stížnostech vypracovali resoluci adresovanou předsedovi strany nár. socialistické dr. Petru Zenklovi, býv. náměstkovi předsedy vlády a národněsocialistickým ministrům. Na tuto výzvu se všichni účastníci konference usnesli, aby resoluce byla vypracována pětičlennou komisí podle pokynů, které v tomto směru komisi dali účastníci konference. Jedním z členů této komise byl npor. Kalhous, který resoluci v dohodě s ostatními vypracoval a resoluci sám sepsal. Po vypracování resoluce npor. Kalhous přečetl resoluci před všemi osobami, které se konference zúčastnili.* [Dále je uveden odkaz na text rezoluce uveřejněný ve Svobodném slově.]

Všichni účastníci konference a osoby na ní přítomné souhlasili se zněním uvedené resoluce, resoluci jednomyslně odhlasovali a požádali poslance Čížka, aby resoluci odevzdal dr. Petru Zenklovi.

S tím se však účastníci konference nespokojili, nýbrž resoluci v té části, kde jí bylo napadeno zemské velitelství a rozkaz jím vydaný a kde bylo dále prohlášení, že účastníci konference se staví proti rozkazu zemského velitelství SNB, dali uveřejniti v časopise „Svobodné slovo" č. 38 ze dne 14. února 1948.

Důvody dlužno spatřovati v částečném uveřejnění resoluce v časopise „Svobodné slovo" čís. 38 ze dne 14. 2. 1948 a v doznání jednotlivých účastníků konference příslušníků SNB.

Okolnost přitěžující jest spatřována u npor. SNB Františka Kalhouse v tom, že znění resoluce sám sepsal a přečetl[,] *a u všech podezřelých pak ve zralé rozvaze*[,] *s níž byl trestný čin spáchán, jejich hodnostech a služební funkci, kterou zastávali, dále v šíření službě odporující náladě, v podlamování morálky a ve špatném příkladu podřízenému mužstvu.*

Okolnost polehčující jest částečné doznání podezřelých příslušníků SNB.[21]

---

20 Alois Čížek (1905–1990), československý národněsocialistický politik, za druhé světové války vězněn v koncentračním táboře. V letech 1945–1948 poslanec národního shromáždění, po únoru 1948 v exilu (srov. TOMEŠ, Josef et al. *Český biografický slovník XX. století: I. díl: A–J.* Praha–Litomyšl: Paseka, 1999, s. 216).

21 ABS, fond Personální spisy příslušníků MV, personální spis evid. č. 1504/15 František Kalhous, trestní oznámení z 1. 3. 1948.

Všichni obvinění byli prozatím ponecháni na svobodě, ovšem došlo k jejich suspendování a odeslání na dovolenou s čekatelným.

***

Situace se však brzy radikálně změnila. Už 4. března 1948 podal vojenský prokurátor pplk. justice JUDr. Rudolf Šulák na deset obviněných níže uvedenou žalobu a zároveň na ně uvalil vyšetřovací vazbu:[22]

Podle § 176 v. tr. ř. [vojenského trestního řádu] *z důvodu § 171 č. 4 v. tr. ř. uvaluji vyšetřovací vazbu na*

1) mjr. SNB Jana Odvárku
2) mjr. SNB Emila Rožka
3) npor. SNB Josefa Koprnického
4) npor. SNB Františka Kalhouse
5) por. SNB Josefa Čížka
6) por. SNB Karla Hladíka
7) por. SNB Josefa Puchmajera
8) por. SNB Josefa Havla
9) npor. SNB Jaroslava Němce
10) vrch. str. SNB Jakuba Bauera

a současně na ně podávám u kraj. voj. [krajského vojenského] *soudu v Praze žalobu, že dne 13. února 1948 v Praze v restauraci „U Šenfloků" zúčastnili se schůze, kde přijali a odhlasovali resoluci, ve které protestovali proti reorganisaci místního velitelství SNB v Praze a žádali, aby denní rozkaz ZV SNB č. 28 čl. I z 9. února 1948 byl s okamžitou platností zrušen /zločin vzpoury podle § 159:a, v. tr. ř./.*

***

Dne 27. března 1948 zemský velitel SNB plk. Jan Dybal podal dodatek k trestnímu oznámení z 1. března, v němž došlo k obvinění dalších účastníků konference z 13. února 1948.[23] Byli to:

- poručík SNB Bedřich Kubásek, nar. 23. listopadu 1900, zařazen u ZV SNB, odd. V,
- poručík SNB Adolf Janoušek, nar. 12. května 1898, zařazen u MV SNB Praha, t. č. odvelen k Fondu národní obnovy,
- štábní kapitán SNB Vlastimil Palička, nar. 29. března 1894, zařazen u MV SNB Praha,
- vrchní strážmistr SNB Hynek Pospěch, nar. 29. července1913, zařazen u ZV SNB,
- vrchní strážmistr SNB František Bělina, nar. 7. července 1909, zařazen u MV SNB Praha,

22 Tamtéž, žaloba a zatýkací rozkaz ze 4. 3. 1948.

23 ABS, fond Personální spisy příslušníků MV, personální spis evid. č. 2287/10 František Kvapil, trestní oznámení (dodatek) podané ZV SNB 27. 3. 1948.

- vrchní strážmistr SNB Josef Lukeš, nar. 29. března 1896, kmenově zařazen u MV SNB Praha eskortní stanice,
- vrchní strážmistr SNB František Kvapil, nar. 13. října 1910, zařazen u MV SNB Praha,[24]
- vrchní strážmistr SNB František Záloha, nar. 17. prosince 1897, zařazen u MV SNB Praha,
- vrchní strážmistr SNB Jan Kostlivý, nar. 24. listopadu 1892, zařazen u ministerstva vnitra, oddělení III/2,
- praporčík SNB Václav Plzák, nar. 23. září 1912, zařazen u ZV SNB,
- praporčík SNB Jaroslav Hovorka, nar. 19. dubna 1913, zařazen u MV SNB Praha,
- štábní strážmistr SNB Ladislav Muzikář, nar. 22. června 1913, zařazen u MV SNB Praha, motorizovaný oddíl,
- kriminální obvodní inspektor Rudolf Nigrin, nar. 12. srpna 1912, zařazen u Ředitelství národní bezpečnosti (ŘNB) Praha,
- kriminální obvodní inspektor Václav Polívka, nar. 26. prosince 1910, zařazen u Kriminální ústředny v Praze,
- kriminální obvodní inspektor Václav Tajč, nar. 12. října 1908, zařazen u Kriminální ústředny v Praze,
- kriminální obvodní inspektor František Cincibuch, nar. 9. října 1909, zařazen u oddělení K II/2 (mravnostní) Oblastní kriminální úřadovna v Praze,
- kriminální obvodní inspektor Jan Křepela, nar. 16. ledna 1911, zařazený u oddělení K II/1 (vraždy) Oblastní kriminální úřadovny v Praze,
- kriminální vrchní obvodní inspektor Karel Kadlec, nar. 26. července 1904, zařazen u kriminálního komisařství č. 13 Praha-Břevnov,
- kriminální asistent Miloslav Křeček, nar. 27. prosince 1911, zařazen u Kriminální ústředny v Praze.

Skutková podstata zůstala stejná jako v trestním oznámení podaném zemským velitelem SNB 1. března 1948. V tomto dodatku je však uvedeno celé znění rezoluce schválené na konferenci (viz výše) a konstatuje se, že k ní bylo připojeno 26 podpisů. Dále se v něm uvádí:

Příslušníci SNB uvedení v osobních datech původního trestního oznámení a v tomto dodatku k trestnímu oznámení se zúčastnili konference buď jako předsedové[,] *nebo*

24 František Kvapil (1912–?), příslušník státní policie od roku 1938, v letech 1945–1947 působil na spojovacím odd. HV SNB, od července 1947 pak na OV SNB 23 MV SNB Praha. Kromě trestního oznámení kvůli účasti na schůzi 13. 2. 1948 od 10. 5. 1948 čelil navíc obvinění, že v letech 1945–1948 dodával jako člen národněsocialistické strany informace o vnitřních poměrech v SNB poslanci Aloisi Čížkovi, 16. 9. 1948 jej však vojenský soud pro nedostatek důkazů obvinění ze „zločinu zneužití úřední moci a vojenské zrady" zprostil. F. Kvapil byl k 1. 9. 1948 podle zákona č. 213/48 propuštěn ze SNB (srov. ABS, fond Personální spisy příslušníků MV, personální spis evid. č. 2287/10 František Kvapil).

jako delegáti okresních zaměstnaneckých sekcí SNB, z nichž resoluci podepsali tito příslušníci SNB, uvedení v osobních datech trestního oznámení:

major Jan Odvárka, npor. Josef Koprnický, npor. František Kalhous, por. Josef Puchmajer, npor. Jaroslav Němec, por. Bedřich Kubásek, por. Adolf Janoušek, vrch. stržm. Hynek Pospěch, vrch stržm. František Bělina, vrch. stržm. Josef Lukeš, vrch. stržm. Václav Spal, vrch. stržm. František Kvapil, krim. obv. insp. Václav Tajč, krim. asis. Miloslav Křeček, krim. obv. insp. Jan Křepela.

Příslušníci SNB obvinění v tomto dodatku k trestnímu oznámení z 1. března 1948 byli prozatím ponecháni na svobodě, avšak byli suspendováni a odesláni na dovolenou s čekatelným.

***

Dne 3. dubna 1948 stáhl vojenský prokurátor pplk. JUDr. Rudolf Šulák žalobu ze 4. března 1948 na deset příslušníků SNB a současně podal novou[25] na:

1) majora SNB Jana Odvárku, nar. 15. ledna 1895, zařazeného u ZV SNB Praha,
2) majora SNB Emila Rožka, nar. 4. července 1892, zařazeného u MV SNB Praha,
3) nadporučíka SNB Josefa Koprnického, nar. 16. února 1896, zařazeného u MV SNB Praha,
4) nadporučíka SNB Františka Kalhouse, nar. 3. prosince 1915, zařazeného u MV SNB Praha,
5) poručíka SNB Josefa Čížka, nar. 27. ledna 1894, zařazeného u MV SNB Praha,
6) poručíka SNB Karla Hladíka, nar. 16. března 1897, zařazeného u MV SNB Praha,
7) poručíka SNB Josefa Puchmajera, nar. 5. listopadu 1897, zařazeného u MV SNB Praha,
8) poručíka SNB Josefa Havla, nar. 18. ledna 1900, zařazeného u MV SNB Praha,
9) nadporučíka SNB Jaroslava Němce, nar. 1. listopadu 1904, zařazeného u MV SNB Praha,
10) vrchního strážmistra SNB Jakuba Bauera, nar. 23. května 1899, zařazeného u MV SNB Praha,
11) poručíka SNB Bedřicha Kubáska, nar. 23. listopadu 1900, zařazeného u ZV SNB Praha,
12) poručíka SNB Adolfa Janouška, nar. 12. května 1898, zařazeného u MV SNB Praha,
13) vrchního strážmistra SNB Hynka Pospěcha, nar. 29. července1913, zařazeného u ZV SNB Praha,
14) štábního kapitána SNB Vlastimila Paličku, nar. 29. března 1894, zařazeného u MV SNB Praha,
15) vrchního strážmistra SNB Františka Bělinu, nar. 7. července 1909, zařazeného u MV SNB Praha,

25 ABS, fond Personální spisy příslušníků MV, personální spis evid. č. 1504/15 František Kalhous, žaloba z 3. 4. 1948.

16) vrchního strážmistra SNB Josefa Lukeše, nar. 29. března 1896, zařazeného u eskortní stanice MV SNB Praha,
17) vrchního strážmistra SNB Václava Spala, nar. 2. prosince 1898, zařazeného u MV SNB Praha,
18) vrchního strážmistra SNB Františka Kvapila, nar. 13. října 1910, zařazen u MV SNB Praha,
19) vrchního strážmistra SNB Františka Zálohu, nar. 17. prosince 1897, zařazen u MV SNB Praha,
20) vrchního strážmistra SNB Jana Kostlivého, nar. 24. listopadu 1892, zařazeného u ministerstva vnitra,
21) praporčíka SNB Václava Plzáka, nar. 23. září 1912, zařazen u ZV SNB Praha,
22) praporčíka SNB Jaroslava Hovorka, nar. 19. dubna 1913, zařazeného u MV SNB Praha,
23) štábního strážmistra SNB Ladislava Muzikáře, nar. 22. června 1913, zařazeného u MV SNB,
24) kriminálního obvodního inspektora Rudolfa Nigrina, nar. 12. srpna 1912, zařazeného u ŘNB Praha,
25) kriminálního obvodního inspektora Václava Polívku, nar. 26. prosince 1910, zařazeného u Kriminální ústředny v Praze,
26) kriminálního obvodního inspektora Václava Tajče, nar. 12. října 1908, zařazeného u Kriminální ústředny v Praze,
27) kriminálního obvodního inspektora Františka Cincibucha, nar. 9. října 1909, zařazeného u Kriminální ústředny v Praze,
28) kriminálního obvodního inspektora Jana Křepelu, nar. 16. ledna 1911, zařazeného u Kriminální ústředny v Praze,
29) kriminálního vrchního obvodního inspektora Karla Kadlece, nar. 26. července 1904, zařazeného u kriminálního komisařství č. 13 Praha,
30) kriminálního asistenta Miloslava Křečka, nar. 27. prosince 1911, zařazeného u Kriminální ústředny v Praze.

Byli obviněni, že *dne 13. února 1948 v Praze v restauraci „U Šenfloků“:*

1./ zúčastnili se, ať již jako delegáti zaměstnaneckých sekcí SNB[,] *či jako hosté, krajské konference organisace členů SNB, příslušníků strany národně socialistické, na níž také se dostavili za stranu národně socialistickou a k přítomným mluvili bývalí poslanci Alois Čížek a Ota Hora, ačkoliv podle denního rozkazu zem. velitele SNB v Praze bylo zakázáno i příslušníkům SNB i politickým stranám ve sboru NB rozvíjeti stranickou činnost jakéhokoliv druhu a ačkoliv nebyly připuštěny ve sboru NB jakékoliv organisace politických stran /přečin proti kázni a pořádku podle § 26:c vtrz./,*

2./ na téže schůzi

a/ stěžovali si na službu u SNB a kritisovali nepřípustným způsobem zemského velitele a zemské velitelství SNB a protestovali proti rozkazu zemského velitele SNB č. 28 čl. I ze dne 9. 2. 1948 /zločin vzpoury podle § 159:b, 160 odst. 1, 2 vtrz./,

b/ rozhodli se žádati za odvolání rozkazu zemského velitele SNB č. 28 čl. I ze dne 9. 2. 1948 a pak jednomyslně přijali a odhlasovali písemnou resoluci, v níž byly shrnuty uvedené vzpurné projevy /zločin vzpoury podle § 159:a vtrz./,

3./ na téže schůzi sdělovali a rozšiřovali, že zemský velitel SNB neprávem vydal nařízení o reorganisaci pořádkové služby národní bezpečnosti v Praze a o přeložení asi osmi důstojníků SNB, které ve skutečnosti bylo provedeno přesně podle zákona, při čemž věděli, že tím vážně znepokojí příslušníky SNB v Čechách /přestupek šíření nepravdivých zpráva podle § 18 zák. na ochr. rep./.[26]

Na všechny obviněné byla uvalena vyšetřovací vazba.

***

Ve dnech 26. dubna až 4. května 1948 zasedal v Praze senát Krajského vojenského soudu za předsednictví pplk. justice JUDr. Františka Suchánka a rozhodl o vině 26 obžalovaných příslušníků SNB. Vojenský prokurátor je vinil

1. z přečinu proti kázni a pořádku podle § 269:a v. tr. z.,
2. a) ze zločinu vzpoury podle § 159:b, 160, odst. 1, 2 v. tr. z.,
   b) ze zločinu vzpoury podle § 159:a v. tr. z.,
3. z přestupku šíření nepravdivých zpráv podle § 18 zákona na ochranu republiky.

Soud vynesl 4. května 1948 rozsudek, v němž Jana Odvárku, Františka Kalhouse, Jaroslava Němce, Františka Kvapila, Emila Rožka, Josefa Puchmajera, Josefa Koprnického, Josefa Čížka, Jakuba Bauera, Václava Spala, Jana Kostlivého, Václava Tajče, Františka Cincibucha a Jana Křepelu uznal vinnými, že

dne 13. února 1948 v Praze v restauraci „U Šenfloků" zúčastnili se schůze, ve které se rozhodli žádati mimo jiné, aby rozkaz zemského velitele SNB čís. 28 čl. I ze dne 9. února 1948, který se týkal přemístění některých důstojníků SNB, byl změněn a pak jednomyslně přijali resoluci naznačeného obsahu, tedy společně s jinými se smluvili proti rozkazu svého představeného

čímž spáchali

zločin vzpoury podle § 159:a v. tr. z.

a odsuzují se

1. *mjr. SNB Jan Odvárka*
2. *npor. SNB František Kalhous*
3. *npor. SNB Jaroslav Němec*
4. *č. vrch. stržm. František Kvapil*

26 Žaloba byla podána podle zákona č. 19/1855 říšského zákoníku (vojenský trestní zákon o zločinech a přečinech) a zákona č. 50/1923 Sb. (zákon na ochranu republiky).

podle § 161, 92, 48 v. tr. z. k žaláři v trvání s e d m i m ě s í c ů zostřenému jedním tvrdým lůžkem za čtrnáct dnů a samovazbou v prvých a posledních čtrnáct dnů trestu, k propuštění z hodnosti a mjr. SNB Jan Odvárka kromě toho ke ztrátě všech vyznamenání

5. mjr. SNB Emil Rožek

6. por. SNB Josef Puchmajer

podle § 161, 92, 48 v. tr. z. k žaláři v trvání č t y ř m ě s í c ů zostřenému jedním tvrdým lůžkem za čtrnáct dnů a samovazbou v prvých a posledních čtrnáct dnů trestu, k propuštění z hodnosti a k ztrátě vyznamenání,

7. npor. SNB Josef Koprnický

8. por. SNB Josef Čížek

podle § 161, 92, 48 v. tr. z. k žaláři v trvání t ř í m ě s í c ů zostřenému jedním tvrdým lůžkem za čtrnáct dnů a samovazbou v prvých a posledních čtrnáct dnů trestu, k propuštění z hodnosti a k ztrátě vyznamenání,

9. vrch. stržm. SNB Jakub Bauer

10. vrch. stržm. SNB Václav Spal

11. vrch stržm. SNB Jan Kostlivý

12. krim. obv. insp. Václav Tajč

13. krim. obv. insp. František Cincibuch

14. krim. obv. insp. Jan Křepela

podle § 161, 92, 48 v. tr. z. k žaláři v trvání d v o u m ě s í c ů zostřenému jedním tvrdým lůžkem týdně a samovazbou v posledních čtrnáct dnů trestu.

Podle § 127 v. tr. z. vpočítává se do trestu tohoto nezaviněná zajišťovací a vyšetřovací vazba u:

1. Jana Odvárky od 8. března 1948

2. Františka Kalhouse od 8. března 1948

3. Jaroslava Němce od 25. dubna 1948

4. Františka Kvapila od 15. března 1948

5. Emila Rožka od 8. března 1948

6. Josefa Puchmajera od 9. března 1948

7. Josefa Koprnického od 8. března 1948

8. Josefa Čížka od 8. března 1948

9. Jakuba Bauera od 8. března 1948

10. Václava Spala od 5. dubna 1948

11. Jana Kostlivého od 5. dubna 1948

12. Václava Tajče od 5. dubna 1948

13. Františka Cincibucha od 5. dubna 1948

14. Jana Křepely od 5. dubna 1948

Odsouzení toto jest u všech obžalovaných n e p o d m í n ě n é .

Naproti tomu se právě jmenovaní obžalovaní a obžalovaní:

15. por. SNB Bedřich Kubásek

16. por. SNB Adolf Janoušek
17. vrch. stržm. SNB Hynek Pospěch
18. vrch. stržm. SNB František Bělina
19. vrch. stržm. SNB Josef Lukeš
20. vrch. stržm. SNB František Záloha
21. prap. SNB Václav Plzák
22. prap. SNB Jaroslav Hovorka
23. štržm. SNB Ladislav Muzikář
24. krim. obv. insp. Karel Kadlec
25. krim. obv. insp. Václav Polívka
26. krim. asist. Miloslav Křeček

z p r o š ť u j í

od obžaloby.

Jednalo se o zproštění ve výše uvedených bodech obžaloby 1, 2a a 3 u všech obžalovaných a zproštění v bodě 2b u obžalovaných uvedených pod č. 15 až 26. K zproštění obžaloby došlo *pro nedostatek důkazů, případně skutkové podstaty po stránce subjektivní, případně z důvodů trestnost vylučující.*[27]

Rozsudek nabyl právní moci 4. května 1948.

***

Po zvolení Klementa Gottwalda prezidentem ČSR 14. června 1948 byla 19. června vyhlášena amnestie, na jejímž základě došlo k prominutí zbytku trestu Janu Odvárkovi, Jaroslavu Němcovi, Františku Kvapilovi, Františku Kalhousovi, Emilu Rožkovi a Josefu Puchmajerovi. Dne 22. června 1948 byli propuštěni z trestní vazby Krajského vojenského soudu v Praze.[28]

***

Nyní uveďme ještě stručné přehledy životních osudů mužů, jejichž odvolání z funkcí a přeložení na méně významná místa je citováno v článku z listu Svobodné slovo z 14. února 1948. Jelikož většina z nich byla staršího data narození, lze údaje čerpat většinou pouze ze stručných osobních evidenčních karet (případně některých dalších materiálů), jen k několika mladším se zachovaly personální spisy, a tudíž i podrobnější informace.

František Kalhous

František Kalhous se narodil 3. prosince 1915 v Přelouči (o. Pardubice) a po maturitě na pardubické reálce v roce 1934 pracoval jako soukromý úředník. V le-

27 ABS, fond Personální spisy příslušníků MV, personální spis evid. č. 2287/10 František Kvapil, rozsudek Krajského vojenského soudu v Praze ze 4. 5. 1948.

28 ABS, fond Personální spisy příslušníků MV, personální spis evid. č. 1504/15 František Kalhous, oznámení o prominutí zbytku trestu z 22. 6. 1948.

tech 1935–1937 absolvoval základní vojenskou službu u dělostřeleckého pluku 12 v Užhorodu, kde dosáhl hodnosti podporučíka dělostřelectva v záloze a v lednu 1938 nastoupil k tehdejší státní policii. Za okupace působil v domácím odboji (oddíl Železo, patřící k organizaci Zpravodajská brigáda) a aktivně se zapojil do květnového pražského povstání. Po skončení války byl přijat do SNB, následně byl povýšen ze strážmistra na poručíka a v roce 1946 na nadporučíka. Prošel různými služebními funkcemi u Místního velitelství SNB (MV SNB) Praha – naposledy byl v roce 1946 prozatímním velitelem okresu I/2 (Praha I, Staré Město) – až byl k 9. červenci 1946 jmenován 1. pobočníkem místního velitele, jímž zůstal až do účinnosti citovaného denního rozkazu č. 28/1948, tedy do 15. února 1948; k tomuto datu byl přeložen k pěšímu dopravnímu oddílu MV SNB Praha, což jistě znamenalo velký funkční sestup. Následovaly další perzekuční kroky jeho nadřízených.[29]

Už 23. února 1948 mu ministr vnitra udělil dovolenou s čekatelným a zprostil jej výkonu služby.[30] Nepomohl ani kladný posudek přímého nadřízeného, místního velitele SNB v Praze plukovníka Antonína Tocháčka, podle něhož je jmenovaný *bystrý, rozvážný, skromný a energický důstojník. Jeho odborné vědomosti i praktická způsobilost jsou velmi dobré. Je velmi schopný, svědomitý a pracovitý. Jeho chování ve službě i mimo službu je bezvadné. Jeho poměr k lidově demokratickému zřízení státnímu považuji za kladný.*[31] Vítanou záminkou na perzekučních opatřeních se stala účast F. Kalhouse na schůzi národněsocialistických příslušníků SNB 13. února, kde sehrál – jak už víme – nikoliv nevýznamnou roli. Ačkoliv se při následných výsleších snažil vznesená obvinění bagatelizovat (tvrdil, že rezoluci sice sepsal, ale nekoncipoval ani jednu větu a psal jen to, co mu ostatní diktovali), nebylo mu to však příliš platné.[32] Už 1. března 1948 podal vojenský prokurátor trestní oznámení na deset účastníků (včetně npor. Kalhouse) schůze z 13. února (viz výše) a 4. března 1948 podal na těchto deset mužů žalobu (viz výše), kterou 3. dubna 1948 stáhl a zároveň podal novou na již třicet příslušníků SNB z Prahy (viz výše).

Dne 4. května 1948 byl senátem Krajského vojenského soudu odsouzen pro *zločin vzpoury podle § 159:a v. tr. z.* k sedmi měsícům vězení nepodmíněně, na základě amnestie prezidenta republiky mu byl 19. června 1948 zbytek trestu prominut (viz výše). Dne 20. září 1948 obdržel F. Kalhous vyrozumění z MV, že vzhledem k svému odsouzení je k 4. květnu 1948 propuštěn ze SNB.[33]

29 ABS, fond Personální spisy příslušníků MV, personální spis evid. č. 1504/15 František Kalhous.

30 Tamtéž, dekret ministerstva vnitra z 23. 2. 1948.

31 ABS, fond Personální spisy příslušníků MV, personální spis evid. č. 1504/15 František Kalhous, velitelský posudek plk. A. Tocháčka na F. Kalhouse z 27. 2. 1948.

32 Tamtéž, trestní oznámení z 1. 3. 1948.

33 Tamtéž, přípis MV z 20. 9. 1948.

Jaroslav Hnulík

Jaroslav Hnulík se narodil 1. dubna 1913 v Březanech (o. Kolín), po absolvování obecné a měšťanské školy se vyučil strojním zámečníkem a v letech 1935–1937 vykonal základní vojenskou službu u dělostřeleckého pluku 52 v Táboře, přičemž dosáhl hodnosti desátníka. Na jaře roku 1938 byl přijat k uniformovanému policejnímu strážnímu sboru, konkrétně k Policejnímu ředitelství v Praze, kde působil i během německé okupace. Účastnil se odbojové činnosti v oddílu Železo a aktivně se zapojil i do ozbrojeného vystoupení při pražském povstání, 7. května 1945 utrpěl v Praze-Michli při bojích s německými jednotkami těžké zranění nohy, které si vyžádalo dlouhodobé léčení. Po skončení války byl přijat do SNB a během let 1945–1947 byl postupně povýšen z hodnosti štábního strážmistra na poručíka. V březnu 1946 jej prezident republiky vyznamenal, coby ocenění jeho zásluh v protinacistickém odboji, Československým válečným křížem 1939. Válečné zranění však způsobilo, že Hnulík musel být vyčleněn pouze ke kancelářské službě, po rekonvalescenci nastoupil v únoru 1946 jako pomocná síla k 52. revíru SNB v Praze XIV (Michle) s výkonem služby na velitelství V. úseku. V září 1947 byl přidělen a v listopadu stejného roku převelen ke štábu MV SNB v Praze, kde zaujal místo 2. pobočníka velitele. Tuto funkci vykonával až do 15. února 1948, kdy jej zemský velitel přeložil na III. oddělení (pro výzbroj a motorová vozidla) MV SNB, což znamenalo funkční pád.[34] Nejsou k dispozici informace, že by se Hnulík účastnil schůze 13. února 1948 v restauraci U Šenfloků, avšak záminka pro odstranění ze SNB se vyskytla brzy. V úterý 24. února 1948 spolu s praporčíkem Janem Krejčíkem střežili čtyři vězně z vězeňského oddílu MV SNB při vykonávání pomocných prací, jednomu z nich se však podařilo uprchnout. Týž den udělilo Ministerstvo vnitra Hnulíkovi dovolenou s čekatelným a zprostilo jej činné služby.[35] Ale to ještě nebylo vše. V sobotu 24. července 1948 podalo MV SNB trestní oznámení na por. J. Hnulíka a prap. J. Krejčíka pro porušení povinností ve strážní službě podle § 242 vojenského trestního zákona. I jemu vystavil místní velitel SNB plk. A. Tocháček kladné služební hodnocení: *Klidný, energický a ochotný. Službu vykonával svědomitě. Jeho theoretické vědomosti jsou dobré, praktická upotřebitelnost celkem velmi dobrá.*[36] Dne 3. srpna 1948 sice trestní oznámení vojenský prokurátor odložil, neboť se na tento čin vztahovala amnestie prezidenta republiky z 19. června,

34 ABS, fond Personální spisy příslušníků MV, personální spis evid. č. 3255/13 Jaroslav Hnulík, a tamtéž, Sbírka kádrových rozkazů, DR ZV SNB v Praze, č. 28 z 9. 2. 1948.

35 ABS, fond Personální spisy příslušníků MV, personální spis evid. č. 3255/13 Jaroslav Hnulík, zpráva přednosty III. oddělení MV SNB o útěku vězně z 28. 2. 1948 a dekret MV o udělení dovolené s čekatelným J. Hnulíkovi z 24. 2. 1948.

36 Tamtéž, přípis zaslaný MV SNB na ZV SNB o podání trestního oznámení na J. Hnulíka a J. Krejčiříka z 24. 7. 1948 a velitelský posudek na J. Hnulíka z 25. 7. 1948.

přesto však Ministerstvo vnitra k 1. září 1948 rozvázalo s Hnulíkem služební poměr a propustilo jej ze SNB.[37]

***

O tom, že přeložení obou pobočníků místního velitele SNB v Praze byl ze strany KSČ promyšlený tah, svědčí i pracovní náplně obou mužů. První pobočník a zároveň přednosta štábního oddělení kromě jiného přiděloval došlou poštu, dále důvěrné a tajné spisy a zprostředkovával styk s velitelem MV SNB. Druhý pobočník jej v době nepřítomnosti zastupoval a vedl důvěrný protokol a rejstřík. Na těchto místech potřebovali komunisté spolehlivé muže, které našli v kapitánu Oldřichu Ortinském (1. pobočník), přeloženém od oblastního velitelství SNB Kutná Hora, a poručíku Eduardu Němcovi, dosavadním zástupci přednosty III. oddělení MV SNB Praha (2. pobočník).[38]

***

Stanislav Schrabal

Stanislav Schrabal se narodil 5. listopadu 1897 ve Slaném (o. Kladno), za první světové války se stal příslušníkem čs. legií v Itálii. Údaje o jeho působení před válkou a během německé okupace v personálních materiálech uložených v ABS nejsou k dispozici. Doloženo je, že k 10. prosinci 1946 byl Zemským velitelstvím SNB přemístěn od Oblastního velitelství Plzeň k MV SNB v Praze. Na konci roku 1947 měl major Stanislav Schrabal na I. (organizačním a výcvikovém) oddělení MV SNB na starosti pořádkovou službu a bezpečnostní opatření při slavnostních průvodech, sjezdech a živelních pohromách, dále soustřeďování asistenční služby, problematiku černého obchodu, požární bezpečnostní opatření a pracovní cesty prezidenta republiky. Krátce po převzetí moci KSČ musel nedobrovolně odejít na dovolenou s čekatelným a k 1. září 1948 byl na základě zákona č. 213/48 Sb. propuštěn ze služebního poměru.[39]

37 Tamtéž, rozhodnutí vojenského prokurátora o odložení trestního oznámení z 3. 8. 1948 a dekret o ukončení služebního poměru s J. Hnulíkem z 13. 8. 1948.

38 ABS, fond ZV SNB Praha, A 14, inv. č. 505 – seznam příslušníků štábu MV SNB v Praze vyhotovený 18. 12. 1947; tamtéž, Sbírka kádrových rozkazů, DR ZV SNB v Praze, č. 28 z 9. 2. 1948 a č. 46 z 2. 3. 1948. Oldřich Ortinský (1903–?), původním povoláním učitel, u četnictva od roku 1928, v letech 1949–1951 sloužil u OV NB Český Brod a u KV NB v Praze, k 31. 5. 1951 byl poslán do trvalé výslužby. Eduard Němec (1897–?), původním povoláním obchodní příručí, u četnictva od roku 1920, v letech 1949–1950 působil v odboru VB na MV a u KV NB Praha, k 31. 5. 1950 poslán do trvalé výslužby (srov. ABS, fond OEK příslušníků MV, Ortinský Oldřich a Němec Eduard).

39 ABS, fond OEK příslušníků MV, Schrabal Stanislav; tamtéž, Sbírka kádrových rozkazů, DR ZV SNB v Praze, č. 304 z 30. 12. 1946; tamtéž, fond ZV SNB Praha, A 14, inv. č. 505, seznam příslušníků štábu MV SNB v Praze vyhotovený 18. 12. 1947; *Věstník SNB*, roč. IV, č. 12, prosinec 1948, s. 159; VÚA-VHA, Databáze legionářů, dostupné z: http://www.vuapraha.cz/soldier/12834575 [cit. 2017-12-05]. Zákon č. 213/48 Sb., o úpravě některých poměrů na ochranu

Antonín Bláha
Antonín Bláha se narodil 1. července 1903 v Praze, absolvoval čtyři třídy reálného gymnázia a vyšší průmyslovou školu s maturitou, původním povoláním byl technický úředník. Od září 1931 až do konce německé okupace působil u městského policejního úřadu v Náchodě a k 1. srpnu 1945 byl přijat do SNB a převelen k Okresnímu velitelství SNB v Litoměřicích. Zde však pobyl jen krátce, k 1. červnu 1946 došlo k jeho přemístění k MV SNB v Praze. Byl zařazen na I. (organizačním a výcvikovém) oddělení, kde měl na starosti důležité úkoly: řídil asistenční službu, do jeho kompetence patřil poplachový plán a střežení významných osobností a také vedl přehled periodických hlášení. Také on na základě rozkazu zemského velitele č. 28 z 9. února 1948 k 15. únoru 1948 o toto funkční zařazení přišel. Dne 28. února 1948 byl štábní kapitán Antonín Bláha zproštěn služby a poslán na dovolenou s čekatelným, k jeho propuštění ze SNB došlo k 1. září 1948 na základě zákona č. 213/48 Sb.[40]

Jaroslav Němec
Jaroslav Němec se narodil 1. listopadu 1904 na samotě Budy, součásti obce Onomyšl (o. Kutná Hora). Ve štábu Místního velitelství SNB v Praze působil do 14. února 1948 jako zástupce přednosty IV. (osobního a právního) oddělení a staral se o příjem a rozdělování pošty, vyřizování důvěrných spisů, vedení osobních spisů důstojníků MV SNB. Nadporučík Jaroslav Němec se také účastnil konference národněsocialistických příslušníků SNB dne 13. února 1948. I on byl mezi těmi, na něž bylo podáno trestní oznámení a následně žaloba (viz výše), a také on si 4. května 1948 vyslechl u Krajského vojenského soudu v Praze rozsudek posílající jej na sedm měsíců do vězení (viz výše). Ačkoliv se na trest vztahovala amnestie z června 1948, byl Němec výnosem ZV SNB z 8. listopadu 1948 na základě ustanovení zákona č. 213/48 Sb. propuštěn k 4. květnu 1948 ze SNB.[41]

Bohumil Mynář
Bohumil Mynář se narodil 23. listopadu 1911 v Praze, po maturitě na klasickém gymnázium a další činné službě v čs. armádě vstoupil v roce 1936 do služeb státní policie u pražského policejního ředitelství, kde působil i během německé okupace. V letech 1942–1944 sloužil v hodnosti nadporučíka a později kapitána jako velitel policejní roty v Praze. Po skončení války byl přijat do SNB a v říjnu 1945 jej mi-

veřejných zájmů, z 21. 7. 1948 legalizoval v § 1 rozhodnutí tzv. akčních výborů NF a v § 2 řešil otázku ukončení služebního poměru veřejných zaměstnanců, tedy i příslušníků SNB.

40 ABS, fond OEK příslušníků MV, Bláha Antonín; tamtéž, fond ZV SNB Praha, A 14, inv. č. 505, seznam příslušníků štábu MV SNB v Praze vyhotovený 18. 12. 1947; *Věstník SNB*, roč. IV, č. 12, prosinec 1948, s. 159.

41 ABS, fond OEK příslušníků MV, Němec Jaroslav; tamtéž, fond ZV SNB Praha, A 14, inv. č. 505, seznam příslušníků štábu MV SNB v Praze vyhotovený 18. 12. 1947; *Věstník SNB*, roč. IV, č. 12, prosinec 1948, s. 158.

nistr vnitra jmenoval štábním kapitánem. Mynář zastával různé velitelské funkce u Místního velitelství SNB v Praze, od července 1945 do konce roku 1947 jako velitel V. úseku MV SNB (Michle); k 3. lednu 1948 je uváděn jako velitel dozorčího (později obvodního) velitelství XIII (Vršovice, Záběhlice, Strašnice a Hostivař). V letech 1946 až 1947 však čelil řízení při očistné komisi veřejných zaměstnanců kvůli svému působení v čele policejní roty v období protektorátu, kdy jej někteří bývalí podřízení obviňovali z kolaborace s okupanty. Komise jej však v květnu 1947 zbavila všech obvinění. V průběhu roku 1947 se škpt. Mynář stal i terčem pozornosti Oblastní úřadovny StB v Praze. Už 11. března 1947 na něj tehdejší příslušník tohoto útvaru štábní strážmistr Alois Zalabák shromáždil všechna možná negativní zjištění, v nichž se zvláště vyjímalo (skoro rok před únorem 1948!), že *je politicky organisován u strany nár. soc. a je zapřísáhlý nepřítel dnešního lidově demokratického státního zřízení.*[42] Nepřekvapuje proto, že 26. února 1948 byl Mynář zproštěn činné služby a poslán na dovolenou s čekatelným a k 1. září 1948 s ním byl na základě zákona č. 213/48 Sb. rozvázán služební poměr.[43]

Vlastimil Palička

Vlastimil Palička se narodil 29. března 1894 v Hodolanech, nyní součásti Olomouce. O předválečném působení a činnosti za okupace personální materiály ABS nevypovídají. Je doloženo, že k 15. červnu 1947 štábní kapitán Vlastimil Palička velel OV SNB IV/37 (Smíchov) MV SNB v Praze, na počátku roku 1948 pak dozorčímu velitelství XVI (Smíchov, Radlice, Hlubočepy, Chuchle) MV SNB v Praze. Také jeho vojenský prokurátor obvinil kvůli účasti na konferenci národněsocialistických příslušníků SNB 13. února 1948, ovšem souzen již nebyl (viz výše). Přesto i on po převzetí moci KSČ v únoru 1948 nuceně odešel na dovolenou s čekatelným a k 1. září 1948 s ním MV rozvázalo na základě zákona č. 213/48 Sb. služební poměr a musel odejít ze SNB.[44]

Josef Špírek

42 ABS, fond Personální spisy příslušníků MV, personální spis evid. č. 3019/11 Mynář Bohumil, OblÚ StB Praha, zpráva o Bohumilu Mynářovi, 11. 3. 1947; tamtéž, výsledek očistného řízení, 17. 6. 1947; tamtéž, fond ZV SNB Praha, A 14, inv. č. 509, MV SNB Praha (organizace), zařazení důstojníků SNB u Místního velitelství SNB v Praze, 3. 1. 1948.

43 ABS, fond Personální spisy příslušníků MV, personální spis evid. č. 3019/11 Mynář Bohumil; tamtéž, Mynář Bohumil, štábní kapitán – dovolená s čekatelným, 23. 2. 1948; tamtéž, dekret o rozvázání služebního poměru z 13. 8. 1948.

44 ABS, fond OEK příslušníků MV, Palička Vlastimil; tamtéž, fond ZV SNB Praha, A 14, inv. č. 493, početní stavy a jmenné seznamy příslušníků užšího štábu a všech oddělení ZV SNB, štábů OblV SNB, OV SNB a MV SNB, červen 1947; tamtéž, fond ZV SNB Praha, A 14, inv. č. 509, MV SNB Praha (organizace), zařazení důstojníků SNB u Místního velitelství SNB v Praze, 3. 1. 1948; *Věstník SNB*, roč. IV, č. 12, prosinec 1948, s. 159.

Josef Špírek se narodil 18. března 1895 v Kosoři (nyní okres Praha-západ), za první světové války byl příslušníkem čs. legií v Rusku. Od roku 1920 sloužil u státní policie, jako legionář byl v roce 1941 penzionován. Po skončení německé okupace byl přijat v říjnu 1945 do SNB a přidělen ke štábu Hlavního velitelství SNB v Praze, k 15. červnu 1947 působil jako velitel OV SNB III/21 (Holešovice) MV SNB v Praze, počátkem roku 1948 velel dozorčímu velitelství VII MV SNB v Praze (Holešovice). Reorganizace vyhlášená 9. února 1948 počítala se štábním kapitánem J. Špírkem jako s jedním z důstojníků určených pro jednotlivá obvodní (podle tehdejší terminologie obvodová) velitelství obvodů I–VI. Po uchopení moci KSČ byl poslán na dovolenou s čekatelným a k 31. srpnu 1948 přeložen do trvalé výslužby.[45]

Vojtěch Čurn

Vojtěch Čurn se narodil 21. dubna 1895 v Holubovské Baště (o. České Budějovice) a jeho život představuje bouřlivý a zároveň tragický životní příběh. V uniformě rakouského vojáka se účastnil první světové války, po jejím ukončení působil v letech 1920–1924 u četnictva, pak pracoval jako technický úředník. Po okupaci Československa se zapojil do protinacistického odboje a od srpna 1939 žil v ilegalitě. V lednu 1940 se spolu se svým synem, studentem gymnázia Radkem (nar. 27. října 1921), rozhodl odejít do čs. zahraniční armády. Byli však zadrženi a vězněni v Maďarsku a k čs. jednotkám do Francie přišli až na počátku května 1940. Po porážce Francie se oba dostali do Velké Británie, kde sloužili u našich pozemních jednotek, Vojtěch v letech 1940–1942 u oddílu polního četnictva čs. brigády. V roce 1942 přešel v hodnosti štábního rotmistra na IV. (zpravodajský) odbor MV čs. exilové vlády v Londýně a do vlasti se vrátil v hodnosti poručíka; bohužel sám: jeho syn Radko zemřel – coby podporučík Čs. samostatné obrněné brigády – 29. ledna 1945 na následky těžkého zranění, které utrpěl v boji s německými vojáky u francouzského přístavu Dunkerque. Po návratu do vlasti působil dále na odboru pro politické zpravodajství MV, k 1. červenci 1946 byl přijat v hodnosti poručíka do SNB a kmenově zařazen na Zemské velitelství SNB v Praze. Nadále však zůstal na svém působišti na MV, až byl k 1. lednu 1947 přemístěn k MV SNB v Praze, kde nastoupil jako velitel Okresního velitelství SNB I/2 (Praha I, Staré Město) MV SNB. Na počátku roku 1948 sloužil v hodnosti kapitána ve funkci dohlédacího důstojníka při dozorčím velitelství I–VI, tedy v centru města. Reorganizace vyhlášená rozkazem zemského velitele SNB 9. února 1948 však již s tímto zařazením nepočítala, kapitán Vojtěch Čurn byl

45 ABS, fond OEK příslušníků MV, Špírek Josef; tamtéž, fond ZV SNB Praha, A 14, inv. č. 493, početní stavy a jmenné seznamy příslušníků užšího štábu a všech oddělení ZV SNB, štábů OblV SNB, OV SNB a MV SNB, červen 1947; tamtéž, fond ZV SNB Praha, A 14, inv. č. 509, MV SNB Praha (organizace), zařazení důstojníků SNB u Místního velitelství SNB v Praze, 3. 1. 1948; tamtéž, Sbírka kádrových rozkazů, DR ZV SNB v Praze, č. 28 z 9. 2. 1948; *Věstník SNB*, roč. I, č. 1, listopad 1945, s. 3 a roč. IV, č. 12, prosinec 1948, s. 141; VÚA-VHA, Databáze legionářů, dostupné z: http://www.vuapraha.cz/soldier/12847559 [cit. 2017-12-05].

24. února 1948 poslán na dovolenou s čekatelným a k 1. září 1948 propuštěn na základě zákona č. 213/48 Sb. ze SNB.[46]

František Cimbálník

František Cimbálník se narodil 18. prosince 1903 v Tvořihrázi (o. Znojmo), původním povoláním byl úředník. V roce 1937 vstoupil do služeb státní policie v Liberci, u ní působil i během německé okupace až do konce války, a to v Plzni a v Náchodě. V červnu 1945 byl přijat do SNB a od 15. října 1945 do 1. srpna 1946 působil v hodnosti nadporučíka jako velitel nově vzniklého Oblastního velitelství I SNB Plzeň, poté zastával funkci velitele Okresního velitelství (OV) SNB Plzeň-město. K 1. červnu 1947 přešel k MV SNB v Praze, na počátku roku 1948 byl zařazen jako zástupce velitele dozorčího velitelství XII (Vinohrady). Ani na něho po reorganizaci vyhlášené zemským velitelem SNB 9. února 1948 nezbylo systemizované místo, 24. února byl poslán na dovolenou s čekatelným a k 1. září 1948 propuštěn na základě zákona č. 213/48 Sb. ze SNB.[47]

Josef Koprnický

Josef Koprnický se narodil 16. února 1896 v Oskořínku (o. Nymburk). Původním povoláním byl krejčí. V roce 1920 nastoupil k tehdejší státní policii, působil v Praze a ve službě zůstal i během německé okupace. Po válce jej přijali do SNB a po krátkém působení na OV SNB v Karlových Varech byl k 15. březnu 1947 převelen k MV SNB v Praze, kde nastoupil v hodnosti nadporučíka do funkce velitele OV SNB IV/36 (Malá Strana) MV SNB v Praze. Na počátku roku 1948 ho nadřízení zařadili jako velitele stanice SNB č. 1 (Josefov) MV SNB v Praze, rozkazem zemského velitele SNB z 9. února byl převelen coby velitel ke stanici SNB č. 48 (Smíchov). Na rychlý konec jeho kariéry měla vliv účast na schůzi národněsocialistických příslušníků SNB dne 13. února. Vyslýchajícím orgánům sice tvrdil, že v odhlasování a odeslání

46 ABS, fond OEK příslušníků MV, Čurn Vojtěch; tamtéž, fond ZV SNB Praha, A 14, inv. č. 509, MV SNB Praha (organizace), zařazení důstojníků SNB u Místního velitelství SNB v Praze, 3. 1. 1948; tamtéž, fond ZV SNB Praha, A 14, inv. č. 493, početní stavy a jmenné seznamy příslušníků užšího štábu a všech oddělení ZV SNB, štábů OblV SNB, OV SNB a MV SNB, červen 1947; tamtéž, Sbírka kádrových rozkazů, DR ZV SNB v Praze, č. 193 z 15. 8. 1946 a č. 28 z 9. 2. 1948; *Věstník SNB*, roč. IV, č. 12, prosinec 1948, s. 160. O otci a synovi Čurnových blíže viz PLACHÝ, Jiří. *Kříže a hvězdy od Dunkerque. Černá kniha Čs. samostatné obrněné brigády 1944–1945*. Cheb: Svět Křídel, 2011, s. 132–133. O působení V. Čurna na MV v Londýně srov. KREISINGER, Pavel. *Brigádní generál Josef Bartík. Zpravodajský důstojník a účastník prvního i druhého československého odboje*. Praha: ÚSTR, 2011, s. 92.

47 ABS, fond OEK příslušníků MV, Cimbálník František; tamtéž, fond ZV SNB Praha, A 14, inv. č. 27, výnos HV SNB z 20. 9. 1945 o zřízení oblastních velitelství SNB; tamtéž, Sbírka kádrových rozkazů, DR ZV SNB v Praze, č. 116 z 3. 6. 1947 a č. 28 z 9. 2. 1948; tamtéž, fond ZV SNB Praha, A 14, inv. č. 509, MV SNB Praha (organizace), zařazení důstojníků SNB u Místního velitelství SNB v Praze, 3. 1. 1948, tamtéž, Sbírka kádrových rozkazů, DR ZV SNB v Praze, č. 28 z 9. 2. 1948; *Věstník SNB*, roč. IV, č. 12, prosinec 1948, s. 160.

rezoluce spatřoval pouze vyvíjení spolkové činnosti a neviděl ve svém počínání nic závadného, ale přesto byl 28. února 1948 poslán na dovolenou s čekatelným, v březnu vzat do vyšetřovací vazby a 4. května 1948 odsouzen ke třem měsícům vězení (vše viz výše). Po odpykání trestu byl nadporučík Josef Koprnický výnosem ZV SNB z 12. listopadu 1948 na základě ustanovení zákona č. 213/48 Sb. propuštěn k 4. květnu 1948 ze SNB.[48]

František Tvrz

František Tvrz se narodil 19. ledna 1888 v Novém Domě (o. Rakovník), o jeho předválečné činnosti a působení za německé okupace nejsou v personálních materiálech uložených v ABS žádné údaje. Je uvedeno pouze to, že k 1. červenci 1947 byl zařazen jako velitel OV SNB I/3 (Nové Město) MV SNB v Praze, k 3. lednu 1948 pak jako velitel stanice č. 50 (Smíchov) MV SNB v Praze. Reorganizací platnou k 15. únoru 1948 se stal zástupcem velitele obvodního oddělení Praha XVI. na Smíchově. K 31. březnu 1948 byl nadporučík František Tvrz přeložen do trvalé výslužby.[49]

Josef Čížek

Josef Čížek se narodil 27. ledna 1894 v Staré Dobevi (o. Písek), za první světové války byl příslušníkem čs. legií v Rusku. Původním povoláním byl obuvník. Ke státní policii nastoupil v roce 1922 a sloužil až do roku 1939 na Slovensku (Košice, Kežmarok), v dubnu 1939 byl přeložen do Prahy a v srpnu 1941 jako bývalý legionář v hodnosti policejního praporčíka penzionován. Po osvobození byl reaktivován a přijat do SNB a od prosince 1946, už jako poručík, sloužil na ZV SNB v Praze. Od 10. února 1947 byl převelen k MV SNB v Praze, kde působil jako velitel stanice u OV IV/37 (Smíchov). Reorganizace vyhlášená k 15. únoru 1948 jeho zařazení změnila, stanul v čele stanice č. 51 (Hlubočepy) MV SNB v Praze. Jako jeden z protagonistů konference národněsocialistických příslušníků SNB konané 13. února 1948 byl 28. února zproštěn služby a poslán na dovolenou s čekatelným, 4. března 1948 na něj vojenský prokurátor podal žalobu a uvalil vyšetřovací vazbu a 3. dubna 1948 na něj a jeho ko-

48 ABS, fond OEK příslušníků MV, Koprnický Josef; tamtéž, fond Personální spisy příslušníků MV, personální spis evid. č. 1504/15 František Kalhous, trestní oznámení z 1. 3. 1948; tamtéž, fond ZV SNB Praha, A 14, inv. č. 493, početní stavy a jmenné seznamy příslušníků užšího štábu a všech oddělení ZV SNB, štábů OblV SNB, OV SNB a MV SNB, červen 1947; tamtéž, fond ZV SNB Praha, A 14, inv. č. 509, MV SNB Praha (organizace), zařazení důstojníků SNB u Místního velitelství SNB v Praze, 3. 1. 1948; tamtéž, Sbírka kádrových rozkazů, DR ZV SNB v Praze, č. 28 z 9. 2. 1948; *Věstník SNB*, roč. IV, č. 12, prosinec 1948, s. 158.

49 ABS, fond OEK příslušníků MV, Tvrz František; tamtéž, fond ZV SNB Praha, A 14, inv. č. 493, početní stavy a jmenné seznamy příslušníků užšího štábu a všech oddělení ZV SNB, štábů OblV SNB, OV SNB a MV SNB, červen 1947; tamtéž, fond ZV SNB Praha, A 14, inv. č. 509, MV SNB Praha (organizace), zařazení důstojníků SNB u Místního velitelství SNB v Praze, 3. 1. 1948; tamtéž, Sbírka kádrových rozkazů, DR ZV SNB v Praze, č. 28 z 9. 2. 1948; *Věstník SNB*, roč. IV, č. 12, prosinec 1948, s. 163.

legy podal novou žalobu. Vojenský soud jej 4. května 1948 odsoudil ke třem měsícům vězení (viz výše), k témuž dni byl výnosem ZV SNB z 15. listopadu 1948 poručík Josef Čížek na základě zákona č. 213/48 propuštěn ze SNB.[50]

Josef Havel

Josef Havel se narodil 18. ledna 1900 v Křelovicích (o. Pelhřimov). Původním povoláním byl pekař. Ke státní policii nastoupil roku 1923 a působil v Mariánských Láznich, Ústí nad Labem a od roku 1930 až do konce německé okupace v Praze. Poté byl přijat do SNB a sloužil už od roku 1945 u MV SNB v Praze, v polovině roku 1947 jako velitel stanice u OV SNB IV/37 (Smíchov); roku 1947 dosáhl hodnosti poručíka. Na počátku roku 1948 byl zařazen jako velitel stanice č. 45 (Podolí) MV SNB v Praze a na základě rozkazu zemského velitele SNB z 9. února 1948 jej převeleli jako velitele na stanici č. 33 (Vinohrady) MV SNB.[51] Patřil také mezi první obviněné v případu účasti na konferenci 13. února 1948, u soudu se však jeho jméno neobjevilo. Při výslechu totiž uvedl, že *sice na konferenci se dostavil, v místnosti prý se zdržel jen asi 25–30 minut do zahájení konference. Když prý bylo ode všech žádáno, aby se vykázali pozvánkou, bylo prý mu naznačeno, aby místnost opustil. Zaplatil prý objednané pivo a z konference odešel. V důsledku toho prý mu vůbec není známo, o čem se na schůzi jednalo*[,] *a o resoluci se prý dověděl až příštího dne z časopisu Svobodné slovo.*[52] Ani to mu však nepomohlo, k 28. únoru 1948 byl zproštěn služby a poslán na dovolenou s čekatelným a k 1. září 1948 na základě zákona č. 213/48 Sb. propuštěn ze SNB.[53]

Karel Hladík

Karel Hladík se narodil 16. března 1897 v Praze a po absolvování základní školní docházky se vyučil kovářem, v uniformě rakousko-uherského vojáka se účastnil v letech 1915–1918 bojů první světové války a po krátké službě v nově vytvářené čs. armádě nastoupil v roce 1920 ke státní policii v Praze, kde sloužil i během němec-

50 ABS, fond OEK příslušníků MV, Čížek Josef; tamtéž, fond ZV SNB Praha, A 14, inv. č. 493, početní stavy a jmenné seznamy příslušníků užšího štábu a všech oddělení ZV SNB, štábů OblV SNB, OV SNB a MV SNB, červen 1947; tamtéž, fond ZV SNB Praha, A 14, inv. č. 509, MV SNB Praha (organizace), zařazení důstojníků SNB u Místního velitelství SNB v Praze, 3. 1. 1948; tamtéž, Sbírka kádrových rozkazů, DR ZV SNB v Praze, č. 28 z 9. 2. 1948; *Věstník SNB*, roč. IV, č. 12, prosinec 1948, s. 158.

51 ABS, fond OEK příslušníků MV, Havel Josef; tamtéž, fond ZV SNB Praha, A 14, inv. č. 493, početní stavy a jmenné seznamy příslušníků užšího štábu a všech oddělení ZV SNB, štábů OblV SNB, OV SNB a MV SNB, červen 1947; tamtéž, fond ZV SNB Praha, A 14, inv. č. 509, MV SNB Praha (organizace), zařazení důstojníků SNB u Místního velitelství SNB v Praze, 3. 1. 1948; tamtéž, Sbírka kádrových rozkazů, DR ZV SNB v Praze, č. 28 z 9. 2. 1948.

52 ABS, fond Personální spisy příslušníků MV, personální spis evid. č. 1504/15 František Kalhous, trestní oznámení podané ZV SNB v Praze 1. 3. 1948.

53 ABS, fond OEK příslušníků MV, Havel Josef; *Věstník SNB*, roč. IV, č. 12, prosinec 1948, s. 161.

ké okupace. Účastnil se domácího odboje v hnutí „Národní výbor Praha" a aktivně se zapojil do bojů během květnového povstání v roce 1945 (velitel obrany 4. revíru, Praha II – Nové Město), za což obdržel dvě pochvalná uznání a byl vyznamenán Čs. medailí Za chrabrost před nepřítelem. Po válce byl přijat do SNB a v roce 1946 postupně povýšen na vrchního strážmistra a následně poručíka. K 1. květnu 1947 byl zařazen jako velitel stanice u OV SNB I/7 (Praha X – Karlín) MV SNB v Praze a na přelomu let 1947–1948 zastával funkci zástupce velitele stanice č. 15 MV SNB v Praze (Holešovice), k 15. únoru 1948 byl rozkazem ZV SNB ustanoven do funkce velitele stanice č. 3 MV SNB v Praze (Dolní Nové Město).[54] Už 28. února 1948 byl zproštěn služby a poslán na dovolenou s čekatelným.[55] Také na něj bylo za účast na konferenci 13. února 1948 podáno 1. března 1948 trestní oznámení; při výslechu uvedl, že se konference zúčastnil jako delegát, avšak na schůzi přišel pozdě. Dále uvedl, že po zvolení předsednictva vyšel ven ze sálu a vrátil se v době, kdy byla rezoluce již odhlasována. Její znění se pak dověděl až ze Svobodného slova. Podle údajů v trestním oznámení také zdůraznil, že rozkazem zemského velitele z 9. února 1948 poškozen nebyl, neboť mu přeložení přišlo vhod a vyhovělo se tak i žádostem podřízených.[56] Přesto byl mezi těmi, na něž vojenský prokurátor 4. března 1948 podal žalobu a na něž uvalil vyšetřovací vazbu, byl také mezi těmi, na něž byla podána nová žaloba 3. dubna 1948 (viz výše). Mezi těmi, kteří byli 4. května 1948 odsouzeni k nepodmíněným trestům, však jeho jméno již nefiguruje. Na základě zákona č. 213/48 Sb. byl i poručík Karel Hladík k 1. září 1948 propuštěn ze SNB.[57]

Ladislav Seibot

Ladislav Seibot se narodil 21. července 1897 v Hrdlořezích (o. Mladá Boleslav) absolvoval po vykonání základní školní docházky čtyři ročníky reálky a začal pracoval jako „lučebník" (tedy chemik). V devatenácti letech musel nastoupit v rakousko-uherské uniformě na frontu v první světové válce, krátce pak sloužil i v nově se tvořící čs. armádě (1918–1919). V dubnu 1919 byl přijat k četnictvu, v červnu 1937 dosáhl hodnosti vrchního strážmistra. U četnictva působil i za německé okupace, od října 1942 na stanici v Kácově u Zruče nad Sázavou. Po skončení války byl přijat do SNB a v únoru 1946 přešel na Velitelství stanice SNB Kyje (obec tehdy nebyla ještě součástí Pra-

54 ABS, fond OEK příslušníků MV, Hladík Karel; tamtéž, fond ZV SNB Praha, A 14, inv. č. 493, početní stavy a jmenné seznamy příslušníků užšího štábu a všech oddělení ZV SNB, štábů OblV SNB, OV SNB a MV SNB, červen 1947; tamtéž, fond ZV SNB Praha, A 14, inv. č. 509, MV SNB Praha (organizace), zařazení důstojníků SNB u Místního velitelství SNB v Praze, 3. 1. 1948; tamtéž, Sbírka kádrových rozkazů, DR ZV SNB v Praze, č. 28 z 9. 2. 1948.

55 ABS, fond OEK příslušníků MV, Hladík Karel.

56 ABS, fond Personální spisy příslušníků MV, personální spis evid. č. 1504/15 František Kalhous, trestní oznámení z 1. 3. 1948.

57 ABS, fond OEK příslušníků MV, Hladík Karel; *Věstník SNB*, roč. IV, č. 12, prosinec 1948, s. 161.

hy). K 15. květnu 1947 jej – už coby poručíka SNB – převeleli k MV SNB Praha, od 1. srpna téhož roku působil na Velitelství stanice SNB Ruzyně-letiště, na počátku roku 1948 je uváděn jako zástupce velitele stanice č. 6 (Horní Nové Město) MV SNB Praha. K 15. únoru 1948 byl poručík Ladislav Seibot rozkazem zemského velitele jmenován zástupcem velitele stanice č. 3 MV SNB v Praze (Dolní Nové Město), kde mu velel právě por. Karel Hladík. Také Seibot byl krátce po převzetí moci KSČ poslán na dovolenou s čekatelným a k 1. září 1948 byl na základě zákona č. 213/48 ze SNB propuštěn.[58]

Josef Puchmajer

Josef Puchmajer se narodil 5. listopadu 1897 v Smolotelích (o. Příbram) a zprávy o jeho předválečném působení v bezpečnostních sborech se v personálních materiálech ABS nedochovaly.[59] V květnu 1947 velel stanici u OV SNB V/54 v Braníku, na počátku roku 1948 je poručík Josef Puchmajer uváděn jako velitel stanice č. 12 (Holešovice) MV SNB v Praze. Rozkazem zemského velitele SNB byl k 15. únoru 1948 jmenován velitelem stanice č. 63 MV SNB v Praze (Dejvice).[60] Jako na účastníka schůze 13. února 1948 bylo i na něj 1. března 1948 podáno trestní oznámení. Při výslechu uvedl, že sice svým hlasováním rezoluci schválil, ale že neměl přitom v úmyslu jednat proti služebním předpisům. Dále dodal, že vše pokládal za záležitost ryze zaměstnanecké povahy, která se týkala pouze otázek příslušníků strany národně socialistické.[61] Ani on však neunikl žalobě a následnému vzetí do vyšetřovací vazby. Rozsudkem vojenského soudu ze 4. května 1948 byl odsouzen ke čtyřem měsícům vězení nepodmíněně; na základě amnestie prezidenta republiky mu byl 19. června 1948 zbytek trestu prominut (viz výše). Ke dni 4. května 1948 byl však Puchmajer na základě zákona č. 213/48 Sb. ze SNB propuštěn.[62]

Václav Papírník

Václav Papírník se narodil 20. června 1913 v Praze, vyučil se pekařem a po absolvování základní vojenské služby u náhradní letky leteckého pluku 6 v Praze (1934–1936) si podal přihlášku ke státní policii. Přijat byl v březnu 1938 a nastoupil k uniformované-

58 ABS, fond OEK příslušníků MV, Ladislav Seibot; tamtéž, fond ZV SNB Praha, A 14, inv. č. 509, MV SNB Praha (organizace), zařazení důstojníků SNB u Místního velitelství SNB v Praze, 3. 1. 1948; tamtéž, Sbírka kádrových rozkazů, DR ZV SNB v Praze, č. 28 z 9. 2. 1948; *Věstník SNB*, roč. IV, č. 12, prosinec 1948, s. 162.

59 ABS, fond OEK příslušníků MV, Josef Puchmajer.

60 ABS, fond ZV SNB Praha, A 14, inv. č. 493, početní stavy a jmenné seznamy příslušníků užšího štábu a všech oddělení ZV SNB, štábů OblV SNB, OV SNB a MV SNB, červen 1947; tamtéž, fond ZV SNB Praha, A 14, inv. č. 509, MV SNB Praha (organizace), zařazení důstojníků SNB u Místního velitelství SNB v Praze, 3. 1. 1948; tamtéž, Sbírka kádrových rozkazů, DR ZV SNB v Praze, č. 28 z 9. 2. 1948.

61 ABS, fond Personální spisy příslušníků MV, personální spis evid. č. 1504/15 František Kalhous, trestní oznámení podané ZV SNB v Praze 1. 3. 1948.

62 *Věstník SNB*, roč. IV, č. 12, prosinec 1948, s. 158.

mu strážnímu sboru v Praze. U policie sloužil i během německé okupace, konec války jej zastihl na pražském policejním revíru 26, Praha XIX (mimo jiné Bubeneč, Dejvice, Vokovice). Od října 1945 do září 1946 působil na Ministerstvu vnitra (od dubna 1946 jako vrchní strážmistr) a pak nastoupil ke štábu MV SNB v Praze se zařazením kancelářská pomocná síla na IV. (osobním a právním) oddělení. K 15. únoru 1948 jej rozkaz velitele ZV SNB určil do funkce velitele stanice č. 44 (Krč) MV SNB Praha. Dne 27. února 1948 musel vrchní strážmistr Václav Papírník odejít na dovolenou s čekatelným a k 1. září 1948 na základě zákona č. 213/48 Sb. nedobrovolně SNB opustil.[63]

***

Co z uvedených medailonků vyplývá? Podáním trestního oznámení byli za účast na konferenci národněsocialistických příslušníků SNB konané 13. února 1948 postiženi tito důstojníci odvolaní z funkcí či přeložení na jiná místa na základě rozkazu zemského velitele SNB z 9. února 1948: nadporučík František Kalhous, nadporučík Jaroslav Němec, štábní kapitán Vlastimil Palička, nadporučík Josef Koprnický, poručík Josef Čížek, poručík Josef Havel, poručík Karel Hladík a poručík Josef Puchmajer, přičemž F. Kalhous, J. Němec, J. Koprnický, J. Čížek a J. Puchmajer byli pak následně i odsouzeni k nepodmíněným trestům odnětí svobody.[64]

***

Tento příspěvek nemá ambici podat na detailní rozbor situace v SNB v Praze v únorových dnech roku 1948. Pokud se však jeho prostřednictvím podařilo – především s použitím citací materiálů z personálních spisů uložených v ABS – alespoň vnést trochu světla do toho, co je v historické i memoárové literatuře týkající se února 1948 poněkud nepřesně nazýváno odvoláním osmi vysokých důstojníků nekomunistů z důležitých postů a jejich zařazení na méně důležitá místa, je jeho záměr splněn.

63 ABS, fond Personální spisy příslušníků MV, personální spis evid. č.4318/13 Václav Papírník; tamtéž, fond OEK příslušníků MV, Papírník Václav; tamtéž, fond ZV SNB Praha, A 14, inv. č. 505, seznam příslušníků štábu MV SNB v Praze vyhotovený 18. 12. 1947; tamtéž, Sbírka kádrových rozkazů, DR ZV SNB v Praze, č. 28 z 9. 2. 1948.

64 Autor úmyslně uvádí pouze důstojníky, jejichž jména byla uvedena v článku ve Svobodném slově 14. 2. 1948. Z výše uvedených materiálů jasně plyne, že počet takto postižených byl daleko vyšší.

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA

Zdroje obrázků: obr. 1–3: *První vláda osvobozené Československé republiky*. Praha: Ministerstvo informací, 1945; obr. 4–5: Wikimedia Commons; obr. 6–7: ABS, personální spis evid. č. 3255/13; obr. 8: ABS, personální spis evid. č. 1504/15; obr. 9–10: ABS, personální spis evid. č. 3019/11; obr. 11: ABS, personální spis evid. č. 4318/13; obr. 12: ABS, personální spis evid. č. 2287/12

Obr. 1: Ministr vnitra Václav Nosek

Obr. 2: Ministr zahraničního obchodu Hubert Ripka

Obr. 3: Předseda vlády Klement Gottwald

Obr. 4: Jaroslav Hnulík v uniformě strážníka protektorátní policie

SLUŽEBNÍ PŘÍSAHA.

Přisahám při všem, co jest mi svato a v plné shodě se svým svědomím a přesvědčením, že budu vždy věren a oddán Československé republice, jejímu presidentu a vládě, že budu jejich zákony a nařízení mně nadřízených činitelů a rozkazů svých velitelů ochotně poslušen, že budu přísně zachovávati úřední tajemství, a že při svém jednání budu míti vždycky na zřeteli jen zájem služby, prospěch Československé republiky a jejího lidu.

Přisahám, že povinnosti strážce národní bezpečnosti, jež jsou nebo budou mi zákony a nařízeními nebo rozkazy mých představených pro zachování veřejného pořádku, klidu a bezpečnosti stanoveny a povinnosti vojína, jež mně zákony a předpisy vojenskými jsou nebo budou uloženy a jež jsem vojenskou přísahou na sebe vzal, budu svědomitě a nestranně plniti.

TAK PŘISAHÁM!

V Praze - Michli dne 22.listopadu 19 45.

Hnulík Jaroslav, čsstřm SNB/44001
Podpis.

Potvrzujeme, že tato přísaha byla dnes v naší přítomnosti vykonána.

V Praze - Michli dne 22.listopadu 19 45.

Švimmig, Karel, praporčík škpt.

Státní tiskárna v Praze - 4420-45

Obr. 5: Služební přísaha příslušníka SNB Jaroslava Hnulíka, 22. 11. 1945

Obr. 6: František Kalhous v uniformě strážmistra protektorátní policie

Obr. 7: Bohumil Mynář v uniformě nadporučíka protektorátní policie

Průpisi

MINISTERSTVO VNITRA 180

Č. B-7594/213-25/8-48-III/10. *V Praze dne* 13. srpna 1948.

Pan

Bohumil M y n á ř ,
štábní kapitán na dov. s ček.,

P r a h a .

Ministerstvo vnitra rozvazuje s Vámi podle ustanovení § 2, čís. 1, zákona čís. 213/48 Sb., dnem 1. září 1948 služební poměr — za současného zrušení Vám udělené dovolené s čekatelným.

Veškeré povinnosti, práva a nároky plynoucí ze služebního poměru, zanikají pro Vás a Vaše rodinné příslušníky podle ustanovení § 2, čís. 2 zákona čís. 213/48 Sb., dnem rozvázání služebního poměru.

Výplata čekatelného se zastavuje koncem měsíce srpna 1948.

Příslušná převodní částka podle předpisů o přestupech ve veřejnoprávním důchodovém pojištění bude vydána.

Za ministra:
gen. J a n d a v. r.

Za správnost vyhotovení:

Obr. 8: Dekret o propuštění Bohumila Mynáře ze SNB, 13. 8. 1948

Obr. 9: Václav Papírník v uniformě strážmistra protektorátní policie

Obr. 10: František Kvapil v uniformě strážníka protektorátní policie

Studijní ústav ministerstva vnitra proti okupaci I

Srpen 1968 ve fondech Archivu bezpečnostních složek

Pavel Žáček

Měsíc před okupací Československé socialistické republiky (ČSSR) armádami Varšavské smlouvy přikázal první náměstek ministra vnitra plk. Stanislav Padrůněk[1] zajistit *na základě vědeckých poznatků o vývoji společnosti a státu* další výstavbu ministerstva vnitra[2] i jeho výkonného aparátu a za tímto účelem zřídil k 1. srpnu 1968 nový samostatný štábní útvar: Studijní ústav ministerstva vnitra.

Do Studijního ústavu MV, který si plk. Padrůněk osobně podřídil,[3] začlenil studijní oddělení vnitřní správy, výzkumné pracoviště I. odboru kádrové a organizační správy a resortní útvar technického rozvoje (RÚTR). Základním úkolem Studijního ústavu MV byla příprava a zpracovávání podkladů zaměřených na další vývoj resortu i jemu podřízených složek, podávání expertiz a oponentur k návrhům koncepčních opatření, dále soustřeďování, vyhodnocování a využívání informací z oborů vědy a techniky. Útvaru byla přidělena spisová značka „SU".[4]

Do čela Studijního ústavu MV byl jmenován pplk. Jan Peřina[5], dlouholetý pracovník Studijně analytické skupiny MV a následně studijního oddělení Vnitř-

1 Pplk./plk. prom. hist. Stanislav Padrůněk (1923–1991) byl od 21. 6. do 9. 9. 1968 I. náměstkem ministra vnitra ČSSR. Srov. KALOUS, Jan et al. *Biografický slovník představitelů ministerstva vnitra v letech 1948–1989. Ministři a jejich náměstci*. Praha: ÚSTR, 2009, s. 132–134.

2 Pravopisná poznámka: Vzhledem k edičními charakteru studie ponecháváme ve věci počátečních velkých písmen původní pravopisnou podobu slov, charakteristickou mj. užíváním malých písmen i tam, kde dnešní pravidla doporučují písmena velká.

3 První náměstek ministra vnitra od 21. 6. 1968 řídil štábní útvary a útvary služeb (vnitřní správu, kádrovou a organizační správu, odbor zvláštních úkolů, studijní oddělení, hospodářskou správu, správu spojení), správu ochrany stranických a státních činitelů (V. správa MV) a krajské správy SNB. Srov. ŽÁČEK, Pavel (ed.). *Nástroj triedneho štátu. Organizácia ministerstiev vnútra a bezpečnostních zborov, 1953–1990.* Bratislava: ÚPN, 2005, s. 68.

4 Rozkaz ministra vnitra č. 34 „Zřízení Studijního ústavu ministerstva vnitra" z 24. 7. 1968. Dostupné z: https://www.ustrcr.cz/data/pdf/rozkazy/rmv1968/rmv34.pdf [cit. 2018-08-01].

5 Pplk. Jan Peřina (nar. 1928) byl od 1. 8. 1968 do 31. 3. 1969 náčelníkem Studijního ústavu MV.

ní správy MV.[6] Před pražským jarem byla hlavním úkolem útvaru příprava statutů ministerstva a organizačních řádů podřízených součástí. Šlo o úkol, který byl pracovišti zadán tehdejším vedením *ministerstva vnitra, které tak plnilo usnesení předsednictva ÚV KSČ o nutnosti zpracování základní organizační normy pro činnost MV. Po lednu 1968 bylo v práci pokračováno. Její výsledky byly použity v práci subkomise právní komise ÚV KSČ, která připravovala některé materiály z oboru spravedlnosti, prokuratury a bezpečnosti.* […] *Účastnil jsem se konečné redakce materiálů pro předsednictvo ÚV KSČ a vládu, ve kterých se navrhovaly změny ve funkcích náměstků.* Po jmenování náčelníka studijního oddělení pplk. Padrůňka do funkce I. náměstka byl pplk. Peřina pověřen řízením oddělení: *Od 1. srpna 1968 byl vytvořen Studijní ústav, jehož jsem byl jmenován náčelníkem. Ústav pracoval podle pokynů vedení ministerstva vnitra až do reorganizace MV v souvislosti s provedením federalizace v podmínkách MV*.[7]

Do funkcí starších studijních pracovníků studijního oddělení Studijního ústavu MV první náměstek ustanovil pplk. JUDr. Jaroslava Hájka, pplk. RSDr. Bohuslava Nováka, pplk. RSDr. Františka Štíchu, pplk. Josefa Večerníka a pplk. Ing. Josefa Vlčka, do funkcí studijních pracovníků mjr. JUDr. Františka Hořejšího, mjr. Františka Koudelku, prom. hist., mjr. JUDr. Ing. Miroslava Krčmu, mjr. Pavla Kunštáta, mjr. JUDr. Vlastimila Musila, npor. Danu Kohoutkovou, prom. fil., por. Vladimíra Herstuse, prom. fil., náčelníkem informačního a dokumentačního střediska pplk. Ing. Jaroslava Moravce, studijním pracovníkem a redaktorem kpt. Antonína Vávru, prom. fil., knihovnicí npor. Lenku Musílkovou, náčelníkem oddělení rezortního útvaru technického rozvoje mjr. Ing. Oldřicha Durase, techniky II. stupně pplk. Otakara Novotného, mjr. Jana Cikánka, mjr. Ing. Bohumila Voříška, technikem III. stupně npor. Vladimíra Šalouna, dipl. tech., referentkou spisů nstržm. Drahomíru Lehečkovou, referentkou vnitřní skupiny npor. Jiřinu Rampáčkovou a administrativní pracovnicí nstržm. Blanku Špicnerovou.[8]

Jedním z prvních nečekaných úkolů Studijního ústavu MV po okupaci ČSSR bylo nahrazení ústředního aparátu ministerstva vnitra, zejména sekretariátu ministra a resortního informačního systému, rozvráceného v prvních hodinách příslušníky sovětského Výboru státní bezpečnosti (Komitět gosudarstvennoj bezopasnosti, KGB) při Radě ministrů Svazu sovětských socialistických republik (SSSR) a jejich československými spolupracovníky. Po krachu první fáze okupace, útěku náměstka

6 Stručně k vývoji, činnosti a hodnocení Studijně-analytické skupiny MV, zřízené 1. 11. 1963, srov. *Studijní ústav MV. Katalog k archivnímu fondu*. Praha: OVS FMV, 1973, s. 1–4. Dostupné z: https://www.abscr.cz/data/pdf/inventar/inventar-a1.pdf [cit. 2018-08-01].

7 ABS, f. Ústřední zpracovatelská komise MV ČSSR (dále ÚZK), sign. 01-3/II, vyjádření ke zpracování „Zprávy o činnosti ministerstva vnitra a jeho výkonného aparátu za období od 20. do 28. 8. 1968, J. Peřina, 16. 7. 1969.

8 ABS, f. ÚZK, sign. 01-3/IX, kádrový rozkaz I. náměstka ministra vnitra č. 423, 29. 7. 1968.

ministra vnitra pro řízení Státní bezpečnosti plk. Viliama Šalgoviče[9] na zastupitelský úřad SSSR (dopoledne 22. srpna 1968) a jeho zproštění výkonu funkce čs. vládou (ráno 24. srpna 1968) došlo alespoň k částečné obnově některých základních funkcí resortu jako ústředního orgánu vnitřní správy.

Příslušníci Studijního ústavu MV v konspirativních podmínkách okupace na náhradních pracovištích v nezbytné míře obnovili vztahy nadřízenosti a podřízenosti a informační povinnosti útvarů ministerstva vnitra i bezpečnostních složek v intencích pokynů stranických orgánů, legální čs. vlády a ministra vnitra Josefa Pavla[10].

První den okupace, 21. srpna 1968, byla činnost Studijního ústavu MV pochopitelně minimální, mezi jeho pracovníky se projevila „značná protisovětská psychóza", jak později konstatovali normalizátoři. Nerespektovali prý ani pokyn I. náměstka Padrůňka, aby zůstali doma a vyčkali dalších pokynů. Naopak navazovali řadu kontaktů jak v rámci ministerstva vnitra, tak na Ústřední výbor KSČ, městský, a dokonce i vybrané obvodní výbory KSČ. Po obsazení hlavní budovy ministerstva na Letné se pplk. Peřina nejpozději 23. srpna 1968 se svými spolupracovníky přesunul na resortní útvar technického rozvoje, umístěný v objektu ve Wintrově ulici.

Po několika pokusech se náčelníkovi Studijního ústavu MV podařilo telefonicky navázat spojení s ministrem Pavlem: *Informoval jsem ministra o situaci na SÚ a sdělil jsem mu, že se pracovníci SÚ zdržují ve Wintrově ulici na pracovišti RÚTR, a dal jsem mu informace o možnostech telefonického spojení. Současně jsem převzal od Pavla pokyny ke sledování situace, vyhodnocování dálnopisných zpráv z krajů a součástí centrály a průběžně ho o vývoji situace informoval. Šeborovi*[11] *jsem tlumočil Pavlův rozkaz, aby veškeré zprávy a poznatky došlé z KS-SNB a součástí dával k vyhodnocení SÚ.*[12]

Pavlovo „mozkové centrum", jak s despektem normalizátoři nazvali kolektiv Studijního ústavu MV, zpracovávalo získané poznatky. Pravidelný přísun informací zajišťovali příslušníci Správy spojení MV (VII. správa) a funkcionáři Hlavního výboru KSČ při MV i jednotlivých celoútvarových výborů KSČ.

Dne 24. srpna 1968, z obavy před obsazením objektu Wintrova sovětskými jednotkami, rozhodl pplk. Peřina se souhlasem ministra Pavla změnit pracoviště. Ještě téhož dne došlo k přesunu na obvodní oddělení Veřejné bezpečnosti (VB) pplk. Jana Homolky v Praze 6, Čkalova ulice. Příslušníci Studijního ústavu MV pokračovali ve své činnosti, pomocí spojek konspirativně komunikovali s vedením resortu,

9 Plk. Viliam Šalgovič, CSc., (1919–1990) byl od 1. 6. do 24. 8. 1968 náměstkem ministra vnitra pro Státní bezpečnost. Srov. KALOUS, Jan, ref. 1, s. 164–170.

10 Genmjr. Josef Pavel (1908–1973) byl od 8. 4. do 30. 8. 1968 ministrem vnitra ČSSR. Srov. KALOUS, Jan, ref. 1, s. 136–138.

11 Plk. Oldřich Šebor (nar. 1924) byl od 1. 7. 1964 do 30. 3. 1969 náčelníkem Správy spojení MV (VII. správy).

12 ÚSD AV ČR, Sbírka Komise vlády ČSFR pro analýzu událostí let 1967–1970 (dále Sb. KV ČSFR), B/58, činnost SÚ-MV po 21. 8. 1968.

ostatními útvary a stranickými orgány. Pplk. Peřina se dokonce na Hlavní správě Veřejné bezpečnosti zúčastnil jednání Hlavního výboru KSČ.

Blízkost generálního štábu Československé lidové armády (ČSLA) nezajišťovala bezpečnost ani klid ke zpracování souhrnné zprávy o situaci, kterou si ministr vyžádal pro vládu a předsednictvo Národního shromáždění. Náčelník místního oddělení VB Petřiny ppor. Ivan Hajný proto 25. srpna 1968 uvolnil pro potřeby Studijního ústavu MV dvě místnosti. Do jedné se soustředili pracovníci a ve druhé pplk. Peřina koncipoval zprávu, jejíž originál přepisovala na stroji jeho manželka. Osnovu dokumentu projednal pplk. Peřina osobně s ministrem Pavlem na schůzce nedaleko Štěpánské ulice, pravděpodobně v „konspiračním" bytě v Žitné ulici. Ministr požadoval, aby mu byla zpráva zaslána do následujícího večera po jeho řidiči nebo dopravena náměstkovi plk. JUDr. Jánu Majerovi[13] na Hlavní správu VB. Pplk. Peřina to posléze komentoval: *Přes značné potíže byla v termínu zpracována ze zpráv a rezolucí došlých ze složek MV a předána na HS-VB náměstku Majerovi*. O splnění svého úkolu pak ministra informoval telefonicky. Zpráva byla následně dopravena místopředsedovi vlády Františku Hamouzovi[14] a tajemníkovi předsedy Branně-bezpečnostního výboru Národního shromáždění Karlu Jarošovi.[15]

Tato „stručná" **zpráva o situaci na ministerstvu vnitra ČSSR a v jeho jednotlivých bezpečnostních složkách** z odpoledních hodin 26. srpna 1968 je prvním editovaným dokumentem tohoto textu. Je členěna na části o složité situaci v rozvědce, v kontrarozvědce a ve Veřejné bezpečnosti. Její autoři zdůraznili, že činnost okupačních jednotek v noci z 20. na 21. srpna 1968 podporovaly pouze vybrané skupiny příslušníků Státní bezpečnosti, zneužité k paralyzaci letiště Praha-Ruzyně, ke spoluúčasti při obsazení ÚV KSČ, rozhlasu, televize, ústřední budovy MV i dalších objektů, k internaci vedoucích funkcionářů atd. Postupně se však stanovisko většiny příslušníků politické policie vyhrotilo proti okupačním silám. Oproti tomu postoj příslušníků i funkcionářů Veřejné bezpečnosti byl od počátku jednoznačný. Část příslušníků štábních útvarů, izolovaných od svých náčelníků, zůstávala doma v nečinnosti.

V závěru zprávy příslušníci Studijního ústavu MV doporučovali obrátit se na sovětské okupační úřady s požadavky na okamžité uvolnění budov ministerstva a propuštění všech internovaných příslušníků Sboru národní bezpečnosti (SNB): *Důrazně požádat sovětská oficiální místa, aby přestala zneužívat pracovníků čsl. bezpečnosti pro zájmy okupačních jednotek; tito pracovníci jsou donucováni k trestné činnosti proti svému státu*. Vrcholem pak bylo upozornění na činnost některých zmocněnců KGB a ostatních pracovníků sovětské bezpečnostní služby, která byla

13 Plk. JUDr. Ján Majer (nar. 1923) byl od 21. 6. do 10. 9. 1968 náměstkem ministra vnitra pro Veřejnou bezpečnost. Srov. KALOUS, Jan, ref. 1, s. 120–123.

14 František Hamouz (1919–1985) byl místopředsedou vlády a poslancem Národního shromáždění.

15 ÚSD AV ČR, Sb. KV ČSFR, B/58, činnost SÚ MV po 21. 8. 1968.

v příkrém rozporu se zájmy čsl. státu a u poradců s dohodami mezi ministerstvem vnitra s KGB.[16]

V noci z 26. na 27. srpna 1968 přespali pplk. Jan Peřina, pplk. Josef Vlček a člen operačního štábu MV pplk. JUDr. Slavoj Frouz[17] na Petřinách v bytě lékaře Ústřední vojenské nemocnice MUDr. Zemana. Podle Frouzovy výpovědi *téměř nespali, diskutovali o situaci,* hodnotili *postavení Padrůňka* [,] *o němž tehdy téměř nic nevěděli, poslouchali rozhlas a očekávali* návrat naší delegace z Moskvy.[18]

Druhým editovaným dokumentem je **informace pro ministra vnitra o bezpečnostní situaci v** ČSSR zpracovaná 27. srpna 1968. Pplk. Peřina byl téhož dne náměstkem ministra vnitra plk. Majerem dočasně pověřen vedením sekretariátu ministra, čímž *de facto* došlo k jeho sloučení se Studijním ústavem MV.[19] Zpráva byla rozdělena na státobezpečnostní a veřejnobezpečnostní část, v nichž se mimo jiné nacházely podrobnosti o stabilizaci situace na Hlavní správě Státní bezpečnosti a odkaz na neznámý počet obětí okupace.

Třetím editovaným dokumentem je **souhrnná zpráva Studijního ústavu o činnosti ministerstva vnitra a jeho výkonného aparátu** určená čs. vládě, která měla být z pokynu plk. Majera doručena sekretariátu ministra do 19. hod. 28. srpna 1968. Její strukturu stanovil následovně:

- *situace v první den obsazení (od 20. 8. 1968 – 23.00 hod. do 21. 8. 1968 – 24.00 hod.),*
- *situace v období od 22. 8. 1968 do 27. 8. 1968,*
- *současný stav v centrále a v podřízených složkách (úplnost počtů, postoje lidí, opatření k obnovení činnosti, návrhy a požadavky na vedení MV).*[20]

Podle pplk. Peřiny byla zpráva sestavena kolektivem jemu podřízených studijních pracovníků z podkladů všech součástí ministerstva a krajských správ SNB (pplk. Večerník např. osobně projednával zpracování podkladů na I. a II. správě). *Podkladové materiály*[,] *a tedy i zpráva samotná jsou pochopitelně poznamenány dobou zpracování a atmosférou, která se tehdy vytvořila, značným spěchem při jejím zpracování a nemožností ověřovat si jednotlivá fakta a informace* […].[21]

V úvodu zprávy připravené na základě zpřesněných údajů byla poměrně obsáhle prezentována příprava transformace ministerstva vnitra a bezpečnostního aparátu

16 Srov. ŽÁČEK, Pavel. *Odvrácená tvář pražského jara. Státní bezpečnost v Praze a srpen 1968.* Cheb: Svět křídel, 2010, s. 228–230.

17 Pplk. JUDr. Slavoj Frouz (nar. 1927), krycím jménem FARKAČ, byl od 1. 12. 1967 do 31. 1. 1969 náčelníkem 2. odboru I. správy MV.

18 ÚSD AV ČR, Sb. KV ČSFR, B/58, činnost SÚ MV po 21. 8. 1968.

19 KOUDELKA, František; SUK, Jiří: *Ministerstvo vnitra a bezpečnostní aparát v období pražského jara 1968 (leden–srpen 1968).* Prameny k dějinám československé krize v letech 1968–1970. Díl 7. Brno: Doplněk, 1996, s. 240.

20 ABS, f. ÚZK, sign. 01-1/XXXII, dálnopis, 28. 8. 1968.

21 Tamtéž, sign. 01-3/II, vyjádření ke zpracování „Zprávy o činnosti ministerstva vnitra a jeho výkonného aparátu za období od 20. do 28. 8. 1968", J. Peřina, 16. 7. 1969.

realizovaná do 20. srpna 1968 a byla zopakována informace o dlouhodobých přípravách obsazení ČSSR, výběru „spolehlivých" osob, zpracování plánů směřujících k ovládnutí letiště a paralelnímu obsazení a blokování politických, správních a telekomunikačních center v Praze. Z hlášení podřízených složek vyplynulo, že útvary SNB a zejména Státní bezpečnosti byly vybrány za jeden z hlavních nástrojů, jejichž prostřednictvím se chystala paralyzace akceschopnosti centrálních orgánů KSČ i vlády. Oproti Praze byla situace v krajských bezpečnostních sborech hodnocena jako velmi dobrá. Drtivá většina příslušníků Sboru národní bezpečnosti jednoznačně stála za prezidentem republiky i vládou ČSSR. Tato prohlášení přijímala veřejnost kladně a autorita bezpečnostních sborů, především Veřejné bezpečnosti, se upevnila.[22]

Podle záznamu v jednacím protokolu Studijního ústavu MV byla zpráva předána ministrovi vnitra, náměstkovi plk. Majerovi a náčelníku Hlavní správy Veřejné bezpečnosti plk. Jaroslavu Rybařovi[23]. Potom měla být, podle pplk. Peřiny, vedením resortu zaslána k informaci vedoucím stranickým a vládním orgánům. Částečně byla také využita ke zpracování dalšího dokumentu – podkladu pro jednání vedení ministerstva vnitra s prezidentem republiky.[24]

Čtvrtým editovaným dokumentem jsou **podklady pro jednání vedení ministerstva vnitra s prezidentem ČSSR** dokončené s největší pravděpodobností 4. září 1968. V podkladech, které byly připraveny pro nového ministra vnitra Jana Pelnáře[25], příslušníci Studijního ústavu MV zopakovali zjištěné informace o podílu některých vedoucích funkcionářů Státní bezpečnosti na obsazení vlastní země cizími vojsky a o zneužití části výkonných orgánů politické policie.

Ve stručné charakteristice aktuálního morálně-politického stavu konstatovali, že se čs. kontrarozvědku nepodařilo jako celek zneužít proti lidu a legálním vládním a stranickým orgánům. Přesto nezastírali, že v aparátu Státní bezpečnosti proběhla složitá názorová diferenciace. Stále ještě nebylo možné popsat celkovou operativní situaci v ČSSR.

Jak v centrále, tak na krajích se postupně začala znova rozvíjet kontrarozvědná činnost, a to zejména v akcích špionážního charakteru, obnovovat se styk s agenturním aparátem s cílem zabránit provokacím a odhalovat „nezákonnou činnost protisocialistických sil". Obnovení úplné akceschopnosti státobezpečnostního aparátu bylo podmíněno jak celkovou konsolidací řízení, tak zastavením vměšování orgánů KGB při Radě ministrů SSSR do jeho činnosti a nakonec i upřesněním další práce v „nových" podmínkách.

22 ŽÁČEK, Pavel, ref. 16, s. 234–236.

23 Plk. Jaroslav Rybař (nar. 1920) byl od 1. 8. do 10. 9. 1968 dočasně ustanoven náčelníkem Hlavní správy Veřejné bezpečnosti. Srov. KALOUS, Jan, ref. 1, s. 154–157.

24 ABS, f. ÚZK, sign. 01-3/II, vyjádření ke zpracování „Zprávy o činnosti ministerstva vnitra a jeho výkonného aparátu za období od 20. do 28. 8. 1968", J. Peřina, 16. 7. 1969.

25 Jan Pelnář (1911–1982) byl od 31. 8. 1968 do 28. 1. 1970 ministrem vnitra ČSSR. Srov. KALOUS, Jan, ref. 1, s. 139–141.

Situaci podle Studijního ústavu MV výrazně negativně ovlivňoval jednostranný přenos informací styčných pracovníků KGB. *Jejich činnost a angažovanost,* při níž překročili pravomoc a platné dohody o spolupráci, vyvolala silné pocity nedůvěry k jejich osobám ze strany příslušníků MV, čímž je vážně ohrožena další aktivní spolupráce. Dalším problémem bylo velké množství příslušníků sovětské Státní bezpečnosti v ČSSR, kteří bez jakékoliv kontroly vyvíjeli činnost mimo legální čs. instituce a neměli s ministerstvem vnitra žádný oficiální styk. *Jejich přítomnost i činnost má negativní dopady na příslušníky StB a na veřejnosti vytváří ovzduší nedůvěry vůči čs. orgánům.* Závěr zprávy obsahoval upozornění, že skupina funkcionářů ministerstva, včetně I. náměstka plk. Padrůňka, je stále nezákonně internována. *Vznikají oprávněné obavy, že mohou nadále pokračovat protizákonné represe vůči dalším čestným pracovníkům angažovaným v polednovém vývoji.*[26]

Jednotlivé výtisky podkladů, jejichž konečné znění opětně zredigoval náčelník Studijního ústavu MV pplk. Peřina, obdrželi ministr Pelnář, náměstek plk. Majer a plk. Rybař. Další z výtisků zprávy sice plk. Majer nechal doručit do Kanceláře prezidenta republiky, nicméně pro jednání prezidenta zůstal nevyužit a následně byl na žádost nového vedení resortu stažen, podle normalizátorů pro *neseriózност jeho obsahu*.[27]

Studijní ústav MV byl z pohledu normalizátorů jedním z *hlavních nositelů antisocialistických a pravicově oportunistických sil* v resortu ministerstva vnitra, navazující na činnost Studijní a analytické skupiny MV. Jejich návrhy – *silně a cílevědomě poznamenány škodlivými politickými názory* – se plně uplatnily až po nástupu ministra Josefa Pavla do funkce ministra. Podle normalizačních kritiků se při analýze situace nesprávně vycházelo z těchto předpokladů:

- z negativistického přístupu k předchozí činnosti ministerstva vnitra a jeho vybraných složek. *Paušální kritika StB za projevy nezákonností z 50. let*[,] *včetně paušální kritiky jejich příslušníků* […] *řady nedostatků, které v práci MV skutečně byly*[,] *a tyto absolutizují*,
- *z netřídního přístupu k hodnocení vývoje třídních vztahů v naší republice,* [z] *přecenění dosažené úrovně vývoje výrobních vztahů v 60. letech, z nutnosti přeměny politického systému a úlohy strany v něm*,
- z *potřeby změnit v důsledku změn třídní struktury i obsahové zaměření, působnost a organizační strukturu MV, zejména bezpečnostních složek. Dochází k revizi bezpečnostní politiky strany. Práce kontrarozvědky je zaměřována jen na boj proti vnějšímu nepříteli a zahraničním centrálám, přičemž vnitřní problematika zůstala potlačena. Tak v době celospolečenské a politické krize bezpečnost nemohla odhalovat záměry kontrarevolučních sil a jejich činnost.*[28]

26 ŽÁČEK, Pavel, ref. 16, s. 238–240.

27 ÚSD AV ČR, Sb. KV ČSFR, B/58, činnost SÚ MV po 21. srpnu 1968.

28 ABS, f. ÚZK, sign. 01-3/II. Posouzení a hodnocení činnosti hlavních nositelů antisocialistických a pravicově oportunistických sil v resortu MV.

Nebylo divu, že s jednotlivými pracovníky tohoto „mozkového trustu" bylo zahájeno stranické řízení a dříve či později byli z aparátu ministerstva vnitra propuštěni.[29]

Zprávy Studijního ústavu MV z přelomu srpna a září 1968 tak zůstávají důležitým svědectvím nejenom o okupaci armádami Varšavského paktu a o zásahu „spřáteleného" aparátu KGB při Radě ministrů SSSR, ale zejména o reakci ministerstva vnitra československého satelitu a jím řízených státobezpečnostních a veřejnobezpečnostních složek, o změně pohledu na Sovětský svaz, o odmítnutí jeho imperiální politiky a o neúspěšné snaze o vlastní suverenitu.

Dokument č. 1
1968, 26. srpna – Praha. Zpráva [Studijního ústavu MV] o situaci na ministerstvu vnitra ČSSR a v jeho jednotlivých bezpečnostních složkách[30]

VLÁDA ČESKOSLOVENSKÉ SOCIALISTICKÉ REPUBLIKY
PŘEDSEDNICTVO NÁRODNÍHO SHROMÁŽDĚNÍ

Zpráva o situaci na ministerstvu vnitra a jeho jednotlivých složkách:

Ministr vnitra předkládá stručnou zprávu o vývoji situace na ministerstvu vnitra a jeho jednotlivých složkách. Zpráva byla zpracována dne 26. 8. 1968 v odpoledních hodinách.

Okupace ČSSR vojsky pěti zemí varšavské [sic] smlouvy byla podle materiálů, které má vedení ministerstva vnitra k dispozici, připravována po dobu několika týdnů a velmi intensivně potom[31] ve dnech krátce před okupací.[32] V příkladech uvádíme dále jen ty skutečnosti, které se týkají působnosti ministerstva vnitra:

---

29 Tamtéž.

30 Tato zpráva byla již jako jediná editována, ovšem z fotokopie pořízené inspekcí ministerstva vnitra, bez doprovodného poznámkového aparátu; editoři navíc její uložení nesprávně zdrojovali (f. IM, 03-18, s. 1–8). Srov. KOUDELKA, František; SUK, Jiří, ref. 19, s. 235–238.

31 Podtrženo červenou pastelkou a po pravé straně odstavec opatřeno velkým červeným vykřičníkem.

32 K přípravám bojové operace DUNAJ srov. zejména VALENTA, Jiří. *Sovětská intervence v Československu 1968. Anatomie rozhodnutí*. Praha: Svoboda, 1991; BENČÍK, Antonín. *Operace „Dunaj". Vojáci a Pražské jaro 1968*. Praha: ÚSD AV ČR, 1994; BENČÍK, Antonín. *Rekviem za Pražské jaro*. Praha: Tempo, 1998; PAUER, Jan. *Praha 1968. Vpád Varšavské smlouvy. Pozadí – plánování – provedení*. Praha: Argo, 2004; POVOLNÝ, Daniel. *Vojenské řešení Pražského jara I. Invaze armád Varšavské smlouvy*. Praha: VHÚ, 2008; FIEDLER, Jiří. *Okupace 1968*. Praha: Knižní klub, 2018; POVOLNÝ, Daniel. *Operace Dunaj. Krvavá odpověď Varšavské smlouvy na pražské jaro 1968*. Praha: Academia, 2018.

– několik týdnů před okupací byla v ČSSR legálně i nelegálně skupina některých vedoucích pracovníků, zejména sovětské a východoněmecké rozvědky,[33]
– některými bývalými vedoucími funkcionáři MV, kteří byli zproštěni výkonu služby[,] byl udržován pravidelný kontakt se sovětskými poradci a sovětským velvyslanectvím,[34]
– pod rouškou turistů byl do ČSSR přesunut celý štáb pracovníků sovětské kontrarozvědky,[35]
– několik dnů před okupací přijeli do ČSSR další pracovníci bezpečnostní služby, mezi nimi poradci, kteří dříve působili v ČSSR; všichni přijeli jako turisté,[36]
– dne 20. 8. 1968 byly uvedeny do pohotovosti některé vybrané skupiny pracovníků Stb, které zajišťovaly přistání na letišti (pracovníci OPK Ruzyně), obsazení rozhlasu, televize a některých dalších budov, internaci vedoucích funkcionářů atd.; do těchto skupin byli zařazeni někteří řadoví pracovníci Stb, kteří nevěděli, o jaké akce tu jde. Všem bylo potom oznámeno, že akce se provádějí se souhlasem prezidenta a prvního tajemníka. Tyto akce řídil osobně Šalgovič.[37]

33 Náčelník východoněmecké Hlavní správy rozvědky (HVA) MfS genpor. Markus Johannes Wolf (1923–2006) měl např. navštívit ČSSR a partnerskou I. správu MV v Praze ve dnech 8.–10. 7. 1968. ABS, f. ÚZK, sign. 03–12, vyjádření k návštěvě gen. por. Wolfa v Praze, kpt. Dadák, 18. 11. 1968.

34 Jednalo se zejména o bývalého náměstka pro Státní bezpečnost a náčelníka HS-StB plk. Jaroslava Klímu a s největší pravděpodobností pak bývalé náčelníky rozvědné správy (I. správa MV) plk. Josefa Housku a Správy operativní techniky (VI. správa MV) plk. Jana Bokra. Srov. KALOUS, Jan; ŽÁČEK, Pavel (eds.). *Biografický slovník náčelníků operativních správ Státní bezpečnosti v letech 1953–1989*. Praha: Academia – ÚSTR, 2017, s. 194–195, 298–299 a 342.

35 Teprve 18. 8. 1968 byl v Moskvě zřízen štáb pro koordinaci činnosti útvarů KGB při RM SSSR během bojové operace DUNAJ v ČSSR v čele s I. zástupcem předsedy KGB genpor. Semjonem Kuzmičem Cvigunem (1917–1982). Srov. ЗДАНОВИЧ, А. А. и др. (eds.). Чехословацкие события 1968 года глазами КГБ и МВД СССР. Сборник документов. Moskva: МВД Росии, 2010, s. 81–82.

36 K přípravám KGB při RM SSSR na okupaci ČSSR srov. PETROV, Nikita. Der „Prager Frühling" im Visier des KGB. In: KARNER, Stefan; TOMILINA, Natalja; TSCHUBARJAN, Alexander. *Prager Frühling. Das internationale Krisenjahr 1968*. Köln – Weimar – Wien: Böhlau Verlag, 2008, s. 761–777; ŽÁČEK, Pavel. KGB a srpen 1968. Role sovětských „poradců" při okupaci Československa. In: *Solitér. Pocta historiku Václavu Veberovi*. Praha: ÚSTR, 2012, s. 307–337; ŽÁČEK, Pavel. The KGB and the Czechoslovak State Security Apparatus in August 1968. In: *The Journal of Slavic Military Studies*, 2016, č. 4, s. 626–630; ŽÁČEK, Pavel. KGB a ministerstvo vnitra v srpnu 1968. Pohled z československé strany. In: *Minulost* [online]. Dostupné z: https://www.minulost.cz/cs/kgb-ministerstvo-vnitra-v-srpnu-1968-pohled-z-ceskoslovenske-strany [cit. 2018-08-01].

37 Srov. ŽÁČEK, Pavel. Činnost Hlavní správy Státní bezpečnosti ve dnech 20.–26. srpna 1968. In: *Bezpečnostní aparát, propaganda a pražské jaro. Sborník k mezinárodní konferenci*. Praha: ÚSTR, 2009, s. 125–128, 149–150.

Činnost okupačních jednotek byla od první chvíle přepadení podporována pouze nemalým [malým] počtem příslušníků Stb. Ostatní se postavili většinou proti, případně váhali. Obě tyto skupiny se od akcí okupantů v podstatě distancovaly. Stanovisko většiny pracovníků Stb se stále více vyhrocovalo proti okupantům. Na Veřejné bezpečnosti bylo stanovisko příslušníků i funkcionářů od prvních okamžiků jednoznačné. Rovněž na pomocných složkách se až na výjimky nevyskytly případy kolaborace. Část pracovníků, některých štábních útvarů, která ztratila kontakty se svými náčelníky[,] však je v nečinnosti doma.

Obrovské pracovní vypětí, obětavost a statečnost prokazují v současné době především příslušníci a funkcionáři Veřejné bezpečnosti. Vedle plnění vlastních úkolů probíhá za jejich pomoci konsolidace v ostatních složkách. Veřejná bezpečnost plní se vší rozhodností i úkoly pro stranické a státní orgány.[38] Tak je tomu i u některých útvarů služeb. Zvláště významná je pomoc správy spojení, která se aktivně podílí na udržení provozu čs. rozhlasových stanic a televize a spojovacích prostředků vůbec.[39]

Situace v jednotlivých složkách je uvedena v další části zprávy.

Samotné obsazení budov MV proběhlo takto: Nejdříve, ještě v nočních hodinách, byla zvenčí blokována těžkou technikou i pěšími hlídkami budova MV na Letné.[40] Ve večerních hodinách byla budova obsazena celá a na všech chodbách [byly] rozestavěny silné hlídky. V budově byl internován I. náměstek s. Padrůněk a s. Hošek[41]. V budově mohl zůstat jen dozorčí MV s. Kroh[42]. Přístup k s. Padrůňkovi a s. Hoškovi byl umožněn jen lékařům za přísného dohledu. S. Padrůněk byl zřejmě donucován, aby se podvolil vůli okupantů. Z kusých zpráv, které máme od něho k dispozici[,] a z jednání důstojníků kolem něho je zřejmé, že se tomuto nátlaku nepodvolil. Dnešního dne, kdy měl být převezen do nemocnice[,] k němu již nebyl vpuštěn náš lékař. Podle neprověřených zpráv byl odvezen, snad do Sanopsu.[43] Do internace v budově na Letné byli dne 23. 8. 1968 přivezeni dále s. Formánek[44], s. Jankrle[45] a s. Pešek[46] – funkcionáři HS Stb.[47]

38 Srov. ŽÁČEK, Pavel, ref. 16, s. 173–179, 200–204, 213–219.

39 Podtrženo modrým perem.

40 Srov. ЗДАНОВИЧ, A. A., ref. 35, s. 196.

41 Pplk. RSDr. Jiří Hošek (nar. 1922) byl od 19. 4. do 30. 11. 1968 náčelníkem Sekretariátu ministerstva vnitra ČSSR. Srov. KOUDELKA, František; SUK, Jiří, ref. 19, s. 273–279.

42 Plk. Lubomír Kroh (nar. 1924) byl od 1. 7. 1966 do 14. 4. 1970 náčelníkem odboru zvláštních úkolů MV. Srov. ŽÁČEK, Pavel (ed.). Motáky plukovníka Kroha. Svědectví náčelníka objektu „Letná" o průběhu okupace. In: *Paměť a dějiny*, 2008, č. 3, s. 76.

43 Srov. tamtéž, s. 62–70.

44 Mjr. JUDr. Zdeněk Formánek (nar. 1928) byl od 1. 8. do 1. 11. 1968 zástupcem náčelníka HS-StB a náčelníkem II. správy HS-StB. Srov. KALOUS, Jan; ŽÁČEK, Pavel, ref. 34, s. 250–254.

45 Mjr. JUDr. Jaroslav Jankrle (nar. 1933) byl od 15. 7. do 30. 9. 1968 zástupcem náčelníka HS-StB.

46 Mjr. JUDr. Vladimír Pešek byl členem celoútvarového výboru KSČ při HS-StB.

47 Srov. *Sedm pražských dnů. 21.–27. srpna 1968. Dokumentace*. Praha: Academia, 1990, s. 182; KOUDELKA, Fr.; SUK, Jiří, ref. 19, s. 275–276; ŽÁČEK, Pavel, ref. 42, s. 63, pozn. 3, 65, pozn. 11.

Z ostatních budov je zvenku střežena i [obrněnou] technikou budova v Sadové[48] a v Bartolomějské ulici (Stb)[49], zevnitř budova u Křižovníků, nepříliš silně jsou střeženy zvenku budovy ve Wintrově ulici[50]. Ostatní budovy jsou v podstatě volné.

K situaci v jednotlivých složkách:

ROZVĚDKA

V noci z 20. na 21. 8. [1968] se ujal po dohodě s Šalgovičem vedení bývalý náčelník rozvědky Houska[51] a podle předem vypracovaného seznamu 27 pracovníků izoloval asi 18 pracovníků rozvědky. Odebral jim služební průkazy a poslal je domů. Byli mezi nimi: náčelník rozvědky s. ČADA[52], jeho zástupce s. NOVÁK[53], tři náčelníci odborů, předseda CÚV KSČ a tři další členové předsednictva. Tato akce byla ostře odsouzena kolektivem rozvědky, přesto však 21. 8. [1968] večer Šalgovič potvrdil odvolání ČADY a NOVÁKA a pověřil vedením rozvědky plk. ŽEMLU[54] – dosavadního zástupce.[55] Houska zdůvodňoval svá protizákonná opatření údajnými rozkazy sovětského vojenského velení. Na naléhání řady pracovníků bylo postupně ŽEMLOU, až na ČADU a NOVÁKA [,] propuštění zrušeno. Houska 22. 8. [1968] z rozvědky odešel a údajně je na sovětském ZÚ. Rozvědce velí ŽEMLA. Po jednoznačné reakci všech stranických organizací, které se postavily za ústavní orgány (viz zveřejněné stanovisko[56]), ŽEMLA zaslal pokyn zahraničním rezidenturám, v němž se postavil za prezidenta, vládu a ministra vnitra.[57] Současně je však ve styku se sovětským poradcem na rozvědce (obsah jednání není znám).

Rozkaz ministra vnitra, kterým se ruší protizákonná opatření Šalgoviče na rozvědce, nemohl být dosud plně realizován. Hrozí totiž nebezpečí, že v případě

48 Srov. ЗДАНОВИЧ, A. A., ref. 35, s. 196.

49 Srov. tamtéž, s. 432–434.

50 Srov. tamtéž, s. 438–439.

51 Plk. Josef Houska (1924–1997) byl od 23. 11. 1961 do 31. 7. 1968 (a z vůle aparátu KGB při RM SSSR v noci z 20. na 21. 8. 1968) náčelníkem I. správy MV. Srov. KALOUS, Jan; ŽÁČEK, Pavel, ref. 34, s. 293–303.

52 Mjr./pplk. Miloslav Čech (1929–1989), krycím jménem ČADA, byl od 1. 8. do 15. 12. 1968 zatímně ustanoven náčelníkem I. správy MV. Srov. KALOUS, Jan; ŽÁČEK, Pavel, ref. 34, s. 212–220.

53 Pplk. Jan Paclík (nar. 1924), krycím jménem NOVÁK, byl od 1. 7. 1968 do 30. 4. 1969 1. zástupcem náčelníka I. správy MV.

54 Plk. Zdeněk Žlábek (nar. 1925), krycím jménem ŽEMLA, byl od 1. 6. 1962 zástupcem náčelníka I. správy MV pro nelegální rozvědku, od půlnoci z 20. na 21. 8. až do 27. 8. 1968 byl z vůle představitelů KGB pověřen řízením I. správy MV. Srov. KALOUS, Jan; ŽÁČEK, Pavel, ref. 34, s. 537–544.

55 Srov. tamtéž, s. 540; ŽÁČEK, Pavel, ref. 36, s. 317.

56 Srov. *Sedm pražských dnů*, ref. 47, s. 159.

57 Srov. KALOUS, Jan; ŽÁČEK, Pavel, ref. 34, s. 540–541; KOUDELKA, František; SUK, Jiří, ref. 19, s. 248.

návratu s. ČADY nebo NOVÁKA by došlo k jejich zatčení a totálnímu obsazení budov rozvědky okupačními vojsky.

Zahraniční rezidentury rozvědky se postavily za ústavní orgány a odsoudily okupaci. Z některých rezidentur jsou signalizovány pokusy o verbovky našich občanů.

Jinak je vedení rozvědky pasivní a nemá dosud přímý, oficiální kontakt na vedení MV a vládní orgány. Kolektiv rozvědky je nespokojen [s] touto situací, na druhé straně se však obává údajných výhrůžek sovětských poradců, že jakékoliv akce proti jejich vůli povedou k internaci pracovníků rozvědky. Bez vědomí Žemly jsou ukryty spojovací prostředky mimo objekty rozvědky. Jsou okamžitě použitelné pro náhradní spojení vedení MV.[58]

KONTRAROZVĚDKA

Násilné obsazení ČSSR bylo připravováno dlouhodobě. Již od soboty předcházejícího týdne stála na ruzyňském letišti dvě sovětská letadla (TU) obsazená důstojníky sovětské armády, převlečenými v civilu.[59]

Organizátorem spoluúčasti příslušníků bezpečnosti na přípravě a provedení celé akce byl bývalý náměstek ministra vnitra Šalgovič, který celou svou činnost přikrýval legendou, že jde o akci prováděnou v souhlase s prezidentem republiky a ostatních stranických a státních [sic] orgánů včetně s. Dubčeka[60].

V úterý 20. 8. 1968 odpoledne byly zahájeny konkrétní přípravy na vysazení vojsk na letiště Ruzyně, na obsazení budov klíčového významu v Praze a k provedení internování politických i státních funkcionářů.

Náčelník pohraniční kontroly Doležal[61] zahájil konkrétní opatření na letišti Ruzyně již po 20. hod. večer (paralyzování činnosti posádek čs. letadel, posádky letištní služby, vyklizení letištní plochy, o[b]sazení řídicí věže, zablokování startu a přistávání řádných linek).

K blokování budovy ÚV KSČ, čs. rozhlasu, televize a Ústřední správy spojů, jakož i k internování vedoucích funkcionářů byly připraveny a také použity zvláštní skupiny složené z vybraných příslušníků Stb.

Akce blokování budov ministerstva vnitra, zejména centrály kontrarozvědky v Sadové ulici a ústřední budovy ministerstva na Letné[,] prováděly taktéž vybrané

58 Srov. KAŇÁK, Petr; DVOŘÁKOVÁ, Jiřina; JUROVÁ, Zdeňka. Československá rozvědka a pražské jaro. Praha: ÚSTR, 2016, s. 46–53, 114–118.

59 Srov. BENČÍK, Antonín. *Operace „Dunaj". Vojáci a pražské jaro 1968*. Praha: ÚSD AV ČR, 1994, s. 114, 119–120; DVOŘÁK, Jaroslav. Srpen 1968, části 1, 2. In: *Letectví a kosmonautika*, 1995, č. 18, s. 65–66, č. 19, s. 61–62; srov. ЗДАНОВИЧ, А. А., ref. 35, s. 216; POVOLNÝ, Daniel: *Operace Dunaj. Krvavá odpověď Varšavské smlouvy na pražské jaro 1968*. Praha: Academia, 2018, s. 253–258.

60 Alexander Dubček (1921–1992) byl od 5. 1. 1968 do 17. 4. 1969 prvním tajemníkem ÚV KSČ.

61 Pplk. Jiří Doležal (nar. 1926) byl od 1. 10. 1966 do 1. 3. 1969 náčelníkem 4. oddělení VI. odboru II. správy HS-StB.

skupiny pod vedením Josefa Ripla[62]a Miloslava Milaty[63]. Tyto skupiny zahájily svou činnost již kolem 22. hodiny.

Vedoucí funkcionáři kontrarozvědky, kteří ještě pracovali v budově (ss. Jankrle, Formánek a Prokop[64])[,] byli izolováni. Ostatní pracovníci centrály Stb, kteří byli v průběhu noci vyrozuměni a dostavili se na pracoviště[,] byli spádem událostí značně dezorientováni. Někteří odmítali plnit vydávané rozkazy. Do čela[65] […][66] nezákonného[67][…][68] postupu některých stávajících funkcionářů se postavil CÚV KSČ.

Na centrále ministerstva vnitra byli po příchodu do zaměstnání internováni v ranních hodinách soudruzi Padrůněk a Hošek.[69]

Současná situace v řadách pracovníků Stb na centrále je značně nepřehledná. Je to způsobeno na jedné straně přítomností pracovníků NKVD[70] [KGB], kteří některé akce přímo řídí, ale i existenčními obavami některých pracovníků Stb.

Zdá se však, že převážná část pracovníků HS Stb se podřizuje legitimním služebním představitelům a uznává jen zákonné představitele strany a vlády. Je však zjištěno, že několik jednotlivců je mimo objekt[,] a nelze vyloučit, že plní úkoly pro okupanty.

Rozkazem ministra vnitra bylo jmenováno náhradní vedení II. správy HS Stb, které plní pokyny náčelníka HS Stb s plk. Hrubého[71]. V budově HS Stb se 26. 8. [19]68 dopoledne uskutečnilo jednání zastupujícího náčelníka II. správy s. pplk. Hlaváčka[72] s pracovníky sovětské státní bezpečnosti. Tito pracovníci mu sdělili, že uzavírají budovu, pracovníci nesmějí opustit objekt a ani použít služebních vozidel. Náčelník II. správy se kategoricky při tomto jednání postavil za ústavní orgány, odmítl plnit

62 Pplk. Josef Ripl (1923–1984) byl od 1. 9. 1964 do 24. 8. 1968 zástupcem náčelníka II. správy HS-StB.

63 Pplk. Miloslav Milata (nar. 1927) byl od 15. 8. 1962 náčelníkem Správy kádrů (od 15. 3. 1966 Kádrové a organizační správy) MV, 19. 9. 1968 byl odvolán (24. 8. 1968 byl dočasně pověřen vedením KOS MV pplk. Josef Kobes).

64 Pravděpodobně kpt. Stanislav Prokop (nar. 1925). Srov. ŽÁČEK, Pavel, ref. 37, s. 150.

65 Škrtnuto modrým perem.

66 Modrým perem dopsáno: *Proti.*

67 Škrtnuto modrým perem.

68 Modrým perem dopsáno: *mu.*

69 Srov. ŽÁČEK, Pavel, ref. 42, s. 63–65.

70 Nešlo o příslušníky Lidového komisariátu vnitřních věcí (NKVD) SSSR, jehož existence byla ukončena reorganizací v březnu 1946, ale zjevně o příslušníky kontrarozvědné II. hlavní správy KGB při RM SSSR. Srov. ŽÁČEK, Pavel, ref. 36, s. 309.

71 Plk. JUDr. Josef Hrubý (nar. 1923) byl od 15. 7. do 30. 9. 1968 náčelníkem Hlavní správy Státní bezpečnosti (HS-StB). Srov. KALOUS, Jan; ŽÁČEK, Pavel, ref. 34, s. 311–315.

72 Pplk. RSDr. Vítězslav Hlaváček (nar. 1928) byl od 25. 8 do 20. 9. 1968 (1. 4. 1969) pověřeným náčelníkem II. správy HS-StB. Srov. KALOUS, Jan; ŽÁČEK, Pavel, ref. 34, s. 279–283.

jakékoliv rozkazy okupantů a požádal o odstranění všech překážek, které narušují činnost centrálního aparátu Stb.[73]

Na území Prahy se nachází větší počet orgánů HS KGB[74] z Moskvy. Podle získaných informací přijeli do ČSSR již 20. 8. [19]68 jako turisté (jednalo se o 16–18 plně obsazených aut Volga). Dne 21. 8. [19]68 řídili tito pracovníci ze zastupitelského úřadu [SSSR] ve spolupráci s dosavadními poradci Muchinem[75] a Běloturkinem akce proti ÚV KSČ, Ústřední správě spojů, rozhlasu a televizi a zneužili přitom i pracovníky HS Stb.

Někteří pracovníci KGB, kteří se nachází v Praze[,] působili již dříve na území ČSSR jako poradci MV (Molčanov, bývalý poradce na rozvědce). V Praze se rovněž nachází náčelník vyšetřování KGB z Moskvy.[76]

VEŘEJNÁ BEZPEČNOST

Z hlediska Veřejné bezpečnosti měla značný význam prohlášení služebního vedení a Celoútvarového výboru KSČ na Hlavní správě VB.[77]

Současnou situaci je možno hodnotit jako jednoznačný nesouhlas příslušníků VB s okupací, projevující se aktivním odporem a u uniformovaných příslušníků i statečným a neohroženým postojem a výkonem služby na veřejných místech, kdy zachraňují zadržené občany z rukou okupantů.

Za současných mimořádných podmínek je velmi ztíženo plnění všech úkolů Veřejné bezpečnosti a zejména v noci je znemožňováno i střelbou po hlídkách VB. V jednáních náčelníků VB s okupačními veliteli jsou jejich požadavky soustavně odmítány (společné hlídky, stravování, svodky o situaci apod.).[78]

OSTATNÍ SLOŽKY

Ani u ostatních složek nejsou v postojích lidí nějaké problémy. Z hlediska zákonnosti je závažné rozhodnutí správy nápravných opatření [zařízení], že do vyšetřovacích věznic nebude přijat žádný občan, který by tam byl dodán sovětskými bezpečnostními orgány nebo některými pracovníky naší Státní bezpečnosti[,] pokud by šlo o případy odporu našich občanů proti okupantům.[79]

---

73 Srov. ŽÁČEK, Pavel, ref. 37, s. 133.

74 Hlavními správami KGB při RM SSSR byly pouze I. (rozvědná) a II. (kontrarozvědná) HS-KGB. Srov. ŽÁČEK, Pavel, ref. 36, s. 309.

75 Pplk. Michail Borisovič Muchin, jeden ze sovětských kontrarozvědných zmocněnců (poradců) při II. správě HS-StB.

76 V rámci operačního týmu KGB při RM SSSR v Praze působil plk. Žukov, pravděpodobně náčelník Správy vyšetřování KGB Moskevské oblasti RSFSR. Srov. ŽÁČEK, Pavel, ref. 36, s. 322.

77 Srov. KOUDELKA, František; SUK, Jiří, ref. 19, s. 224, 225–226.

78 Srov. KOUDELKA, František; SUK, Jiří, ref. 19, s. 258–261.

79 Srov. ABS, f. ÚZK, sign. 01-1/XXXII, hlášení správy Sboru nápravné výchovy Sekretariátu ministra vnitra, 28. 8. 1968.

NÁVRHY NA OPATŘENÍ

1/ Důrazně požádat sovětské okupační úřady o:
a) okamžité uvolnění budov MV
b) o uvolnění všech internovaných pracovníků MV
c) o převezení I. náměstka s. Padrůňka, který je vážně nemocen[,] do některé z našich nemocnic

2/ Důrazně požádat sovětská oficiální místa, aby přestala zneužívat pracovníků čsl. bezpečnosti pro zájmy okupačních jednotek; tito pracovníci jsou donucováni k trestné činnosti proti svému státu.

Upozornit zejména na činnost sovětských poradců a ostatních pracovníků sovětské bezpečnostní služby, která je v příkrém rozporu se zájmy čsl. státu a u poradců s dohodami mezi ministerstvem vnitra s KGB.[80]

Poznámka: Podle neprověřené zprávy z 18. hodiny byla obsazena zcela čsl. rozvědka.

Zdroje

ABS, f. Ústřední zpracovatelská komise MV ČSSR, sign. 01-1/XXXVI, č. l. 10/1–8, zpráva o situaci na ministerstvu vnitra a jeho jednotlivých složkách, 26. 8. 1968, strojopis, 8 s.

Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Sb. Komise vlády ČSFR, A 511, dokument č. 1/4, VLÁDA ČESKOSLOVENSKÉ REPUBLIKY, PŘEDSEDNICTVO NÁRODNÍHO SHROMÁŽDĚNÍ, 26. 8. 1968, strojopis, 8 s.

Dokument č. 2
1968, 27. srpna – Praha. Informace [Studijního ústavu MV] pro ministra vnitra Josefa Pavla o bezpečnostní situaci v Československé socialistické republice

Zpráva se snaží převážně popisem jednotlivých případů, událostí charakterizovat bezpečnostní situaci[,] ke které došlo zhruba ve dnech 25.–27. srpna 1968. Je třeba vidět, že vzhledem k narušenému spojení jak s krajskými správami SNB, tak i s některými útvary centrály nejde o zprávu[,] která by danou situaci charakterizovala co nejobjektivněji.

80 Srov. SIVOŠ, Jerguš; ŽÁČEK, Pavel (eds.). Spolupráca KGB ZSSR a ministerstva vnútra ČSSR na najvyššej úrovni. Edícia dohôd o vzájomnej čs.-sovietskej štátobezpečnostnej súčinnosti, 1958–1989. In: *Paměť a dějiny*, 2009, č. 2, s. 84–85.

Státobezpečnostní problematika

Po rozhlasovém oznámení o odletu prezidenta republiky s. Svobody[81] do Moskvy[82] část veřejnosti projevila obavu, aby to tam s ním nedopadlo jako se s. Gottwaldem[83] v roce 1953.[84] Další část věří, že dojde k dohodě při řešení naší současné krize.

Dne 25. 8. [1968] v 9.00 hod. požádal pracovník KS SNB Hradec Králové o prověření příjezdu dvou západoněmeckých občanů, kteří jsou ubytováni v hotelu v Hradci Králové a nemají v pořádku cestovní doklady. Vzhledem k tomu, že [na] KS SNB Hradec Králové nevěděli[,] kdy cizinci přicestovali, byl dán pokyn, aby s nimi pohovořili a vyslechli je k době přechodu OPK Rozvadov. Současně byl dán pokyn na OPK Rozvadov a na Správu pasů a víz k prověrce jejich příchodu.

Jednalo se o osoby Wudel Egin [Egon?], nar. 8. 5. 1932 v NSR[,] a Majcherczyk Richard, nar. 24. 2. 1929 v NSR. Protože prověrkou nebyl prověřen jejich příjezd do ČSSR, byla tato skutečnost oznámena na KS SNB Hradec Králové, odkud však bylo sděleno, že při pohovoru uvedení cizinci přiznali, že jsou polští rozvědčíci.

K této zprávě sděluje KS SNB Hradec Králové, že vypracovává zvláštní podrobnou informaci, kterou spolu s fotodokumentací – zejména pasů – zasílá zvláštním kurýrem.

Noc z 25. 8. [1968] v Severočeském kraji proběhla klidně bez rušivých jevů. Přes hraniční přechody Moldava, Mísek, Černý potok pokračovaly transporty vojsk Varšavské smlouvy na naše území.

V okrese Ústí n/Labem došlo dne 25. 8. [1968] ve 24.00 hod. k obsazení zabezpečovací roty KS SNB příslušníky sovětské armády. Střeží vchody do budovy objektu, propouští pouze velitelský Gaz kpt. Lehara [Lehár][85]. Do objektu jednotka nevstoupila.[86]

Dne 22. 8. [1968] ve večerních hodinách okolo 21.15 hod. ve Východoslovenském kraji v Rožňavě začali sovětští vojáci z přesně nezjištěných příčin střelbu z kombinovaných zbraní do interhotelu KRAS, přičemž vznikl požár. Při střelbě byl zraněn Viktor Simon, nar. 5. 5. 1927, bytem Rožňava, Mírová ul.

Po této střelbě opustila sovětská vojska okolí hotelu KRAS. Ve 23.00 hod. obklíčili vojáci a tanky s obrněnými vozidly budovu OVB. Vyrazili zadní vchod budovy

81 Ludvík Svoboda (1895–1979) byl v letech 1968–1976 členem předsednictva ÚV KSČ a v letech 1968–1975 prezidentem ČSSR. K jeho roli srov. BENČÍK, Antonín. Ludvík Svoboda a srpen 1968. In: *Soudobé dějiny*, 1993, č. 1, s. 26–38.

82 Srov. *Sedm pražských dnů*, ref. 47, s. 142, 143.

83 Klement Gottwald (1896–1953) byl v letech 1929–1953 předsedou KSČ a generálním tajemníkem ÚV KSČ, 1946–1948 předsedou vlády ČSR, 1948–1953 prezidentem ČSR.

84 Klement Gottwald zemřel 14. 3. 1953, krátce po návratu z pohřbu J. V. Stalina v Moskvě († 5. 3. 1953).

85 Kpt. Adolf Lehár (nar. 1939) byl pověřeným velitelem zabezpečovací roty KS SNB Ústí nad Labem.

86 Srov. ŽÁČEK, Pavel, ref. 37, s. 154.

a přišli na útvar. Zde příslušníky soustředili do kanceláře náčelníka OVB a začali je odzbrojovat. Poté se spojili se správou VB Košice, kde byl u telefonu sovětský důstojník, který vyzval velitele sovětského vojska v Rožňavě, který akci řídil, aby přišel k telefonu. Po pohovoru vrátili zbraně příslušníkům a sovětští vojáci z útvaru odešli do hotelu KRAS.

V posledních dnech se bezpečnostní opatření v Košickém kraji ze strany sovětských vojsk přiostřila. Sovětští vojáci sebrali na OV KSS čtyři kusy samopalů od milice [Lidové milice], zablokovali jim radiopřijímače, přerušili v celém okrese telefonické spojení.[87]

Dne 22. 8. [1968] byl na OPK Rozvadov zadržen pro ilegální přechod Bartoníček Jaroslav, nar. 12. 1. 1947, Hradec Králové, přechodně bytem Praha, Thunovská 192/27, příslušník ministerstva vnitra z místního oddělení VB Praha 1, Malá Strana.

Doznal, že chtěl uprchnout do NSR. Uvedl, že je lepší být v NSR[,] nežli se nechat zastřelit v Praze okupační armádou. Byl ozbrojen pistolí a dvěma zásobníky. Dále byly u něj nalezeny seznamy se jmény osob a automobilů určené jen pro vnitřní potřebu VB.

Celá situace byla filmována z území NSR a pozorována několika desítkami osob, které neustále stojí přímo na hranicích. Jmenovaný byl předán orgánům vyšetřovacího odboru správy Státní bezpečnosti Plzeň.[88]

V Mělníku v noci 26. 8. [1968] došlo k pokusu o odstranění ruského tanku umístěného na pomníku. Organizátory tohoto činu byli někteří mladí lidé, také recidivistů [recidivisté], v počtu asi 60 osob. Měli k dispozici nákladní auto, avšak od svého záměru upustili po jednání s příslušníky VB. Naproti tomu došlo k odstranění jednoho polského pomníku. U busty polského generála Karola Swierczevskiho[89] převázali obličej černým suknem.

V táboře Bytíz po vzpouře vězňů dochází postupně k normalizaci a je předpoklad, že se nikomu z vězňů nepodařilo uprchnout.[90]

Podle informace Ústřední celní správy dostavili se 26. 8. [1968] v odpoledních hodinách na OPK Komárno-silnici maďarští orgánové, obsadili OPK, celníky poslali domů a od náčelníka OPK požadovali odvolání tří pracovníků OPK (jména nezjištěna) jako nespolehlivých. Když byli náčelníkem OPK mjr. Janoušem[91] odmítnuti, odvezli tři pracovníky OPK a tři celní orgány do MLR.

Dne 27. 8. [1968] ve 13.40 hod. bylo hlášeno, že OPK Cheb, Vojtanov, Rozvadov, Mikulov, Har[r]achov, Folmava jsou obsazeny sovětskou armádou.

87 Srov. ŽÁČEK, Pavel, ref. 37, s. 154–155.

88 Srov. ŽÁČEK, Pavel, ref. 37, s. 153.

89 Generál Karol Świerczewski (1897–1947), sovětský komunista, polský komunistický funkcionář a ministr obrany.

90 Srov. ŽÁČEK, Pavel, ref. 37, s. 152–153.

91 Mjr. František Janouš (nar. 1926) byl od 1. 2. 1968 do 7. 9. 1971 náčelníkem OPK Komárno S-StB Bratislava.

Celkově podle hlášení podřízených složek VKR, které po celou dobu pracovaly a pracují v intencích rozkazů prezidenta republiky[92], náčelníka Hlavní správy Státní bezpečnosti a MNO, nebyly v ČSLA zjištěny žádné vážnější mimořádné události, které by měly souvislost s činností vojenské kontrarozvědky.

Z problematiky vízových cizinců uvádím[e], že ve Vídni zintenzivnila činnost IRO (International refuge[e]s organisation) – uprchlická organizace, která je známá z působení po roce 1948.

Večer dne 26. 8. [1968] jezdilo po Praze-Letné západoněmecké auto (Volkswagen-Station) pozn. zn. TÜ-NX-34 s tříčlennou posádkou, která rozhazovala letáky s textem: „Co je s Krieglem – je podezření, že byl fyzicky likvidován."[93]

Dne 27. 8. [1968] ve 13.30 hod. byla opět obklíčena budova Ministerstva vnitra Praha-Letná sovětskou armádou. Do budovy vešlo pět důstojníků s tím, že chtějí v objektu MV vyhradit dvě místnosti do doby[,] pokud nebude provedeno vyhlášení vlády a prezidenta republiky.

Na závěr této části zprávy ještě k situaci na II. správě Hlavní správy Státní bezpečnosti.

a) Nálada mezi příslušníky celé správy je v podstatě dobrá. Přesto dává náčelník II. správy pokyn všem náčelníkům odborů, aby všichni příslušníci v pracovní době setrvali na svých pracovištích a plnili své úkoly podle vydaných rozkazů. Jinak zůstává v platnosti – mimo pracovní dobu – 30% pohotovost a pro zbytek příslušníků plná dosažitelnost.
b) 27. 8. [1968] v ranních hodinách sdělil s. Nazarov[94] (podle požadavku vedení II. správy z večera dne 26. 8.), že je možné používat šifrového spojení, že je uvolněn výjezd služebních vozidel z objektu[,] a zároveň vrátil klíče od trezoru soudruha Jankrleho.
c) Dne 27. 8. [1968] vzneslo vedení II. správy opětovný požadavek, aby byli propuštěni internovaní soudruzi Formánek, Jankrle, Pešek a další. K tomuto požadavku sdělil s. Běloturkin, že soudruh Nazarov odjel speciálně tuto otázku projednat (neuvedl však kam). Dále sdělil, že internovaní soudruzi jsou v pořádku a že není třeba mít o ně žádné obavy.
d) Náčelník HS StB plk. Dr. Hrubý svolal dne 27. 8. [1968] vedení II., III., IV. správy a statisticko-evidenčního odboru HS StB, VI. správy MV a CÚV KSČ.
   Na poradě projednal současnou situaci a uložil tyto úkoly:
   – navázat kontakt s agenturou[,]
   – věnovat pozornost na území ČSSR se nacházejícím vízovým cizincům nám známým nepřátelskou činností[,]
   – věnovat pozornost ambasádám a kádrovým rozvědčíkům[,]

92 Srov. *Sedm pražských dnů*, ref. 47, s. 106–107.

93 Srov. ŽÁČEK, Pavel, ref. 37, s. 156.

94 Plk. Jevgenij Grigorjevič Nazarov, sovětský zmocněnec (poradce) při Hlavní správě Státní bezpečnosti; jeho kancelář se nacházela v budově HS-StB v Sadové ulici, Praha 6.

– pokračovat v rozpracování případů podezření ze špionáže.

Všechna tato opatření se mají provádět s cílem

– zabránění jakéhokoli druhu provokací proti okupačním jednotkám a plnění přijatých dohod při jednání naší delegace v Moskvě[95] a tak znemožnění nových zásahů z jejich strany,
– ochrana našich občanů před nezákonnými zásahy z jakékoli strany.

Náčelníku správy Státní bezpečnosti Praha bylo uloženo plnit tyto úkoly v úzké součinnosti a koordinaci s náčelníkem městské správy Veřejné bezpečnosti Praha.[96]

K problematice Veřejné bezpečnosti

Hlavní správa Veřejné bezpečnosti má v poslední době omezený přehled o situaci v trestné činnosti na území ČSSR. S některými správami VB bylo omezené a v poslední době naprosto přerušené spojení po služebních pojítkách ministerstva vnitra.

Pokud byly hlášeny jednotlivé případy trestné činnosti, byl zaznamenán pokles trestných činů ve srovnání se dny před obsazením ČSSR. Zejména klesly případy násilné trestné činnosti a nebyl hlášen ani jediný případ útoku na příslušníky VB. Mezi hlášenými případy trestné činnosti převládala trestná činnost majetková. Zesílila součinnost občanů s orgány Veřejné bezpečnosti při objasňování trestné činnosti.

Ze závažnějších věcí bylo v posledních třech dnech hlášeno:

– dne 24. 8. [1968] v nočních hodinách se neznámý pachatel vloupal do místnosti MNV Novosedly, okr. Břeclav, kde byly odcizeny 3 malorážky;
– dne 25. 8. [1968] kolem 01.00 hod. byl přepaden člen závodní stráže n. p. C[h]irana v Chotuticích, okr. Kolín[,] třemi neznámými muži. Jeden z nich byl ozbrojen samopalem, kterým si vynutil vstup do závodu, kde se pak všichni tři střechou vloupali do skladu zbraní LM, kde odcizili 10–12 kusů samopalů, 2 kulomety a veškeré náboje. Dne 27. 8. byli pachatelé tohoto vloupání okresním oddělením VB v Kolíně zadrženi;
– dne 27. 8. [1968] odcizila zaměstnankyně poštovního úřadu Ostrava-Kunčice Renata Sztursová, nar. 1952, 100.000,– Kčs na hotovosti na uvedeném poštovním úřadě. Jmenovaná nebyla dosud dopadena, bylo po ní vyhlášeno celostátní pátrání.

Na úseku hospodářské trestné činnosti nebyl Hlavní správě Veřejné bezpečnosti hlášen žádný případ trestné činnosti.

V poslední době značně stoupl počet případů pokusů nebo dokonaného nedovoleného překročení státních hranic do Rakouska.

95 Srov. *Sedm pražských dnů*, ref. 47, s. 297–299.

96 Srov. ŽÁČEK, Pavel, ref. 37, s. 156–157.

Příslušníky okupačních jednotek byla zaviněna řada dopravních nehod. Není dosud přesný přehled o počtu osob, které byly v různých souvislostech příslušníky okupačních vojsk zastřeleny nebo zraněny.[97]

Morálně-politický stav příslušníků Veřejné bezpečnosti je velmi dobrý. V prvých dnech obsazení ČSSR byla na většině útvarů vyhlášena pohotovost I. stupně, později 50% pohotovost.

Navzdory ztíženým služebním podmínkám byl výkon služby na výtečné úrovni.[98]

Na území Městské správy VB Praha byl výkon služby od doby příchodu okupačních vojsk značně omezen zvláště v noční době, kdy okupační vojenské hlídky střílely po pěších i motorizovaných hlídkách VB. V poslední době bylo hlášeno více případů krádeží vloupáním do obchodů, restaurací, stánků PNS a hlavně krádeží vloupáním [–] např. [na] vykradení prodejny tabáku na Václavské náměstí a krádeže vloupáním do prodejny Tuzex se podíleli i okupační vojáci.

Zdroje

ABS, f. Ústřední zpracovatelská komise MV ČSSR, sign. 01-1/XXXVI, č. l. 12/1–8, informace pro soudruha ministra o bezpečnostní situaci v Československé socialistické republice, strojopis, 8 s.

ABS, f. Studijní ústav MV (A 1), inv. j. 535, informace pro soudruha ministra o bezpečnostní situaci v Československé socialistické republice, strojopis, 8 s.

Dokument č. 3
1968, 28. srpna – Praha. Zpráva Studijního ústavu MV o činnosti ministerstva vnitra a jeho výkonného aparátu v období od 20. do 28. srpna 1968, čj. SU-008/01-68

I.

V období před obsazením ČSSR vojsky pěti států Varšavské smlouvy vrcholilo v celém resortu ministerstva vnitra, zejména na úrovni řídicích orgánů a v celém centrálním aparátu, období usilovné práce na zpracování vlastního akčního plánu ministerstva v intencích směrnic a úkolů vyplývajících z akčního programu strany

97 Srov. *Sedm pražských dnů*, ref. 47, s. 162, 188, 222, 272; CIGÁNEK, František (ed.). *Národní shromáždění 21.–28. srpna 1968.* Prameny k dějinám československé krize v letech 1968–1970. Díl 3/2. Brno: Doplněk, 1995, s. 182; ŽÁČEK, Pavel. Odškodnění poškozených v širších souvislostech. In: FAJMON, Hynek (ed.). *Sovětská okupace Československa a její oběti*. Brno: CDK, 2005, s. 99; BÁRTA, Milan. Oběti vojsk Varšavské smlouvy v roce 1968. In: *Bezpečnostní aparát, propaganda a pražské jaro*, ref. 37, s. 181–189.

98 Srov. KOUDELKA, František; SUK, Jiří, ref. 19, s. 261.

a z pracovního plánu vlády.[99] Dne 20. srpna 1968 byl návrh akčního plánu ministerstva vnitra[100], schválený kolegiem ministra[101], spolu s důvodovou zprávou a samostatnými akčními plány československé rozvědky[102] a československé kontrarozvědky[103] již rozeslán předsednictvu ÚV KSČ, bezpečnostnímu a brannému výboru Národního shromáždění a jednotlivým členům vlády.

Práce na akčním plánu ministerstva vnitra dospěly tak do stadia těsně před schválením nejvyššími orgány naší strany a vlády. Zároveň vedení ministerstva vnitra připravilo všechny potřebné kádrové, materiální i organizační podmínky k postupné realizaci hlavních úkolů svého akčního plánu. Při centrální komisi pro řízení prací na akčním plánu MV byly ustaveny a začaly pracovat jednotlivé komise, které mají řešit koncepčně realizaci jednotlivých hlavních úkolů akčního plánu ministerstva na všech stupních řízení v souladu s připravovanými změnami státoprávního charakteru, zejména z hlediska federálního modelu státu.[104]

Příslušné komise začaly v duchu akčního programu naší strany konkrétně řešit otázky kádrové očisty Sboru národní bezpečnosti zvláště od těch příslušníků, kteří se bezprostředně podíleli nebo nesli přímou odpovědnost za nezákonné postupy a metody padesátých let. V intencích zásad, že musí být pro práci bezpečnostních složek v příštím období organizačně i právně zajištěna důsledná kontrola ministerstva vnitra ze strany stranických, ústavních a vládních orgánů, přistoupilo vedení MV k zajišťování jednoho z hlavních úkolů, a to k nutné delimitaci mezi složkami Veřejné bezpečnosti a Státní bezpečnosti včetně jejich výstavby jako organizačně samostatných složek.

Analýza kvalifikační struktury Sboru národní bezpečnosti, zvláště na úseku náčelnických a řídících kádrů[,] ukázala jako jeden z dalších hlavních úkolů řešení problému postupného obsazování vedoucích funkcí na všech stupních řízení kvalifikovanými lidmi s požadovanými odbornými znalostmi i praktickými zkušenostmi. V souladu s těmito požadavky začaly být řešeny i otázky zabezpečení náboru dostatečných počtů nových příslušníků, zejména však pro úsek Veřejné bezpečnosti.

Operativními opatřeními v posledních měsících byl do značné míry konsolidován úsek vlastního odborného školství MV i nástupních škol MV a připraveny tak

99 Srov. ŽÁČEK, Pavel, ref. 16, s. 18–29; KOUDELKA, František; SUK, Jiří, ref. 19, s. 209–211.

100 Srov. tamtéž, s. 111–123; https://www.ustrcr.cz/data/pdf/rozkazy/rmv1968/rmv42.pdf [cit. 2018-08-01].

101 Srov. dokument dostupný z: https://www.ustrcr.cz/data/pdf/projekty/srpen1968/vedeni-mv/akcni-plan-680530.pdf [cit. 2018-08-01].

102 Srov. dokument dostupný z: https://www.ustrcr.cz/data/pdf/rozkazy/rmv1968/rmv42.pdf, příloha č. 2 [cit. 2018-08-01].

103 Srov. tamtéž, příloha č. 3.

104 Srov. ŽATKULIAK, Jozef (ed.). *Federalizácia československého štátu 1968–1970. Vznik česko-slovenskej federácie 1968.* Prameny k dějinám československé krize v letech 1967–1970. Díl 5/1. Brno: Doplněk, 1996.

od 1. září t. r. podmínky k plynulejšímu zajišťování odborné přípravy nově nastupujících příslušníků i k vytváření vlastních kvalifikovaných kádrových záloh.

V souladu s dalším požadavkem akčního programu strany odstranit přílišnou koncentraci moci v jednom resortu bylo přistoupeno k realizaci úkolů souvisejících s přesunutím určených správních agend buď z bezpečnostních úseků na civilní v rámci resortu MV[,] nebo vůbec mimo resort. Byly plněny úkoly spojené s převedením Sboru nápravné výchovy k ministerstvu spravedlnosti.[105]

Hlavním cílem všech připravovaných a započatých změn a prací v rámci resortu ministerstva vnitra bylo a je zajistit v duchu akčního programu strany všechny určené potřebné bezpečnostní funkce státu, vytvářet záruky pro všestranné uplatňování základních práv a svobod občanů, napomáhat na příslušných úsecích – zvláště na úseku ochrany a zajištění veřejného pořádku – k dalšímu rozvoji práce národních výborů, ke zlepšování služeb občanům a ke zkvalitňování vnitřní správy státu.

Tento velmi stručný přehled úkolů práce MV v posledním období těžko vyjádří obětavost a vypjaté pracovní úsilí naprosté většiny pracovníků zvláště na úseku centrálního aparátu a jednotlivých stupních řízení všech složek MV v posledních měsících. A to práce v podmínkách, kdy vzhledem k nutnému objasňování chyb, nedostatků i nezákonností z padesátých let pracovali příslušníci Sboru národní bezpečnosti v objektivně nepříznivé atmosféře veřejného mínění. Chápali tuto atmosféru jako nutný důsledek minulých chyb bezpečnostního aparátu, zvláště přímé účasti části aparátu Státní bezpečnosti na nezákonnostech padesátých let. Připravovali všechny potřebné podmínky a předpoklady pro to, aby poctivou prací celého resortu a plněním správně vytčených úkolů ve službách dalšího rozvoje naší socialistické společnosti získávali veřejné mínění na svou stranu.

II.

Z poznatků, které se zatím podařilo získat o činnosti ministerstva vnitra a jeho výkonného aparátu[,] vyplývá, že obsazení území ČSSR bylo dlouhodobě připravováno, [byli] vybíráni spolehliví lidé, zpracovávány plány činnosti směřující k nerušenému ovládnutí letiště Ruzyně, k plynulému přistávacímu manévru a současnému obsazení a blokování politických, správních a telekomunikačních center v Praze.[106]

Z vypracovaných hlášení vedoucích funkcionářů složek MV je jasné, že útvary SNB a zejména Stb měly se stát jedním z hlavních nástrojů, které měly paralyzovat akceschopnost centrálních orgánů strany a vlády a internováním vedoucích funkcionářů, obsazením centrálních telekomunikačních central a spojovacích uzlů, obsazením a blokováním centrálních budov znemožnit organizovanou činnost, která by nebyla v souladu s cílem provést obsazení překvapivě a maximálně rychle.[107]

105 Srov. TOMEK, Prokop. *Dvě studie o československém vězeňství 1948–1989*. Sešity 3. Praha: ÚDV, 2000, s. 20–21.

106 Srov. dokument č. 1.

107 Srov. KOUDELKA, František; SUK, Jiří, ref. 19, s. 232–234, 241–244, 245–271.

I když nelze dosud provést konfrontaci připravených plánů se skutečným průběhem jejich realizace, lze s naprostou jistotou tvrdit, že odmítavý postoj pracovníků MV[,] a to jak Státní bezpečnosti[,] tak zejména Veřejné bezpečnosti[,] nedovolil realizovat ve stanovených časových termínech a v potřebném rozsahu zamýšlené cíle. Je mimo jakoukoliv pochybnost, že hlavními strůjci opatření směřující[ch] k úspěšnému zajištění obsazení území republiky a ovládnutí politických a správních center v hlavním městě Praze byli sovětští poradci, jmenovitě generál Kotov[108] a plukovník Nazarov. Jejich hlavním pomocníkem se stal býv. náměstek MV plukovník Šalgovič, který kolem sebe soustředil několik dřívějších funkcionářů MV, kteří byli nedávno zproštěni služby,[109] a využil některé „spolehlivé"[110] funkcionáře, zejména ze Státní bezpečnosti.

Podle písemných materiálů, které má MV k dispozici, bylo obsazení vojsky Varšavské smlouvy připravováno několik týdnů. O tom svědčí tyto skutečnosti:

- několik týdnů před okupací byla v ČSSR legálně i nelegálně skupina některých vedoucích pracovníků, zejména sovětské a východoněmecké rozvědky,
- některými bývalými vedoucími funkcionáři MV, kteří byli zproštěni výkonu služby[,] byl udržován pravidelný kontakt se sovětskými poradci a sovětským velvyslanectvím,
- pod rouškou turistů byl do ČSSR přesunut celý štáb pracovníků sovětské kontrarozvědky,
- několik dnů před okupací přijeli do ČSSR další pracovníci bezpečnostní služby, mezi nimi poradci, kteří dříve působili v ČSSR; všichni přijeli jako turisté.

Těsně před obsazením se intenzita přípravy dále zesílila. Dne 20. 8. 1968 byly uvedeny do pohotovosti některé vybrané skupiny pracovníků Stb, které zajišťovaly přistání na letišti, obsazení ÚV KSČ, obsazení rozhlasu, televize, budovy MV apod. Do těchto skupin však byli zařazeni i někteří řadoví příslušníci Stb, kteří nevěděli[,] o jaké akce jde. Všem bylo oznámeno, že akce se provádějí se souhlasem prezidenta a prvního tajemníka. Tyto akce osobně řídil plukovník Šalgovič.[111]

108 Genmjr. Michail Grigorjevič Kotov, vedoucí zastoupení KGB při Ministerstvu vnitra ČSSR a hlavní sovětský zmocněnec, byl nejprve podřízen 11. odboru KGB (spojení s bezpečnostním aparátem států socialistického bloku) při RM SSSR a posléze I. HS-KGB, kam se 24. 7. 1968 z rozhodnutí politického byra ÚV KSSS 11. odbor přesunul, zjevně v rámci příprav k zahájení bojové operace DUNAJ. Srov. ŽÁČEK, Pavel: The KGB and the Czechoslovak State Security Apparatus in August 1968. In: *The Journal of Slavic Military Studies*, 2016, č. 4, s. 627, pozn. 4; PETROV, Nikita. The KGB and the Czechoslovak Crisis of 1968: Preconditions for the Soviet Invasion and Occupation of Czechoslovakia. In: BISCHOF, Günter; KARNER, Stefan; RUGGENTHALER, Peter (eds.). *The Prague Spring and the Warsaw Pact Invasion of Czechoslovakia in 1968*. Plymouth: Lexington Books, 2010, s. 148.

109 Viz pozn. 16.

110 Uvozovky jsou doplněny rukou.

111 Srov. dokument č. 1.

Opatření, která byla provedena k obsazení a blokování řídicích a státních center v hlavním městě[,] byla podporována jen menšími skupinami pracovníků Stb a jen opravdu jednotlivci z ostatních složek MV. Drtivá většina spoluúčast odmítala anebo váhala.

Na Veřejné bezpečnosti bylo stanovisko příslušníků i funkcionářů od prvních okamžiků jednoznačné, jednotky VB odmítaly spolupracovat s cizími vojsky a samozvanými funkcionáři. Veřejná bezpečnost plnila se vší rozhodností úkoly spojené se zajišťováním veřejného pořádku a navíc i rozsáhlé úkoly pro stranické a státní orgány. Obdobně tomu bylo i u některých útvarů služeb. Zvlášť významně zasáhli i pracovníci správy spojení MV, kteří se aktivně a s obrovským pracovním vypětím podíleli na udržování provozu čs. rozhlasových stanic a televize a spojovacích prostředků vůbec.[112]

Situace v bezpečnostních sborech v jednotlivých krajích je velmi dobrá. Příslušníci SNB v drtivé většině stojí jednoznačně za prohlášením prezidenta republiky s. Svobody[113], vlády ČSSR.[114] Pokusy o realizování spolupráce s cizími vojsky byly odmítnuty s tím, že se řídí zákony ČSSR a pokyny vládních činitelů republiky. Svá stanoviska vyhlašují spontánně v masových komunikačních prostředcích.[115] Ve veřejnosti jsou tato prohlášení přijímána kladně a autorita bezpečnostních sborů, zejména však VB, se upevňuje.[116]

III.

Situace na jednotlivých úsecích činnosti výkonného aparátu MV

1) Čs. rozvědka

V časných ranních hodinách dne 21. srpna t. r. dostavil se do hlavní budovy čs. rozvědky její bývalý náčelník plk. Josef Houska a ujal se řízení všech akcí na rozvědce. Akce řídil ve spolupráci s tzv. operačním štábem, sestávajícím z pěti pracovníků rozvědky. Pracovníci rozvědky, přicházející na svá pracoviště okolo třetí hodiny ranní, byli vpouštěni do budovy jen podle seznamu, který měla k dispozici ozbrojená hlídka u vchodu.

Podle všech indicií lze se právem domnívat, že plk. Josef Houska a členové operačního štábu byli v budově rozvědky přítomni již krátce okolo půlnoci. Na jejich příkaz byli svoláni jen někteří pracovníci rozvědky, kteří pak v průběhu prvního a dalších dnů prováděli zajišťovací činnost nejméně ve třech budovách

112 Srov. KOUDELKA, František; SUK, Jiří, ref. 19, s. 264–267.

113 Srov. *Sedm pražských dnů*, ref. 47, s. 39–40, 64, 142–143, 299–300.

114 Srov. FELCMAN, Ondřej et al. (eds.). *Vláda a prezident. Období pražského jara (prosinec 1967 – srpen 1968)*. Prameny k dějinám československé krize v letech 1967–1970. Díl č. 8/1. Brno: Doplněk, 2000, s. 355–425.

115 Srov. *Sedm pražských dnů*, ref. 47, s. 83–84, 157–159, 251–252; ŽÁČEK, Pavel, ref. 37, s. 152.

116 Srov. ŽÁČEK, Pavel, ref. 16, s. 184–188, 205–208.

rozvědky.[117] Odpovědným pracovníkům rozvědky, kteří se dožadovali informací o situaci telefonicky od stálé služby[,] bylo sděleno, že se nic neděje, aby zůstali doma.

Podle jiného seznamu, na němž bylo 27 soudruhů, převážně angažovaných služebních a stranických funkcionářů rozvědky, bylo [několik z nich] internováno pod dohledem. Během dopoledních hodin téhož dne byly všem, kteří byli izolováni, odebrány služební průkazy a klíče (šlo asi o 15 soudruhů – ostatní nebyli přítomni) a během dne byli posláni domů do přísné dosažitelnosti.

Výjimkou byl pouze náčelník rozvědky mjr. ČADA a 1. zástupce pplk. NOVÁK, kteří byli ponecháni v budově s tím, že o nich později rozhodne náměstek Šalgovič.

Ve večerních hodinách prvního kritického dne byli mjr. Čada a pplk. Novák povoláni V. Šalgovičem do jeho kanceláře, kde jim bylo sděleno, že zatím přestávají na žádost sovětského vojenského velení vykonávat své funkce a vedení rozvědky přebírá plk. ŽEMLA, zástupce náčelníka rozvědky.[118] Plk. Houska opustil budovy rozvědky a dodnes se neobjevil.

[Dne] 22. 8. t. r. bylo dohodnuto sjednotit postup vedení rozvědky a CÚV KSČ na základě těchto úkolů:

- zachovat jednotu rozvědky, klid jak v centrále, tak na rezidenturách,
- řídit se rozkazy a pokyny ústavních činitelů, hlavně rozkazem prezidenta republiky,
- zajistit, že žádný pracovník rozvědky nebude zneužit při represivních akcích,
- zabezpečit dokumenty mimořádné důležitosti a techniku, která na rozvědce je,
- orientovat rezidentury a zajistit jejich činnost za složité situace.

Ve dnech 23. a 24. 8. 1968 byly zaslány na rezidentury v zahraničí všem pracovníkům informace o těžké vnitřní situaci v ČSSR, o průběhu zasedání a výsledcích mimořádného[,] 14. sjezdu KSČ[119] a pokyny pro další práci.[120]

Stejně tak byly rezidentury seznámeny s nekompromisním stanoviskem komunistů na rozvědce v odporu proti obsazení naší země vojsky pěti států, o podpoře legálních představitelů a výsledků [sic] 14. sjezdu.

Velmi aktivní úlohu při řízení rozvědky v kritických dnech vyvíjeli i sovětští poradci. Dne 24. 8. [1968] došlo k jednání se sovětským vedoucím poradcem Litvinovem[121], na němž byl také přítomen předseda CÚV KSČ na rozvědce. Poradce Litvinov při té příležitosti ostrou formou sdělil, že nemají být uznávány žádné příkazy

117 Šlo o centrální budovu U Křižovníků a dále objekty 3. odboru U Vorlíků v Praze-Bubenči a 6. odboru I. správy MV. Srov. KAŇÁK, Petr; DVOŘÁKOVÁ, Jiřina; JUROVÁ, Zdeňka, ref. 58, s. 48–49.

118 Srov. dokument č. 1.

119 Srov. CVRČEK, Lukáš. Vysočany 1968. Mimořádný XIV. sjezd KSČ. In: *Securitas Imperii*, č. 1 (15). Praha: ÚSTR, 2009, s. 138–183.

120 Srov. KOUDELKA, František; SUK, Jiří, ref. 19, s. 248.

121 Plk. Nikolaj Borisovič Litvinov, hlavní zmocněnec (poradce) KGB při I. správě MV.

ministra Pavla, neboť ten nezasedá ve vládě[122], a proto jeho příkazy jsou nelegální. Zdůraznil, že je nutno bezpodmínečně poslouchat příkazy náměstka Šalgoviče a plk. ŽEMLY. Rovněž za neplatný prohlásil rozkaz ministra vnitra[123], podepsaný za správnost plk. Šeborem, s tím, že není právoplatný, neboť Šebor byl již minulý den zbaven funkce. Rovněž mimořádný, 14. sjezd KSČ a vysílání legálního čs. rozhlasu prohlásil za nelegální činnost. Na adresu příslušníků rozvědky prohlásil, že každý, kdo nesouhlasí s postupem zemí Varšavské smlouvy, je kontrarevolucionář. Ohlásil, že na nádvoří hlavní budovy rozvědky bude umístěn obrněný vůz s posádkou, a to nejen k ochraně budovy, ale i k udržení vnitřní stability.

K dalšímu jednání došlo 26. 8. t. r., kdy poradce Litvinov si zavolal zástupce CÚV KSČ a za přítomnosti plk. ŽEMLY strohým způsobem odsoudil skutečnost, že zasedají stranické orgány na rozvědce a jednají o rezoluci podporující stanovisko Hlavního výboru KSČ na MV.[124] Litvinov zdůraznil, že nadále neuznává tzv. legální představitele a žádá, aby byl zajištěn na rozvědce klid a stabilita. Nebude-li toho dosaženo, je rozhodnut „postavit za to odpovědné činitele ke zdi".

[Dne] 28. 8. 1968 nastoupil do služby plný počet 441 pracovníků rozvědky (zbytek na dovolené a ve stavu nemocných).[125] Současný postoj pracovníků rozvědky lze odvodit z jejich postoje v kritických chvílích a ze stanovisek, která vyslovují k resoluci CÚV KSČ, vyjadřující rozhodnou podporu vládě a ÚV KSČ. Poslední události semkly rozvědku a zvýšily odhodlání jejích příslušníků přispět ke konsolidaci našeho života. Postoj většiny pracovníků rozvědky byl naprosto kladný a násilné obsazení ČSSR bylo jednoznačně odmítáno. Vykázáním 17 pracovníků v prvý den obsazení – převážně náčelníků – byla paralyzována akceschopnost náčelnického sboru. Od 27. 8. t. r., kdy se opět ujal řízení rozvědky její náčelník mjr. ČADA a kdy nastoupila i většina náčelníků svévolně zbavených funkcí, práce na rozvědce se normalizuje a její akceschopnost je dobrá.[126]

2) Státní bezpečnost (čs. kontrarozvědka)

V plánech obsazení ČSSR vojsky zemí Varšavské smlouvy a zamýšlených politických změn v naší zemi byla Státní bezpečnosti zřejmě přisuzována důležitá úloha. Předurčoval ji k tomu jak charakter její činnosti, tak i složitá politická situace uvnitř Státní bezpečnosti. Svědčí o tom také skutečnost, že bývalý náměstek ministra vnitra V. Šalgovič, bývalý zástupce náčelníka II. správy HS Stb Josef Ripl, náčelník správy

122 Srov. *Sedm pražských dnů*, ref. 47, s. 232.

123 Srov. KOUDELKA, František; SUK, Jiří, ref. 19, s. 229.

124 Srov. *Sedm pražských dnů*, ref. 47, s. 157; KOUDELKA, František; SUK, Jiří, ref. 19, s. 222, 223.

125 Celkový početní stav I. správy MV k 1. 1. 1968 byl 1236 příslušníků, z toho 352 operativních i neoperativních pracovníků působících v zahraničí. Srov. KOUDELKA, František; SUK, Jiří, ref. 19, s. 68.

126 Srov. KAŇÁK, Petr; DVOŘÁKOVÁ, Jiřina; JUROVÁ, Zdeňka, ref. 58, s. 46–54, 119–125.

Stb [Praha] pplk. Molnár[127] a zřejmě i někteří další pracovníci Státní bezpečnosti[128] (včetně některých, kteří v období po nástupu ministra Pavla byli zbaveni svých funkcí) byli zapojeni již do příprav obsazení naší země.

Šalgovič již 18. 8. 1968 odvolal z dovolené (prostřednictvím Ripla) náčelníka V. správy MV (ochrana vládních činitelů), kterému 19. 8. 1968 uložil, aby připravil zesílení ochrany ÚV KSČ a lidi pro poskytnutí ochrany dalším vedoucím činitelům a aby dne 20. 8. 1968 byl telefonicky dosažitelný.[129]

Malá skupina pracovníků II. správy HS Stb byla o připravovaném obsazení ČSSR informována minimálně již 20. 8. 1968 odpoledne a zajišťovala na pokyn Šalgoviče některé úkoly, zejména v souvislosti s přípravou letiště na přistání sovětských letadel a s obsazením rozhlasu, televize a některých vysílaček. Někteří náčelníci a pracovníci II. správy HS Stb byli již 20. 8. 1968 odpoledne vyzváni k nástupu do práce ve večerních hodinách s tím, že budou plnit důležité úkoly.[130]

Také náčelník S-StB v Praze pplk. Molnár vyzval přesně neurčený počet náčelníků i pracovníků k tomu, aby se ve večerních hodinách dostavili na pracoviště, že se očekává pohotovost v souvislosti s řešením, které projednává předsednictvo ÚV KSČ.[131]

V noci z 20. 8. 1968 na 21. 8. 1968 svolal Šalgovič náčelníky jednotlivých součástí, oznámil jim, že ČSSR je obsazována vojsky zemí Varšavské smlouvy[,] a vyhlásil pohotovost pro všechny součásti Stb. Stejné pokyny vydal i pro KS SNB. Některým náčelníkům centrály uložil konkrétní úkoly. Náčelníci krajů měli za úkol zabránit provokacím, nelegálnímu vysílání, zajistit sklady zbraní a střeliva, zajistit rozhlas a televizi a vyčkat dalších pokynů.

Šalgovič společně s Josefem Riplem (který řídil ve spolupráci se sovětskými poradci konkrétní akce na II. správě HS-Stb) a Molnárem (který ve spojení se sovětskými zpravodajskými důstojníky řídil některé akce v Praze) zneužili svých funkcí a podařilo se jim v počátečním období obsazení ČSSR některé pracovníky Státní bezpečnosti zapojit do akcí ve prospěch obsazení země.

Pracovníci II. správy HS Stb (operativa) zajišťovali přistání sovětských letadel v Ruzyni a některé akce proti vysílání legálních vysílačů a televize. Nebylo zjištěno, že by pracovníci II. správy HS Stb byli oficiálně pověřeni jiným druhem úkolů. Není

127 Pplk. Bohumír Molnár (1924–1988) byl od 22. 11. 1961 do 24. 8. 1968 zástupcem náčelníka KS SNB Praha a náčelníkem správy StB Praha (kraj). KALOUS, Jan; ŽÁČEK, Pavel, ref. 34, s. 398–405.

128 Dne 24. 8. 1968 ministr vnitra J. Pavel svým rozkazem informoval o zproštění výkonu funkce náměstka ministra plk. V. Šalgoviče vládou, odvolal z funkce náčelníka S-StB Praha (kraj) pplk. B. Molnára, zástupce náčelníka II. správy HS-StB pplk. J. Ripla, náčelníka VII. odboru II. správy HS-StB pplk. Albína Kožucha a prohlásil kádrová opatření provedená po 20. 8. 1968 na I. správě MV za neplatná. Srov. KOUDELKA, František; SUK, Jiří, ref. 19, s. 229.

129 Srov. tamtéž, s. 256.

130 Srov. ŽÁČEK, Pavel, ref. 37, s. 126–128.

131 Srov. ŽÁČEK, Pavel, ref. 16, s. 86–90.

však vyloučeno, že někteří orgánové dostali individuální úkoly přímo od Ripla nebo Šalgoviče. Zdá se však velmi nepravděpodobné, že by někdo u pracovníků II. správy HS Stb prováděl zatýkání některých osob.[132]

Někteří pracovníci správy Stb v Praze se zúčastnili zajištění opatření vůči některým vedoucím stranickým funkcionářům.[133]

První den obsazení ČSSR poskytla VI. správa MV (technika) na základě požadavku Ripla jednoho technika, který měl posoudit, zda vysílač Praha 1 je[,] nebo není v chodu. Na požádání Šalgoviče pak vytiskla 5 000 ks „výzvy velitele spojeneckých vojsk v Praze"[134] k obyvatelstvu.[135]

Na zneužití některých pracovníků Stb měla podstatný vliv skutečnost, že většina pracovníků, která se akcí ve prospěch obsazení země zúčastnila, plnila dané úkoly v přesvědčení, že plní úkoly ve prospěch strany a vlády, neboť jim bylo oznámeno, že vojska zemí Varšavské smlouvy vstoupila na naše území na žádost prezidenta republiky a ÚV KSČ. Na správě Stb v Praze byli pracovníci dále desorientováni tvrzením, že stanovisko předsednictva ÚV KSČ vysílané rozhlasem je podvržené a že v tomto směru bude vydán rozkaz „ministra vnitra Šalgoviče".[136]

Již v průběhu prvého dne obsazení ČSSR, zejména v důsledku iniciativy stranických orgánů, převážná většina pracovníků Stb odsoudila obsazení ČSSR a vyjádřila podporu legálním stranickým a vládním orgánům.

Ve stejném duchu probíhaly i schůze a aktivy druhý den obsazení ČSSR.[137] Tento den byly také vydány rozkazy a pokyny služebními funkcionáři, které orientovaly činnost součástí Stb v duchu politiky legální československé vlády. Bývalý náměstek ministra vnitra Šalgovič ztratil vliv na činnost Státní bezpečnosti a přestal vykonávat svoji funkci.[138] Tím bylo překonáno počáteční období obsazení ČSSR, kdy se podařilo zneužít část pracovníků Státní bezpečnosti. V dalším období pak,

132 Srov. ŽÁČEK, Pavel, ref. 36, s. 310; ŽÁČEK, Pavel, ref. 37, s. 128.

133 V budově ÚV KSČ byli nejprve 72. samostatnou průzkumnou rotou, posílenou o četu 108. gardového výsadkového pluku 7. gardové výsadkové divize, internováni zbylí členové předsednictva ÚV KSČ, z nichž byli z popudu příslušníků KGB starším referentem 7. oddělení II/K odboru S-StB Praha kpt. Rudolfem Hoffmanem formálně zatčeni A. Dubček, J. Smrkovský, F. Kriegel a J. Špaček „ve jménu dělnicko-rolnické vlády". Mimo budovu ÚV KSČ se v ranních hodinách 21. 8. 1968 snažili příslušníci StB zatknout člena PÚV KSČ a předsedu NS Josefa Smrkovského (1911–1974), člena PÚV KSČ a předsedu ÚV NF ČSSR Františka Kriegla (1908–1979), ústředního ředitele ČST a poslance NS Jiřího Pelikána (1923–1999); zatknout – a internovat v prostorách S-StB Praha v Bartolomějské ulici – se jim podařilo pouze člena SÚV KSČ, tajemníka ÚV KSČ a předsedu ČNR Čestmíra Císaře (1920–2013). Srov. ŽÁČEK, Pavel, ref. 16, s. 128–158.

134 Srov. *Sedm pražských dnů*, ref. 47, s. 70–71.

135 Srov. KOUDELKA, František; SUK, Jiří, ref. 19, s. 282, 284, pozn. 15.

136 Srov. ŽÁČEK, Pavel, ref. 16, s. 140.

137 Srov. např. *Sedm pražských dnů*, ref. 47, s. 77–78, 81–82, 83–89, 101–102.

138 Srov. ŽÁČEK, Pavel, ref. 37, s. 130; ŽÁČEK, Pavel, ref. 16, s. 167–168.

pokud je známo, nebyly pracovníky Státní bezpečnosti plněny žádné úkoly v rozporu s našimi platnými zákony. (Mohou ovšem existovat výjimky, které nejsou známy, neboť není přehled o činnosti pracovníků, kteří mají dovolenou[,] a v průběhu událostí nebylo o některých jednotlivcích – jde o několik desítek lidí – známo, kde se nacházejí.)

I přes některé nedostatky ve spojení a v řídicí práci jednotlivé složky Státní bezpečnosti pak pracovaly v kontaktu s legálními státními i stranickými orgány a v jejich intencích. Poskytly také těmto orgánům některé materiální a technické prostředky pro jejich činnost. Příslušníci V. správy MV (ochrana vládních činitelů) zajišťovali osobní ochranu ústavních činitelů, úkoly spojené se zajištěním zasedání vlády, ubytování a přepravu jejich členů a zabezpečovali spojení s Národním shromážděním.[139]

Je tedy možné udělat závěr, že se nepodařilo Státní bezpečnost jako celek zneužít proti lidu, proti legálním vládním a stranickým orgánům. Po určitých nejasnostech a zneužití části pracovníků Stb v počátcích obsazení ČSSR se Státní bezpečnost postavila za legální státní a stranické orgány.

Výkon u všech součástí se postupně normalizuje, zejména od 27. 8. 1968.[140]

Výkonný aparát HS Stb po vydání rozkazů, kterými byly vytvořeny organizační a kádrové podmínky pro postupnou normalizaci, začíná systematicky pracovat podle pokynů vedení MV. Jde o následující úkoly:

- navazování kontaktů s agenturou[,]
- věnování pozornosti na území ČSSR nacházejícím se vízovým cizincům nám známým nepřátelskou činností,
- věnování pozornosti zastupitelským úřadům a kádrovým rozvědčíkům,
- pokračování v rozpracování případů podezření ze špionáže.

Tato opatření mají být prováděna s cílem

- zabránit jakémukoli druhu provokací proti okupačním jednotkám a plnění přijatých dohod při jednání naší delegace v Moskvě a znemožnění tímto novým zásahům z jejich strany,
- ochrana našich občanů před nezákonnými zásahy z jakékoliv strany.[141]

Pracovníci VKR se ve své práci orientují podle vydaného RMNO[142] a příslušných pokynů vedení MV s cílem zabezpečení normálního chodu služby jednotek ČSLA.

---

139 Srov. KOUDELKA, František; SUK, Jiří, ref. 19, s. 256–257.

140 V ranních hodinách dne 27. 8. 1968 se po podpisu moskevského protokolu do Prahy vrátila čs. „delegace". Srov. *Sedm pražských dnů*, ref. 47, s. 279 ad.

141 Srov. dokument č. 2.

142 Srov. BENČÍK, Antonín; NAVRÁTIL, Jaromír; PAULIK, Jan (eds.). *Vojenské otázky československé reformy 1967–1970. Vojenská varianta řešení čs. krize (1967–1968).* Prameny k dějinám československé krize v letech 1967–1970. Díl 6/1. Brno: Doplněk, 1996, s. 268–269, 272 a 276–277.

Aparát správy sledování se orientuje na pracovníky zastupitelských úřadů USA, Anglie a Francie a obchodní mise NDR a vedle toho pak na některé vytipované vízové cizince nacházející se na našem území.[143]

Aparát správy vyšetřování Stb obnovil práce na případech v rámci své kompetence. Zejména řeší větší počet případů trestného činu vniknutí na území republiky občanů PLR a NDR ve spolupráci s hraničními zmocněnci uvedených států.[144]

Aparát správy ochrany vládních činitelů postupně od 27. 8. 1968 přebírá vnější ostrahu stranických a vládních objektů včetně zajišťování vnitřního režimu v těchto objektech. V současné době zabezpečuje: areál Hradu[145], provádí ostrahu objektu ÚV KSČ[146] včetně technické kontroly objektu a provádí ostrahu objektu úřadu předsednictva vlády. Současně provádí vnitřní ostrahu budovy MV na Letné, objektu Sadová, Wintrovka a pouze vnější ochranu objektu Křížovníci.[147]

Celkový postoj zdrcující většiny pracovníků jednotlivých součástí se vyznačoval a vyznačuje plnou podporou a bezvýhradným souhlasem s jednáním legálních ústavních i stranických činitelů s tím, že budou plnit úkoly pouze podle jejich pokynů a v rámci našeho právního řádu.

3) Veřejná bezpečnost

Spád událostí spojených s obsazováním území ČSSR cizími vojsky vyžadoval od Veřejné bezpečnosti rychlé reagování, vysoké pracovní vypětí, obětavost a statečnost.

Dne 20. 8. 1968 ve 23.15 hod. telefonicky ohlásil dozorčí útvaru SVB Košice, že sovětská vojska překročila ve Vyšném Nemeckém státní hranice a že postupují na západ. Po ověření této skutečnosti byla vyhlášena dne 21. 8. 1968 v 01.15 hod. bez vyššího příkazu pro pracovníky Hlavní správy VB 100% pohotovost. Do pohotovosti byl uveden i pohotovostní oddíl Veltrusy a [byl] přesunut do Prahy k MS VB Praha. V hlavním městě Praze a ve velkých městech byla územními náčelníky prováděna opatření k posílení pořádkové služby.[148]

Zástupce náčelníka Hlavní správy VB plk. Rybář [Rybař] byl krátce po půlnoci dne 21. 8. 1968 povolán spolu s náčelníkem MS VB Praha a náčelníkem KS SNB Praha k nám. [náměstku] MV Šalgovičovi, kde jim byly předány konkrétní úkoly k zabezpečení pořádku.[149]

143 Srov. ŽÁČEK, Pavel, ref. 37, s. 130; KOUDELKA, František; SUK, Jiří, ref. 19, s. 284, pozn. 13.

144 Srov. tamtéž, s. 252–255.

145 Srov. ЗДАНОВИЧ, А. А., ref. 35, s. 461, 477.

146 Srov. tamtéž, s. 417.

147 Srov. KOUDELKA, František; SUK, Jiří, ref. 19, s. 256–258.

148 Srov. ABS, f. ÚZK, sign. 02-11/I, souhrnná informace o činnosti HS VB ve dnech 20. 8. – 4. 9. 1968.

149 Srov. KOUDELKA, František; SUK, Jiří, ref. 19, s. 258.

Již od 00.30 hod. hlásila SVB Bratislava, že do hlavního města Slovenska vjela sovětská vojska. V ranních a dopoledních hodinách docházely pak zprávy z jednotlivých krajů o postupném obsazování okresních a krajských měst ČSSR vojsky Varšavské smlouvy. Současně byly hlášeny i jednotlivé případy odzbrojování příslušníků VB. V Polici nad Metují (Východočeský kraj) odzbrojili příslušníci polské armády příslušníka VB. Později po vysvětlení mu zbraň vrátili. Polskými vojáky byl také zadržen náčelník PO VB Machov a odvezen do Polska. Později byl propuštěn. K podobným událostem docházelo i na PO VB na československo-maďarské hranici.

Příchodem vojsk Varšavské smlouvy byla značně rozrušena síť telefonního i dálnopisného spojení na podřízené útvary VB v celé republice, což značně ovlivnilo informova[nos]t HS VB o vývoji situace v jednotlivých krajích a okresech.[150] Do 28. 8. 1968 bylo přerušeno spojení s SVB Bratislava.

V této mimořádné situaci se stalo zajištění veřejného pořádku hlavním úkolem Veřejné bezpečnosti. K tomu byly v první fázi použity všechny síly, na některých místech včetně vyšetřovatelů VB. Příslušníci VB z vlastní iniciativy i za pomoci lidosprávy a rozhlasu nabádali demonstrující občany ke klidu a pořádku, aby předešli zbytečným ztrátám na lidských životech. V Praze byly za tím účelem nasazeny radiovozy MS VB vybavené megafony. Bylo zabrá[ně]no vniknutí občanů do budovy rozhlasu. V Ústí n/L po naléhavé výzvě VB upustili mladí lidé od stavění barikád. V Lounech bylo zajištěno navrácení ze skladu vyzvednutých samopalů a kulometů. V některých případech příslušníci VB odebrali vojenským hlídkám zadržené občany. V mnoha případech odstraňovali nebezpečí vzniklé zanechanou a nevybuchlou municí.

Zajišťování veřejného pořádku bylo značně ztíženo nejen vyvolanou situací, ale i samotnými příslušníky vojsk. Hlídkám VB byl zejména v noci znemožňován výkon služby. V Praze 1 střídeli sovětští vojáci po autohlídce VB. V nočních hodinách bylo mimo jiné střídeno po vozech záchranné služby. Na PO VB Kasejovice žádal sovětský důstojník přítomného náčelníka o vydání všech zbraní.

Mimořádné ztížené podmínky narušily rovněž i průběh vyšetřování a vyhledávání. Bylo nutno učinit některé dohody s gen. prokuraturou v otázkách vyšetřovacích lhůt. Značně je ztíženo vyšetřování případů usmrcení a zranění našich občanů příslušníky vojsk. Tyto případy jsou zahajovány ve věci a je soustřeďována dokumentace pro pozdější regrecivní [sic] řízení. Podle dosud neúplných zpráv bylo od 21. do 27. 8. 1968 na území ČSSR usmrceno 59 osob, 194 těžce a 344 lehce zraněno.[151]

150 Srov. tamtéž, s. 258–259.

151 Srov. tamtéž, s. 261; ABS, f. ÚZK, sign. 01-1/XXXII, zpráva o průběhu událostí spojených s obsazením ČSSR, Správy vyšetřování VB, 28. 8. 1968; BÁRTA, Milan; CVRČEK, Lukáš; KOŠICKÝ, Patrik; SOMMER, Vítězslav. *Oběti okupace. Československo 21. 8. – 21. 12. 1968.* Praha: ÚSTR, 2008; TOMEK, Prokop; PEJČOCH, Ivo. Černá kniha sovětské okupace. Sovětská armáda v Československu a její oběti, 1968–1991. Cheb: Svět křídel, 2015.

Výkon služby příslušníků VB a postoj občanů k VB byl od samého začátku ovlivněn i stanoviskem služebního vedení a celoútvarového výboru KSČ na HS VB.[152] Stejně tak činnost i zveřejňované rezoluce všech útvarů VB působily na upevnění důvěry občanů ve VB.

Na Hlavní správě VB byly udržovány potřebné kontakty s legálním vysíláním čs. rozhlasu i některými redakcemi legálního tisku. Od 21. do 27. 8. 1968 byl nepřetržitě udržován styk s předsednictvem Národního shromáždění a branným a bezpečnostním výborem NS.[153] Úzká spolupráce byla se VII. správou MV v otázkách obnovení spojení.

Z přijímaných hlášení [je] možno usoudit, že zatím není pohřešován nikdo z příslušníků VB. Prověřený přehled o tomto stavu však není. Je však třeba vycházet z toho, že ve Veřejné bezpečnosti je každá nepřítomnosti ihned prověřována.

Příslušníci HS VB a celé Veřejné bezpečnosti si i v současné době zachovali vysokou politickou a morální jednotu.[154] Všichni příslušníci Veřejné bezpečnosti, jak vyplývá z dálnopisů, jež jsou k dispozici, prohlašují jednomyslně, že ve své práci se budou řídit jen platnými zákony a nikdy nepůjdou proti zájmům našich národů.

4) Požární ochrana

Hlavní inspekce požární ochrany v celém kritickém období plnila běžné úkoly spojené s její funkcí, pokud ovšem mimořádné podmínky to neznemožňovaly.

5) Sbor nápravné výchovy

Na základě sdělení PÚV KSČ o vstupu cizích vojsk na naše území vysílané čs. rozhlasem 21. 8. 1968 v 02.00 hod.[155] povolal zastupující náčelník správy SNV mjr. Kvídera[156] postupně všechny pracovníky správy SNV (na které lze dostat spojení) o vzniklé situaci spolu s příkazem realizovat opatření proti zneužití vzniklé situace ze strany vězňů. Současně byl podřízeným útvarům vydán rozkaz dodržovat pokyny obsažené ve sdělení PÚV KSČ.

---

152 Srov. KOUDELKA, František; SUK, Jiří, ref. 19, s. 221–222, 224, 225–226.

153 Srov. ABS, f. ÚZK, sign. 02-11/I, souhrnná informace o činnosti HS VB ve dnech 20. 8. – 4. 9. 1968; ŽÁČEK, Pavel, ref. 16, s. 209–212, 227–228; ŽÁČEK, Pavel, ref. 37, s. 149–151.

154 Srov. ABS, f. ÚZK, sign. 02-11/I, souhrnná informace o činnosti HS VB ve dnech 20. 8. – 4. 9. 1968.

155 Srov. *Rok šedesátý osmý v usneseních a dokumentech ÚV KSČ*. Praha: Svoboda, 1969, s. 297.

156 Mjr. JUDr. Karel Kvídera (nar. 1927) byl od 1. 11. 1953 do 31. 3. 1954 náčelníkem sekretariátu SNZ, 1. 4. 1954 až 31. 7. 1956 náčelníkem vnitřního odboru SNZ, 1. 8. 1956 až 31. 5. 1965 zástupce náčelníka III. odboru a náčelník II. odboru SNZ, po odvolání 1. 7. 1965 starším referentem – vedoucím analytické skupiny SNV a od 1. 12. 1966 zástupcem náčelníka vědeckého ústavu pro výzkum nápravně výchovných metod SNV; 1. 1. 1969 byl převeden do resortu MS ČSR.

V té souvislosti je nutné uvést závažný nedostatek, že Správa SNV až do doby převzetí velení MV plk. Majerem 26. 8. 1968 i při vynaloženém úsilí o dosažení spojení zůstala bez jakéhokoliv spojení s MV.

V průběhu kritického dne[,] tj. 21. 8. 1968[,] převzal velení SNV zástupce náčelníka správy SNV plk. Pufka[157]. Bylo navázáno spojení s HV KSČ. Ve všech útvarech SNV byla postupně vyhlášena 100% pohotovost. V tentýž den v 11.00 hod. si vynutila sovětská vojska obsazení vnějších strážních stanovišť [nápravně výchovného] ústavu Pankrác, které střeží doposud.

V období od 22. 8. do 27. 8. 1968 udržovala Správa SNV pravidelný styk s HV KSČ a postupně i bylo navázáno přímé spojení se všemi útvary SNV. V uvedeném období došlo ze strany odsouzených v několika útvarech k útěkům či pokusům o ně. Nejvážnějším případem byl pokus o hromadný útěk v ústavu Příbram, spojený s ničením vnitřního zařízení tohoto ústavu. Pokus byl likvidován jen s největším vypětím povolaných příslušníků SNV, ČSLA a LM.[158] Dne 26. 8. 1968 v 05.00 hod. byla sovětskými jednotkami obsazena vyšetřovací věznice Ruzyně. Po jejím obsazení provedli tito prohlídku vnitřních prostorů věznice. Ve věznici sovětské orgány kontrolovaly všechny cely a hovořily s každým obviněným. V rozhovoru s obviněnými se zajímaly[,] pro jakou trestnou činnost jsou ve vazbě a uváděné údaje srovnávaly s osobními spisy.[159]

Zvláště se zajímaly o 7 obviněných býv. příslušníků Stb – Čech a spol.[160] Vyšetřovací věznici Ruzyně sovětské jednotky střeží i nadále.[161]

Podle vyjádření vedení SNV plně stojí za s. Svobodou a Dubčekem, jak vyjádřili již v dříve přijatých rezolucích. Stejný postoj údajně zastávají všichni příslušníci této složky.

Doposud nebyl zjištěn ani jediný případ, že by do vězeňských objektů byly okupačními jednotkami předány osoby k internování. Stejně nebyla nezákonně propuštěna z vazby či trestu žádná osoba.[162]

Vzhledem k dané situaci byla ve složce SNV provedena tato opatření:

– vyhlášena pohotovost všech příslušníků složky na 50 %,
– v dohodě s předsedou Nejvyššího soudu bylo dohodnuto, aby soudy dočasně odložily řízení o podmíněném propuštění odsouzených,[163]

157 Plk. JUDr. Jaroslav Pufka (nar. 1925) byl od 1. 2. 1953 zástupcem náčelníka SNZ MV, 1. 8. 1965 převeden k SNV a 1. 1. 1969 k MS ČSR, 16. 7. 1973 byl ustanoven náčelníkem vnitřního oddělení KS SNB Praha.

158 Srov. BARTÍK, František. Vzpoura vězňů v Nápravně výchovném ústavu Bytíz. In: *Paměť a dějiny*, 2018, č. 2, s. 48–55.

159 Srov. ŽÁČEK, Pavel, ref. 36, s. 328.

160 Srov. ABS, f. 2/3, inv. j. 2241, zpráva o prověrce obviněných, bezpečnostními orgány SSSR, 28. 8. 1968.

161 Srov. ЗДАНОВИЧ, А. А., ref. 35, s. 470–475.

162 Srov. *Sedm pražských dnů*, ref. 47, s. 182; FELCMAN, Ondřej, ref. 114, s. 384.

163 Srov. FELCMAN, Ondřej, ref. 114, s. 225.

– s gen. prokurátorem bylo dohodnuto, aby vyšetřovatelé GP urychleně zahájili trestní stíhání odsouzených, kteří se v Příbrami aktivně pokusili o útěk,[164]
– náčelník útvaru SNV Praha-Pankrác několikráte žádal zástupce sovětské armády o zrušení obsazení tohoto ústavu. Doposud však nebylo tomuto požadavku vyhověno,
– po projednání s náměstkem MV plk. Majerem bylo plk. Mejdrovi[165] uloženo, aby plnil úkoly SNV pro oblast Slovenska,
– skupiny pracovníků SNV byly vyslány do nejdůležitějších útvarů SNV k provedení kontroly nařízených opatření.[166]

6) Civilní obrana

Složka Civilní obrany byla kritický den[,] tj. 21. 8. 1968[,] uvedena do pohybu v 03.00 hod. ustanovením řídicí skupiny štábu CO pod vedením plk. Žáka[167] spolu s vydáním příkazu všem štábům CO krajů, jakož i podřízeným vojenským útvarům, povolat příslušné funkcionáře do stavu pohotovosti, zabezpečit klid u podřízených útvarů, neklást násilný odpor cizím vojskům a vyhnout se incidentům jakéhokoliv druhu. Jako spojení štábu CO s podřízenými útvary bylo použito především radiospojení.

V dopoledních hodinách dne 21. 8. 1968 požadovala okupační vojska v útvarech CO Kutná Hora a Místek zapečetění skladu se zbraněmi, střelivem a radiostanicemi. V průběhu dne byly v Praze nasazeny sanitní vozy CO na převoz raněných v okolí čs. rozhlasu. Štáb CO dále uvedl do pohotovosti stavebně-technickou složku CO k případnému použití. K zabezpečení pohotovosti CO byla nařízena CO štábu i kraje a okresu[,] jakož i vojenským osobám z povolání 30% pohotovost, včetně zákazu vycházek vojáků zákl. služby.

V 19.00 hod. téhož dne si vynutili v Praze sovětští důstojníci vstup na velitelské stanoviště CO města a kraje, kde však setrvali jen krátkou dobu. Uvedené stanoviště pak obsadili následující den, a tak zamezili jeho další činnosti.

V období od 22. 8. 1968 do 27. 8. 1968 se činnost CO zaměřila na poskytování pomoci lidospráv v oblasti zdravotnické, zásobovací a dopravní. Dále byla prováděna některá další opatření, jež měla za cíl ~~sledovat~~[168] ve vzniklé situaci pomoci státním

164 Srov. BARTÍK, František, ref. 158, s. 54–55.

165 Plk. JUDr. Oldřich Mejdr (nar. 1922) byl od 1. 10. 1953 do 31. 12. 1968 náčelníkem Správy nápravné výchovy MV.

166 Srov. ABS, f. ÚZK, sign. 01-1/XXXII, hlášení správy Sboru nápravné výchovy Sekretariátu ministra vnitra, 28. 8. 1968.

167 Plk. RSDr. Jaromír Žák (nar. 1922) byl od 1. 10. 1959 zástupce náčelníka štábu CO státu MV pro věci organizačně operační, 1. 9. 1965 až 30. 6. 1966 byl povolán k ročnímu internátnímu soustředění posluchačů dálkového studia VSŠ při ÚV KSČ, od 1. 12. 1968 byl náčelníkem štábu civilní obrany státu.

168 Škrtnuto strojem.

a stranickým orgánům v jejich činnosti. Spojení mezi štáby CO bylo prakticky jediným fungujícím celostátním systémem spojů, jehož prostřednictvím byly předávány četné situační zprávy a jeho[ž] pomocí se uskutečnily přímé dohovory a akce mezi okresními, krajskými a centrálními stranickými institucemi (včetně spojení na NS). Na výzvu čs. rozhlasu poskytla Civilní obrana předsedům všech KNV po 2 výkonných vysílacích stanicí[ch] pro zabezpečení provozu regionálního rozhlasu.[169]

V průběhu uvedených dnů vedle již výše popsaného obsazení velitelského stanoviště CO v Praze byl 24. 8. 1968 učiněn pokus o zabrání hlavního velitelského stanoviště jihočeského štábu CO kraje. Na přechodnou dobu byl internován operační dozorčí tohoto stanoviště. Tentýž den vnikli sovětští vojáci i do hlavního velitelského stanoviště štábu Středočeského kraje, kde za použití granátu a trhavin zničili veškeré vnitřní zařízení, včetně anténního systému, přičemž dočasně internovali pět osob.

I přes uvedené skutečnosti však akceschopnost a pohotovost složky CO nebyla ohrožena.

V současné době je celá složka CO opět plně konsolidována. Ke ztrátám na životech a zdraví příslušníků CO nedošlo.

Příslušníci CO i vojsk stojí plně za stanoviskem vyjádřené [sic] prezidentem republiky s. Svobodou a I. tajemníkem ÚV KSČ s. Dubčekem. Morálka všech příslušníků CO je plně na výši.[170]

7) Centrála ministerstva vnitra (štábní útvary, útvary služeb a civilně správní úsek)

Útvary a složky těchto úseků jsou dislokovány v různých objektech MV v Praze, přičemž jejich různá vykon[n]á zařízení (sklady, dílny, garáže, školy, rekreační střediska, vysílače apod.) jsou rozmístěna po území celé Československé republiky, vykonávaly dne 20. 8. 1968 své běžné pracovní úkoly. Personální obsazení bylo nižší asi o 30 % vzhledem k období dovolených.

O vstupu vojsk pěti zemí Varšavského paktu na území ČSSR se tyto složky dozvěděly z rozhlasu a po vzájemném vnitřním vyrozumění a jen v ojedinělých případech byli někteří pracovníci nebo náčelníci vyrozuměni k tomu, aby se dostavili. Vyrozuměn byl zejména náčelník VII. správy, který uvedl správu do 100% pohotovosti k zajištění uložených úkolů.[171] Dále byl pozván náčelník školského odboru, aby zpohotovil školy SNB a zajistil jejich přesun do Prahy.

Pokyny vedoucích funkcionářů, kteří vystupovali jménem ministra vnitra i 1. náměstka, byly v rozporu s oficiálním prohlášením předsednictva ÚV KSČ[,] a proto jednotliví náčelníci realizovali pouze ta opatření, která odpovídala legálním představitelům státu, strany a ministerstva vnitra.

V ranních hodinách byl odeslán dálnopis (kolem 01.00 hod.) o kádrové změně náčelníka KS SNB Ústí n/L a pokyn ke zpohotovění KS SNB za účelem obsazení

169 Spodní polovina odstavce je po pravé straně dvojitě zaškrtnuta modrým perem.

170 Srov. KOUDELKA, František; SUK, Jiří, ref. 19, s. 262–263.

171 Srov. tamtéž, s. 264.

hromadných komunikačních prostředků, znemožnění jejich činnosti a umožnění pouze uveřejnění těch zpráv, které měly nabádat ke klidu a pokoji.[172]

Činnost leteckého oddílu MV byla zcela ochromena v důsledku faktu, že letecká činnost byla od 00.00 hod. 21. 8. 1968 na celém území zastavena. Na pokyn sovětských orgánů bylo provedeno osvětlení objektu LO MV na letišti Ruzyně.[173]

Vstup do objektu hlavní budovy ministerstva vnitra na Letné byl obsazen zvláštní skupinou a do objektu se mohli dostat pouze ti, kteří byli uvedeni na zvláštním seznamu nebo jejichž vstup byl výjimečně povolen. Pokud nebyli pozváni, nebyli připuštěni k žádné činnosti a nesměli provádět žádná opatření. Objekt byl postupně uzavřen a kolem 20.00 hod. vyklizen od všech pracovníků s výjimkou těch osob, které byly v objektu sovětskými vojsky internovány. Pracovníci tohoto objektu v následujících dnech až do opětného uvolnění 27. 8. 1968 pracovali na náhradních stanovištích.[174]

Nejsložitější situace byla na správě spojení, kde docházelo k různým opatřením, jako kupř. obsazení meziměstské ústředny[,] a tím znemožnění spojení a velení, zejména pak po linii HS VB byly kladeny požadavky na umožnění náhradního vysílání ve prospěch sovětských vojsk nebo žádosti o rušení vysílání legální televize a rozhlasu. Sovětská vojska žádala o obnovení mezistátního spojení s hlavními městy vojsk Varšavského paktu, což bylo znemožněno. V následujícím dni, tj. 22. 8. 1968[,] bylo zastaveno rušení Svobodné Evropy, naše vysílače [byly] použity ve prospěch legální vlády, avšak během dne byly násilně znemožněny činnosti vysílacích středisek MV, [byl] zrušen rozhlas po drátě v hlavním městě Praze a [byla] násilně obsazena ústředna vládního spojení. Zrušené komunikační cesty byly ve spolupráci s pracovníci [pracovníky] Státní spojovací správy postupně obnovovány z náhradních pracovišť a náhradních okruhů. Spojení, i když omezené, prakticky existovalo po celé období.[175]

[Dne] 25. 8. [1968] byla násilně obsazena vojsky VII. správa MV, včetně místní ústředny a přenašečového uzlu,[176] dále pak pracoviště zvláštního odboru VII. správy (šifra), kde byli někteří pracovníci sovětskými orgány zatčeni (tisk letáků).[177] [Dne] 26. 8. byla násilně obsazena radiostanice v Thákurově ulici a vedle toho objekt K 111.[178]

V uvedeném období pracovníci součástí podle možnosti konali svoji běžnou činnost, pokud jim nebyla znemožňována buď přímým obsazením objektů[,] anebo

172 Srov. tamtéž, s. 219.

173 Srov. ŽÁČEK, Pavel, ref. 36, s. 310–311.

174 Srov. ŽÁČEK, Pavel, ref. 42, s. 62–63.

175 Srov. KOUDELKA, František; SUK, Jiří, ref. 19, s. 264–265.

176 Srov. ŽÁČEK, Pavel, ref. 36, s. 326–327; ЗДАНОВИЧ, A. A., ref. 35, s. 438.

177 Srov. KOUDELKA, František; SUK, Jiří, ref. 19, s. 298–299.

178 Srov. ABS, f. ÚZK, sign. 01-1/XXXII, zpráva o průběhu událostí na HS MV v době obsazení ČSSR, 28. 8. 1968.

pracovišť. V řadě případů zajišťovali svoji činnost za značně ztížených podmínek, zejména pak na úseku udržení a obnovy spojení a spolupráce s telekomunikačními pracovníky státní správy ve prospěch legální vlády. V mimopracovní době byly organizovány stálé a dozorčí služby a [byl] zajišťován pohotovostní počet pracovníků na pracovišti. Normální činnost a velení bylo prakticky znemožněno, ať již internací[,] nebo znemožněním výkonu funkce vedoucích představitelů a funkcionářů MV[,] anebo znemožněním běžných činností. Stranická činnost plně fungovala, byla projednávána situace, zasedaly celoútvarové výbory i výbory základních organizací, konaly se mimořádné členské schůze a stranické skupiny. Drtivá většina pracovníků (s výjimkou několika málo jednotlivců) zásadně odsuzovala vstup vojsk pěti států jako protiprávní a vyjádřila plnou podporu legálně zvoleným státním i stranickým orgánům.

Současný stav na součástech se od 27. 8. 1968 konsoliduje. Objekty jsou ve své podstatě uvolněny, není bráněno v přístupu do objektů.[179]

Lze konstatovat, že u jednotlivých součástí je v průměru přítomno 80 % pracovníků (zbývajících 20 % je na dovolených a ve stavu nemocných, z toho někteří mimo území ČSSR). S výjimkou internovaných funkcionářů z hlavní budovy MV není znám případ, že by některý pracovník byl nezvěstný. V tomto období probíhá intenzivně stranická práce, která se zaměřuje na podporu prohlášení vedoucích představitelů státních i stranických, probíhají informace o činnosti ÚV [KSČ] a jeho orgánů. Pokud to situaci dovoluje, normalizuje se běžná činnost jednotlivých součástí a začínají se plnit základní úkoly. V některých případech tato realizace není možná pro potíže na komunikačních spojích anebo přístupových a zásobovacích cestách.

Na úseku základních škol SNB a SNV se počítá se zahájením školního roku dne 2. září 1968, odbor zvláštních úkolů pracuje na realizaci hlásné služby a zpohotovení součástí,[180] letecký oddíl je připraven (dle stavu letišť a sovětské letecké činnosti) k realizaci letecké přepravy,[181] hospodářská správa je ve spojení s podřízenými součástmi.[182] Na úseku správy pasů a víz je na přechodech situace normální s výjimkou okamžitého udělování víz cizincům přijíždějícím do ČSSR.[183]

IV.

Dnem obsazení naší vlasti vojsky pěti států Varšavské smlouvy bylo podstatně ochromeno centrální řízení resortu ministerstva vnitra. Centrální aparát – jeho pracovníci byli na většině pracovišť centrály MV bez jakéhokoliv jednání a zdůvodnění buď určitý čas prakticky internováni bez možnosti spojení s ostatními složkami

179 Srov. ŽÁČEK, Pavel, ref. 36, s. 329.

180 Srov. ABS, f. ÚZK, sign. 01-1/XXXII, zpráva o situaci na OZÚ MV v souvislosti s obsazením ČSSR, 28. 8. 1968.

181 Srov. tamtéž, zpráva o průběhu událostí u LO MV spojených s obsazením ČSSR, 29. 8. 1968.

182 Srov. tamtéž, zpráva o průběhu událostí na HS MV v době obsazení ČSSR, 28. 8. 1968.

183 Srov. tamtéž, zpráva o situaci na civilně-správním úseku ministerstva vnitra, 28. 8. 1968.

resortu[,] anebo [byli] – zvláště v centrální budově MV na Letné [–] doslova vykázáni ze svých pracovišť. Neměli na ně přístup až do ranních hodin dne 27. 8. 1968. Jednotlivé úseky centrálního aparátu se však během dvou dnů 22.–23. 8. 1968 poměrně v plném dostupném stavu zkonsolidovaly a pokračovaly v práci za mimořádně ztížených podmínek. V současné době řeší zejména úkoly navázání spojení s ostatními složkami, krajskými správami SNB, školami apod. Drtivá většina příslušníků – pracovníků centrálního aparátu (až na několik skupin jednotlivců) od prvých dnů obsazení ČSSR naprosto jednoznačně stojí za naší legální vládou a Dubčekovo [sic] vedení[m] ÚV KSČ a plní pokyny ministra, případně jeho náměstka plk. Jána Majera.

Zdroje

ABS, f. Ústřední zpracovatelská komise MV ČSSR, sign. 01-3/IX, č. l. 4–25, zpráva o činnosti ministerstva vnitra a jeho výkonného aparátu za období 20.–28. 8. 1968. Výtisk č. 3, strojopis, 22 s.

ABS, f. Ústřední zpracovatelská komise MV ČSSR, sign. 01-1/XXXII, č. l. 31–52. Zpráva zpráva o činnosti ministerstva vnitra a jeho výkonného aparátu za období 20.–28. 8. 1968. Výtisk č. 4, strojopis, 22 s.

Dokument č. 4

1968, 4. září[184] – Praha. Podklady [Studijního ústavu MV] pro jednání vedení ministerstva vnitra s prezidentem Československé socialistické republiky, čj. SU-009/01-68

[…][185]

I. Morálně-politický stav

Z dostupných poznatků vyplývá, že část vedoucích pracovníků StB v Praze se podílela na obsazení ČSSR cizími vojsky. Ve spolupráci s bývalými vedoucími pracov-

184 Datum zpracování dokumentu je odvozeno od podkladu náčelníka IV. správy plk. RSDr. Štefana Demjana pro náčelníka HS StB ze 4. 9. 1968 (viz pozn. 211).

185 Podle přiloženého záznamu byl „podklad pro jednání vedení MV s presidentem republiky" Studijním ústavem MV zpracován v šesti výtiscích; č. 1–4 obdržel náměstek ministra vnitra plk. dr. Ján Majer pro vedení resortu, č. 5 s. Štícha pro ÚPV (zpět převzat 1. 10. 1969 pplk. S[?]) a č. 6 byl založen. Výtisk č. 1 se na základě vyžádání státního tajemníka MV ČSSR z 18. 3. 1969 vrátil z Kanceláře prezidenta republiky o týden později pod čj. 0332/69 ministrovi vnitra ČSSR J. Pelnářovi. Na titulní straně výtisku č. 5 je příjmové razítko „Komise ministra vnitra ČSSR ustanovena RMV č. 37/1969" z 30. 12. 1969, čj. SM-0190/kom-01/3-69. Pracovní verze dokumentu pod názvem „informační zpráva o současné situaci v bezpečnostních sborech ČSSR" s řadou rukopisných poznámek a oprav se nachází in: ABS, f. ÚZK, sign. 01-1/XXXII, č. l. 108–121.

níky StB (býv. náměstek ministra vnitra Jaroslav Klíma[186], býv. náčelník čs. rozvědky Josef Houska) a za řízení sovětských poradců připravili před 21. 8. 1968 plány na ovládnutí letiště Ruzyně, obsazení a blokování politických, správních a telekomunikačních center v Praze a internování vedoucích stranických a státních představitelů. K zajištění těchto akcí zneužili část výkonných orgánů StB, kteří jednali v domnění, že zajišťují pokyny prezidenta republiky a I. tajemníka ÚV KSČ.

V pozadí veškerých příprav a řízení stáli v centrále StB sovětští poradci, zejména hlavní poradce pro MV Kotov, vedoucí poradce pro čs. rozvědku Litvinov, vedoucí poradce pro čs. kontrarozvědku Nazarov, a to v úzké spolupráci s dalšími představiteli KGB z Moskvy, kteří přijeli do ČSSR před 21. 8. 1968 jako turisté.[187]

Morálně-politický stav a postoje pracovníků k současnému dění lze stručně charakterizovat takto:

1) Čs. rozvědka

Po totálním útlumu činnosti složky způsobeném vyřazením legálního vedení bývalým náčelníkem plk. Houskou během noci z 20. na 21. 8. 1968 byla její aktivita oživena příští den zásluhou stranického orgánu[188] a udržena po celou dobu událostí. Naprosto kladný morálně-politický stav aparátu rozvědky se projevil tím, že

- bylo zabráněno zneužití rozvědky navenek,
- byla vytvořena účinná jednota drtivé většiny[189] pracovníků při podpoře zákonných představitelů strany a státu,
- jasná stanoviska komunistů centrály byla tlumočena služebně-stranickou cestou i rozvědčíkům v zahraničí,
- byl udržován potřebný styk na legální vyšší služební i stranické orgány.

Stejně dobrý morálně-politický stav se projevil u rozvědčíků v zahraničí. Až na ojedinělé názorové krajnosti[190] absolutní většina pracovníků rozvědky v zahraničí se plně a bezvýhradně postavila za své legální stranické a státní představitele.

Diferenciace postojů v době kritických událostí byla minimální. Do akce plk. Housky bylo zapojeno asi 15–20[191] pracovníků rozvědky. Šlo o minimum středních a nižších náčelnických kádrů a řadové pracovníky týlových a štábních složek. Většina[192] těchto pracovníků však neznala pravou příčinu věci.

186 Plk. Jaroslav Klíma (1921–2003) byl od 29. 10. 1962 do 31. 5. 1968 náměstkem ministra vnitra a od 1. 3. 1966 do 31. 5. 1968 náčelníkem Hlavní správy StB. Srov. KALOUS, Jan; ŽÁČEK, Pavel, ref. 34, s. 340–344.

187 Srov. dokument č. 3.

188 Podtrženo zelenou vlnovkou.

189 Podtrženo zelenou vlnovkou a opatřeno zeleným otazníkem.

190 Podtrženo zelenou vlnovkou.

191 Kolem číslic je zelený obdélník.

192 Podtrženo zelenou vlnovkou.

Při upevňování morálně-politického stavu v současné situaci a dosahování stavu jednoty je třeba počítat s postupným prohlubováním názorové různosti na řadu otázek polednového vývoje u nás, zkoumání jeho chyb. U řady pracovníků tyto otázky budou[193] zřejmě spojovány s otázkami vlastní existenční a sociální nejistoty a s otázkami nejasnosti perspektiv rozvědné práce. Nelze však vyloučit jednotlivé případy konjukturalismu.[194]

2) Čs. kontrarozvědka

Celkově lze konstatovat, že se nepodařilo kontrarozvědku jako celek zneužít proti lidu, legálním vládním a stranickým orgánům. V současné době probíhá však v aparátu kontrarozvědky složitá diferenciace[195], kterou je možné charakterizovat takto:

a) malá část pracovníků (včetně některých náčelníků) schvaluje opatření provedené ze strany států Varšavské smlouvy. Jde především o pracovníky z tak zvaných vnitřních problematik, které měly být z StB převedeny k VB[196]; tato část pracovníků může být zneužívána[197] i v budoucnu;
b) značná část pracovníků zůstává neutrální, nevystupuje veřejně se svými názory, vnitřně odsuzuje obsazení ČSSR, je ochotna a chce plnit příkazy legálních stranických a státních orgánů;
c) malá část pracovníků, kteří vystupují otevřeně, nesouhlasí s obsazením ČSSR, podřizují se dané realitě a závěrům stranických a státních orgánů.

3) Veřejná bezpečnost

Hlavní správa Veřejné bezpečnosti jako celek se již v dopoledních hodinách dne 21. 8. 1968 po vpádu vojsk Varšavské smlouvy na naše území plně postavila za prezidenta republiky[198], za legální vládu a za ÚV KSČ. Rozhodně odsoudila postup vojsk Varšavské smlouvy jako hrubé porušení suverenity a svrchovanosti našeho státu.

Stejně spontánní postoj vyjadřovaly ve svých rezolucích a i svým jednáním všechny útvary VB. Tím Veřejná bezpečnost jako celek získala plnou podporu a důvěru drtivé většiny našich občanů.

Tento morálně-politický stav v celé Veřejné bezpečnosti trvá dosud.

Celý náčelnický sbor i všichni příslušníci Veřejné bezpečnosti důsledně plní všechny úkoly vyplývající pro ně z usnesení vlády, rozkazů ministra a rozkazů náčelníka Hlavní správy VB.

193 Podtrženo zelenou vlnovkou.

194 Srov. KAŇÁK, Petr; DVOŘÁKOVÁ, Jiřina; JUROVÁ, Zdeňka, ref. 58, s. 46–54.

195 Podtrženo zelenou vlnovkou.

196 Srov. KOUDELKA, František; SUK, Jiří, ref. 19, s. 209–211; ŽÁČEK, Pavel, ref. 16, s. 30–38, 42–50.

197 Podtrženo zeleným perem.

198 Podtrženo zeleným perem.

O velmi dobrém morálně-politickém stavu Veřejné bezpečnosti svědčí i skutečnost, že příslušníci VB i v současných ztížených podmínkách plní své služební úkoly důsledně a obětavě.

4) Ostatní složky MV

Příslušníci civilní obrany státu, Sboru nápravné výchovy, správy pasů a víz, správy spojení a hospodářské správy prokázali od prvého okamžiku obsazení ČSSR cizími vojsky kladný politický postoj. Plně se postavili za demokraticky zvolené státní a stranické orgány a svou činností je plně podporovali. Jen ojediněle a jen v individuálních rozhovorech (na hospodářské správě) se vyskytl souhlas se zákrokem cizích vojsk proti naší republice.[199]

Pracovníci správy spojení od samého počátku pomáhali zajišťovat nerušený provoz spojovacích prostředků všeho druhu. Přes značný nátlak odmítali plnit příkazy některých vedoucích pracovníků MV, kteří překračovali svou služební pravomoc a jejichž rozkazy se dostávaly do rozporu s politickými postoji pracovníků VII. správy.[200]

II. Současná situace v akceschopnosti a zaměření práce bezpečnostních sborů

1) Čs. rozvědka

Ústředními problémy v současné situaci jsou udržení integrity kádrového sestavu [sic] rozvědky v zahraničí (v menší míře i doma), nezbytná konsolidace práce s existující agenturní sítí a nalezení správného a reálného směru a předpokladů pro další rozvoj operativní i informační práce v zahraničí.[201]

Zvláštním problémem jsou pokusy ze strany cizích rozvědek a činitelů přemluvit a získat naše pracovníky – formou nabízení různé pomoci – k odklonu od politiky vlády, popř. k emigraci; tyto pokusy probíhají a vedle zřejmého zpravodajského zisku mohou mít i nebezpečné propagační pozadí. Mohou znesnadnit pozici naší vlády (mohou být zneužity jako „důkazy" kontrarevoluční situace v našich orgánech). Zatím jsme pravděpodobně tímto způsobem ztratili jednoho pracovníka[202].[203]

199 Srov. ABS, f. ÚZK, sign. 01-1/XXXII, zpráva o průběhu událostí na HS MV v době obsazení ČSSR, 28. 8. 1968.

200 Srov. KOUDELKA, František; SUK, Jiří, ref. 19, s. 264–267.

201 Podtrženo zeleným perem.

202 Podtrženo zeleným perem.

203 Po 30. 8. 1968 nejprve defektoval referent 1. oddělení VI. odboru I. správy MV kpt. Václav Marouš (nar. 1929), krycím jménem MACOUREK, a následně 4. 9. 1968 také starší referent rezidentury Vídeň I. správy MV mjr. Ladislav Bittman (nar. 1931), krycím jménem BRYCHTA. Srov. ABS, f. A 2/3, inv. j. 2149, zpráva o emigraci příslušníků čs. rozvědky (I. správa MV) Václava Marouše a Ladislava Bittmana, 18. 10. 1968. Srov: BITTMAN, Ladislav. Špionážní oprátky. Praha: Mladá fronta, 1992, s. 7–14, 187–189; ŽÁČEK, Pavel. Causa Ladislav Bittman. In: *Reflex*, 2000, č. 33, s. 56–58; ŽÁČEK, Pavel. Defektorem ve svobodném světě. In: *Paměť a dějiny*, 2012, č. 4, s. 43–50.

Celkově se schopnost aparátu čs. rozvědky v zahraničí osvědčila; pokračuje zčásti operativní práce, orgánové se dobře zorientovali v složité politické situaci a také pomáhají aktivně řešit otázky spojené s návraty čs. turistů.

Centrála rovněž sleduje tendenci cizí propagandy a náznaky aktivních opatření zneklidňujícího, provokačního a rozdělujícího charakteru.

Vcelku ovšem nutno počítat, že čs. rozvědka nezbytně bude venku určitou dobu v defenzivě a že vzniknou problémy s uchováním jednoty názorů. Činnost rozvědky vůbec je vázána na suverenitu státu. Postupnému přechodu do ofenzivy napomůže plná obnova činnosti všech legálních orgánů v ústředí, jež působí do zahraničí, bez nebezpečí recidiv mimořádných opatření, zvláště represivního charakteru.

2) Čs. kontrarozvědka

Charakterizovat celkovou operativní situaci z kontrarozvědného hlediska v ČSSR prozatím nelze. Počínaje 21. 8. až 1. 9. 1968 nefungovaly[204] vrcholné ani nižší stupně řízení (S Stb v krajích) a nebyl s nimi styk. Řízení kontrarozvědné práce není prakticky normalizováno dodnes.[205]

Z dílčích poznatků je možné uvést, že zastupitelské úřady kapitalistických států v ČSSR jsou velmi aktivní v získávání informací o celkovém vývoji v ČSSR. Je zaznamenávána snaha ilegálního i legálního odchodu našich občanů do zahraničí. Stoupá počet osob, které se nevracejí z pobytu v zahraničí, tvoří se nové emigrace[206].[207]

Pro vydání rozkazu ministra k současné situaci se postupně na centrále a v krajích obnovuje práce na akcích zejména špionážního charakteru, navazuje se styk s agenturním aparátem k zabránění provokací a odhalování nezákonné činnosti protisocialistických sil, rozšiřování letáků atp.

Úplná akceschopnost kontrarozvědného aparátu v centrále i v krajích je však podmíněna celkovou konsolidací řízení, nevměšováním orgánů KGB do činnosti, upřesněním dalšího obsahu práce v nových podmínkách i urychlenou právní legalizací některých forem a prostředků agenturně-operativní práce.[208]

Po linii vojenské kontrarozvědky po plnění požadavků velení ČSLA (zabránění incidentů mezi našimi a cizími jednotkami) činnost se soustřeďuje na realizaci kontrarozvědných opatření v souladu s vydanými rozkazy (zesílení operativní práce proti rozvědkám, zabránění provokací, zneužití zbraní, pomoc velitelským orgánům v zajišťování pořádkové služby). Aparát VKR je akceschopný, spojení s podřízenými útvary bylo obnoveno jak osobně, tak spojovacími prostředky.[209]

---

204 Podtrženo zeleným perem.

205 Srov. KOUDELKA, František; SUK, Jiří, ref. 19, s. 249–252; ŽÁČEK, Pavel, ref. 37, s. 125–134.

206 Podtrženo zeleným perem.

207 Srov. ŽÁČEK, Pavel, ref. 16, s. 266–331.

208 Srov. KOUDELKA, František; SUK, Jiří, ref. 19, s. 120.

209 Srov. ŽÁČEK, Pavel, ref. 36, s. 330; ABS, f. ÚZK, sign. 01-3/IX, zpráva, III. správa HS-StB, 4. 9. 1968.

Obdobná situace je na správě sledování a na správě operativní techniky, které zajišťují úkoly v souladu s požadavky operativních součástí bez větších potíží. Sledování pracuje aktivně od 29. 8. 1968[210], zejména po linii ZÚ KS v Praze.[211]

3) Veřejná bezpečnost

V prvních dnech obsazení území ČSSR vojsky Varšavské smlouvy byla centrální řídicí a koordinační činnost složky VB značně ztížena přerušením telefonního a dálnopisného spojení. Tato situace se nepříznivě projevila v systému hlásné služby tím, že v prvních dnech obsazení území ČSSR byl všeobecný nedostatek konkrétních zpráv o situaci v jednotlivých krajích i okresech.

V posledních dnech se situace z hlediska spojení a hlásné služby normalizovala, vertikální řízení je obnoveno.

V obecné kriminalitě byl v uplynulých dnech zaznamenáván nižší počet hlášených případů. Nelze z toho spolehlivě vyvodit, zda jde o nižší nápad obecné kriminality, protože vzhledem k situaci lze předpokládat neúplnost počtu hlášených případů. U latentní kriminality, zejména v hospodářské trestné činnosti podmíněné vlastním vyhledáváním příslušníky VB, došlo k výraznému poklesu odhalených případů. Tento stav přímo souvisí s mimořádnou situací vzniklou přítomností cizích vojsk na našem území. Bezpečnostní situace je zároveň charakterizována i podílem pachatelů z řad příslušníků cizích vojsk, a to zejména u násilných, majetkových trestných činů a dopravních nehod.

Přítomnost cizích vojsk a demonstrativní projevy obyvatel způsobily nenormální situaci ve veřejném pořádku. V současné době již k těmto projevům na veřejných místech nedochází a projevují se ojedinělé případy vylepování letáků[212] proti přítomnosti vojsk Varšavské smlouvy, nesouhlas s obsahem moskevských dohod[213] a podobně.

Celkové zlepšení situace ve veřejném pořádku je řešeno vydaným rozkazem ministra vnitra a na něho navazujícím rozkazem náčelníka HS VB.[214] Byl proveden přesun části příslušníků VB do míst se značnou koncentrací obyvatel, uskutečněna dohoda s ČSLA o vysílání dvoučlenných hlídek složených z příslušníků VB a vojáků ČSLA a jednotky CO MV byly zapojeny do pořádkové služby k ochraně určených objektů.

---

210 Podtrženo zeleným perem.

211 Srov. ABS, f. ÚZK, sign. 01-1/XXXII, podklady pro zprávu podle příkazu náčelníka HS-StB, IV. správa HS StB, 4. 9. 1968.

212 Podtrženo zeleným perem.

213 Srov. VONDROVÁ, Jitka; NAVRÁTIL, Jaromír. *Mezinárodní souvislosti československé krize 1967–1970. Červenec–srpen 1968.* Prameny k dějinám československé krize v letech 1968–1970. Díl 4/2. Brno: Doplněk, 1996, s. 271–274.

214 Srov. rozkaz ministra vnitra č. 51 „Mimořádná opatření k zabezpečení klidu a pořádku" z 31. 8. 1968. Dostupné z: https://www.ustrcr.cz/data/pdf/rozkazy/rmv1968/rmv51.pdf [cit. 2018-08-01].

Akceschopnost aparátu VB, zejména na úseku pořádkové služby, byla již v době před vojenským obsazením ČSSR a je i v současné době ztěžována nedostatečnými početními stavy příslušníků VB. Vedle toho byla rovněž známa nedostatečná technická vybavenost složky VB. Z tohoto důvodu již dříve byl vypracován plán postupného technického vybavování, zvláště vozidly pro pořádkovou službu se světelnou a zvukovou signalizací, s hlasitou reprodukcí[,] a plán metodiky zákroků proti rušitelům veřejného pořádku a podobně.[215] V současné době vzniká nebezpečí podstatného zpoždění v realizaci tohoto plánu.

Vysoká pracovní morálka příslušníků VB, jejich oddanost všem legálním ústavním činitelům, podpora občanské veřejnosti, součinnost s ČSLA, LM a jinými státními orgány skýtá spolehlivé záruky zajistit vlastními silami veřejný pořádek bez účasti a pomoci cizích vojsk.

4) Ostatní složky MV

Příslušníci CO poskytovali svojí činností praktickou pomoc progresivním silám ve státních a stranických orgánech. Podíleli se na spojení mezi centrálními a krajskými stranickými státními orgány. Předsedům KNV dali k dispozici výkonné vysílací stanice[216] k zabezpečení nepřetržité funkce regionálního rozhlasu.

Štáb CO státu jako jedna z mála složek ministerstva vnitra zůstal mimo pozornost cizích vojsk, stejně tak jako převážná většina štábů v okresech i krajích. V prvních dnech obsazení i dnes si civilní obrana zachovala plnou akceschopnost a je připravena plnit všechny úkoly svěřené jí našimi zákonnými orgány.

Štáb CO státu, jeho zařízení, štáby okresů a krajů, jakož i vojenské útvary jsou na plných počtech. Morálka a akceschopnost není narušena.

Pracovníci Sboru nápravné výchovy se řídí po celou dobu pobytu cizích vojsk na území ČSSR výhradně našimi zákony a platnými služebními předpisy. V současné době jsou všechny věznice i útvary plně střeženy příslušníky Sboru nápravné výchovy. Situace ve věznicích je normální[217]; s výjimkou Prahy, odsouzení vykonávají práce mimo objekty SNZ tak jako před 21. srpnem 1968.

Do činnosti správy pasů a víz v Praze a krajích vojáci cizích vojsk nezasahovali. Pracovníci správy pasů a víz se proto ve své činnosti stále řídí platnými československými zákony a předpisy. V současné době je situace komplikována pouze tím, že ze strany našich občanů se projevuje zvýšený zájem o vydávání cestovních dokladů pro cesty do zahraničí. Tím se i přes zvýšené úsilí pracovníků správy pasů a víz nedaří uspokojivě zvládnout situaci.[218]

215 Srov. KOUDELKA, František; SUK, Jiří, ref. 19, s. 178–180.

216 Podtrženo zeleným perem.

217 Podtrženo zeleným perem.

218 Srov. RYCHLÍK, Jan. Překračování hranic a emigrace v Československu a východní Evropě ve 20. století. In: *Securitas Imperii* č. 2 (29). Praha: ÚSTR, 2017, s. 36.

Po řadě hrubých zásahů do činnosti správy spojení ze strany cizích vojsk se situace postupně normalizovala. Cizí vojska opustila všechny objekty správy spojení.[219] Úkoly stanovené služebními předpisy a rozkazy legálních představitelů ministerstva vnitra jsou po stránce spojení plně zajištěny.

Činnost hospodářské správy se po počátečním ochromení normalizovala a správa zajišťuje všechny své úkoly. Byl obnoven styk s dodavateli materiálu. Práce ve skladech ministerstva je normální. Sklad KS [SNB] Praha v Březanech je zvenčí střežen sovětskými vojáky. V důsledku toho je ztížena manipulace s materiálem.

Rovněž u leteckého oddílu MV se situace normalizuje. Pracovníkům oddílu je cizími vojsky, která stále provádějí vnější obranu objektu i letadel, umožněno provádět normální údržbu leteckého parku. Letecký oddíl je připraven k okamžitému zahájení letové činnosti za předpokladu, že do provozu budou uvedena všechna bezpečnostní zařízení na letišti a [bude] zajištěna bezpečnost letových koridorů.

III. Problémy v práci

Čs. rozvědné a kontrarozvědné orgány nezískaly v poslední i současné době žádné poznatky o kontrarevolučních akcích na území ČSSR, jež by byly řízeny z kapitalistického zahraničí.[220] Ojedinělá vystoupení jednotlivců či skupin tzv.[221] kontrarevolučního charakteru vesměs ve verbálním smyslu[222] jsou motivována nesouhlasem čs. občanů s vojenským zásahem vojsk Varšavské smlouvy a jeví se jako pozůstatek zvýšené aktivity a odporu čs. lidu proti tomuto zásahu.

Poznatky zjištěné kontrarozvědnými orgány států Varšavské smlouvy v případech tzv. kontrarevoluční činnosti bez vztahu k zahraničí by měly být předány kontrarozvědným orgánům[223] ČSSR, aby mohly být vyhodnoceny a zpřesněny z hlediska faktické situace v ČSSR (sklady zbraní LM na závodech, ústavech, úřadech, velitelská stanoviště CO a podobně).[224]

219 Srov. ŽÁČEK, Pavel, ref. 36, s. 330.

220 Podtrženo modrým perem.

221 Podtrženo modrým perem.

222 Podtrženo modrým perem; celý odstavec vpravo modře zatržen.

223 Podtrženo dvojitě zeleným perem.

224 V pracovní verzi dokumentu měl tento odstavec poněkud odlišné znění: *Potřeba předání poznatků zjištěných kontrarozvědnými orgány států Varšavské smlouvy se jeví v případech zjištěné tzv. kontrarevoluční činnosti, bez vztahu na zahraničí, aby mohla být přijata účinná opatření, event. vyhodnocena a upřesněna činnost, jež z neznalosti poměrů v ČSSR je ze strany orgánů KGB vydávána za kontrarevoluční (sklady zbraní LM na závodech, ústavech, úřadech, velitelská stanoviště CO apod.).* Srov. ABS, f. ÚZK, sign. 01-1/XXXII, informační zpráva o současné situaci v bezpečnostních sborech ČSSR.

Plnou normalizaci řádného výkonu služby rozvědného i kontrarozvědného aparátu MV ztěžují dosud některá opatření vojsk a bezpečnostních orgánů států Varšavské smlouvy[225].[226]

1) Lze odůvodněně předpokládat, že styční pracovníci KGB při MV nadále plně využívají svých informačních možností a pramenů, jež vedly k jednostrannému informování sovětských představitelů o situaci v ČSSR. Jejich činnost a angažovanost[,] při níž překročili pravomoc a platné dohody o spolupráci[227], vyvolala silné pocity nedůvěry k jejich osobám ze strany příslušníků MV, čímž je vážně ohrožena další aktivní spolupráce. Je tomu tak zvláště v případě aktivní činnosti styčného důstojníka KGB Litvinova na čs. rozvědce, který vyhrožoval služebním[228] a stranickým funkcionářům fyzickou likvidací[229], na čs. kontrarozvědce pak v případě styčných důstojníků Nazarova, Běloturkina a Muchina, kteří zneužili příslušníků k akcím proti legální vládě[230] a představitelům ÚV KSČ.

2) Velmi nejasná, komplikovaná a nekontrolovatelná situace existuje s ohledem na přítomnost velkého počtu sovětských pracovníků KGB v ČSSR, kteří vyvíjejí činnost mimo legální čs. instituce a nemají s orgány MV oficiální styk.[231] V Praze je několik vedoucích funkcionářů KGB jako například náčelník správy vyšetřování, sledování a kontrarozvědné správy.[232]

225 Podtrženo modrým perem.

226 Srov. MAJCHRZAK, Grzegorz. Operace „Podhale". In: BLAŽEK, Petr; KAMIŃSKI, Łukasz; VÉVODA, Rudolf (eds.). *Polsko a Československo v roce 1968*. Praha: ÚSD AV ČR – Dokořán, 2006, s. 159–162; KAMIŃSKI, Łukasz; MAJCHRZAK, Grzegorz (eds.). *Operacja „Podhale". Służba Bezpieczeństwa wobec wydarzeń w Czechosłowacji 1968–1970*. Varšava: IPN, 2008, s. 163–521; TANZSCHER, Monika. *Maßnahme „Donau" und Einsatz „Genesung". Die Niederschlagung des Prager Frühlings 1968/69 im Spiegel der MfS-Akten.* Berlin: BStU, 1998; GROßBÖLTING, Thomas. Die Niederschlagung des „Prager Frühlings" und das Ministerium für Staatssicherheit der DDR. In: KARNER, Stefan; TOMILINA, Natalja; TSCHUBARJAN, Alexander. *Prager Frühling. Das international Krisenjahr 1968.* Teil 1. Köln – Weimar – Wien: Böhlau Verlag, 2008, s. 807–820.

227 Podtrženo zeleným perem.

228 Podtrženo zeleným perem.

229 Srov. dokument č. 3.

230 Podtrženo zeleným perem.

231 Podtrženo zeleným perem.

232 V čele velitelské skupiny působil v Praze I. zástupce předsedy KGB při RM SSSR genplk. Nikolaj Stefanovič Zacharov, dále náčelník II. HS-KGB gen. Georgij Karpovič Ciněv, náčelník III. správy KGB gen. Vitalij Vasiljevič Fedorčuk, jeho zástupce pro raketové vojsko gen. Aleksandr Ivanovič Matvejev, zástupce náčelníka VII. správy KGB plk. Michail Sidorovič Prudnikov, plk. Petr Ivanovič Fedotov a další funkcionáři. Srov. ŽÁČEK, Pavel, ref. 16, s. 128, pozn. 266; ŽÁČEK, Pavel, ref. 36, s. 308, 329–330; PETROV, Nikita, ref. 108, s. 156–157.

3) V budově MV Letná se dosud nachází pět neakreditovaných důstojníků KGB a v budově HS StB Dejvice větší, přesně nevymezený[233] počet důstojníků KGB, včetně vnitřní ostrahy. Stejná situace je na S-StB Praha – Bartolomějská.[234] Jejich přítomnost i činnost má negativní dopady na příslušníky StB a na veřejnosti vytváří ovzduší nedůvěry vůči čs. orgánům. Vzdor přítomnosti orgánů KGB není oficiálně zajištěna nutná koordinace činnosti čs. a sovětských orgánů, není přehled o akcích, záměrech a směrnicích orgánů KGB.[235] Obdobně neorganizovaná činnost se projevuje i u vojenských kontrarozvědných orgánů cizích států.[236]

4) Skutečnost, že skupina funkcionářů MV v čele s I. náměstkem ministra je neustále nezákonně internována[237], vyvolává pocit nedůvěry a nejistoty u řady pracovníků MV. Vznikají oprávněné obavy, že mohou nadále pokračovat protizákonné represe vůči dalším čestným pracovníkům angažovaným v polednovém vývoji. Je známo, že existovaly před zahájením vojenské akce seznamy „nespolehlivých" pracovníků MV, z nichž někteří byli anebo měli být izolováni nebo internováni. V zahraničním tisku i rozhlasu se uvádí, že v ČSSR má být 40 000 osob označeno jako kontrarevolucionáři.[238]

5) Byl vydán a dosud je v platnosti zákaz radiovysílání[239], který zcela znemožňuje aktivní radiokontrarozvědnou činnost a plnění mezinárodních dohod v rámci Varšavské smlouvy.[240]

---

233 Podtrženo zelenou vlnovkou a opatřeno zeleným otazníkem.

234 Srov. ŽÁČEK, Pavel, ref. 16, s. 225.

235 Srov. ŽÁČEK, Pavel, ref. 36, s. 332–333.

236 Srov. ABS, f. ÚZK, sign. 01-1/XXXII, zpráva o průběhu událostí spojených s obsazením ČSSR, III. správa HS StB, 28. 8. 1968.

237 Dne 26. 8. 1968 byli letecky přepraveni do NDR internovaní I. náměstek ministra vnitra plk. S. Padrůněk, náčelník sekretariátu pplk. RSDr. J. Hošek, zástupce náčelníka HS StB a náčelník II. správy HS StB mjr. JUDr. Z. Formánek, druhý zástupce náčelníka HS StB mjr. JUDr. Jaroslav Jankrle a člen CÚV KSČ při HS StB mjr. JUDr. V. Pešek, vyšetřováni v objektu KGB v Drážďanech až do 5. 9. 1968 a následujícího dne vráceni do ČSSR. Srov. KOUDELKA, František; SUK, Jiří, ref. 19, s. 275–279; ŽÁČEK, Pavel, ref. 42, s. 65, pozn. 11 a s. 70, pozn. 42.

238 Srov. ТОМИЛИНА, Н. Г.; КАРНЕР, С. А.; ЧУБАРЬЯН, О. (eds.). «Пражская весна» и международный кризис 1968 года. Документы. Moskva: Международный фонд «Демократия», 2010, s. 356–386.

239 Podtrženo zeleným perem.

240 Srov. SCHOVÁNEK, Radek. Organizační vývoj technických složek MV 1964–1989 II. In: *Securitas Imperii* č. 2. Praha: ÚDV, 1994, s. 49; Ještě k nástinu organizačního vývoje státobezpečnostních složek Sboru národní bezpečnosti v letech 1948–1989. In: *Sborník archivních prací*. Praha: MV ČR, 2002, č. 2, s. 421.

Činnost útvarů VB je ztěžována při objasňování hlášených případů kriminality tam, kde je důvodné podezření na pachatele z řad příslušníků cizích vojsk. Podobně je tomu při objasňování případů dopravních nehod, na nichž mají účast příslušníci těchto vojsk. Také výkon pořádkové služby v noční době je nepříznivě ovlivňován zejména ve velkých městech vojsky Varšavské smlouvy, která v některých případech ztěžují výkon jejich služby, ohrožují životy občanů[,] a dokonce i samotné hlídky VB.

Výkon pořádkové služby v hlavním městě Praze je ztížen rozhodnutím velitele sovětských vojsk v Praze[241], který znemožnil plnění rozkazu ministra vnitra[242] tím, že zakázal veliteli vojenské posádky ČSLA v Praze vysílání příslušníků armády do dvoučlenných hlídek VB. V důsledku toho je v noční době na území Prahy vysílána pouze polovina plánovaných hlídek.

Výkon dopravně bezpečnostní služby je ztěžován častým hrubým porušováním pravidel silničního provozu řidiči motorových vozidel cizích vojsk.

Mimořádná opatření u útvarů VB provedená na základě rozkazu ministra vnitra týkající se střežení vyjmenovaných objektů odčerpávají značnou část sil určených k výkonu pořádkové služby a vyhledávání.

IV. Problémy, které se doporučují k projednání s představiteli vojsk Varšavské smlouvy

1) V zájmu upevnění veřejného pořádku a klidu požádat, aby:

- vojska Varšavské smlouvy nerozšiřovala na našem území tiskoviny a letáky, neznemožňovala výkon hlídkové služby VB střelbou po vozidlech[,]
- velitel sovětských vojsk v Praze odvolal své rozhodnutí, kterým zakázal veliteli posádky ČSLA vysílání příslušníků armády do společných hlídek s příslušníky VB. V souvislosti s tím prosadit nevměšování se sovětských vojsk do vnitřních záležitostí a do úkolů VB[,]
- objekty zvláštní důležitosti, určené ke střežení, byly vybírány a určovány čs. stranou a aby mohly tyto objekty být střeženy především příslušníky čs. armády.

2) Nabídnout sovětské straně, aby bylo neprodleně obnoveno plnění úkolů vyplývajících ze spolupráce mezi čs. kontrarozvědkou a orgány KGB v souladu s „Dohodou" z roku 1962.[243]

3) V zájmu normalizování činnosti rozvědky a kontrarozvědky požádat, aby

- bylo zahájeno jednání mezi vedením ministerstva vnitra a představiteli KGB o urychleném a komplexním předání všech poznatků, které dokumentují či na-

241 Vojenským velitelem okupačních sil hlavního města Prahy a Středočeského kraje byl genpor. Ivan Leontjevič Veličko.

242 Srov. RMV č. 51 „Mimořádná opatření k zabezpečení klidu a pořádku" z 31. srpna 1968. Dostupné z: https://www.ustrcr.cz/data/pdf/rozkazy/rmv1968/rmv51.pdf [cit. 2018-08-01].

243 Srov. SIVOŠ, Jerguš; ŽÁČEK, Pavel, ref. 80, s. 84.

svědčují organizované nepřátelské kontrarevoluční činnosti, a to jak v období před zásahem vojsk, tak i v současné době;
– neakreditovaní pracovníci KGB již dále nezasahovali do záležitostí vnitřní bezpečnosti ČSSR a z ČSSR odešli;
– byla zcela zrušena ostraha budov MV cizími vojsky[,] a to jak vnější, tak zejména vnitřní;
– byl zrušen zákaz radiovysílání a tím umožněna normální činnost čs. radiokontrarozvědky;

4) V zájmu odstranění[244] psychózy obav požádat o urychlené propuštění internovaných pracovníků ministerstva vnitra.

Zdroje

ABS, f. Ústřední zpracovatelská komise MV ČSSR, sign. 01-1/XXXII, č. l. 2–15, PODKLAD pro jednání vedení ministerstva vnitra s presidentem republiky. Výtisk č. 1, strojopis, 13 s.

ABS, f. Ústřední zpracovatelská komise MV ČSSR, sign. 01-3/II, č. l. 400–413, PODKLAD pro jednání vedení ministerstva vnitra s presidentem republiky. Výtisk č. 5, kopie strojopisu, 13 s.

ABS, f. Ústřední zpracovatelská komise MV ČSSR, sign. 01-1/XXXII, č. l. 17–30, PODKLAD pro jednání vedení ministerstva vnitra s presidentem republiky. Výtisk č. 6, strojopis, 13 s.

244 Přeškrtnuto červenou pastelkou.

ZPRÁVY

Konference Ochrana státní hranice a rok 1968. Bezpečnostní poměry na hranici v druhé polovině šedesátých let

(Brno 14.–15. listopadu 2017)

Tomáš Slavík

Ve dnech 14.–15. listopadu 2017 se v Technickém muzeu v Brně konala ve spolupráci s Univerzitou obrany konference s názvem *Ochrana státní hranice a rok 1968. Bezpečnostní poměry v pohraničí v druhé polovině 60. let.* Zaměření konference bylo zvoleno s ohledem na 50. výročí vstupu vojsk Varšavské smlouvy na území Československa, nicméně jejím tématem nebyl pouze rok 1968, ale i připomenutí významných změn v koncepci systému střežení státní hranice, ať už se jednalo o konec užívání proudu o vysokém napětí v drátěném zátarasu na hranicích, převedení vojsk Ministerstva vnitra pod Ministerstvo národní obrany, či konec vojskového střežení hranice s východním Německem a jeho přenechání Veřejné bezpečnosti. Stejně jako v minulých ročnících nebyla konference zaměřena jen na vlastní ochranu státní hranice, ale zazněly i příspěvky popisující civilní a kulturní stránku života v pohraničí, informace o edukačních a muzejních projektech či příspěvky podávající pohled na události v Československu z druhé strany hranice.

Konference byla rozdělena do čtyř tematických bloků, po dvou v každém dni, přičemž první den zazněly ještě dva příspěvky, které se sice také dotýkaly tématu ochrany státních hranic, avšak nezapadaly do zaměření konference na šedesátá léta dvacátého století.

První blok přednášek zahájil Jan Kalous z Ústavu pro studium totalitních režimů, který se věnoval dopadu srpnových událostí roku 1968 na život a kariéru tehdejšího velitele Pohraniční stráže Karla Peprného, přičemž představil i dosud neveřejné dokumenty. Následoval příspěvek Petra Karlíčka z Archivu města Ústí nad Labem, který popsal vpád sovětských vojsk v noci na 21. srpna 1968 na základě kombinace archivních pramenů, vzpomínek pamětníků a fotografií dochovaných mezi obyvateli severočeské obce Jiříkov. Daniel Povolný z Úřadu dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu seznámil posluchače s případy únosů příslušníků Veřejné bezpečnosti do Polska, které měly ulehčit přejezd hranic 11. tankové divize Polské lidové armády v srpnu 1968. V posledním příspěvku prvního tematického bloku Petr Kadlec z Vojenského historického archivu Praha představil publiku písemnosti

kontrolní a revizní komise Hlavní politické správy Ministerstva národní obrany uložené ve Vojenském historickém archivu v Praze, které se vztahují k odvoláním příslušníků Československé lidové armády proti stranickým trestům za postoje v období tzv. pražského jara či nesouhlas se vstupem vojsk Varšavské smlouvy na československé území a které představují specifický pramen k uvedeným událostem.

Po obědě zahájil druhý přednáškový blok Jerguš Sivoš z Ústavu pamäti národa v Bratislavě. Ve svém referátu seznámil posluchače s osobou Františka Vidy a jeho působením v roli náčelníka agenturně-operativního oddělení 11. brigády Pohraniční stráže Bratislava. Martin Pulec z Úřadu dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu v dalším referátu porovnal počty obětí ostrahy státních hranic v letech 1960 až 1970 z řad civilního obyvatelstva a počty zemřelých strážců hranic. Eduard Kočvara z téže instituce pak seznámil posluchače s aspekty vyšetřování trestné činnosti na státní hranici jako zločinů komunismu. Následná diskuse byla velice živá, hlavně vystoupení Martina Pulce vyvolalo bouřlivé reakce.

Po krátké přestávce vystoupila Eugenie Trützschler z Technické univerzity Ilmenau v Německu s příspěvkem reflektujícím společenské změny roku 1968 v Československu z pohledu východoněmecké státní bezpečnosti a jejích obav o možný vliv na společenské klima v NDR. Reinhold Balk představil posluchačům případ zavlečení dvou pronásledovaných bavorských občanů z území NSR zpět na území Československa příslušníky Pohraniční stráže a dále, jakou odezvu tento případ měl ve společnosti, mezi představiteli státu a v systému ochrany hranic bavorskou BGS.

V posledním tematicky zaměřeném příspěvku prvního dne konference popsal soukromý badatel Luděk Kozlovský situaci ochrany státní hranice v polovině šedesátých let v Novohradských horách s důrazem na změny, které přineslo rušení drátěného zátarasu s proudem o vysokém napětí, přičemž zprostředkoval i četné vzpomínky přímých účastníků těchto událostí.

V podvečer pak Roman Řezníček z Technického muzea v Brně poreferoval o pozůstatcích objektů souvisejících s druhou světovou válkou či ochranou státní hranice v terénu a o těžkostech při snaze Technického muzea o záchranu těchto objektů. Na úplný závěr prvního dne konference pak Werner Leikam představil snahy o rekonstrukci přesného průběhu drátěného zátarasu v oblasti česko-bavorských hranic na základě nálezů hmotných pozůstatků a dochovaných archiválií.

Večer byl již tradičně vyplněn přátelským posezením ve společenské místnosti Technického muzea, kde byl poskytnut prostor pro debatu nad přednesenými referáty i navazování kontaktů s dalšími zájemci o téma střežení státních hranic.

Druhý den konference zahájil příspěvek Petera Mikleho z Archivu Ústavu pamäti národa v Bratislavě, který posluchače seznámil s podobou a výsledky ochrany státní hranice v prostoru 11. brigády Pohraniční stráže Bratislava ve druhé polovině šedesátých let. Tomáš Slavík z Archivu bezpečnostních složek následně popsal dopad významných změn v systému střežení státní hranice v témže období na statistiku pokusů o její překonání. Josef Šuba z Regionálního muzea v Mikulově poreferoval

o Pálavském vinobraní, které se v průběhu let změnilo z oslavy zemědělských úspěchů na slavnost politickou, oslavující ochranu státní hranice. Jan Edl ze Státního okresního archivu Tachov pak představil tachovské Husitské oslavy, jejichž ročníky 1967 a 1972 byly výrazným dokladem proměny společnosti konce šedesátých let a nastupující normalizace.

Poslední přednáškový blok začal příspěvkem Jany Pekárkové ze Státního okresního archivu Znojmo, v němž byl posluchačům popsán civilní život v obcích, které leží v těsné blízkosti státní hranice, a snaha režimu o jeho ovlivnění organizacemi typu Mladí strážci hranic a výchovu obyvatelstva zcela oddaného režimu, které se bude významnou měrou podílet na systému střežení hranice. V dalším příspěvku se Libor Svoboda z Ústavu pro studium totalitních režimů věnoval fenoménu zbíhání příslušníků Pohraniční stráže a Československé lidové armády jako jednomu ze specifických projevů politické krize před nastupující normalizací. Závěrečné vystoupení patřilo Pavlu Vaňkovi z Archivu bezpečnostních složek, který seznámil posluchače s ukončením vojskového střežení státní hranice v úseku 19. brigády Pohraniční stráže Děčín, které bylo důsledkem změn v koncepci ostrahy hranic v polovině šedesátých let.

Konference opět ukázala, jak široce lze pojímat problematiku ochrany státní hranice a jak jsou některá z těchto témat stále živá. To, že se jednalo již o čtvrtý ročník, je snad příslibem pokračování tradice těchto konferencí i do budoucna. Účastníci si kromě inspirace a nových poznatků odnesli i sborník z minulého ročníku konference s tematikou padesátých let. Příspěvky z aktuálního ročníku pak vychází tiskem v těchto dnech.

Mezinárodní vědecká konference 100 let od vzniku ČSR

(Banská Bystrica 22.–23. března 2018)

Miroslav Lacko

Ve druhé polovině března 2018 se v Banské Bystrici v překrásném prostředí středního Slovenska uskutečnila zajímavá vědecká konference s mezinárodní účastí. V letošním roce, kdy si připomínáme množství významných výročí úzce spjatých s našimi dějinami, si vzala za cíl poohlédnout se za uplynulými 100 lety z hlediska právních dějin a jim příbuzných oborů. Tohoto úkolu se zhostila Katedra dějin státu a práva z Právnické fakulty Univerzity Matěje Bela v Banské Bystrici (PF UMB). Při příležitosti stého výročí vzniku Československé republiky se k ní přidaly také právnické fakulty z Univerzity Komenského v Bratislavě, Univerzity Pavla Jozefa Šafaříka v Košicích, Masarykovy univerzity v Brně a Univerzity Palackého v Olomouci. Všechny tyto instituce tak byly hlavními organizátory konference s názvem *100 let od vzniku Československa*.

Úvodní proslov přednesl děkan Právnické fakulty UMB v Banské Bystrici Michal Turošík, který všechny účastníky konference srdečně přivítal. Poukázal na to, že se jedná již o třetí ročník mezinárodní vědecké konference, ze které se tak stala etablovaná akce na půdě tamější právnické fakulty. Zatímco první ročník se věnoval problematice lidských práv v kontextu právní vědy, druhý měl již spíše historický charakter, neboť se věnoval Slovenskému národnímu povstání z pohledu právních dějin. V tomto nastoleném trendu se organizátoři rozhodli pokračovat i letos, kdy za hlavní téma zvolili právě vznik Československa v roce 1918. Konference však podle slov děkana neměla být zaměřena jenom na období budování nového státu, ale měla reflektovat celkový vývoj na našem území za posledních 100 let. Následně vřele přivítal účastníky ze Slovenska, ale také z České republiky a Polska. Na závěr svého proslovu popřál všem přítomným zdárný průběh konference a argumentačně plodnou diskuzi.

Poté začal první konferenční blok, v jehož rámci vystoupil profesor Ladislav Vojáček z Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně s příspěvkem *Den vzniku samostatného československého státu*. Podrobně, doslova den po dni, analyzoval z pohledu právní vědy přípravy, které předcházely vzniku prvních československých právních norem krátce po vzniku Československa. Poukázal zároveň na důležitost zachování rakouských zákonů na území Československa do doby, než vznikly nové československé zákony a normy, aby se tak zabránilo chaosu a zachovala se kontinuita a řád. Jako druhý vystoupil profesor Tomáš Gábriš z Právnické fakulty Univerzity Matěje Bela v Banské Bystrici s příspěvkem *Transatlantický pohled na vznik ČSR*, ve

kterém se věnoval událostem spojeným se vznikem Československa z pohledu Spojených států amerických. Zvlášť analyzoval postoj americké administrativy ke střední Evropě (zde byla důležitá osobnost prezidenta Woodrowa Wilsona a jeho styky s Tomášem Garriguem Masarykem) a také postoj poměrně silné krajanské komunity žijící ve Spojených státech amerických. Následovalo vystoupení Andrey Kalavské a Jerguše Sivoše z Ústavu paměti národa v Bratislavě, kteří se věnovali životu jednoho z nejvýznamnějších slovenských právníků Vojtěcha Hataly.

Po krátké dopolední přestávce pokračoval druhý konferenční blok, ve kterém se jednotliví přednášející věnovali různým tématům. Příspěvky byly zaměřeny například na významné osobnosti slovenské právní vědy v meziválečném období a v období Slovenské republiky během druhé světové války, na osobnost několikanásobného ministra zahraničních věcí a pozdějšího prezidenta Edvarda Beneše, ale také na kontroverzní osobnost Emila Háchy. Velice zajímavý byl také příspěvek věnující se vztahu nově vzniklého Československa k Habsburkům a taktéž pozdějším vztahům ČSR k meziválečnému Rakousku.

Po přestávce na oběd následovala odpolední část konference, kterou bychom mohli rozdělit do dvou bloků. V rámci prvního byly prezentovány příspěvky z oblasti dějin metodologie právní vědy, která se rozvíjela na území tehdejšího Československa. Druhý blok již tvořily příspěvky zaměřující se na konkrétní události, jež jsou úzce spjaty s právními dějinami Československa. Ze všech stojí za zmínku například Pribinovy slavnosti v Nitře v roce 1933, v jejichž rámci se naplno ukázaly rozdílné představy slovenských autonomistů, reprezentovaných Slovenskou ľudovou stranou, od zbytku československé politické reprezentace.

Závěr prvního konferenčního dne patřil příjemné vycházce po zajímavostech historického jádra starobylého báňského města, jakým Banská Bystrica nepochybně byla. Následovalo již tradiční společenské posezení, na kterém volně pokračovaly diskuze z předešlých konferenčních bloků.

Druhý konferenční den byl také rozdělen na tři různé části, v jejichž rámci bylo předneseno množství příspěvků k nejrůznějším tématům. První blok se víceméně věnoval národnostní problematice meziválečného Československa, ale zazněly v něm také příspěvky týkající se významu Martinské deklarace z 30. října 1918, postavení žen v komparaci československé a polské politiky z meziválečného období nebo procesu ekonomické a právní transformace Polska, Česka a Slovenska v letech 1989 až 2004. Právě tato různorodost bloků konference způsobovala, že mnohdy bylo velice náročné zapojit se na konci každého bloku do diskuze, protože jednotlivé příspěvky na sebe z historického hlediska periodicky nenavazovaly (např. po příspěvku o Martinské deklaraci 1918 následoval příspěvek o ekonomické transformaci po roce 1989). Většinou se tak diskuze omezila pouze na jednu, nanejvýš dvě otázky.

V rámci tohoto bloku vystoupil také autor této zprávy Miroslav Lacko z Archivu bezpečnostních složek s příspěvkem věnujícím se procesu udělování československého státního občanství repatriantům a reemigrantům po vzniku ČSR z pohledu

Ministerstva vnitra. Analyzoval pojmy státní občanství a domovské právo, které byly pro celý proces nesmírně důležité, a věnoval se také jednotlivým právním normám vztahujícím se k udělování státního občanství.

Po krátké dopolední pauze následoval druhý konferenční blok, který se tematicky posunul do období druhé světové války, protektorátu Čechy a Morava a existence válečné Slovenské republiky. Jednotlivé přednášky se věnovaly politickému programu Hlinkovy slovenské ľudové strany, slovenskému autonomismu nebo vztahu československé státnosti k sebeurčovacímu právu Slováků na vlastní stát. V závěru bloku však opět proběhl „historický skok", když se poslední dva příspěvky věnovaly právnímu zániku Rakousko-Uherska po první světové válce a vztahům mezi Československem a Polskem v meziválečném období.

V závěrečném konferenčním bloku, poznamenaném nízkou účastí, vystoupili převážně hosté z Polska, kteří se ve svých příspěvcích věnovali domácím, tedy převážně polským problémům meziválečného období, ale také celé středoevropské oblasti. Pak následovaly příspěvky věnující se vztahu státu a církve a všeobecně vývoji církevního práva na našem území.

Konference s názvem *100 let od vzniku ČSR* si dala za cíl při této příležitosti spojit odborníky z oblasti právní vědy, historie, politologie, kulturních dějin a sociologie. To se jí bez pochyby určitě podařilo. Svědčí o tom vysoký počet přihlášených příspěvků, který za dva dny dosáhl úctyhodného čísla padesát. I když nezazněly všechny, na prezentaci těch přednesených bylo poměrně málo času, což celé věci často uškodilo. Do budoucna by proto bylo přínosné rozšířit konferenci na více dní a jednotlivé bloky lépe rozdělit podle témat.

Výstava Sto let bezpečnostních sborů aneb Od četnictva k policii

(Praha 17. dubna – 21. prosince 2018)

Pavel Vaněk

Dne 17. dubna 2018 byla v Muzeu Policie ČR slavnostně otevřena výstava *Sto let bezpečnostních sborů aneb Od četnictva k policii.* Vernisáž se konala za účasti mimo jiných policejního prezidenta Tomáše Tuhého a velvyslance Spojeného království Velké Británie a Severního Irska v České republice Nicka Archera.

O rozsáhlé expozici lze obecně konstatovat, že zaměstnanci muzea zachycují vývoj stejnokrojů, odznaků, výstroje a výzbroje příslušníků bezpečnostních sborů působících na území České republiky od roku 1918 do současnosti.

Výstavní síň v prvním patře objektu muzea se prostorově člení do tří křídel. V prvním jsou umístěny panely takzvaně „od úsvitu československého četnictva" po počátky Sboru národní bezpečnosti. V časové posloupnosti se tedy začíná upravenými stejnokroji císařsko-královského četnictva, které jsme mohli vidět v seriálu Četníci z Luhačovic. Poté následují stejnokroj československého četnictva zavedený roku 1919 a stejnokroj příslušníka Sboru uniformované stráže bezpečnosti (policie). Expozice v této části čerpá také z osobních pozůstalostí příslušníků četnictva. Představuje služební přísahu, různé služební tiskoviny, literaturu týkající se četnické problematiky a v neposlední řadě památník četnické stanice, tedy dokument, jenž byl před několika lety předmětem delimitace z našeho archivu do oblastních archivů. Ozvláštněním expozice je pohled na dobové vyšetřování: daktyloskopický kufřík, fotoaparát a psací stroj. Panely nezapomínají ani na činnost police a četnictva v útvarech Stráže obrany státu ve třicátých letech, k čemuž se váže také poukaz na oběti z řad příslušníků bezpečnostních sborů v roce 1938 v pohraničí a v době květnového povstání roku 1945. Prvkům německé výstroje a výzbroje jsou věnovány vitríny s expozicí k protektorátním policejním praporům a Pohotovostnímu pluku 1 Národní bezpečnosti, popřípadě Sboru národní bezpečnosti (SNB) v roce 1945.

Druhá část expozice přináší vývoj stejnokrojů (a také výložek) veřejnobezpečnostní a státobezpečnostní složky Sboru národní bezpečnosti v padesátých letech, následně zachycuje změnu z modrého stejnokroje (tzv. švestkového) na zelený. Vedle toho seznamuje s pohledem Veřejné bezpečnosti na události roku 1968. V poslední části jsme svědky dotažení „stejnokrojové" expozice až do naší současnosti, tedy přes stejnokroj Federálního policejního sboru ke stejnokroji české policie vzor 1992 a poté vzor 2015, popřípadě k vybavení policistů na zahraničních misích.

Vedle „stejnokrojové linie" se výstava věnuje některým vedlejším příběhům policejní historie, jako je letecká služba – československé bezpečnostní letectvo, letecká

služba Federálního ministerstva vnitra ČSSR a také Letecká služba Policie ČR. Dalším příběhem jsou třeba vybavení policejních motocyklistů, souprava pro práci kriminalistického technika na místě činu či výstroj a vybavení pořádkových jednotek četnických, SNB z přelomu šedesátých a sedmdesátých let nebo pořádkových jednotek zasahujících při demonstracích koncem osmdesátých let. Nejen technicky založené návštěvníky zaujme část věnovaná záznamu poznatků a výslechů, tedy od psacích strojů přes elektrické psací stroje po notebooky a také různé druhy magnetofonů. Kromě toho si můžeme prohlédnout zařízení pro skryté fotografování a filmování, jako je např. fotoaparát Microna od Meopty, a různé kamuflážní tašky. Koneckonců s výsledky sledování máme v pramenech Archivu bezpečnostních složek časté zkušenosti, ať už ve spisové, nebo svazkové agendě. To se týká i kamuflážních tašek a kabelek, ale nejenom toho: výstava nám ukazuje i prostředí opěrného technického bodu umístěného ve věži chrámu svatého Mikuláše na Malé Straně, který sloužil k zaznamenávání činnosti u amerického a západoněmeckého, popřípadě jugoslávského velvyslanectví.

Výstava je pohledem svých tvůrců na průřez jedním stoletím policejní problematiky. Návštěvník určitě může postrádat některé oblasti policejní práce. Absence exponátů o některých činnostech policejních složek ukazuje na problém v systému doplňování sbírek muzea. Zatímco na výběr dokumentů důležitých pro historii policie je zavedeným nástrojem spisová služba a skartační řízení, výběr předmětů pro muzejní sbírky není institucionalizován. Muzeum je odkázáno na síť osobních kontaktů mezi policisty, jejich rodinnými příslušníky a veřejností. Na druhé straně je třeba dodat, že výstava „netuneluje" (přinejmenším ne znatelně) dosavadní expozice muzea, a návštěvník se tedy může vydat o patro níže a projít si expozice s kriminalistickou nebo pohraničnickou tematikou.

Ještě dodejme, že dne 17. dubna 2018 se v Muzeu policie nezahajovala jen zmíněná výstava. Návštěvníci si poprvé mohli projít také výstavu věnovanou osudům finských domků stavěných počátkem padesátých let pro Pohraniční stráž a také expozici nazvanou Rytíři nebes – fragmenty (dílo Muzea českého a slovenského exilu), která byla věnována Čechoslovákům bojujícím v řadách britského Královského letectva (RAF) za druhé světové války. Výstava se snažila přiblížit osud přeživších po jejich návratu do vlasti. Z toho vyplynula i přítomnost britského velvyslance.

Přestřižení pásky při zahájení výstavy. Zleva válečný veterán Emil Boček, britský velvyslanec Nicholas Archer, policejní prezident Tomáš Tuhý (foto Rudolf Čížek)

Ze zahájení výstavy – nové stejnokroje Policie ČR (foto Hynek Moravec)

Část výstavy o pražské muzejní noci v červnu 2018 (foto Rudolf Čížek)

Část výstavy o pražské muzejní noci v červnu 2018 (foto Rudolf Čížek)

Mezinárodní den archivů v Archivu bezpečnostních složek

(Praha-Braník a Kanice 7. června 2018; Praha, Na Struze 14. června 2018)

Jitka Bílková, Jan Geier, Iva Kvapilová

V roce 2018 pokračoval náš archiv v akcích pořádaných k připomenutí Mezinárodního dne archivů. Pro zájemce připravil (ve spolupráci s Ústavem pro studium totalitních režimů) již pátý ročník Dnů otevřených dveří a tentokrát nabídl dokonce dva termíny. Ve čtvrtek 7. června vítaly hosty budovy na Branickém náměstí a v Kanicích, o týden později mohly davy návštěvníků proudit do objektu Na Struze 3. Také letos se archiváři prezentovali nejen výstavkami písemností, ale i mnoha originálními nápady na zpestření komentovaných prohlídek, programy pro malé děti, nachystaným domácím občerstvením atd.

Pražské jaro v Archivu bezpečnostních složek, Branické náměstí

Dne 7. června 2018 mohla veřejnost navštívit běžně nepřístupnou budovu archivu na Branickém náměstí v Praze. Tento rok jsme se snažili vzhledem k padesátému výročí srpnových událostí celý program tematicky zasadit do dnů tzv. pražského jara. Přímo na červen připadlo výročí zveřejnění manifestu Dva tisíce slov, které bylo náležitě připomenuto jak výzdobou, tak originální scénkou sehranou samotnými archiváři. Během šesti komentovaných prohlídek měli návštěvníci možnost seznámit se s prací hned několika oddělení ABS. Jako první bylo představeno lustrační pracoviště s ukázkou vyhledávání osob v archivních evidencích. Poté, stejně jako archiváři při své běžné práci, se zájemci přesunuli do jednoho z depozitářů, tedy do nejdůležitější části každého archivu. Zde jim průvodci vysvětlili pravidla ukládání archiválií, popsali specifika některých fondů a v neposlední řadě se všichni osvěžili v příjemně klimatizovaném prostředí, což v parném slunečném dni jistě každý ocenil. Dalšími stanovišti byla dvě důležitá pracoviště pro ochranu archiválií, tedy oddělení digitalizace a restaurátorská dílna, kde byla pro návštěvníky připravena ukázka různých prací včetně hromadného odkyselování dokumentů. Na poslední zastávce okruhu, tak jako v minulých letech, proběhla prezentace činnosti Ústavu pro studium totalitních režimů s možností získání četných publikací. Mimo prohlídky měla veřejnost šanci nahlédnout do některých archiválií týkajících se právě událostí roku 1968. Tohoto období se pak týkala i dětská

prohlídková trasa, která zahrnovala několik zábavných úkolů, jež nadchly nejen samotné „malé archiváře", ale i jejich rodiče.

O propagaci se letos významně postarala Česká televize, která na Den otevřených dveří zvala živým vstupem v pořadu Studio 6.

Studnice poznání v kanických lesích aneb Den otevřených dveří v Archivu bezpečnostních složek Kanice

Ve čtvrtek 7. června 2018 připravili pro veřejnost pracovníci ABS v Kanicích Den otevřených dveří. Na úvod dvou komentovaných prohlídek (v 10 a v 16 hodin) se přítomní seznámili s historií a současností pracoviště, stejně jako se strukturou zdejších archivních fondů a s činnostmi, které náš archiv zajišťuje. Pozornost zaujal také sestřih instruktážních filmů, které bývalá ministerstva vnitra dříve používala k „výchově" příslušníků Sboru národní bezpečnosti i veřejnosti. Zájemci si mohli též prohlédnout výstavku archiválií věnovanou „osmičkovým" výročím naší novodobé historie. Pak se účastníci akce vydali do depozitářů jednotlivých agend kanického pracoviště, kde je provedli odborní pracovníci archivu, kteří okomentovali ukázky zde uložených archiválií. Nechybělo ani představení praktické činnosti pracoviště digitalizace, přípravy archiválií na digitalizaci i provozu badatelny. V závěru mohli zájemci také nahlédnout do technického (vpravdě muzeálního) zázemí budovy a protiatomového krytu. Zdálo se, že návštěvníci odcházeli spokojeni a obohaceni o nové informace ohledně využití neznámé budovy v kanických lesích.

Příběh jednoho domu: Za osudem rodiny Soni Červené, Na Struze

Budova v krátké ulici Na Struze 3, v níž od roku 1987 sídlil Archiv Ministerstva vnitra (a kde je od roku 2008 umístěn Archiv bezpečnostních složek), byla vystavěna na přelomu dvacátých a třicátých let dvacátého století v neofunkcionalistickém stylu. Jedněmi z prvních obyvatel se stala rodina Červených: právník Jiří Červený, zakladatel kabaretu Červená sedma, jeho manželka Žofie a dcery Jiřina a Soňa. Kulturní prostředí a časté návštěvy nedalekého Národního divadla ovlivnily Soňu Červenou zřejmě na celý život, neboť se stala celosvětově uznávanou operní pěvkyní. Na osudu této známé umělkyně a její rodiny by se dala vykládat historie dvacátého století stejně tak, jako se odehrávala mezi stěnami tohoto domu. Mnoho dokladů k těmto tématům se navíc najde v archiváliích naší instituce, a tak se již dlouhou dobu nabízelo využít obě látky jako hlavní námět pro Den otevřených dveří.

Organizátoři pro návštěvníky připravili celou řadu nejrůznějších typů pramenů objasňujících osudy domu v ulici Na Struze 3: knižní memoáry Soni Červené, výstavku tematických archiválií a v každé místnosti ukázky z filmu režisérky Olgy Sommerové s výstižným názvem Červená. Dokumentární film o životě operní

pěvkyně, oceněný Českým lvem, byl částečně natáčen i v budově našeho archivu a byly v něm použity informace ze zde uložených archiválií. Návštěvníkům první komentované prohlídky se navíc naskytla unikátní příležitost, protože se mohli zapojit do diskuse se samotnou pamětnicí. Soňa Červená vyslyšela naše pozvání a jako vzácný host v doprovodu Olgy Sommerové přišla pobesedovat.

Nejeden badatel, který zavítá do pražské studovny Archivu bezpečnostních složek, se podiví nad zajímavě řešeným interiérem místnosti, které dominuje krb. Okamžitě ho napadne, že tyto prostory, které mají na rozdíl od účelových archivních budov svého genia loci, nebyly vybudovány pro potřeby archivu, ale že sloužily jako lepší byt v činžovním domě. Dne 14. června 2018 se badatelna proměnila zpátky v salón rodiny Červených. Tehdy se zde scházívala kulturní elita první republiky, na niž upomínalo několik archivářů oblečených do dobových kostýmů. Po úvodním slovu ředitelky archivu Světlany Ptáčníkové popsala průvodkyně dění v budově do vypuknutí druhé světové války. K navození příjemné atmosféry a netradičního uměleckého zážitku přispělo pěvecké vystoupení kolegyně Anny-Marie Rabové, která posluchačům zazpívala první hit Soni Červené z muzikálu Divotvorný hrnec *Jakpak je dnes u nás doma?* Otázka domova je ale pro operní pěvkyni, která strávila přes třicet let v emigraci, paradoxně velmi problematická, sama sebe považuje spíše za bezdomovce a ani na mládí v této budově nemá pozitivní vzpomínky. O dům Na Struze 3 přišla její matka Žofie Veselíková hned v roce 1945, protože byla obviněna z kolaborace s nacisty (a to navzdory faktu, že strávila rok a půl v koncentračním táboře Ravensbrück).

S dramatickými osudy této ženy a s využitím objektu v době protektorátu byli hosté seznámeni v ředitelně, která dříve sloužila právě jako Žofiina ložnice. Během druhé světové války v budově nezněla hudba ani se zde nescházeli umělci, sídlily zde nacistické úřady a německá rodina, která na Soňu Červenou dohlížela.

Prohlídka pokračovala do bývalého Sonina pokoje, z něhož je dnes kancelář vedoucího oddělení. Zde se přítomní ve vyprávění o historii budovy dostali až do osmdesátých let, kdy sem byl přemístěn Archiv Ministerstva vnitra (různé kanceláře a byty pro zaměstnance ministerstva byly v budově umístěny od roku 1945).

Nezapomněli jsme samozřejmě připomenout ani současné využití domu, následovala totiž klasická exkurze do zázemí archivu, během níž mohli návštěvníci nahlédnout do depozitáře, na lustrační pracoviště, na oddělení digitalizace či do improvizované restaurátorské dílny. Komentované prohlídky se konaly v každou celou hodinu od 14 do 19 hodin. Na své si ale přišli i zástupci nejmladší generace, pro něž by více než hodinová trasa byla zřejmě dlouhá, a tak pro ně byla připravena jak speciální dětská cesta, tak koutek mladých archivářů a drobné dárky v podobě speciálně vyrobeného pexesa, vystřihovánky s archivním kartonem atd.

Program nazvaný *Příběh jednoho domu: Za osudem rodiny Soni Červené* nakonec přilákal více než 150 návštěvníků různých věkových kategorií (včetně jedné skupiny žáků Základní školy Kunratice).

Při Dni otevřených dveří v Braníku nemohla samozřejmě chybět návštěva depozitáře a výstavka archiválií (foto Přemysl Fialka)

K divácky nejzajímavějším patří v Braníku každý rok i exkurze do restaurátorských dílen. Jak je proces restaurování archiválií komplikovaný a časově náročný, přiblížily restaurátorky osobně (foto Přemysl Fialka)

Děti (i rodiče) čekala v Braníku cesta plná dobrodružných úkolů spojených s tematikou tzv. pražského jara (foto Xenie Penížková)

Před zahájením akce si návštěvníci v Kanicích se zájmem prohlédli výstavku archivních materiálů (foto Ondřej Fišr)

Vedoucí 3. oddělení Iva Kvapilová na úvod přítomné seznámila s historií a přítomností Archivu bezpečnostních složek a kanického pracoviště (foto Ondřej Fišr)

Přítomné nejvíce zaujala komentovaná prohlídka archivních depozitářů doprovázená zasvěceným výkladem odborných pracovníků. Na snímku představuje spisy Veřejné bezpečnosti Radek Kučera (foto Ondřej Fišr)

Nejvzácnějšími hosty letošního Dne otevřených dveří Na Struze byla operní pěvkyně Soňa Červená a režisérka Olga Sommerová, na snímku doprovázeny ředitelkou ABS Světlanou Ptáčníkovou (foto Eva Neužilová)

O kulturní zážitek se svým zpěvem postarala archivářka Anna-Marie Rabová, která si zasloužila potlesk i samotné Soni Červené (foto Přemysl Fialka)

O akci v budově Na Struze byl letos skutečně mimořádný zájem (foto Michaela Calvitti)

Zpráva z odborného semináře Delimitace svazkové agendy komunistické rozvědky po deseti letech

(Praha 19. června 2018)

Petr Kaňák

V roce 2008 uplynulo desetiletí nejen od vzniku Ústavu pro studium totalitních režimů a Archivu bezpečnostních složek, ale také od ukončení hlavní části delimitace archiválií bezpečnostních a zpravodajských složek komunistického Československa do správy tohoto nově vzniklého specializovaného archivu. Jednou z institucí, která se na předávání archiválií bývalé Státní bezpečnosti podílela, byl Úřad pro zahraniční styky a informace, v jehož bezpečnostním archivu byla uložena pozůstalost Hlavní správy rozvědky (I. správy SNB). Po dohodě bezpečnostního ředitele ÚZSI Mgr. Tomáše Šimka a prvního ředitele ÚSTR, dnes poslance Parlamentu České republiky PhDr. Pavla Žáčka, PhD., byl k připomenutí této události uspořádán odborný seminář. Konal se 19. června 2018 na půdě Poslanecké sněmovny a zúčastnili se jej zástupci ÚZSI, vedení Archivu bezpečnostních složek, současní a bývalí pracovníci ABS a badatelé zabývající se problematikou komunistické rozvědky.

Moderátorem setkání byl P. Žáček, který rovněž vystoupil s úvodním proslovem, v němž shrnul základní okolnosti vzniku ÚSTR a ABS. V případě delimitace archiválií Hlavní správy rozvědky poukázal na určité odlišnosti od ostatních bezpečnostních sborů a zpravodajských služeb, které začaly archiválie bývalé Státní bezpečnosti a dalších bezpečnostních a zpravodajských složek předávat až po přijetí zákona č. 181/2007 Sb., o Ústavu pro studium totalitních režimů a o Archivu bezpečnostních složek. Naproti tomu ÚZSI započal delimitovat již v květnu 2007, a to na základě pokynu ministra vnitra č. 27, který řediteli úřadu uložil předat archiválie Hlavní správy rozvědky do správy tehdejšího odboru archiv bezpečnostních složek Ministerstva vnitra. Pokyn nicméně připouštěl, že ve správě ÚZSI je možné ponechat archiválie, které zůstanou utajovány. Na základě pokynu byla připravena delimitační dohoda, uzavřená 14. května 2007, která se stala prvním hybatelem pro spuštění předávání. Samotný transfer započal dokonce ještě před uzavřením dohody. Další opatření se týkala majetkových a personálních přesunů mezi bezpečnostními složkami a proponovaným ústavem a archivem. Proto došlo v průběhu léta 2007 na základě nařízení vlády č. 852/2007 ke jmenování zmocněnce, v jehož pravomoci byl převod

majetku a osob. V případě ÚZSI došlo k převedení tří tabulkových míst a části technického vybavení archivu. Definitivní podobu delimitaci archiválií dal zákon č. 181/2007 Sb., na jehož základě proběhla její hlavní část na přelomu let 2007–2008, přičemž však ze strany ÚZSI nedošlo k úplnému předání veškerých archiválií Hlavní správy rozvědky a cca 5% z nich, v drtivé většině zpravodajských svazků, zůstalo utajováno. Svůj projev zakončil P. Žáček vyřčením otázky, jaký postup v této oblasti zástupci ÚZSI představí.

Na úvodní slovo navázal bezpečnostní ředitel ÚZSI Mgr. T. Šimek, který představil připravovaný postup ve vztahu k dosud utajovaným archiváliím. Deklaroval, že pro ÚZSI delimitace v žádném případě nepředstavuje uzavřenou kapitolu a že úřad je rozhodnut přijmout zásadní opatření. Cílem ÚZSI je v následujících měsících obsahově přehodnotit utajované archiválie, které má ve své správě, a v případě těch, které již nejsou informačně využitelné, v maximální míře ve spolupráci s bezpečnostním odborem Ministerstva vnitra zrušit jejich stupeň utajení a předat je do správy Archivu bezpečnostních složek. Úřad by chtěl ten krok učinit symbolicky v průběhu roku 2019, tj. k 30. výročí pádu komunistického režimu. Pro výběr odtajněných svazků budou stanovena pevná kritéria, která zohlední teritoriální otázky, časové hledisko a obsahovou stránku, v případě osobních svazků bude rozhodující, zda se týkají cizích státních příslušníků. Ve správě bezpečnostního archivu ÚZSI tak zůstane ponecháno již pouze minimální množství archiválií Hlavní správy rozvědky.

Ředitelka Archivu bezpečnostních složek Mgr. Světlana Ptáčníková v následujícím příspěvku vyhodnotila pohled na delimitaci archiválií Hlavní správy rozvědky z pohledu přebírající strany. Připomněla základní smluvní dokumenty, kterými byla hlavní část delimitace uzavřena, tj. závěrečný delimitační protokol z 25. 8. 2008 a rámcovou dohodu o spolupráci mezi ÚZSI a ABS z 9. 8. 2008. Představila také údaje z generální inventury, podle nichž spravoval ABS k listopadu 2014 celkem 494 bm svazků a 172 bm spisového fondu I. správy SNB. Uvedené číslo zahrnuje výsledek hlavní části delimitace a následně předávané archiválie, nicméně není konečné, neboť ABS plynule zařazuje svazky a jednotliviny průběžně předávané ze strany ÚZSI. Kromě kvantifikace předaných archiválií S. Ptáčníková otevřela jako důležitý bod také otázku aplikace ustanovení § 15 zákona č. 181/2007 Sb., který umožňuje odmítnout zpřístupnění archiválií v případě, že obsahují informace nadále důležité pro ochranu ústavního zřízení, významných ekonomických zájmů, bezpečnost a obranu České republiky. Tato ochrana se stala v uplynulých letech předmětem určitých kontroverzí. Při delimitaci v roce 2008 bylo totiž ze strany ÚZSI označeno cca 1000 svazků, zejména svazků tajných spolupracovníků z řad cizinců, s tím, že jejich případné zpřístupnění je nejprve nutné podrobit obsahové revizi. Postup při vyřizování žádostí badatelů v uplynulých letech řešily interní směrnice ředitelů ABS, přičemž za obsahové posouzení byl zodpovědný ÚZSI. Ředitelka ABS poukázala na případy, u kterých došlo ke zpřístupnění v rozporu s rozhodnutím o nevydání svazku. V závěrečné části svého vystoupení S. Ptáčníková konstatovala, že fond I. správy

SNB je zatím veden jako nezpracovaný, což ale neznamená jeho znepřístupnění veřejnosti. Vyhledávání ve fondu je možné na základě původních evidencí, resp. pomocných tabulek zpracovaných správci fondu. Své vystoupení uzavřela konstatováním, že ABS uvítá pokračování delimitace a komplexní řešení otázky aplikace § 15 při zpřístupňování archiválií ze strany ÚZSI, které usnadní zpřístupňování svazkové agendy veřejnosti.

V závěrečném vystoupení představil ředitel odboru spisové a archivní služby ÚZSI Mgr. Petr Kaňák plánované pokračování delimitace a navázal na předchozí vystoupení, která otevřela řadu otázek. Nejprve doplnil několik detailů k průběhu delimitačního procesu z pohledu předávající strany. Připomněl, že v rámci ÚZSI byla v květnu 2007 zřízena interní delimitační komise, která zpracovala kritéria pro roztřídění archiválií: ponechány měly být pouze ty, které obsahovaly informace týkající se priorit stanovených vládou pro činnost ÚZSI. Šlo tak o problematiku mezinárodního terorismu, rizikových oblastí, současných partnerských zpravodajských služeb či vojenskou a bezpečnostní problematiku obecně. Na delimitaci dohlížela společná koordinační komise, později nahrazená neformální pracovní skupinou, tvořená pracovníky ÚZSI a OABS MV. Komise i pracovní skupina dohlížely na fyzické předávání archiválií a řešily sporné otázky. Delimitace byla rozdělena do tří etap, které proběhly v období 3. května 2007 – 31. února 2008. V jejím průběhu bylo předáno více než 470 bm zpravodajských svazků, 2800 personálních spisů, 120 bm spisového fondu a dále kartotéky, databáze a pozůstatek knihovny I. správy SNB. Delimitace pokračovala již od jara 2008, avšak nepravidelně a v mnohem menší míře. V letech 2008–2018 zahrnovala 95 svazků I. správy SNB, 12 objektových svazků II. správy SNB a řadu jednotlivin, kartoték apod. V letech 2018–2019 bezpečnostní archiv ÚZSI svou práci na posuzování archiválií a pokračování delimitace zintenzivní. Postupně probíhá celkové přehodnocení, které se dotkne cca 570 ponechaných svazků. Hlavními kritérii pro posouzení bude tematické zaměření svazků, jejich časové vymezení, v případě svazků vedených na osoby bude hrát roli věk a státní příslušnost. Za stejných kritérií proběhne plošné přehodnocení vyznačení aplikace § 15 zákona č. 181/2007 u cca 850 dosud neposouzených svazků, které jsou uloženy v ABS.

Na závěr semináře proběhla diskuse na téma přístupu k nadále utajovaným archiváliím či předání svazků týkajících se některých konkrétních osob vedených ve svazcích. Lze konstatovat, že seminář naplnil svůj cíl, když připomněl okolnosti a průběh delimitace jednoho z atraktivních fondů Archivu bezpečnostních složek. Ze strany ÚZSI zde zazněl jasně deklarovaný závazek pokračovat do roku 2019 v maximální možné míře v předávání pozůstalosti bývalé Hlavní správy rozvědky do Archivu bezpečnostních složek.

Slovenské vazby Archivu bezpečnostních složek: Vojenský archív – centrálna registratúra Ministerstva obrany Slovenskej republiky Trnava

Pavel Vaněk

S Vojenským archívem – centrálnou registratúrou (dále též VA-CR) v Trnavě spolupracuje Archiv bezpečnostních složek čas od času při vyřizování záležitostí týkajících se vojáků – příslušníků Pohraniční stráže. Proto se domníváme, že je vhodné tento archiv přiblížit jak archivářům, tak širší odborné obci. Na otázky Pavla Vaňka odpověděl jeho ředitel dr. Jozef Petráš. Rozhovor se uskutečnil na sklonku srpna.

Pane řediteli, o jaké dokumenty či soubory VA-CR Trnava pečuje?

Vojenský archív – centrálna registratúra MO SR Trnava je nasledovníkom Archívu vojenskej evidencie osôb. Vo svojich fondoch má okrem iných archívnych dokumentov a registratúrnych záznamov osobné spisy občanov Československa do rozdelenia spoločného štátu: generálov, dôstojníkov a práporčíkov od ročníka narodenia 1906, mužstva a poddôstojníkov od ročníka narodenia 1921.

Okrem toho máme širokú plejádu archívnych a registratúrnych dokumentov. Ako príklad uvediem spisovú dokumentáciu vojenských útvarov a zariadení, ktoré pôsobili počas spoločného štátu na území Slovenska, útvarov a zariadení, ktoré pôsobia v súčasnosti, alebo študijnú dokumentáciu vysokých a stredných vojenských škôl, ktoré pôsobili na Slovensku. Nemal by som opomenúť ani justičnú dokumentáciu, t. j. dokumentáciu dnes už zrušených vojenských súdov a prokuratúr, osobné spisy zamestnancov rezortu obrany, rozkazy, nariadenia, smernice, mzdové listy, výplatné listiny, iné finančné a materiálové dokumenty, chorobopisy vojenských nemocníc, dávkové, resp. dôchodkové spisy, vojenské predpisy, funkčné a abecedné knihy, zaraďovacie knihy a ďalšie druhy dokumentov.

Většinou se naše součinnost týká právě souboru personálních dokumentů. Jaké jsou jeho rysy?

Tak ako som už povedal, u nás je uložených 13 miliónov osobných spisov občanov Československa, ale aj agenda priebehov odvodových konaní, t. j. posudzovanie

spôsobilosti na výkon vojenskej služby občanov Československa od dovŕšenia brannej povinnosti. Máme uložené odvodné protokoly, protokoly o prieskume zdravotného stavu, ktoré vykonávali Okresné vojenské správy a ich predchodcovia.

Co zpravidla obsahuje složka vojáka základní služby?

Zložka vojaka základnej služby obsahuje vyplnený dotazník branca – potrebný na odvodné konanie, evidenčný list (ďalej EL), na ktorom sú na prednej strane základné údaje o vojakovi – meno, priezvisko, dátum a miesto narodenia, rodné číslo, výsledok odvodného, či prieskumného konania.

Chcel by som vysvetliť, že toto konanie stanovuje, či je občan schopný vykonávať vojenskú službu plnohodnotne, to znamená, že môže vykonávať všetky vojenské odbornosti a profesie. Alebo na vojenskej službe nebude môcť niektoré vykonávať, napríklad nemôže byť vodič, prieskumník, pohraničník, radista, operátor rádiolokátoru a podobne. Treba podotknúť, že mohli nastať tri varianty odvodu. Výsledok odvodu bol „odvedený" – schopný výkonu vojenskej služby, „neodvedený" – tzv. modrá knižka alebo „dočasne neschopný" – táto doba mohla byť maximálne 36 mesiacov, a to buď vcelku, alebo 12 a 12 a 12 mesiacov, poprípade 24 a 12 mesiacov, alebo naopak. Po tejto dobe odvodná komisia musela rozhodnúť, či je branec odvedený alebo neodvedený.

Odvedenec, t. j. občan, ktorý absolvoval odvod, mohol mať odklad nástupu na vojenskú službu z dôvodov napríklad rodinných alebo študijných a zhoršil sa mu v tomto období zdravotný stav, požiadal okresnú vojenskú správu o prieskum zdravotného stavu. Priebeh prieskumu bol podobný ako pri odvode. Prieskumná komisia rozhodla, či je spôsobilý alebo nespôsobilý vykonávať vojenskú službu.

Na spodnej strane EL bol záznam kedy, presný dátum a ku ktorému útvaru nastúpi branec na vojenskú službu.

Na druhej strane EL sú záznamy:

- o nástupe na vojenskú službu,
- priebeh vojenskej služby – absolvovanie rôznych školení, kurzov, získanie rôznych oprávnení a podobne,
- udeľovanie riadnej dovolenky,
- povyšovanie do vojenských hodností,
- ukončenie vojenskej služby – presný dátum ukončenia a hlásenie sa do evidencie záloh príslušnej OVS, prípadne nadsluhovanie za výkon väzenia.

Zložka vojaka základnej služby ďalej obsahuje text podpísanej vojenskej prísahy, záznam o odmenách a trestoch, vysvedčenia, resp. osvedčenia zo škôl a kurzov, služobnú charakteristiku – vyhodnotenie správania a prístup k plneniu služobných úloh počas výkonu vojenskej služby.

Jak by se obsahově daly shrnout typické žádosti k těmto personálním materiálům?

Žiadosti si k nám podávajú občania, ale i štátne a samosprávne orgány, súdy, prokuratúra, sociálna poisťovňa, rezorty obrany Českej a Slovenskej republiky, spravodajské služby, Národný bezpečnostný úrad, Ústav pamäti národa. Najviac žiadostí sú potvrdenia o priebehu vojenskej služby pre Sociálnu poisťovňu SR, Vašu poisťovňu, občanov, ktorí si žiadajú o dôchodok, ale aj podklady pre bezpečnostné previerky. Špecifikom je vydávanie opisov maturitných vysvedčení pre občanov oboch krajín, ale aj príprava podkladov pre opisy vysokoškolských diplomov, ktoré zo študijnej dokumentácieuloženej u nás vydáva Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika Liptovský Mikuláš.

Rôzne odpisy, výpisy, potvrdenia a fotokópie archívnych dokumentov putujú asi z 2/3 do Českej republiky. Vediem si roky prehľad, svoju osobnú štatistiku, a takéto dokumenty boli od nás zaslané do 68 krajín sveta, kde našli domov občania Československa. Najviac do Nemecka, Austrálie, USA, Kanady. Išli aj do Mongolska, Kolumbie, Brazílie, Číny. Ročne vyhotovujeme a odosielame priemerne 180 takýchto dokumentov.

Pokud chce někdejší voják základní služby nahlédnout do své osobní složky, čím se musí prokázat? Může do jeho složky nahlédnout rodinný příslušník nebo někdo jiný? Lze požadovat zaslání kopií?

Pokiaľ ide o občana, ktorého osobný spis je u nás uložený, stačí, aby predložil svoj občiansky preukaz, pas alebo iný identifikačný doklad. Rodinný príslušník musí doložiť overený súhlas dotknutej osoby. Ak už nežije, tak jeho úmrtný list a svoj rodný list. Pochopiteľne pri štúdiu u nás musí vyplniť bádateľský list.

Vybavujeme žiadosti vlastnoručne podpísané za rovnaných podmienok občanom oboch bratských krajín. Pokiaľ ide o súkromné účely, naše produkty sú spoplatnené. Zasielame ich prostredníctvom Ministerstva zahraničných vecí a európskych záležitostí SR na Veľvyslanectvo SR v Prahe. Pre sociálne účely sú zdarma.

Jak dlouho působí váš archiv v Trnavě?

Archív pôsobí v Trnave od roku 1967. Na jeseň minulého roku sme si pripomenuli spolu s vojenskými archivármi z ČR 50. výročie jeho pôsobenia na Slovensku.

Jistě by bylo dobré přiblížit čtenářům, v jakých podmínkách jsou materiály uloženy.

Archív sa nachádza v komplexe budov pôvodne jezuitského kláštora, od roku 1635 Trnavskej univerzity, po jej presťahovaní v roku 1777 do Budína tu od roku 1782 až do roku 1921 pôsobila Vojenská invalidovňa, ktorá sa presťahovala do Josefova v Čechách. Za prvej republiky tu pôsobili rôzne útvary a zariadenia Československej armády. Za Slovenského štátu tu bolo sídlo Trnavskej vojenskej

posádky, ktorá ako jediná zo západného Slovenska odišla v počte 3500 vojakov a dobrovoľníkov 30. augusta 1944 do Povstania. Po II. svetovej vojne tu boli rôzne útvary. V roku 1967 sa presťahoval z Hradca Králové do Trnavy Archív vojenskej evidencie osôb.

Keď sa veľmi diplomaticky vyjadrím, materiály nie sú uložené tak, ako by mali byť. Závidím kolegom vo Vojenskom ústrednom archíve v Prahe a Správnom archíve Armády Českej republiky v Olomouci.

Jaké místo má archiv ve struktuře slovenského Ministerstva obrany, komu podléhá a s kterými součástmi resortu běžně kooperuje?

Naša podriadenosť sa po rozdelení spoločného štátu niekoľkokrát menila. Patrili sme pod Veliteľstvo spojovacieho vojska Armády Slovenskej republiky, neskôr pod Bezpečnostný úrad MO SR, Hospodársku správu MO SR a teraz patríme do štruktúr Úradu procesného riadenia a špecializovanej štátnej správy MO SR.

Spolupracujeme, alebo lepšie povedané, naše produkty využívajú všetky sekcie, úrady a zariadenia MO SR i ČR.

Jak vlastně dnes vypadá organizační struktura archivu?

Štruktúru VA-CR tvoria:

- skupina vnútorných organizačných činností, ktorá zabezpečuje financie, spisovňu, personálnu prácu, vydávanie odpisov maturitních a ročníkových vysvedčení, administratívne práce a iné činnosti na základe mojich pokynov (dá sa povedať, že plní aj úlohy sekretariátu);
- odbor fondu evidencie osôb má dve oddelenia:
  1. oddelenie evidencie poddôstojníkov a mužstva,
  2. oddelenie evidencie dôstojníkov a práporčíkov;
- odbor registratúrnych záznamov má dve organizačné zložky:
  1. oddelenie vojenských písomností, ktoré vykonáva správu registratúry celej škále dokumentov, napr. osobné spisy zamestnancov rezortu obrany, zrušené vysoké a stredné vojenské školy, ktoré pôsobili na Slovensku, zrušené vojenské súdy, prokuratúry, finančnú, materiálovú, študijnú dokumentáciu, rozkazy a nariadenia útvarov a zariadení rezortu obrany a ďalšie,
  2. skupina špeciálnych fondov a študovňa, ktorá zabezpečuje vybavovanie žiadostí oprávnených žiadateľov, t. j. oprávnených fyzických a právnických osôb a chod bádateľne (študovne). Ročne navštívi našu bádateľnu priemerne 210 bádateľov. Fyzické osoby sa zaujímajú o svoj vojenský osobný spis, prípadne osobné spisy rodinných príslušníkov. Ťažisko bádania aj bádateľov z ČR je účasť občanov na II. svetovej vojne, najmä západný odboj. Publikácie, ktoré vydávajú vojenské historické ústavy oboch bratských krajín, sú prevažne z našich zdrojov;

– odbor zabezpečenia registratúr, ktorý má dve oddelenia:
  1. oddelenie mikrografie, digitalizácie a logistiky. Toto spravuje mikrofiše asi 10 ročníkov. V minulosti bolo rozhodnuté, že menej dôležité dokumenty z osobných spisov sa budú mikrofišovať. Máme asi milión mikrofišov, ktoré spravuje toto oddelenie. Najväčším problémom v súčasnosti je, že toto bolo robené na zariadeniach vyrobených v bývalej NDR. Takže máme problém, v prípade žiadosti, dostať z mikrofišu papierovú podobu. Ďalej toto oddelenie logisticky zabezpečuje VA-CR,
  2. oddelenie ochrannej a informačnej služby, ktoré zabezpečuje ochranu objektu a prvý kontakt so žiadateľom.

Ještě bych požádal o váš pohled na archiv. Jak vypadaly vaše začátky v archivu?

Tak, ako som už zdôraznil, VA-CR Trnava má charakter československej inštitúcie. Za rovnaných podmienok riešime žiadosti z oboch brehov rieky Moravy.

Do VA-CR som nastúpil 1. mája 2005. Predtým som 14 mesiacov, už ako civil, pracoval vo Vojenskom historickom archíve, ktorý vtedy sídlil v našom objekte. Od 15 do 50 rokov som bol vojakom z povolania a neskôr profesionálnym vojakom. Uniformu som zavesil na klinec koncom roku 2003 z funkcie riaditeľa Územnej vojenskej správy v Trnave.

Ihneď po nástupe som čelil najväčšej výzve, pre ktorú som sa rozhodol prijať ponuku vo VA-CR, a to bola realizácia zákona č. 726/2004 Z. z. o poskytnutí jednorázového peňažného príspevku osobám zaradeným v rokoch 1948 až 1954 do vojenských táborov nútených prác a pozostalým manželkám po týchto osobách (tzv. PTP, „pétépáci"). Tento zákon ukladal archívu vydať týmto žiadateľom do konca roku 2005 potvrdenie.

Jaké důležité nebo závažné úkoly jste během vašeho působení museli s kolegy řešit? Co se v práci archivu proměnilo?

Najzávažnejšou úlohou bola realizácia vyššie uvedeného zákona. Pri nástupe som zistil, že k 1. 5. 2005 bolo vybavených menej ako 10 % týchto žiadostí. Boli hlasy, že sa to nedá zvládnuť. Osobne som si vyskúšal, koľko žiadostí som schopný vyriešiť ja osobne. Potom sa od môjho poznania odvíjala práca celého kolektívu. Úlohu sme splnili. Nikdy na to nezabudnem. Vybavili sme 5 005 žiadostí. Naše úsilie bolo adekvátne ocenené zo strany ministerstva obrany v podobe finančních odmien.

Vždy som sa usiloval o to, aby sme tvorili kvalitný kolektív, v ktorom vládnu veľmi dobré medziľudské vzťahy, vzájomná pomoc a zastupiteľnosť. Myslím si, že to sa postupne darí realizovať.

Co plánujete v archivu do budoucna, resp. co vás čeká v nejbližší době v archivním provozu?

Želáme si lepšie životné a pracovné prostredie.

Skončili sa dovolenky a nastáva tvrdá práca. Týždenne dva až trikrát preberáme osobné spisy a registratúrne záznamy od útvarov a zariadení rezortu obrany, každodenne vybavujeme poštu, žiadosti oprávnených žiadateľov.

Ročne ich vybavíme priemerne 18 tisíc. Mojou filozofiou je, že sme pre občana a ten musí byť spokojný. Doteraz sa nám to darí. Nechcem to zakríknuť, ale nepamätám sa, že by bol niekto s prácou zamestnancov VA-CR nespokojný.

Budova Vojenského archivu – Centrální registratury v Trnavě (foto VA-CR Trnava)

Depozitář Vojenského archivu – Centrální registratury v Trnavě (foto VA-CR Trnava)

RECENZE A ANOTACE

MAUTNER-BRIXI, Josef
Útěk z koncentračního tábora Natzweiler

Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2017. 254 s. (PLACHÝ, Jiří, ed.)

Druhá světová válka je stále populární téma. Každý rok vychází více či méně odborné publikace věnující se nejrůznějším stránkám tohoto konfliktu. Autor, resp. editor publikace Jiří Plachý se tématu druhého odboje věnuje poměrně dlouhou dobu. Na 254 stranách přináší čtenářům příběh, jehož podstatná část se odehrává právě za druhé světové války. Jedná se o životní osudy podplukovníka Josefa Mautnera-Brixiho, který strávil téměř tři roky svého života v koncentračních táborech. Josef Mautner-Brixi prošel koncentračními tábory Dachau, Buchenwald a Natzweiler. Z posledního jmenovaného se mu podařilo utéct a následně podal československé exilové vládě v Londýně podrobnou zprávu o poměrech v koncentračních táborech.

Kniha je rozdělena do tří částí, přičemž první dvě mají formu studie. Jiří Plachý nejprve čtenáře podrobně seznamuje s životopisem Josefa Mautnera-Brixiho, věnuje se jeho účasti v první světové válce, působení za první republiky, okupaci, následnému uvěznění, přesunu do koncentračního tábora, útěku a připojení se k československému exilu v Londýně, ale také poválečnými léty. Životopis zakončuje Mautnerovými osudy po nástupu komunistického režimu. Druhá část, jejíž autorkou je Pavla Plachá, shrnuje historii vzniku a samotné existence koncentračních táborů. Přitom věnuje velkou pozornost koncentračnímu táboru Natzweiler. Tyto dvě studie zabírají zhruba čtvrtinu knihy.

Jádrem publikace je však autentická zpráva Josefa Mautnera, jejíž originál čítá 136 stran. Mautner zde velmi podrobně seznamuje čtenáře nejen s událostmi, které předcházely uvěznění, ale především s životem uvnitř koncentračního tábora. Čtenář tak má možnost se dozvědět, jak byli vězni ubytováni, jaká byla jejich strava, denní řád, privilegia a tresty či jak s nimi bylo zacházeno. Mautner poskytuje též informace o uvězněných osobách i věznitelích. Díky Mautnerově zkušenosti z několika táborů má čtenář rovněž možnost porovnat, jak se lišily podmínky v jednotlivých táborech. Mautner se ve své zprávě dále věnuje plánu na útěk, jeho provedení, putování

do neokupované části Francie a svou zprávu zakončuje popisem setkání s představiteli československého exilu. Celá zpráva je obohacena vlastnoručními náčrtky a mapkami.

Vzhledem k existenci svědectví dalších přeživších z nejrůznějších koncentračních táborů můžeme celkem jistě říci, že Josef Mautner ve své zprávě uvádí fakta věrohodně a přináší tak autentický vhled do prostředí koncentračních táborů.

Zprávu Josefa Mautnera ponechal Jiří Plachý kromě několika menších zásahů v původní podobě. Opatřil ji však cenným a rozsáhlým poznámkovým aparátem. Díky němu jsou čtenáři představeny především osoby, které se vyskytují v Mautnerově zprávě. Úskalí těchto rozsáhlých poznámek spočívá především v tom, že delší poznámka, která prezentuje celý životopis dané osoby, může na čtenáře působit poněkud rušivě a ve čtení ho rozptylovat. V několika případech se část poznámky pod čarou přesunula na další stranu, což je pravděpodobně způsobeno tiskařskou chybou. Čtenář musí strany obracet a tím je opět četba textu poněkud znesnadněna. Pravděpodobně by bylo vhodnější rozsáhlé medailonky zařadit do samostatné kapitolky a osobu v rámci poznámkového aparátu pouze krátce uvést.

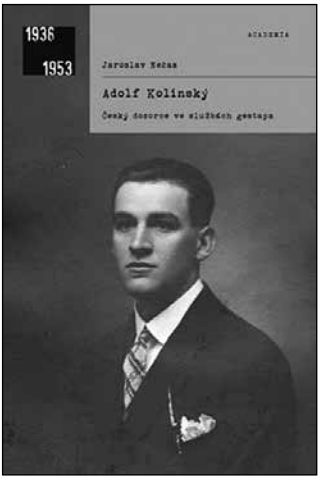
Jiří Plachý knihu doplnil také obrazovou přílohou, částečně ze svého archivu a částečně z pozůstalosti Josefa Mautnera-Brixiho. Součástí publikace je rovněž soupis pramenů, seznam použité literatury, jmenný rejstřík a vícejazyčné resumé.

Autor téma zpracoval poutavě, čtivě a díky přiloženým studiím předává čtenáři kompletní příběh československého důstojníka zasazeného do prostředí, které je jedním z obrazů druhé světové války.

Lucie Boháčková

NEČAS, Jaroslav
Adolf Kolínský. Český dozorce ve službách gestapa

Praha: Academia, 2017. 139 s.

Adolf Kolínský. Známá i neznámá postava dějin dvacátého století. Tomuto nepochybně zajímavému a historií svým způsobem opomíjenému muži se věnuje monografie Jaroslava Nečase, jenž se snažil co nejreálněji vykreslit život tohoto muže a zaručit mu za jeho činnost v období druhé světové války i jisté uznání, které si jistě zaslouží. Adolf Kolínský je především znám jako vězeňský dozorce, který vynesl ze zdí věznice části díla Júlia Fučíka *Reportáže psané na oprátce*. Jeho zásluhy jsou ale – dle vědeckého pátrání Jaroslava Nečase – daleko větší. V několika kapitolách se tak má čtenář možnost dozvědět o působení Kolínského v různých věznicích válečného Československa, ale i o jeho životě po ukončení druhé světové války až do jeho smrti v roce 1973. Ke své práci využil autor široké spektrum archivních pramenů a vzpomínek pamětníků, ale i sekundárních zdrojů v podobě literatury a internetových stránek. Za zmínku stojí také obrazová příloha, která dané téma dokresluje.

Adolf Kolínský se narodil v roce 1905 do rodiny německého otce a české matky. Značný vliv však měl na Adolfa jeho starší bratr Leopold, kterému autor věnuje i jednu menší podkapitolu. V několika odstavcích se k dokreslení doby dozvídáme i o historii československé armády od období první světové války až po stavbu hraničního opevnění v době ohrožení republiky. Zvláštní pozornost je věnována I. železničnímu pluku, ve kterém během své vojenské služby působil sám Adolf Kolínský. Československou armádu opustil s kladným hodnocením v březnu 1926.

Poměrně rozsáhlejší kapitola se následně věnuje vývoji vězeňství od roku 1918 do roku 1945. Největší důraz je kladen na místa, ve kterých Kolínský působil jako dozorce, ale také na okolnosti vzniku policejních věznic gestapa, do jehož řad se v roce 1940 zařadil.

Po absolvování základní vojenské služby v roce 1929 nastoupil Kolínský jako pomocný dozorce vězňů. Na začátku kariéry vystřídal několik pracovišť včetně věznice pražského krajského soudu, věznice ve slovenském Ružomberku a posléze pro jeho život významnější věznice krajského soudu v Hradci Králové, do které se nechal přeložit v roce 1934. K věznici v Hradci Králové se vztahuje i aféra s udáním českých dozorců gestapu za pomáhání vězňům z roku 1940. Toto udání směřovalo na Kolínského nejspíše neprávem. Z tohoto místa také pocházejí rozporuplné vzpomínky pamětníků na chování Kolínského k vězňům. K roku 1940 se váže také Kolínského přijetí německého státního občanství. Z této doby zároveň pocházejí první zmínky o snaze Kolínského pomáhat vězňům. Umožňoval vězňům domlouvat se na výpovědích, vynášel vzkazy, nosil jídlo a cigarety, a dokonce měl vězňům umožňovat poslouchat zahraniční rozhlas. V létě 1941 byl však prozrazen a společně s dalšími dozorci zatčen a později byl přeložen do věznice gestapa na Pankráci. Z ní pochází nejvíce informací o jeho působení a zásluhách. Během dvouletého působení v pankrácké věznici se především zasloužil o vynášení zpráv a závětí vězňů. Mezi nejvýraznější osobnosti, kterým pomohl, se řadí bývalý legionář, generál a ministerský předseda Alois Eliáš a později komunisty opěvovaný spisovatel Július Fučík. Oběma mužům věnoval autor zvláštní podkapitoly, v nichž stručně zmapoval jejich život. Např. Aloisu Eliášovi vynášel Kolínský tzv. motáky pro rodinu a známé, ale také mu donášel jídlo a nutné léky. V případě Júlia Fučíka šlo především o zmíněné vynášení motáků s částmi *Reportáže*. Kolínský pomohl mnohým vězňům bez ohledu na to, zda šlo o politické vězně, odbojáře, vojáky, či obyčejné lidi, a to bez jakékoliv finanční odměny. V pankrácké věznici se také setkal s dozorcem Jaroslavem Horou, který se rovněž podílel na vynášení Fučíkových motáků. Jeho vztah k vězňům byl ovšem trnem v oku ostatním dozorcům, takže v červenci 1943 byl donucen odejít a nastoupit do věznice gestapa v Kolíně. I tam se nadále snažil vězňům pomáhat, ale v červenci 1944 byl na udání zatčen a odvezen do Malé pevnosti v Terezíně. Zde také působil jako dozorce, ovšem zároveň byl vyšetřován ze schvalování atentátu na Adolfa Hitlera, zrazování úředních tajemství a dalších trestných činů. Z obavy z trestu smrti z Malé pevnosti uprchl a do konce války se skrýval ve vesnicích nedaleko Prahy. V době úkrytu v Čelákovicích se měl také účastnit partyzánským akcí v květnu 1945, ale také údajně postřelil českého četníka, který ho přišel jako uprchlého zločince zatknout.

Další kapitoly se věnují životu Kolínského po válce a jeho snaze o čestné splnění slibů daných vězňům (doručení závěti vdově po A. Eliášovi atd.). Ihned po válce vstoupil, patrně na památku bratra Leopolda, do Komunistické strany Československa. V létě 1945 ho však dostihla minulost a po dlouhém vyšetřování a mnoha přímluvných, ale i negativních dopisech byl v listopadu 1946 obviněn a uznán vinným, že po březnu 1939 podporoval nacistické hnutí. Na základě jeho záslužných činů ve funkci dozorce však nebyl potrestán. Svoboden, ale pošpiněn byl Adolf Kolínský volný. Coby osobě s německým občanstvím a cejchem gestapáka posléze

nemohl získat kvalitní práci ani bydlení. Ačkoliv se mnoho osob snažilo o obnovu jeho soudního procesu a očištění jeho jména, nikdy k tomu nedošlo.

V roce 1946 se Kolínskému podařilo získat zpět československé státní občanství a díky tomu také zaměstnání jako správce Fondu národní obnovy v Karlových Varech. Zde se bohužel nechal zlákat policejním provokatérem a ukradl ze skladu několik cenných předmětů. Patrně z tohoto důvodu byl vyloučen z KSČ. V tomto roce byl také důležitým svědkem v soudním procesu s Vladimírem Kratinou, o němž jedná další menší podkapitola.

Další části monografie se zabývají složitou situací Kolínského, životními zvraty v jeho pracovním i osobním životě, ale také jeho mediálním obrazem, který vytvořila Fučíkova *Reportáž*. Z této oblasti stojí za zmínku především návštěva vdovy po Júliu Fučíkovi u Kolínského v září 1951, díky níž bylo patrně zastaveno trestní stíhání Kolínského ve věci ukradených předmětů v Karlových Varech. Adolf Kolínský se do konce života snažil o očištění svého jména a uznání své záslužné činnosti za druhé světové války, a to i prostřednictvím žádosti k Ministerstvu národní obrany o udělení osvědčení podle zák. č. 255/1946 Sb. Rozhodnutí Ministerstva se už nedočkal, neboť v srpnu roku 1973 po dlouhé nemoci zemřel. Závěrečná zamítavá zpráva Ministerstva o udělení osvědčení pochází až z roku 1974.

Závěrem se autor vrací k prvotním myšlenkám knihy, kdy se snaží objektivně zhodnotit ušlechtilou pomoc vězeňského dozorce Kolínského, ale také upozornit na negativní stránky jeho osobnosti. Monografie je zdařeným dílem, které na základě mnoha pramenů, rozhovorů a literatury vyzdvihuje obyčejné kladné lidské vlastnosti, ale také odkrývá lidské slabosti na příkladu Adolfa Kolínského, jedné významné osoby českých dějin.

Petra Doležalová

FRIEDL, Jiří; JEDLIČKOVÁ, Blanka; ŠKERLOVÁ, Jana et al. *Parlamentní volby 1946 a Československo. Souvislosti, prognózy, fakta, následky*

Praha: Historický ústav, 2017. 496 s.

Parlamentní volby v Československu uskutečněné v květnu 1946 byly v mnoha aspektech unikátní. Byly prvními volbami po skončení druhé světové války, zároveň se staly na dlouhou dobu posledním svobodným hlasováním, byť s mnoha omezeními, vyplývajícími zejména z existence systému Národní fronty. Výsledky voleb zároveň významně ovlivnily další vývoj třetí československé republiky. S odstupem více než sedmdesáti let od jejich konání se touto problematikou v širších souvislostech zabývá kolektivní monografie vydaná nakladatelstvím Historického ústavu Akademie věd České republiky.

Předkládaná publikace, obsahující 24 kapitol, nahlíží na téma prvních poválečných voleb ve třech rovinách. V první části jsou soustředěny příspěvky věnující se tématu prvních poválečných voleb v evropském kontextu. V první kapitole z pera Z. Zudové-Leškové se čtenář může seznámit s komparací vývoje, který vedl k prvním poválečným volbám v jednotlivých evropských státech a jejich výsledkům. Prvním poválečným volbám v zemích západní a severní Evropy se ve svém příspěvku věnuje J. Dejmek. Postupně přitom zkoumá vývoj ve Velké Británii, Francii, zemích Beneluxu a Skandinávii. Státy formujícího se východního bloku sleduje následující příspěvek. E. Voráček se v něm zabývá sovětským vlivem na poválečné volby a poukazuje na úzké sepětí jednotlivých komunistických stran s Moskvou, na kterém nic nezměnilo rozpuštění Kominterny v červnu 1943. Důraz je přitom kladen na analýzu vztahu KSČ a sovětského vedení a snahy SSSR ovlivňovat dění v Československu. Autor přitom neopomíjí kauzu přesunu sovětských jednotek přes naše území v průběhu právě vrcholící předvolební kampaně v květnu 1946. Situaci kolem voleb v Itálii, které byly spojeny s přeměn-

nou tamního politického systému, se pak v dalším příspěvku podrobně věnuje J. Šebek. První poválečné volby v obnoveném Rakousku, rozděleném do čtyř okupačních zón, měly rovněž značný vliv na budoucí charakter a směřování státu. Ve svém příspěvku se M. Šepták zabývá složitou situací Rakouska po skončení druhé světové války a jeho cestou k prvním parlamentním volbám, které skončily překvapivým výsledkem, který odsunul rakouské komunisty na samou periferii politického dění. Další kapitoly se věnují parlamentním volbám v sovětské sféře vlivu. Zásahy Sovětského svazu prostřednictvím jeho mise ve Spojenecké kontrolní komisi v Maďarsku do tamní vnitropolitické situace zkoumá kapitola E. Irmanové. Sovětský svaz ovšem neovlivňoval poválečné dění pouze v Maďarsku, výrazně zasahoval také do suverenity Rumunska a Bulharska, jak dokládá stať M. Janáka. Odlišnosti mezi volbami v Československu a Jugoslávii, která se po roztržce se SSSR vydala jiným směrem než ostatní státy v sovětské sféře vlivu, mapuje komparativní studie J. Pospíchala. V publikaci nechybí ani pohled na situaci v Polsku. Na regionální sondě A. Zítka, zkoumající průběh prvních poválečných voleb v Toruni, si čtenář může udělat obrázek o charakteru tohoto hlasování v zemi, která v průběhu druhé světové války zaznamenala obrovské ztráty na životech a majetku.

Druhá část publikace se podrobně věnuje samotným volbám v Československu konaným 26. května 1946. Volby skončily celkovým vítězstvím KSČ, výsledky se ovšem výrazně lišily v českých zemích a na Slovensku. Volbám v Čechách, na Moravě a ve Slezsku se věnuje úvodní kapitola, sepsaná J. Dejmkem a J. Němečkem. Autoři se v ní zamýšlí nad děním kolem volebního klání a nad jeho výsledky. Náladami ve společnosti, rok po skončení války stále velmi zjitřenými, jejich využíváním politickými činiteli a vlivem kolektivního traumatu na tyto volby se obšírně zabývá V. Kyncl. Hodnotí také vliv v tomto období probíhajícího odsunu Němců na jejich výsledek. Situací Československé strany lidové, pro kterou byl výsledek voleb zklamáním, se pak zabývá M. Pehr. Za přínos můžeme považovat skutečnost, že se práce neomezuje pouze na prostředí českých zemí. Problematikou Slovenska se zabývají hned dvě kapitoly, které se zaměřují na postoj katolické církve k parlamentním volbám v roce 1946 a na obnovu Slovenské národní rady a národních výborů. Jednou z novinek parlamentních voleb v roce 1946 bylo přiznání volebního práva vojákům. Ti od roku 1927 nesměli být zároveň členy politických stran, jejichž působení v armádě bylo zakázáno. Tomuto tématu se věnuje F. Hanzlík, soustředí se přitom především na předvolební agitaci a působení politických stran v armádě. Dalším tématem této části publikace jsou média a jejich role v prvních poválečných volbách. P. Bednařík si ve svém příspěvku všímá změn, kterých doznal český tisk po druhé světové válce, jeho působení v předvolební kampani a hodnocení výsledku voleb. Lokálnímu nekomunistickému tisku a tomu, jak se dění kolem voleb odrazilo v jeho obsahu, se pak věnuje kapitola J. Smetákové. Změnami v kulturní oblasti, jejímu

poválečnému zpolitizování a rolí kultury při volbách do Ústavodárného národního shromáždění se zabývá M. Krejčí.

Poslední blok příspěvků sestává z regionálních studií týkajících se voleb v květnu 1946. Ty přinášejí zajímavé pohledy na dění ve dvou specifických pohraničních regionech: na Hlučínsku a Vitorazsku, které se se svým dějinným vývojem odlišují od většiny pohraničí. Na otázku, jak se vývoj těchto regionů odrazil ve volbách v roce 1946, se ve svých příspěvcích snaží odpovědět A. Binar a D. Kovařík. Dva příspěvky se věnují rovněž západním Čechám. Roli využívání rozdělování konfiskovaného majetku při volební agitaci a jeho vliv na volební výsledky v dotčeném regionu analyzuje K. Řeháček; situací po volbách v západních Čechách se zaměřením na vznik spojenectví nekomunistických stran při rekonstrukci národních výborů se věnuje J. Šlouf. Vliv na výsledek voleb měla také rozsáhlá výměna obyvatelstva v pohraničí; odsunuté Němce nahrazovali mimo jiné reemigranti z různých evropských zemí. Na úlohu KSČ v procesu reemigrace a její působení na příchozí Čechy a Slováky se zaměřuje kapitola H. Noskové.

Publikace *Parlamentní volby 1946 a Československo* nabízí mnohovrstevnatý pohled na tuto dějinnou událost, který se neomezuje pouze na výklad faktů, nýbrž nabízí různé náhledy na zkoumané téma. Tato pestrost příspěvků je pro čtenáře přínosem a umožňuje mu nahlédnout volby v roce 1946 z různých perspektiv. Část práce, která se zabývá poválečnými volbami v evropském kontextu, dává celé publikaci širší rozměr a pomáhá zařadit československé poválečné volby do mezinárodních souvislostí. Rovněž druhá část knihy, věnující se samotným volbám v Československu, nepostrádá pestrost. Kladně lze hodnotit zařazení příspěvků zabývajících se situací na Slovensku, která se lišila od českých zemí. Vše zmíněné pak doplňují kapitoly zabývající se regionálními tématy, která vhodně doplňují šířeji pojaté příspěvky. Publikace je logicky strukturovaná, pouze kapitola věnovaná československým parlamentním volbám v historiografii je poněkud zvláštně umístěna na konec první části, sledující volby v mezinárodních souvislostech, a čtenář ji může poměrně snadno přehlédnout. Náročného čtenáře jistě uspokojí kvalitní poznámkový aparát a rozsáhlý seznam pramenů a literatury vztahující se k tématu. Parlamentní volby 1946 a Československo jsou bezesporu kvalitní vědeckou publikací přinášející nové poznatky k výzkumu období třetí republiky, která zároveň ponechává prostor pro další bádání na toto téma. Široké pojetí problematiky poválečných voleb zároveň zvyšuje přínos kolektivní monografie pro odbornou i širší veřejnost.

Petr Dörner

PADEVĚT, Jiří
Odbojová skupina bratří Mašínů

Praha: Academia, 2018. 188 s.

Bratři Mašínové patří k historickým postavám, které vyvolávají protikladné emoce. Jedni je pokládají za hrdiny v boji proti komunistickému režimu, jiným připadají jako brutální vrazi. Ať již má člověk na jejich jednání jakýkoliv názor, jisté je, že dějiny, prostřednictvím historiků, na ně nezapomněly.

V nakladatelství Academia letos vyšel na toto téma obrazový průvodce *Odbojová skupina bratří Mašínů*. Autorem představované práce je známý český historik, popularizátor historické vědy a ředitel nakladatelství Academia Jiří Padevět. Jeho dílo *Průvodce protektorátní Prahou* bylo v roce 2014 dokonce korunováno oceněním Slovník roku a Kniha roku Magnesia litera. Vzpomeňme však i na jeho další významné práce *Krvavé léto* či *Krvavé finále*, kterými dokázal vzbudit zájem veřejnosti a oživit diskuze nad palčivými otázkami novodobých českých dějin. Ani recenzenty uvedené publikace není potřeba dlouze představovat. Prvním z nich je známý český historik PhDr. Petr Blažek, Ph.D., který patří k nejpilnějším autorům zabývajícím se epochou komunismu. Druhým recenzentem je známá postava české vojenské historiografie, a sice plk. gšt. PhDr. Eduard Stehlík, Ph.D., MBA, v současnosti předseda rady Ústavu pro studium totalitních režimů a ředitel odboru pro válečné veterány Ministerstva obrany.

Jak již bylo řečeno, Padevětova pozornost se tentokrát po řadě jeho významných počinů upnula na odbojovou skupinu bratří Mašínů. Jiří Padevět postupoval obdobně jako u svých minulých prací (*Krvavé léto*, *Krvavé finále*), avšak tentokrát zvolil menší formát nežli u jmenovaných děl. Kniha je oproti minulým autorovým dílům se svými 188 stránkami menší i svým rozsahem. Práce neobsahuje žádnou odbornou studii a až na krátký úvod na začátku publikace neobsahuje ucelený, souvislý text. Kniha je tedy obrazovým průvodcem s krátkými texty k danému místu, případně s popisky obrázků.

Ani struktura díla se zásadně neliší od minulých Padevětových průvodců. Po krátkém úvodu a prologu je kniha rozdělena do dvou obdobně velkých kapitol

a ukončena epilogem, po kterém následuje seznam pramenů a literatury. Před každou[1] z těchto kapitol se nachází mapa, na které jsou vyznačeny body s číslem, jež odkazuje na klíčová místa v činnosti a životě skupiny. Na následujících stranách je tak vzestupně podle čísel zobrazen vizuální materiál s krátkým popisem daného místa. Celkově tak práce obsahuje dvě mapy, první zobrazuje místa spojená s činností skupiny do jejich útěku za hranice Československa, zatímco druhá reflektuje jejich cestu do Západního Berlína.

Ačkoliv obrazový průvodce s mapou dokáže čtenáři poskytnout pěkný vizuální a geografický přehled o činnosti skupiny, neobešlo se to v tomto případě zcela bez chyb. Výběr první mapy (s. 8–9) se totiž zdá být poněkud nešťastný, neboť autor zvolil mapu mladší, než by odpovídalo dané době. Uvedena je totiž mapa z roku 1957,[2] přičemž ani není na konci knihy citována. Jejím dalším nedostatkem je, že obsahuje deset míst z celkového počtu dvaceti devíti popsaných. Z toho vyplývá, že na mapě chybí téměř dvě třetiny míst vztahujících se k činnosti sledované odbojové skupiny, včetně nejznámějších akcí skupiny v Chlumci nad Cidlinou či v Čelákovicích. Druhá mapa, vztahující se k cestě skupiny bratří Mašínů do Západního Berlína, již obsahuje všechny lokality, o kterých je na dalších stranách řeč. Po kapitole „Cesta" následuje ještě krátký epilog věnující se osudu zajatých odbojářů a dalších zatčených v souvislosti s činností skupiny bratří Mašínů. Samotný epilog již svou mapu nemá.

S výjimkou prologu (o kterém bude ještě řeč) se jeví selekce míst uvedených v knize jako vhodná. Autor neopomněl zmínit žádné z nejdůležitějších míst spojených s odbojovou skupinou bratří Mašínů jako celku. Čtenář je tak seznámen nejen s nejznámějšími činy skupiny, ke kterým patřily přepady SNB v Chlumci nad Cidlinou a Čelákovicích, krádež donaritu v dole Kaňk či podpálení stohů slámy na Kroměřížsku, zaznamenány jsou ale i méně známé činy skupiny, jako bylo například vloupání se do poděbradského muzea (pro získání zbraní), či místa spojená s životem a odbojovou činností pomocníků skupiny, jako byl Zbyněk Roušar, Vladimír Hradec, Egon Plech a další. Uvedena jsou i některá místa týkající se života bratří Mašínů. Vhodně je uvedena i cesta skupiny do Západního Berlína.

Z hlediska koncepce celé knihy se jeví jako méně vhodné sestavení prologu, který se věnuje událostem druhé světové války. Ten totiž obsahuje jen jednu zmínku, a sice o Koutech na Nymbursku, kde ukrýval František Vaněk válečné zajatce a Židy, přičemž Mašínové je měli zásobovat jídlem a ošacením. Bratři Mašínové měli během okupace provádět i různé drobné sabotáže na železnici,[3] tuto informaci však

1 Mapa vztahující se ke kapitole „V mezidobí a totalitě" se nachází již před prologem a vztahuje se i k němu.

2 Viz mapa Československa z roku 1957, srov. *Staré mapy Českých zemí* [online]. Dostupné z: http://www.stmapy.cz/1957.html [cit. 2018-08-17].

3 MASIN, Barbara. *Odkaz*. Praha: Mladá fronta, 2005, s. 60–61; srov. ABS, Sbírka Správa vyšetřování StB – vyšetřovací spisy (V), arch. č. V-2452 MV (vyšetřovací spis Novák Ctibor a spol.), podsvazek 1, prohlášení Ctibora Nováka z neznámého data.

publikace postrádá. Mnohem zásadnější je však neuvedení významné odbojové činnosti[4] Ctibora Nováka, a to i přesto, že se o jeho činech v době druhé světové války na straně 7 v úvodu hovoří. Na druhou stranu je opomenuta také jeho činnost po osvobození. V roce 1945 začal organizovat tzv. velitelství internačních táborů okresu Frývaldov (dnešní Jeseník), kde byly v několika táborech umístěny osoby německé národnosti či osoby podezřelé z kolaborace. Novák dal přitom v létě 1945 popravit[5] celkem šest německých osob z těchto táborů. Padevět mohl také jako zajímavost uvést zmínku o přátelství Zdeny Mašínové st. a Milady Horákové[6], nicméně absence této informace není pro hodnocení této práce zásadní.

Obrazový materiál tvoří těžiště celé práce. Zaslouží si tak naši největší pozornost. Ačkoliv je k fotografiím přiložen krátký text, často na čtenáře mohou samy o sobě působit více než doprovodný (v našem případě nepatrný) text. V této knize je tak

4 Ctibor Novák spolupracoval během druhé světové války se svým švagrem Josefem Mašínem st. a odbojovou skupinou Tři králové. Novák působil jako špion ve funkci překladatele na Hlavním říšském bezpečnostním úřadě v Berlíně, odkud podával informace polské zpravodajské službě. Novák také provedl pumový útok v Berlíně dne 15. 9. 1939 na Alexanderplatz a před budovou Ministerstva letectví. Již 18. 9. 1939 byl zatčen a souzen za svou špionážní činnost, přičemž se nepřišlo na jeho destrukční činnost v Berlíně. Novák byl vězněn až do osvobození Spojenců. Během svého věznění měl pomáhat spoluvězňům a také měl předávat zprávy z vězení. Srov. ABS, f. Krajská správa MV Olomouc (B 7-5), inv. j. 10 (Novák Ctibor, bývalý důstojník čsl. armády – prošetření), hlášení o Ctiboru Novákovi ze dne 16. 3. 1951. Srov. ABS, f. Ústředna Státní bezpečnosti Praha (305), sign. 305-109-5 (poznatky na osoby s různou trestnou činností): protokol sepsaný se Zdenou Mašínovou ze dne 11. 4. 1949. Srov. tamtéž, sign. 305-425-3 (protokol se Zdenou Mašínovou): protokol se Zdenou Mašínovou ze dne 12. 4. 1949. Srov. ABS, f. Hlavní správa vojenské kontrarozvědky (302), sign. 302-238-7 (měsíční zpravodajské hlášení o ochraně závodů, zprávy o sabotážích, záškodnické činnosti a cizích zpravodajských orgánech z let 1946 až 1950): výkaz ukončených kárných a soudních řízení se stručným uvedením důvodů a rozsudků. Srov. NĚMEČEK, Jan. *Mašínové: zpráva o dvou generacích*. Praha: Torst, 1998, s. 99–100, 196–197, 199.

5 První rozkaz k popravám byl vydán Novákem dne 27. 7. 1945 pro dva nezletilé Němce, kteří se údajně měli pokusit utéci ze sběrného tábora, a dne 15. 8. 1945 vydal dalších šest rozsudků smrti po údajném napadení sběrného tábora skupinou Wehrwolfu. Za tuto činnost byl Novák několikrát prošetřován, šetření proti němu ukončila až intervence plk. Reicina ze dne 23. 11. 1945. V roce 1947 se však toto šetření opět znovu otevřelo, ale pro „důležitý státní zájem z hlediska mezinárodního" bylo od potrestání Nováka upuštěno. ABS, f. Odbor politického zpravodajství MV (f. 2M), sign. 2M: 12203 (různá šetření k osobám, zprávy a hlášení, žádosti občanů a různá potvrzení), oznámení o reaktivaci a přijetí do svazku čs. armády Ctibora Nováka. Srov. tamtéž, f. B 7-5, inv. j. 10 (Novák Ctibor, bývalý důstojník čsl. armády – prošetření), hlášení o Ctiboru Novákovi ze dne 16. 3. 1951, zpráva ze dne 27. 7. 1945 o vykonaných popravách, zpráva ze dne 15. 8. 1945 o vykonaných popravách. srov. NĚMEČEK, Jan, ref. 4, s. 203–205.

6 Zdena Mašínová st. a Milada Horáková navázaly své přátelství během věznění v Terezíně. Po osvobození obě ženy mezi sebou udržovaly korespondenci. Během procesu s Miladou Horákovou vystoupila Zdena Mašínová st. z KSČ. MASIN, Barbara: *Odkaz*. s. 75. Srov. NĚMEČEK, Jan, ref. 4, s. 75, 154, 168.

výběr fotografií zcela zásadní. Autor občas sází na důvtip čtenáře, protože ne všechny obrázky mají svůj popis, případně mají-li ho, není vždy uvedeno, kdy daná fotografie vznikla. Vzhledem k tomu, že i některé současné fotografie jsou černobílé, není vždy zcela evidentní, kdy byly pořízeny. To se týká především fotografií mapujících útěk skupiny do Berlína, zejména na stranách 114–115,118–119, 123–129, 134–135, 150–151, 162, 165.

Samotný výběr fotografií je zcela svobodnou záležitostí autora, v některých případech však může vyvolat diskuzi. Takovým příkladem je případ krádeže sanitky s následným přepadem stanice SNB v Čelákovicích s popravou strážmistra Honzátka[7]. Na straně 71 (naproti popisu události) je uveden kádrový posudek na Honzátka ze dne 10. dubna 1951. Stejně tak mohl Padevět uvést Ženevskou úmluvu o zacházení s válečnými zajatci, především článek 13, Lidské zacházení s válečnými zajatci.[8] Sami Mašínové totiž považovali období po roce 1948 za válečný stav a hovořili o „boji všemi prostředky".[9] To se týkalo také přepadení vozu převážejícího výplaty ve Žlebech, při kterém byl usmrcen pokladník Josef Rošický, přičemž skupina Bratří Mašínů při této akci odcizila více než 884 000 Kčs. Autor bohužel čtenáře ani v popisku události neinformoval, co skupina s odcizenými penězi udělala.[10]

Tato práce na rozdíl od mnoha jiných Padevětových děl bohužel neobsahuje poznámkový aparát ani citace. Není tak jasné, odkud autor danou informaci čerpal, a práce tím bohužel ztrácí na vědecké úrovni. Na konci knihy je alespoň uveden seznam pramenů a literatury. Co se týká použité literatury, autor uvádí deset knih. Pramenná základna je složena ze sedmi fondů Archivu bezpečnostních složek, jednoho fondu Národního archivu a z pramenů z Městského státního zastupitelství. V tomto případě je zřejmé, že autor prostudoval i Sbírku Správy vyšetřování StB (ABS), zejména fond vyšetřovacích spisů 2452 MV (vyšetřovací spis Novák Ctibor a spol.), protože fotografie z něj se nachází na mnoha místech v knize (například se jedná o téměř všechny fotografie osob zatčených Státní bezpečností). I přesto není fond v pramenné základně uveden. Na druhou stranu je pravda, že Padevět na následující straně uvádí zvlášť prameny k fotografiím, kde však pouze stroze uvádí Archiv bezpečnostních složek, archiv autora a archiv Zdeny Mašínové.

7 ABS, Historický fond Státní bezpečnosti (H), arch. č. H-699.

8 Dostupné z: https://www.cervenykriz.eu/cz/nsmhp/Zenevske_umluvy_a_dodatkove_protokoly.pdf [cit. 2018-08-17].

9 NĚMEČEK, Jan, ref. 4, s. 176.

10 Skupina si měla z odcizených peněz zakoupit motocykl. Viz ABS, V-MV, arch. č. V-2452 MV (vyšetřovací spis Novák Ctibor a spol.), podsvazek 2, zpráva o průběhu výslechu a výsledků vyšetřování se Zdenou Mašínovou. Tamtéž, podsvazek 3, zápis o výpovědi s Václavem Švédou ze dne 19. 11. 1953. Podle výslechového protokolu s Františkem Švédou si měl Václav Švéda údajně z části odcizených peněz zakoupit nový gauč, vodovod a oblečení pro rodinu. Tamtéž, podsvazek 3, výslechový protokol s Františkem Švédou ze dne 16. 12. 1953.

Role bratří Mašínů v odboji proti komunistickému režimu je zcela nezpochybnitelná. Jejich odvaha ve své době zasela do mnohých semínko naděje, že odpor proti komunistickému režimu, i přes několikatisícovou přesilu, může mít smysl. Zároveň se ale nabízí otázka, kterou si autor nepoložil, zda mnohé činy a především zabití touto skupinou nebyly zbytečné či jestli se při své činnosti odbojáři nedopustili chyb. V úvodu se dokonce můžeme setkat i s jistou emocionální zaujatostí, kdy autor nejdříve správně hodnotí zločiny, kterých se komunistický režim v Československu dopustil do roku 1956, poté však na straně 7 udává, že *pozoruhodné je, že právě bratři Mašínové měli býti uneseni komunistickou StB z Německa a jejich dehonestace pokračovala a pokračuje ze strany pohrobků českého stalinismu dodnes*.

Cílem představované knihy však nebylo vyřknout nad Mašíny morální soud, ale seznámit čtenáře s vizuálním materiálem týkajícím se jejich odbojové činnosti, což se – až na výše uvedené nedostatky – povedlo docela obstojně. Také je potřeba zmínit, že kniha neobsahuje žádné věcné chyby. Rovněž nemá žádný překlep či pravopisnou chybu. Publikace klade minimální časovou náročnost na čtenáře, protože se dá celá přečíst pomalým tempem do hodiny. Je dobře, že tato kniha vznikla, protože široké veřejnosti představila bohatý fotografický materiál spojený s odbojovou skupinou bratří Mašínů, který nebyl v takové míře dosud publikován.

Jiří Garncarz

HROMÁDKO, Otakar
Jak se kalila voda. Výbor z kriminálních příběhů a úvah

Praha: Nakladatelství Epocha, 2017. 373 s.

K nejzajímavějším memoárům vydaným v nedávné době řadím vzpomínkovou a úvahovou práci Otakara Hromádky. Autor v ní bilancuje a glosuje svůj životní příběh a zkušenosti, často s nadsázkou a vlastním, specifickým humorem. Dokáže se na své konání dívat s výrazným odstupem a sebekritikou. Nepochybně tak vyniká výrazný rozdíl mezi názory mladého Hromádky a vnímáním světa Hromádky po propuštění z vězení v roce 1956. Právě v jeho příběhu se odráží v mnohém zvláštní dějinné československé události „krátkého" dvacátého století. Hromádko do nich aktivně vstupoval, respektive jimi byl ovlivňován.

Kdo vlastně byl dnes širší veřejností neprávem trochu zapomenutý Otakar Hromádko?

Narodil se 30. srpna 1909 v Kněži. Jeho otec Otto Hromádko byl lesník v polesí Světlá nad Sázavou, padl v bojích první světové války. Matka Marie, rozená Kadlečková, se poté i s jeho třemi sourozenci (bratrem a dvěma sestrami) přestěhovala k prarodičům do Německého Brodu. Malý Otík, žák obecné školy v Tisu a posléze i gymnázia v Německém (dnešním Havlíčkově) Brodě, vnímal sociální rozpory i to, že po smrti otce žila rodina ve velmi skromných podmínkách. Později ho již jako studenta Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně a Univerzity Karlovy v Praze oslovily myšlenky socialistického a posléze i komunistického hnutí. Ve třicátých letech se opakovaně angažoval v Komunistickém svazu mládeže (členem Komsomolu byl od roku 1929) a tisku. V roce 1930 se stal členem Komunistické strany Československa. Pro svá „politická" vystoupení a aktivity byl opakovaně (celkem desetkrát) vězněn. V letech 1937–1939 se jako dobrovolník mezinárodních interbrigád účastnil bojů ve Španělsku.[1] Byl zařazen v praporu T. G. Masaryka v rámci 129. me-

1 K problematice španělské občanské války vyšlo v uplynulých deseti letech několik zajímavých a podnětných publikací. Viz např. RAJLICH, Jiří; MAJTENYI, David. *Jan Ferák a ti druzí. Českoslovenští interbrigadisté, letci a letouny v občanské válce ve Španělsku 1936–1939*. Cheb:

zinárodní brigády, od května 1938 byl pověřen funkcí politického komisaře roty. Účastnil se například bojů na levantské frontě nebo při obraně Katalánie. Po ústupu a porážce republikánského vojska byl internován na různých místech Francie – v St. Cyprien, Gurs a Vernet. Poté co se mu v červnu 1941 podařilo při transportu do Německa uprchnout, zapojil se aktivně do francouzského protinacistického odboje v rámci organizace Forces Françaises de l'Intérieur. Za svou odbojovou činnost obdržel řadu nejen československých vyznamenání (mj. francouzské, polské nebo jugoslávské). V Paříži se v červnu 1945 oženil s Věrou Waldesovou, dcerou bohatého obchodníka. Po návratu do obnovené ČSR se hned zapojil do „práce" sekretariátu Ústředního výboru Komunistické strany Československa. Byl vedoucím organizačního oddělení, členem mezinárodního oddělení, vedl informační oddělení (zde se zabýval hledáním a koordinováním tzv. opozičních frakcí uvnitř nekomunistických stran tehdejší Národní fronty), šéfredaktorem časopisu Funkcionář. Je nepochybné, že se i touto aktivitou zapojil do příprav, průběhu a výsledku komunistického puče v únoru 1948. V červenci 1949 ho KSČ vyslala do armády. Stal se zástupcem náčelníka Hlavní politické správy a osvěty a vedoucím tajemníkem KSČ v armádě. Po nástupu Alexeje Čepičky do funkce ministra obrany byl v květnu 1950 jmenován do funkce zástupce velitele Vysoké školy válečné. Dne 3. února 1951 byl zatčen, uvězněn, obviněn z vážných trestněprávních činů (sabotáž)[2] v souvislosti se šetřením tzv. protistátního spikleneckého centra v čele s bývalým generálním tajemníkem KSČ Rudolfem Slánským[3] a při použití hrubého fyzického a psychického nátlaku vyslýchán. Dne 1. dubna 1954 byl odsouzen na dvanáct let odnětí svobody.[4] Trest si odpykával v Leopoldově a Jáchymově. Dne 30. dubna 1956 byl propuštěn a později

Svět křídel, 2012; MARŠÁLEK, Zdenko; VORÁČEK, Emil et al. *Interbrigadisté, Československo a španělská občanská válka. Neznámé kapitoly z historie československé účasti v občanské válce ve Španělsku 1936–1939*. Praha: Historický ústav AV ČR – Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2017; MOTL, Stanislav. *Peklo pod španělským nebem. Čechoslováci ve španělské občanské válce 1936–1939*. Praha: Rybka Publishers, 2017. V souvislosti s výročím vypuknutí občanské války ve Španělsku vydaly zvláštní čísla časopisy *Historie a vojenství* (roč. LXV, 2016, č. 3) a *Dějiny a současnost* (roč. XXXVIII, 2016, č. 8).

2 Byl nucen například opakovaně doznávat, že byl tzv. spoluspiklencem Slánského, kterému nešlo o nic jiného než zvrátit lidově demokratický režim v ČSR a znovu zde restaurovat kapitalismus. Podle textu žaloby ze dne 21. 1. 1954 se Hromádko údajně konkrétně dopustil toho, že *zavedl jak do politického aparátu armády, tak i do útvarových komisí ovzduší strachu a diktátu, svými protichůdnými nařízeními rozvracel stranickou a politickou práci, podlamoval autoritu velitelů a tím narušoval bojeschopnost armády*. V Archivu bezpečnostních složek se dochoval jeho vyšetřovací spis, viz ABS, f. Zvláštní vyšetřovací (dále f. ZV-MV), arch. č. ZV-42 MV.

3 K procesu s Rudolfem Slánským viz např. KAPLAN, Karel. *Zpráva o zavraždění generálního tajemníka.* Praha: Mladá fronta, 1992; KAPLAN, Karel; KOSATÍK, Pavel. *Gottwaldovi muži.* Praha – Litomyšl: Paseka, 2004; KAPLAN, Karel. *Kronika komunistického Československa. Klement Gottwald a Rudolf Slánský.* Brno: Společnost pro odbornou literaturu – Barrister & Principal, 2009.

4 ABS, f. ZV-MV, arch. č. ZV-42 MV.

na doporučení stranických komisí rehabilitován. Byla mu zpětně vrácena i dosažená vojenská hodnost. Následně pracoval v dělnických profesích v závodě Elektrosignál v pražských Vysočanech a posléze v Závodech průmyslové automatizace v Nuslích. V roce 1963 odešel do důchodu. Byl stále společensky aktivní, psal například články o interbrigádách do novin. Po okupaci v srpnu 1968 odešel do Švýcarska. Usadil se v Curychu, kde pracoval ve Schweizerischer Sozialarchivu. Psal paměti.[5] Zemřel 14. dubna 1983 v Yverdon-les-Bains.

Otakar Hromádko byl výraznou osobností své generace. Historik Karel Kaplan o něm napsal: *Otu Hromádka jsem znal jako odvážného a samorostlého člověka a revolucionáře od narození. Chtěl, aby se všechny křivdy, kterých byl svědkem, napravily do důsledků*.[6]

Paměti jsou žánrem velmi zvláštním, autonomním. Často v nich vznikají nové deformace, dané snahou autora sebe zvýraznit, zveličit svou roli nebo naopak mnohé z nejrůznějších důvodů zamlčet. Je to nepochybně přirozené, vždyť i my sami řadu nepříjemných věcí vytěsňujeme z paměti, některé si upravujeme do přijatelnější či lépe zdůvodnitelné podoby. V lidské mysli pak existují i temné či jinak nepříjemné „třinácté komnaty", kam je jiným přístup omezen či zcela zapovězen. To vše představuje pro historika dobře známá a očekávaná rizika práce s memoáry. Otakar Hromádko je bohužel také jedním z těch, na něž lze trochu vztáhnout tuto charakteristiku. Neznamená to sice, že by se snad snažil něco obsahově deformovat – řada věcí zde ovšem přesto ke škodě věci chybí. Nicméně konstatuji, že jeho výpověď je učiněna s nadhledem, upřímně, místy vtipně a velmi poutavě. Drží se tak věrně jedné ze svých zásad: *Pravda je, co člověk zažil na vlastní kůži*.[7]

Ve svých příbězích a úvahách podrobněji nemluví o tom, čeho byl svědkem na bojištích občanské války ve Španělsku. Mladého nadšeného socialistu – či snad přesněji komunistu – nijak v „revolučních" aktivitách nelimitoval častý pobyt v prvorepublikových vězeních. Právě v porovnání s tím, co později zažil v době přípravy vlastního politického procesu na počátku padesátých let, se vše jevilo téměř idylicky. Poznal zradu, ale také hodnotu skutečného přátelství. V komunistických káznicích vystřízlivěl z marxisticko-leninské ideologie. Nastavil sám sobě zrcadlo a snažil se být vůči sobě dostatečně tvrdý, nekompromisní, kritický. Ne vždy se to samozřejmě daří, ale právě v pokusu o tuto sebereflexi vidím velkou hodnotu Hromádkova textu.

Další rovinu textu pak představuje jeho osobní zkušenost z řady míst, která během života poznal. Možnost komparace zde tak není „na vodě", není jen v teoretické rovině. Hovoří-li autor o osobních zkušenostech z interbrigád nebo z francouzského protinacistického odboje, je vše podloženo osobní zkušeností a vynikající znalos-

5 Hromádkovy paměti vyšly krátce před jeho smrtí: HROMÁDKO, Otakar. *Jak se kalila voda. Výbor z kriminálních příběhů a úvah*. Köln: Index, 1982.

6 HROMÁDKO, Otakar. *Jak se kalila voda. Výbor z kriminálních příběhů a úvah*. Praha: Nakl. Epocha, 2017, přebal knihy.

7 Tamtéž, s. 359.

tí prostředí. Právě jeho participace na bojích na západě Evropy byla přitom jednou z příčin Homádkovy perzekuce v padesátých letech. Ideály, pro které neváhal vzít do ruky zbraň ve Španělsku či ve Francii, znějí z jeho úst uvěřitelně.

Hromádko často hovoří o lidech, kteří ho v životních peripetiích doprovázeli. Někteří v boji či odboji padli, jiní sehráli, jak už to bývá, pozitivní nebo negativní roli. Kniha je tak plná jakýchsi miniportrétů. Profesor Robert Kvaček v předmluvě aktuálně vydané Hromádkovy knihy výstižně poznamenal: *Cítím z textu stále ještě jistou frustraci – z tragického zažití systému, který Hromádko aktivně přijímal, z poznání jeho antihumánní mocenské podstaty, z temných prožitků, které mu systém způsobil. Téměř ho zahubil. Proto je kniha nejen svědectvím, ale také – nepřímo – apelem.*[8] Nezbývá mi než s takovým hodnocením souhlasit.

Tato edice Hromádkových pamětí není v porovnání s exilovým vydáním identická. Editor[9] ve shodě s Hromádkovou rodinou zařadil i dosud nepublikované kapitoly.[10] Mám-li textu však něco přece jen vytknout, pak si myslím, že by editor měl formou poznámkového aparátu více korigovat a komentovat některá sdělení. Ten je zde pro takové účely využíván opravdu jen výjimečně a minimálně. V knize najdeme i jmenný rejstřík, bohužel ve stavu, který ale nepomáhá lepší orientaci v textu.

Přes tyto výhrady považuji vydání knihy Otakara Hromádky Jak se kalila voda za důležité. Jde o svědectví člověka, který tak jak nadšeně komunistické ideály přijímal, z nich na základě vlastních nelehkých zkušeností rychle vystřízlivěl.

Jan Kalous

8 Tamtéž, s. 8.

9 Editorem publikace je Jaroslav Bouček.

10 Jde o tyto kapitoly: Nekrology, Lidé v propasti, Atentát, O podstatném a nepodstatném souložení, Tři demokracie: Německá demokracie, Tři demokracie: Československá demokracie, Tři demokracie: Švýcarská demokracie.

PINEROVÁ, Klára
Do konce života. Političtí vězni padesátých let – trauma, adaptace, identita

Praha: ÚSTR – Nakl. Lidové noviny, 2017. 405 s.

Vězeňství a justice v Československu zaznamenaly v padesátých letech dvacátého století nebývalý otřes. Nově etablovaná komunistická strana zcela převrátila do té doby platný model, v němž vězení hrálo roli ochránce občanů před deviantními jedinci, a nahradila jej strukturou, jejímž primárním úkolem nebyla ochrana občana, ale ochrana státního zřízení. Zákon č. 231/1948 Sb., zákon na ochranu republiky, a později i nový, neblaze proslulý trestní zákoník z roku 1950 (zákon č. 86/1950 Sb.) s sebou přinesly novou podobu deviantního chování. Vznikl zcela nový druh obviněného, jenž byl odsouzen na základě tzv. politických paragrafů obou zmíněných zákonů a s jehož osobou pak byla spojena stigmatizující nálepka politického vězně.

Politickým vězňům, osobám, které sice spojoval společný osud, ale které dohromady nemuselo nutně pojit dosažené vzdělání, zaměstnání, ale ani sociální původ anebo lokalita, v níž se pohybovali, se věnuje nová studie Kláry Pinerové, historičky Ústavu pro studium totalitních režimů. Práce čítající více než čtyři sta stran je rozdělena do pěti stěžejních kapitol, v nichž autorka nejenom rozebírá samotnou proměnu československého vězeňství a věznic na počátku padesátých let, ale zejména se věnuje „životnímu cyklu" politického vězně od jeho zatčení až po propuštění.

První kapitola studie shrnuje vývoj vězeňství v Československu po skončení druhé světové války, kdy do věznic začali proudit noví vězni odsouzení lidovými soudy na základě retribučních dekretů jako vlastizrádci či kolaboranti. Bezprostřední poválečný vývoj odrážel nálady panující v soudobé společnosti, tedy touhu po odplatě za válečná příkoří, kterou tehdejší vláda nedokázala či nechtěla moderovat svými zásahy. Poválečné represe nezasáhly pouze válečné zločince a skutečné kolaboranty, ale ve vězení skončily i osobnosti předválečného politického dění jako Rudolf Beran či Jan Syrový a rovněž další zcela nevinní lidé, kteří se provinili pouze svou etnickou

příslušností. Po únoru 1948 Československo prošlo pozvolnou transformací vězeňství, tzv. sovětizací, kdy po vzoru Sovětského svazu vznikaly nápravně pracovní tábory v blízkosti uranových dolů a vězeňský systém byl postupně centralizován pod jednu instituci. Ve spojení s nově se šířícími praktikami vykonstruovaných procesů s tzv. vlastizrádci začali již krátce po únorových událostech proudit do vězení političtí vězni.

V následující kapitole autorka představuje systém věznic v Československu. Sleduje nejenom jejich rozmístění v republice, ale soustředí se i na skladbu vězňů, zejména vězňů politických, ať už to byla věznice Praha-Pankrác, kde proběhla většina poprav osob odsouzených k trestu smrti v rámci vykonstruovaných procesů, věznice Mírov a Valdice, kde si svůj trest odpykávalo takové množství duchovních, že jejich cely byly přejmenovány na Vatikán, těžká věznice Leopoldov na Slovensku, kde zemřel zmíněný Rudolf Beran, nebo ženská věznice v Pardubicích, kam do výkonu trestu nastoupila profesorka Růžena Vacková či Antonie Kleinerová a Fráňa Zemínová, odsouzené v procesu s Miladou Horákovou, díky nimž ve vězení vznikla vedle cely Vatikán i cela s názvem Hrad.

Životní podmínky vězňů se primárně odvíjely od žalostného stavu budov, v nichž byli uvězněni, a od přístupu dozorců. Jak autorka studie upozorňuje, chování dozorců k odsouzeným přímo souviselo s přístupem velitele věznice, a přestože se mezi nimi našli benevolentní jedinci, nebývalo zvykem, že by si svou pozici udrželi příliš dlouho, a jejich nástupci byli pak ve svých funkcích o to přísnější. Totéž platilo i o struktuře dozorců, kdy byli preferováni noví, mladí dozorci před svými služebně staršími a zkušenějšími kolegy. Mladší dozorci byli mnohem vnímavější a odnášeli si z agitačního stranického školení daleko více než starší dozorci, kteří si za léta práce ve věznicích utvořili vlastní, mnohdy nežádoucí názory. Podmínky vězňů se přirozeně lišily podle toho, zda šlo o ženskou, či mužskou věznici, jelikož vězeňkyním se ze strany dozorců dostávalo zcela odlišného zacházení než mužským vězňům. Stejně tak se zcela odlišovaly podmínky v nápravných pracovních táborech, v nichž vězni pracovali bez ochranných pomůcek často vystaveni nebezpečnému záření a prakticky neustále čelili riziku zavalení a smrti.

Tři následující kapitoly pak tvoří jádro celé studie a sledují chronologicky etapy, jimiž musel politický vězeň projít od svého zatčení, přes výslechy, soudní proces a uvěznění až po propuštění. Třetí kapitola studie nastiňuje průběh zatčení jedince a jeho postupnou institucionalizaci, kdy prošel nejen aktem zatčení, ale byly mu sejmuty otisky prstů, byla pořízena jeho fotografie a v neposlední řadě byl zbaven ošacení a obdržel konformní stejnokroj. Tento proces definoval v roce 1961 kanadský sociolog Erving Goffman jako „civilní smrt" nebo též „mortifikaci", dochází při něm k přetrhání sociálních vazeb uvězněného, k jeho absolutnímu odcizení od vnějšího prostředí, až k depersonalizaci. Autorka upozorňuje, jak fyzické násilí na vězních ze strany vyšetřovatelů nepřinášelo vždy takové výsledky jako sociální deprivace a psychologický nátlak a tyto formy mučení zanechaly na vyšetřovaných dalekosáhlejší

následky než násilí fyzické. Zároveň neopomíná zmínit, že podobný účinek měla i metoda brainwashingu, kdy byla obviněnému tak dlouho vštěpována jeho údajná vina, až ji přijal za svou a ztotožnil se s ní do konce života.

Intermezzo v životě politického vězně tvořil soudní proces. Jednalo se o delší období příprav, kdy se vězeň musel naučit zpaměti svou výpověď a kdy Státní bezpečnost dbala na to, aby při soudním líčení působil věrohodně, zdravě, a zejména pak odcitoval předem připravený text o své vině. Dle Kláry Pinerové byl soudní proces završením největšího utrpení, jímž bylo zatčení a výslech, jelikož přinášel verdikt ukončující vězňovu nejistotu. Netřeba dodávat, že bylo eminentním zájmem Státní bezpečnosti a komunistické strany, aby proces proběhl dle připraveného scénáře, přičemž veškeré odchylky byly nepřípustné. Bezpečnostní složky se proto neštítily v případě nutnosti použít i drog na povzbuzení či naopak ke zklidnění souzeného jedince.

Předposlední a nejrozsáhlejší kapitola se věnuje vězeňské zkušenosti politických vězňů a autorka v ní kromě výpovědí jednotlivých pamětníků využívá rovněž své rozsáhlé znalosti z oblasti vězeňských subkultur, které se v průběhu padesátých let formovaly napříč československým vězeňským systémem. V rámci politických procesů a zaplňování věznic odsouzenými za politické trestné činy totiž došlo k narušení původní převahy odsouzených za kriminální trestné činy nad odsouzenými v rámci retribučních dekretů. Političtí vězni získali převahu a zformovaly určité formy sevřených skupin, a to i navzdory snahám dozorců udržet politické vězně na dně vězeňské hierarchie a separované od ostatních vězňů. Ani to ale nezabránilo vzájemnému ovlivňování mezi jednotlivými vězeňskými subkulturami a provázání některých vzorců chování. Následkem toho byl patrný pokles násilností páchaných vězni a celkové utlumení agresivity ve věznicích, jelikož ostatní vězni se začali – dle výzkumu autorky – přizpůsobovat umírněným povahám politických vězňů a naučili se jejich přítomnost respektovat. Na sklonku padesátých let začala ovšem tato umírněnost upadat společně s tím, jak byli političtí vězni v rámci amnestií propouštěni na svobodu.

Ačkoli existovaly výjimky, většina politických vězňů se vracela do zcela cizího prostředí, které prošlo v průběhu padesátých let drastickými změnami. Návratem do mimovězeňského prostředí se autorka zabývá v poslední části práce. Léta strávená ve vězení, ve společnosti osob odsouzených na základě stejných politických paragrafů, dopomohla k tomu, že proces prisonizace u politického vězně proběhl velice rychle. Propuštěný vězeň náhle cítil mnohem větší náklonost k vězení, kde se o sebe „političtí" vzájemně starali, než k prostředí, které jej přijalo chladně a odmítavě. Při zatýkání si političtí vězni prošli civilní smrtí, po svém propuštění na svobodu smrtí sociální, která z nich udělala občany druhé kategorie.

Tento postoj přiměl politické vězně z padesátých let k tomu, že se uzavřeli do sebe, v období normalizace zůstávali většinou pasivní a k hnutí okolo Prohlášení Charty 77 se stavěli odmítavě. Do středu zájmu se dostali až po roce 1989, kdy byla

řada jejich vzpomínek zachycena ať již ve vlastních memoárech vznikajících už od doby normalizace, nebo v historických monografiích a později i na internetových portálech Političtí vězni, Paměť národa a dalších. Přesto se jim ale nedostalo úplného uznání, jelikož i podle současné platné legislativy, zákona o účastnících odboje a odporu proti komunismu, jsou považováni za oběti režimu, nikoli za jejich přímé odpůrce, jak ostatně autorka upozorňuje v závěru práce.

Studie Kláry Pinerové vyplňuje mezeru v historicko-sociologickém bádání v oblasti politických procesů padesátých let. Význam publikace je pak o to větší, že do ní autorka zakomponovala své dlouholeté zkušenosti s metodou orální historie, nadstandardní vztahy s pamětníky a rovněž hluboké znalosti z oblasti sociologie. Svou studií pak nejenom rozšířila vědecké poznání v dané oblasti, ale vytvořila pevnou platformu pro další historický výzkum.

Radek Kozlík

POVOLNÝ, Daniel
Operace Dunaj: Krvavá odpověď Varšavské smlouvy na pražské jaro 1968

Praha: Academia, 2018. 455 s.

Autor knihy Daniel Povolný se ve svém historickém výzkumu soustředí na období let 1945–1989, především na problematiku bezpečnostních a vojenských složek v bývalém Československu. V knize *Operace Dunaj* analyzuje invazi pěti „spřátelených" armád Varšavské smlouvy do Československa v srpnu 1968. Autorova hlavní pozornost je v recenzované knize zaměřena především na vojensko-strategické aspekty, vedle toho je sledován i československý vnitropolitický vývoj a okrajově i mezinárodní dimenze sledované problematiky. Danému tématu se Daniel Povolný věnoval již ve svých dřívějších pracích *Vojenské řešení Pražského jara. I. díl. Invaze armád Varšavské smlouvy*[1] a *Vojenské řešení Pražského jara. II. díl. Československá lidová armáda v srpnu 1968*[2]. Dále se touto problematikou zaobíral historik Antonín Benčík například v monografiích *Operace Dunaj aneb Internacionální vražda Pražského jara*[3], *Operace „Dunaj". Vojáci a Pražské jaro 1968*[4] a *Rekviem na Pražské jaro*[5]. Hlavním informačním zdrojem knihy jsou archivní materiály z českých i zahraničních archivů celostátní i regionální provenience, vedle toho se Povolný opírá také o vzpomínky a memoáry řady přímých účastníků. Vzhledem k nepříliš dostupným ruským archivům čerpá v knize z různých edic dokumentů, které vyšly na území Ruské

1 POVOLNÝ, Daniel. *Vojenské řešení Pražského jara. I. díl. Invaze armád Varšavské smlouvy.* Praha: Avis, 2008.

2 POVOLNÝ, Daniel. *Vojenské řešení Pražského jara. II. díl. Československá lidová armáda v srpnu 1968.* Praha: Avis, 2010.

3 BENČÍK, Antonín. *Operace Dunaj aneb Internacionální vražda Pražského jara.* Praha: Krutina Jiří – Vacek, 2013.

4 BENČÍK, Antonín. *Operace „Dunaj". Vojáci a Pražské jaro 1968.* Praha: ÚSD, 1994.

5 BENČÍK, Antonín. *Rekviem na Pražské jaro.* Třebíč 1998.

federace během posledních desetiletí a které zprostředkovávají primární prameny vzniklé v bývalém Sovětském svazu.

Recenzovaná kniha je rozvržena do deseti kapitol podle jednotlivých vojenských fází operace Dunaj. Vedle vojenských aspektů je pozornost věnována také politickým otázkám a úloze některých východoevropských rozvědek a kontrarozvědek. Zvolené rozložení kapitol je srozumitelné a logické z hlediska vojenského plánování a činnosti armád, i když toto rozdělení samozřejmě příliš nekoresponduje s politickým vývojem v Československu a v ostatních zemích tzv. východního bloku.

V úvodu publikace se Daniel Povolný zaobírá otázkou negativní reakce jednotlivých východoevropských komunistických stran a jejich představitelů na politické změny, které se od počátku roku 1968 udály v Československu. Vedle politické roviny reformního úsilí československých komunistů, které se ze strany ostatních představitelů východního bloku setkalo s ostrým odmítnutím, se autor zabývá úlohou Československa ve vojenské strategii východního bloku. Především sovětské vojenské vedení se mělo v tomto směru obávat, že československé území bez přítomnosti sovětské armády přestavuje vojensko-strategické bezpečnostní riziko, přičemž politické reformy Pražského jara tyto obavy ještě dále zvyšovaly. Povolný zde tak ilustruje, jakým způsobem přemýšleli představitelé sovětské armády, když například popisuje reakci genplk. V. F. Margelova na dlouhovlasé mladíky v pražských ulicích. Margelov se měl údajně touto zkušeností ujistit, že se v Československu opravdu chystá kontrarevoluce. Takových příkladů dogmatického, někdy až absurdního konzervatismu u sovětských představitelů uvádí Povolný v knize celou řadu.

Podle Povolného sledovali sovětští vrcholní představitelé politiku Pražského jara od samého počátku roku 1968 s velkou nedůvěrou. První kritice byli českoslovenští komunisté vystaveni při návštěvě Leonida Brežněva v Praze v únoru 1968, otevřené varování pak přišlo v průběhu známé schůzky v Drážďanech v březnu. Pomyslnou poslední kapku pak pravděpodobně představoval tzv. Akční program KSČ, po jehož schválení v dubnu 1968 se sovětské politické špičky rozhodly vydat rozkaz k započetí příprav vojenské akce, která začala být chystána pod označením operace Dunaj. Z toho období plánování jsou čtenářsky zajímavé informace o pohybu sovětských důstojníků v Československu v přestrojení za účelem mapování terénu.

V dalších částech knihy Povolný popisuje několik pokusů o invazi vojsk Varšavské smlouvy datovaných již od května 1968. Patrně nejdůležitější z nich představovalo vojenské cvičení armád Varšavské smlouvy Šumava, které se konalo v červnu 1968 na území Československa. Podle Povolného nešlo v tomto cvičení o pouhé mapování terénu nebo přípravu infrastruktury, ale v případě vhodné záminky se cvičení mohlo transformovat v plnohodnotnou vojenskou akci. Podle autora tuto možnost dosvědčuje několik indicií. Zaprvé, do cvičení se zapojil nestandardně vysoký počet vojáků z ostatních zemí Varšavské smlouvy. Zadruhé, ze strany sovětského vedení byl neustále odkládán konec této operace a byl prodlužován pobyt zejména sovětských vojsk na území Československa. Zatřetí, zúčastnění vojáci byli vyzbrojeni

ostrými náboji, což se podle Povolného na obdobných cvičeních Varšavské smlouvy nedělo. Čtvrtou skutečností bylo samotné zaměření tohoto cvičení, které počítalo s nepříliš pravděpodobným útokem sil NATO z neutrálního Rakouska. V průběhu cvičení Šumava pak sovětské vedení odeslalo státům tzv. Varšavské pětky „Plán provedení operace X", podle kterého se počítalo s tím, že při provedení vojenské akce na území Československa budou okupační armády spolupracovat s vybranými složkami Československé lidové armády, Státní bezpečnosti a také Lidových milicí. Podle Povolného tak přichází v úvahu, že celostátní aktiv Lidových milicí, který se uskutečnil v Ruzyni dle 19. června 1968 a na kterém někteří milicionáři vyzývali k boji proti údajné „kontrarevoluci", mohl představovat kýženou záminkou k uskutečnění vojenského zásahu.

Velice zajímavou částí knihy je samotná kapitola o zpravodajské činnosti východoevropských rozvědek na území Československa, zejména sovětské KGB. Jednou z nejzásadnějších informací, které zde Daniel Povolný dokládá, je činnost KGB v čele s Jurijem Andropovem, která o dění v Československu dezinformovala politické a armádní vedení Sovětského svazu. Dezinformační kampaň KGB se soustředila na dva rizikové scénáře, ke kterým měl vývoj událostí v Československu údajně směřovat. Zaprvé se mělo v Československu chýlit k obdobnému vývoji jako v Maďarsku v roce 1956, tedy k propuknutí povstání proti komunistickému zřízení. Zadruhé se měly státy NATO v čele se západním Německem chystat k provedení vojenské intervence do Československa, což sovětské zpravodajské služby měly dokládat zprávami o pohybu západních vojsk přes hranice do Československa ze Spolkové republiky Německo. Jak však dokládá Povolný, ve skutečnosti se zřejmě jednalo o pohyb západního filmového štábu s vojenskou technikou z dob druhé světové války, který v Československu natáčel válečný snímek *Most u Remagenu*.

Nejobsáhleji se autor věnuje samotnému provedení okupace Československa, vedle toho jsou ale také zmíněny příklady odporu československých občanů, a to z řad jak civilistů, tak i některých příslušníků bezpečnostních složek a armády. Na druhé straně se čtenář může seznámit i s příklady lidí, kteří sovětské propagandě a informacím o údajné kontrarevoluci v Československu uvěřili a aktivně pomáhali invazním vojskům, přičemž někteří tak učinili i se zbraní v ruce. To ovšem paradoxně mohlo vnést mnohdy zmatek do řad okupantů, kteří je mohli považovat právě za kontrarevolucionáře. Povolný také přesvědčivě dokládá, že operace Dunaj se neobešla bez zmatečných incidentů. Zřejmě jedna z nejzásadnějších chyb se stala při jejím samotném zahájení, kdy si jednotlivá vojska neupřesnila čas, takže některé jednotky se řídily středoevropským a jiné moskevským časem. Také relativně velké zapojení maďarských vojsk zejména na jižním Slovensku nepatřilo k nejšťastnějším rozhodnutím, i když z hlediska logistické dostupnosti bylo nejlogičtější. Nicméně se jednalo o obdobný případ jako při menším nasazení vojsk NDR, což české obyvatelstvo s odkazem na druhou světovou válku a německou okupaci Československa velmi pobouřilo. Za velký přínos knihy považuji popis okupačních událostí na Slovensku,

které nejsou v českém prostředí dostatečně známy, například působení okupačních armád v Nitře nebo Nových Zámkách. Čtenářsky atraktivní je kapitola o působení východních zahraničních rozvědek v Československu, i když jak sám autor udává, zasloužila by si tato problematika samostatné knižní zpracování.

Kniha Daniela Povolného přináší celou řadu podnětných informací, i když se v nich čtenář neznalý vojenské historie může občas ztrácet. Autorův výklad, propojující politické dění a vojenské operace, je vyvážený, i když dle mého názoru mohla být větší pozornost věnována také geopolitické situaci. Povolný sice zmiňuje uvolňující se vztahy mezi supervelmocemi nebo rozhovory o postupném omezení jaderného zbrojení, jinak však nechává mezinárodně-politické aspekty operace Dunaj stranou. V recenzované knize velmi oceňuji využití výpovědí mnoha přímých účastníků, především vojáků, ale i dalších aktérů. Povolnému se tak v knize efektivně daří na základě pramenů vyvracet tvrzení některých důstojníků a vojáků invazních vojsk, kteří do dnešních dnů obhajují okupaci Československa, přičemž někteří dokonce věří, že zachránili světový mír. Nechtějí si připustit, že z vojenského hlediska se jednalo zejména o to, aby Sovětský svaz pod záminkou ozbrojené kontrarevoluce dostal na československé území svá vojska. Československo bylo do té doby jediným státem Varšavské smlouvy, kde se trvale nenacházely posádky sovětské armády. Recenzovaná kniha se může směle pochlubit účelným propojením velkého počtu různých typů pramenů a značným přínosem informací nejen vojenského rázu o průběhu invaze pěti vojsk Varšavské smlouvy do Československa v roce 1968.

Jiří Lehnert

LINKOVÁ, Marcela; STRAKOVÁ, Naďa (eds.) *Bytová revolta: Jak ženy dělaly disent*

Praha: Academia – Sociologický ústav AV ČR, Praha 2017, 1. dotisk 2018. 413 s.

Rok 2017 probíhal ve znamení oslav čtyřicátého výročí zveřejnění dokumentu Prohlášení Charty 77 a vzniku dnes nejznámější československé nezávislé iniciativy. Při této příležitosti vznikl také roční projekt výzkumného oddělení Národní kontaktní centrum – gender a věda Sociologického ústavu Akademie věd ČR, v. v. i., s názvem Ženy v disentu, realizovaný v rámci programu Strategie AV 21 Evropa a stát, jehož hlavní výstup představuje právě kniha *Bytová revolta: Jak ženy dělaly disent*.[1] Mimo uvedených autorek Marcely Linkové a Nadi Strakové se na její tvorbě podílely Hana Tenglerová, Blanka Nyklová, Alena Ortenová, Nina Fárová a Marie Pánková pod odborným dohledem Kamily Bendové a Petra Blažka.

Obsáhlá publikace vznikla na počest všech žen, které se nebály vyjádřit svůj názor v době, kdy mnoho lidí mlčelo. Je souborem rozhovorů s jednadvaceti ženami zapojenými do dění okolo společenství Charty 77, Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných (VONS) a disentu obecně (s. 26–371) doplněným o odbornou analýzu Marcely Linkové (s. 373–389) a úvodní článek Petra Blažka (s. 19–24). Na závěr nechybí ani slovníček pojmů, přehled významných událostí – kalendárium, obojí rovněž od Petra Blažka, seznam použité literatury a jmenný rejstřík. Navíc potenciálního čtenáře musí na první pohled zaujmout velmi povedená obálka knihy, která je dílem Matěje Liptavského (dle fotografie Ivana Kyncla).

Cílem výzkumu bylo zjistit, jaké úlohy plnily ženy v disentu, jestli byly odlišné od rolí mužských, nebo zda mezi ženami a muži panovala všeobecná rovnost. Autorky se zajímaly o každodenní život žen, jak vypadala jejich domácnost, jak se vypořádaly se ztrátou soukromí způsobenou častým pronásledováním ze strany Státní bezpečnosti (StB), jak odolávaly jejím výhrůžkám a jestli na ně byly používány jiné formy nátlaku než na muže. Také se snažily najít vysvětlení, proč se na politické scéně po roce 1989 neobjevuje tolik aktivních žen, připomínajíce fakta, že z celkové-

1 Webové stránky projektu: http://zenyvdisentu.soc.cas.cz [cit. 2018-11-01].

ho počtu 1886 signatářů a signatářek Prohlášení Charty 77 bylo zhruba dvacet procent žen, že se na postu mluvčího, respektive mluvčí před rokem 1989 vystřídalo celkem 23 mužů a 11 žen a že ženy byly z jedné třetiny zakládajícími členy, respektive členkami VONS (s. 373). Nejedná se o zanedbatelná čísla, tak proč se dnes o ženách často nehovoří ve stejných souvislostech jako o mužích? Odpovědi na tyto otázky hledaly členky výzkumného týmu u příhodně zvoleného vzorku z řad veřejně známých i neznámých respondentek různého věku, které často vyšly z odlišného prostředí, žily na rozdílných místech (ve velkých centrech, menších městech, na vesnici) a reprezentovaly různé ideové proudy Charty 77 (křesťanský, filozofický, reformně komunistický či druhou kulturu). To je dle mého názoru okolnost, která dělá tuto práci ještě hodnotnější.

Z uskutečněných rozhovorů vyplývá, že ženy nevnímaly své postavení jako podřazené a necítily, že by plnily vedlejší úlohy, což bylo jistě dáno také principy, na kterých Charta 77 fungovala. Každý přispěl tím, co uměl. Jednotlivé činnosti na sebe navazovaly a dohromady tvořily celek. Stejně tak v domácnostech, které byly pod drobnohledem státních úřadů, to bez společné domluvy a vzájemné podpory členů rodiny nemohlo fungovat. (Dle nepsaného pravidla často podepsal Prohlášení Charty 77 jen jeden z manželů, aby druhý mohl živit rodinu.)

Ženy se mohly plně zapojit ve chvíli, kdy se z jejich bytů stala veřejná a otevřená místa, kde se začala řešit politika. Mnohdy tak v sobě slučovaly role hospodyně, matky, ale také pracující ženy a disidentky. Zpravidla byly trpělivější, a tak ve velkém přepisovaly samizdaty, které i za pomoci dětí dále rozšiřovaly. Přispívaly do samizdatových časopisů, účastnily se různých protirežimních akcí, které také spoluorganizovaly, tlumočily a zprostředkovávaly informace zahraničním novinářům, působily na postu mluvčí Charty 77, angažovaly se ve VONS a dalších později vznikajících hnutích a mírových sdruženích.

Zároveň musely čelit každodennímu tlaku příslušníků StB, kteří je odposlouchávali, sledovali, drželi hlídky před jejich byty a domy, prováděli osobní i domácí prohlídky (třeba v noci); v podstatě ukradli ženám (ale i mužům) jejich osobní prostor. Zajímavé je, že dotazované ženy se nebály uvěznění, žily ale v permanentní nejistotě z toho, co bude. Nejčastěji byly citově vydírány pomocí náznaků týkajících se zdraví dětí, hrozeb jejich odebrání a umístění do dětského domova či znemožnění jejich studia na slušné škole, některé zažily i fyzické násilí. Speciálně ženy byly také obviňovány z prostituce, pornografie nebo nevěry, v takovém případě mohly být odvezeny na gynekologické vyšetření či přímo na venerologickou kliniku. Některé měly zkušenost s dlouhodobějším pobytem ve vazební cele či ve věznici. Pokud šlo o zaopatření dětí, spoléhaly se díky soudržnosti a solidaritě, které v prostředí disentu panovaly, také na své přátele. Specifická situace nastala v případě, když se do vězení dostal jejich partner. Ženy dokázaly dočasně přebrat jeho funkci a zároveň se snažily o to, aby děti vyrůstaly v klidu a se svým otcem zůstaly nadále v kontaktu (posílání dopisů a obrázků od dětí, návštěvy ve věznici). Všechny nečekané události pro ně

však představovaly obrovskou psychickou zátěž, přičemž některé z žen i dětí mohou trpět jejími následky dodnes.

Pokud se respondentky vyjadřovaly ke své činnosti po roce 1989, shodly se na tom, že většinou neměly ambice a zájem pracovat v politickém prostředí, které se začalo utvářet v devadesátých letech dvacátého století. Výrazně se uplatnily v roli posledních mluvčích Charty 77, kdy se naplno projevilo jejich konstruktivní jednání, praktičnost a schopnost snadněji dosáhnout shody. Neměly však potřebu zúčastnit se bojů o moc jako muži, kteří se začali v nových podmínkách chovat mnohem dravěji. Často se vrátily k profesi, kterou měly před rokem 1989 zakázánu, začaly působit v akademické sféře nebo pokračovaly v obhajobě lidských práv v rámci neziskového sektoru, tedy prakticky navázaly na svoji činnost v Chartě 77.

Prací reflektujících postavení a úlohu žen v rámci Charty 77 nebo undergroundu nevzniklo do dnešní doby mnoho, a tak bylo jedním z cílů projektu Ženy v disentu alespoň částečně zaplnit mezery v tomto bádání, což se jistě podařilo.[2] Autorky nechtěly vytvořit *historickou studii plnou dat a faktů*, ale šlo jim o *vyprávění žen, které vzpomínají na normalizační léta* (s. 375). Interview jsou doplněna jen hrstkou poznámek pod čarou, a proto čtenáři přijde vhod slovníček pojmů a kalendárium umístěné na konci publikace. Přesto by textu slušelo více vysvětlivek, chybí např. jakákoliv poznámka k osobě Františka Stárka a samizdatovému (undergroundovému) časopisu Vokno, o kterém se v knize hovoří na více místech. Tato kniha je však důkazem, že mnohé činnosti zpovídaných žen, ať mohly a mohou pro někoho působit jakkoli neviditelně a nedůležitě, měly svůj smysl a hrály v rámci disentu důležitou a nezastupitelnou roli. A tak nezbývá než doufat, že děl podobného zaměření bude vznikat čím dál více.

Zuzana Marková

2 Na webových stránkách projektu byl zveřejněn také seznam literatury zabývající se ženskou otázkou: http://zenyvdisentu.soc.cas.cz [cit. 2018-11-01]. Nejčastěji se přitom jedná o autobiografie, biografie, memoáry či rozhovory.

ARCHIVNÍ A-Ž

Archivní A–Ž

Akce VK. V archivní sbírce Správa vyšetřování StB – vyšetřovací spisy v Archivu bezpečnostních složek se dochoval vyšetřovací spis arch. č. V-1910 MV[1]. Tento spis obsahuje dokumenty k vyšetřování zaměstnanců Státního úřadu pro věci církevní (SÚC) pověřených vyklízením klášterů po jejich násilném uzavření v dubnu 1950, dnes už známém jako „akce K".

V průběhu vyklízení klášterů v létě roku 1950 mělo být zajištěno sepsání, zabezpečení a roztřídění majetku, jeho převzetí a následné předání. Bylo nutné zajistit nejen nemovitosti, ale rovněž archivy, knihovny, umělecká díla a sbírky, liturgické náčiní a další předměty z drahých kovů i věci pro běžné, každodenní použití. Akce VK, vyklízení klášterů, však probíhala rychle a velice chaoticky, bez jasně vymezených kompetencí odpovědných osob a bez koordinace předávání movitých věcí a nemovitostí. Jejím výsledkem bylo zničení a rozkradení klášterního majetku v průběhu léta 1950, jehož odhad se pohybuje v milionových částkách, některé dokumenty uvádějí odhad dokonce až jednu miliardu korun. Přesná nominální hodnota je však vzhledem k chybějícím přesným soupisům a tím nemožnosti provést revizi prakticky nezjistitelná. O případ rozkrádání a ničení církevního majetku se záhy začal zajímat Sbor národní bezpečnosti, a to jak kriminální policie, tak Státní bezpečnost. V souvislosti s akcí VK bylo prošetřováno minimálně třicet případů krádeží.

Ve vyšetřovacím spisu arch. č. V-1910 MV jsou uloženy archiválie k vyšetřování Františka Knotteho a Františka Huba, přednostů SÚC, kteří přímo vydávali příkazy ke konkrétnímu průběhu akce VK. Dále jsou v tomto spisu dokumenty k vyšetřování zaměstnanců Charity, státního podniku, jehož úkolem bylo zlikvidovat drobné soukromé výrobce a obchodníky s bohoslužebnými předměty a zajistit tak státu monopol na trhu s devocionálním zbožím, což by umožnilo komunistické vládě regulovat výrobu a spotřebu těchto produktů. Tato Charita měla také přebírat z likvidovaných klášterů věci pro běžné použití a stát se tak zásobovacím střediskem pro internační a centralizační kláštery. První zatýkání osob podílejících se na vedení akce VK tak proběhlo v souvislosti s hospodářskými machinacemi v této Charitě, jež se během let 1950 a 1951 dostala do velkého zadlužení a jejíž existence i v plánovaném hospodářství byla nadále neudržitelná. V květnu 1952 byl vzat do vazby ředitel Charity Jaroslav Haase a Jiří Knotte, bratr Františka Knotteho. V této době ještě byli

1 ABS, f. Správa vyšetřování StB – vyšetřovací spisy (V), arch. č. V-1910 MV, 5 svazků. Spis je pro potřeby badatelů digitalizován.

František Knotte a František Hub, přednostové SÚC, chráněni místopředsedou vlády a ministrem pověřeným řízením SÚC Zdeňkem Fierlingerem. František Knotte byl zatčen v lednu 1953 poté, co likvidační oddělení Náboženské matice (fond pověřený správou majetkových podstat vyklizených klášterů) dokončilo revizní zprávu o akci VK, která podrobně popisuje ztráty a chybné postupy a snaží se vyčíslit škody. František Hub byl zatčen v září 1953. Společně s ním byli vzati do vazby také další přednosta SÚC Vladimír Ekart za překročení finančního rozpočtu při organizaci prorežimní poutě na Velehrad v roce 1950 o čtyři miliony korun a vedoucí revizního odboru SÚC Karel Böhm.

V průběhu vyšetřování však u většiny zatčených jednoznačně převážil politický pohled na věc nad důkazní dokumentací, takže 9. února 1955 generální prokuratura zastavila řízení pro údajný nedostatek důkazů.

Jediným odsouzeným v celé kauze byl Jiří Knotte, kterému byla prokázána krádež z majetku soustředěného Charitou. Za zcizení třiceti knih, jedné kněžské kleriky, kusu bílé látky a dětského nánožníku byl 6. srpna 1954 odsouzen Nejvyšším soudem ke třem letům vězení. Na základě amnestie z května 1953 mu byl jeden rok prominut a zbytek trestu mu byl odečten z doby strávené ve vyšetřovací vazbě. V den soudu byl propuštěn na svobodu.[2]

[PG]

Demonstrace v Londýně. Údajně kolem tří set lidí, převážně britských odborářů, se shromáždilo v neděli 19. srpna 1979 v londýnském Hyde Parku, aby podpořili normalizační režim v Československu. Demonstrace pořádaná Novou komunistickou stranou Británie (The New Communist Party of Britain, NCP), resp. organizací s názvem Kampaň solidarity s Československem (Czechoslovak Solidarity Campaign), se konala u příležitosti jedenáctého výročí invaze vojsk Varšavské smlouvy do Československa. V roli hlavního řečníka vystoupil pravnuk Karla Marxe, levicově orientovaný novinář a právník Jean Robert Longuet, autor knihy s názvem *V srdci Evropy*: *Pražské jaro, nebo podzim?*, vydané týž rok v lednu. Longuet ke shromáždění mj. pronesl: *Když jsem studoval události, k nimž došlo v Československu v roce 1968, znovu jsem narazil na metody americké špionážní služby CIA, na metody připomínající praktiky roku 1948. Nyní se západní tisk snaží rozvířovat kampaň kolem hrstky lidí, kteří odmítají respektovat zákony socialistického Československa.*[3] Kritizovanou hrstkou lidí mělo být jedenáct členů Výboru na obranu

2 Badatele, kteří se blíže zajímají o akci VK, mohu odkázat na svůj článek: GABRIELOVÁ, Petra. Vyšetřování zaměstnanců Státního úřadu pro věci církevní v souvislosti s akcí VK – vyklízení klášterů. In: KUBÍN, Petr (ed.). *Brány pekelné ji nepřemohou: kapitoly z pronásledování církví v Československu kolem roku 1950*. Praha: Karolinum, 2013.

3 ABS, f. I.S – svazky, MTH č. 22036 k reg. č. 90060/119 I, přepis mediální zprávy ze dne 19. 8. 1979 (zdroj: ČTK).

nespravedlivě stíhaných (VONS), s nimiž právě probíhalo trestní řízení. Akce byla zakončena průvodem k budově čs. velvyslanectví, kde došlo k předání dopisu deklarujícího přátelský vztah „dělnické třídy a lidu" vůči socialistickému Československu.[4]

Den poté, 20. srpna 1979, proběhla „kontrademonstrace", tedy protestní akce odpůrců tehdejšího československého režimu. Demonstranti se sešli před budovou „československého katolického střediska v Londýně" (československý dům v Londýně – Velehrad), kde zároveň sídlilo Naardenské hnutí. Průvod demonstrantů došel k velvyslanectví ČSSR, kde byly přečteny protestní dopisy. Protestní protirežimní nótu se na československé velvyslanectví pokusila doručit také skupinka labouristických poslanců.[5]

Nedělní manifestace na podporu tehdejší československé vlády byla – na rozdíl od zřejmě spontánní akce protirežimní – součástí tzv. aktivního opatření (AO) s krycím názvem OCEÁN II. „Aktivní opatření" představovala jednu z důležitých činností civilní zpravodajské služby. Jejich prostřednictvím se mj. pokoušela ovlivnit veřejné mínění v kapitalistických státech v duchu oficiální zahraniční politiky ČSSR. K tomu rozvědka využívala rozličné metody, např. byly organizovány a podporovány demonstrace různých skupin a sdružení vystupujících v souladu se záměry ČSSR, a tudíž často v opozici k oficiální politice dané země.[6]

Z dochované podoby archivního materiálu není zcela zřejmé, jakým způsobem se rozvědka v uvedené věci angažovala. Lze předpokládat, že se mohla finančně podílet na vydání a popularizaci Longuetovy knihy, zabezpečovat mediální prezentaci demonstrace atp.

Není bez zajímavosti, že J. R. Longuet několikrát navštívil Československo – údajně sbíral podkladový materiál k sepsání zmíněné knihy. Při příležitosti vydání české mutace byla v říjnu 1979 uspořádána z velké části inscenovaná tisková konference, která měla poukázat na neochotu západních nakladatelství knihu vydat. Měly tak být demonstrovány těžké podmínky „svobody tisku buržoazní společnosti", které musel Longuet překonat, aby mohl zveřejnit „pravdu o Československu".[7]

[JM]

4 Tamtéž, článek Solidarity takes to the streets, uveřejněný v periodiku Nové komunistické strany Británie *The New Worker* ze dne 24. 8. 1979; tamtéž, přepis zprávy agentury Belga ze dne 21. 8. 1979 (zdroj: ČTK).

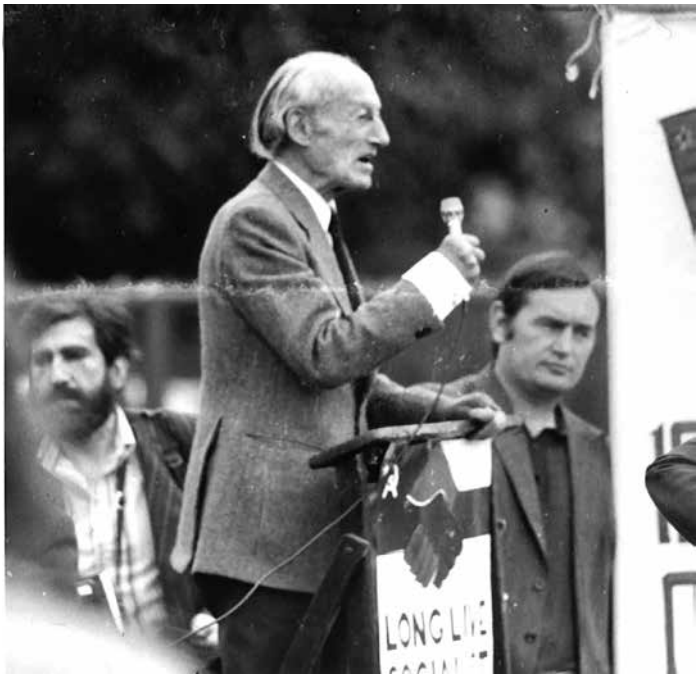
5 Tamtéž, přepis mediální zprávy ze dne 21. 8. 1979 (zdroj: Československý rozhlas).

6 ABS, f. I.S, čj. A-00452/36-82, kart. 01, provádění účinných aktivních opatření – jeden z hlavních úkolů československé rozvědky, dokument z r. 1982, s. 6. Dále srov. heslo „aktivní opatření". In: *iBadatelna.cz* [online]. Dostupné z: https://www.ibadatelna.cz/cs/slovnik/aktivni-opatreni [cit. 2018-11-01].

7 ABS, f. I.S – svazky, MTH č. 22036 k reg. č. 90060/119 II., itinerář tiskové konference s R. J. Lonquetem a plán její mediální prezentace, nedatováno.

Účastníci pondělní protirežimní demonstrace před budovou československého velvyslanectví

Jean Robert Longuet řeční v Hyde Parku

Demonstrující na podporu vlády ČSSR při přesunu z Hyde Parku a v ulici Notting Hill Gate naproti budově čsl. velvyslanectví

Internační tábor v Kolíně byl zřízen koncem května 1945 a jeho správcem se stal bývalý vězeň koncentračního tábora a člen KSČ Bedřich Kárník. V období od května do září roku 1945 činil průměrný stav internovaných cca 700 osob, z toho bylo přibližně 500 Němců a 100 Čechů (hlavně členů Vlajky), zbytek tvořili příslušníci jiných národností, z větší části Maďaři. Kromě tohoto zařízení, určeného k internaci mužů, existoval v Kolíně od května 1945 ještě tábor pro ženy, který měl především funkci pracovního a sběrného střediska. Jeho vedením byl pověřen Jan Hála, rovněž bývalý vězeň koncentračního tábora a člen KSČ.

Z dostupných archiválií vyplývá, že v mužském táboře panovaly do září 1945 otřesné poměry. Internovaní, včetně Čechů, byli často fyzicky týráni, v důsledku čehož docházelo podle některých pramenů i k jejich úmrtím.[8] Historik Tomáš Staněk uvádí, že Kárník zde *zavedl doslova krutovládu: bití obušky, gumovými hadicemi a karabáči („odsuzovalo" se k 25–50 i více ranám), sadistická „cvičení" atd., vše při soustavném ponižování internovaných, kteří nebyli ani řádně vyšetřeni*.[9] Surové zacházení se zajištěnými osobami dobře vystihuje zpráva Zemského velitelství SNB v Praze ze 4. října 1945, podle níž Kárník a Hála chodili na přehlídky *vždy s holí a v případě nekázně nebo jiných závad trestali vždy na místě*.[10] Fyzické násilí bylo navíc mnohdy doprovázeno Kárníkovými proslovy typu *Všichni tady chcípnete nebo budete pověšeni* nebo *A my vám teď ukážeme, jak nacismus vypadá*.[11]

Ostraha tábora byla zpočátku svěřena oddílu dobrovolníků rekrutovaných z řad místních obyvatel, resp. členů Revolučních gard, který koncem července 1945 nahradil Strážní oddíl SNB v Kolíně.[12] K této reorganizaci strážní služby se přistoupilo mj. kvůli opakovaným stížnostem na týrání internovaných, které byly adresovány Okresnímu národnímu výboru v Kolíně.

Dne 20. září 1945 se do tábora dostavila početná delegace (celkem 75 osob), složená zejména z místních politiků, zástupců úřadů, armády, sdělovacích prostředků a fotografů. Prohlídku zorganizoval Bedřich Kárník. Jejím cílem bylo vyvrátit informace o hrozných podmínkách v táboře šířící se mezi kolínskou veřejností. Na fotografiích pořízených během návštěvy (k dispozici je devatenáct snímků)[13] je

8 ABS, f. A 2/1, inv. j. 1765, kart. 58 – události v porevoluční době, dokumentace k prošetřování poměrů v internačním táboře v Kolíně, s. 178–241.

9 STANĚK, Tomáš. *Tábory v Českých zemích 1945–1948*. Opava – Šenov u Ostravy: Nakl. Tilia, 1996, s. 81.

10 ABS, f. E – 6, inv. j. 87, kart. 104 – likvidace internačních, sběrných a jiných středisek, písemnosti uložené abecedně podle jednotlivých středisek – internační středisko Kolín.

11 ABS, f. A 2/1, inv. j. 1765, kart. 58 – interpelace poslance Hory ministru vnitra o poměrech v bývalém internačním táboru v Kolíně, č. 629, s. 193.

12 ABS, f. A 14, inv. j. 63 – Strážní oddíl v Kolíně – zřízení; f. A 14, inv. j. 106 – Strážní oddíl v Kolíně – činnost.

13 ABS, f. E – 6, inv. j. 87, kart. 104 – Internační středisko Kolín.

zachycena téměř idylická atmosféra: mj. hudební vystoupení internovaných, čisté a uklizené prostory kuchyně (s květinovou výzdobou) a ubytovací části tábora, prohlídka místní nemocnice. Kolínské zařízení tak mohlo být, jak referoval Ministerstvu vnitra po skončení akce jeho správce, *vzorem všem ostatním podobným táborům v naší republice*.[14]

Zdánlivá idyla ale nevydržela příliš dlouho. V noci z 22. na 23. září proběhla v táboře tzv. bartolomějská noc, při níž byli internovaní hromadně biti obuškem (vyztuženým uvnitř drátem) do obličeje a do hlavy a vystaveni dalšímu trýznění. Někteří například museli po předchozím osprchování studenou vodou klečet asi třicet minut úplně nazí v chladnu na dvoře nebo byli nuceni chodit nazí po čtyřech těsně za sebou a jeden druhého kousat do zadní části těla. Jejími hlavními iniciátory a agilními účastníky byli právě Bedřich Kárník a Jan Hála. Při těchto ukrutnostech musel jeden z internovaných Čechů (možná právě mladý houslista objevující se na fotografiích z prohlídky) hrát na housle Fibichův *Poem*, Dvořákovu *Humoresku* a další skladby včetně národních písní, například *Hřbitove, hřbitove* a *Pec nám spadla*.[15]

V reakci na tyto události i předchozí stížnosti byli oba správci k 30. září 1945 odvoláni z funkce. Proti pachatelům násilností, celkem dvaceti osobám, bylo zanedlouho zahájeno trestní stíhání. Kárník a Hála byli zatčeni a předáni do vazby ve věznici Krajského soudu v Kutné Hoře. Brzy byli ale propuštěni a následně amnestováni podle zákona č. 115/46 Sb.

V roce 1947 poměry v bývalém internačním táboře v Kolíně prošetřovalo Ministerstvo vnitra, a to na základě výpovědí svědků, článků v tisku (mj. stati Michala Mareše *Umírali při Fibichově Poemu*, publikované 15. května 1947 v Peroutkově Dnešku) a interpelace ministra vnitra, kterou podal poslanec Ota Hora 29. května 1947. V interpelaci se uvádí, že v táboře zemřelo v důsledku týrání dvacet dva osob. S odvoláním na svědeckou výpověď lékaře, který byl v táboře dříve zajištěn, se v ní také tvrdí, že vystavené úmrtní listy neobsahují skutečnou příčinu úmrtí.[16] Podle odpovědi ministra vnitra z 25. srpna 1947 mělo v období od 15. června do 3. října 1945 zemřít devatenáct lidí, avšak pouze z přirozených příčin popsaných v úmrtních listech.[17] Přestože se v konceptu[18] odpovědi připouštělo, že jedním z faktorů, které mohly mít vliv na zdravotní stav osob, bylo týrání, v její konečné verzi tato skutečnost již zmíněna nebyla. Koncept pravděpodobně v tomto bodě

14 Tamtéž, poměry v internačním táboře v Kolíně, 22. 9. 1945.

15 ABS, f. A 2/1, inv. j. 1765, kart. 58 – odpověď Oblastní úřadovny StB v Kutné Hoře z 2. 7. 1947, s. 207–211.

16 Viz citovaná interpelace poslance O. Hory.

17 Tamtéž, odpověď ministra vnitra na interpelaci poslance Hory a druhů o poměrech v bývalém internačním táboru v Kolíně, č. t. 629, s. 196–198.

18 Tamtéž, koncept odpovědi ministra vnitra na interpelaci poslance Hory a druhů o poměrech v bývalém internačním táboru v Kolíně, č. t. 629, s. 179–182.

Hudební vystoupení internovaných při prohlídce tábora 20. září 1945

vycházel z hlášení Oblastní úřadovny StB v Kolíně z 30. července 1947, v němž se v souvislosti s úmrtím osob konstatuje, že *u jednotlivců mělo nesporně i vliv týrání v táboře*.[19]

[PP]

Případ vraždy v Kavečanech. *Dne 4. 10. 1945 byla na pastvisku zvaném Hriešná v katastru obce Kavečany, okres Košice, nalezena mrtvola 20letého Štefana Juhasa, dělníka z magnesitových dolů v Košicích, který předtím bydlel se svojí matkou vdovou a sourozenci v obci Kavečany. Juhas byl nezvěstný od 30. 9. 1945.*[20]

Tento případ původně vyšetřovali příslušníci SNB Kostolany nad Hornádom ve spolupráci s OO VB Košice. Přešetření probíhalo ještě v roce 1952 u Krajské správy MV VB Košice. O rok později byl celý případ přezkoumán Hlavní správou VB. V roce 1954 na doporučení stížnostního oddělení MV se jím zabývala Inspekce ministra vnitra pro porušení socialistické zákonnosti a použití fyzického násilí proti vyslýchaným. Nebylo obvyklé, aby se Inspekce zabývala devět let starým případem, ale byly přehlédnuty zásadní skutečnosti, které dokazovaly, že odsouzení Josef Šoffa a Ján Nigut jsou nevinní.

19 Tamtéž, s. 183, 185–187.

20 ABS, f. Inspekce ministra vnitra, I. díl, A 8/1, inv. j. 37 (mikrofiš).

Počátkem roku 1946 byli vyslýcháni Josef Šoffa, zvaný Kaločko, a Josef Ilenin. První jmenovaný měl noc před vraždou s Juhasem spor v místním hostinci, druhý byl jeho nejlepší kamarád a byl zřejmě poslední, kdo jej viděl živého. Josef Šoffa později Inspekci uvedl, že po třídenním nelidském týrání tehdy doznal vraždu, ale ihned poté se mu bezpečnostní orgány omluvily, že šlo o omyl a propustily jej na svobodu. Původní zápisy z výslechu z roku 1946 se ztratily. Josef Ilenin setrval ve vazbě čtyři měsíce a pro nedostatek důkazů byl rovněž propuštěn. Při novém šetření v roce 1952 byl vyslýchán jako svědek, ale 8. srpna téhož roku se utopil v Hornádu.

Důležitými osobami v tomto případu jsou manželé Šemrákovi. Ján Šemrák brzy po Juhasově vraždě odchází za prací do Chebu. V roce 1947 se k němu přistěhovala jeho manželka, od které se dověděl nové okolnosti k vraždě v Kavečanech. Výpověď Marie Šemrákové na SNB Cheb z roku 1949 nebyla nalezena, stejně jako další dokumenty k případu. Ztratily se také spisy o dalším šetření u KS VB Košice. Šemráková původně tvrdila, že se kvůli krádežím ukrývala před orgány SNB v lesích v místě vraždy a bezpečně poznala pachatele Josefa Šoffu a Jána Niguta. Ti byli vzati do vazby 17. a 18. června 1952. Okresním soudem v Košicích byli 15. září 1952 odsouzeni na dvacet a dvacet pět let odnětí svobody a propadnutí majetku. Při odvolacím líčení u Krajského soudu v Košicích 20. února 1953 byl trest propadnutí majetku zrušen, ale tresty potvrzeny. Na návrh Inspekce ministra vnitra byl případ v roce 1954 znovu otevřen. Šoffa a Nigut byli propuštěni až v roce 1957.

Oba muže spojovala partyzánská minulost. Josef Šoffa byl po válce delší dobu bez práce, a než se uplatnil jako truhlářský dělník, věnoval se černému obchodu (s vraždou byl později dán do souvislosti i nevyřešený případ krádeže prasete v Kavečanech)[21]. Noc před vraždou se popral v hostinci u Lukačíků se Štefanem Juhasem, který poté běhal v silně podnapilém stavu po obci s puškou a střílel do vzduchu. Sám podnapilý Šoffa byl manželkou a bratrem odveden domů, na dobu vraždy alibi neměl, jelikož si nic nepamatoval. Ján Nigut byl synem největšího rolníka v obci. Od roku 1950 byl příslušníkem KS StB Košice, služebně zařazený na 5. oddělení. Napsal několik služebních záznamů, ve kterých odhaloval špatnou práci příslušníků VB i StB a také bývalých kolegů ze svých předchozích zaměstnání. Po svém zadržení ani nevěděl, že je obviněn z vraždy, což dokládá úřední záznam strážm. Siroka z Krajského velitelství Košice z 25. června 1952, pořízený po návštěvě Jána Niguta v cele: *Já myslim, že toho veľa nedostanem, však videli moju prácu, som sa snažil, nemal som umysel škodiť štátu až na to, že som to nehlásil.*[22]

Inspekce ministra vnitra v listopadu 1954 zjistila, že Marie Šemráková byla v době vraždy ve věznici v Prešově. Tuto okolnost potvrdila její nová výpověď ze dne 17. listopadu 1954: *Marie Šemráková byla do r. 1941, tj. do doby, než se provdala za Šemráka, celkem bezúhonná a netrestána. Po provdání začíná se její zlodějská*

21 V Kavečanech a okolí bylo evidováno několik krádeží prasat. Tento konkrétní případ byl SNB Kostolany nad Hornádom předán Státnímu zastupitelství v Košicích 7. 10. 1945.

22 ABS, f. Personální spisy příslušníků MV – PS Ján Nigut, nar. 26. 12. 1919, ev. č. 1314/19.

„kariéra" a Šemráková je vícekráte trestána, jednak za krádeže, dále za nedostatečnou péči o děcko, které se jí utopilo v močůvce, a za žhářství. Jest vážné podezření, že k tomuto počínání byla vedena právě svým manželem Jánem Šemrákem, který v roce 1933 zabil kapesním nožem na hospodské zábavě jistého Lukačíka. Za tento čin byl ve vězení asi 1 rok. V roce 1940 udržoval intimní poměr s Marií Tažejovou (sestra Štefana Juhase). Když jej tato odmítala, protože zabil člověka, udržoval intimní poměr i s její matkou Marií Juhasovou, se kterou má děcko, dnes asi 14leté. Na výchovu tohoto děcka nezaplatil nikdy ani haléře přesto, že tak bylo soudem stanoveno.

Vyšetřování vraždy trvalo poměrně dlouho, takže je možné, že případ někdo využil k osobní sousedské mstě. Veškerý společenský život v obci se odehrával v místním hostinci a kvůli nadměrné konzumaci alkoholu končila spousta sporů rvačkou. Při vyšetřování bylo provedeno mnoho chyb, např. nebyly pořízeny fotografie mrtvého a místa činu, nebylo prohledáno okolí a nebyly nasbírány úlomky granátu z okolí mrtvoly. Výpovědi obviněných a svědků se podezřele shodovaly (i v detailech), a to i po několika letech od vraždy. Všichni své výpovědi změnili až na základě šetření Inspekce. Původní šetření bylo prováděno neorganizovaně, s cílem za každou cenu usvědčit z vraždy Šoffu a Niguta. A co je nejdůležitější, několikrát bylo „přehlédnuto", že korunní svědkyně je s ohledem na svou kriminální minulost nedůvěryhodná a její výpověď je zcela vymyšlená.

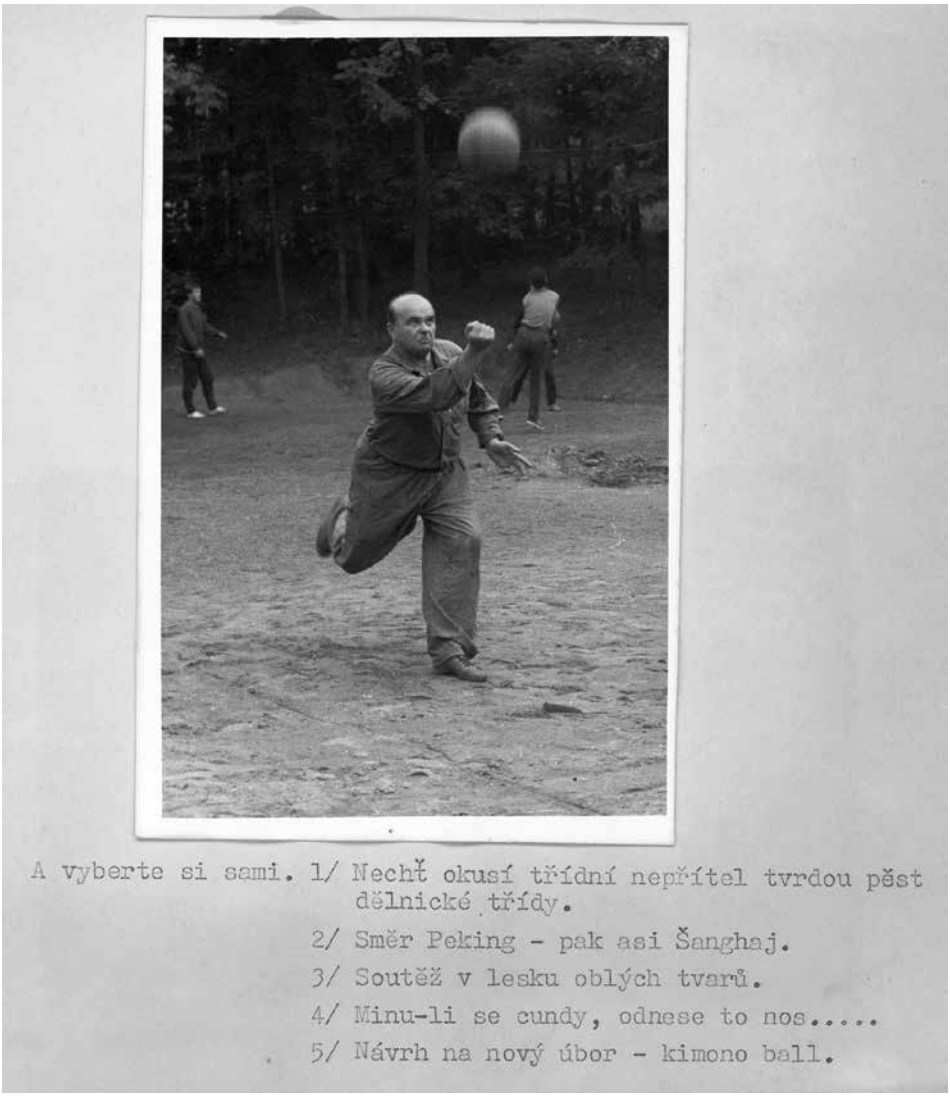
[ZH]

Příslušníci se baví. Ve dvaceti kilometrech archiválií uložených v Archivu bezpečnostních složek lze narazit i na takové, které by zde badatel většinou ani nehledal. Jednou z nich je dokumentace sportovních utkání a oslav pořádaných příslušníky Okresní správy SNB Gottwaldov z let 1967–1968.[23]

I když je třeba mít na paměti, že Sbor národní bezpečnosti byl represivním aparátem, který pomáhal udržovat moc komunistické diktatury, momentky i víceméně vtipná veršovánka nám jeho zaměstnance představují z poněkud jiného úhlu. Trefné popisky pod fotografiemi dokládají, že jejich autorům nechyběl smysl pro humor a schopnost sebeironie, a v některých z nich se zároveň odráží doba jejich vzniku. Bohužel, odpůrci režimu se setkávali se zcela jinou tváří Bezpečnosti...

[OF]

23 Přírůstek fondu Správa StB Brno z roku 1995, oddělení StB Gottwaldov, karton 19, obsahující soubor fotografií a několik básní.

Spravedlivý trest?

Personální spisy bývalých příslušníků Sboru národní bezpečnosti občas ukrývají poutavé příběhy, které nevešly do povědomí v celostátním měřítku, dokonce ani v rámci daného regionu. Špitali si o nich obyvatelé maximálně dvou tří sousedních obcí a zanedlouho zůstaly zapomenuty. Hlavním aktérům příběhů se však prožité události pravděpodobně vryly hluboko do paměti a do jisté míry ovlivnily jejich další život. Jeden takový se odehrál v roce 1952 v jisté jihomoravské vesnici.

Je příznačné, že tento příběh se začal psát prvního dubna, jelikož na jeho počátku stála nevinná klukovina, jejíž následky však v mnohém připomínaly krutý aprílový žert. Toho dne našel jedenáctiletý chlapec jménem Vítek u kostela starou zrezivělou pistoli, která neměla zásobník, avšak v její komoře se stále nacházel náboj. S úlovkem se pochlubil kamarádovi, který si však při neopatrné manipulaci s pistolí prostřelil ruku. Zranění mu zběžně ošetřila Vítkova matka a dovedla jej domů. Událost však nezůstala bez povšimnutí a zanedlouho ji začali vyšetřovat příslušníci VB. Vítek je měl zavést do míst, kam pistoli odhodil poté, co z ní v rukou jeho kamaráda zazněl výstřel. Zbraň však hledali marně.

Vyšetřovatelé následně začali Vítkovi a jeho rodičům předkládat vlastní verzi celé události, podle níž pistole ve skutečnosti patřila otci chlapce, který jej měl usvědčit. Poté co tuto verzi jak mladý Vítek, tak jeho rodiče odmítali, vyšetřování pokračovalo již v prostorách okresního oddělení Veřejné bezpečnosti. Příslušníci začali vyhrožovat Vítkově matce, aby se přiznala, co se s pistolí stalo, jinak že jí odvedou manžela a její děti skončí v polepšovně. Na ten popud matka ze strachu o osud rodiny svého syna navedla, aby vypovídal tak, jak si „strážci pořádku" přejí, tedy že pistoli našel doma a po výstřelu byla opět ukryta. Vítek ještě nějakou dobu odolával a vyšetřovatelům sděloval událost tak, jak skutečně proběhla. Za to si od vyslýchajících vysloužil údery baretem a pěstí po hlavě a přes obličej a bití prutem po nohách a zádech. Až pod pohrůžkou okamžitého odvozu do polepšovny v konfrontaci s otcem vypověděl, že pistoli nalezl doma za trámem.

Chlapcův otec si také zakusil své. Vzhledem k tomu, že stále odmítal přistoupit na verzi vyšetřovatelů, byla na něj uvalena vazba na 48 hodin, která byla po uplynutí o stejnou dobu prodloužena. Během výslechů musel dělat v krátkých intervalech větší počet dřepů, musel klečet na židli a ruce držet po dlouhou dobu napřažené před sebou, nadto ještě občas zatížené židlí, přičemž pokud poklesly, následoval úder do podpaží. Jelikož však setrvával na své výpovědi a jiných důkazů proti němu neměli, byl po pěti dnech propuštěn. Doma vyprávěl o svých hrůzných zážitcích ženě a ukázal i podlitiny v podpaží, o čemž se následně dozvěděla jejich sousedka, předseda MNV a posléze ještě další osoby. O události se tak brzy hovořilo v celé obci, zejména pak o pracovních metodách příslušníků SNB, a vše doputovalo až na příslušná místa v Brně. Krajská správa VB začala událost prošetřovat, přičemž brzy vyšlo najevo, že výslechů se aktivně účastnil i muž v občanském oděvu, ze kterého se vyklubal příslušník okresního oddělení StB. Spolu se zástupcem náčelníka OO VB chtěli za každou cenu *odhalit* Vítkova otce před vesnicí, které bylo údajně známo jeho *reakční* smýšlení. Před únorovým převratem totiž pracoval jako samostatný pekař a poté mu byla jeho živnost znárodněna. Mimoto byl viněn z černé porážky vepře a *nadměrného shromažďování peněz*. Neoprávněné držení zbraně tedy mělo završit všechny jeho dosavadní „přečiny".

V té době na celostátní úrovni vrcholily vykonstruované politické procesy jak s „nepřáteli lidu", tak se „zrádci ve vlastních řadách" a výše popsané vyšetřovací me-

tody byly tím nejmenším, co se vyslýchaným mohlo přihodit. V tomto kontextu vyznívá poněkud překvapivě, že příslušníci, kteří se tohoto jednání dopustili na nejnižší úrovni struktury bezpečnostních složek, se ze svých činů nakonec museli zodpovídat. Ovšem jak v trestním oznámení, tak v žalobě a nakonec i v rozsudku bylo vždy zdůrazněno, že ačkoliv v osobě Vítkova otce spatřovali osobu nemající kladný vztah ke komunistickému režimu, neměli se jeho chováním nechat vyprovokovat k použití fyzického násilí, které zavinilo nepříznivou kritiku Sboru, tím spíše ve vesnici, která byla považována za *z větší části reakční*. Laicky řečeno se tedy ve výsledku příliš nebralo v potaz utrpení jedenáctiletého chlapce a jeho otce, ale to, že utrpěla image SNB.

A jaké tresty si nakonec provinivší se příslušníci vykoledovali? Souzeni byli zástupce náčelníka OO VB, příslušník OO StB a tři řadoví příslušníci VB, tedy všichni ti, kteří se různou měrou zapojili do fyzického a psychického násilí na vyšetřovaných. Na základě rozsudku Nižšího vojenského soudu v Brně z 15. února 1952 dostal nejvyšší trest prvně uvedený – šest měsíců odnětí svobody nepodmíněně a příslušník StB čtyři měsíce. Ostatním byly vyměřeny podmíněné tresty odnětí svobody v délce šesti, čtyř a dvou měsíců. V rozsudku mimo jiné zaznělo, že *takové jednání podlamuje důvěru dělnické třídy a pracujících v SNB* a *reakce využívá takových okolností k ovlivňování mas proti dělnické třídě a proti lidově demokratickému zřízení*.

Další osudy odsouzených příslušníků byly různorodé. Zástupce náčelníka OO VB se pár dnů po vyhlášení rozsudku nervově zhroutil a následující půlrok strávil v nemocnici. Mezitím byl jeho trest v květnu 1953 amnestován. Poté měl být propuštěn z SNB, ale jelikož bylo uznáno, že se jedná o *velmi dobrého příslušníka VB, který je plně oddán věci dělnické třídy*, bylo jeho propuštění zrušeno a měl být pouze přemístěn v rámci kraje. V roce 1955 byl však ze zdravotních důvodů přeložen do trvalé výslužby. Příslušník StB trest nastoupil, ovšem z vyměřených čtyř měsíců mu byly dva měsíce a jedenáct dnů prominuty rovněž na základě amnestie prezidenta republiky. Poté mu měl být nejdříve zastaven postup na dva roky se současným přesunem na Krajskou správu StB Olomouc, avšak po zvážení jeho provinění rozhodli náměstci MV Antonín Prchal a Stanislav Baudyš o jeho uvolnění ze služeb MV. Na ostatní příslušníky se taktéž vztahovala květnová prezidentská amnestie, díky níž byl zbytek jejich podmíněných trestů prominut. Jeden z nich tak pokračoval ve službě do šedesátých a zbylí dva do sedmdesátých let.[24]

Jak se nadále dařilo obětem jejich vyšetřovacích metod, rodině jedenáctiletého Vítka, o tom už prameny mlčí…

[RaK]

24 ABS, f. Personální spisy příslušníků MV, spisy Rudolf Jura, ev. č. 2386/23; Antonín Štourač, ev. č. 1451/23; Josef Bureš, ev. č. 1927/12; František Pišl, ev. č. 3644/20; Květoslav Trenz, ev. č. 922/19.

Špion z Berlína. Jan Jedlička vystudoval gymnázium a dva roky hospodářské školy. Když se chýlila doba, kdy měl nastoupit na základní vojenskou službu, rozhodl se, že společně s Milanem Budilem uprchnou z Československa (ČSR). Vybrali si však nevšední trasu. Nešli nejkratší cestou do Německé spolkové republiky přes šumavské kopce nebo do Rakouska, rozhodli se, že nejbezpečnější to bude přes Německou demokratickou republiku (NDR) a přímo do Berlína.

Cestu si naplánovali na 1. září 1951 a bez větších problémů se 3. září 1951 dostali do americké zóny v Berlíně. Tam se dobrovolně přihlásili americkým úřadům. Rozhlasové stanici Svobodná Evropa poskytl Jan Jedlička rozhovor týkající se jeho útěku a poměrů v Československu, za který dostal finanční kompenzaci. Pro stejný rozhovor získal také Milana Budila. Jan Jedlička se několik měsíců nacházel v Berlíně a snažil se získat status politického uprchlíka nebo povolení vycestovat do USA nebo Kanady. To se mu však nepodařilo.

V květnu 1952 se setkal s Františkem Ševčíkem, spolupracovníkem Counterintelligence Corps (CIC – americká vojenská kontrarozvědka), který ho seznámil s důstojníkem CIC české národnosti Frankem. Později se seznámil s dalším důstojníkem CIC Američanem Johnym. Jedličkovi byla učiněna nabídka, aby působil jako kurýr, který by byl využit pro úkoly v NDR a v ČSR. Souhlasil s tím. CIC ho vybavila několika falešnými dokumenty, a to jak pro pobyt v Západním Berlíně (na jméno Oskar JAROŠ), tak pro práci v NDR, stejně tak i v ČSR. Pro pobyt v NDR dostal krycí jméno Kurt WALTER a pro Československo Ladislav WALTER. Poté prodělal pro své nové povolání kurýra výcvik. V září přišla jeho chvíle a byl vyslán do NDR, aby obnovil kontakt s „agentem" CIC v NDR, který pomáhal v přechodu hranic mezi NDR a ČSR. Tomuto „agentovi" předal informace od Franka a vrátil se zpátky do Berlína. Další akce byla naplánována na březen 1953 opět na území NDR. Den před odjezdem dostal Jedlička instruktáž a dostatek finančních prostředků. Akce byla úspěšná jen částečně, jelikož dotyčná osoba s Jedličkou neodjela. Plného úspěchu se Jedlička dočkal při své třetí cestě do východního Německa, odkud do Berlína doprovodil určenou sobu.

Ale největší mise měla teprve přijít. Američané se rozhodli, že Jedličku vyšlou do Prahy. Dostal úkol kontaktovat Františka Tausiga a Františka Musila, navázat s nimi spojení a vybudovat „mrtvé" schránky pro komunikaci se zahraničím. Na akci byl řádně připraven a dostal kontakty na další osoby, které měl kontaktovat, až se dostane k hranicím a do Prahy. Obdržel falešný občanský průkaz, policejní přihlášku a doporučující dopis ředitelství Čsl. státních lesů, dále částku 40 000 Kčs na útratu. Na průjezd NDR použil dokumenty, které již dříve použil v NDR a 200 východoněmeckých marek.

Na cestu se Jan Jedlička vydal 17. dubna 1953. U česko-německých hranic na něj čekal převaděč, kterého Jedlička znal osobně z jiné akce. Svému průvodci odevzdal své německé dokumenty a východoněmecké marky a také cigarety a zápalky. U hranic se setkali ještě s dalším převaděčem, který hlídal místo přechodu. Domluvili se

na dnech, kdy na něj budou na smluveném místě čekat, aby ho převedli do NDR. Po příjezdu do Prahy 19. dubna 1953 Jedlička nejprve kontaktoval Františka Musila. Požádal ho o spolupráci a instruoval jej, že zprávy bude dostávat pomocí vysílání Rádia Svobodná Evropa. Dále se ptal na osoby, které měly být zpravodajskou službou CIC někdy v budoucnu kontaktovány. Musil však spolupráci se CIC odmítl.

Potom se Jedlička odebral za dalším kontaktem Tausigem. U Tausigů v bytě se pohybovalo větší množství lidí, kteří mohli být pro Jedličku nebezpeční. Jedlička Tausiga informoval, že mají zájem o informace z jeho pracoviště v Aero Vysočany. Dne 21. dubna 1953, kdy měli v úmyslu vyhlédnout si místa pro „mrtvé" schránky, František Tausig zpozoroval, že je někdo sleduje. Z tohoto důvodu odešli zpět do bytu k Tausigovi, kde Jedlička spálil kompromitující materiály. Ráno se pokusil odjet vlakem Praha–Kralupy, k němu ale již nedorazil, jelikož byl zadržen příslušníky SNB. Nepodařilo se objasnit, kdo Jedličku udal.[25]

Jan Jedlička byl odsouzen na šestnáct let vězení. Tady ovšem není konec jeho příběhu. Ve výkonu trestu v nápravně pracovním táboře (NPT) Mariánská-Jáchymov se dne 21. srpna 1955 Janu Jedličkovi podařilo společně s dalšími vězni utéct z táborového vězení, kde byl držen za různé kázeňské prohřešky, a zapojil se do vzpoury v táboře. Vězni pobořili část plotu a odmítali uposlechnout příkazy příslušníků vězeňské stráže. Na potlačení vzpoury bylo nutno povolat vojsko Vnitřní stráže. Za tento čin byl Janu Jedličkovi prodloužen výkon trestu o jeden rok vězení.[26]

[OF]

Zpracovali Ondřej Fišr [OF], Petra Gabrielová [PG], Zuzana Horváthová [ZH], Radim Krupica [RaK], Jan Makovička [JM], Pavel Ptáčník [PP].

25 ABS, vyšetřovací spis arch. č. V-2242 MV.

26 ABS, vyšetřovací spis arch. č. V-2236 KV.

Jmenný rejstřík

zahrnující jména krycí a falešná (uvedena velkými písmeny)

A

Šabatová, Anna 213, 217, 219, 220, 223–225
ADAMEC, Rostislav 116
Aichern, Maxmilian 244
Alexa, Rudolf 116–120, 123, 135–138
Alexová, Ludmila 95
Alinče, Karel 262
Altman, František 323
ANDRLE, Rostislav 116
Andrysík, Ladislav 67, 68
ANTONÍN 213

B

Bábek, Josef 79
Balaštík, Rostislav 109, 111–114, 123, 127, 129
Barák, Rudolf 190
BÁRTA, Rudolf 109, 111
Bártlová, Štefanie 160
Bartoníček, Jaroslav 371
Bartoň, Josef 325
BASTE 167
Baudyš, Stanislav 485
Bauer, Jakub 330, 332, 334, 336, 337
BECK 143
Bednařík, Jan 86
Bednařík, Josef 23
Bednařík, Mojmír 303, 306
Bednář, Vojtěch 67
Bednářová, Otta 213–217, 225
Běhounek, Josef 325
Bělehrádek, Ludvík 67, 72
Bělina, František 332, 334, 337
Běloch, Stanislav 133, 134
Běloturkin 368, 372, 400
Benda, Václav 212, 217, 224, 228
Bendová, Kamila 213, 225, 226, 228
Benedík, František 22
Beneš, Edvard 296, 300, 321
Beneš, František 324
Beneš, Jan 67
Berka, A. 81
Bevilacqua, Anthony J. 244
Bezdíček, Josef 81
Bělíková, Jarmila 224
Bičík, Zdeněk 232
Bílek, Václav 326
Bittman, Ladislav 395
Blažek, Rostislav 219
Bláha, Antonín 283, 322, 328, 341, 342
Blahynka, Štefan 64, 68, 70
Blavic, Jaroslav 158
Blažek, Miroslav 245, 249
Blichler, Alois 83
Bobek, Antonín 245
Bodrov, Michail F. 271
Bogataj, František 105, 114, 124, 128–132, 144, 156, 157, 172
Bogdanov, Alexej 294
Boháček 129
BOHÉMKA 111
Böhme, Horst 71
Böhm, Karel 474
Bokr, Jan 363
Boledovič, Josef 176
Borek, František 75
Borůvka, Stanislav 221, 226
Bosák, Antonín 245
Bouchval, Jaroslav 323
Boxan, Josef 81

Brandejsová, Václava 262
Brauner, Václav 325
Breda, Jan 119
Brežněv, Leonid Iljič 250, 264
Brídl, Alois 326
Brokeš, Slavoj 245
Bronec, Vladimír 80, 81, 83
Bříza, Eduard 59
Bucek, Ladislav 326
Buček 81
Budil, Milan 486
Bulová, Jana 215, 217
Burda, Oldřich 151
Bureš, Jaroslav 161, 163, 164, 166
Bureš, Josef 485
Burešová, Květoslava 164

C

Cerman, Ladislav 242
CESTOVATEL 143
Cikánek, Jan 356
Cimbálník, František 322, 328, 345
Cincibuch, František 333, 335–337
Ciněv, Georgij Karpovič 400
Cirkovic, Darko 142
Císař, Čestmír 382
Coufal, František 68
Coufal, Josef 80
Cvigun, Semjon Kuzmič 363
Cvinček, Andrej 298
Cynk, Josef 323

Č

ČADA 365, 366, 379, 380
Čada, Karel 325
Čadek, Tomáš 327
Čapek, František 262
Čech, Karel 325
Čech, Miloslav 365
Černý, Alois 324
Černý, Josef 324
Čierný, Egon 218
Čížek, Alois 331, 333, 335
Čížek, Josef 242, 322, 326, 328, 330, 332, 334, 336, 337, 346, 350
Čulík, Antonín 270
Čurn, Radek 344
Čurn, Vojtěch 322, 328, 344

D

David, Jiří 307
David, Josef 271
David, Karel Bohumil 307
Demjan, Štefan 392
Devátý, Stanislav 228, 229
Dlabač, Otakar 325
Dobiáš, František 26
Dobosch, Otto 118, 119
Dočekal, Josef 285
Doležal, Jiří 366
Doncaster, Jeremy 233
Donner 310
Dosoudil, František 234, 244, 261
Douděra, Josef 325
Drahorád, Karel 107, 110
Drbohlav, Rudolf 114, 125, 128–130, 133, 135–137, 147, 157, 161–163, 165
Drozd, František 95
Drozen, Robert 239
Drtina, Prokop 309, 319, 320
Dubček, Alexander 366, 382, 387, 389, 392
Dufek, František 67
Duras, Oldřich 356
Ďuriš, Július 280
Dušek, Bohumil 239
Dvořáček, Julius 59

Dvořák, Jaromír 158
Dvořák, Václav 325

E

Edwall, Foxi 137
Egerdová, Evženie 167
Eichler, Jaroslav 326
Ekart, Vladimír 474
Elísek, Antonín 81
Enge, Oldřich 245

F

Fabián, Štefan 76
Faltys, Václav 177, 178, 179
FARKAČ 359
Fedorčuk, Vitalij Vasiljevič 400
Fedotov, Petr Ivanovič 400
Feierabend, Ladislav Karel 320, 321
Ferjenčík, Mikuláš 299
Fiala, H. 81
Fibigrová, Věra 159
Fierlinger, Zdeněk 474
Finfera, Miroslav 22
Firt, Julius 275
Fistr, František 81
FLORENC 218
Formánek, Zdeněk 364, 367, 372, 401
Frabša, František 325
Franek, Mikuláš 296
František Josef I. 263
Fraštacký, Rudolf 298
Freudlová, Milada 262
Freund, Karel 224
Freundová, Zina 217, 226, 227
Frolík, Jan 218
Frolo, Josef 121
Frouz, Slavoj 359
Frydlewiczová 176
Fučík, Alois 325
Fučík, František 67
Fuchs, Jaroslav 301

G

GASTEK 157
Gavenda, Štěpán 105, 125, 127–131, 155, 167, 172
Gavendová, Rosálie 155
Gazárek, Jozef 78
Gazda, František 22
Gebhart, Josef 323
Géci, Michal 298
Glanz, Armin 278
Gorbačov, Michail Sergejevič 264
Görner, Josef 308
Gottwald, Klement 270, 282, 285, 286, 293, 295, 297–299, 305, 321, 338, 351, 370
Grimmig, Karel 326
Gross 301
Gruntorád, Jiří 212
Grunt, Václav 324

H

Haase, Jaroslav 473
Habath, Alfréd 327
Hájek, Jaroslav 356
Hajný, Ivan 358
Hála, Jan 478, 479
Hamouz, František 358
Hanke, K. 70
HARRY 143
Hartman, Josef 325
Hašler, Zdeněk 303, 307
Havas, Emil 303, 306
Havelec, Karel 325

Havel, Josef 322, 326, 328, 330, 332, 334, 347, 350
Havel, Václav 217, 237, 248, 252, 259
Havíř, Josef 81
Havlík, V. 95
Havlová, Olga 237
Havránková, Zdeňka 303, 307
Hejný, Antonín 326
Hejzlar, Jan (?) 330
HENRY 129
HERB 109
Herstus, Vladimír 356
Hesselbach 181, 182
Heydrich, Reinhard 17, 18
HISTORIK 214, 215
Hladík, Karel 322, 325, 328, 330, 332, 334, 347, 348, 350
Hladil, Augustin 324
Hlaváček, Vítězslav 367
Hlavatý, Alois 109, 115–117, 119, 120, 122, 131, 153, 159, 160
Hlaviznová, M. 81
Hlinecký, Pavel 262
Hloušek, Tomáš 75
Hnulík, Jaroslav 322, 323, 328, 339, 340, 351, 352
Hodža, Fedor 298
Hoffman, Rudolf 382
Hochman, Jan 176
Holopírek, Václav 326
Homolka, Jan 357
Horáček, Vladimír 131
Horák, Petr 98
Hora, Ota 320, 331, 335, 479
Horský 107
Hořejší, Antonín 326
Hořejší, František 356
Hos, Miroslav 84, 86, 87
Hošek, Jiří 364, 367, 401
Houska, Josef 363, 365, 378, 379, 393
Hovorka, František 262
Hovorka, Jaroslav 333, 335, 338
Hovorka, Štěpán 105, 129, 167
Hrabě, František 325
Hrabě, Jan 327
Hradecký, Květoslav 245
Hrazdira, František 67
Hrbata, František 80, 81, 82
Hrubý, Josef 367, 372
Hříbek, Josef 305
Hřib, Karel 325
Hub, František 473, 474
Hublík, Jan ml. 82
Hublíková, I. (?) 81
Hudák, Milan 177–179, 190, 192
Hudeček, Jaroslav 324
Hůla 177
Humpolík, Alois 91, 92
Husák, Gustáv 295
Husserla, M. 81
Hüttner, Lorenz 244
Hynie, Josef 316
Hyrman, Josef 325

Ch

Chlup, Alois 75
Choděra 81
Chriašteľ 299
Chrobok, Viktor 256, 262
Chrucký, M. 87

I

Ilenin, Josef 481
Ivan 188

J

JACKSON 115
Jahelka, Antonín 323
Jakeš, Milouš 249

Janál, O. 81
Janda, František 305
Jandl, Evžen 80, 81
Janeček, Miroslav 118, 135–137, 161, 164
Janko, Jaroslav 323
Jankrle, Jaroslav 364, 367, 372, 401
Janoušek, Adolf 332, 334, 337
Janoušek, Eduard 78
Janouš, František 371
Janoušková, Jarmila 21
Janovský 66
Jaroš 270
Jaroš, Karel 358
JAROŠ, Oskar 486
Jedlička, Jan 486, 487
JELIMÁNEK 143
Jelínek, Pavel 22
Jero, Josef 242
Jílek, Jan 67
JÍRAVSKÝ, Pavel 136, 165
Jirous, Ivan Martin 225
Jirout, Jiří 245
Jirsák 55
Jíša, Ladislav 323
JITKA 215, 216
JIŘÍ 225
Jonáš, Karel 244
Josefus, Karel 278
Josko, Matej 298
Juhas, Josef 139, 140
Juhasová, Marie 482
Juhas, Štefan 480, 481, 482
Jura, Rudolf 485
Jurenka, Jan 22
Juriga, Josef 22

K

Kadlec, Karel 333, 335, 338
Kafka, Lubor 85
Kahuda, Stanislav 327
Kainz, Zdeněk 259
Kaiser, Franz 17
Kajuk, Josef 325
Kalda, Ludvík 67
Kalhous, František 322, 324, 328–332, 334, 336–339, 350, 353
KALINA 135
Kalous, František 76
Kapic, Bohumil 324
Karafiát, Karel 323
Karas, Karel 323
Karlíček, René 80
Kárník, Bedřich 478, 479
Karpíšek, Adolf 67
Kasl, Václav 54, 56, 58
Kašparec 67
Kašpárek, Richard 151
Kašpar, Jaroslav 114
Kašpar, Oldřich 245
Katek, Charles 113
Kavale, Josef 244
KAZÍK, Jaroslav 161
Kesl, Ladislav 327
Kincl, Jan 93
Kirov, Segej Mironovič 250
Kisvetr, Václav 324
Klečka, František 144
Klečka, Vojtěch 144
Klein, Albert 263
KLENOVSKÝ, Jan 157
Klíma, Jaroslav 363, 393
Klimeš, Josef 324
Kmínek, Bohumil 327
Kmínek, Josef 326
Knotte, František 473
Knotte, Jiří 473, 474
Knytl, Josef 324
Kobes, Josef 367
Kocourek, Jan 81
Kočvara, Štefan 294, 296
Kohoutek, Miloslav 324
Kohout, František 325

Kohoutková, Dana 356
Kokoška, Rudolf 176, 177, 178
Kollertová, Marie 164
Komárek, Alois 81
Komárek, Josef 187–189, 191, 196, 197, 200, 201, 203
Konečný, František 81
Konečný, Josef 80
Konvalinka, Jaroslav 242
Kopecký, Jan 276, 316
Kopecký, Jaromír 26
Kopečková, Štěpánka 106
Kopovský, Antonín 75, 79
Koprnický, Josef 322, 326, 328, 329, 332, 334, 336, 337, 345, 350
Korči, Vavřinec 218
Kostiha, František 21
Kostlivý, Jan 333, 335–337
Kotek, Karel 54
Kotov, Michail Grigorjevič 377, 393
Koudelka, František 356
Kouřimský, Jan 95
Kovačič 298
Kožený, Václav 100
Kožucha, Albín 381
Krajčovič, Milan 160, 166, 172
Krajina, Vladimír 307
Krajniak 299
Král, František 76, 177
Krátký, Jan 262
Krčma, Miroslav 356
Kreisel-Klen, Ludvík 108
Kreisinger, Jaroslav 326
Krejčík, Jan 340
Krejčíř, Otakar 80
Kriegel, František 372, 382
Kroh, Lubomír 364
KROKOŠ 115
Krosnář, Josef 276, 285
Kroutil, Milan 120, 122, 126, 131, 154, 159
Kršňák, Pavel 245
Krumbachová, Ester 110
Krupička, Josef 325
Křeček, Miloslav 333–335, 338
Křepela, Jan 333–337
Křivský 176
Křivský, Josef 325
Kubásek, Bedřich 332, 334, 337
Kubelka, Leopold 326
Kubíček, Václav 239
Kubík, Stanislav 189, 190
Kubínek, Jaroslav 262
Kučera, František 81, 87, 325
Kučera, Jan 262
Kučera, Miroslav 81
Kučera, Václav 280, 324
Kuda, Jar. 76
Kuhn, Kurt 143, 144
Kucharovič, Štefan 121, 122
Kukliš, Július 298
Kunc, Václav 324
Kunštát, Pavel 356
Kupka, Eduard 323
Kuroń, Jacek 237
Kusý, František 261
Kvapil, František 333–338, 354
Kvídera, Karel 386
Kyněra, František 21
Kýr, Jaromír 81
Kyselý, Jozef 296, 297

L

Lach 299
Langer 81
Langhammer, Radek 242
Lann, Vojtěch 263
Laube, Robert 323
Laurinec, Imrich 298
Lebeda, Josef 323
Lednický, Václav 303, 307
Lehár, Adolf 370
Lehečková, Drahomíra 356
Leicman, Jaroslav 67, 72

Leljušenko, Dmitrij Danilevič 271
Lesák, Josef 273, 282, 314
Lettrich, Jozef 120, 295, 296, 297, 298
Levkanič, Igor 294
Liebieg, Johann 263
Lichner, Ján 296, 298
LÍPA, František 129
Liška, Antonín 244
Liška, František 81
Liška, Otto 245, 249
Litvinov, Nikolaj Borisovič 379, 380, 393, 400
Longuet, Jean Robert 474, 475, 476
Lorenz, Jaroslav 91, 92
LOVOVIČKA 115
Lučík, Jiří 118
Lukačík 482
Lukašík, Leopold 115
Lukeš, Josef 305, 332, 334, 337
Lumbach, Jaroslav 155

M

MÁCA, Oldřich 122, 123
MACOUREK 395
Mach, Oldřich 67
Majer, Ján 358–361, 387, 388, 392
Majer, Václav 284
Majcherczyk, Richard 370
Makovíny 301
Malý, Karel 81, 86
Malý, Václav 224
Mandaus 87
Marečková, Marie 159
Marek, František 81
MAREK, Oldřich 131, 135
Marek, Stanislav 269, 279
Mareš, Jiří 326
Mareš, Karel 158
Marouš, Václav 395
Martilík, Jan 323
Martinček, Martin 301
Martínek, Václav 325
Marvanová, Anna 227
Matala, Jiří 76
Matějček, Josef 325
Matějka, Josef 326
Matonoha, Václav 81
Matvejev, Aleksandr Ivanovič 400
Meduna 18
Mejdr, Oldřich 388
Mejsnar, Vladimír 325
Mejvald, František 325
Melka, Karel 325
Menzel, Radegunda 186
Míč, Jaroslav 325
Mihola, Jan 106, 133, 134
Mihola, Josef 106
Mihola, Oldřich 105–172
Mihola, Ondřej 115
Mihola, Vladimír 106
Miholová, Štěpánka 106, 134, 135, 144
Michl, Otakar 225
Mikeš, Jan 325
Mikeš, Rudolf 325
Mikulenko 87
Mikulka, Rudolf 22
Milata, Miloslav 367
MILKOV 119
Miňha, Jan 325
MINK 157
Molčanov 368
Molnár, Bohumír 381
Moravec, František 114, 192
Moravec, Jaroslav 356
Morávek, Karel 81
Motaň, Josef 327
Mrázek, Jan 324
Muchin, Michail Borisovič 368, 400
Murphy, Joseph Philips 181–188
Musil, František 325, 486, 487
Musil, Josef 126
Musílková, Lenka 356
Musil, Leopold 325

Musil, Theodor 95
Musil, Vlastimil 356
Muzikář, Ladislav 333, 335, 338
Mynář, Bohumil 322, 328, 342, 343, 353
MYŠKA 115

N

Náhlovský, Antonín 326
Najdekr, Leopold 323
Navrátilová, Květoslava 164
Nazarov, Jevgenij Grigorjevič 372, 377, 393, 400
Nejedlý, Zdeněk 276, 285, 316
Němčanský, František 23
Němec, Eduard 323, 341
Němec, Jaroslav 322, 328, 330, 332, 334, 336–338, 342, 350
Netolický, František 324
Neumann, Jan Nepomuk 243
Nezval, Oldřich 81
Němcová, Dana 226
Nigrin, Rudolf 333, 335
Nigut, Ján 480, 481, 482
Nimrichter, Oldřich 95
Nosek, Josef 325
Nosek, Václav 282, 285, 305, 319–321, 351
NOVÁK 365, 366, 379
Novák, Antonín 81
Novák, Bohuslav 356
Novák, Jaroslav 324
Novák, Otakar 326
Novotný, Otakar 356
Novotný, Václav 326

O

Odvárka, Jan 329, 332, 334, 336–338
Ondráček, Jaroslav 245
Ondrák, František 326
Opletal, Adolf 107
Ortinský, Oldřich 323, 341
Otčenášek, Karel 244

P

Paar 69
Pablo, Jan 137
PACÁK 143
Paclík, Jan 365
Padrůněk, Stanislav 355–357, 359, 361, 364, 367, 369, 401
Pachta, Vítězslav 303, 306
Palička, Vlastimil 322, 328, 332, 334, 343, 350
Pánek, Antonín 76
Pánová, Renata 242
Papírník, Václav 322, 326, 328, 349, 354
Pasničin 176
Pavel, Josef 276, 316, 357, 358, 361, 369, 380, 381
Pavelka, František 67
Pavlíčková, Eliška 95
Pavlík, Jan 94, 95
Pazderník, Klement 80
Pazourek, Otmar 87
Pěchouček, Václav 326
Peiper, Joachim 140
Pejša, Antonín 94
Pelc, Karel 323
Pelikán, Jiří 382
Peller, Julius 142
Pelnář, Jan 360, 361, 392
Peřina, Jan 355–361
Peřina, Václav 95
Pešek, Vladimír 364, 372, 401
PETRA 220, 223, 224
Petr, Alois 278
Petrová, Jana 243
Petržílka, Jaroslav 326
Petržilka, Stanislav 262

Petřík, Emil 303, 308
Pherson(ová), Hana 303, 307
Philips 182
Pietor, I. 296
Pikhart, Jan 324
PIŠAN, Jiří 135
Pišl, František 485
Pitaš, Stanislav 242
Plaček, Štěpán 303, 305
Plavec, Alois 323
Plogstedtová, Sibylle 218
Plzák, Václav 333, 335, 338
Pohloudek, Karel 21
Pohůnek, František 175, 176
Pokora, Přemysl 54, 55, 59, 60, 92, 94
Pokorný, Jar. 310
Pokorný, Josef 277
Polák, Josef 75
Polák, Milan 296, 297, 298
Poláková, Jarmila 248
Polívka, Václav 333, 335, 338
Pollak, Herman 143
Popelák, Arnošt 78, 79, 81, 83
Porubský, Jan 326
Pospěch, Hynek 332, 334, 337
Povondra, Miloš 136
Prečan, Vilém 217
Prchal, Antonín 485
Prchlík, Daniel 122, 124, 126, 127, 129
Princ, Jan 220
Procházka, Jan 75
Procházka, Josef 261
Procházka, Otakar 75
Procházka, Otto 125, 126
Procházka, Rad. 81
Procházka, Štěpán 76
Prokop, Stanislav 367
Prošek, Gustav 323
Prudnikov, Michail Sidorovič 400
PRÝMKAŘ 144
Ptáček, Otakar 327
Pták, Pavel 303, 306
Pučálka, Josef 67
Pufka, Jaroslav 387
Puchar 86
Puchmajer, Josef 322, 327, 328, 330, 332, 334, 336–338, 349, 350

R

Radimská, Věra 95
Rait 299
RALF 131, 132, 135, 161, 162, 164
Rampáčková, Jiřina 356
Ransdorf, Emil 303, 307, 309
REHÁK, Milan 161
Rechcígl, Miloslav 303, 307
Reicin, Bedřich 115, 126, 130
Reiman, Ludvík 303, 307
Reinzinger, Friedrich 130
Rejžek, Jan 248
Rendl, František 189, 190
Repka 299
Ripka, Hubert 320, 351
Ripl, Josef 367, 380, 381, 382
ROBERT 124
Robinson 115
ROLF 124, 125, 127, 129
Rompot, Václav 262
Roudnický, Petr 239
Rozhoň, Václav 326
Rozkošný, Bedřich 94
Rožek, Emil 323, 329, 332, 334, 336, 337, 338
Rožnay, Titus 297
Rubišar, Jan 262
Rulce, Jaroslav 129
Ruml, Jan 220, 224
Ruml, Otakar 258
Rumlová, Jana 224
Rybař, Jaroslav 360, 361, 384
Rys 285
Ryšavý, Jan 22
Ryšavý, Josef 82
Ryšavý, Václav 325

Ř

Řehounek, Josef 277, 285
Řezník, J. 73

S

Sacharov, Andrej Dmitrijevič 250
Salčák, František 22
Sálus, Bedřich 324
Sedláček, Václav 324
Sedlák, Jaroslav 76
Sedmík 302
Seibot, Ladislav 322, 325, 328, 348
Seilern, Karel František 15
Sekanina, Josef 81
Sekaninová-Čakrtová, Gertruda 215
Selucký, Antonín 21, 23
Semerád, Karel 131
Schmidtner, František 78
Schneider, Jan 242
Schrabal, Stanislav 322, 328, 341
Schulz, J. 67
Schuster, Johann 17
Schwarz, Alfred 60
Schwarz, Heinrich 191
Schwarz, Milan 174–205
SIMONA 226
Simon, Viktor 370
Sirok 481
Sizov, Alexandr Fedorovič 271
Skalický, Stanislav 239
SKUPINA 218
Slánský, Rudolf 130
Slavíček, Bohumil 325
SLÁVEK 215
Smékal, Alois 80, 81
Smrček, Michal 323
Smrkovský, Josef 382
Sochorec, Rostislav 303, 307
Sojka, Antonín 326
Sojka, Josef 324
Sokl, Jan 64, 68
Sokol, Martin 301
Souček, Jaromír 102, 103
Souček, Václav 303, 307
Souček, Vladimír 80, 84
Součková, R. 81
Spal, Václav 334–337
Spatzová, Žofie 27
Spurný, Gríša 274
Srostlík, Cyril 26
Stalin, Josif Vissarionovič 250
Standara, Vladimír 67, 72
Staněk, Antonín 22
Staněk, František 326
Staněk, Miroslav 304
Stankovič, Andrej 224
Starosta, Oldřich 81
Stehlík, Jaroslav 22
Steinocher, Josef 326
Stejskal, František 81
Stejskal, Josef 81
Stárek, Frantiek 215
Stránecký, Vilém 303
Strážnický, Vilém 308
Strnad, Libor 239
Střelec, Jan 189, 190
Suchánek, František 336
Suchý, Josef 326
Suchý, Václav 326
Suk, Jaroslav 218, 228
Suková, Dagmar 228
Surovec, Jaroslav 324
Svoboda, Bartoloměj 21
Svoboda, František 67, 72
Svoboda, Ludvík 370, 378, 387, 389
Svoboda, Václav 325
Svobodník, Jakub 19, 21, 22, 27, 28
Svozil, Oldřich 21
Syrovátka, Jakub 326
Sztursová, Renata 373
Sztwiertna, Emil 142

Š

Šabata, Jaroslav 259
Šafář, Metoděj 67, 72
Šach, Jan 326
Šalanský 277
Šalgovič, Viliam 357, 363, 365, 366, 377, 379–382, 384
Šaloun, Vladimír 356
Šandera, František 81
Šantruček, Viktor 243
Šavrda, Vladimír 190
Šebor, Oldřich 357, 380
Šejblová, Zdeňka 262
Šemrák, Ján 481, 482
Šemráková, Marie 481
Ševců, František 22
Ševčík, František 486
Šiklová, Jiřina 217
Šimeček, František 241
Šimek, Bohuslav 245
Šimon, Jaroslav 262
Šimonka, Dobroslav 262
Šindelář, Václav 325
Šindler 277
Šípek, Alois 67
Škrabal, Antonín 72
Škrabal, Josef 67
Škrobal, B. 81
Škrobalová, L. 81
Šmatlák, Karel 95
Šmíd, Bohuslav 67, 69, 74, 101, 102
Šmíd, Jan 67, 73
Šmidrkal, Jaroslav 115, 118
Šmolka, Vladimír 304
Šnobl 107
Šoffa, Josef 480, 481, 482
Špaček 54
Špaček, Josef 382
Špačková, Věra 262
Špicnerová, Blanka 356
Špírek, Josef 322, 324, 328, 343, 344
Šteffel, Jan 324
Štícha, František 356, 392
Štourač, Antonín 485
Štván, František 326
Šulák, Rudolf 332, 334
Šulc, Stanislav 327
Šustrová, Petruška 218, 223, 224
Šuška, Alois 75
Švagerová, Anna 156

T

Táborský, Eduard 321
Tajč, Václav 333–337
Tausig, František 486, 487
Tažejová, Marie 482
Techl, Václav 323
Teichmann, Luděk 245
Tesař, František 262
Tesař, Jan 226
Tigrid, Pavel 303, 305
TÁŇA 219
Titz 258
Tlapáková, Jaroslava 262
Tocháček, Antonín 279, 327, 339, 340
Tomášek, František 240
Trenz, Květoslav 485
Trnečka, František 80
Trojan, Lubomír 122, 124, 125, 147, 161
Trpák, Václav 325
Třebický, Ferdinand 330
Tulačka, Otto 123
Tůma 176
Tureček, Stanislav 21
Turnovec, František 325
Tvrz, František 322, 325, 328, 346

U

Uhl, Felix 303, 306

Uhl, Petr 213, 215–227
Urban, Jan 326
Ursíny, Ján 294, 298

V

Vacek, Václav 314
Vaculík, Ludvík 213
Vágner, František 162, 163, 172
Vach, Václav 22
Valach, František 67
Valach, Jan 95
Valenta, Jaroslav 245
Valenta, Josef 245
Valíček, Josef 75, 79
Váňa, Josef 233
Vančo, Miloš 301
Vaněček, Josef 78, 79
VANĚK 113
Vaněk, Radovan 158
Vaněčková, Dagmar 227
VAŘECHA 115
Vašina 92
Vašítková, Hana 245
Vaverka 81
Vávra, Antonín 356
Vávra, Gustav 325
Vavroň, Václav 325
Vávrová, Dobromila 245
Večerník, Josef 356, 359
Vejr, Josef 262
Veličko, Ivan Leontjevič 402
Vémola, Ladislav 81
Veselý, Jindřich 273, 293, 303–305
Viboch, Pavel 297
VIKTOR 128, 157
Víšek, Ladislav 262
Višňák, Josef 245
Víta, Josef 64
Vlček, Josef 356, 359
Vlček, Václav 323
Voborský, František 327
Vocásek, Stanislav 286
Vocelka, Antonín 326
Vognar, Josef 325
Vojtková, Taťána 261
Vokroj, Eduard 326
Vondra 136
Voříšek, Bohumil 356
Vrba, Václav 158
Vrbík, Oldřich 19, 21, 22
Vránová, Věra 223–225
Vrtala, Bedřich 307
Vrtala, František 303
Všetička, Břetislav 81
Vysloužil, Andělín 81
Vysokomýtský, Václav 189, 190
Vyškovský, Jaroslav 297

W

WAISAR, Rostislav 109, 146
Wałęsa, Lech 237
WALTER, Kurt/Ladislav 486
Wehle, Jiří 310
Weidlich, Evžen 111, 112, 114
Weselý 68
Wolf, Markus Johannes 363
Wonka, Pavel 238, 242
Wudel, Egon 370

Y

York 140

Z

Začal, Jan 81
Zahradnický, František 323
Zahradníček, Bohumil 324
Zahradník, Karel 80

Zacharov, Nikolaj Stefanovič 400
Zakouřil 222
Zalabák, Alois 343
Zálešák, Jiří 78
Záloha, František 333, 335, 338
Zapletal 81
Zápotocký, Antonín 130, 313
Závacký, Viktor 294
Zdráhala 285
Zelenka, Ladislav 304
Zeman 359
Zemánek, Miloš 128, 129, 130, 131
Zemánek, Viktor 125
Zeman, Jiří 262
Zenkl, Petr 120, 322, 327, 330, 331
Zlámalík, František 76
Zlámal, Miloslav 119, 121, 122, 125
ZMETEK 105–172
Zorin, Valerian Alexandrovič 271, 313

Ž

Žák 151
Žák, Jaromír 388
Železný, František 324
ŽEMLA 365, 366, 379, 380
Žemlička, František 76
Žitník, Alois 175–178
Životský, Svatopluk 95
Žlábek, Zdeněk 365
Žukov 368

Seznam zkratek

ABS	–	Archiv bezpečnostních složek
AEL	–	Arbeitserziehungslager (pracovně-výchovný tábor)
AKPR	–	Archiv Kanceláře prezidenta republiky
AM	–	archiv města
AMB	–	Archiv města Brna
AO	–	aktivní opatření
arch. č.	–	archivní číslo
AV	–	akční výbor
AV ČR	–	Akademie věd České republiky
AZNP	–	Automobilové závody, národní podnik
BGS	–	Bundesgrenzschütz (Spolková ochrana hranic, SRN)
BIS	–	Bezpečnostní informační služba
bm	–	běžný metr
CDTR	–	Centrum pro dokumentaci totalitních režimů
CIA	–	Central Intelligence Agency (Ústřední zpravodajská služba, USA)
CIC	–	Counterintelligence Corps (Kontrašpionážní sbor, USA)
CO	–	civilní obrana
COH	–	Centrum orální historie
CPZ	–	cela předběžného zadržení
CT	–	cikánský tábor
CÚV	–	celoútvarový výbor
ČLR	–	Čínská lidová republika
ČSA	–	Československá lidová armáda
ČSČK	–	Československý červený kříž
ČSD	–	Československé státní dráhy
ČSFR	–	Česká a Slovenská Federativní Republika (sic)
ČSL	–	Československá strana lidová
ČSLA	–	Československá lidová armáda
ČSNS	–	Československá strana národně sociální
ČSPD	–	Československá plavba dunajská
ČSR	–	Československá republika, Česká socialistická republika
ČSSR	–	Československá socialistická republika
ČSSZ	–	Československé stavební závody
ČZM	–	České závody motocyklové
DM	–	Deutsche Mark (německá marka)
DOZ	–	důstojník Obranného zpravodajství
DR	–	denní rozkaz

DS – Demokratická strana
f. – fond
FHS – fakulta humanitních studií
GP – Generální prokuratura
GŘ – generální ředitelství
GŠ – generální štáb
HIS – Hlavní informační správa
HRM – Hnutí revoluční mládeže
HS – Hlavní správa
HSĽS – Hlinkova slovenská ľudová strana
HŠ – hlavní štáb
HV – Hlavní výbor
HZ – hospodářské zpravodajství
CHKO – chráněná krajinná oblast
inv. č. – inventární číslo
inv. j. – inventární jednotka
IRO – International Refugee Organisation (Mezinárodní organizace pro uprchlíky)
JZD – jednotné zemědělské družstvo
K – koruna (protektorátní)
k. ú. – katastrální území
kart. – karton
Kčs – koruna československá
KGB – Komitět gosudarstvennoj bezopasnosti (Výbor státní bezpečnosti, SSSR)
KNV – krajský národní výbor
KPT – kárný pracovní tábor
KR – kontrarozvědné rozpracování
KS – krajská správa, kapitalistický stát
KSČ – Komunistická strana Československa
KSS – Komunistická strana Slovenska
KTS – kandidát tajné spolupráce
KV – krajský výbor
LM – Lidové milice
LO – letecký oddíl
m. sl. tř. – mimo služební třídy
MěNV – městský národní výbor
MEZ – Moravské elektrotechnické závody
MLR – Maďarská lidová republika
MNO – Ministerstvo národní obrany
MNV – místní národní výbor

MRK – Muzeum romské kultury
MS – městská správa
MV – ministerstvo vnitra, místní velitelství
MZAB – Moravský zemský archiv v Brně
MZK – Moravská zemská knihovna (Brno)
n. p. – národní podnik
NA – Národní archiv
NB – Národní bezpečnost
NCP – The New Communist Party of Britain (Nová komunistická strana Británie)
NDR – Německá demokratická republika
NF – Národní fronta
NKVD – Narodnyj komissariat vnutrennich děl (Lidový komisariát vnitřních věcí, SSSR)
NLN – Nakladatelství Lidové noviny
NPT – nápravně pracovní tábor
NS – Národní shromáždění
NSR – Německá spolková republika (později SRN – Spolková republika Německo)
NVÚ – nápravně-výchovný ústav
OABS – odbor archivu bezpečnostních složek
OblV – oblastní velitelství
OBZ – Obranné zpravodajství
OEK – osobní evidenční karty
OkÚ – okresní úřad
ONV – okresní národní výbor
OPK – oddělení pasové kontroly
OSN – Organizace spojených národů
OSOŽ – Ozbrojený sbor ochrany železnic
OSP – okresní stavební podnik
OSS – Office of Strategic Services (Úřadu strategických služeb)
OStb – oblastní úřadovna Státní bezpečnosti
O-StB – oddělení Státní bezpečnosti
OV – okresní výbor
OZ – Obranné zpravodajství
OZÚ – odbor zvláštního určení
PF – právnická fakulta
PLŠ – Pilotní letová škola
PMV – průmysl mléčné výživy
PNS – Prozatímní národní shromáždění, Poštovní a novinová služba

PO – pohotovostní oddíl
PS – Pohraniční stráž, personální spis
PSDS – Polská sjednocená dělnická strana
PÚV – Předsednictvo Ústředního výboru
PV – Povereníctvo vnútra
PZ – politické zpravodajství
q – metrický cent (100 kg)
RABL – Reichsautobahnlager (ubytovací tábor říšských dálnic)
RAF – Royal Air Force (Královské letectvo, Velká Británie)
ref. – reference (zde odkaz na poznámku pod čarou)
reg. č. – registrační číslo
rkp. – rukopis
RM – Rada ministrů
RMNO – rozkaz ministra národní obrany
ROH – Revoluční odborové hnutí
RSČ – Rada svobodného Československa
RSE – Rádio Svobodná Evropa
RSFSR – Ruská sovětská federativní socialistická republika
RÚTR – resortní útvar technického rozvoje
ŘNB – Ředitelství Národní bezpečnosti
ŘSD – Ředitelství silnic a dálnic
s. p. – státní podnik
Sb. z. a n. – Sbírka zákonů a nařízení
sign. – signatura
SNB – Sbor národní bezpečnosti
SNPL – Státní nakladatelství politické literatury
SNV – Sbor nápravné výchovy
SOA – státní oblastní archiv
SOkA – státní okresní archiv
SOPV – Svaz osvobozených politických vězňů
SPŠ – střední průmyslová škola
SPV – Správa pasů a víz
SS – Schutzstaffel (Ochranný oddíl, Německo)
SSM – Svaz socialistické mládeže
SSNV – Správa Sboru nápravné výchovy
SSSR – Svaz sovětských socialistických republik
SSU – Strategic Services Unit
ST – sběrný tábor
STASI – Ministerium für Staatssicherheit (Ministerstvo státní bezpečnosti, NDR)
StB (dobově též Stb) – Státní bezpečnost

SÚ – Studijní ústav
SÚC – Státní úřad pro věci církevní
SÚV – Sekretariát Ústředního výboru
SVS – Sbor vězeňské stráže
t. č. – toho času
TJ – tělovýchovná jednota
TNP – tábor nucených prací
TS – tajný spolupracovník
TUL – Technická univerzita Liberec
UDBA – Uprava državne bezbjednosti (Správa státní bezpečnosti, Jugoslávie)
ÚDV – Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu
UK – Univerzita Karlova
UMB – Univerzita Matěje Bela v Banské Bystrici
UMPRUM – Vysoká škola uměleckoprůmyslová v Praze
UNR – Ukrajinská národná rada
ÚNS – Ústavodárné národní shromáždění
ÚNV – Ústřední národní výbor
ÚPN – Ústav pamäti národa
ÚRO – Ústřední rada odborů
USA – United States od America (Spojené státy americké)
USD – United States dollar (americký dolar)
ÚSD – Ústav pro soudobé dějiny
ÚStb – Ústředna Státní bezpečnosti
ÚSTR – Ústav pro studium totalitních režimů
ÚV – ústřední výbor
ÚZK – Ústřední zpracovatelská komise
v. tr. ř. – vojenský trestní řád
v. tr. z. (dobově též vtrz.) – vojenský trestní zákon
VA – Vojenská akademie
VA-CR – Vojenský archív – centrálna registratúra (Slovensko)
VAS – vysunuté agenturní středisko
VB – Veřejná bezpečnost
VCHZ – Východočeské chemické závody
VKR – Vojenská kontrarozvědka
VLK – Výbor lidové kontroly
VO – vojenský okruh
VONS – Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných
VŠUP – Vysoká škola umělecko-průmyslová
VŠZ – Vysoká škola zemědělská
VÚ – vojenský útvar

VÚA-VHA	–	Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv
ZNV	–	zemský národní výbor
ZO	–	základní organizace
ZS	–	Zpravodajská správa
ZTS	–	Závody těžkého strojírenství
ZÚ	–	zemský úřad, zastupitelský úřad
ZV	–	zemské velitelství
ZVÚ	–	Závody Vítězného února

Summaries

STUDIES

Internment camp in Svatobořice near Kyjov in 1945–1946

▶ **Radek Slabotínský**

The paper deals with the establishment and operation of the internment centre for Germans in Svatobořice in 1945–1946. The centre was the product of turbulent times that demanded a radical solution of the Czech-German relationship in favour of Czechs. It briefly deals with the previous period at the place, because the internment centre "followed" the camps and centres that had been there almost constantly from autumn 1914.

Several thousands of both Germans and Czechs, sent there by the state administration authorities based on issued official orders, passed through the gates of the centre. The inmates, as they were officially called, were people suspected of committing crimes under the so-called big and small retribution decrees. Besides them, the camp also became an unwanted "home" for people who were identified as politically unreliable or asocial, as well as for the Germans who left their homes and were waiting for expulsion. They included people who, to a limited extent, participated in the day-to-day operation of the camp, mainly as doctors, nurses and other auxiliary staff, with others working both inside and outside the centre.

Especially in the first few months, the centre faced problems in almost all areas, particularly in food supply, medicine and hygiene. Insufficient medical care could not prevent relatively high numbers of deaths, as documented in the preserved death registers.

The author's attention is primarily paid to the day-to-day operation of the hospital centre, which was tied with many commands, prohibitions and regulations, as well as to its construction condition and interior equipment. He also focuses on the relations between the Czech administration and the interned Germans, which were not free of mutual animosity and prejudice. There are also sections dealing with specific interventions of the competent state administration authorities in the operation of the camp. It was primarily those authorities that could influence the internees' lives.

The story of the Pilsen – Moravská Ostrava trunk road, with special reference to the Nové Město na Moravě – Prostějov section

Jiří Vymětalík

The paper deals with the Pilsen – Moravská Ostrava trunk road, built in the 1930s and 1940s. The route of the arterial road starts in Pilsen, heading eastwards, passing through the Brdy Mountains and Benešov Uplands and crossing the river Vltava at Orlík, and then goes through the Tábor Uplands, crossing the Prague–Brno motorway near Loket to bridge the Švihov water reservoir on the river Želivka. Then it rises to the hills of the Bohemian-Moravian Highlands, where it passes through Žďár nad Sázavou and the Svratka Highlands. In the Boskovice Furrow near Skalice nad Svitavou, it crosses the structure of the unfinished Wrocław–Vienna motorway, descending through the Drahany Highlands to the Haná plains, passing through Prostějov and, in Přerov, crossing the river Morava to reach Ostrava through the foothills of the Odra Hills.

The route of this road is presented as a whole, and the study primarily deals with the Nové Město na Moravě – Prostějov section, including the construction and technical facilities, material bases and accommodation facilities for the workers.

The Pilsen – Moravská Ostrava trunk road was constructed by a large number of people. Most of them were hired employees working for wages, but some worked as part of their sentence. These were troublesome persons for the regime placed in labour camps and used as cheap labour. Hundreds of workers were supplied by labour camps.

The text incorporates the stories of the best-known camps in Lety near Písek and in Hodonín near Kunštát. The paper also covers the labour department in Bystřice nad Pernštejnem and the forced labour camp in Hodonín near Kunštát.

Finally, the completion of the road in post-war years is described. Although the original project was not fulfilled, many kilometres of this road are now part of the road network.

The article includes a pictorial supplement containing unpublished historical photographs and plans.

REJECT in the service of the communist security apparatus. The story of agent Oldřich Mihola and his victims

Markéta Bártová

Oldřich Mihola, code-named ZMETEK (REJECT), was sent to West Germany in November 1948, as a collaborator of the Czechoslovak military intelligence, with the task of providing information about emigrants, especially former soldiers. About a year later, he managed to become a trusted collaborator of František Bogataj's intelligence group, where he eventually worked as one of the couriers. The information that he obtained and that he did not hesitate to hand over to his commanding officer led to the arrest of several experienced couriers, including the legendary Štěpán Gavenda, as well as many of their collaborators. Mihola's betrayal was also at the beginning of the events that led to the tragic death of Štěpán Hovorka, who was mortally wounded in a gunfight after the meeting place was betrayed.

As a double agent, Mihola himself was revealed in July 1950 in Germany and sentenced to seven years in prison by a US military court for spying. Having served most of the sentence, he was released and, in June 1955, he was sent back to the Czechoslovak Republic. After he returned, the Intelligence Administration of the General Staff provided him with a flat and job at Československá plavba dunajská in Bratislava.

Although Mihola played a key role in the tragic fates of many of the domestic third resistance personalities, his name has so far only been mentioned marginally in the literature, and his profile and scope of activity are practically unknown to the professional public. The present study therefore maps his life story and his collaboration with the Czechoslovak security apparatus, including, at least in a brief overview, the activities and fates of several resistance members whose lives were significantly affected by Mihola.

Border Guard Service Lance Corporal Milan Schwarz – the story of two escapes and one return

Martin Pulec

The study focuses on the rather little known case of Milan Schwarz, a border guard in compulsory service, fleeing to West Germany in 1958. When escaping, he tied up the second member of the patrol at gunpoint and stole official documents. In Germany, he joined the US intelligence service and, after training, he was sent back to Czechoslovakia with intelligence tasks. However, he did not carry out the operation and soon secretly approached the Czechoslovak intelligence service with the

offer of working as a double agent. The Czechoslovak side took advantage of his naivety, lured him back and arrested him just behind the border. Subsequently, Schwarz was sentenced to an exemplary long prison term. However, he did not serve the full length of his sentence and in 1968 emigrated again. What makes the case interesting is also the fact that it involved East German STASI, which obtained important documents on the case from the West German security forces and handed them over to the Czechoslovak side.

"Certain secrecy was necessary." A study on dissident conspiracy strategies

Marek Suk

Based on sources from former security forces, published memories, interviews with participants and secondary literature, the study deals with dissident strategies of secrecy in the era of normalization Czechoslovakia. They were an integral part of the dissident environment, helping to maintain distribution of samizdat materials and serving dissidents as a defensive instrument against the large-scale secret police apparatus. Using specific examples, it shows how dissidents tried to avoid eavesdropping or reveal surveillance, what encrypted formulations they used in telephone contact, how careful they were in personal communication, how they prepared for unexpected house searches, etc.

East Bohemia with a focus on Pardubice in the first half of 1989 – a comparison with the situation in South Bohemia

Jiří Petráš

The aim of the study is to describe to the reader the situation in the East Bohemian Region in the first six months of the last year of real socialism and to make a partial comparison with the then South Bohemian Region. The author had to take account of the fact that, after the regions were modified, the original East Bohemian Region was divided into the Hradec Králové Region and the Pardubice Region. The Pelhřimov District was "separated" from the South Bohemian Region to become part of the newly established Vysočina Region. Where possible and meaningful, comparisons were made with other regions of the then Czechoslovak Socialist Republic (for example, North Bohemia).

The study is primarily based on research into the sources, in particular the former Regional Committees of the Communist Party of Czechoslovakia (CPC) in East and South Bohemia (State Regional Archive in Zámrsk, State Regional Archive

in Třeboň) and the CPC Committees at the district level (State District Archive in Pardubice). The Security Services Archive (Prague) and chronicles (Pardubice, České Budějovice) were important sources of information. In addition, both the national and local press were used as basic sources.

The civil society was somewhat more active in East Bohemia than in South Bohemia in 1989. This was due to the fact that the East Bohemian Region neighboured on Poland, which was in a permanent social, economic and political crisis in the 1970s and 1980s and which had powerful opposition structures, and partly also owing to Pavel Wonka's death or the fact that Václav and Olga Havel had their summer cottage at Hrádeček. Therefore, meetings of the representatives of the Czech and Polish opposition structures were common.

The Communist Party was in apparent disintegration, as evidenced by the data from South and East Bohemia. Neither the working class nor the young generation showed interest in the membership in the CPC, so the university intelligentsia and factory foremen were the only social groups willing to join the Party as late as 1989. Membership in the CPC was apparently considered to be a "career lift". In addition, young workers' anti-social activities were a major problem for both the Party and the security apparatus.

Another common issue of South and East Bohemia is related to nuclear energy. While in the south a nuclear power plant was being built at Temelín, the East Bohemian CPC Regional Committee supported the Tetov nuclear power plant project. The entire Tetov project was finally discontinued due to the social changes following November 1989. The Czechoslovak society entered the last period of its socialist existence, lasting less than six months.

MATERIALS

"We shall not submit to terror." February 1948 in the Security Services Archive collections

Pavel Žáček

The Security Services Archive collections and resources contain a number of archival documents relating directly to the events of February 1948 and the takeover of power by the Communist Party of Czechoslovakia which are the primary sources of information on the steps taken by both central and local authorities of the communist power and anti-communist opposition.

The first edited document is a situation report of the Presidium of the National Security Directorate in Prague which captures the security and administra-

tive measures implemented during the crucial days of the coup in the territory of the capital, including cooperation with anti-riot, state security and criminal units. The second document is a summary situation report of the Local Command of the National Security Corps in Prague which included all organizational measures and interventions of the deployed anti-riot units and alarm forces of the 9600 border unit of the National Security Corps. The third document is an overview of the situation in Slovakia prepared by Section VII of the Commission of the Interior, whose authors focused on the rapid political development and radical steps of the Communist Party of Slovakia leading to the isolation and disintegration of the main political rival – the Democratic Party. The two other edited documents contain a report on the activities of Sector III/Aa of Group III/A of Section III of the Ministry of the Interior, briefly revealing the activities of the internal intelligence headquarters, and an overview of the arrests of seventeen persons by the State Security Service. The fifth document is the report of the Criminal Centre in Prague about the activities of the subordinate units, essentially only the regional criminal office. The sixth document is a report of Sector III/Ab of Group III/A of Section III of the Ministry of the Interior on the activities of foreign intelligence, the effort to monitor the situation in the border zone of the US occupation administration in Germany and the personnel support of internal intelligence. The last document is a report of the Regional Office of the State Security Service in Prague, focused on the activities of the state security apparatus against the political opponents of the Communist Party of Czechoslovakia, operative investigation and information activities in the centre of Prague, arrests and investigations of persons, searches in the secretariats of the non-communist parties of the National Front, as well as guarding of important subjects of interest and political events.

The case of (not only) eight. On the persecution of the members of the Local Command of the National Security Corps in Prague in 1948

Jiří Mikulka

The material study deals with the removal of the non-communist officers of the National Security Corps (Sbor národní bezpečnosti – SNB) assigned to the Local Command of the SNB in Prague from office, at the command issued by the provincial commander of the SNB in Prague, Colonel Jan Dybal, on 9 February 1948. The removal itself was the "detonator" of the government crisis that culminated in the resignation of the ministers of the democratic parties on 20 February 1948 and the takeover of power in Czechoslovakia by the Communist Party. The author's aim is to present the persons concerned, describing their further fortunes.

The first mention of the removed officers appeared in the newspaper *Svobodné slovo* on 14 February 1948. The article mentions the 1st Regional Conference of the

SNB Staff Organization (members of the Czechoslovak National Socialist Party) held on 13 February 1948.

The study also brings the literal wording of Article 1 of Daily Command No. 28 dated 9 February 1948, entitled "organization of the local headquarters of the SNB in Prague; appointment of commanders", which contains the changes in the official assignment.

In addition, it presents the entire text of the resolution addressed to Dr. Petr Zenkl, Vice-Chairman of the Czechoslovak Government and Chairman of the Czechoslovak National Socialist Party, adopted at the aforementioned 1st Regional Conference of the SNB Staff Organization (members of the Czechoslovak National Socialist Party). The resolution protests against the reorganization of the Local Command of the SNB in Prague and the transfer and removal of the officers who were members of the National Socialist Party.

After the power was taken over by the Communist Party of Czechoslovakia, the conference participants were subjected to persecution steps (a criminal complaint against ten conference participants lodged by the provincial commander of the SNB on 1 March 1948). As early as 4 March 1948, the military prosecutor brought an action against the accused, accusing them of rebellion. On 27 March 1948, the provincial commander of the SNB lodged an addendum to the criminal complaint, accusing other conference participants. In another action, the military prosecutor accused thirty SNB members who participated in the national socialist conference in Prague.

From 26 April to 4 May 1948, an en banc session of the Regional Military Court was held in Prague to rule on the guilt of twenty-six accused SNB members. Fourteen of them were sentenced to unconditional sentences of imprisonment ranging from 2 to 7 months, and twelve of them were released. They were all expelled from the National Security Corps.

The article brings the portraits of seventeen officers and one chief constable removed from office or transferred to other places by the aforementioned command.

Removed or transferred members of the SNB: Antonín Bláha, František Cimbálník, Josef Čížek, Vojtěch Čurn, Josef Havel, Karel Hladík, Jaroslav Hnulík, František Kalhous, Josef Koprnický, Bohumil Mynář, Jaroslav Němec, Vlastimil Palička, Václav Papírník, Josef Puchmajer, Ladislav Seibot, Stanislav Schrabal, Josef Špírek and František Tvrz.

The Study Institute of the Ministry of the Interior against occupation I. August 1968 in the Security Services Archive collections

Pavel Žáček

A month before the occupation of the Czechoslovak Socialist Republic by the Warsaw Pact armies, the Study Institute of the Ministry of the Interior was established. The first task after the occupation of 21 August 1968 was to replace the minister's secretariat and the departmental information system disrupted by the members of the Soviet Committee for State Security (KGB) and their Czechoslovak collaborators.

After the failure of the first phase of the occupation, the members of the Study Institute of the Ministry of the Interior renewed the relations and information obligations of the sections of the Ministry of the Interior and the security units in conspiracy conditions at replacement workplaces, as instructed by the Party bodies, legal Czechoslovak government and Minister of the Interior Josef Pavel.

The first "report on the situation at the Ministry of the Interior of the Czechoslovak Socialist Republic and its individual security units of 26 August 1968" issued by the Minister is divided into parts dealing with the complex situation in the intelligence, counterintelligence and Public Security. The authors of the report emphasized that the activities of the occupying forces during the night of 20–21 August 1968 were only supported by certain groups of misused members of the State Security Service.

The second document is the "information for the Minister of the Interior on the security situation in the Czechoslovak Socialist Republic", prepared on 27 August 1968. The report was divided into a state security part and a public security part, including details on the stabilization of the situation at the State Security Service headquarters and a reference to an unknown number of victims of the occupation.

The third document is the "summary report of the Study Institute on the activities of the Ministry of the Interior and its executive apparatus" of 28 August 1968, with a relatively extensive presentation of the preparation of the transformation of the Ministry and the security apparatus in the introduction, repeating the information on the preparation of the occupation of the Czechoslovak Socialist Republic.

The fourth edited document presents the "materials for the meeting of the leadership of the Ministry of the Interior with the President of the Czechoslovak Socialist Republic", probably from 4 September 1968. In the materials prepared for the new Minister of the Interior Jan Pelnář, the members of the Study Institute of the Ministry of the Interior repeated the ascertained information about the involvement of some chief officials of the State Security Service in the occupation and about the misuse of some executive bodies of the political police.

The reports of the Study Institute of the Ministry of the Interior from the turn of August and September 1968 are important resources not only about the occupation

and intervention of the "fraternal" KGB apparatus but, in particular, about the response of the Ministry of the Interior and the state security and public security units controlled by the Ministry, as well as about the change of view of the Soviet Union, the rejection of its imperial policy and unsuccessful efforts to achieve sovereignty.

REPORTS

Protection of the state border and the year 1968. The security situation at the border in the second half of the 1960s – conference (Brno, 14–15 November 2017)
Tomáš Slavík

100 years since the establishment of the Czechoslovak Republic – international scientific conference (Banská Bystrica, 22–23 March 2018)
Miroslav Lacko

100 years of the security corps, or From the gendarmerie to the police – exhibition (Prague, April 17 – December 21, 2018)
Pavel Vaněk

International Archives Day in the Security Services Archive (Prague and Kanice, 7 June 2018)
Jitka Bílková, Jan Geier, Iva Kvapilová

A report from the professional seminar "Delimitation of the communist intelligence's dossier agenda after ten years" (Prague, 19 June 2018)
Petr Kaňák

Slovak ties to the Security Services Archive: Military Archive – Central Registry of the Ministry of Defence of the Slovak Republic in Trnava
Pavel Vaněk

Resümee

STUDIE

Das Internierungslager in Svatobořice bei Kyjov in den Jahren 1945–1946

▶ **Radek Slabotínský**

Der Beitrag befasst sich mit der Entstehung und Funktionsweise des Internierungslagers für Deutsche in Svatobořice in den Jahren 1945–1946. Das Lager war das Produkt einer zugespitzten Zeit, die eine radikale Lösung der deutsch-tschechischen Beziehung zugunsten der Tschechen erforderte. Kurz wird an dieser Stelle auf die voraufgegangene Zeit zurückgeblickt, da das Internierungslager an die Lager und Zentren anknüpfte, die hier seit dem Herbst des Jahres 1914 fast ununterbrochen existierten.

Die Tore dieses Lagers passierten mehrere Tausend Personen deutscher, aber auch tschechischer Nationalität, die von den Organen der Staatsverwaltung aufgrund ausgestellter amtlicher Befehle hier untergebracht wurden. Die Zöglinge, wie sie von den offiziellen Amtsstellen genannt wurden, rekrutierten sich aus Personen, die gemäß dem sog. großen und kleinen Retributionsdekret der Verübung von Straftaten verdächtigt wurden. Darüber hinaus wurde das Lager auch zum ungewollten „Zuhause" für Personen, die als politisch unzuverlässig und asozial bezeichnet wurden, sowie für Deutsche, die Ihr eigentliches Zuhause verlassen hatten und auf den Abtransport warteten. Darunter waren auch solche, die sich in begrenztem Maße am täglichen Betrieb des Lagers beteiligten, und dies insbesondere in ihrer Eigenschaft als Ärzte, Pflegerinnen oder Hilfspersonal, andere wiederum arbeiteten in und außerhalb des Lagers.

Vor allem in den ersten Monaten litt das Lager unter Mängeln beinahe jeglicher Art. Vor allem, was die Versorgung mit Lebensmitteln, Medikamenten und Hygieneartikeln betraf. Die nur unzureichende medizinische Versorgung hatte relativ viele Todesfälle zur Folge, wie anhand der erhaltenen Totenbücher belegt werden kann.

Der Autor richtet sein Augenmerk auch auf den Alltagsbetrieb der Krankenstation, die an viele Befehle, Verbote, Weisungen gebunden war, sowie auf deren Zustand in Bezug auf die Bau- und Innenausstattung. Nicht unbeachtet bleiben dabei auch die Beziehungen zwischen der tschechischen Verwaltung und den internierten Deutschen, die nicht frei von gegenseitigen Animositäten und Vorurteilen waren. Auch fehlen jene Passagen nicht, die sich mit den konkreten Eingriffen der zuständigen Organe der Staatsverwaltung in den Betrieb des Lagers beschäftigen.

Hierbei nämlich handelte es sich um jene Organe, die das Leben der hier konzentrierten Personen beeinflussen konnten.

Die Geschichte der Fernstraße Pilsen – Moravská Ostrava unter besonderer Berücksichtigung des Abschnitts Nové Město na Moravě – Prostějov

Jiří Vymětalík

Der Beitrag behandelt die Fernstraße Pilsen – Moravská Ostrava, die in den 30er und 40er Jahren des 20. Jahrhunderts gebaut wurde. Die Trasse der Fernstraße beginnt in Pilsen, führt dann weiter in Richtung Osten, über das Brdy-Gebirge und das Beneschauer Hügelland, überquert bei Orlík die Moldau und zieht sich dann durch das Táborer Hügelland, um dann unweit von Loket die Autobahn Prag–Brno zu kreuzen, und überbrückt kurz darauf an der Šelivka die Talsperre Švihov. Anschließend geht es hinauf auf die Bergkämme der Böhmisch-Mährischen Höhe, wo sie durch Žďár nad Sázavou hindurch und durch das Svratka-Bergland führt. In der Broskowitzer Furche unweit von Skalice na Svitavou kreuzt sie den Korpus der unvollendeten Autobahn Vratislav–Wien, und über das Drahaner Bergland führt sie dann wieder hinunter in die Hanna-Ebene, durch Prostějov hindurch und überquert in Přerov die March, um dann am Fuße der Oderberge entlangzuführen und schließlich nach Ostrava zu gelangen.

Die Strecke dieses Verkehrsweges wird als ein Ganzes vorgestellt, woraufhin die Studie sich vornehmlich mit dem Abschnitt Nové Město na Moravě – Prostějov beschäftigt, und dies einschließlich des bautechnischen Umfelds, der materiellen Basis und der Unterkunftskapazitäten für die Arbeiter.

Am Bau der Fernstraße Pilsen – Moravská Ostrava war eine unglaublich große Zahl von Arbeitern beteiligt. Mehrheitlich handelte es sich um gemietete Angestellte, die gegen Lohn arbeiteten, einige von ihnen aber waren hier, um eine Strafe abzusitzen. Es handelte sich um dem Regime unbequeme Personen, die in Arbeitslager weggesperrt und als billige Arbeitskräfte benutzt wurden. Die Arbeitslager lieferten Hunderte von Arbeitern.

Schicksale, die insbesondere mit den bekanntesten Lagern in Lety bei Písek und in Hodonín bei Kunštát verbunden sind, wurden in den Text aufgenommen. Berücksichtigung fanden zudem das Arbeitslager in Bystřice nad Pernštejn und das Zwangsarbeitslager in Hodonín bei Kunštát.

Am Ende des Beitrags wird die Fertigstellung der Fernstraße in den Nachkriegsjahren beschrieben. Die ursprüngliche Absicht des Projekts wurde zwar nicht erfüllt, doch sind viele Kilometer dieser Straße heute Teil des Straßennetzes.

Bestandteil dieses Artikels ist ein Bildanhang, der bislang unveröffentlichte historische Fotografien und Pläne enthält.

ZMETEK in den Diensten des kommunistischen Sicherheitsapparates. Die Geschichte des Agenten Oldřich Mihola und seiner Opfer

Markéta Bártová

Oldřich Mihola, Deckname ZMETEK, wurde als Mitarbeiter der tschechoslowakischen Aufklärung im November 1948 mit der Aufgabe nach Westdeutschland geschickt, Erkenntnisse zu den Emigranten, insbesondere aus den Reihen ehemaliger Soldaten, zu übergeben. Etwa ein Jahr später gelang es ihm, vertrauenswürdiger Mitarbeiter der Nachrichtengruppe Frantiřek Bogatajs zu werden, wo er am Ende als einer der Kuriere fungierte. Die Informationen, zu denen er sich Zutritt verschaffte und die seinem Führungsoffizier zu übergeben er nicht zögerte, führten zur Festnahme mehrerer erfahrener Kuriere, unter ihnen auch der legendäre Štěpán Gavenda, aber auch von vielen Mitarbeitern dieser Kuriere. Miholas Verrat stand auch am Anfang jener Ereignisse, die zum tragischen Tod Štěpán Hovorkas führten, der, nachdem der Treffpunkt verraten worden war, bei einem Schusswechsel tödlich verwundet wurde.

Mihola selbst wurde im Juli 1950 in Deutschland als Doppelagent enttarnt und von einem amerikanischen Militärgericht wegen Spionage zu sieben Jahren Gefängnis verurteilt. Nachdem er den größten Teil der Strafe abgesessen hatte, wurde er im Juni 1955 entlassen und zurück in die Tschechoslowakei abgeschoben. Nach der Rückkehr verschaffte ihm die Leitung des Nachrichtendienstes eine Wohnung und eine Anstellung bei der Tschechoslowakischen Donauschifffahrt in Bratislava.

Obwohl Mihola eine Schlüsselrolle in den tragischen Schicksalen vieler Persönlichkeiten unseres Widerstands spielte, wurde sein Name bislang nur beiläufig in der Literatur genannt, sein Profil und das Ausmaß seiner Tätigkeit ist der Fachwelt praktisch unbekannt. Die vorgelegte Studie zeichnet daher seine Lebensgeschichte und seine Zusammenarbeit mit dem tschechoslowakischen Sicherheitsapparat nach, wobei sie zumindest in einem kurzen Überblick auch die Tätigkeit und das Schicksal einiger Widerstandskämpfer vergegenwärtigt, in deren Leben Mihola entscheidend eingegriffen hatte.

Gefreiter der Grenzwache, Milan Schwarz – die Geschichte zweier Fluchten und einer Rückkehr

Martin Pulec

Die Studie beschäftigt sich mit einem relativ wenig bekannten Fall, wo der Grenzsoldat im Grunddienst, Milan Schwarz, 1958 nach Westdeutschland floh. Auf der Flucht hatte er den anderen Grenzposten mit vorgehaltener Waffe gefesselt und

die Dienstpapiere gestohlen. In Deutschland trat er in den Dienst des Nachrichtendienstes der USA ein und wurde nach seiner Ausbildung mit Spionageaufgaben zurück in die Tschechoslowakei geschickt. Er führte die Aktion jedoch nicht aus, stattdessen bot er dem tschechoslowakischen Nachrichtendienst kurz darauf an, als Doppelagent zu arbeiten. Die tschechoslowakische Seite nutzte seine Naivität aus, lockte ihn zurück und nahm ihn unmittelbar hinter der Grenze fest. Anschließend wurde Schwarz zu einer exemplarisch langen Freiheitstrafe verurteilt. Seine Gefängnisstrafe saß er jedoch nicht vollständig ab, 1968 emigrierte er erneut. Das Interessante an diesem Fall ist, dass sich hier beiläufig auch die ostdeutsche STASI einschaltete, die sich durch Spionage wichtige Dokumente zu diesem Fall von den westdeutschen Sicherheitseinheiten beschaffen konnte und diese an die tschechoslowakische Seite weitergab.

„Eine gewisse Geheimhaltung war notwendig." Eine Studie zu den Konspirationsstrategien der Dissidenten

Marek Suk

Thema der Studie, die sich auf Quellen aus der Provenienz der früheren Sicherheitseinheiten, auf publizierte Memoiren und Gespräche mit Akteuren der Sekundärliteratur stützt, sind die Geheimhaltungsstrategien der Dissidenten in der Zeit der Normalisierung in der Tschechoslowakei. Diese bildeten einen untrennbaren Bestandteil des Dissidentenmilieus. Sie halfen, die Verteilung der Samisdat-Materialien in Gang zu halten und dienten den Dissidenten als Verteidigungsmittel gegen den weit reichenden Apparat der Geheimpolizei. An konkreten Beispielen wird gezeigt, wie die Dissidenten versuchten, Verhören und Verfolgung aus dem Weg zu gehen, welche chiffrierten Formulierungen sie bei telefonischen Kontakten benutzten, wie vorsichtig sie in der persönlichen Kommunikation vorgingen, wie sie sich auf unerwartete Hausdurchsuchungen vorbereiteten u.a.m.

Ostböhmen mit Ausrichtung auf die Region Pardubice in der ersten Hälfte des Jahres 1989 – ein Vergleich mit der Situation in Südböhmen

Jiří Petráš

Ziel der Studie ist es, dem Leser die Situation in der Ostböhmischen Region in den ersten sechs Monaten des letzten Jahres des real existierenden Sozialismus näherzubringen und einen genauen Vergleich mit der damaligen Region Südböhmen anzustellen. Der Autor musste sich damit abfinden, dass nach der Erneuerung der Bezirke

aus dem ursprünglichen Bezirk Ostböhmen der Bezirk Hradec Králové und der Bezirk Pardubice entstanden. Vom Bezirk Südböhmen wurde der Kreis Pelhřimov „abgetrennt", der zu einem Bestandteil des neuentstandenen Bezirks Vysočina wurde. Dort, wo es möglich und sinnvoll war, wurde ein Vergleich mit den anderen Regionen der damaligen Tschechoslowakischen Sozialistischen Republik (z.B. mit Nordböhmen) angestellt.

Grundlegend war für die Studie die Untersuchung der Quellen, insbesondere der ehemaligen Kreisausschüsse der KPTsch in Ost- und Südböhmen (SOA Zámrsk, SOA Třeboň) und der KSTsch-Ausschüsse auf Kreisebene (SOkA Pardubice). Eine wichtige Informationsquelle sind die ABS-Fonds (Prag) und Chroniken (Pardubice, České Budějovice). Eine fundamentale Informationsquelle war auch die landesweite und regionale Presse.

Die zivile Gesellschaft war 1989 in Ostböhmen etwas aktiver als im Süden Böhmen. Zum einen war dies darauf zurückzuführen, dass der Bezirk Ostböhmen gleich in Nachbarschaft zu Polen lag, das sich in den 70er und 80er Jahren des 20. Jahrhunderts permanent in einer gesellschaftlichen, wirtschaftlichen und politischen Krise befand und in dem mächtige Oppositionsstrukturen existierten, und zum anderen auf den Tod Pavel Wonkas sowie darauf, dass die Eheleute Havel ihren Sommersitz in Hrádeček hatten. Treffen von Vertretern der tschechischen und polnischen Oppositionsstrukturen waren an der Tagesordnung. Die kommunistische Partei befand sich in offensichtlichem Zerfall, wie auch die Daten aus Süd- und Ostböhmen belegen. Interesse an einer KPTsch-Mitgliedschaft bekundeten weder Arbeiter noch die junge Generation. Die einzige soziale Gruppe, die noch im Jahre 1989 willens war, in die Partei einzutreten, waren die Hochschulintelligenz und die Meister in den Fabriken. Eine KPTsch-Mitgliedschaft betrachteten diese offenbar als einen „Karrierelift". Ein großes Problem für den Partei- und den Sicherheitsapparat waren die gesellschaftskritischen Aktivitäten der jungen Arbeiter.

Ein weiteres gemeinsames Thema Süd- und Ostböhmens hängt mit der Kernenergie zusammen. Während im Süden zu diesem Zeitpunkt das Kernkraftwerk in Temelín gebaut wurde, kämpfte der ostböhmische Bezirksausschuss für das Projekt des Krenkraftwerks Tetov. Das gesamte Projekt Tetov wurde am Ende im Zusammenhang mit den gesellschaftlichen Veränderungen nach dem November 1989 beendet. Vor der tschechoslowakischen Gesellschaft stand das letzte halbe Jahr der sozialistischen Existenz.

MATERIALIEN

„Wir werden uns dem Terror nicht beugen." Der Februar 1948 in den Fonds des Archivs der Sicherheitseinheiten

▶ **Pavel Žáček**

Die Fonds und Sammlungen des Archivs der Sicherheitseinheiten bergen eine ganze Reihe von Archivdokumenten, die sich unmittelbar auf die Ereignisse des Februar 1948 und auf die Machtübernahme durch die Kommunistische Partei der Tschechoslowakei beziehen. Diese Dokumente sind die bevorzugte Informationsquelle bezüglich der Vorgehensweise der Zentral- und Ortsorgane der kommunistischen Macht wie auch der antikommunistischen Opposition.

Editiertes Eingangsdokument ist der Situationsbericht des Präsidiums der Direktion der nationalen Sicherheit in Prag, der die Sicherheits- und Verwaltungsmaßnahmen festhält, die in den entscheidenden Tagen des Umbruchs auf dem Gebiet der Hauptstadt umgesetzt wurden, einschließlich der Zusammenarbeit mit den Ordnungs-, Staatssicherheits- und Kriminalabteilungen. Das zweite Dokument ist ein zusammenfassender Situationsbericht der Ortskommandantur des Korps der nationalen Sicherheit in Prag, in dem sämtliche Organisationsmaßnahmen und Eingriffe der eingesetzten Ordnungstruppen und der Alarmtruppen der Grenzabteilung SNB 9600 erfasst sind. Das dritte Dokument ist eine Gesamtübersicht der Situation in der Slowakei aus der Provenienz der VII. Abteilung des Betrautenamtes, deren Autoren sich auf eine schnelle politische Entwicklung und ein radikales Vorgehen der Kommunistischen Partei der Slowakei konzentrierten, das bis zur Isolierung und zur Zersetzung des wichtigsten politischen Gegners – der Demokratischen Partei – führte. Zwei weitere editierte Dokumente enthalten einen Bericht über die Tätigkeit des Sektors III/Aa der Gruppe III/A der Abteilung III des Innenministeriums, das, kurz zusammengefasst, die Tätigkeit der Zentrale des inneren Nachrichtendienstes darlegt, sowie eine Zusammenfassung der Festnahme von siebzehn Personen durch die Organe der Staatssicherheit. Das fünfte Dokument ist ein Bericht der Kriminalzentrale in Prag über die Tätigkeit der unterstellten Einheiten, im Grunde nur der Gebiets-Kriminalamtsstube. Zwei weitere editierte Dokumente enthalten einen Bericht über die Tätigkeit des Sektors III des Innenministeriums über die Tätigkeit des Auslandsdienstes, über den Versuch, die Situation im Grenzstreifen des amerikanischen Besatzungsberichts in Deutschland und der personellen Unterstützung des Inlandsdienstes zu verfolgen. Das letzte Dokument ist ein Bericht der Gebietsamtsstube der Staatssicherheit in Prag, der ausgerichtet war auf die Tätigkeit des Staatssicherheitsapparates gegen die politischen Gegner der KPTsch, die operative Untersuchung und die Informationstätigkeit im Zentrum von Prag, die Festnahme

und Untersuchung von Personen, Durchsuchungen der Sekretariate von nichtkommunistischen Parteien der Nationalen Front sowie die Bewachung wichtiger Interessensobjekte politischer Aktionen.

Der Fall (nicht nur) der acht. Zur Verfolgung von Angehörigen der Ortskommandantur der SNB im Jahr 1948 in Prag

Jiří Mikulka

Die Materialstudie betrachtet die Abberufung der nichtkommunistischen Offiziere des Korps für die nationale Sicherheit (SNB), die von der SNB-Ortskommandantur in Prag abberufen worden waren. Diese Abberufung war am 9. Februar 1948 auf Befehl des SNB-Landeskommandandanten in Prag, Oberst Jan Dybal, erfolgt. Sie war dann die „Initialzündung" für eine Regierungskrise, die am 20. Februar 1948 in der Demission der Minister der demokratischen Parteien und in der Machtübernahme in der Tschechoslowakei durch die kommunistische Partei gipfelte. Ziel des Autors ist es, genauer zu zeigen, um welche Personen es sich eigentlich handelte und wie ihre weiteren Schicksale waren.

Am 14. Februar 1948 werden die abberufenen Offiziere – in der Zeitung Svobodné slovo – erstmals erwähnt. Der Artikel erwähnt die I. Bezirkskonferenz der SNB-Angehörigen, der Angehörigen der Tschechoslowakischen Nationalsozialistischen Partei, die am 13. Februar 1948 stattfand.

Die Arbeit bringt eine wörtliche Fassung des Artikels 1 des Tagesbefehls Nr. 28 vom 9. Februar 1948, der als „Organisation der SNB-Ortskommandantur in Prag; Bestellung der Kommandeure" bezeichnet wird. In ihm sind die Änderungen in der Amtszuweisung enthalten.

Des Weiteren wird der ganze Text der Resolution angeführt, die an den stellvertretenden Vorsitzenden der tschechoslowakischen Regierung und an die Tschechoslowakische Nationalsozialistische Partei, Petr Zenkl, adressiert war und auf der schon erwähnten I. Bezirkskonferenz der Organisation der SNB-Mitglieder, der Angehörigen der Tschechoslowakischen Nationalsozialistischen Partei, gebilligt wurde. Protestiert wird darin gegen die Neuorganisation der SNB-Ortskommandantur in Prag und gegen die Versetzung und Abberufung der Offiziere – Mitglieder der Nationalsozialistischen Partei.

Nach der Machtübernahme der KPTsch wurden die Teilnehmer der Konferenz Persekutionsschritten unterzogen (am 1. März 1948 wurde vom SNB-Landeskommandanten Strafanzeige gegen zehn Konferenzteilnehmer gestellt). Schon am 4. März 1948 reichte der Militärprokurator gegen die Beschuldigten Klage ein, in der er diese der Meuterei beschuldigte. Am 27. März 1948 reichte der SNB-Landeskommandant einen Zusatz zur Strafanzeige ein, in dem er auch noch andere Konferenzteilnehmer

beschuldigte. In einer weiteren Klage beschuldigte der Militärprokurator bereits dreißig SNB-Angehörige, Teilnehmer der nationalsozialistischen Konferenz in Prag.

Vom 26. April bis zum 4. Mai 1948 tagte in Prag der Senat des Bezirksmilitärgerichts, der über die Schuld von sechsundzwanzig angeklagten SNB-Angehörigen entschied. Vierzehn von ihnen wurden zu einer unbedingten Gefängnisstrafe von 2 bis 7 Monaten verurteilt, zwölf von ihnen wurden freigesprochen. Alle wurden aus dem Korps der Nationalen Sicherheit entlassen.

Der Artikel beinhaltet Steckbriefe von siebzehn Offizieren und einem Oberwachtmeister, die durch den erwähnten Befehl aus ihrem Amt abberufen oder an andere Orte versetzt worden waren.

Abberufen bzw. versetzt wurden folgende SNB-Angehörige: Antonín Bláha, František Cimbálník, Josef Čížek, Vojtěch Čurn, Josef Havel, Karel Hladík, Jaroslav Hnulík, František Kalhous, Josef Koprnický, Bohumil Mynář, Jaroslav Němec, Vlastimil Palička, Václav Papírník, Josef Puchmajer, Ladislav Seibot, Stanislav Schrabal, Josef Špírek und František Tvrz.

Studieninstitut des Innenministeriums gegen die Okkupation I. Der August 1968 in den Fonds des Archivs der Sicherheitseinheiten

Pavel Žáček

Einen Monat vor der Besetzung der Tschechoslowakischen Sozialistischen Republik (CSSR) durch die Truppen des Warschauer Paktes wurde das Studieninstitut des Innenministeriums eingerichtet. Die erste Aufgabe nach der Besetzung am 21. August 1968 bestand darin, das Sekretariat des Ministers und des Ressort-Informationssystems, das von Angehörigen des sowjetischen Staatssicherheitsausschusses (KGB) und ihren tschechoslowakischen Mitarbeitern zerstört worden war, zu ersetzen.

Nach dem Scheitern der ersten Phase der Besetzung erneuerten Angehörige des Studieninstituts des Innenministeriums unter konspirativen Bedingungen an den Ersatzarbeitsplätzen die Beziehungen und die Informationspflichten der Organe des Innenministeriums und der Sicherheitseinheiten in den Intentionen der Weisungen der Parteiorgane, der legalen tschechoslowakischen Regierung und des Innenministers Josef Pavel.

Der erste vom Minister erbetene „Bericht über die Situation im Innenministerium der CSSR und in seinen einzelnen Sicherheitseinheiten vom 26. August 1968" ist in Berichte über die komplizierte Situation in der Aufklärung, in der Abwehr und in der Öffentlichen Sicherheit unterteilt. Ihre Autoren betonten, dass die Tätigkeit der Besatzungseinheiten in der Nacht vom 20. auf den 21. August 1968 nur von ausgesuchten Gruppen unterstützt wurden, die von den Angehörigen der Staatssicherheit eingesetzt wurden.

Das zweite Dokument ist „Informationen für den Innenminister über die Sicherheitssituation in der CSSR", erstellt am 27. August 1968. Der Bericht war in einen Staatssicherheitsteil und in einen Teil der öffentlichen Sicherheit unterteilt, beide enthielten unter anderem Einzelheiten über die Stabilisierung der Situation in der Zentrale der Staatssicherheit und einen Verweis auf eine unbekannte Anzahl von Opfern der Besetzung.

Das dritte Dokument ist ein „zusammenfassender Bericht des Studieninstituts über die Tätigkeit des Innenministeriums und seines Exekutivapparats" vom 28. August 1968, in dessen Einleitung die Vorbereitung der Transformation des Ministeriums und des Sicherheitsapparats relativ ausführlich vorgestellt wurde und die Information über die Vorbereitung der Besetzung der CSSR wiederholt wurde.

Das vierte Dokument bilden „die Grundlagen für die Verhandlungen der Leitung des Innenministeriums mit dem Präsidenten der CSSR", wahrscheinlich vom 4. September 1968. In den Unterlagen, die für den neuen Innenminister Jan Pelnář vorbereitet wurden, wiederholten die Angehörigen des Studieninstituts des Innenministeriums die ermittelten Informationen über den Anteil einiger führender Funktionäre der Staatssicherheit an der Besetzung und über den Missbrauch eines Teils der Exekutivorgane der politischen Polizei.

Die Berichte des Studieninstituts des Innenministeriums von Ende August, Anfang September 1968 sind ein wichtiges Zeugnis nicht nur von der Besetzung und vom Eingriff des „brüderlichen" Apparats KGB, sondern vor allem auch von der Reaktion des Innenministeriums und der von ihm geleiteten Einheiten der Staatssicherheit und der öffentlichen Sicherheit, über eine geänderte Sicht auf die Sowjetunion, über die Ablehnung ihrer imperialen Politik und über das erfolglose Bemühen um die eigene Souveränität.

BERICHTE

Konferenz Der Schutz der Staatsgrenze und das Jahr 1968. Die Sicherheitsverhältnisse an der Grenze in der zweiten Hälfte der 60er Jahre (Brno 14.–15. November 2017)
Tomáš Slavík

Internationale Wissenschaftskonferenz 100 Jahre seit Entstehung der ČSR (Banská Bystrica 22.–23. März 2018)
Miroslav Lacko

Ausstellung Hundert Jahre Sicherheitskorps oder Von der Gendarmerie zur Polizei (Prag 17. April – 21. Dezember 2018)
Pavel Vaněk

Internationaler Archivtag im Archiv der Sicherheitseinheiten (Prag und Kanice 7. Juni 2018)
Jitka Bílková, Jan Geier, Iva Kvapilová

Bericht vom Fachseminar Delimitation der Aktenagenda der kommunistischen Aufklärung nach zehn Jahren (Prag 19. Juni 2018)
Petr Kaňák

Die slowakischen Bande des Archivs der Sicherheitseinheiten: Das Militärarchiv – die Zentralregistratur des Verteidigungsministeriums der Slowakischen Republik Trnava
Pavel Vaněk

Autoři

Mgr. Bc. Markéta Bártová
historička
Ministerstvo obrany ČR
Odbor pro válečné veterány
(www.mocr.armycz)
bartovam@army.cz

PhDr. Jitka Bílková
archivářka
Archiv bezpečnostních složek
(www.abscr.cz)
jitka.bilkova@abscr.cz

Bc. Jan Geier
archivář
Archiv bezpečnostních složek
(www.abscr.cz)
jan.geier@abscr.cz

Mgr. Petr Kaňák
ředitel odboru spisové a archivní
služby ÚZSI
Úřad pro zahraniční styky
a informace (www.uzsi.cz)
archiv@uzsi.cz

PhDr. Iva Kvapilová
archivářka
Archiv bezpečnostních složek
(www.abscr.cz)
iva.kvapilova@abscr.cz

Mgr. Miroslav Lacko
archivář
Archiv bezpečnostních složek
(www.abscr.cz)
miroslav.lacko@abscr.cz

PhDr. Jiří Mikulka
archivář
Archiv bezpečnostních složek
(www.abscr.cz)
jiri.mikulka@abscr.cz

PhDr. Jiří Petráš
historik
Jihočeské muzeum v Českých
Budějovicích
(www.muzeumcb.cz)
petras@muzeumcb.cz

Mgr. Světlana Ptáčníková
ředitelka Archivu
Archiv bezpečnostních složek
(www.abscr.cz)
svetlana.ptacnikova@abscr.cz

Mgr. Martin Pulec
historik, archivář
Úřad dokumentace a vyšetřování
zločinů komunismu PČR
(www.mvcr.cz)
m.pulec@centrum.cz

Mgr. Radek Slabotínský, Ph.D.
historik
Technické muzeum Brno
(www.technicalmuseum.cz)
slabotinsky@technicalmuseum.cz

Mgr. Tomáš Slavík
archivář
Archiv bezpečnostních složek
(www.abscr.cz)
tomas.slavik@abscr.cz

Mgr. Marek Suk
historik, archivář
Archiv bezpečnostních složek
(www.abscr.cz)
marek.suk@abscr.cz

Mgr. Ing. Pavel Vaněk, Ph.D.
archivář
Archiv bezpečnostních složek
(www.abscr.cz)
pavel.vanek@abscr.cz

Jiří Vymětalík
soukromý badatel
jirikvyma@seznam.cz

PhDr. Pavel Žáček, Ph.D.
historik
Vysoká škola CEVRO Institut, o. p. s.
(www.cevroinstitut.cz)
Centrum středoevropských studií
pavel.zacek@vsci.cz

SBORNÍK
ARCHIVU BEZPEČNOSTNÍCH SLOŽEK
16/2018

Vydal Archiv bezpečnostních složek,
Siwiecova 2, 130 00 Praha,
v roce 2018.

Odpovědný redaktor: Jan Táborský
Obálka: Jaroslav Ježek
Foto na obálce: výřez z fotografie londýnské demonstrace na podporu vlády ČSSR (zdroj: ABS)
Grafická úprava a sazba: Luboš Vyskočil – KORŠACH
Tisk: PBtisk a. s.

1. vydání
Náklad 400 výtisků

www.abscr.cz
ISSN 2336-1387